CARPICA

1982

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

2070/1998

MUZEUL JUDEȚEAN DE ISTORIE ȘI ARTĂ BACĂU

1132 1991

CARPICA

XIV

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

1982

COLEGIUL DE REDACȚIE :

VASILE FLOREA — responsabil
IOAN MITREA — responsabil adjunct
ALEXANDRU ARTIMON, VIOREL CĂPITANU,
MIRCEA FILIP, VIORICA FILIMON,
DORINEL ICHIM

CARPICA

Publicația Muzeului de istorie și artă Bacău

Orice corespondență va fi trimisă pe adresa : MUZEUL DE ISTORIE ȘI ARTĂ BACĂU, str. Karl Marx nr. 23 (Telefon : 1 24 44) cod. 5 500 Bacău R. S. ROMÂNIA

CARPICA

Revue du Musée d'histoire et d'art de Bacău

Tout correspondence sera envoyée à l'adresse : MUZEUL DE ISTORIE ȘI ARTĂ BACĂU, str. Karl Marx nr. 23 (Telefon : 1 24 44) cod. 5 500 Bacău R. S. ROUMANIE

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

SUMAR

CENTENARUL NAȘTERII LUI VASILE PÂRVAN

RAĐU VULPE, *Vasile Pârvan, creator de școală științifică* 7
VASILE FLOREA, *Vasile Pârvan, teoretician al istoriei* 15
TRAIAN CANTEMIR, *Vasile Pârvan, literat* 23

ARHEOLOGIE—ISTORIE

DAN MONAH, *Citeva observații asupra cauzelor și efectelor exploziei demografice cucuteniene* . 33
PETRE ROMAN, *Procesul de constituire a noilor grupe etnoculturale de la începutul epocii bronzului* 39
VIOREL CĂPITANU, *Un vas tracic de tip Cozia—Brad, descoperit la Răcătău, județul Bacău*
VIRGIL MIHAILESCU-BÎRLIBA, *Noi considerații privind tezaurul de la Bîrgăoani* . 57
IOAN MITREA, *Necropola carpică de la Dămienești, județul Bacău* 65
VIOREL CĂPITANU, *Un nou lot de denari romani imperiali din tezaurul de la Blăgești, județul Bacău* .
EUGENIA ZAHARIA, *Cultura Dridu și problemele arheologiei și istoriei sec. VIII—XI e.n.* 87
ALEXANDRU ARTIMON, *Orașul medieval Tg. Trotuș în lumina datelor istorico-arheologice* . 93
VIOREL CĂPITANU, *Cercetări arheologice de suprafață pe teritoriul județului Bacău (II)* 139
GHEORGHE BURLACU, Ocolul domnesc al Bacăului (sec. XV—XVIII). 159
IOAN MURARIU, *Cîteva considerații privind activitatea comercială a unor orașe din Moldova între anii 1774—1832*
DUMITRU ZAHARIA, *Date referitoare la trecutul satelor din comuna Secuieni, județul Bacău, în secolele XV—XIX* 203
CORNELIU CĂRĂMIDARU, *Aspecte ale participării Regimentului 14 Dorobanți la războiul pentru cucerirea independenței naționale* 211

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

VASILE FLOREA, *Manifestări ale alianței muncitorești-țărănești în timpul marei răscoale din 1907, în județul Bacău*
ELENA ARTIMON, *Procopie Strat — combatant din primul război mondial* . . . 235
GHEORGHE SIBECHI, *Din istoricul tipografiilor băcăuane pînă la 1918* . 245
VASILE FLOREA și LUCIA ANTOHI, *Evoluția mișcării din bazinul carbonifer Comănești*
MIHAI IACOBESCU, *N. Titulescu — precursor al unei noi ordini internaționale*
ION SAIZU, *Reflectarea semnificației actului de la 23 August 1944, în presa primilor ani postinsurecționali*

ETNOGRAFIE — MONUMENTE ISTORICE

GEORGETA POPOVICI și FEODOSIA ROTARU, *Monumentul istoric de la Ciolpani—Buhuși* . . 285
DORINEL ICHIM, *Monumentul de arhitectură populară de la Răchitoasa—Bacău*

CRONICA VIEȚII ȘTIINȚIFICE

Al V-lea Simpozion național de tracologie (IOAN MITREA)
Note de călătorie în Italia (OVIDIU GENARU)
Cronica activității secției de istorie pe anul 1981 (ELENA ARTIMON).

RECENZII

DAN GH. TEODOR, *Romanitatea carpato-dunăreană și Bizanțul în veacurile V—XI e.n.*, Ed. Junimea, Iași, 1981, (Ioan Mitrea).
VICTOR SPINEI, *Moldova în secolele XI—XIV*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1982, (Ioan Mitrea)
MIRCEA D. MATEI și EMIL I. EMANDI, *Habitatul medieval rural din valea Moldovei și bazinul Șomuzului Mare (secolele XI—XVII)*, Ed. Academiei R. S. România, 1982 (Alexandru Artimon) . . . .
VIRGIL EMILIAN CATARGIU, *Vasile Pârvan, filosof al istoriei*, Junimea, Iași, 1982, (Vasile Florea) 363

ABREVIERI

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

SOMMAIRE — CONTENTS — INHALT

LA CENTENAIRE DE LA NAISSANCE DE VASILE PÂRVAN

RADU VULPE, *Vasile Pârvan — fondateur de l'ecole scientifique* 7
VASILE FLOREA, *Vasile Pârvan, théoricien de l'histoire* 15
TRAIAN CANTEMIR, *Vasile Pârvan, lettré* 23

ARCHÉOLOGIE—HISTOIRE

DAN MONAH, *Quelques observations sur les causes et les effets de l'explosion demographique cucuténienne*
PETRE ROMAN, *La formation des nouvelles groupes an commencement de l'époque du bronze* . . 39
VIOREL CĂPITANU, *Un vase tracique de type Cozia-Brad découvert à Răcătău dép. de Bacău* .
VIRGIL MIHĂILESCU-BÎRLIBA, *New facta concerning the hoard of Birgăoani* .
IOAN MITREA, *La necropole carpique de Dămienești, le département de Bacău* 65
VOREL CĂPITANU, *Un nouvel lot de déniers romains i tresor de Blăgești, dép. de Bacău*
EUGENIA ZAHARIA, *La civilisation de Dridu et les probleme de l'archeologie et de l'histoire des VIII e—XI e-siecles* 87
ALEXANDRU ARTIMON, *La ville medievale de Tg. Trotuș à la lumière des donnees archéologique* 93
VIOREL CĂPITANU, *Recherches archéologiques de superficie de dép. de Bacău (II)* . . 139
GHEORGHE BURLACU, *L'enclos princier de Bacău* . 159
IOAN MURARIU, *Quelques considerations concernant l'activité comerciale de quelques villes de la Moldavie, pendant 1774—1832* .
DUMITRU ZAHARIA, *Données relatif an passé des villages de la commune de Secuieni, le district de Bacău, pendant les siécles XV-XIX.* 203

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

CORNELIU CARAMIDARU, *La participation du Regiment 14 Dorobantz à la guerre pour la conquete de l'indépendance nationale*

FLOREA, *Manifestations de l'alliance travailleur — paysan pendant la grand révolte de 1907 dans le district de Bacău*

ELENA ARTIMON, *Procopie Strat — combattant dans la premiére guerre mondiale*

GHEORGHE SIBECHI, *De l'histoire des tipographies de Bacău jusqu'au 1918*

VASILE FLOREA et LUCIA ANTOHI, *Le développement du mouvement travailleur du bassin carbonifer de Comăneşti*

MIHAI IACOBESCU, *N. Titulescu, précurseur d'un nouveau ordre international*

ION SAIZU, *La signification de l'événement du 23 Aôut 1944 reflété dans le presse de premieres annèes postinsurectionales*

ETNOGRAPHIE — MONUMENTS HISTORIQUES

GEORGETA POPOVICI et FEODOSIA ROTARU, *Le monument historique de Ciolpani—Buhuşi*

DORINEL ICHIM, *Le monument d'architecture populaire de Răchitoasa—Bacău*

CHRONIQUE DE LA VIE SCIENTIFIQUE

La V-em symposion national de tracologie, (IOAN MITREA)

Impressions du voyage en Italie, (OVIDIU GENARU)

La chronique des activités de compartement d'histoire pendant l'anée 1981, (ELENA ARTIMON)

COMPTES RENDUS

DAN GH. TEODOR, *Romanitatea carpato-dunăreană şi Bizanţul în veacurile V—XI e.n.*, Ed. Junimea, Iaşi, 1981, (Ioan Mitrea).

VICTOR SPINEI, *Moldova în secolele XI—XIV*, Editura ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1982, (Ioan Mitrea)

MIRCEA D. MATEI şi EMIL I. EMANDI, *Habitatul medieval rural din valea Moldovei şi din bazinul Şomuzului Mare (secolele XI—XVII)*, Ed. Academiei R. S. România, 1982, (Al. Artimon)

VIRGIL EMILIAN CATARGIU, *Vasile Pârvan, filosof al istoriei*, Junimea, Iaşi, 1982, (aVsile Florea)

ABREVIATIONS

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

VASILE PÂRVAN
CREATOR DE ȘCOALĂ ȘTIINȚIFICĂ

de RADU VULPE

Centenarul nașterii lui Vasile Pârvan ne oferă prilejul de a evoca personalitatea acestui ilustru istoric român în legătură cu toate multiplele aspecte ale activității sale creatoare. Savant cu largi orizonturi, în manifestările sale pornite de pe poziția eminentă de istoric al antichității el a atins și alte domenii, ca filosofia, istoria religiilor, sociologia, literatura, arta, științele economice, în toate intervenind cu avîntul gîndirii sale, cu spiritul său ager și pătrunzător, precum și cu stilul său original, în care a produs superbe pagini de antologie. Într-o viață scurtă, care n-a însumat nici 45 de ani împliniți (28 septembrie 1882 — 26 iunie 1927), el a lăsat posterității o abundentă operă scrisă, aducînd în toate lucrările sale contribuții științifice noi, revelatoare, prin care a răscolit adînc trecutul străvechi al patriei sale, cu implicații și în istoria universală. A fost o mare figură a culturii române și totodată un corifeu al științelor istorice, general prețuit, nu numai în România.

Dar dintre toate excelentele sale merite, cel mai rodnic și mai determinant a fost acela de a fi creat o școală de arheologie românească, de o nesecată trăinicie. Spre deosebire de predecesorii săi și de mulți dintre maeștrii din alte ramuri științifice din acel timp, care se izolau într-o activitate pur individuală fără a se preocupa de viitor, el a înțeles că devotamentul său pentru progresul științei nu va fi întru totul eficace dacă se va reduce la opera sa personală, oricît de splendidă. Gîndul de a crea o echipă de colaboratori instruiți care să-l secundeze în opera arheologică, necesară pentru cunoașterea trecutului antic al pămîntului românesc, îl urmărea încă de la începutul studiilor sale din străinătate. L-a formulat răspicat în lucrarea sa despre *Salsovia*, din 1906, în prefața căreia, pornind de la considerațiile istorice asupra acestei localități romane de pe un braț al Deltei Dunării, preconiza o dezgropare sistematică a urmelor romane de pe întreaga porțiune din Dobrogea a *limes*-ului danubian, operă la îndeplinirea căreia — scria el — „va fi nevoie, pe lîngă sprijinul autorităților și al publicului, și de o sumă de tineri care încă de mai înainte să fi fost măcar cît de cît puși în curent cu studiile la care vor da ajutor“ [1].

---

1 V. Pârvan, *Salsovia*, București 1906, retipărire după „Convorbiri literare“, XL, 1906, 10, p. 962-975 ; 11, p. 1 017-1 040.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Trei ani mai tîrziu, după ce își trecuse un doctorat strălucit la Breslau (azi Wroclaw în Polonia)[2] și după ce dăduse la lumină o serie de alte lucrări de istorie[3], Vasile Pârvan revenea în țară încărcat de elogii din partea profesorilor săi germani și primit de forurile culturale românești cu toată prețuirea cuvenită unui învățat de prestigiu. De la început i-au fost încredințate catedra de istorie antică de la Universitatea din București și direcția Muzeului Național de Antichități, fiind foarte curînd ales și Membru activ al Academiei Române.

Profesor universitar, academician și conducător al principalului muzeu din România, el se vedea instalat dintr-o dată în trei poziții de frunte, care pentru o personalitate atît de dinamică nu aveau să rămînă un simplu cumul onorific, ci urmau să reprezinte bazele uneia dintre cele mai productive munci științifice. Se afla astfel în cea mai favorabilă situație pentru îndeplinirea unei activități arheologice și mai ales pentru realizarea preconizatei echipe de discipoli. Dintre cele trei posturi, cele mai determinante pentru aceste nobile țeluri erau fără îndoială acela de director al Muzeului Național de Antichități și acela de profesor de istorie antică. Desigur, și academia și-a avut rolul său, căci în sînul acestui for și-a expus el și și-a publicat rezultatele cercetărilor și tot acolo a găsit un temeinic sprijin pentru unele din manifestările sale și în primul rînd pentru subvenționarea săpăturilor arheologice, fondurile prevăzute în bugetul Statului fiind insuficiente. Dar nu Academia putea să-l ajute să-și recruteze și să-și formeze colaboratori. În această privință un rol mult mai firesc îl avea catedra universitară, cu impresionantele cursuri ținute de Pârvan, precum și cu seminariile sale, care au inițiat numeroși tineri în tainele disciplinelor istorice, fiind deprinși ca prin propriile lor sforțări să cerceteze faptele trecutului antic și să le interpreteze în lumina metodelor critice cele mai riguroase. Însă pentru formarea de cadre științifice propriu-zise Universitatea nu putea fi decît o primă treaptă. Mai departe, elementele de valoare, selectate în virtutea unor verificate aptitudini și convinse să se consacre numai științei, fără concomitența unor ocupații lucrative de alt ordin, trebuiau să fie promovate în sînul unei instituții speciale, care pentru arheologie și pentru cercetările de istorie veche nu era pe atunci decît Muzeul Național de Antichități[4].

Pârvan a înțeles să facă din Muzeu un centru de activitate colectivă, care să formeze cadre calificate, întocmai ca într-un Institut real de

2 V. Pârvan, *Die Nationalität der Kaufleute im römischen Kaiserreiche: eine historisch-epigraphische Untersuchung*, Breslau 1909 (dedicată lui Conrad Ochorius, vestitul comentator al Columnei Traiane, conducător al Tezei).

3 Afară de studiile menționate în notele precedente pe care V. Pârvan le-a pregătit în timpul cît a studiat în Germania, mai sînt de citat următoarele, lucrate tot acolo: *Cîteva cuvinte cu privire la organizația provinciei Dacia Traiană, cu prilejul unei cărți noui asupra acestei chestiuni*, București 1906 (retipărire după „Convorbiri literare", XL, 1906, 8, p. 747-776; 9, p. 873-904; *M. Aurelius Verus Caesar și L. Aurelius Commodus, A. D. 138-161: Studiu istoric*, București 1909; *Contribuții epigrafice la istoria creștinismului daco-roman*, București 1911 (dedicată lui Ioan Bogdan.

4 Cf. R. Vulpe, *Vasile Pârvan directorul Muzeului Național de Antichități*, București, „Revista Muzeelor", IV, 1967, p. 312-318.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Arheologie, care în România în acel timp încă lipsea. El a căutat să-și împartă munca pe teren cu cît mai mulți tineri dornici să se dedice carierei arheologice. Nu tuturora le putea obține posturi în schema foarte limitată a Muzeului, dar pe toți căuta să-i țină atașați de colectivul acestei instituții, încurajîndu-i să publice lucrări proprii și ajutîndu-i să persevereze pe această cale.

Și astfel, cu forța de atracție a talentului său de profesor, a magnificei sale autorități științifice, a exemplului său de muncă entuziastă, cu tactul său de a sprijini valorile ce începeau să se afirme, Vasile Pârvan a izbutit, într-un timp destul de scurt, să adune în jurul său o seamă de tineri înzestrați, realizînd pentru prima oară o școală românească de arheologie și de istorie veche, care, întărită mereu cu noi serii de cercetători, avea să se dovedească durabilă.

Pârvan a ținut cu tărie să creeze această școală, fiindu-i străină meschina tentație a unor pionieri științifici din trecut de a străluci printr-o comodă unicitate. Cînd un amic de altă meserie l-a întrebat cîndva, observînd cu cîtă iuțeală sporește numărul discipolilor săi și cît de serios sînt îndrumați „oare nu te gîndești că unii dintre ei ar putea să te întreacă și să ți se urce în cap?", el i-a replicat glumeț: „cît timp eu sînt în viață nu mă vor întrece, deoarece și eu învăț împreună cu ei și astfel, la diferența de vîrstă și de experiență, totdeauna mă voi menține înaintea lor". De fapt el se ținea tot timpul la curent cu progresele științei, mereu frămîntat de probleme inedite și greu s-ar fi putut ivi un tînăr care să-l egaleze în puterea de muncă și în nici un caz unul care să-l depășească în abundența informației și în capacitatea de a o folosi. Cînd unul dintre ei, încurajat de familiaritatea lui complezentă, a cutezat să remarce că la timpul său el maestrul s-a bucurat de condiții de studii mult mai prielnice decît ale generațiilor mai noi care trecuseră prin vicisitudinile războiului (era vorba de primul război mondial), el îi răspundea cu o consolatoare filosofie „aveți în schimb viitorul!".

Afirmarea școlii arheologice a lui Vasile Pârvan a avut loc o dată cu propriul său debut în arheologia practică și anume în anul 1911, cînd a întreprins explorarea fortăreței romane de la *Ulmetum*, lîngă satul actual Pantelimonul de Sus în centrul Dobrogei [5]. Acolo, timp de patru ani, s-a închegat această școală într-o străduință pasionată, după metodele cele mai moderne, sub îndrumările Magistrului, care, el însuși foarte tînăr, era primul la toate ostenelile și prezent la toate lucrările din zori pînă la căderea serii, dînd exemplul unei impecabile conștiinciozități și al unei stoice discipline în muncă. Problemele erau urmărite și înregistrate în toată complexitatea lor: arhitectura, stratigrafia,

5 V. Pârvan, *Cetatea Ulmetum: Descoperirile primei campanii de săpături, din vara anului 1911*, București 1912, extras din „Analele Academiei Române, Memoriile Secțiunii istorice", Seria II, tomul XXXIV, p. 497-610; *Cetatea Ulmetum: Descoperirile campaniei a doua și a treia de săpături din anii 1912 și 1913* București 1913, *ibidem*, tom. XXXVI, pp. 245-328; 329-420; *Cetatea Ulmetum, III: Descoperirile ultimei campanii de săpături, din vara anului 1914*, București, 1914, *ibidem*, tom. XXXVII, p. 265-304.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

epigrafia, numismatica, sculptura, pînă la tipologia ceramicii şi a obiectelor mărunte de tot felul. Aducea astfel un spirit ştiinţific superior, cu totul nou în săpăturile arheologice din România, al căror ţel se mărginise mai înainte la dezvelirea de ziduri şi la recoltarea de inscripţii, adesea în absenţa conducătorului.

Imediat după terminarea lucrărilor de la Ulmetum, chiar în anul 1914, Pârvan a început săpăturile de la *Histria*, străvechea colonie elenică de pe ţărmul lagunei Sinoe de la Pontul Euxin. Ruinele acestei cetăţi, izolate de orice aşezare mai nouă, prezentau condiţii pentru o explorare sistematică din cele mai fructuoase. Avantajul de a lucra într-un teren neatins mai înainte de tîrnăcopul arheologilor era aci tot atît de net ca la Ulmetum şi tot atît de favorabil iniţierii tinerilor săi elevi, al căror număr creştea de la an la an [6]. În schimb, de data aceasta nu mai era vorba de un obiectiv restrîns, a cărui cercetare putea fi dusă la capăt în cîţiva ani, ci de un mare şi vestit oraş, a cărui viaţă durase neîntrerupt douăsprezece secole şi ale cărui vestigii solicitau munca multor generaţii de arheologi [7].

Concentrîndu-şi atenţia asupra cetăţilor din centrul şi de pe litoralul Dobrogei [8], Pârvan a fost departe de a fi renunţat la ţelul său formulat

---

6 Dintre elevii săi formaţi în acea perioadă amintim, în ordine alfabetică, pe *Şt. Bezdechi* (prof. de Literatură elenică la Universitatea din Cluj şi la cea din Bucureşti ; Membru coresp. al Academiei Române) ; *M. Doraş* (decedat de timpuriu in 1917) ; *Grigore Florescu* (va deveni conferenţiar la Universitatea din Bucureşti) ; *Pamfil Georgian* (ulterior prof. de liceu ; inspector şcolar) ; *Scarlat Lambrino* (succesorul lui Pârvan la catedră director al Şcolii Române din Roma, Membru coresp. al Acad. Rom.); *G. G. Mateescu* (distins tracolog, conferenţiar la Universitatea din Cluj, succesorul lui Pârvan la direcţia Şcolii Române din Roma pentru scurt timp, decedînd prematur în 1929) ; *Harilau Metaxa* (asistent universitar, conservator şi sub-director al Muzeului, autorul primei bio-bibliografii a lui V. Pârvan, în „Arhiva pentru Ştiinţa şi Reforma socială", VII, 1928, 3-4) ; *Paul Nicorescu* (ulterior profesor la Universitatea din Iaşi director al Muzeului arheologie de acolo) ; *Emil Panaitescu* (profesor la Universitatea din Cluj, director al Şcolii Române din Roma). — În plus, din colectivul arheologic al lui V. Pârvan mai făceau parte următorii colaboratori : *Ion Andrieşescu* (fost elev al lui Teohari Antonescu, sub-director al Muzeului, apoi urmaşul lui V. Pârvan la direcţia acestei instituţii, profesor de preistorie la Universitatea din Bucureşti, Membru coresp. al Acad. Rom.) ; *Spiridon Cegăneanu* (arhitect) ; *Dionisie Pecurariu* (eminentul desenator al Muzeului) ; *D. M. Teodorescu* (fost elev al lui Gr. Tocilescu, sub-director al Muzeului, ulterior profesor al Universităţii din Cluj).

7 V. Pârvan, *Histria, IV : Inscripţii găsite în 1914 şi 1915*, Bucureşti 1916, extras din „Analele Academiei Române, Mem. Secţiunii ist.", XXXVIII, p. 533-732 ; *Histria, VII ; Inscripţii găsite în 1916, 1921 şi 1922*, Bucureşti 1923, „Academia Română : Mem. Secţ. ist.", ser. III, tom. II, memoriul 1, p. 1-132 ; *Fouilles d'Histria : troisième série : 1923—1925*, „Dacia", II, 1925, p. 198-248. Cf. aussi S. Lambrino, *Fouilles d'Histria*, „Dacia", III—IV, 1927—1932, p. 378-410.

8 V. Pârvan, *Cetatea Tropaeum : Consideraţii istorice*, Bucureşti 1912, retipărire după „Buletinul Comisiunii Monumentelor istorice", IV, 1911, pp. 1-12, 163-191 ; *Descoperiri nouă în Scythia Minor*, Bucureşti 1913, „An. Acad. Rom., Mem. Secţ. ist.", XXXV, p. 467-550 ; *Memoriu asupra săpăturilor arheologice în România*, Bucureşti 1914, *ibidem : „Dezbateri"*, XXXVI, pp. 140-142, 150-153, 261-262 ; *Catacombele din Constanţa, ibidem*, XXXVIII, p. 32-34 ; *Zidul cetăţii Tomi*, Bucureşti 1915, *ibidem :* „Mem secţ. ist.", p. 415-450 ; *Archäologische Funde im Jahre 1914, Rumänien*, „Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Instituts, Archäologischen Anzeiger", XXIX, 1914, 3, col. 429-442 ; XXX, 1915, 4, col. 235-270 ;

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

în 1906 cu privire la cercetarea *limes*-ului danubian. Ca dovadă sînt studiile sale asupra unor probleme istorice ale cetăților romane de pe acest *limes*, ca *Noviodunum*, *Troesmis*, *Carsium*, *Capidava*, *Durostorum* [9] și dezgroparea integrală a *Capidavei*, pe care a încredințat-o elevului său Grigore Florescu [10]. Dar chiar la o explorare amplă a tuturor castrelor romane de pe Dunărea dobrogeană, cum o gîndise el odinioară, nu se putea trece, lipsindu-i în primul rînd considerabilele fonduri necesare.

Cu mult mai mare spor și cu hotărîtoare rezultate a fost reluarea unui alt punct al programului pe care și-l făurise în tinerețea sa, anume de a cerceta istoria și cultura locuitorilor băștinași ai Daciei, „fără a căror cunoaștere nici originile noastre romane nu pot fi înțelese" [11]. Era în vara anului 1922, cînd eu, ca student al său, arătîndu-i o cantitate de ceramică getică amestecată cu cioburi de vase grecești de import, pe care o culesesem din cetățuia de la Piscul Crăsanilor pe Ialomița, în Bărăganul meu natal [12], i-am atras atît de mult interesul pentru această stațiune încît a ținut ca numaidecît să-l conduc acolo, ceea ce, într-o mașină a sa și însoțiți de încă doi colegi ai mei propuși

---

Raport asupra activității Muzeului Național de antichități în cursul anului 1915, București 1916, „Anuarul Comisiunii Monumentelor istorice", 1915, p. 179-218; *Gerusia din Callatis*, București 1920, „An. Acad. Rom., Mem. Secț. ist.", XXXIX, p. 51-90; *Ginduri despre lume și viață la Greco-Romanii din Pontul Sting*, „Revista istorică", VI, 1920, 1-2, retipărită în vol. Autorului *Memoriale*, București 1923, p. 9-50 (reprodusă în ediția lui I. Vartic a acestui volum, Cluj 1973, p. 33-89, precum și în vol. *V. Pârvan: Scrieri*, București 1981, publicat de Al. Zub, p. 458-477); *I primordi della civiltà romana alle foci del Danubio*, Roma 1921, „Ausonia", X, 1921, p. 187-209; *Începuturile vieții romane la gurile Dunării*, București 1923 (vol. reeditat de R. Vulpe, cu adnotări, în 1974); *Nuove considerazioni sul vescovato della Scizia Minore*, Roma 1924, „Rendiconti della Pontificia Accademia Romana di Archeologia", II, p. 117-135; *Sur un relief inédit du XI e siècle représentant la Sainte Vierge*, în vol. *Congrès de Byzantinologie de Bucarest, Mémoires*, „Bulletin de la Section historique de l'Académie Roumaine", XI, 1924, p. 217-277; *Municipium Aurelium Durostorum*, Torino 1924, în „Rivista di Filologia e di Istruzione classica", II, 3, p. 307-340; *Une nouvelle inscription de Tomi*, „Dacia", I, 1924, p. 273-279; *A propos du „basileus" Cotys de Callatis*, *ibidem*, p. 363-367; *Un aes grave olbien à Salsovia*, *ibidem*, II, 1925, p. 420-421; *La „statue-menhir" de Hamangia*, *ibidem*, p. 422-429.

9 V. din nota precedentă: *Municipium Aurelium Durostorum* și *Descoperiri nouă în Scythia Minor*, pp. 467-478 și 539-540 (Capidava); 478-491 și 540-542 (Carsium); 491-502 și 542-543 (Troesmis); 502-509 și 543-544 Noviodunum); 509-518 și 544-546 (Acbunar); 518-526 și 546-548 (Rămnicul de Jos); 526-531 și 548-549 (Pantelimonul de Jos); 532-538 și 549-550 (pădurea Șeremetului; cf. și R. Vulpe, *Le sanctuaire de Zeus Casios de Șeremet et le problème d'un vicus Cassianus*, în vol. *Epigraphica: Travaux dédiés au VII e Congres international d'Epigraphie grecque et latine*, *Constantza 1977*, p. 113-130).

10 Cf. Gr. Florescu, R. Florescu și P. Diaconu, *Capidava; Monografie arheologică*, București 1958; R. Florescu, *Capidava*, București 1965 (Edit. Meridiane, seria „Monumentele patriei noastre").

11 V. Pârvan, *Cîteva cuvinte cu privire la organizația provinciei Dacia Traiană* (v. aci mai sus, n. 3).

12 R. Vlădescu-Vulpe, *Bărăganul în antichitate*, București 1923, „Buletinul Societății Române de Geografie", XLI, 1922; I. Andrieșescu, *Piscul Crăsani*, București 1924, Acad. Rom., Mem. Secț. ist.", s. II, tom. III, mem. 1, p. 13.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

de mine [13], am pus în practică în prima duminică următoare. A rămas încîntat de cele constatate şi şi-a extins excursiile similare, pe restul verii, în toată Cîmpia Română, în căutarea de alte aşezări străvechi, de fiecare dată ţinînd să fie întovărăşit de adjunctul său de la Muzeu, Ion Andrieşescu, pe atunci docent specialist în preistorie dar mai ales de cîte unii din studenţii săi. În anii următori avea să ne încredinţeze fiecăruia explorarea cîte unuia dintre aceste centre preromane.

Aşa s-a produs o foarte importantă cotitură în activitatea sa, la preocupările de pînă atunci despre antichitatea greco-romană adăugînd pasiunea pentru cercetarea mileniilor anterioare. De aici a rezultat, pe de o parte, sporirea şcolii sale cu o nouă serie de discipoli dedicaţi cercetărilor din această direcţie [14], iar pe de alta străduinţa sa de a scrie, pornind de la comentarea săpăturilor pe care le întreprinsese prin I. Andrieşescu (asistat de mine) la Piscul Crăsanilor [15], o monumentală protoistorie a Daciei, care, după aproape patru ani de muncă încordată, avea să fie impunătoarea sinteză „Getica", o magistrală reconstituire a istoriei şi culturii tuturor geto-dacilor, începînd din epoca bronzului pînă la cucerirea romană [16].

---

13 Grigore Avakian (ulterior profesor de liceu la Turnu Severin) şi Ecaterina Dunăreanu (azi „Dunăreanu-Vulpe", asistentă a Muzeului N. de Ant., iar mai tîrziu şef de sector în această instituţie, Profesoară la Institutul de Arte Frumoase din Iaşi). — Primele ştiri despre cercetările sale în acest domeniu în Cîmpia Română V. Pârvan le-a prezentat succint în comunicarea sa de la Bruxelles *La pénétration hellénique et hellenistique dans la valée du Danube*, Bucureşti, 1923, „Bulletin de la Section historique de l' Académie Roumanie", X, p. 23-47, precum şi în *Începuturile vieţii romane la gurile Dunării* (v. aci mai sus, n. 8), p. 55-58 (ed. 1923 p. 52-53 ed. 1974).

14 În afară de cei citaţi la nota precedentă şi de subsemnatul, menţionez, în ordine alfabetică, pe: *Vasile Christescu* (ulterior profesor de liceu la Piteşti); *Hortensia Dumitrescu* (asistentă, iar mai tîrziu cu misiune în conducerea Muzeului N. de Ant.); *Vladimir Dumitrescu* (docent universitar şi director al Muzeului Naţional de Antichităţi); *I. Nestor* (director al Muzeului N. de Ant., Profesor de preistorie la Univers. din Bucureşti, Membru coresp. al Acad. R.S.R., titular al Academiei de Ştiinţe Sociale-Politice); *C. S. Nicolăescu-Plopşor* (şef de sector în Institutul de Arheologie, Membru coresp. al Academiei R.S.R., directorul Centrului ştiinţific din Craiova al Acad. R.S.R.); *Dorin Popescu* (director-adjunct al Institutului de Arheologie, Membru coresp. al Academiei de St. S. P.); *Gheorghe Ştefan* (asistent universitar, apoi profesor la Universitatea din Bucureşti şi Decan, director al Institutului de Arheologie, Membru coresp. al Acad. R.S.R., titular al Acad. de Şt. S. P.). Elevi asidui ai lui V. Pârvan au fost şi istoricul epocilor mai noi *Const. C. Giurescu* (profesor de Istoria Românilor la Univ. Bucureşti, fost ministru, membru activ al Acad. R.S.R. şi al Acad. de Şt. S. P.) şi filologul şi istoricul antichităţii clasice *D. M. Pippidi* (profesor la Universitatea din Bucureşti, directorul Institutului de Arheologie, Membru coresp. al Acad. R.S.R. şi titular al Acad. de Şt. S. P.).

15 I. Andrieşescu, *Piscul Crăsani* (v. Aci mai sus, n. 12).

16 V. Pârvan, *Getica: O protoistorie a Daciei*, Bucureşti 1926 (apărută de fapt la începutul anului 1927), extras din „Acad. Rom., Mem. Secţ. ist.", s. III, tom. III, mem. 2, p. 113-963. Ca un compendiu în bună parte al acestei opere e de considerat vol. lui V. Pârvan de apariţie postumă *Dacia: An Outline of the Early civilizations of the Carpatho-Danubian countries*, Cambridge 1928, editat şi în românește, cu adnotări, de R. Vulpe, Bucureşti, în cinci ediţii (1937, 1957, 1958, 1967 şi 1972): *Dacia: Civilizaţiile antice din ţările carpato-danubiene*, traducere după manuscrisul original inedit redactat de V. Pârvan în limba franceză.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Din ce în ce mai preocupat de consolidarea colectivului său, Vasile Pârvan a organizat, ca director, „Școala Română din Roma", o instituție de studii superioare, numită de italieni „Accademia di Romania", care, după modelul „școlilor" străine de acest gen din capitala Italiei, ca „Ecole française de Rome" sau „British School in Rome", era destinată să înlesnească în primul rînd arheologilor și istoricilor, dar și filologilor și artiștilor români, perfecționarea lor în țara clasică a civilizației antice și a Renașterii. Contribuția acestei instituții la progresul calitativ al arheologiei și al studiilor clasice în România a fost considerabilă. Majoritatea discipolilor lui Pârvan și mulți dintre elevii acestora au trecut pe acolo. Toți Membrii Școlii și-au publicat studii remarcabile în anuarele speciale de limbă italiană ale instituției *Ephemeris Dacoromana* și *Diplomatarium Italicum* [17].

Iar pentru valorificarea rezultatelor cercetărilor arheologice din țară, larg întreprinse de elevii săi, Pârvan a creat la București periodicul de limbă franceză *Dacia: Recherches et découvertes archéologiques en Roumanie* [18]. În același timp el a militat intens pentru realizarea unui „Istitut arheologic", care, separat de Muzeu, avea menirea să se ocupe exclusiv de cercetări și de studii despre diferitele epoci din trecutul pămîntului românesc, oferind elevilor săi posturi de specialitate, ferindu-i de risipirea în profesiuni de alt ordin. N-a apucat însă să vadă realizat acest scop, deoarece, la 26 iunie 1927, o moarte prematură, urmînd unei nereușite intervenții chirurgicale, avea să-l răpească științei și culturii pe acest neîntrecut învățat, în plin apogeu al productivității sale intelectuale.

După acest tragic eveniment, care i-a îndurerat profund pe toți discipolii săi, mult doritul Institut avea să se amîne pe lungă vreme. abia în anii actualului regim socialist izbutind să devină o realitate. În schimb Școala științifică întemeiată cu atîta stăruință de Vasile Pârvan era în acel moment pe deplin consolidată, făcîndu-l pe celebrul

---

17 *Ephemeris Dacoromana: Annuario della Scuola Romena di Roma*, I, 1923; II, 1924; III, 1925, cu prefețe de V. Pârvan; *Diplomatarium Italicum: Documenti raccolti negli archivi italiani*, I, 1924 (prefață de V. Pârvan). După moartea fondatorului lor, *Ephemeris* avea să apară pînă la vol. X, 1943, iar *Diplomatarium* pînă în 1940. — Dintre elevii lui Vasile Pârvan și-au făcut stagiul în această instituție din Roma următorii (în ordinea datei): G. G. Mateescu, P. Nicorescu, Em. Panaitescu, Șt. Bezdeki, Gr. Florescu, Ecaterina Dunăreanu-Vulpe, Radu Vulpe (ulterior asistent docent și conferențiar la Universitatea din București, profesor la Universitatea din Iași, șef de Secție în Institutul de Arheologie, Membru titular al Academ. de Șt. S. P.), Hortensia Dumitrescu, Vladimir Dumitrescu, Gh. Ștefan, Dorin Popescu, Gr. Avakian, V. Cristescu, D. M. Pippidi.

18 *Dacia: Recherches et découvertes archéologiques en Roumanie, publiées sous la direction de M. Vasile Pârvan*, I, 1924; II, 1925 (prefețe de V. Pârvan). Acest periodic va continua să apară și după moartea fondatorului său pînă la vol. XI—XII, 1945—1947 în vol. III—IV, 1927—1932, necrologiul lui V. Pârvan, de I. Andrieșescu). După o întrerupere de un deceniu revista a revenit la viață într-o „nouă serie" *(Dacia: Revue d'Archéologie et d'Histoire ancienne)*, care, de la primul volum, 1957 (cu o expunere despre V. Pârvan de Em. Condurachi) a ajuns în 1982 la vol. XXVI, împlinind peste un sfert de veac de apariție continuă și 58 de ani de la prima sa înființare.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

istoric Nicolae Iorga, în necrologiul său pentru Pârvan, s-o caracterizeze ca „o pleiadă de tineri eruditi cu care orice natie s-ar putea mîndri“ [19]. Acești tineri, deveniți la rîndul lor maeștri, au perpetuat gîndurile și învățămintele Magistrului, transmițîndu-le altor generații, care, din ce în ce mai numeroase și mereu în progres, reprezintă, prin munca lor superioară, larg desfășurată, baza înfloritoarei situații de azi a arheologiei române.

Nu se va uita niciodată că la începutul acestei înfloriri au fost gîndul și voința lui Vasile Pârvan, învățatul care într-un moment solemn din viața sa, cînd fusese ales la Academie, își făcea o profundă mărturisire de conștiință declarînd : „m-am deprins a vedea doar două lucruri vrednice de străduințele și de iubirea noastră cultul pios al amintirii lăsate în resturi și ruine și cultul entuziast al geniului omenesc, continuu învins și continuu din nou biruitor“ [20].

Noi, urmașii săi devotați întru acest cult al amintirii și al geniului omenesc, îi comemorăm centenarul de vîrstă înălțînd un gînd de pioasă recunoștință spre lumina spiritului său genial, păstrată perpetuu vie și strălucită atît în memorabilele sale opere cît și în robusta vitalitate a Școlii sale.

VASILE PÂRVAN — FONDATEUR DE L'ECOLE SCIENTIFIQUE

— Résumé —

Dans cet article l'auteur présente la riche activité de Vasile Pârvan, comme professeur universitaire, directeur du Musé National d'Antiquités, initiateur et organisateur des importants recherches archèologiques et des institutions culturelles et scientifiques, des publications périodiques.

En soulignant la riche activité de Vasile Pârvan, ses importantes mérites pour la science et la culture roumaine, l'auteur remarque le fait que de toutes ses excelentes contributions, la plus fertile et déterminant a été celle-la qu'il a crée une école d'archéologie moderne, remarcable par ses conséquences scientifique pour l'histoire de la Roumanie.

19 N. Iorga, „Neamul românesc“, XX, 73, 1.VII.1927 ; „Revista istorică“, XII, 1927, 4—6 ; idem, *Oameni cari au fost*, III, București 1936, p. 236-237.

20 „Analele Academiei Române, Dezbateri“, XXXV, p. 151-158, ședința din 26 mai 1913.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

VASILE PÂRVAN — TEORETICIAN AL ISTORIEI

de VASILE FLOREA

Centenarul nașterii lui Pârvan prilejuiește noi reflecții asupra gîndirii sale filozofice, aceasta fiind domeniul cel mai controversat din monumentala sa operă. Savantul român a fost preocupat de elaborarea fundamentelor teoretice ale istoriei ca disciplină științifică și, în acest sens, el și-a expus concepția în mai multe lucrări, dintre care cea mai importantă rămîne „Idei și forme istorice". Spirit metodic și scrupulos, format la școala lui N. Iorga, I. Bogdan și D. Onciul, cu studii la cele mai bune universități germane, Vasile Pârvan a dăruit istoriografiei române una din cele mai riguroase opere științifice. Orizonturile ei, extinse peste o mie de ani de protoistorie și conturate cu precizia cerută de spiritul științific, au la bază acel suveran gînd filozofic al originilor* și totalității. Meditația filozofică pârvaniană nu se încorporează într-o lucrare sistematică, cu caracter academic, după exemplul lui A. D. Xenopol, ci rămîne difuză în întreaga lui operă. La Pârvan se constată o îngemănare totală între spiritul metodic, bazat pe judecata critică a documentului arheologic sau istoric și înclinația spre extrapolarea explicației științifice în zona gîndirii folozofice. Deși savantul român se manifestă și ca filozof în domeniul cercetării istoriei, opera lui arheologică și istorică conservă întreaga rigoare a spiritului științific, însuflețit de o emoționantă vibrație a meditației filozofice. Orizontul filozofic în care înscrie Pârvan opera sa istorică nu-i sălbește suportul științific; sîntem de părere că tocmai această caracteristică stimulează la el cercetarea științifică. Getica este expresia cea mai clară a tensiunii dramatice dintre spiritul metodic, aplecat spre analiza riguroasă a faptelor, cu scopul de a pune în lumină interelațiile procesuale dintre ele spre a constitui imaginea unei totalități organice pe fondul unui proces istoric universal și meditația filozofică extinsă pînă la omul „animal cosmic". Într-un asemenea context, ideea filozofică a devenirii

* Radu Vulpe, un eminent discipol al lui Pârvan scria: „Vasile Pârvan era obsedat de misterul originilor poporului românesc... Problema originilor noastre trebuie să fie atacată deci, pornind de la o cunoaștere temeinică a lumii antice... Pentru istoricul originilor sosise timpul operelor de mare respirație. Comemorarea academică a optsprezece veacuri de la moartea împăratului Traian dă prilej talentului epic (am spune și inclinației filozofice n.n.) al lui Vasile Pârvan să se ridice pînă la sublim în poemul în proză Parentalia, în al cărui ritm de cîntec sînt țesute idei noi și mari despre formarea poporului român". În Ethos, revistă de teorie a culturii, anul I, aprilie—iulie, 1944, nr. 2—3, p. 260 și 264.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

capătă, în domeniul analizei istorice, forma științifică a monumentalei sale Getica. Și asta pentru că „Pârvan postulează unitatea necesară dintre științele particulare istorice și filozofice implicînd în condiția istoricului sarcina de a depăși, cel puțin metodologic, orizontul determinat al științei, aruncînd el însuși o punte de legătură între cele două domenii umane : știința istoriei și filozofia" [1].

Totuși, în opera lui Pârvan cele două orizonturi ale cunoașterii — cel științific și cel filozofic — nu sînt suprapuse și nici separate, ele trec unul în altul, se compătrund într-o unitate dialectică. Această particularitate a determinat pe unii autori să citeze printre lucrările care-l definesc ca filozof nu numai „Idei și forme istorice" (1920), „Memoriale" (1923), ci și Getica [2], despre care Radu Vulpe scria că „rămîne una dintre cele mai influente, nu numai fiindcă a îmbogățit istoria națională cu mai bine de un mileniu ieșit din negurile epocii preromane, dar și pentru că revelațiile sale au atins însăși concepția despre originile neamului nostru..." [3]. Pârvan este una din cele mai complexe personalități ale culturii române. el se înscrie ca spirit, orientare și monumentalitate pe linia lui Dimitrie Cantemir, Hasdeu, Eminescu, Xenopol și Iorga. Originalitatea lui Pârvan în domeniul filozofiei rezidă în extraordinara sa capacitate de a „transforma influențele suferite / en sang et nourriture / încît cu greu s-ar mai putea identifica" [4]. Pârvan era un spirit deschis cugetării filozofice europene, iar receptarea influențelor ei se înscria la gînditorul nostru într-o concepție programatică după care „tot ce nu lasă să treacă razele soarelui, sie însuși își răpește lumina" [5]. În acest înțeles creator trebuie determinate influențele din gîndirea filozofică a lui Pârvan, urmărind modul în care ele s-au restructurat în concepte logico-filozofice cu noi și profunde semnificații.

Studiind în Germania între 1904—1909, Pârvan a cunoscut complexiunea mișcării filozofice germane, a lecturat atent lucrările de filozofie a valorii și filozofie a istoriei ale lui Rickert, Georg Simmel, Wilhelm Dilthey etc. Aceste influențe însă au căzut pe solul fertil al unui fond autohton de cugetare filozofică, ceea ce a determinat integrarea lor în structuri logice noi și originale. Astfel, cosmosul pârvanian, concept esențial pentru viziunea sa filozofică, nu are nimic din simplismul mitologic sau mecanicist al filozofiei grecești din care-l preia. Pârvan pune cosmosul sub domnia forței autoritare a devenirii înțeleasă ca lege cosmică și a cărui dinamică este descrisă printr-o bogată rețea de concepte bipolare. Este fundamental greșită opinia acelor comentatori după care cosmosul din filozofia lui Pârvan nu ar fi

---

1 Gh. Toma, Permanențe filozofice românești, Ed. Dacia Cluj-Napoca, 1979, p. 70.

2 Vasile Vetișeanu, V. Pârvan și filozofia istoriei, în Revista de istorie, Ed. Academiei R.S.R., Tom. 30, 1977, septembrie, p. 1652.

3 Radu Vulpe, Vasile Pârvan și neamul românesc, în Ethos, revistă de teori a culturii, An I, aprilie—iulie, 1944, nr. 2—3, Tip. Alba Iulia, p. 265.

4 Ilie Ion, Vasile Pârvan, poetul neliniștii, singurătății și tăcerii, Ramuri — Craiova, p. 19.

5 Citat apud Ilie Ion, Vasile Pârvan, poetul neliniștii, singurătății și tăcerii, Ramuri — Craiova, p. 20.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

decît un alt termen al spiritului universal hegelian. Chiar dacă Pârvan s-a apropiat conceptual de conținutul lucrării lui Hegel, Vorlesungen über die Philosophie der Geschichte, în ciuda unor similitudini, cosmosul pârvanian rămîne fundamental diferit de înțelesul spiritului universal hegelian. La Pârvan cosmosul * reprezintă existența substanțială și energetică a lumii în totalitatea sa, pusă sub semnul legii devenirii și este un concept totalizator pe fundalul căruia se proiectează logica istoriei. Această structură a viziunii filozofice pârvaniene reflectă apartenența gînditorului la stilul clasic de a-și construi imaginea filozofică a lumii. Aflîndu-se la intersecția unor discipline filozofice ca axiologia, teoria culturii, praxiologia, apărute de curînd în cultura filozofică europeană, meditația filozofică pârvaniană nu se va înscrie riguros în perimetrul filozofiei istoriei. De aici permanentele extinderi ale gîndirii ilustrului savant din domeniul filozofiei istoriei în domeniul filozofiei generale.

Înțeleasă mai întîi ca domeniu al filozofiei aplicate, filozofia istoriei este concepția despre procesul istoric și despre metode și procedeele cercetării și cunoașterii lui. Ea trebuie să fie, în esență, o filozofie a progresului social și o epistemologie a științelor istorice. Pentru Windelband, baza filozofiei istoriei se află în etică. Ea este „o disciplină derivată, fiindcă formează încheierea sau sfîrșitul eticii înțeleasă ca filozofie practică generală" [6]. Stăpînit de o concepție etică asupra lumii, Pârvan va accepta punctul de vedere al școlii de la Baden, și va dezvolta cu consecvență o concepție etică asupra valorilor istorice, respingînd totodată aristotelismul, considerîndu-l „egoist-platonic și infinit de distant față de destinul terestru al omului". Istoria — scrie Pârvan — e manifestarea tendinței spre nemurire, inerentă omului, ea arată în chip logic-evolutiv viața sufletului omenesc în înfățișările sale din toate locurile și timpurile, reconstituind astfel metafizic sufletul Umanității [7].

Noțiunea centrală a investigației istorice este omul, pentru că „faptele și gîndurile acestei ființe unice, indivizibile și inseparabile de cosmos, sînt fenomenele istoriei omenești" [8]. V. Pârvan consideră istoria o Weltanschaung, o atitudine în fața lumii și vieții. „Atitudinea istorică — scrie Pârvan — e singura care, precedînd de la entitatea metafizică a devenirii infinite, la punctul de vedere nu al fragentului de devenire, care e fenomenul izolat, ci al devenirii însăși, din care fenomenul e un singur tact al ritmului etern" [9].

Studiul istoriei „îi satisfăcea înclinarea către acea disciplină logică și rațională a gîndirii, pe care a cultivat-o toată viața" [10].

* „Pentru el (Pârvan n.n.), observă cu îndreptățire Virgil Emilian Catargiu — problema fundamentală a filozofiei nu se pune sub forma unei disjuncții: „materie sau conștiință", ci a unei conjuncții materie și conștiință, în Vasile Pârvan — filozof al istoriei, Ed. „Junimea", Iași, 1982, p. 169.

6 N. Bagdazar, Istoria filozofiei românești, Buc. 1940, p. 33.

7 V. Pârvan, Contribuții epigrafice la istoria creștinismului daco-roman, Socec, Buc. 1911, p. 14.

8 Ibidem, p. 50.

9 V. Pârvan, Idei și forme istorice, Ed. „Cartea românească", Buc. 1920, p. 180.

10 Al. Busuioceanu, Pârvan gînditorul, Ed. II, p. 18.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

A stăpîni însă semnificația reală a istoriei, înseamnă să urci, după opinia lui Pârvan, pe treptele existenței pînă la starea ei primordială reflectată în conceptul de cosmos. În sens pârvanian, istoria se integrează ca parte componentă cosmosului. Căci fenomenele vieții omenești sînt o parte integrantă din ritmica universală. Aceleași legi cosmice determină „viața umană și pe cea extraumană, pe Pămînt ca și viața lumilor nesfîrșite, din Univers" [11].

Din acest orizont, infinit cuprinzător, în care umanitatea ar fi un subsistem supus legilor eterne ale cosmosului, Pârvan încearcă să definească faptul istoric drept „o plasare perspectivică a fenomenului în acea ficțiune spațială pe care o numim timp" [12]. La Pârvan timpul ca „ficțiune spațială" nu are un sens kantian, ci mai curînd unul culturalist căci pentru gînditorul român — modul de a gîndi lumea, inclusiv timpul, și mai particular istoria, nu este un produs strict individual, ci colectiv. El este un element al unei culturi și trebuie înțeles în funcție de contextul mai general al acestei culturi. Din perspectiva cercetătorului contemporan, punctul de vedere exprimat de Pârvan poate oferi o explicație plauzibilă. Alături de „gîndul cosmic", abstract și fluid, gînditorul român introduce în centrul sistemului său de filozofie a istoriei conceptul „gîndul vieții", care surprinde viața umană în proces de creație „fără început și fără sfîrșit, căci fără început și fără sfîrșit este esența ei generator-generală". Fenomenul istoric este considerat de savantul român ca făcînd parte din neîncetata devenire universală a existenței, unde „eternul omenesc este identic cu cosmicul" [13]. Pârvan atribuie fenomenelor istorice un ritm specific, datorat creației umane, spiritului conceput ca energie universală care însuflețește materia inertă [14].

Aceasta înseamnă că „spiritului uman îi revine rolul de a face o tranzacție de la natură la istorie, prin acțiune directă, creatoare. Același spirit acționează în mod specific, în istorie, dar nu din afara ei, ca ceva absolut, predeterminat în sens helegian, ci în multitudinea aspectelor reale și manifestărilor umane care o caracterizează" [15].

Vasile Pârvan subiectivizează, numai într-un sens limitat, procesul istoric arătînd că „un fenomen de viață omenească e în sine indiferent și neutru, ca orice fenomen al vieții cosmice". El devine filozofic, estetic ori istoric, după atitudinea ce o luăm noi față de el. Iar această atitudine dă fenomenului cosmic un „aspect uman deși el rămîne înainte de toate, esențial cosmic, iar aspectul său general, ritmic" [16]. Pârvan lasă să se înțeleagă că fenomenele devin istorice prin atitudinea noastră numai dacă ele sînt depozitare ale unor semnificații corespunzătoare, pentru care pot deveni religioase, istorice sau artistice. Viziunea totali-

11 V. Pârvan, Idei și forme istorice, p. 49.
12 Ibidem, p. 50.
13 Ibidem, p. 72.
14 Vasile Vetișeanu, V. Pârvan și filozofia istoriei, AR. SR, Tom. 30, nr. 9, sept. 1977, p. 1 613.
15 Vasile Cetișeanu, op. cit., p. 1 653.
16 Vasile Pârvan, Idei..., p. 49-50.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

tății faptelor în istorie constituie un alt punct forte și rodnic în filozofia lui Pârvan și de care se va folosi cu consecvență în cercetările sale din domeniul istoriei și arheologiei. „Pentru istorie, scria Pârvan, nu faptele izolate ci devenirea totală fiind singura preocupare a atitudinii ei creatoare, evident că nu fenomenele au a-i ajuta la urmărirea devenirii ci devenirea în totalul ei, după legile generale cosmice, care o determină, are a caracteriza și valorifica fenomenele izolate [17].

A crea istoria, în înțelesul de disciplină științifică, înseamnă pentru gînditorul român, că pe seama studierii și cunoașterii faptelor spirituale ale individului și colectivității într-un timp și spațiu dat, să se definească „linia devenirii" sau fixarea „intensității vibratorii a forței spirituale creatoare pe care o urmărim, întîi în totalitatea ei, apoi în culmile manifestărilor ei determinarea caracterului specific, a notei predominante care constituie noutatea, originalitatea, personalitatea, individului și colectivității cercetate, eventual valorificarea istoric-universală comparativă a formelor acestora, caracteristice ale vieții spirituale omenești" [18]. Fiind profund raționalist, Pârvan cere ca cercetarea istorică, la fel ca și cea științifică și filozofică, să urmărească descoperirea adevărului. El este de părere că „sufletul nostru poate întrebuința adevărul absolut, întrucît noi sîntem tot parte din cosmos, construită tot după aceleași legi și vibrînd ritmic după aceleași legi" [19].

Pârvan consideră că temelia adevărului poate fi stabilită cu precizie numai pe baza datelor cercetării științifice care asigură ascensiunea omului spre sfera conceptelor generale, acestea avînd capacitatea de a „sintetiza realități complete ale cosmosului" [20].

Pentru Pârvan adevărul nu este, pur și simplu, o creație exclusivă a subiectului instalat în centrul lucrurilor, ci rezultatul efortului constructiv al rațiunii îndreptat asupra obiectului. Deci, în sens pârvanian, adevărul este o valoare logică ce reprezintă un raport între subiectul cunoscător și fenomenul social devenit obiect al cunoașterii ; sau cum scrie Catargiu, adevărul are în concepția istoricului V. Pârvan — un caracter relațional în sensul că el există ca o relație între subiect și obiect, între subiectiv și obiectiv" [21]. Un rol important în stabilirea adevărului în istorie îl are atitudinea critică față de realitatea lumii, a istoriei, căci în locul fanteziei și credinței venea rațiunea și știința. Rațiunea, scrie Pârvan, crea acum o întreagă lume de idei în sine, autonomă față de lumea impresiilor senzoriale, dînd întregii înțelegeri a vieții o bază logică, metafizică și etică supramaterială. Sensul vieții nu mai era biologic, ci ideal, etic, estetic, cosmo-politic. Să subliniem aici faptul că rațiunea nu scoate din ea însăși, în sens cartesian, „o întreagă lume de idei în sine", deoarece Pârvan fixează autonomia acesteia în

17 Ibidem, p. 54.
18 Ibidem, p. 55.
19 Scrieri, text stabilit, studiu introductiv și nota de Al. Zub, Ed. științifică și enciclopedică, 1981, p. 422.
20 Ibidem, p. 422.
21 V. Emilian Catargiu, op. cit., p. 201.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

raport cu lumea impresiilor senzoriale, care constituie substanța prelucrării logice a rațiunii. Din această zonă, legată de domeniul existenței biologice, rațiunea umană își extrage materialul pentru a fixa în forme „logico-metafizice", pe coordonatele culturii spirituale și în context social, sensul ideal al vieții. Observăm la Pârvan o distilare tot mai înaltă a elementelor constitutive ale vieții spirituale pe măsură ce urcăm la etajele superioare ale culturii, acolo unde omul crează valorile „eterne" inclusiv „adevărul absolut" [22]. Pârvan atenuează însă această opoziție prin proclamarea deschisă a unei atitudini sceptice „Conștiința necunoștinței lor le dă melancolica înțelepciune a nesigurării, a relativității, a renunțării, a iertării, a comprehensiunii celor etern incomplete, adică a celor etern omenești [23]. Pârvan arată că viața omenească „are în sine, impulsii transcendentale etern și infinite" [24]. Aceste „impulsii", apar sub formă de acțiuni conștiente, de finalități superioare, de valori. Ele nu au față de lume, în raport cu realitatea umană, numai o poziție imanentă, pentru că aceste „impulsii" sînt laturi ale conținutului conceptului de umanitate, „ci și una transcendentală" [25].

Trebuie să subliniem aici că conceptele metafizic, transcendent și transcendental nu au la Pârvan, cum pe bună dreptate observă O. Băncilă, sensul pe care li-l dau metafizicienii și logicienii din epoca noastră, ci se referă la ceva mai mult cosmic și etic.

Într-adevăr, Pârvan arată că va exista ca o condiție „subînțeleasă a existenței, a ritmiei istorice, o opoziție determinată de fiecare dată concret, între fenomenal și esențial, între ideal și real, între ceea ce este și ceea ce trebuie să fie" [26].

Pe baza acestor considerațiuni, epistemologia pârvaniană se înscrie într-un perimetru mult mai complex, profilul ei avînd diferite nuanțe, însă niciodată pur subiectiviste. Pârvan folosește o dialectică subtilă atunci cînd include istoria umană în universul energetico-material ca bază a acestei viziuni ; el își elaborează concepția sa evoluționistă asupra omului, ființă care a urcat de la stadiul biologic la cel spiritual, unde intensitatea vibrației ritmului vieții este infinit de intensă. Operațiunile logice de construire a adevărului nu se desfășoară în vid, ci în confruntarea permanentă a rațiunii cu realitatea vieții în infinitele ei deveniri. Valoarea de adevăr a cunoștinței istorice este un concept, care la Pârvan are la bază o „impulsiune" generic umană.

Judecată în orizontul filozofiei marxiste, opera filozofică a lui V. Pârvan se impune prin noțiunile ei de bază : cosmos, devenire și ritm. Relațiile dialectice dintre aceste concepte fundamentale dau filozofiei pârvaniene coerență, viabilitate și dinamism, transformînd-o într-un instrument operațional în domeniul cercetării științifice a procesului istoric.

22 Scrieri, p. 413.
23 Ibidem, p. 271.
24 Idei și forme istorice, p. 135.
25 Gh. Toma, op. cit., p. 88.
26 Ibidem, p. 89.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Opera sa arheologică și istorică ilustrează capacitatea gîndirii teoretice a savantului român de a lărgi orizonturile „istoriei — cunoașterii" pînă la punctul unde devine reflecție științifico-filozofică. În această perspectivă Pârvan ne apare astăzi ca un om de știință modern, la care știința istoriei își află și pe reprezentantul fundamentelor sale teoretice. Filozofia părvaniană a istoriei reprezintă o realizare de vîrf în cultura română într-un moment cînd cugetarea europeană era dominată de pozitivism și empirism, cînd funcția explicativă a istoriei era redusă la o simplă acumulare factologică. Noi credem că din imensa capacitate a lui Pârvan de a teoretiza, de a edifica pe temeiul faptelor o știință de o superbă coerență logică și magnifică aspirație filozofică, provine monumentalitatea operei sale.

VASILE PÂRVAN — THÉORICIEN DE L'HISTOIRE

— Résumé —

L'auteur met en lumière quelques aspects fondamentaux de la pensée théorique de Vasile Pârvan, remarcable archéologique, historien et philosophe roumain.

Né à Perchiu, un village du district de Bacău, en 1882, il a fait ses études au lycée „Codreanu" à Bîrlad ; à l'université de București il suit les cours de la faculté d'histoire. A la fin de ses études universitaire, Pârvan a obtnu une bourse grâce à la quelle il peut suivre aux universités allemagnes une spécialisation en histoire antique. Docteur en science historique de l'université de Breslau, il est nommé profeseur à l'université de Bucarest en 1909. L'auteur souligne que l'oeuvre scientifique du savant est étroite liée de sa pensée philosophique. On preuve que personne jusqu'à Pârvan n'a réussi d'une tel manière si unitaire réunir dans la même personne l'esprit scientifique rigoureux avec la méditation philosophique. La philosophie de l'histoire du penseur roumanin se caractérise par une profonde originalité. Il a su recevoir des influences d'une manière créatrice, ce que lui assure une voie originale du developpement spiritual.

Sans écrire un ouvrage academique de philososophie, au sens de son contemporaine A. D. Xenopol, Vasile Pârvan dans „Les idées et formes historiques" présent clairement sa conception philosophique concernant les fondements logiques de l'histoire.

Mais l'auteur montre qu'en fait la méditation philosophique de Vasile Pârvan se trouve rependue dans toute son oeuvre scientiphique. On constate que la reflection philosophique a stimulé la recherche scientifique du savant roumain, en lui ouvrant des nouveaux horizons. L'épistemologie historique de Pârvan s'appuie sur un fondement rationalist. A son avis, l'histoire est une attitude de même que l'atitude philosophique où scientifique.

Done dépende de nous qu'un fait deviene historique, estetique où philosophique, mais s'est posible seulement en mésure que le fait contiene en soi ce que est mis en evidence par notre attitude.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Par suit, Pârvan veut souligner que l'historire n'est pas un simple reflet du rocessus historique.

En ce qui concern le verité de la connaissence historique, Pârvan montre que l'histoire a comme but de la mettre au jour par la faculté critique de l'esprit humain.

Par l'originalité et par son esprit rationalist et humanist, Pârvan reste une personalité complexe et unique de la culture roumain.

En le jugeant aujourd'hui dans l'horizon de la philosophie marxiste, Pârvan reste un philosophe et un savant dont les contributions scientifiqus et philosophique ont élargi considerable les frontières de la connaissance de l'histoire du peuple romain et les fondements théorique de l'histoire.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

VASILE PÂRVAN, LITERAT

de TRAIAN CANTEMIR

Vasile Pârvan n-a fost numai istoric şi filozof, ci şi literat. Calitatea din urmă şi-a manifestat-o atît prin scrisul său poematic, cît şi prin preocupările de ordin istoric literar. Dintre cele două modalităţi de afirmare literară, atenţia opiniei publice a fost atrasă mai mult de stilul său cu inflexiuni lirice. E prezent în deosebi în studii şi eseuri. Monografiile istorice, *Getica* şi *Dacia*, nu cunosc forme verbale pretenţioase. Se caracterizează printr-o cursivitate sobră, lapidară, în cursul căreia intervin doar enumerările şi comparaţiile, menite să stabilească diferenţieri în structura obiectelor arheologice şi în felul de manifestare spirituală a vechilor populaţii.

Tenta temperamentală în expunere aparţine lucrărilor cu caracter filozofic. Provine de la faptul că Vasile Pârvan nu este un simplu profesionist în materie de istorie, ci un savant cu extinse orizonturi ştiinţifice, care nu se limitează la circonferinţa Daciei Felix, ci se extind pînă departe în spaţiu şi timp. Judecînd viaţa din perspectiva vestigiilor scoase la lumină pe diverse meridiane şi provenind din epoci arhaice, ea nu i se prezintă ca un element de seducătoare perenitate, ci ca ceva efemer şi fragil. Realitatea îl indispune. Îi imprimă lucrărilor o notă nostalgică. Particularitatea observată nu e singulară. Se reeditează în întreaga literatură a scriitorilor moldoveni, care, fără să stea sub incidenţa descoperirilor arheologice, sînt înclinaţi spre o atmosferă crepusculară prin însăşi construcţia lor sufletească. Poate datorită acestei predispoziţii ancestrale, opera lui Vasile Pârvan e mai receptivă la înnegurări decît aceea a altor arheologi din alte zone ale ţării.

Despre tristeţea ce-l caracterizează vorbeşte însuşi istoricul în alocuţiunea ţinută la primirea lui în Academie. Spunea atunci : „Continuul contact cu ruinele părăsite şi uitate, rămase din vechile lăcaşuri de mîndrie, încredere, strălucire şi glorie omenească, m-a îndemnat să cuget cu *melancolie* la nestatornicia tuturor bucuriilor noastre" [1]. Constatarea lipsei de durabilitate a întocmirilor omeneşti nu e nouă. La fel şi antiteza dintre trecutul glorios şi prezentul decăzut, devenită una din temele cele mai frecvente din creaţiile romanticilor. Transpusă în cadrul ruinelor, ea circulă şi la noi atît în poezia lui Vasile Cîrlova,

1 Vasile Pârvan, *Scrieri*, Text stabilit, studiu introductiv şi note de Alexandru Zub, Editura ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1981, p. 197.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

cît și în acea a contemporanilor lui, Gr. Alexandrescu, Eliade Rădulescu, Vasile Bumbac. Dacă în fața situației precare, existente în Principate, autorul *Ruinurilor Tîrgoviștei* găsește drept stimulent, pentru redeșteptarea națională, elogierea faptelor de arme ale voevozilor păstrători de neam și datini, compoziționul, Vasile Pârvan procedează similar. Întrucît antiteza lui nu se referă la realitățile țării, ci la lume în genere, el nu glorifică vitejia strămbunilor rămași pildă de dăruire patriotică, ci înalță imn de slavă geniului omenesc. O face, pentru că această supremă însușire a spetei este un incredibil miracol „continuu învins și continuu din nou biruitor în lupta cu elementele inerte ale materiei moarte, pe care muritorii, insuflețind-o cu jertfa vieții lor, o silesc să le dea lor, celor flămînzi și vremelnici, un trup mai trainic, de stîncă și de aramă, spre a-și închide în el sufletul lor cel însetat de nemurire și a-l trece astfel într-un fel de viață postumană, supraumană și cvasidivină, din veac în veac, în curgerea infinită a timpului, ca un memorial credincios a ceea ce a fost odată existența lor numai omenească, în spațiul și formele acordate cu atît de mare zgîrcenie de destin" [2].

Cu asemenea „gînduri și sentimente" care-i definesc personalitatea, Vasile Pârvan își face intrarea nu numai în Academia Română, ci și în literatura artistică. G. Călinescu, apreciindu-i predispozițiile meditative, îl fixează în *Istoria literaturii române* între filozofii „noii generații" din care face parte N. Iorga, Nae Ionescu, Lucian Blaga, Mircea Eliade, D. D. Roșca. Încercînd să-l distingă față de ceilalți cugetători ai epocii, istoricul literar îl consideră „un individualist, cultivator al Eroilor, un nietzscheean, un carlylian. Tinerii au văzut în el dimpotrivă un mistic, un preot al iraționalului, și deci al colectivului, cu toate că istoricul disprețuia amar spiritul „de duzină" [3].

Ca să infirme opinia în legătură cu misticismul atribuit nefondat lui Vasile Pârvan, G. Călinescu nu se mulțumește numai cu o simplă negare, ci aduce ca argument faptul că deși istoricul s-a preocupat de concepția despre moarte la antici, totuși el nu recurge la mijloace teologice creștine, ci o abordează sub aspectul Destinului grecesc. Subliniindu-i caracterul dur, arbitrar, Vasile Pârvan se lasă și el tentat de ideea „condiți i tragice" a omului „care a agitat atîta gîndire europeană de cîteva deceni" [4].

Ideea tragismului uman G. Călinescu o reia și într-un articol scris cu ocazia împlinirii unui an de la moartea savantului [5]. Deși o consideră element esențial al concepției lui filozofice, n-o comentează și nu-i dă extensiune. O alătură însă de altă particularitate spirituală a istoricului și anmue de cultul amintirii. La arheolog, rememorarea nu surprinde. Este un element obligatoriu, căci altfel munca de cercetare pe teren nu-și are rațiunea. Vasile Pârvan însă nu se limitează la identificarea ruinelor și la fixarea lor în timp, ci trece la interpretarea vieții legată

2 Ibidem, p. 197.
3 G. Călinescu. *Istoria literaturii române.*
ratură, București, 1963, p. 387.
4 Ibidem, p. 388.
5 G. Călinescu, *Ulysse*, Editura pentru literatură, București,

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

de ele. Reconstituirea ei în toată plenitudinea constituie partea cea mai valoroasă a studiilor întreprinse. Vasile Pârvan o face cu pasiune. Pentru el, observă G. Călinescu, „monumentul, inscripția sînt viață omenească. Să le însufleţeşti înseamnă să-ţi creezi sentimentul consolator al permanenţei gîndului în ciuda morţii. Toată activitatea lui Pârvan pare îndreptată către acest scop: însufleţirea pietrelor, comemorarea morţilor, aruncarea de punţi în nimic. El nu studiază documentele cu preocupări îngust profesionale. Se întreabă cu criterii psihologice, le utilizează la o reconstrucţie umană, îndrăzneala lui este puţin comună. Cu criterii preistorice încearcă să evoce un popor" [6].

Fragmentele de ceramică, fibulele de argint, piesele de armură sînt pentru Vasile Pârvan tentante prilejuri de a cobori în trecut. În imperiul lui el îşi regăseşte apartenenţa etnică, se convinge de continuitatea neamului în spaţiul carpato-dunărean, scoate în relief viaţa-i spirituală în multiplele ei forme de manifestare. Reţinîndu-i cercetările şi reflexiile, G. Călinescu îl consideră pe Vasile Pârvan ca „una din cele mai de seamă personalităţi pe care le-a avut vreodată" [7] ţara. După el, istoricul reprezintă „înalta expresie a energiei şi adîncimii sufleteşti autohtone" [8].

Dacă G. Călinescu şi-a arătat întreaga-i admiraţie faţă de acest titan al voinţei şi al muncii fără preget, atitudinea celorlalţi critici şi istorici literari n-a fost aceeaşi. Unii dintre ei, cum e Pompiliu Constantinescu, Mihai Ralea, Paul Zarifopol i-au reproşat fie „bombasticismul stilistic", fie „opiniile politice". Portretul cel mai defavorabil îl schiţează Eugen Lovinescu în *Memorii* [9]. Împotriva imaginii de formante, împinsă pînă la maliţiozităţi, se ridică, printre alţii, şi G. Călinescu. În riposta ce-o formulează criticului de la *Sburătorul*, G. Călinescu susţine că tot ce-a debitat acesta la adresa marelui istoric îl caracterizează pe el însuşi [10]. E un nou semn de stimă şi preţuire din partea istoricului literar pentru savantul arheolog.

Faptul că autorul *Geticii are* în lucrările lui de cuprins meditativ un stil sintetic, împovărat de propoziţii subordonate care aminteşte de cel al lui D. Cantemir sau N. Iorga, nu constituie o culpă. I-l impune natura studiilor, multitudinea ideilor ce se cer incorporate. Maniera aceasta de lucru e specifică mai ales istoricilor. N. Bălcescu o adoptă şi el, deşi e mai ponderat în expunere, mai puţin emfatic. Pentru Vasile Pârvan, opera revoluţionarului de la 1848 semnifică punctul de plecare pe drumul cercetărilor lui de specialitate. I-a servit ca model nu numai în argumentarea afirmaţiilor, ci şi în patosul pe care-l pune în susţinerea lor. Mirajul ei l-a atras din liceu. Era în clasa a XI-a cînd a ţinut o conferinţă despre *Cîntarea Romîniei* [11]. Paternitatea poemului în

6 Ibidem, p. 39.
7 Ibidem, p. 41.
8 Ibidem, p. 41.
9 E. Lovinescu, *Memorii* III (Portrete şi scene din viaţa literară), Editura „Adevărul", Bucureşti, 1937.
10 Eugen Simion, *E. Lovinescu*, Editura „Cartea Românească", Bucureşti, 1971, p. 438.
11 Vasile Pârvan, op. cit., pp. 638-655.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

proză era pe atunci încă în discuție. Vasile Pârvan îl crede al revoluționarului de la Bălcești pe Topolog. Aduce în sprijinul tezei argumente de ordin compozițional, stilistic. Către sfîrșitul conferinței recunoaște că, din punct de vedere al stilului, între *Istoria epocii lui Mihai Viteazul* și *Cîntarea României* există deosebiri substanțiale. „În *Istorie*, precizează tînărul, avem un stil clar, viu, repede, concis care convine unei narări de fapte și în *Cîntarea României* el are proprietatea de a fi înflorit poetic" [12].

Odată ce între fond și formă există o corelație obligatorie, din prezența diferențierilor expresive observate se poate deduce că lucrările amintite se disting și structural. *Istoria epocii lui Mihai Viteazul* excelează prin autenticitatea faptelor și exactitatea datelor, pe cînd vreme *Cîntarea României* se remarcă prin estompări romantice, sugestive. Sînt două maniere de lucru complet opuse. Partea lor comună o constituie descrierea Ardealului. Explicația apropierii celor două peisaje văzute de la altitudini cosmice trebuie căutată în contactul strîns pe care l-au întreținut autorii. În cadrul prieteniei lor, aceștia și-au schimbat opinii, și-au schițat proiecte literare și-au citit, desigur, pasaje din operele în manuscris. Dovada legăturii păstrate peste timp o aduce faptul că N. Bălcescu face prima traducere a poemului în proză, Al. Russo rezervîndu-și dreptul să revină asupra lui mai tîrziu și să-i mai adauge versete în plus.

Similitudinea dintre cele două imagini ale Ardealului confirmă și ea colaborarea dintre N. Bălcescu și Al. Russo. Descrierile nu sînt variante ale aceleeași redacții, cum lasă să se înțeleagă Vasile Pârvan, ci elaborări de sine stătătoare. Cea cu care N. Bălcescu își inaugurează capitolul *Unitatea națională* din *Istoria epocii lui Mihai Viteazul* e tributară celei a lui Al. Russo. Audiind-o, probabil, în lectura autorului, i-a prins suflul de carte veche și l-a transferat în lucrarea proprie.

Întrucît considerațiile în legătură cu paternitatea *Cîntării României* depășesc limitele conferinței lui Vasile Pârvan, ceea ce mai trebuie reținut pe marginea ei este atitudinea autoritară cu care tînărul discută subiectul angajat, eforturile ce le face pentru a convinge, elementele afective la care recurge atunci cînd caracterizează poemul. După el, minunata creație literară este „o personificare dumnezeiască a ființei nepricepute de „Patrie", personificare ce domnește neîntrerupt de la început pînă la sfîrșit. Ea dă *Cîntării* aspectul unei poezii biblice către ființa supremă, care, în cazul acesta, e țara ori Patria, căci sub aceste două nume poetul înțelege aceeași ființă „frumoasă, bogată, cu mulți copii la număr pe care o iubește cu cartea de vitejie a trecutului și cu viitorul înaintea ei, cu lacrimi pe obraji" [13].

„Retorica juvenilă" pe care o remarcă Alexandru Zub, în notele sale la ediția *Scrierilor* lui Vasile Pârvan, se caracterizează nu numai printr-o formă „solemnă, sentențioasă, încărcată cu metafore" [14], ci și

12 Ibidem, p. 650.
13 Ibidem, p. 653.
14 Ibidem, p. 655.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

printr-o ritmare melodică a frazei realizată din reluarea ideii enunțate sau din anexarea altor noi. Modalitatea aceasta aparține *Cîntării României*. L'a s-a imprimat atît de adînc în spiritualitatea istoricului, încît revine și mai tîrziu. Ocazie de reluare a ei, cu întreaga-i ambiantă compoziţională, îi oferă primul război mondial, cînd țara trece prin momente cruciale. Ca și în *Cîntarea României* și în *Memoriale*, Vasile Pârvan nu face uz de concret, ci numai de aluzii transparente; „Și a venit, patria mea, a doua vară a încercărilor tale. Așa cum se împodobesc cu verdele proaspăt, sub sărutarea soarelui de mai, plaiurile tale, așa se luminase sufletul copiilor tăi, larg de speranțe noi, la apropierea noilor lupte.

Cu ce bucurie copilărească de a se întoarce „acasă", cu ce credință nestrămutată în biruință, cu ce foc de vitejie s-au aruncat la asalt ostașii tăi, alungînd vijelioși înaintea lor tot mai departe în sus pe văile Putnei și Susiței și Casinului și Oituzului pe dușmanul spăimîntat de înfricoșata putere a țăranilor dacoromâni.

Și cum li s-a frînt avîntul de a doua trădare. Cum au lăcrămat atunci și au blestemat, ostașii și căpitanii. Cum li s-au înecat de durere fețele lor luminoase de biruință.

Pentru a miia oară rămînea sentinela română singură, în mijlocul puhoiului barbar. Pentru a miia oară barbarul se înțelegea cu barbarul, iar fiul Romei, împresurat de ură, invidie, lașitate se încingea încă mai strîns în armele sale, singuru-i tovarăș credincios, și pe fața lui transfigurată de milenara lui suferință se așternea liniștea dispreţuitoare de primejdie și moarte" [15].

Divizat în versete, fragmentul amintește de *Cîntarea României* nu numai datorită alternanțelor lui de umbră și lumină, ci și lirismului de litanie ce-i străbate cuprinsul. Ca și în poemul lui Al. Russo și aici personajul central este Patria. Ei îi închină ambii autori cele mai înalte sentimente de devoțiune. Creat ca imn de slavă de Al. Russo, el devine „cîntec de jale și de biruință" [16] la Vasile Pârvan. Înrudirea dintre cele două lucrări e prea evidentă ca să mai fie nevoie de argumentări.

Analizînd *Cîntarea României*, Vasile Pârvan vădește indubitabile predispoziții atît pentru critica literară, cît și pentru literatură în genere. Din multitudinea speciilor în circulație îl atrage în mod deosebit epica de conținut istoric. Preferința e firească, avîndu-se în vedere specialitatea savantului. În asemenea împrejurări, faptul că Vasile Pârvan se ocupă de *Romanele istorice cu subiecte naționale* nu contravine așteptărilor. Pornind de la caracterul evocator al acestor romane, autorul cere scriitorilor să redea gîndurile și viața celor de altă dată „în toată puterea ei nemuritoare de element etern în mersul vremurilor" [17]. Întrucît însă realizarea unor astfel de deziderate e legată de condiții dificile, lista romanelor istorice e anemică, nu numai pe plan național,

15 Ibidem, p. 508. Citatul face parte din capitolul IV al *Memorialelor*, intitulat *Rosalia*. Are ca subtitlu: *Au căzut pentru libertate*. Sub el e adăugat *Un cîntec de jale și un cîntec de biruință*.

16 Ibidem, p. 495.

17 Ibidem, p. 70.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ci și universal. Pentru susținerea afirmației, istoricul citează titlurile celor mai vehiculate lucrări, ajungînd la concluzia că sînt surprinzător de puține. Din numărul lor redus fac parte: *Război și pace, Quo vadis, Moartea zeilor, Notre Dame de Paris, Salambô, Cinq Mars, Cele din urmă zile ale Pompeilor.*

Cît privește epica românească de inspirație istorică, după Vasile Pârvan, ea e aproape inexistentă. Și într-adevăr, aceasta-i realitatea, căci la începutul secolului acesta, specia nu era reprezentată decît de romanele *În război* al lui D. Zamfirescu și *Din bătrîni* al lui I. Slavici. Pe lîngă numărul lor infim, ambele lucrări se situează sub nivelul posibilităților artistice ale autorilor. Atît D. Zamfirescu, cît și I. Slavici au creații net superioare celor subliniate. Mult mai elevat îi apare istoricului romanul lui M. Sadoveanu *Șoimii,* deși scriitorul nu rămîne mulțumit de realizarea lui din tinerețe, refăcînd-o peste ani și dîndu-i un alt titlu *Nicoară Potcoavă.* Totuși Vasile Pârvan o apreciază, poate pentru faptul că în paginile ei întîlnește același fluid evocator, aceeași manieră de a trece peste goluri cu ajutorul imaginației, același patriotism cald care transpare din năzuința de a reconstitui trecutul, particularități ce le cultivă și el. În plus, romanul corespunde perfect principiilor estetice ale istoricului, căci surprinde o perioadă dramatică, în cuprinsul căreia asistăm la ascensiuni spectaculoase și la prăbușiri neașteptate. Este exact ceea ce stipula Vasile Pârvan în articolul menționat cînd spunea că „miezul romanelor istorice" trebuie să-l formeze „vremurile marilor noștri voievozi sau ale „domnișorilor" rîvnitori la tronul unui problematic străbun glorios, vremurile luptelor pentru tron, ori cele ale îndelungatelor domnii glorioase în care de la țăran și pînă la domn, nu era nimeni amărît mai mult decît e de obicei viața tuturor muritorilor" [18].

Indicațiile lui Vasile Pârvan, M. Sadoveanu le-a urmat nu numai în *Șoimii,* ci și în celelalte romane istorice. Dacă savantul ar fi trăit să le parcurgă pe toate, scriitorul s-ar fi bucurat de întreaga lui adeziune.

Pledînd pentru subiecte extrase din documentele arhivelor, Vasile Pârvan sugerează ca izvor de inspirație și războiul prim mondial. S-a petrecut atunci o mare și cumplită tragedie. Cu toate acestea, „cîți s-au găsit s-o scrie?" [19] se întreabă istoricul, dezamăgit de lipsa de interes a scriitorilor pentru realitatea consumată în condiții apocaliptice. În loc să o readucă în prim plan și să-i dezvăluie ororile, aceștia preferă literatură de inspirație imaginară, ignorînd faptul că arta „trebuie să se ridice la înălțimea misiunii sale" [20]. Vasile Pârvan nu precizează în ce constă această misiune, însă dat fiind că e istoric de marcă și suflet de multă sensibilitate, e de presupus că se referă la mijloacele afective de care dispune literatura pentru a condamna atît masacrele comise, cît și imensele pierderi de bunuri materiale și spirituale pricinuite de prima conflagrație mondială. Pe lîngă veto-ul ridicat împo-

18 Ibidem, p. 71.
19 I. Valerian, *Cu scriitorii prin veac,* Edit.
20 Ibidem, p. 157.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

triva războiului, ceea la ce se mai referă savantul este latura patriotică și educativă a lucrărilor istorice, evidențiată de el în mai multe rînduri, particularitate pe care o consemnează la timpul său și Gr. Ureche în predoslovia la *Letopisețul Țării Moldovei.*

De remarcat că predispoziția lui Vasile Pârvan pentru literatura de conținut istoric se manifestă exclusiv pe linia prozei, dramaturgia și epica în versuri rămînîndu-i indiferente. Trăsătura aceasta aparține anilor de maturitate. În tinerețe este receptiv la toate genurile și speciile ei. Atunci e în plină formare intelectuală. Anii petrecuți la studii în Germania, punîndu-l în contact cu literatura universală, l-au făcut să-i înțeleagă mai bine mersul evolutiv, diferențierile de la epocă la epocă, particularitățile caracteristice fiecărui scriitor.

În aceste condiții, de aprehensiune a fenomenului literar universal, în corespondența ce o poartă cu surorile din țară, numele unor poeți ca Byron, Tennyson, sau „geniul geniilor" Schelley apar alături de cele ale prozatorilor Thackeray, Dickens, Swift, France, Daudet fără nici o distincție între ele, pentru că setea de orientare n-are preferințe. Procesul de selecție intervine ulterior. Atunci se conturează opiniile referitoare la valoarea artistică a fiecăruia dintre scriitori și tot atunci se intuiește mai profund esența curentelor literare pe care le reprezintă. La operațiile acestea se mai adaugă opțiunea afectivă pentru un anumit gen de literatură. În cazul lui Vasile Pârvan, preferința i se îndreptată spre acele opere care au „vioiciunea, sănătatea, drăgălășenia tinereții, ori cumințenia, simplicitatea, adîncimea bătrîneții" [21]. Elementele menționate le surprinde la A. Daudet, Henry Bordeaux, W. M. Thackeray și Charles Dickens. Considerîndu-i scriitori luminoși, echilibrați, capabili să dirijeze ucenicia celor ce vor să intre în marele imperiu al literaturii, Vasile Pârvan așteaptă de la ei împlinirea principiului grec al Armoniei. În lipsa asistenței amintite, „pregătirea unui om modern n-o cred cu putință, susține Vasile Pârvan, nici prin Zola, nici prin Tolstoi, nici prin D'Annunzio, nici prin Chamberlain" [22], deși scriitorii aceștia sînt de o proeminență artistică incontestabilă. Lucrările lor însă copleșesc prin multitudinea problemelor, indispun prin atmosfera apăsătoare care le învăluie. Ori pentru „pacea cu lumea și cu tine însuți" e nevoie de opere care se potrivesc „puterilor și nădejdilor tale" [23].

Depășind „supărătoarele întîrzieri" pe care le-a înregistrat în cunoașterea literaturii, Vasile Pârvan ajunge curînd nu numai la așteptata familiarizare cu numele scriitorilor celebri și cu operele lor, ci și cu bibliografia referințelor critice. În plus, le sesizează particularitatea dominantă a scrisului, trăsătura esențială a personalității. Observațiile reținute și le exprimă, uneori, în forme comprimate pînă la cuprinsul unui singur epitet. Formele acestea le folosește, de obicei, la poeți, care se lasă definiți mai ușor „divinul Carducci", delicatul Ce-

21 Vasile Pârvan, *Corespondență și acte.* Ediție îngrijită, cu introducere, note și indice de Alexandru Zub, Editura „Minerva", București, 1973, p. 334.
22 Ibidem, p. 334.
23 Ibidem, p. 334.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

sareo", „realistul Fogazzaro" [24], „olimpianul Goethe" [25]. Alte dăți, considerațiile personale sînt mai libere, mai descătușate, ca în cazul lui Anatole France. Îl recomandă pentru remarcabilele lui calități stilistice. „Iar pentru delicatețea expresiei, pentru ironia fină, pentru sensibilitatea stilistică, neîntrecutul Anatole France e cel mai bun model" [26].

În tendința de a fi cît mai explicit în transcrierea impresiilor ce și le-a făcut despre titanii scrisului epic și despre posibilitățile lor analitice schițează admirabile portrete literare. Culorile pe care le folosește sînt tari, definitorii. Ele certifică acuitatea observației, maturitatea aprecierii. Unul din crochiurile înfiripate în goana condeiului e închinat lui Emile Zola. În cuprinsul lui, Vasile Pârvan susține că reprezentantul naturalismului este un „uriaș poet epic, cu imaginația întotdeauna plină de tablouri întinse și zguduitoare, cu inima veșnic furată de maiestatea Omenirii triumfătoare și de strălucirea dumnezeiască a domniei „Dreptății" și „Adevărului" pe pămîntul fecundat de brațele vînjoase ale muncii cinstite și dătătoare de viață..." [27]. Deși pentru Vasile Pârvan, Zola este un vizionar, al cărui realism e mai mult de natură externă, el nu-i subliniază optimismul social, căci acesta se întrevede cu ușurință.

Spațiu incomparabil mai comod e rezervat lui Turgheniev. De scriitorul rus îl apropie un lirism nostalgic, împovărat cu dense umbre de tristețe. „Trist propriu-zis, susține Vasile Pârvan, nu e, anume trist în sensul amărîților și revoltaților. El privește viața așa cum este. Atît că nu se lasă înșelat de ea. Iar cititorului nu face decît să-i comunice acea ce el a găsit înșelător, ridicol, trist, în viață, pentru a-l face atent asupra nemerniciei ei" [28]. Notațiile începute în asemenea spirit critic se extind pe suprafețe respectabile, demonstrînd prin perseverența subiectului că Turgheniev este unul din scriitorii ruși care l-a atras cel mai mult..

Atenția lui Vasile Pârvan mai e reținută apoi de inspirata operă a lui D'Annunzio, despre care vorbește copios în mai multe rînduri [29], precum și de lirica melodică a lui Tennyson și Schelley [30]. Pe cei doi poeți englezi îi caracterizează în termeni elogioși, subliniindu-le finețea sufletească, „armonia gîndirii".

Cu simboliștii francezi, Moreas, Baudelaire, Verlaine nu se împacă. Nu le acceptă gustul pentru morbid. Îi consideră „niște bolnavi sufletește", care, pentru a face efect asupra societății blazate, recurg" [31] la mijloace ieșite din comun.

În epoca studiilor făcute în Germania, pe Vasile Pârvan literatura națională îl interesează mai puțin. Scriitorii la care se referă în corespondența familială sînt: Eminescu, Odobescu, Negruzzi, Creangă, Sa-

24 Ibidem, p. 336.
25 Ibidem, p. 334.
26 Ibidem, p. 336.
27 Ibidem, pp. 340-341.
28 Ibidem, pp. 336, 339, 340.
29 Ibidem, pp. 345-346.
30 Ibidem, p. 336.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

doveanu, Sandu Aldea. Pe toţi îi citează nu pentru inventivitatea liniilor compoziţionale surprinse în lucrări sau pentru noutatea temei abordate, ci pentru savoarea limbii. „Pentru a te putea clar şi frumos exprima în limba părinţilor noştri" [31], istoricul cere cît mai multă lectură din operele „maeştrilor poeziei române" Numai astfel moştenirea literară poate fi valorificată din plin, mijloacele expresive ale înaintaşilor devenind bunuri de largă circulaţie.

Contactul cu literatura română, Vasile Pârvan îl păstrează şi prin intermediul calităţii sale administrative deţinută în cadrul Academiei Române. Ca secretar al acestui înalt for de cultură redactează rapoarte şi ţine discursuri în legătură cu scriitori ca Bogdan Duică, G. Murnu, Gheorghe Lazăr, V. Alecsandri [32]. Felul cum îi prezintă în diverse ocazii dovedeşte din partea savantului nu numai o indiscutabilă înţelegere a fenomenului literar, ci şi un pronunţat ataşament faţă de condeierii de pretutindeni. Îl apropia de ei o sensibilitate aparte, specifică sufletelor alese.

V. PÂRVAN, LETTRÉ

— Résumé —

Vasile Pârvan n'a pas été seulement historien et philosophe, mais homme de lettres aussi. Cette dernière qualité apparait dans son tyle rappelant celui des poèmes, ainsi que dans ses préocupations d'histoire littéraire. C'est vis-à-vis de la littérature universelle qu'il a manifesté un intérét tout à fait particulier. Les considérations consacrées à diverses oeuvres littéraires témoignent d'un esprit critique et d'un vision réaliste incontestables.

En tant qu'historien, il recomande aux écrivains de puiser leur inspiration dans le fonds documentaire des archives. Ce sont d'ailleurs les romans historiques qui bénéficient d'une attention évidente de sa part, à cause de leur contingence avec sa propre spécialité.

31 Ibidem, p. 334.
32 Vasile Pârvan, *Scrieri*, pp. 219, 263, 2

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

CÎTEVA OBSERVAȚII ASUPRA CAUZELOR ȘI EFECTELOR EXPLOZIEI DEMOGRAFICE CUCUTENIENE

de DAN MONAH

Scurta noastră expunere evocă cîteva aspecte demografice ale culturii Cucuteni și își propune să releve implicațiile ei în evoluția triburilor cucuteniene. Simpla folosire a datelor arheologice nu ne permite decît cu mari dificultăți să estimăm densitatea populației cucuteniene. Totuși, ținînd seama de stadiul actual al cercetărilor, va trebui să luăm în considerație atît factorul demografic cît și cel ecologic, care, împreună, concură la explicarea unor fenomene istorice.

Am acordat un interes deosebit civilizației Cucuteni a cărei evoluție de-a lungul mileniilor IV—III î.e.n. cuprinde o largă arie care acoperă SE Transilvaniei, Moldova și o bună parte din Ucraina (cultura Tripolie). Studiul nostru nu se va referi decît asupra zonei cucuteniene.

Cercetările întreprinse, mai ales în ultimii 30 de ani, au dus la descoperirea unui număr impresionant de așezări cucuteniene. Într-o lucrare de tip repertoriu [1] se menționează, pentru întreaga Moldovă, 148 de așezări din faza Cucuteni A, 23 din faza Cucuteni A-B, 125 din faza Cucuteni B și 132 pentru care nu se poate preciza faza cronologică. Deci în 1970 se cunoșteau în total 428 de așezări cucuteniene. Numărul lor este însemnat dar sîntem încă departe de situația reală.

Cîțiva ani mai tîrziu *„Repertoriul arheologic al județului Botoșani"* [2] făcea cunoscută pentru acest district următoarea statistică : 69 așezări Cucuteni A, 49 Cucuteni A-B, 77 așezări cucuteni B și 100 așezări a căror încadrare nu era determinată ; deci, un total de 295 de așezări cucuteniene descoperite într-un singur județ.

această zonă geografică. Un factor care nu este lipsit de importanță îl constituie perfecționarea uneltelor și tehnicilor agricole. Vom menționa că săpăturile arheologice atestă folosirea unor unelte aratorii cu tracțiune umană sau animală. În acest fel se putea asigura hrana necesară numeroșilor locuitori din satele cucuteniene.

---

* Comunicare susținută în ziua de 12.08.1980 în cadrul „Comisiei internaționale de demografie istorică" la „Al XV-lea Congres internațional de științe istorice", București, 10—17 august 1980.

1 N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmbovița, Em. Zaharia, *Așezări din Moldova De la Paleolitic pînă în secolul al XVIII-lea,* Ed. Acad., București 1970, passim.

2 Al. Păunescu, P. Șadurschi, V. Chirica, *Repertoriul arheologic al județului Botoșani,* Bcurești, 1977, passim.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Datele menționate mai sus pun în evidență pe de o parte intensificarea cercetărilor arheologice dar și marele număr de stațiuni care rămîn să fie descoperite. Un repertoriu al așezărilor cucuteniene, în curs de publicare [3], înregistrează deja un număr de peste 1 200 stațiuni cucuteniene și este departe de a fi complet. Este adevărat că numeroasele așezări cucuteniene se eșalonează pe aproape un mileniu, dar numărul lor rămîne impresionant.

Numărul de așezări nu poate, fără îndoială, să ne dea decît o imagine palidă a densității demografice din timpul culturii Cucuteni. Trebuie să menționăm că o mare parte din așezările cucuteniene ocupă suprafețe întinse, avînd, de obicei, un număr considerabil de locuințe. Astfel, de exemplu, satul de la Hăbășești săpat în întregime, cuprindea 44 locuințe [4], în timp ce așezarea de la Trușești avea 98 de locuințe, în cea mai mare parte locuințe mari din faza Cucuteni A [5]. Suprafața unei locuințe cucuteniene atinge, în medie, 80 m^2.

Dacă estimăm, prudent, numărul de persoane ce locuiau într-o asemenea casă ajungem la o cifră care variază de la 8 la 14 indivizi. Pe baza acestei estimări putem aprecia populația unei așezări mijlocii la 5—600 persoane, dar existau și așezări pentru care se presupune o populație de 3—4 000 indivizi.

În aria culturii Tripolie se cunosc așezări excepționale numărînd 1 575 și 2 002 locuințe dispuse pe șapte respectiv nouă cercuri concentrice [6]; se estimează că populația acestor așezări ajungea pînă la 15 000 —20 000 locuitori.

Chiar dacă unele dintre cifrele pe care le-am pomenit pot părea oarecum arbitrare și spațiul acestei expuneri nu ne permite să le justificăm, concluzia care se impune este că, în timpul mileniilor IV—III î.e n., în aria Cucuteni asistăm la o puternică explozie demografică care va influența asupra evoluției ulterioare a culturii.

Purtătorii culturii Cucuteni erau agricultori sedentari și crescători de animale domestice, în economia lor vînătoarea, pescuitul și culesul aveau încă o anumită importanță.

Noi credem că explozia demografică cucuteniană, de care am vorbit, se explică, în afara unor factori mai dificil de precizat, printr-o secvență climatică extrem de favorabilă practicării agriculturii în

Cu toate că nu putem să insistăm asupra acestor lucruri reiese cu claritate că încă din primele faze de evoluție a culturii Cucuteni se practica o agricultură destul de diversificată și cu o productivitate ridicată pentru acea epocă [7]. Comunitățile cucuteniene duceau o viață îndestulată și aveau o bogată viață spirituală și artistică. Începutul

3 D. Monah, Șt. Cucoș, D. N. Popovici, *Repertoriul așezărilor culturii Cucuteni*, în *MemAntiq.*, XII-XIII (sub tipar).

4 Vl. Dumitrescu și colab., *Hăbășești. Monografie arheologică*, Ed. Acad. Bcurești, 1954, passim.

5 M. Petrescu-Dîmbovița, *Les principaux resultats des fouilles de Truşeşti (Moldavie septentrionale)*, în *ASU-Iași, SN*, II, t. III, fasc. 1-2, 1957, p. 1 și urm.

6 E. Comșa, în *Documente noi descoperite și informații arheologice*, București, 1979 ,p. 21 și urm.

7 D. Monah, Șt. Cucoș, în *Cercetări agronomice în Moldova*, 1, 1980, p. 23.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

fazei Cucuteni B va marca în același timp cu creșterea populației o oarecare stagnare în perfecționarea uneltelor și tehnicilor agricole. Defrișarea terenurilor cu ajutorul focului, lipsa rotării culturilor și absența îngrășămintelor duc pînă la urmă la epuizarea terenurilor arabile accesibile tehnicilor agricole cucuteniene.

Începînd cu această fază constatăm că stabilitatea așezărilor diminuiază; conflictele intercomunitare par să se înmulțească; practicile magico-rituale capătă o importanță din ce în ce mai mare. Populația cucuteniană pare să traverseze o perioadă tulbure.. Mediul înconjurător va fi încetul cu încetul deteriorat de evoluția demografică și de tehnicile agrare specifice; la acestea se adaugă apoi sfîrșitul secvenței climatice favorabile agriculturii. Spre sfîrșitul primei jumătăți a mileniului III î.e.n. pare să se producă o schimbare climatică destul de importantă care va deteriora și mai mult economia comunităților agricole cucuteniene. În ceeași perioadă presiunea triburilor de păstori indoeuropeni devine din ce în ce mai puternică, datorită și faptului că aceștia sînt mai bine adaptați noului mediu ecologic.

Remarcăm, în treacăt, că în momentul cînd primele valuri de păstori nord-pontici pătrund în teritoriile locuite de triburile gumelnițene, în aria culturii Cucuteni nu vom găsi decît simple infiltrări de elemente stepice. Acest fapt se explică prin densitatea mult mai mare a populației cucuteniene în raport cu cea a populației gumelnițene. Fără îndoială că nu este vorba de o exterminare a purtătorilor culturii Cucuteni.

Noi credem că, încetul cu încetul, modul de viață al cucutenienilor a fost corupt prin acela al păstorilor indoeuropeni favorizați de noile condiții ecologice. Acest lu ru este evident în prima fază a perioadei de tranziție de la eneolitic la epoca bronzului. În acest moment apare un nou complex cultural numit Horodiștea-Folteşti, simbioză a ultimelor etape ale culturii Cucuteni și a culturii păstorilor indoeuropeni.

Sîntem conștienți că scurta noastră expunere nu a făcut decît să semnaleze cîteva din problemele puse de fenomenul demografic cucutenian fără de care istoria purtătorilor acestei culturi nu poate fi înțeleasă. Cu certitudine, tentativa noastră de a surprinde cîteva elemente ale relației om-mediul înconjurător în cadrul culturii Cucuteni rămîne fragmentară și imperfectă. Ne gîndim că cele două subiecte merită osteneala de a fi aprofundate pentru a cunoaște mai bine complexul fenomen istoric ce se petrece în mileniile IV—III î.e.n. în sud-estul Europei.

QUELQUES OBSERVATIONS SUR LES CAUSES ET LES EFFETS DE L'EXPLOSION DEMOGRAPHIQUE CUCUTÉNIENNE

Notre bref exposé évoque quelques aspects démographiques de la civilisation Cucuteni et se propose de relever ses implications dans l'évolution des tribus cucuténiennes. L'usage seul des données archéologiques ne permet que fort difficilement d'estimer la densité de la population cucuténienne. Pourtant, vu le stage actuel des recherches, il nous faut prendre en considération aussi bien

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

facteur démographique que le facteur écologique, à l'explication de certains phénomènes historiques.

Nous avons accordé un intéret particulier à la civilisation Cucuteni dont l'évolution traverse les millénaires IV—III av. J. C. et s'étale sur une aire large qui recouvre le SE de la Transylvanie, la Moldavie et une bonne partie de l'Ukraine (la culture Tripolie). Nos remarques ne porteront que sur la zone cucuténienne.

Les recherches entreprises surtout les derniers 30 ans ont conduit à la découverte d'un nombre impressionnant d'habitats cucuténiennes. Dans un ouvrage du type répertoire (N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmboviţa, Em. Zaharia), intitulé „Habitats de la Moldavie du paléolithique jusqu'au XVIII-e siècle", Bucarest, 1970, on mentionnait pour toute la Moldavie 148 habitats de la phase Cucuteni A, 23 de la phase Cucuteni A—B, 125 de la phase Cucuteni B et 132 autres dont on ne pouvait pas préciser la phase. Donc, en 1970, on connaissait en tout 428 habitats cucuténiens. Leur inventaire était riche mais encore loin de la situation réelle.

Quelques années plus tard, „Le Répertoire archéologique du département Botoşani" donnait rien que pour ce district la statistique suivante : 69 habitats Cucuteni A, 49 Cucuteni A—B, 77 habitats Cucuteni B et 100 habitats dont la phase n'était pas déterminée ; donc, un total de 295 stations cucuténiennes appartenant à un seul département.

Les faits démographiques mentionnés ci-dessus viennent témoigner d'une part de l'intensification des recherches archéologiques mais aussi du grand nombre d'habitats qu'il nous reste à découvrir. Un répertoire des habitats cucuténiens, en cours d'éxecution, a déjà enregistré plus de 1 200 stations cucuténiennes et il est encore loin d'être bien complet. Certes, ce nombre doit être échelonné sur plus de mille ans, mais il reste pourtant impressionnant.

Le nombre des habitats ne peut, sans nul doute, nous donner qu'une pâle image de la densité démographique propre à la civilisation cucuténienne.

Il nous faut encore mentionner que la plupart des habitats cucuténiens occupent des surfaces bien étendues, ayant, d'habitude, un nombre considérable d'habitations.

Ainsi, par exemple, le village de Hăbăşeşti, entièrement fouillé, comptait 44 habitations, alors que celui de Truşeşti en avait 98, mais de grandes habitations de la phase Cucuteni A. La surface d'une habitation cucuténienne atteignait, en moyenne, 8 0 m c. S'il fallait estimer, mais prudemment, le nombre des personnes partageant une même habitation on arrive à un chiffre qui varie de 8 à 14 personnes.

On pourrait apprécier la population d'un habitat moyen à 5—600 personnes. Mais, il existe aussi des habitats dont on a supposé une population de 3—4 000 individus.

La culture Tripolie enregistre l'existence d'habitats exceptionnels comptant 1 575 et 2 002 habitations disposées sur sept et respectivement sur neuf cercles concentriques ; on estime que la population de ces habitats atteignait jusqu'à 15 000—20 000 habitants.

Même si quelques-uns des chiffres que nous avons donnés peuvent paraitre un peu arbitraires et l'espace de cet exposé ne nous permet pas de les justifier, la conclusion qui s'impose c'est que durant les millénaires IV—III av. J. C.,

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

dans l'aire de la culture Cucuteni on assiste à une forte explosion démographique qui va influer sur son évolution ultérieure.

Les porteurs de la culture Cucuteni étaient agriculteurs sédentaires et éleveurs d'animaux domestiques. Dans leur économie, la chasse, la pêche et la cueillette avaient encore leur importance quelconque.

Nous pensons que l'explosion démographique cucuténienne dont nous venons de parler s'explique, outre certaine facteurs plus difficilèment à préciser, par une séquence climatique extremement favorable à la pratique de l'agriculture dans cette zone géographique. Un facteur, qui ne manque pas du tout d'importance c'est le perfectionnement des outils et des techniques agricoles. Disons encore que les fouilles prouvent l'emploi, dans le labourage, des outils à traction humaine et même animale. C'est de cette manière qu'on pouvait assurer la nourriture nécesaire aux nombreux habitants des villages cucuteniens.

Même si nous n'avons pas la possibilité d'insister trop sur ces faits, il est bien clair que, dès la première phase d'évolution de la culture Cucuteni, on pratiquait une agriculture assez diversifiée et avec une productivité augmentée pour cette époque-là. Les communautés cucuteniennes mènent une vie aisée et une riche vie spirituelle et artistique. Mais le commencement de la phase Cucuteni B va marquer en même temps que l'accroissement de la population une certaine stagnation dans le perfectionnement des outils et techniques agricoles.

Le défrichement des terrains par le feu, le manque de la rotation des cultures et l'absence des engrais conduiront peu à peu à l'épuisement des terrains arables accessibles aux techniques agricoles cucuténiennes.

A partir de cette même phase on constate que la stabilité des habitats diminue ; les conflits intercomunautaires semblent se multiplier ; les pratiques magico-rituelles acquièrent une importance de plus en plus grande. La peuplade cucuténienne semble traverser une periode trouble. Le milieu ambiant sera donc graduellement détérioré par l'évolution démographique et les techniques agricoles spécifiques ; s'y ajoute la fin de la séquence climatique favorable à l'agriculture.

Vers la fin de la première moitié du III-ème millénaire av. J. C. on enregistre un changement climatique assez dur qui va nuire à l'économie des communautés agricoles cucuténiennes. C'est aussi l'époque où la pression des tribus de bergers indo-européens devient de plus en plus sensible, ceux-ci étant mieux adaptés au nouveau milieu écologique.

Remarquons au passage qu'au moment où les premières vagues des bergers nord-pontiques ont pénétré dans les territoires habités par, les tribus gumelnitiennes, dans l'aire de la culture Cucuteni on n'en trovue que des infiltrations. Le fait s'explique par la densité beacoup plus grande de la population cucuténienne par rapport à celle de la peuplade gumelnitienné. Il n'est pas question, sans doute, d'une extermination des porteurs de la culture Cucuteni.

Nous estimons que, petit à petit, le mode de vie cucuténienne à été corrompu par celui des bergers indo-européens favorisés par les nouvelles conditions écologiques. La chose est évidente dans la première phase de la période de transition de l'enéolithique à l'époque du bronze.

C'est à ce moment qu'apparait un nouveau complexe c turel Horodiştea—Folteşti, symbiose de la dernière étape de la culture Cucuteni et de la culture des bergers indo-européens.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Nous sommes bien conscients que notre bref exposé n'a fait que signaler quelques-uns des problèmes posés par le phénomène démographique cucuténien sans lesquels l'histoire des porteurs de cette culture ne saurait être comprise.

Certes, notre tentative de surprendre quelque chose de la relation homme-milieu ambiant dans la culture Cucuteni reste fragmentaire et imparfaite.

Nous pensons que les deux sujets valent la peine d'être approfondis afin de mieux connaître ce complexe phénomène historique passé aux IV—III-e millénaires av. J. C. dans le sud-est de l'Europe.

Traduit par *Margareta SURDEANU*

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

CONSTITUIREA NOILOR GRUPE ETNO-CULTURALE DE LA ÎNCEPUTUL EPOCII BRONZULUI

de PETRE ROMAN

Dacă ne-am propus să explicăm, cu ajutorul izvoarelor arheologice, „la formation des nouveaux groupes ethniques dans certaines régions de l'Europe" [1], atunci dorim să subliniem că noile grupe ale perioadei timpurii a epocii bronzului nu sînt nici rezultatul transformării, prin evoluție internă, a grupelor „neolitice" [2] locale, nici urmarea înlocuirii lor, ci sinteza unui îndelungat și complex proces de amestec etno-cultural [3], în cadrul căruia grupele eneolitice locale au constituit doar una dintre componentele principale. Alte elemente, participante la fenomenul de amestec, sînt străine de mediul cultural sud-est european. Originea acestora din urmă este preponderent nord-pontică, dar proporția celor nordice (în sensul situate la nord de actualul teritoriu al României) poate să fie mai mare decît descoperirile prezente o lasă să se întrevadă [4].

În momentul în care a început procesul de amestec etno-cultural, toate grupele etnice care au dat naștere culturilor Cucuteni A, Gumelnița, Petrești, Ariușd, Tiszapolgár, Vinča finală se aflau pe treapta eneolitică de evoluție [5]. Deci, „la desintégration du monde néolitique" [6] nu are tangență cu fenomenul pe care-l analizăm și anume „la formation des nouveaux groupes ethniques", ale epocii bronzului, pe teritoriul României.

Sub aspect etnic, cultural, spiritual, economic și social epoca bronzului este substanțial îmbogățită față de perioada eneolitică.

Constituirea grupelor etno-culturale ale epocii bronzului s-a făcut gradual, de-a lungul mai multor etape și în ritmuri inegale de la o regiune la alta [7].

---

1 Prezentul studiu este forma românească a comunicării „Der Übergang vom Äneolithikum zur Bronzezeit auf dem Gebiet Rumäniens" pe care am prezentat-o la reuniunea internațională de la Sarajevo (21—24 septembrie 1981) și care a avut ca temă: „Transition du néolithique à l'âge du Bronze (désintegration du monde néolithique et la formation des nouveaux groupes ethniques dans certaines régions de l'Europe)".

2 Noțiune folosită la reuniunea de la Sarajevo, improprie după părerea noastră

3 Mai nou, Petre Roman, SCIVA 32, 1981, 2, p. 241-245.

4 Idem, *Zur rumänischen Frühbronzezeit (der Forschungsstand)*, comunicare Simposion Budapesta—Velem, aprilie 1977.

5 Sebastian Morintz și Petre Roman, Dacia, N.S., 12, 1968, p. 126-128; Petre I. Roman, Thraco-Dacica, București 1976, p. 53-54.

6 Noțiune folosită în tematica reuniunii de la Sarajevo.

7 Petre I. Roman, *op. cit.*, p. 53-56.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Într-o primă mare etapă, pe plan arheologic, înregistrăm următoarele fapte semnificative :

a) apariţia elementelor Cucuteni C [8] în aria culturii Cucuteni-Tripolie. O parte a elementelor Cucuteni C vor fi fost vehiculate de comunităţi aflate iniţial la periferia nordică a ariei cucuteniene şi deplasate ulterior spre centrul acestei arii [9]. O altă parte însă prezintă analogii în aria Srednii Stog [10].

b) Prezenţa elementelor de tip Decea Mureşului în Transilvania [11] şi la confluenţa Crişului cu Tisa (Csongrad) [12]. Şi aceste elemente îşi găsesc analogii, semnificative pentru origine, în aria Srednii Stog.

Elementele menţionate la punctele *a* şi *b* au fost integrate în mediul eneolitic local dar în Transilvania ele provoacă pe de o parte încetarea evoluţiei culturilor Ariuşd şi Petreşti iar pe de altă parte un aflux de elemente Tiszapolgár. Toate la un loc vor evolua într-un sens asemănător grupului Bodrogkeresztúr [13].

c) În Dobrogea şi în zonele cu aspect stepic ale Munteniei pătrund populaţiile culturii Cernavodă I [14]. O parte a aşezărilor gumelniţene din aceste ţinuturi încetează imediat după o etapă care se datează cu importuri Cucuteni A_3 [15]. Pentru aşezările fazei mijlocii a culturii Cernavodă I găsim analogii printre descoperiri din faza Cucuteni A—B. Este deci foarte probabil ca pătrunderea populaţiilor Cernavodă I să fi început încă din etapa Cucuteni A_4 [16].

Că populaţiile care au creat cultura Cernavodă I locuiau, la început, undeva în ţinuturile nord-pontice, în vecinătatea ariilor Gumelniţa şi Cucuteni-Tripolie, pare neîndoielnic. În cadrul culturii Cernavodă I, ele au aşezări de durată, fortificate, cu locuinţe solid construite. Inventarul lor arheologic nu reflectă legături cu aria Srednii Stog. Să fie vorba de populaţii care, în ţinuturile vestazoviene, au precedat pe cele de tip Mihailovka şi Usatovo [17] ?

Teritoriile luate efectiv în stăpînire de către populaţiile Cernavodă I au fost, cu siguranţă, mult mai întinse decît o dovedesc descoperirile arheologice actuale. În afara Dobrogei şi Munteniei răsăritene, noi avem în vedere mai ales sud-estul Moldovei, sudul Basarabiei şi o parte

8 I. Nestor, Dacia, N.S., 4, 1960, p. 53 şi urm. ; Ion Nestor şi Eugenia Zaharia, Dacia, N.S., 12, 1968, p. 17 şi urm. Un studiu complet asupra problemei provine de la Ann Dodd-Opriţescu, SCIVA 31, 1980, 4, p. 547 şi urm.

9 Ann Dodd-Opriţescu, *op. cit.*, p. 554, 557.

10 *Ibidem*, p. 556, 557.

11 Idem, Dacia, N.S., 22, 1978, p. 87 şi urm.

12 I. Ecsedy, Evkönyve—Szeged 2 (1971), p. 9 şi urm.

13 În Transilvania, aceste descoperiri au fost cuprinse în noţiunea de Gorneşti (P .Roman, SCIVA 32, 1981, 1, p. 25, 26) deoarece acestea reflectă un proces genetic local : apariţia unor elemente noi într-un mediu rezultat din contopirea grupelor Tiszapolgár, Petreşti, Ariuşd şi Decea Mureşului.

14 Sebastian Morintz şi Petre Roman, *op. cit.*, p. 47 şi urm.

15 Vl. Dumitrescu, Dacia, N.S., 8, 1964, p. 53 şi urm.

16 Petre I. Roman, Dacia, N.S., 15, 1971, p. 128-129 ; idem Thraco-Dacica, Bucureşti 1976, p. 53.

17 Ipoteză emisă de Ann Dodd-Opriţescu, în *Primele elemente stepice din eneoliticul României*, teză de doctorat, Iaşi 1978. Pentru Mihailovka, vezi : O. F. Lagadovskaia, O. G. Šapošnikova, M. L. Makarević, *Mihailivska poselenia*, Kiev, 1962.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

importantă a ariei Kodjadermen-Karanovo VI [18]. Pe de altă parte, dacă judecăm după descoperirile din sudul Olteniei [19], de la Gornja Tuzla [20] și din complexele de tip Suplevec-Bakarno Gumno [21], elemente Cernavodă I s-au infiltrat adînc în sud-estul Europei. Acestea din urmă însă par să se fi topit curînd în masa populațiilor eneolitice locale.

În cultura triburilor Cernavodă I constatăm o evoluție îndelungată, de-a lungul mai multor faze, ultima dintre ele putînd-o reprezenta așezările de tip Ulmeni [22] și Pevec [23]. Comparația dintre cele două așezări ne dezvăluie însă și existența unui proces de constituire dacă nu a unor variante regionale cel puțin a unor grupuri etnografice locale. Cultura Cernavodă I pare sau se dovedește a fi contemporană cu perioada Cucuteni A₄—B, cu grupul Brătești [24] (creație a populațiilor gumelnițene izgonite spre zonele deluroase ale Munteniei centrale și de vest), cu Sălcuța [25], Tiszapolgár tirzie, Decea Mureșului, Bodrogkeresztúr, cu grupul Suplevec-Bakarno Gumno, parțial cu Rachmani și, în perioada finală, cu Usatovo, Gorodsk, perioada de constituire a culturii amforelor sferice [26] și, foarte probabil, cu Salzmünde [27].

---

18 Apariția unor descoperiri de tip Cernavodă I pe teritoriul Bulgariei am postulat-o încă din 1964 (Revista Muzeelor 1, 1964, 4, p. 314) și am repetat-o cu fiecare ocazie. Această ipoteză a fost confirmată prin descoperirile de „tip Pevec" (H. Todorova, *Die Pevec-Kultur*, Simposion Budapesta—Velem, aprilie 1977 ; idem, *Eneolit Bolgarii*, Sofia 1979, p. 71 ; idem, Slov. Arch. 29, 1981, 1, p. 208) și sceptre de piatră. Pentru caracterul încă eneolitic al acestor descoperiri, vezi Petre I. Roman și Ioan Németi, *Cultura Baden în România*, București 1978, p. 155.

19 Vădastra (I. Nestor și E. Zaharia, *op. cit.*, p. 25 ; fig. 2/2, 3 ; 4/6, 11—13 ; Seb. Morintz și Petre Roman, *op. cit.*, p. 74).

20 În stratul I (Borivoj Čović, GZM. XV—XVI (1960—1961), 1961, p. 135, pl. XIV—XV) s-au găsit materiale tipice Sălcuța IV, inclusiv cu toarte pastilate : altele cu analogii în cultura Bodrogkeresztúr ; resturi de tip Baden și altele care aparțin epocii bronzului. Două fragmente ceramice din același strat erau ornamentate cu impresiuni de șnur răsucit și înfășurat. Aceste observații le-am făcut prin studierea nemijlocită a materialelor (Petre Roman, Dacia, N.S., 15, 1971, p. 13, nota X).

21 Milutin Garašanin și Dragica Simoska, Macedoniae Acta Archaeologica, 2, 1976, p. 9 și urm. ; Dragica Simoska, Blagoja Kitanovski, Jovan Todorović același volum, p. 43 și urm.

22 Seb. Morintz și P. Roman, *op. cit.*, p. 62-70.

23 Vezi nota 18 și mai ales H. Todorova, Slov. Arch., 29, 1981, 1, p. 208. Sceptrele de piatră de la Silistra, Jambol, Rezhevo aparținînd unui orizont timpuriu, probabil de morminte pre-iamna, nu trebuiesc separate însă de mișcarea Cernavodă I. Descoperirile de tip Pevec aparțin unei etape mai tirzii a culturii Cernavodă I și sînt aproape identice acelora de tip Ulmeni.

24 Ersilia Tudor, Dacia, N.S., 22, 1978, p. 73 și urm.

25 Petre Roman, SCIVA 29, 1978, 2, p. 215 și urm.

26 Evident, cultura amforelor sferice are o evoluție îndelungată și atinge Europa Centrală într-o perioadă tirzie. Dacă acceptăm însă un sincronism parțial între cultura amforelor sferice și Gorodsk (Tripolie C II), trebuie să admitem, ca inevitabil, că aria de formare a culturii amforelor sferice este în apropiere de cea a culturii Cucuteni-Tripolie ; de asemenea, un sincronism parțial cu faza B a culturii Cucuteni. Pătrunderea culturii amforelor sferice în aria Cucuteni s-a făcut aproximativ în perioada de formare a culturii Cernavodă III.

27 Rădăcinile procesului de badenizare sînt, după părerea noastră, mai vechi decît constituirea fenomenului cultural Boleráz—Cernavodă III și ele pot fi căutate, dacă ne referim la unele forme ceramice și mai ales la ceramica canelată,

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Urmarea evenimentelor menționate este constituirea mai multor cercuri culturale [28] și anume cercul Cucuteni — care a integrat deja elemente străine și, prin natura structurii sale etno-culturale, reflectă strînse legături atît cu triburile Cernavodă I, cît și cu cele transilvănene; cercul Cernavodă I — care renunță, relativ repede, la cultura primitivă inițială, adoptînd elemente superioare de cultură balcanică, facilitînd răspîndirea accelerată a formelor de cultură anatoliană (după toate aparențele de caracter troian timpuriu) spre ținuturile situate de-a lungul țărmurilor vest și nord-pontic; cercul culturilor locale [29], angrenate într-un complex proces de amestec și unificare culturală, care — pornind de la forme particulare, precum Brătești, Sălcuța — Krivodol — Bubanj — Šuplevec — Bakarno Gumno, Bodrogkeresztúr-Gorneşti etc. — sfîrșește printr-o formă unitară de tip: Hissar — stratul inferior [30], Teliš — stratul superior [31], Sălcuța IV, Vajska [32], Hunyadi halom [33], Herculane II—III, Cheile Turzi, Lažňany [34]. Ultimul orizont are legături vizibile spre sud, (cu Rachmani) [35], spre est (Cucuteni) [36] și vest (cu Balaton-Lasinja) [37].

Această mare etapă, prima în procesul de constituire a viitoarelor grupe etno-culturale ale epocii bronzului, este atribuită eneoliticului tîrziu, deoarece în cazul cercurilor culturale Cucuteni și al culturilor locale cu tendință de unificare se păstrează toate atributele eneoliticului. Metalurgia cuprului atinge, la aceste cercuri, prin topoarele cu brațele în cruce [38], apogeul. În cazul cercului cultural Cernavodă I, în cursul procesului de autohtonizare se produce și fenomenul de eneolitizare. Avem deci de-a face cu evoluția paralelă a unor lumi diferite substanțial. Nivelul de dezvoltare al celor trei cercuri culturale s-a egalizat aproximativ la sfîrșitul fazei B a culturii Cucuteni, în cursul etapei Ulmeni-Pevec, a culturii Cernavodă I și a fazei Sălcuța IV.

încă în perioada Sălcuța (inclusiv orizontul Sălcuța IV). În consecință, noi apreciem că pe ceramica grupului Salzmünde, spre exemplu, se constată influențe mai vechi decît perioada de constituire a grupului Boleráz.

28 Petre Roman, Thraco-Dacica, București 1976, p. 53-54.

29 Idem, Dacia, N.S., 15, 1971, p. 31 și urm.

30 *Ibidem*, p. 123, nota X; J. Todorović, Arch. Jug. IV, 1963, p. 25 și urm.

31 Așezare situată în ținutul Plevna. Conține trei niveluri de cultură; primele două de tip Sălcuța—Krivodol, ultimul de tip Sălcuța IV (Ventislav Gergov, comunicare la Institutul de arheologie din București, mai 1980).

32 Bogdan Brukner, Arch. Jug. XI, 1970, p. 1 și urm.; idem, Istraživanja, Novi Sad 1976, p. 27 și urm.

33 Ida Bognár-Kutzián, Študijné Svesti 17, 1969, p. 31 și urm.; idem, Symposium über die Badener Kultur, Bratislava 1973, p. 31 și urm.; Nándor Kalicz, Szolnok megyei múseum Évkönyv, 1979-80, p. 43 și urm.

34 Stanislav Šiška, Slov. Arch. XX, 1972, 1, p. 107 și urm.

35 J. Weisshaar, *Die Funde der Rachmanizeit von der Pevkakia-Magula bei Volos*, Diss. Heidelberg 1977.

36 H. Dumitrescu, MCA 5, 1959, p. 190, 197; fig. 7 și 8; Vl. Dumitrescu, *Arta preistorică în România*, București 1974, fig. 140. Se adaugă informații orale de la St. Cucoș.

37 Nándor Kalicz, Symposium über die Badener Kultur, Bratislava 1973, p. 13 și urm.; idem, Pécs ME XIV—XV (1969—1970), 1974, p. 75 și urm.

38 A. Vulpe, *Die Äxte und Beile in Rumänien II*, PBF IX, 5, München 1974.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

*

Sfîrşitul primei mari etape este marcat de apariţia, în aria cercului cultural Cucuteni, a grupului Gorodsk (sub forma Horodiştea), parţial a celui usatovian şi a culturii amforelor sferice iar în aria cercului Cernavodă I de prezenţa elementelor usatoviene (Folteşti timpurii)[39]. Deoarece, la nivelul documentării actuale, pînă în perioada tîrzie a culturii Glina nu mai înregistrăm alte mişcări de populaţii, este de presupus că tot la sfîrşitul primei etape au pătruns şi strămoşii acelor grupe etnice purtătoare de morminte tumulare (iamna timpurii ?) datate în perioada culturii Coţofeni (mai ales timpurie)[40].

Din amestecul elementelor Cernavodă I (parţial dislocate spre vest şi sud sub presiunea mişcării usatoviene) cu masa populaţiilor locale (creatoare a complexului etno-cultural de tip Hissar — stratul inferior, Teliš — stratul superior, Sălcuţa IV, Herculane — Cheile Turzii, Vajska, Hunyadi halom, Lažňany) a rezultat fenomenul — etnocultural în unele regiuni, cultural în altele — de tip Cernavodă III — Boleráz[41]. Acesta din urmă, precum se ştie, stă — în mare măsură — la baza cercului cultural Coţofeni — Baden în cadrul căruia elementele tradiţionale vor rămîne încă puternice.

După părerea noastră, cercul cultural Coţofeni — Baden nu poate fi atribuit eneoliticului (respectiv epocii tîrzii a cuprului)[42], căci fenomenologic metalurgia cuprului decade acum pînă la dispariţie[43] şi nici epocii bronzului, deoarece mai ales structural (dar şi fenomenologic !) nu s-au constituit încă noile grupe etno-culturale care să aibă legături directe cu cele aparţinînd perioadei „clasice" a epocii bronzului. Această etapă distinctă este numită curent „perioada de trecere de la eneolitic la epoca bronzului".

---

39 M. Dinu, Dacia, N. S., 12, p. 129 ; idem, *Complexul cultural Horodiştea-Folteşti*, rez. tezei de doctorat, Iaşi 1978.

40 Mormintele tumulare de tip iamna au în general o datare care începe aproximativ în perioada culturilor Glina şi Schneckenberg. Totuşi această datare nu priveşte toate mormintele tumulare din sud-estul Europei (pentru aria de răspîndire Horodiştea-Folteşti, vezi : M. Dinu, Preistoria Alpina 10, 1974. p. 261 şi urm.). Există morminte tumulare mult mai vechi (Căinari : T. S. Movša şi G. F. Čebotarenko, KS 115, 169, p. 45 şi urm. ; Suvorovo : V. N. Danilenko, *Eneolit Ukraini*, Kiev 1974, p. 93 ; Cîrna : G. Bichir, SCIV 9, 1958, 1, p. 101 şi urm. ; Tărnava : Bogdan Nikolov, Arhelogia-Sofia XVIII, 1976, 3, p. 38 şi urm. ; Pentru Ketegyhaza : I. Ecsedy, A. Békés Megyei Múzeumok Közleményei 2, 1974, p. 3 şi urm. ; idem, *The People of the Pit-Grave Kurgans in Eastean Hungary*, Fontes Arch. Hung., Budapest 1979, p. 27-30, dorim să subliniem că nu credem în contemporaneitatea mormintelor tumulare 5 şi 6 cu resturile de tip Cernavodă III. După părerea noastră, tumulii sînt mai noi. Vezi şi Petre Roman, Thraco-Dacica. Bucureşti 1976, p. 55-56. În legătură cu pătrunderea mormintelor tumulare în Ungaria, vezi Seb. Morintz şi Petre Roman, Symposium über die Badener Kultur, Bratislava 1973, p. 263-264), astfel că o parte din ele erau deja integrate în mediul local într-o perioadă tîrzie a ceramicii ornamentate cu şnurul.

41 Petre I. Roman, Ioan Németi, *op. cit.* ; p. 73-74.

42 *Ibidem*, p. 154-155 ; P. Roman, *Zur rumänischen Frühbronzezeit...* ; idem, iridava 6, 1976, p. 38-39.

43 A. Vulpe, Revista de istorie 27, 1974, 2, p. 245.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Prin substratul de tip Cernavodă III — Boleráz, cercul cultural Coţofeni — Baden se va manifesta pînă în Dobrogea. Mai apoi, se retrage treptat, de la est spre vest, părăsind la început, prin dispariţia culturii Cernavodă III, Dobrogea şi Muntenia estică, mai apoi — în cursul fazei Coţofeni I — Muntenia centrală şi sud-estul Transilvaniei [44]. Va evolua însă, uneori pînă la formele sale finale, în treimea vestică, pe axul nord-sud, a Români

În treimea estică a ţării, respectiv în Moldova — mai ales la răsărit de Siret —, ţinutul cu aspect stepic al Munteniei, Dobrogea, se constituie, treptat, un nou cerc cultural în cadrul căruia elementele nord-pontice şi volino-podolice au fost, cu siguranţă, numeroase. Din cauza diversităţii elementelor participante, închegarea unor noi grupe etno-culturale în cadrul acestui ultim cerc nu s-a putut realiza decît tîrziu chiar dacă, la limita sudică a cercului răsăritean, datorită asimilării de bunuri sudice prin intermediul culturii Ezero, forma de exprimare pare mai apropiată de culturile epocii bronzului încă dintr-o perioadă timpurie [45]. De altfel, varianta sudică a cercului cultural estic pare să formeze o unitate culturală cu descoperirile de tip Ezerovo [46] care, la rîndul lor, sînt strîns legate de manifestările culturii Ezero [47], de la sud de Balcani. Cu privire la aceste ultime tipuri de descoperiri, noi nu ştim dacă în compunerea lor intră şi elemente pătrunse mai departe spre sud odată cu mişcarea usatoviană, şi care puteau să disloce sau să se amestece cu grupele din etapa Ulmeni—Pevec a culturii Cernavodă I. Una dintre componentele acestor tipuri de descoperiri este însă de caracter sau tradiţie Cernavodă II. În cele mai vechi niveluri ale culturii Ezero găsim analogii pentru descoperiri de tip Orlea-Sadovec [48] care, în sudul Olteniei, sînt mai noi decît aşezările Cernavodă III. Acestea din urmă conţin însă elemente tipice pentru Troia I, fapt care complică poziţia cronologică, în raport cu Troia, a aşezării de la Ezero [49]. De altfel, prima fază a culturii Ezero, prin componentele sale, trebuie mai curînd comparată şi raportată la evoluţia culturală de la nord de Balcani şi din sud-estul României.

Nu cunoaştem evoluţia culturală de la sud de Balcani, dintre orizontul cronologic Karanovo VI şi cel de început al culturii Ezero. Elementele culturale Troia I puteau să se conserve în cadrul acestei evoluţii pînă cînd se vor îmbina, cu alte elemente, în cadrul culturii Ezero.

O importanţă aparte pentru problema pe care o analizăm, adică formarea noilor grupe etno-culturale ale epocii bronzului, o are cunoaş-

---

44 P. Roman, PZ 51, 1976, 1, p. 37-38.

45 D. Berciu, *Zorile istoriei în Carpaţi şi la Dunăre*, Bucureşti 1966, p. 147; P. Roman, Spätäneolithikum, Ubergangsperiode und *Frühbronzezeit im Süd-Ost Rumäniens*, Simposion Plovdiv, 1978.

46 G. Tončeva, Dacia, N. S. 25, 1981, p. 41 şi urm.

47 G. Georgiev, N. Merpert, R. Katinčarov, *Ezero. Ran* Sofia, 1979. Una din componentele acestui tip de descoperiri sau tradiţii Cernavodă II.

48 Petre I Roman, SCIVA 27, 1976, 2, p. 147 şi urm.

49 Idem, *Raportul cronologic între Ezero şi Troia în lumina cercetărilor de la nord de Balcani*, sub tipar.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

terea procesului de constituire şi apoi evoluţia cercului cultural din treimea centrală a României, respectiv din Muntenia centrală şi de vest, sud-estul Transilvaniei, zonele deluroase sau depresiunile extracarpatice de la curbura Carpaţilor. Este o zonă-tampon între cercul cultural Coţofeni-Baden şi cercul cultural estic (sau vest-pontic), zonă în care se întîlnesc şi se îmbină elementele de structură ale celor două cercuri, dînd naştere la primele sinteze unitare (grupe etno-culturale) ale noii epoci, într-o vreme în care cercul cultural vestic continua — cel puţin cultural — să fie dominat de elemente tradiţionaliste iar cel estic, deşi mai flexibil şi mai uşor adaptabil la noile direcţii evolutive, era, probabil în chip repetat, alimentat de grupe etnice din afară, cu stadii diferite de dezvoltare.

După cunoştinţele actuale, în zona centrală a României au evoluat, la începutul perioadei de tranziţie, culturile Cernavodă III şi Coţofeni I în Muntenia centrală şi vestică ; cultura Coţofeni I în sud-estul Transilvaniei şi culturile Cernavodă II şi probabil Folteşti evoluat în zona de curbură a Carpaţilor. Ulterior, în aceeaşi regiune, vor fi documentate manifestări culturale [50] (de tip Glina, Schneckenberg, Năeni, Jigodin, Bogdăneşti) ce pot fi cuprinse în termenul general de fenomenul Glina — Schneckenberg — Jigodin. Constituirea acestui fenomen nu s-a putut realiza decît după sfîrşitul fazei Coţofeni I. Dar cînd anume ? O serie de descoperiri noi permit să se contureze mai exact etapele acestui proces. Avem în vedere descoperirile de tip Zimnicea [51] care par să se încadreze într-un anume orizont cronologic şi într-un ansamblu cultural mai larg decît limitele cercului pe care-l analizăm. Ele sînt jalonate prin descoperiri din sudul Dunării (Tărnava [52], tumul 1, mormîntul 9 ; aşezarea Ezerovo III [53]) pînă în sud-estul Transilvaniei (un mormînt plan, în cistă de piatră cu două vase askos la Sînziieni [54], o aşezare la Zăbala [55]). Descoperiri care pot fi puse, de asemenea, în legătură cu acest orizont cultural şi cronologic sînt semnalate în jud. Buzău [56], la Brăiliţa (mormintele 10, 24 şi 31 [57]), la Răcăciuni [58] în jud. Bacău şi la Coşereni [59] (40 km nord-est de Bucureşti). O parte dintre aceste descoperiri se înscriu în afara ariei viitorului cerc cultural din

50 De tip Glina : P. Roman, PZ 51, 1976, 1, p. 26 şi urm. ; Schneckenberg : A. Prox, *Die Schneckeberg Kultur*, Braşov 1941 ; G. Bichir, Dacia, N.S. 6, 1962, p. 87 şi urm. ; Jigodin : P. Roman, János Pál, Horváth Csába, SCIV 24, 1973, 4, p. 559 şi urm. ; Năeni : A. Vulpe, Studien zur Bronzezeit. Festschrift für W. A. von Brunn, p. 489 şi urm. ; A Vulpe şi V. Drîmboceanu, SCIVA 32, 1981, 2, p. 171 şi urm. ; Bogdăneşti : Marilena Florescu, Arh. Mold. 7, 1972, p. 108 şi urm.

51 A. D. Alexandrescu, Dacia, N. S. 18, 1974, p. 79 şi urm.

52 Bogdan Nikolov, *op. cit.*

53 G. Tončeva, Simposium über die Badener Kultur, p. 472, 474 şi fig. 2.

54 Székely Kékedy Zslot, Aluta, 1980, p. 39 şi urm.

55 Székely Zoltan, SCIV 22, 1971, 3, p. 389 şi urm.

56 N. Harţuche şi F. Anastasiu, *Catalogul selectiv al colecţiei arheologice a Muzeului Brăilei*, Brăila, 1976, nr. 330 = mormînt 10 ; nr. 332 = mormînt 24, nr. 224 = mormînt 31.

57 Un mormînt cu două vase de tip Zimnicea (nepublicat). Cercetări Al. Oancea şi V. Drîmboceanu.

58. Ersilia Tudor, SCIV 24, 1973, 2, p. 283 şi urm.

59 Săpături I. Nestor şi Eug. Zaharia (nepublicat).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

fâşia centrală (pe axul Nord-Sud) a României, astfel încît putem spune că ne aflăm într-o vreme cînd cristalizarea şi individualizarea acestuia nu se realizase încă. Din acest ultim punct de vedere, constituirea grupelor Glina, Schneckenberg, ulterior Năeni, Jigodin, Bogdăneşti trebuie privită ca rezultatul unui proces de regionalizare şi de creare a unor variante locale, după o etapă sau mai multe care prezenta sau prezentau forme de manifestare culturală unitare.

Pentru precizarea momentului de constituire a grupelor menţionate, în raport cu evoluţia culturii Coţofeni, dispunem de mai multe observaţii. Din aria muntenă a culturii Glina şi din sud-estul Transilvaniei nu cunoaştem decît aşezări aparţinînd fazei I a culturii Coţofeni [60], la Târnava, un mormînt de tip Zimnicea (nr. 9 din tumulul I [61]) este mai nou decît morminte aparţinînd complexului Orlea-Sadovec (acesta din urmă fiind parţial mai vechi, parţial contemporan cu manifestările timpurii Coţofeni); la Braneţ [62], o aşezare Glina „clasică" suprapune o aşezare Coţofeni din faza a II-a; în nord-estul Olteniei (la Govora Sat, punctul Runcuri [63]), unde există deopotrivă aşezări Coţofeni III, s-a descoperit o aşezare Glina din perioada Schneckenberg B, în cadrul căreia elementele vučedoliene tîrzii sînt prezente în număr mare. În schimb, la Ostrovul Corbului, în campaniile de săpături din 1980 şi 1981, peste un strat Coţofeni tîrziu, am descoperit o aşezare Glina în care „importurile" vučedoliene nu mai apar. Ceramica acestei aşezări reflectă numeroase contacte cu manifestările culturale postvučedoliene de la Dunărea de mijloc.

Din datele enumerate rezultă, pe de o parte că procesul de constituire a grupelor regionale ale cercului cultural din partea centrală a României s-a putut realiza pe timpul fazei Coţofeni II, că ele au devenit „clasice" pe parcursul fazei Coţofeni III şi că au putut intra în cadrul unui fenomen supraregional numai după sfîrşitul culturii Coţofeni. Pe de altă parte, înregistrăm o constantă presiune spre vest care a sfîrşit prin desfiinţarea cercului cultural Coţofeni, moment care marchează în fiecare ţinut în parte sfîrşitul perioadei de tranziţie şi începutul epocii bronzului.

Aşezări în care, ca şi în nord-estul Olteniei, se observă influenţe vučedoliene au apărut şi în centrul Munteniei la cca 50 km nord-vest de Bucureşti [64]. Se conturează deci o etapă distinctă (etapa Govora-Runcuri), în evoluţia grupei Glina, sincronă (?) descoperirilor de caracter Schneckenberg B de la sud de Carpaţi (Năeni [65], Monteoru [66] ?).

60. P. Roman, PZ 52, 1977, 2, p. 193.
61 Bogdan Nikolov, *op. cit.*, fig. 1; 10/a, b, v.
62 A. Ulanici, Cercetări arheologice 1, 1975, p. 45 şi urm.; *ibidem*, 2, 1976, p. 33 şi urm.; *ibidem*, 3, 1979, p. 27 şi urm.; *ibidem*, 4, 1981, p. 20 şi urm.
63 Descoperire Gh. Petre. Săpături P. Roman şi Gh. Petre (nepublicat).
64 La Mătăsaru, jud. Dîmboviţa. Cercetări E. Tudor.
65 A. Vulpe şi V. Drimboceanu, *op. cit.*
66 Neacceptînd sincronismul între Schneckenberg B şi Monteoru I C-4 (P. Roman, Acta Arch. Carpatica XV, 1975, p. 148, 153 şi nota 17; idem, PZ 51, 1976, 1, p. 39, 40), noi am postulat existenţa unor aşezări de tip Schneckenberg B la sud de Carpaţi.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

În această etapă, deşi aria cercului Coţofeni a fost substanţial redusă, mai ales în Oltenia de vest[67] dar şi în unele zone din Transilvania[68] continuau să evolueze comunităţi Coţofeni, puternic marcate de stilurile Kostolac şi Vučedol.

Descoperiri de morminte de înhumaţie şi incineraţie, în ciste de piatră, făcute în partea de nord a Munteniei Centrale[69] ca şi faptul evident al unei legături genetice[70] între cultura Monteoru şi aceste manifestări glinoide şi Schneckenberg tîrzii, ar putea să ducă la concluzia că extinderea comunităţilor Glina şi Schneckenberg spre vest, în dauna celor Coţofeni, nu s-a făcut ca urmare a intervenţiei unor noi triburi nord-pontice.

Prezenţa mormintelor tumulare de tip iamna în sud-estul României[71] şi nord-estul Bulgariei[72], apropiate ca datare de perioada finală a culturii Glina, ne face să luăm în considerare însă şi această probabilitate.

Indiferent care au fost cauzele acestei acţiuni, prin mişcarea spre vest a grupelor Glina şi Schneckenberg cel puţin 2/3 din teritoriul actual al României au intrat, în chip statornic, în epoca bronzului.

Din cele mai sus expuse, reies ca evidente: a) afluxul, în etape succesive, de comunităţi străine nu poate fi contestat; b) între grupele imigrate şi cele locale a avut loc un complex proces de amestec etnocultural din care au rezultat noile grupe ale epocii bronzului; c) cultura noilor grupe s-a născut, din îmbinarea elementelor locale cu cele aduse, sub forma unor sinteze originale, specifice doar sud-estului european. A nega mişcările de populaţii, pe temeiul că aceste sinteze culturale sînt deosebite de cele din regiunile de unde se presupune că au pornit strămoşii celor care le-au creat, ni se pare total greşit. A face abstracţie de originalitatea acestor sinteze, evidenţiind doar o faţă a lor, credem că este la fel de greşit[73].

---

67 Avem în vedere aşezări Coţofeni asemenea celei de la Ostrovul Corbului, km. fluvial 911.

68 H. Ciugudeanu, AMN XIV, 1977, p. 43 şi urm.; alte numeroase descoperiri a făcut N. Vlassa în necropola de la „Dealul Velii" din apropierea Cheilor Aiudului.

69 Pentru detalii, vezi Roman, Acta Arch. Carpatica XV, 1975, p. 152.

70 A. Vulpe, *op. cit.*; A. Vulpe şi V. Drimboceanu, *op. cit.*, p. 186.

71 De exemplu, Gurbăneşti (D. V. Rosetti, MCA 6, 1959, p. 791 şi urm.).

72 R. Popov, IBAI VI, 1930—31, p. 113 şi urm.; G. Tončeva, Studia Praehistorica 1-2, Sofia, 1978, p. 228 şi urm.

73 Spre Grecia s-au putut deplasa, sub repetatele presiuni nordice, grupe deja autohtonizate în Balcani care, la origine, puteau să aibă şi o puternică componentă nord-pontică. Emiterea unei teorii sau contrateorii cu privire la aportul ţinuturilor nord-pontice sau central-europene la procesul de indo-europenizare a Greciei, pornindu-se de la compararea descoperirilor arheologice din Grecia cu cele din stepele de la nordul Mării Negre sau din centrul Europei nu este de natură să ajute cercetarea. Atenţia oamenilor de ştiinţă va trebui probabil concentrată mai curînd asupra transformărilor pe care grupele etno-culturale, pătrunse în diferitele regiuni, le-au suferit în cursul procesului de autohtonizare.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

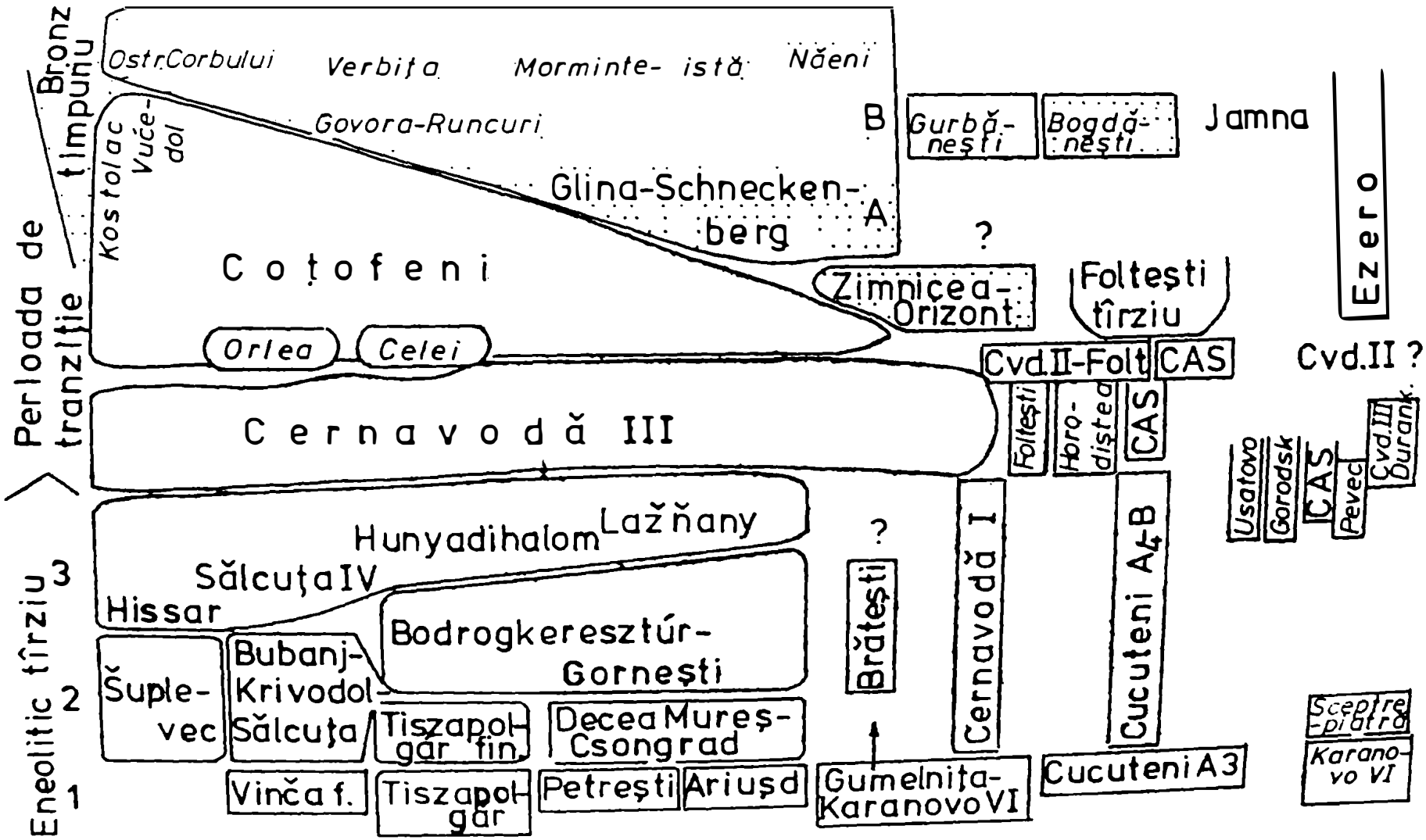

Schemă cronologică. CAS = c tura amforelor sferice, Cvd. = Cavadi Durank. = Durankulak, f. și fin. = final.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Descoperirile Glina tîrzii, de tip Verbița [74] și Ostrovul Corbului, se înscriu într-o formă de manifestare culturală mai largă care poate cuprinde, deopotrivă, și complexe de tipul Belotic-Bela Crkva [75], Makó [76] și pe cele Vinkovci-Somogyvár [77]. Ne întrebăm dacă nu cumva presiunea Glina spre vest, cu ramificații pînă în vestul Serbiei, nu este cauza care a provocat întoarcerea curentului vučedolian spre nord și apariția grupelor Nyirség și Makó [78].

Controlul pe care comunitățile glinoide il puteau exercita asupra căilor de acces cu sudul, ar putea să explice numeroasele bunuri comune culturilor de la Dunărea de mijloc și din complexe Glina tîrzii. Mai multe despre această problemă, după studierea materialelor descoperite la Ostrovul Corbului.

Expansiunea Schneckenberg nu pare să iasă din interiorul arcului carpatic. Ea ar fi fost oprită oricum de către purtătorii culturilor Nyirség și Makó care stăpîneau ținuturile de la vest de munții Carpați.

Evoluția culturală în cadrul cercului cultural răsăritean, cam din vremea corespunzătoare perioadei clasice a culturii Glina, rămîne încă obscură.

CONSTITUTION DES NOUVEAUX GROUPES ETHNO-CULTURELS DU DEBUT DE L'AGE DU BRONZE

— Résumé —

L'auteur analyse le phénomène de symbiose et d'intégration des groupes allogènes dans le milieu ethno-culturel du territoire de Roumanie ; la formation de nouveaux cercles culturels ; la constitution de nouveaux groupes ethno-culturels caractéristiques pour l'Age du Bronze dans la zone de contact entre le cercle culturel de l'ouest (avec des traditions énéolithiques locales plus fortes) et celui de l'est (avec d'avantage d'éléments nord-pontiques et volhynopodoliens), l'extension du phénomene „glinoide" vers l'ouest et sa signification.

EXPLICATION DES FIGURES

Esquisse de schéma chronologique. CAS = civilisation des amphores sphériques, Cvd. = Cernavodă, Durank. = Durankulak, f. et fin. = final.

74 D. Berciu, Dacia, N. S., 5, 1961, fig. 17/1,2 ; nota 81.

75 Milutin Garašanin, 39. Ber. RGK, 1958, p. 90 și urm.

76 Mai nou : Nándor Kalicz, Slov. Arch. XXIX, 1981, 1, p. 67 și urm.

77 S. Dimitrijević, Acta musei Cibalensis 1, 1966, p. 28 și urm. ; Nikola Tasić, Arch. Jug. IX, 1968, p. 19 și urm. ; I Bóna, Alba Regia 4/5 (1963—64), Székesfehérvár, 1965, p. 39 și urm. ; i dm, A. Janus Pannonius Múzeum Evkönyve XXIII (1978), Pécs 1979, p. 97 și urm.

78 P. Roman, Actes du II-e Congrès International de Thracologie, I, București, 1980, p. 63-64.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

UN VAS TRACIC DE TIP COZIA — BRAD DESCOPERIT LA RĂCĂTĂU, JUDEȚUL BACAU

de VIOREL CĂPITAN

În așezarea geto-dacă de la Răcătău [1], identificată ipotetic cu antica Tamasidava, din Îndreptarul geografic a lui Ptolemeu [2], au fost descoperite recent materiale ceramice de tip Cozia-Brad, care aparțin Hallstattului timpuriu [3].

Stratul în care au apărut urme de locuire pentru nivelul de cultură Hallstattian timpuriu este destul de subțire, cca. 0,20 m și — a fost surprins pînă în prezent în patru secțiuni din cele 24 cite au fost cercetate în perioada cuprinsă între anii 1968—1982.

Pentru descoperirea pe care o prezentăm este importantă secțiunea nr. XVII, carourile 3 și 4, în care a fost descoperită o locuință de tip semi-bordei, ușor adîncită la — 1,80 m, în partea de nord a acropolei.

Locuința hallstattiană, în care s-a descoperit vasul pe care-l prezentăm în nota de față, a fost deranjată de-o groapă din secolul IV î.e.n.

De fapt locuirea geto-dacă propriuzisă începe cu sec. IV î.e.n. și continuă fără întrerupere pînă la începutul sec. II e.n. Geto-dacii se vor așeza temeinic în acest loc, și vor ajunge la apogeu, prin cultura lor materială și spirituală în sec. I î.e.n.—I e.n. într-o așezare de tip dava.

Din materialul descoperit pînă în prezent, pentru prima epocă a fierului, prezentăm un vas, deocamdată singurul întreg din descoperirile cunoscute în Moldova.

Acest vas are o formă oarecum sferoidală, gîtul cilindric, buza distincă și ușor evazată, fundul ușor adîncit, iar la partea superioară, la nivelul umărului se întîlnesc patru proeminențe conice, aplatisate cu vîrful în sus, care dau o eleganță vasului. (Fig. 1/1 și Fig. 1/2)

---

1 Viorel Căpitanu, *Principalele rezultate în așezarea geto-dacă de la Răcătău*, în Carpica, VIII, 1976, p. 49-120.

2 Vezi Dicționar de istorie veche a României. 1976, Conf. Ptolemeu, Geografia, III, 10.

3 La săpături a participat efectiv la toate campaniile Vasile Ursachi, de la Muzeul de Istorie din Roman.

4 Descoperirile aparținînd Hallstattului timpuriu de la Răcătău, au fost prezentate la cel de al VII-lea Colocviu de aorhcologie, organizat de Institutul de Arheologie din București.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Această descoperire face parte din categoria vaselor mijlocii şi are următoarele dimensiuni I 240 mm. D. gurii 127 mm, D. fund 80 mm.

Se poate aprecia că vasul acesta este frumos împodobit cu un decor realizat în tehnica imprimării, folosindu-se ca motive principale benzile liniare în zig-zag, pe două registre, încadrate în trei grupuri a cîte două linii în aceeaşi tehnică şi forme geometrice ca rombul şi triunghiul. (Fig. 3/1,2,3)

Alternanţa aceasta de decor dă o notă aparte descoperirii de la Răcătău [5].

Decorul realizat în tehnica imprimării porneşte de la nivelul proeminenţelor (Fig. 1/1 şi Fig. 2/1) în jos, acoperind o suprafaţă, pe o lăţime de cca. 100—120 mm.

Avem de-a face cu grupuri de benzi liniare dispuse orizontal pe corpul vasului, grupate în două registre suprapuse şi încadrate de cîte două linii paralele, pe trei rînduri, realizate tot în tehnica imprimării. (Fig. 3/1)

Alături de decorul imprimat sub formă de benzi, întîlneşte şi decorul incizat, din cîte 5—6 linii în formă de romburi, intercalate cu patru grupe de cîte două linii realizate tot în tehnica imprimării, (Fig. 3/2) Liniile acestea, care formează un fel de „romburi" se prezintă ca nişte haşuri, despărţite prin linii oblice, de la dreapta la stînga şi invers. Golurile dintre aceste „romburi" formează un fel de „triunghiuri". (Fig. 3/2)

De remarcat că cele două categorii de decor, prezentate mai sus, sînt încadrate de cîte două romburi suprapuse, realizate tot în tehnica imprimării, dar de data aceasta folosindu-se ca motive secundare, nişte cerculeţe imprimate, avînd la mijloc un fel de cruce (Fig. 3/3 şi Fig. 1 şi 2). Astfel de cerculeţe, care nu depăşesc diametrul de 40 mm se întîlnesc la extremităţile romburilor, uşor ieşite în afară. Acest decor diferă oarecum de cel de la Cozia, unde cerculeţele sînt distribuite în golurile de la extremităţi, dintre liniile imprimaate în zig-zag [6] (Fig. 3/1, 3,4—6).

În ceea ce priveşte realizarea acestor motive ornamentale în tehnica imprimării, nu insistăm, deoarece cercetările de la Cozia-Costuleni, judeţul Iaşi, au dat la iveală un asemenea instrument din ceramică, iar problele executate de autorul descoperirii pe plastilină, au demonstrat cu exactitate folosirea lui pe ceramică crudă, înainte de ardere [7].

Cît priveşte executarea cerculeţelor, care nu depăşesc 40 mm în diametru, folosite ca motive secundare, acestea erau executate cu un instrument din os, care nu depăşea 100 mm în lingime, şi care avea la capătul opus matriţa respectivă în formă de cerculeţ, sau cerculeţ cu

5 Vezi Attila László, *Cu privire la tehnica de ornamentare a ceramicii stattiene de tip Babadag*, în Memoria Antiqvitatis I, 1969, p. 319-325.

6 Ibidem, Fig. 3/1,3,5—6.

7 Ibidem, Fig. 1/1—3, p. 320.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

cruce. Un asemenea instrument a fost descoperit la Răcătău, ivelul aparținînd Hallstattului timpuriu.

Pînă în prezent decorul executat în tehnica imprimării este cunoscut în așezările din Moldova de la Stoicani [8], Bradu [9], județul aBcău, Pocreaca [10], Cozia [11] și în prezent la Răcătău, cu observația că ceramica de la Stoicani reprezintă un aspect mixt al culturii Cozia-Brad și Babadag III [12].

În concluzie descoperirea de la Răcătău, de tip Cozia-Brad, aparține marelui complex cultural tracic din arealul Babadag, Insula Banului, zona Porților de Fier, Poșenicevo (R. P. Bulgaria) etc., și se datează în sec. X—IX î.e.n. [13].

UN VASE TRACIQUE DE TYPE COZIA-BRAD DÉCOUVERT A RACATAU. DÉP. DE BACAU

— Résumé —

Dans l'établissement géto-dacique de Răcătău, identifé hypothétiquement à Tamasidava, ont été découvertes recemment des traces de la culture matérielle te type Cozia-Brad ,datant du début de Hallstatt (X—IX-e siècle a.n.è.).

Parmi les matériaux céramiques découvertes dans une habitation, on remarque un pot en argile globulaire, au cou cilindrique et le bord évase, qui a quatre proéminence coniques sur ses épaules. Le décor est réalisé par l'impression.

Le pot a comme analogie les vases similaires découvertes à Cozia-Brad (dans la Moldavie), les découvertes de type Babadag II, Insula Banului, Pșenicevo (R. P. Bulgaria) et appartient au grand complèxe culturel tracique répandu sur un vaste territoire.

Fig. 1. Răcătău. Vase trace du Xe—IXe siècle a.n.è.
Fig. 2. Răcătău. Vase trace X^e—IXe siècle a.n.è.
Fig. 3. Décor développé.

8 Mircea Petrescu-Dîmbovița, in Materiale. I, 1953. p. 13-155 ; idem in Materiale, I, 1953, p. 157-211.

9 V. Ursachi, *Cercetări arheologice efectuate de Muzeul de Istorie din Roman*, in Carpica, I, 1968, p. 171-177, idem Al. Vulpe, în Studii Clasice. VI. 1964, p. 233.

10 Informații P. Roman.

11 Attila László, în Arh. Mold., 1972, p. 202-222.

12 Ibidem, op. cit.

13 Vezi S. Morintz, în Dacia N. S., 8 1964, p. 101-118 ; M. Čičikova, Thracia, 1, 1972, p. 79-100 ; Al. Vulpe, in Dacia N. S. 9, 1965, p. 119 și urm. ; Morintz și P. Roman, în SCIV, 20, 1956, p. 393-422.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

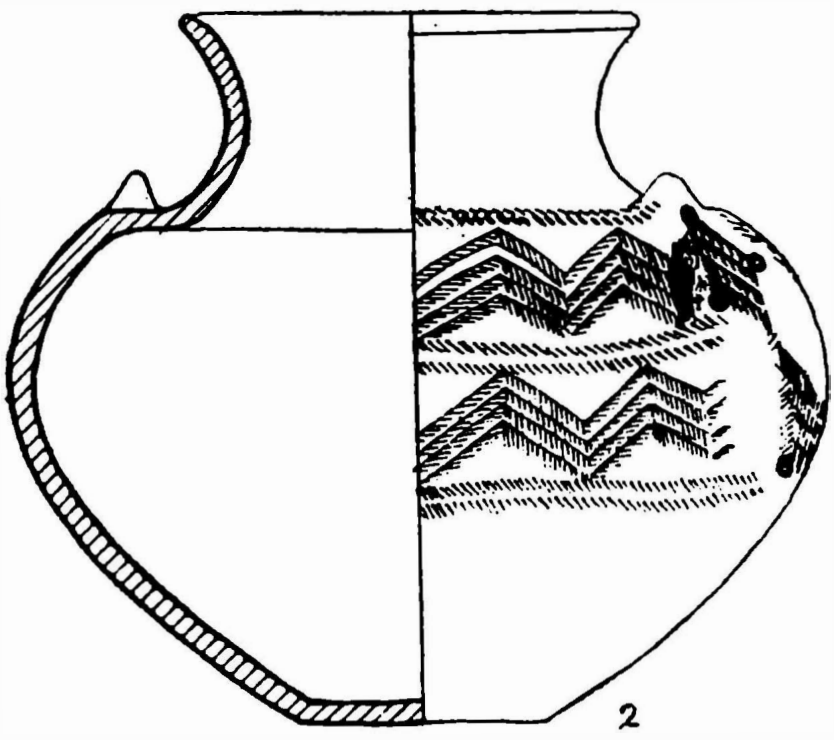

Fig. 1. Răcătău. Vas tracic, sec. X—IX î.e.n.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

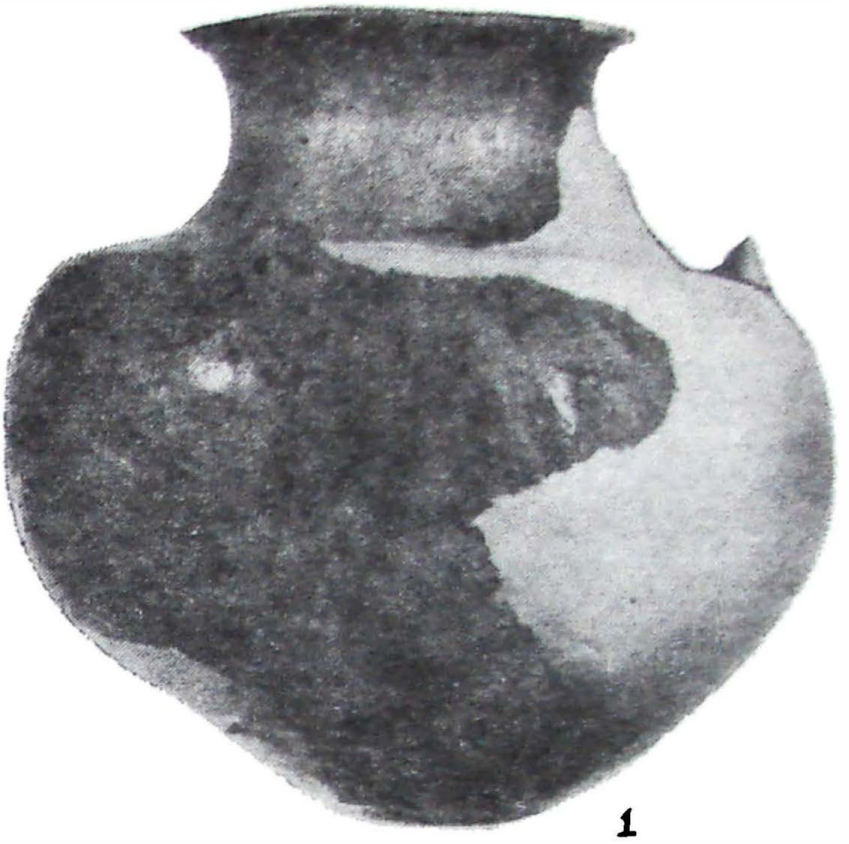

1

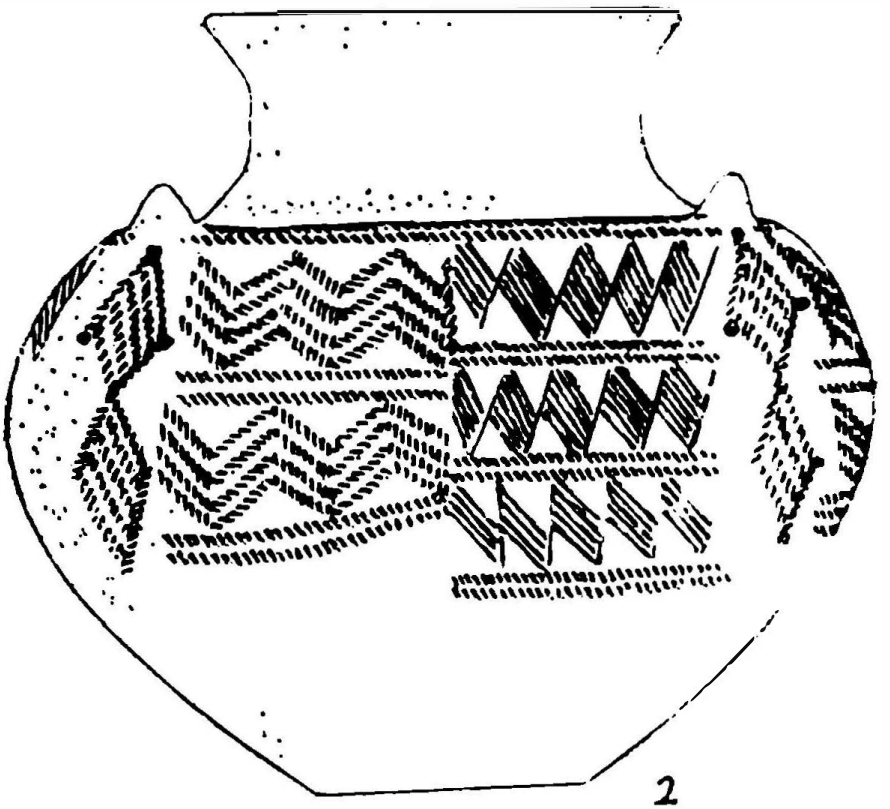

2

Fig. 4 — 1, România. Vas tracic sec. X—IX i.e.n.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

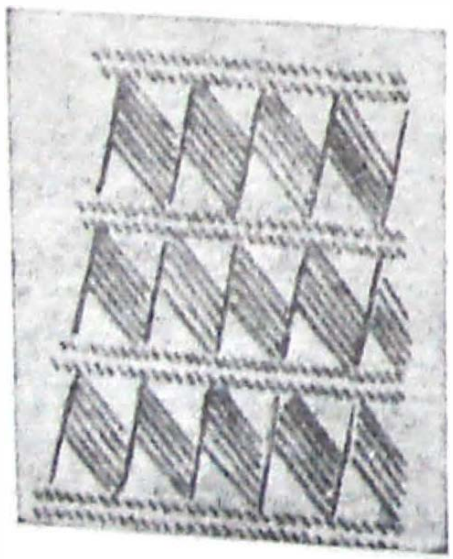

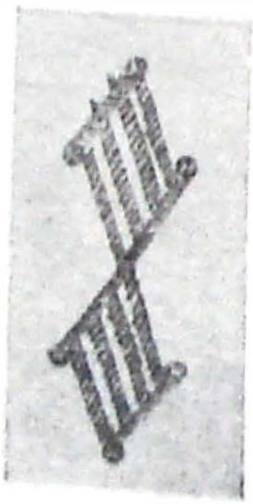

Fig. 3. Răcătău. Decorul desfășurat de pe vasul tracic.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

NOI CONSIDERAȚII PRIVIND TEZAURUL DE LA BÎRGĂOANI

de VIRGIL MIHĂILESCU-BÎRLI

În vara anului 1974, colecționarul P. Martinescu din Piatra Neamț ne-a adus pentru identificare un lot de 26 denari romani imperiali [1], proveniți din tezaurele găsite la Bîrgăoani, jud. Neamț [2]. După cum arătam cu prilejul publicării descoperirii din anul 1965, vasul reconstituit al celui de-al doilea tezaur s-a umplut cu monede, ceea ce a indicat recuperarea integrală sau aproape completă a respectivului depozit monetar; anumite circumstanțe ale descoperirii, ca și cîteva fragmente ceramice ale unui vas de mai mari proporții, în care au fost depozitate monedele primului tezaur, ne-au făcut să presupunem că acesta din urmă nu a fost în întregime adunat și studiat [3]. De aceea, monedele apărute ulterior din același loc, ca și în cazul de față, pot fi considerate ca făcînd parte din tezaurul I de la Bîrgăoani [4].

Cîțiva ani mai tîrziu, P. Martinescu a donat colecția sa numismatică — între care și 16 denari din Bîrgăoani —, muzeului din Piatra Neamț [5], dar din monedele văzute inițial de către noi nu s-au mai predat decît 14 exemplare (numerele de catalog 1-4, 9-12, 14, 16-17, 19, 22 și 25) [6], la care s-au adăugat două noi piese (Domitianus, nr. 5 și Septimius Severus, nr. 28) și pe care, deoarece ne îndoim că provin din tezaurul de la Bîrgăoani, le-am marcat în catalogul monedelor cu un asterisc; dealtfel, donatorul nu-și mai amintește de unde le are [7]. Dar, înainte de a reveni asupra întregii descoperiri de la Bîrgăoani, socotim util să înfățișăm lista completă a noului lot.

---

1 Pentru faptul că ne-a permis studierea și publicarea monedelor din colecția sa, mulțumim călduros lui P. Martinescu.

2 V. Mihăilescu-Bîrliba, în *Carpic* 1968, p. 209-231; idem, în *Carpica*, 2, 1969, p. 157-178.

3 Idem, în *Carpica*, 1, 1968, p.210-211.

4 Cei 26 denari ai colecției P. Martinescu au fost deja incluși în situația generală revizuită a tezaurului Bîrgăoani (Cf. V. Mihăilescu-Bîrliba, *La monnaie romaine chez les Daces Orientaux*, EA, București, 1980, p. 255).

5 Act de donație înregistrat la Muzeul Județean de Istorie Piatra Neamț cu nr 253 din 6 iulie 1977.

6 La muzeul din Piatra Neamț sînt inventariați la nr. 4741.

7 Acești doi denari erau acoperiți cu un oxid verde, părînd a fi, i degrabă, o nouă descoperire.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

CATALOGUL MONEDELOR [8]

Vespasianus

1 AR. 180°. 3,15 g ; 18 mm. RIC, II, p. 16, nr. 16, anii 69—71. Uzată.
2 AR. 20°. 3,18 mm. RIC, II, p. 22, nr. 67, anul 73 (ultima sa parte). Uzată.
3 AR. 180°, 2,90 g ; 18,5 mm. RIC, II, p. 29, nr. 131, anii 78, 79. Uzată.

Domitianus

4 AR. 180°. 3,25 g ; 18,5 mm. RIC. II, p. 166, nr. 102, anul 87. Slab uzată.
5 AR. 180°. 3,28 g ; 18,5 mm. RIC, II, p. 171, nr. 148 anul 90. Puternic uzată și parțial distrusă (arsă ?) *.
6 AR. 180°. 3,10 g ; 18,5 mm. RIC, II, p. 174, nr. 176, anii 93—94. Foarte bine conservată.

Traianus

7 AR. 180°. 3,19 g ; 18 mm. RIC, II, p. 249, nr. 79, anii 103—111 ; Hill, p. 134, nr. 163, anul 103 (emisiunea a 9-a). Parțial uzată.
8 AR. 180°. 3,14 g ; 18,5 mm. RIC. II, p. 252, nr. 115, anii 103—111 ; Hill, p. 140, nr. 468, anul 107 (emisiunea a 14-a). Slab uzată.
9 AR. 205°. 3,50 g ; 18 mm. RIC, II, p. 259, nr. 228, anii 104—111. Slab uzată.

Hadrianus

10 AR. 180°. 3,16 g ; 19 mm. RIC, II, p. 356, nr. 139, anii 119—122 ; Hill, p. 155, nr. 139, anul 119 (emisiunea a 6-a). Slab uzată.
11 AR. 205°. 3,30 g ; 18,5 mm. RIC, II p. 371, nr. 267, anii 134—138 ; Hill, p. 167, nr. 564, anul 134 (emisiunea a 22-a). Bine conservată.
12 AR. 180°. 2,82 g ; 18 mm. RIC. II, p. 367, nr. 228, anii 134—138 ; Hill, p. 187, nr. 573, anul 135 (emisiunea a 23-a). Slab uzată.

Hadrianus : Sabina

13 AR. 180°. 3,34 g ; 17,5 mm. RIC, II, p. 386, nr. 390, anul 136 ; Hill, p. 169, nr. 640, anul 136 (emisiunea a 24-a). Slab uzată.

Antoninus Pius

14 AR. 180°. 3,40 g ; 17,5 mm. RIC, III, p. 26, nr. 9, anul 138 (spre sfîrșit) ; Hill, p. 178, nr. 72,anul 138 (emisiunea a 5-a). Slab uzată.
15 AR. 0°. 3,05 g ; 18,5 mm. RIC, III, p. 31, nr. 43, anul 139 ; Hill, p. 181, nr. 136, anul 139 (emisiunea a 10-a). Slab uzată.
16 AR. 180°. 3,34 g ; 18 mm. RIC. III, p. 55, nr. 239, anii 154—155. Slab uzată.
17 AR. 180°. 3,22 g ; 18 mm. RIC, III, p. 57, nr. 259, anii 156—157. Slab uzată.
18 AR. 0°. 3,25 g ; 17, 5 mm. RIC, III, p. 57, nr. 260, anii 156—157. Parțial uzată.
19 AR. 180°. 3,33 g ; 17,5 mm. RIC, III, p. 62, nr. 301, anii 159—160. Slab uzată.
20 AR. 0°. 3,20 g ; 17 mm. RIC, III, p. 63, nr. 304 sau 305, anii 159—160. Conservată mediocru ; pilită.

Antoninus Pius : Diva Faustina I

21 AR. 180°. 3,20 g ; 18 mm. RIC, III, p. 69, nr. 346 b, anii 141—161 ; Hill, p. 199, nr. 777, anul 147 (emisiunea a 21-a). Slab uzată ; lipsă 4 mici fragmente.
22 AR. 180°. 3,24 g ; 17 mm. RIC. III, p. 69, nr. 347, anii 141—161 ; Hill, p. 199, nr. 777, anul 147 (emisiunea a 21-a). Foarte bine conservată.
23 AR. 180°. 2,94 g ; 17 mm. RIC, III, p. 72, nr. 371, anii 141—161.Foarte bine conservată.
24 AR. 0°. 3,25 g ; 18 mm. RIC, III, p. 72, nr. 378, anii 141—161. Foarte bine conservată.

Antoninus Pius : Marcus Aurelius

25 AR. 180°. 2,90 g ; 17 mm. RIC, III, p. 86, nr. 461, anii 153—154. Foarte bi conservată.

---

8 Pentru a înlătura dificultatea tipografică a redării axului monedei, cesta este indicat prin grade, care corespund cercului cu cele 360°.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Marcus Aurelius

26 AR. 0°. 3,07 g ; 19 mm. RIC, III, p. 244, nr. 405, anul 179 primăvară—decembrie). Foarte bine conservată.

Marcus Aurelius : Faustina II

27 AR. 0°. 3,48 g ; 17,5 mm. RIC, III, p. 270, nr. 702, anii 161—180. Foarte bine conservată.

Septimius Severus

28 AR. 0°. 3,40 g ; 18 mm. RIC, IV/1, p. 97, nr. 53 A, anii 194—195, Hill, p. 1964, p. 7, anul 194 (primăvară—vară). Oxidată și puternic uzată *.

În afară de monedele de mai sus, amintim că, provenind tot de la Bîrgăoani, aproape sigur tot din tezaurul I, s-au mai publicat alte 3 loturi monetare, Primul, menționat încă din anul 1969, avea 3 denari Vespasianus 1, Antoninus Pius (Faustina I) 1 și Marcus Aurelius 1 [9]. Al doilea, semnalat în 1970, era compus din alți 5 denari Titus 1, Traianus 1 și Antoninus Pius (Marcus Aurelius 2, Faustina II — 1) 3 [10]. Al treilea lot, reprezintă 33 denari achiziționați de către Muzeul de istorie al R. S. România în anul 1974 și introduși în circuitul științific în anul 1976 : Vespasianus 2, Titus 1, Traianus 5, Hadrianus 4, Antoninus Pius 13 (Faustina I — 2, Marcus Aurelius 1, Faustina II — 1) și Marcus Aurelius 8 (Faustina II — 1) [11].

---

9 V. Mihailescu-Bîrliba, în *Carpica*, 2, 1969, p. 178 : 1. *Vespasianus*, 3,15 g ; 18 mm. 2. *Antoninus Pius : Faustina I*. 2,98 g ; 16 mm. 3. *Marcus Aurelius*. 3,01 g ; 19 mm ; RIC, III, p. 225-226, nr. 159-164, anul 166 (vară — decembrie).

10 V. Mihailescu-Bîrliba, în *Mem. Antiq*, 2, 1970, p. 578-580 : 1. *Titus*. 3.0 g ; 19 mm ; RIC, I, p. 119, nr. 236, anul 80 (1 ianuarie — 1 iulie). 2. *Traianus*. 3,05 g ; 19,5 mm ; RIC, II, p. 252, nr. 122, anii 106—111 ; Hill, p. 140, nr. 466, anul 107 (emisiunea a 14-a). *Antoninus Pius : Marcus Aurelius*. 3. 3,05 g ; 16,5 mm ; RIC, III, p. 85, nr. 455, anii 151—152. 4. 2,55 g ; 19 mm ; RIC, III, p. 86, nr. 461, anii 153—154. 5. *Antoninus Pius : Faustina II*. 3,19 g ; 18 mm ; RIC, II, p. 94, nr. 506 c, anii — 175.

11 Carmen Maria Petolescu, în *Muz. Naț.*, 3, 1976, p. 143-150 : *Vespasianus*. 1. 3,11 g ; 18 mm ; RIC, 10, anii 69—71. 2. 2,72 g ; 20 mm ; RIC, 124, anii 75—79. *Titus*. 3. 3,13 g ; 18,5 mm ; RIC, 12, anul 79. *Traianus*. 4. 3,40 g ; 19 mm ; RIC, 121, anii 103—111. 5. 3,40 g ; 18,5 mm ; RIC, 220, anii 103—111. 6. 3.23 g ; 19 mm ; RIC, 267, anii 112—114. 7. 2,76 g ; 19,5 mm ; RIC, 251, anii 112—114. 8. 3,08 g ; 19,5 mm ; RIC, 340, anii 114—117. *Hadrianus*. 9. 3,32 g ; 19,5 mm ; RIC, 95 C, anii 119—122. 10. 3,13 g ; 20 mm, RIC, 120, anii 119—122. 11. 3,68 g ; 18 mm ; RIC, 286 a, anii 134—138. 12. 3,07 g ; 19 mm ; RIC, 265, anii 134—138. *Antoninus Pius*. 13. 3,65 g ; 18,5 mm ; RIC, 100 c, anii 140—143. 14. 3,31 g ; 17.5 mm ; RIC, 202 b, anii 150—151. 15. 3,41 g ; 17,5 mm ; RIC, 221, anii 152—153. 16. 3,60 g ; 18 mm ; RIC, 222, anii 152—153. 17. 3,00 g ; 17.5 mm ; RIC, 238, anii 154—155. 18. 3.15 g ; 17 mm ; RIC, 260, anii 156—157. 19. 3,56 g ; 16,5 mm ; RIC, 275, anii 157—158. 20. 3,32 g ; 17 mm ; RIC, 274, anii 157—158. 21. 3,38 g ; 18 mm ; RIC, 286 a, anii 158—159. *Antoninus Pius : Diva Faustina I*. 22. 3,36 g ; 18 mm ; RIC, 351, anii 141—161. 23. 3,18 g ; 18 mm ; RIC, 362, anii 141—161. *Antoninus Pius : Marcus Aurelius*. 24. 3,06 g ; 17 mm ; RIC, 473, anii 156—157. *Antoninus Pius : Faustina II*. 25. 3,07 g ; 17 mm ; RIC, 495 a, anii — 175. *Marcus Aurelius*, 26. 3.47 g ; 18 mm ; RIC, 23, anul 161. 27. 3,12 g ; 18 mm ; RIC, 35, anii 161—162. 28. 3,00 g ; 18 mm ; RIC, 62, anii 162—163. 29. 3,35 g ; 16.5 mm ; RIC. 81, anii 163—164. 30. 3,54 g ; 18 mm ; RIC, 159 var. (Pax în picioare spre stînga), anul 166 ; Cohen [2], 435, anul 166. 31. 3.56 g ; 18 mm ; RIC, 237, anii 170—171. 32. 3,26 g ; 19,5 mm ; RIC, 252, anii 171—172. *Marcus Aurelius : Faustina II*. 33. 3,34 g ; 18,5 mm ; RIC, 728, anii 161—180.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Aşadar, însumînd monedele pe care le publicăm acum cu celelalte trei loturi, adăugăm tezaurului Bîrgăoani I, care avea la început 446 exemplare, încă 69 denari, ceea ce ne dă un total de 515. Acest supliment la primul tezaur de la Bîrgăoani schimbă structura sa astfel Nero 2, Galba 1, Otho 1, Vitellius 2, Vespasianus 53, Titus 12, Domitianus 19, Nerva 7, Traianus 78, Hadrianus 59, Antoninus Pius 198, Marcus Aurelius 82, Septimius Severus 1 (vezi şi tabelul I) [12]. Şi în acest caz, masa principală a monedelor se plasează în perioada Traianus-Marcus Aurelius, reprezentînd 80,97%. Emisiunile cele mai numeroase sînt din perioadele Antoninus Pius (38,45%), Marcus Aurelius (15,92%), Traianus (15,14%), Hadrianus (11,46%) şi Vespasianus (10,29%), ceea ce diferă puţin faţă de situaţia altor tezaure romane imperiale est-carpatice. Cît priveşte numărul de monede pe fiecare an/domnie al împăraţilor reprezentaţi în tezaur avem următoarea oridne : Antoninus Pius (8,25), Titus (6), Vespasianus (4,81), Marcus Aurelius (4,1), Traianus (3,90), Nerva (3,50) şi Hadrianus (2,81). Însă, toate aceste date, prin compararea cu cele ale tezaurului II (vezi tabelul II), arată strînsa „înrudire" a acestor două depozite. De exemplu, în descoperirea monetară Bîrgăoani II, perioada Traianus-Marcus Aurelius totalizează 83,20%, fiind destul de apropiată de cea a primului tezaur şi adăugînd, astfel, un nou argument în sprijinul ipotezei noastre, că ambele depozite alcătuiesc o singură acumulare [13]. De aceea, de această dată credem că este folositor să întocmim o situaţie unică (concretizată în tabelul III) şi potrivit căreia structura depozitului Bîrgăoani (I şi II) este următoarea Nero 3, Galba 1, Otho 1, Vitellius 5, Vespasianus 71, Titus 16, Domitianus 30, Nerva 12, Traianus 115, Hadrianus 95, Antoninus Pius 285, Marcus Aurelius 135, Septimius Severus 1 (în cazul cînd face parte din această descoperire), „barbare" 1.

Greutatea medie a monedelor din lotul pe care-l prezentăm în rîndurile de faţă este de 3,198 g, iar a monedelor de la Muzeul de istorie a R. S. România atinge chiar cifra de 3,264 g (!) [14], care, dacă ne amintim că greutăţile medii ale tezaurelor Bîrgăoani I şi II erau de 3,16 g şi, respectiv, de 3,10 g [15], probează o selecţie intenţionată provocată de către colecţionari, atît în cazul lotului nostru, ca şi al celui bucureştean. Influenţa acestor două mari loturi asupra greutăţii medii totale se menţine, chiar dacă socotim greutatea medie pentru toţi cei 69 de noi denari adăugaţi tezaurului Bîrgăoani I, care se apropie de 3,21 g. Însă, pentru tezaurul I, în întregime, chiar dacă-i alăturăm şi cele 69 de noi

12 Spre deosebire de prima publicare a tezaurului Bîrgăoani (Cf. *Carpica*, 1, 1968, p. 225), acum am atribuit, potrivit cu perioada de emitere şi monedele Sabinei, ale celor două Faustine, ale lui Lucius Verus şi ale Lucillei la anii corespunzători de domnie ai împăratului respectiv. Pe de altă parte se confirmă faptul că loturile mari, reprezentative, ale unui tezaur, reflectă compoziţi acestuia (Cf. B. Mitrea, în *Materiale*, 1, 1953, p. 585 ; B. Mitrea şi Z. Székely, *Materiale*, 2, 1955, p. 674-676 ; B. Mitrea şi Em. Zaharia, în *Arh. Mold.*, p. 87-88 ; V. Mihailescu-Bîrliba, în *Mem. Antiq*, 1, 1969, p. 129).

13 V. Mihailescu-Bîrliba, *op. cit.*, p. 121-148.

14 Carmen Maria Petolescu, *op. cit.*, p. 143-145.

15 V. Mihailescu-Bîrliba, în *Carpica*, 1, 1969, p. 214-215.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

monede, greutatea medie atinge 3,169 g, doar cu puţin mai mult decît cea iniţială (3,16 g).

În legătură cu noile monede ivite la Bîrgăoani, o altă problemă asupra căreia considerăm că este important de stăruit, ar fi cea a limitelor cronologice ale tezaurului. Dacă în ceea ce priveşte data de început a tezaurului nu s-a adus vreo modificare, în prezent — chiar în cazul cînd nu aducem în discuţie denarul de la Septimius Severus, de a cărui apartenenţă la descoperirea monetară de la Bîrgăoani chiar noi ne îndoim —, moneda de la Marcus Aurelius (nr. 26), datată în 179 (primăvară — decembrie), ne conduce la un *terminus post quem* de 179 sau chiar 180, cea ce ne pune într-o situaţie dificilă, deoarece am putea să considerăm că acest depozit monetar aparţine seriei de tezaure Marcus Aurelius tot atît de mult ca şi seriei Commodus! De aceea, nu ar fi de mirare ca noi monede să apară şi să modifice data de încheiere a acumulării din tezaurul Bîrgăoani, fapt pe care-l apreciem ca fiind posibil şi pentru alte descoperiri din aceeaşi vreme şi din acelaşi spaţiu, după cum presupuneam şi în cazul depozitului de la Davideni [16].

În afară de aceste scurte consideraţii numismatice, gîndim că este de datoria noastră să atragem atenţia asupra necesităţii ca periodic să se revină asupra unor descoperiri mai vechi care, de multe ori prin adăugarea unor noi informaţii, confirmă sau infirmă concluzii, ori pierd unele sensuri şi cîştigă altele, aşa după cum credem că a dovedit şi cazul acestui nou lot din tezaurul de la Bîrgăoani.

Tabelul I

Nr. crt.	Împăratul şi membrii familiei imperiale	Anii de domnie	Anii între care se datează monedele din tezaur	Numărul de monede		Procentaj
				Total	Pe an/ domnie	
1.	Nero	54— 68 e.n.	63— 68 e.n.	2	0,33	0,39
2.	Galba	68— 69 e.n.	68— 69 e.n.	1	0,50	0,19
3.	Otho	69 e.n.	69 e.n.	1	1	0,19
4.	Vitellius	69 e.n.	69 e.n.	2	2	0,39
5.	Vespasianus	69— 79 e.n.	69— 79 e.n.	53	4,81	10,29
6.	Titus	79— 81 e.n.	80— 81 e.n.	12	6	2,33
7.	Domitianus	81— 96 e.n.	81— 96 e.n.	19	1,19	3,69
8.	Nerva	96— 98 e.n.	96— 97 e.n.	7	3,50	1,36
9.	Traianus	98—117 e.n.	98—117 e.n.	78	3,90	15,14
10.	Hadrianus	117—138 e.n.	118—138 e.n.	59	2,81	11,46
11.	Antoninus Pius	138—161 e.n.	138—161 e.n.	198	8,25	38,44
12.	Marcus Aurelius	161—180 e.n.	161—180 e.n.	82	4,1	15,92
13.	Septimius Severus	193—211 e.n.	194—195 e.n.	1	0,50	0,19

16 V. Mihailescu-Bîrliba, în *Dacia*, N.S., 23, 1979, p. 321-322.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Tabelul II

Nr. crt.	Împăratul și membrii familiei imperiale		Anii între care se datează monedele din tezaur	Numărul de monede		Procentaj
				Total	Pe an/ domnie	
	Nero	54— 68 e.n.	63— 68 e.n.	1	0,17	0,39
	Vitellius	69 e.n.	69 e.n.	3	3	1,17
	Vespasianus	69— 79 e.n.	69— 79 e.n.	18	1,64	7,03
4.	Titus	79— 81 e.n.	79— 80 e.n.	4	2	1,56
5.	Domitianus	81— 96 e.n.	81— 95 e.n.	11	0,73	4,29
6.	Nerva	96— 98 e.n.	96— 97 e.n.	5	2,50	1,95
7.	Traianus	98—117 e.n.	98—117 e.n.	37	1,85	14,45
8.	Hadrianus	117—138 e.n.	117—138 e.n.	36	1,64	14,07
9.	Antoninus Pius	138—161 e.n.	138—161 e.n.	87	3,62	33,98
10.	Marcus Aurelius	161—180 e.n.	161—180 e.n.	53	2,65	20,70
11.	„Barbare"	—	după 160 e.n. ?	1	—	0,39

Tabelul III

Nr. crt.	Împăratul și membrii familiei imperiale		Anii între care se datează monedele din tezaur	Numărul de monede		Procentaj
				Total	Pe an/ domnie	
1.	Nero	54— 68 e.n.	63— 68 e.n.	3	0,50	0,39
2.	Galba	68— 69 e.n.	68— 69 e.n.	1	0,50	0,13
3.	Otho	69 e.n.	69 e.n.	1	1	0,13
4.	Vitellius	69 e.n.	69 e.n.	5	5	0,65
5.	Vespasianus	69— 79 e.n.	69— 79 e.n.	71	6,45	9,21
6.	Titus	79— 81 e.n.	79— 81 e.n.	16	8,33	2,07
7.	Domitianus	81— 96 e.n.	81— 96 e.n.	30	1,87	3,89
8.	Nerva	96— 98 e.n.	96— 97 e.n.	12	6	1,56
9.	Traianus	98—117 e.n.	98—117 e.n.	115	3,75	14,91
10.	Hadrianus	117—138 e.n.	117—138 e.n.	95	4,32	12,32
11.	Antoninus Pius	138—161 e.n.	138—161 e.n.	285	11,88	36,96
12.	Marcus Aurelius	161—180 e.n.	161—180 e.n.	135	6,75	17,51
13.	Septimius Severus	193—211 e.n.	194—195 e.n.	1	0,50	0,13
14.	„Barbare"	—	după 160 e.n. ?	1	—	0,13

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

NEW FACTA CONCERNING THE HOARD OF BÎRGĂOANI

— *Summary* —

A new set composed of 28 Roman Imperial denarii belonging to the hoard of Bîrgăoani, already published in 1968 (the footnote 2) is presented ; a piece of Septimius Severus probably belongs to another discovery. At present, the above mentioned hoard together with other three older sets (the footnotes 8—10) has almost 770 coins : Nero 3, Galba 1, Otho 1, Vitellius 5, Vespasian 71, Titus 16, Domitian 30, Nerva 12, Traian 115, Hadrian 95, Antoninus Pius 285, Marcus Aurelius 135, „barbarously" 1.

Through the new discovery, the superior chronological limit of the hoard of Bîrgăoani *(terminus post quem)* reaches the year 179 (spring — December) that shows its hiding after 180 A.D. This situation makes possible the apparition of other similar cases (the footnote 15). That's why it is necessary the recurrence on many older discoveries and more care with the hoard which were not entirely recovered.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

NECROPOLA CARPICĂ DE LA DĂMIENEȘTI, JUDEȚUL BACĂU *

de IOAN MITREA

În toamna anului 1976, pe teritoriul satului Dămienești, comuna Dămienești, județul Bacău, cu prilejul efectuării unor lucrări de interes obștesc, a fost descoperită o necropolă carpică [1].

Locul unde a fost descoperită necropola se află în punctul „La Tomiță", situat în marginea satului Dămienești, la N.E. de spital, pe terenul din stînga șoselei Dămienești—Roșiori.

Săparea simultană a mai multor șanțuri pentru siloz, a dus la descoperirea concomitentă a mormintelor, așa încît, la sosirea noastră, nu am mai găsit decît doar cîteva morminte nederanjate [2]. Deși marea majoritate a mormintelor erau, la sosirea noastră, deja dislocate, inventarul scos, în parte distrus și amestecat, s-au putut face totuși unele observații cu privire la această necropolă.

La Dămienești, în punctul „La Tomiță", a fost o necropolă plană, în care toate mormintele descoperite erau de incinerație, cu resturile de la incinerare puse în urne cu, sau fără, capac.

Deși în cîteva cazuri mormintele erau destul de apropiate, grupate probabil pe familii, lipsa unor suprapuneri sau întretăieri, presupune existența, inițial, a unor semne de recunoaștere a mormintelor, probabil din lemn dar mai ales simple mușuroaie de pămînt.

---

* Comunicare prezentată la Sesiunea științifică „Continuitate multimilenară", a Muzeului de istorie al Transilvaniei, din 27—29 mai 1982.

1 Aceste lucrări, executate în zilele de 25—27 septembrie 1976, au avut drept scop realizarea unor șanțuri pentru însilozatul cartofilor, în cadrul Fermei Călugăreni, I.A.S. Traian.

2 La amenajarea silozurilor a lucrat un grup de militari, săpînd concomitent mai multe șanțuri. Anunțați de prof. Niță Vasile, de la Școala generală Călugăreni, com. Dămienești, în ziua de 27 septembrie 1976, ne-am deplasat la locul descoperirii. La sosirea noastră, majoritatea mormintelor erau deranjate, inventarul scos, în parte amestecat, cauze ce au făcut imposibilă întocmirea unui plan cu amplasarea tuturor mormintelor în teren, precum și stabilirea, cu exactitate, a componenței inventarului din fiecare complex. Doar cîteva morminte, se mai aflau „in situ", la care am putut face observații privind adîncimea și forma gropilor, precum și să recuperăm integral inventarul.

În acțiunea de recuperare a materialelor descoperite am fost sprijiniți de prof. Niță Vasile și soldatul Stuparu Gheorghe, cărora le aducem mulțumiri și pe această cale.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ieneşti — urne (1, 2, 5, 6) şi capace (3, 4).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Fig. 2. Dâmlenești — urne (1, 4, 5), vase (2, 3) și o gresie (6) folosită drept capac.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Au fost descoperite 19 morminte, al căror inventar, în marea majoritate a cazurilor, a fost recuperat [3]. Forma gropilor, observată la cîteva morminte, era uşor tronconică sau aproape cilindrică. Dimensiunile acestor gropi, de regulă proporţionale cu mărimea vaselor folosite drept urne, nu erau prea mari. Diametrul gropilor se situa între cca. 0,40—0,60 m, iar adîncimea între cca. 0,50 şi 0,75 m.

La mormîntul nr. 1, baza urnei, la care s-a găsit şi capacul, era la 0,75 m adîncime faţă de suprafaţa actuală a terenului (urna, fig. 1/5 şi capacul, fig. 2/2).

În cazul altui mormînt (M 2), la care baza urnei se află la 0,60 m adîncime, deşi urna a fost găsită întreagă (fig. 1/1), capacul era parţial deteriorat (fig. 1/3). În multe alte situaţii, în care gropile aveau o adîncime mai mică de 0,60—0,55 m, datorită lucrărilor agricole, au fost distruse eventualele capace şi deseori partea superioară a urnelor (fig. 2/4, 5; fig. 3/2, 4, 5). Nu se poate preciza, cu certitudine, care din urnele, a căror parte superioară a fost distrusă, de-a lungul timpului, prin lucrările agricole, au avut sau nu capace [4]. Nici la urnele întregi, nu în toate cazurile s-au găsit capace [5], (la 6 urne întregi avem 5 capace). Capacele descoperite, fie că sînt vase de diferite forme, folosite drept capace, cum sînt străchinile (fig. 2/2; fig. 3/3) şi chiar fructierele (fig. 2/3), sau au fost special confecţionate (fig. 1/3, 4). Într-un caz, urna (fig. 2/5) a avut drept capac un „dop" dintr-o gresie, rotunjită (fig. 2/6) pentru a se putea fixa în gîtul urnei. O situaţie oarecum asemănătoare, era întîlnită, cu ani în urmă, la Pădureni, unde urna din M 82 era acoperită cu o gresie plată, cu marginea rotunjită [6].

În inventarul, recuperat, din necropola de la Dămieneşti, lipsesc armele. Dacă am avea siguranţa că nici un vas lucrat cu mîna, din pastă poroasă, nu a fost distrus şi fragmentele pierdute [7], atunci am putea afirma că toată ceramica descoperită aici aparţine categoriei lucrate la roată. Absenţa ceramicii lucrate cu mîna nu trebuie să ne surprindă. Şi în alte necropole, din etapa tîrzie a culturii carpice ceramica lucrată cu mîna, din pastă poroasă, este puţin numeroasă.

De la Poieneşti se cunoaşte o singură urnă poroasă [8], la Pădureni, din 77 de morminte cu urne, doar 5 aveau urne poroase [9]. Puţin nume-

---

3 În cîteva cazuri, nu s-au putut recupera decît doar cîteva fragmente din urne, neintregibile. Dacă avem în vedere că din mai multe urne inventarul a fost scos, în parte dus la sediul Fermei, de unde noi l-am primit de la soldatul Stuparu Gheorghe, există posibilitatea ca unele obiecte de inventar (în special podoabe) să fi fost pierdute.

4 Nu este exclus ca unele capace să fi fost distruse cu ocazia lucrărilor de amenajare a silozurilor.

5 Cei care au săpat silozurile nu au putut preciza dacă urna întreagă rămasă fără capac, a fost găsită aşa, sau capacul a fost distrus şi aruncat din neatenţie, odată cu pămîntul.

6 Gh. Bichir, *Cultura carpică*, Ed. Academiei, Bucureşti, 1973, p. 30.

7 Muncitorii care au săpat silozurile, au mărturisit că „nu au văzut şi altfel de vase sau fragmente, decît cele cenuşii şi roşii" din pastă bună, lucrate la roată.

8 Radu Vulpe, *Materiale*, I, 1953, p. 315-316; Gh. Bichir, op. cit. p. 34.

9 Gh. Bichir, op. cit., p. 34.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

roasă este ceramica lucrată cu mîna și în alte necropole carpice tîrzii, precum cele de la Moldoveni-Gabăra [10], Sohodor-Horgești [11] și Bârboasa-Gălănești [12].

Înainte de a trece la prezentarea și analiza inventarului descoperit în necropola de la Dămienești se mai impun cîteva observații. Astfel, am constatat că multe podoabe au fost deteriorate prin foc, dovadă că au fost arse odată cu decedatul. În unele morminte, inventarul a fost foarte bogat (M_1 și M_4), ceea ce indică o anume prosperitate la unii indivizi din cadrul comunității carpice ce a folosit această necropolă. Aceeași bunăstare este sugerată și de faptul că majoritatea vaselor, folosite ca urne erau noi, elegante, sau confecționate special în acest scop (fig. 1/1 ; fig. 6/3).

Inventarul mormintelor, descoperite în necropola de la Dămienești, este format din ceramică, accesorii pentru veșminte și obiecte de podoabă [13].

În ansamblul inventarului, un loc important îl ocupă ceramica. Toată ceramica, recuperată, este lucrată la roată. Predomină, ca în toate necropolele carpice [14], ceramica lucrată la roată, de culoare cenușie. Din totalul ceramicii recuperate, 73% îl reprezintă ceramica cenuși (de diferite nuanțe) iar 27% ceramica roșie. Atît vasele cenușii cît și cele roșii, au fost confecționate la roata rapidă, dintr-o pastă de bună calitate.

Procedînd la prezentarea ceramicii, apoi și a celorlalte obiecte de inventar, vom menționa, în fiecare caz, principalele atribute intrinseci, cum sînt : tehnica și materialul, forma, mărimea [15], ornamentele și amplasarea acestora etc., precum și cele mai apropiate analogii, cu descoperiri din principalele necropole și așezări carpice, cercetate sistematic, urmărind, în final, să obținem elemente care să permită o încadrare cronologică, cît mai strînsă, a necropolei de la Dămienești.

Urnă (fig. 1/1 și fig 6/3), lucrată la roată din pastă de bună calitate [16], piriformă, de culoare cenușie, avînd gura tăiată drept, în care se fi un capac confecționat în mod special (fig. 6/3). Are fund inelar și următoarele dimensiuni I=330 mm ; DG=142 mm și DB=110 mm.

Analogii perfecte, pentru acest tip de urnă, nu am găsit în descoperirile de pînă acum. Unele apropieri se pot face cu una din urnele

---

10 I. Antonescu, *Materiale*, VI, 1959, p. 475 și ur
1961 p. 449 și urm.

11 V. Căpitanu, *Muzeul Național*, II, 1975, p. 323.

12 C. Buzdugan și V. Căpitanu, *Carpica*, I, 1968, p. 202 ; V. Căpitanu, *Carpica*, VII, 1975, p. 64.

13 Întrucît, așa cum am mai menționat, inventarul cîtorva morminte, parte, a fost amestecat, nu prezentăm inventarul pe morminte, ci pe categorii obiecte.

14 Gh. Bichir, op. cit., p. 35.

15 Pentru dimensiuni, în cazul tuturor obiectelor, vom folosi următoarele sigle ; I=înălțime, D=diametru (unic) ; DG=diametrul gurii ; DB=diametrul bazei ; L=lungime ; LA=lățime ; G=greutate.

16 Cum toată ceramica pe care o prezentăm a fost lucrată la roată, din pastă de bună calitate, nu vom mai menționa, la fiecare vas, aceste caracteristici.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

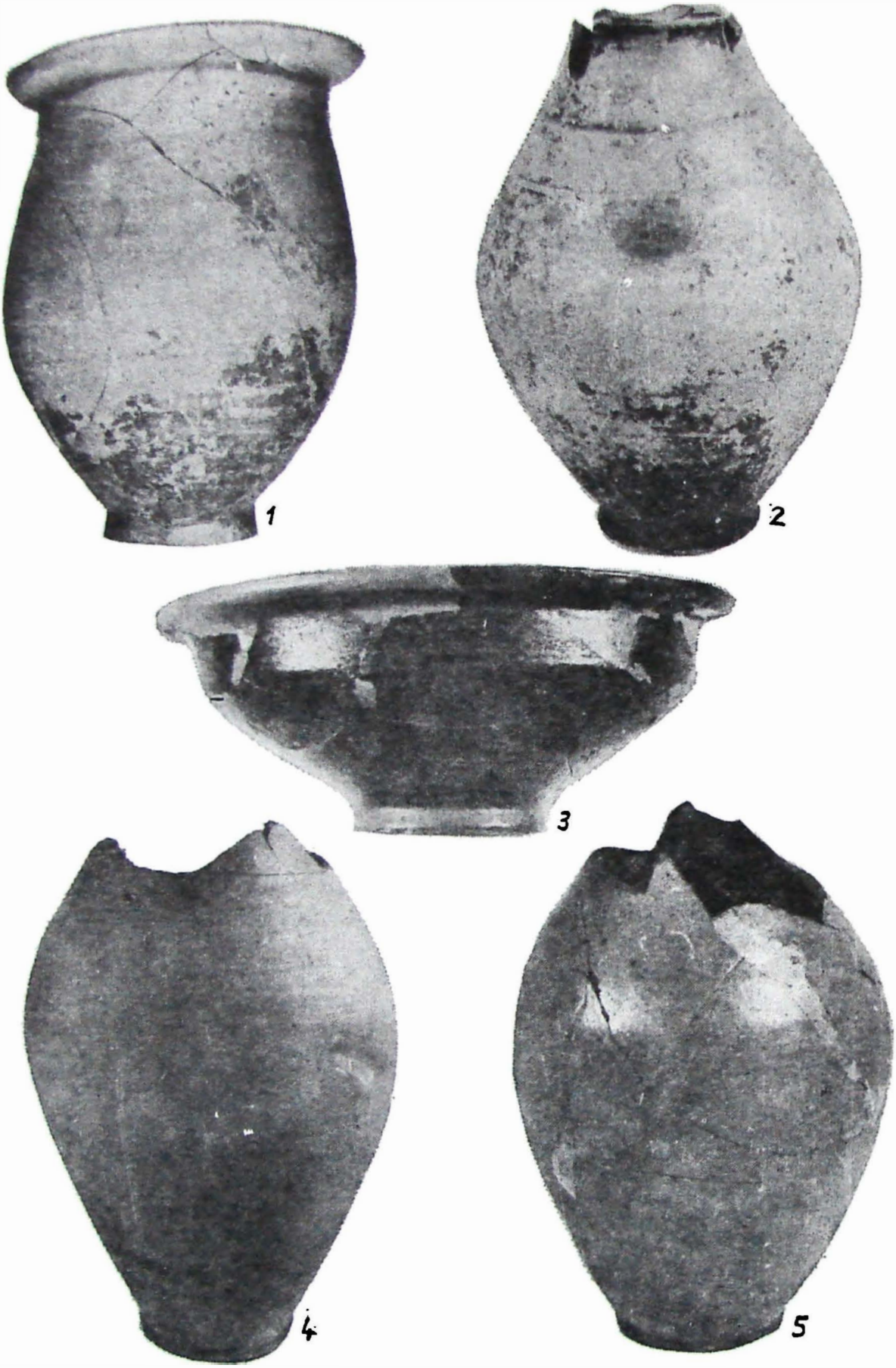

Fig. 3. Dămienești — urne (1, 2, 4, 5) și un vas (3) folosit drept capac.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

descoperite la Bărboasa [17] și mai ales cu una din urnele, cu capac, de la Săucești [18].

Urnă (fig. 1/2 și fig. 6/1), de culoare cenușie, avînd o formă bitronconică, gura largă, buza răsfrîntă orizontal și fundul inelar. Sub buză, ca ornament, prezintă o nervură în relief. Dimensiuni : I=311 mm ; DG=215 mm ; DB=100 mm. Analogii întîlnim în necropolele de la Poienești [19], Bărboasa [20] și Săucești [21].

Urnă (fig. 1/5) de culoare roșie, de forma unui borcan, ușor bombat, avînd gura largă, buza răsfrîntă orizontal, fund inelar și o nervură sub buză. Dimensiuni : I = 265 mm ; DG = 238 mm și DB= 110 mm. Pentru această formă de urnă, întîlnim analogii la Poienești [22] și Bărboasa [23].

Urnă (fig. 1/6 și fig. 6/5), de culoare cenușie, de formă bitronconică, avînd buza răsfrîntă orizontal și fundul inelar.

Dimensiuni : I = 320 mm, DG = 230 mm ; DB = 120 mm.

Analogii la Moldoveni-Gabăra [24], Poienești [25] și Sohodor [26].

Urnă (fig. 2/1), de culoare cenușie, bitronconică, partea superioară aproximativ cilindrică. Are gura largă, buza răsfrîntă orizontal și fund inelar. Sub buză, a fost ornamentată cu o nervură în relief.

Dimensiuni I = 247 mm ; DG = 186 mm ; DB = 99 mm.

Este asemănătoare cu o altă urnă, descrisă mai sus, (fig. 1/2), cu observația că aceasta din urmă, are diametrul maxim ceva mai jos.

Urnă (fig. 2/4 și fig. 6/6) de culoare roșie, piriformă, fundul inelar. Gura vasului distrusă. Pe umăr are un prag (fig. 6/6).

Dimensiuni : I=342 mm ; DB=96 mm. Analogii la Poienești [27], Pădureni [28], Bărboasa [29] etc.

Urnă (fig. 2/5 și fig. 6/4) de culoare cenușie (mai închis), piriformă, cu fundul inelar. Gura vasului distrusă. Pe gît are un ornament, din două nervuri (fig. 6/4). Dimensiuni : I = 322 mm ; DB = 91 mm.

Analogii pentru această urnă avem la Poienești [30] și Pădureni [31].

Urnă (fig. 3/1 și fig. 6/2), de culoare roșie, avînd forma unui borcan ușor bombat la mijloc. Are gura largă, buza răsfrîntă orizontal și fundul inelar. Sub buză se observă puțin două nervuri șterse.

Dimensiuni : I=305 mm ; DG=247 mm ; DB=100 mm.

---

17 V Căpitanu, *Carpica* VII, 1975, p. 92 fig 2/1.
18 V. Căpitanu, *Muzeul Național*, III, 1976, p. 173, fig. 5/4.
19 Radu Vulpe *Materiale*, I, 1953, p. 317, fig. 106.
20 V. Căpitanu, *Carpica*, VII, 1975, fig. 5/4.
21 Idem, *Muzeul Național*, III, 1976, p. 168 fig. 2/1.
22 Radu Vulpe, *op. cit.*, p. 361, fig. 205 ; p. 375, fig. 244.
23 V. Căpitanu, *Carpica*, VII, 1975, fig. 2/5 ; fig. 22/4.
24 I. Antonescu, *Materiale*, VII, 1961, p. 452, fig. 3.
25 Radu Vulpe, *op. cit.* p. 401, fig. 308.
26 V. Căpitanu, *Muzeul Național*, II, 1975, p. 326, fig. 27/2.
27 Radu Vulpe, *op. cit.*, p. 320, fig. 114-115 ; p. 334, fig. 143.
28 Gh. Bichir, *op. cit.*, p. 291, Pl. LXXV/2 .
29 V. Căpitanu, *Carpica*, VII, 1975, fig. 4/4.
30 Radu Vulpe, *op. cit.* p. 382, fig. 261-262.
31 Gh. Bichir, *op. cit.*, p. 286, pl. LXX/3.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

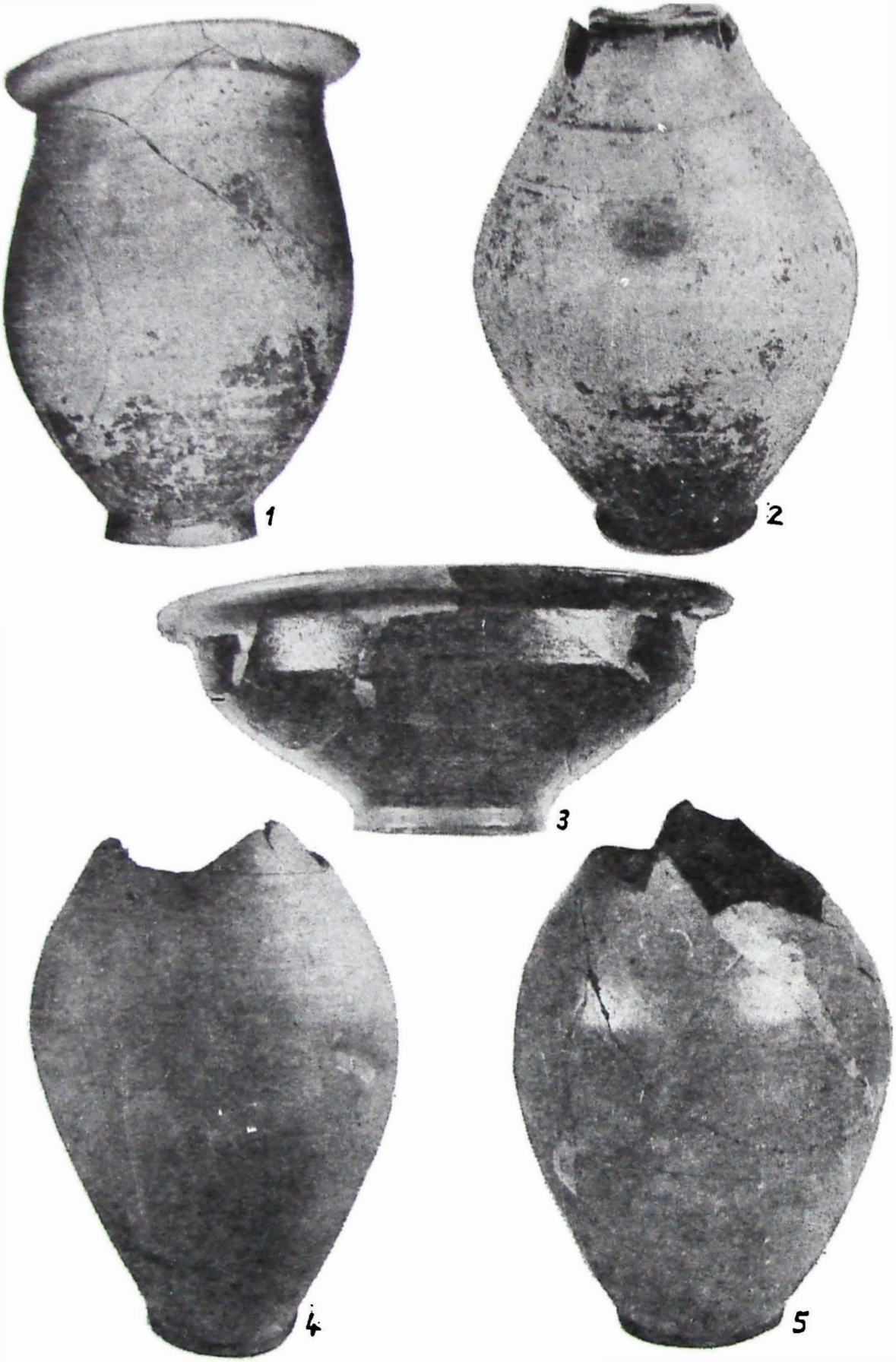

Fig. 3. Dămienești — urne (1, 2, 4, 5) și un vas (3) folosit drept capac.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

descoperite la Bărboasa [17] și mai ales cu una din urnele, cu capac, de la Săucești [18].

Urnă (fig. 1/2 și fig. 6/1), de culoare cenușie, avînd o formă bitronconică, gura largă, buza răsfrîntă orizontal și fundul inelar. Sub buză, ca ornament, prezintă o nervură în relief. Dimensiuni : I=311 mm ; DG=215 mm ; DB=100 mm. Analogii întîlnim în necropolele de la Poienești [19], Bărboasa [20] și Săucești [21].

Urnă (fig. 1/5) de culoare roșie, de forma unui borcan, ușor bombat, avînd gura largă, buza răsfrîntă orizontal, fund inelar și o nervură sub buză. Dimensiuni : I = 265 mm ; DG = 238 mm și DB = 110 mm. Pentru această formă de urnă, întîlnim analogii la Poienești [22] și Bărboasa [23].

Urnă (fig. 1/6 și fig. 6/5), de culoare cenușie, de formă bitronconică, avînd buza răsfrîntă orizontal și fundul inelar.

Dimensiuni : I = 320 mm, DG = 230 mm ; DB = 120 mm.

Analogii la Moldoveni-Gabăra [24], Poienești [25] și Sohodor [26].

Urnă (fig. 2/1), de culoare cenușie, bitronconică, partea superioară aproximativ cilindrică. Are gura largă, buza răsfrîntă orizontal și fund inelar. Sub buză, a fost ornamentată cu o nervură în relief.

Dimensiuni : I = 247 mm ; DG = 186 mm ; DB = 99 mm.

Este asemănătoare cu o altă urnă, descrisă mai sus, (fig. 1/2), cu observația că aceasta din urmă, are diametrul maxim ceva mai jos.

Urnă (fig. 2/4 și fig. 6/6) de culoare roșie, piriformă, fundul inelar. Gura vasului distrusă. Pe umăr are un prag (fig. 6/6).

Dimensiuni : I=342 mm ; DB=96 mm. Analogii la Poienești [27], Pădureni [28], Bărboasa [29] etc.

Urnă (fig. 2/5 și fig. 6/4) de culoare cenușie (mai închis), piriformă, cu fundul inelar. Gura vasului distrusă. Pe gît are un ornament, din două nervuri (fig. 6/4). Dimensiuni : I = 322 mm ; DB = 91 mm.

Analogii pentru această urnă avem la Poienești [30] și Pădureni [31].

Urnă (fig. 3/1 și fig. 6/2), de culoare roșie, avînd forma unui borcan ușor bombat la mijloc. Are gura largă, buza răsfrîntă orizontal și fundul inelar. Sub buză se observă puțin două nervuri șterse.

Dimensiuni : I=305 mm ; DG=247 mm ; DB=100 mm.

---

17 V Căpitanu, *Carpica* VII, 1975, p. 92 fig 2/1.
18 V. Căpitanu, *Muzeul Național*, III, 1976, p. 173, fig. 5/4.
19 Radu Vulpe *Materiale*, I, 1953, p. 317, fig. 106.
20 V. Căpitanu, *Carpica*, VII, 1975, fig. 5/4.
21 Idem, *Muzeul Național*, III, 1976, p. 168 fig. 2/1.
22 Radu Vulpe, *op. cit.*, p. 361, fig. 205 ; p. 375, fig. 244.
23 V. Căpitanu, *Carpica*, VII, 1975, fig. 2/5 ; fig. 22/4.
24 I. Antonescu, *Materiale*, VII, 1961, p. 452, fig. 3.
25 Radu Vulpe, *op. cit.* p. 401, fig. 308.
26 V. Căpitunu, *Muzeul Național*, II, 1975, p. 326, fig. 27/2.
27 Radu Vulpe, *op. cit.*, p. 320, fig. 114-115 ; p. 334, fig. 143.
28 Gh. Bichir, *op. cit.*, p. 291, Pl. LXXV/2 .
29 V. Căpitanu, *Carpica*, VII, 1975, fig. 4/4.
30 Radu Vulpe, *op. cit.* p. 382, fig. 261-262.
31 Gh. Bichir, *op. cit.*, p. 286, pl. LXX/3.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

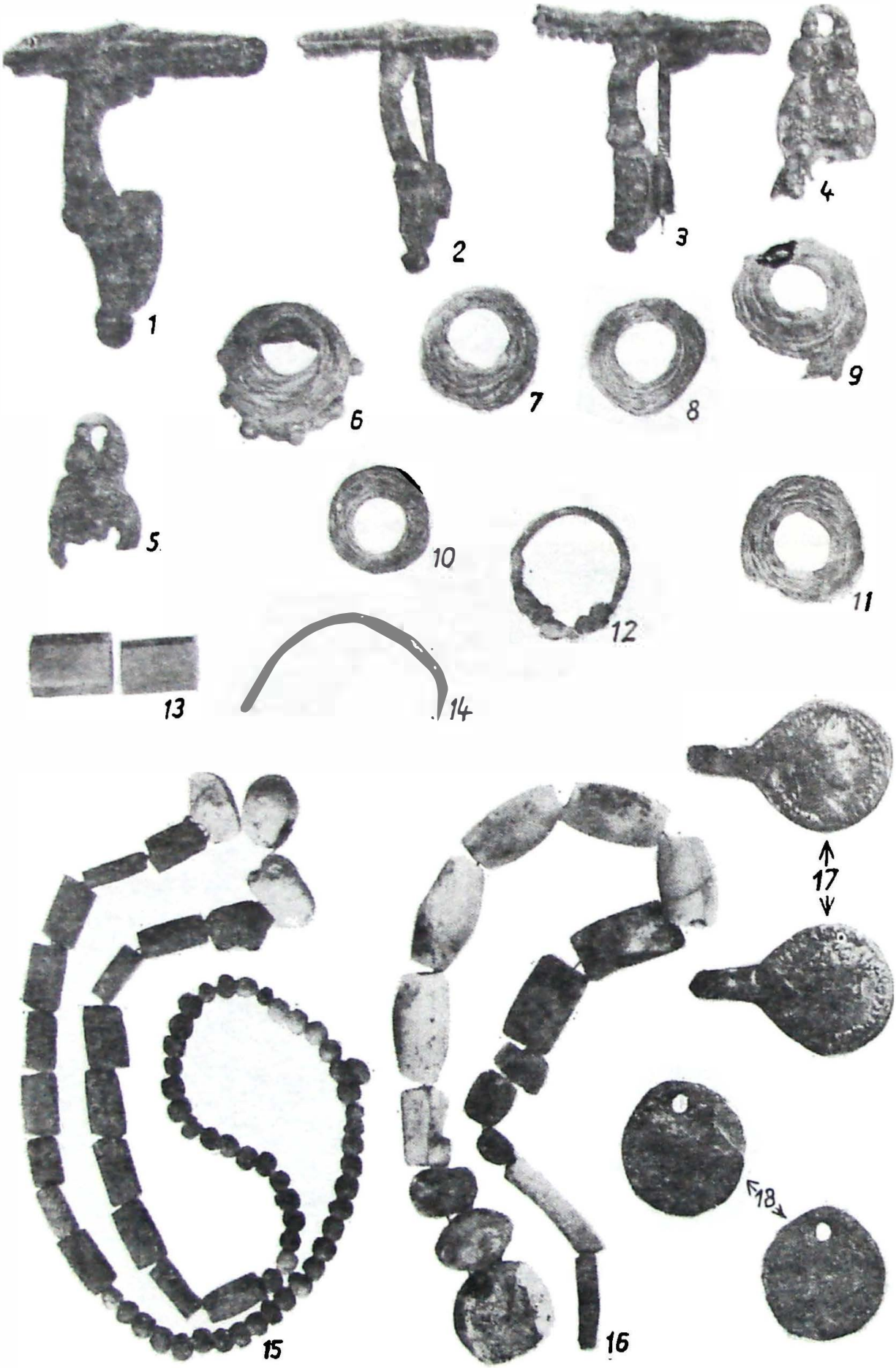

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Este asemănătoare cu altă urnă descoperită la Dămienești (fig. 1/5), avînd deci aceleași analogii în descoperirile menționate pentru acea urnă [32].

Urnă (fig. 3/2), de culoare cenușie, piriformă, avînd gura distrusă, fundul inelar. Este decorată, cu o nervură în relief pe gît și două nervuri pe umăr. Dimensiuni I=412 mm ; DB=110 mm. Ca formă se asemănă cu alte urne descoperite la Dămienești (fig. 2, 4,5). Analogii apropiate la Poienești [33] și Săucești [34].

Urnă (fig. 3/4), de culoare cenușie, piriformă, fundul inelar. Gura urnei distrusă. Pe corp prezintă ușoare fațete.

Dimensiuni I=395 mm ; DB=127 mm.

Această formă își găsește analogii în multe necropole carpice, dintre care citățm Poienești [35], Pădureni [36] și Bărboasa [37].

Urnă (fig. 3/5), de culoare cenușie, piriformă, avînd fundul inelar și gura distrusă. Dimensiuni : I=325 mm ; DB=110 mm. Este foarte asemănătoare cu urna descrisă mai sus (fig. 3/4), avînd, prin urmare, aceleași analogii [38].

Fructieră (fig. 2/3 și fig. 5/7), de culoare roșie, cu piciorul scund, gol pe dinăuntru, umărul cupei distinct și marginea evazată.

Dimensiuni : I=130 mm ; DG=212 mm ; DB=95 mm. Analogii apropiate întîlnim la Poiana-Dulcești, în nivelul II [39] și Poienești [40].

Strachină (fig. 2/2 și fig. 5/6) de culoare roșie, avînd gura răsfrîntă umărul bine marcat și fundul inelar. Dimensiuni I=81 mm ; DG=192 mm ; DB=64 mm. Analogii pentru această formă de vas întîlnim la Poienești [41], Poiana-Dulcești [42], Bărboasa [43] etc.

Strachină (fig. 3/3), de culoare cenușiu-închis, avînd gura largă, buza lățită, umărul bine conturat și fundul inelar. Dimensiuni : I=86 mm ; DG=215 mm ; DB=72 mm. Își găsește analogii la Poienești [44], Bărboasa [45] și Poiana-Dulcești [46].

Capac (fig. 1/4 și fig. 5/5) de culoare cenușie, formă emisferică, cu butonul scund, cu marginea orizontală și gardina pentru fixat verticală. Partea superioară a butonului este ușor concavă. La gură, pe gardină prezintă o nervură în relief. Dimensiuni : I=72 mm, DG=100 mm ;

---

32 Cf. notele 22 și 23
33 Radu Vulpe, *op. cit.*, p. 326, fig. 127.
34 V. Căpitanu, Muzeul Național, III, 1976, p. 171, fig. 4/3.
35 Radu Vulpe, *op. cit.*, p. 382, fig. 261.
36 Gh. Bichir, *op. cit.*, p. 287, Pl. LXXI/1 ; p. 290, Pl. LXXIV/2-4.
37 V. Căpitanu, *Carpica*, VII, 1975, fig. 3/1.
38 Cf. notele 35, 36 și 37.
39 Gh Bichir, *op. cit.*, p. 77.
40 Radu Vulpe, *op. cit.*, p. 328, fig. 131.
41 Idem, *op. cit.*, p. 386, fig. 274.
42 Gh. Bichir, *op. cit.*, p. 306, Pl. XC/6 ; p. 308, Pl. XCII/1,3
43 V. Căpitanu, *Carpica*, VII, 1975, fig. 10/5.
44 Radu Vulpe, *op. cit.*, p. 338, fig. 150 și 151 (capacul).
45 V. Căpitanu, *Carpica*, VII, 1975, fig. 8/3 ; fig. 25/5.
46 Gh. Bichir, *op. cit.*, p. 304, Pl. LXXXVII/3.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

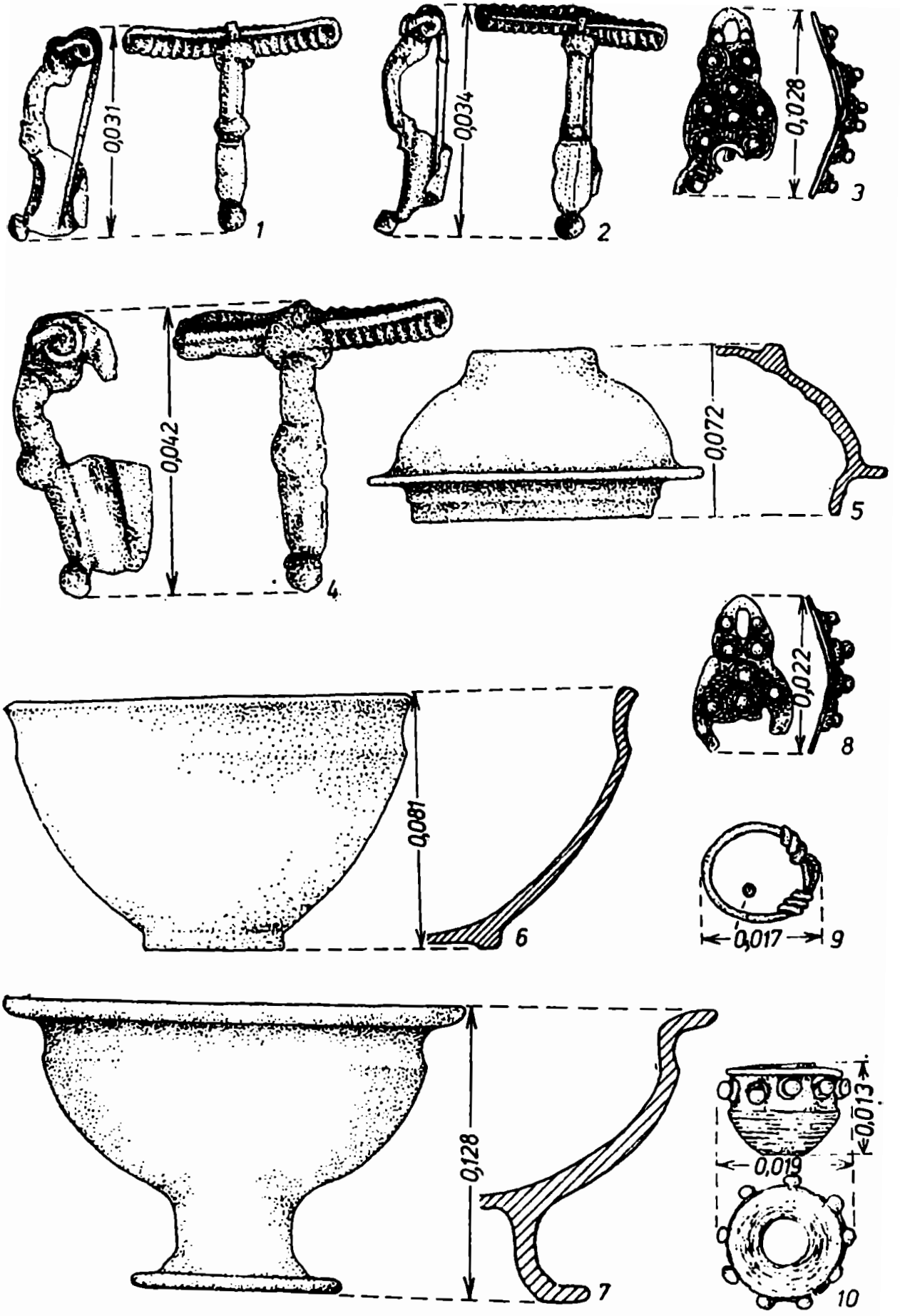

Fig. 5. Dămicnești — podoabe (1-4, 8-10), un capac (5) și două vase (6, 7).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

DLA=147 mm. Analogii pentru acest tip de capac întîlnim în necropolele de la Poienești [47] și Bărboasa [48].

Capac (fig. 1/3 și fig. 6/3 —capacul), cenușiu, emisferic, cu butonul înalt și marginea de acoperire orizontală, iar gardina pentru fixat verticală. Partea superioară a butonului este concavă. Dimensiuni I=71 mm; DG=100 mm; DLA=138 mm. Analogii apropiate la Poienești [49].

Fibulă din bronz (fig. 4/2 și fig. 5/2) cu arcul și piciorul turnat. Are arcul curbat, fațetat, baza trompetiformă, piciorul plat, terminat printr-un buton. Resortul lateral mare, agrafa dreaptă, portagrafa scundă. Piciorul fibulei este ornamentat cu două linii punctate. Are un mic prag la punctul de întîlnire al arcului cu piciorul.

Fibula are o lungime de 34 mm și își găsește analogii în descoperirile de la Poiana-Dulcești, nivelul II [50].

Fibulă din bronz (fig. 4/3 și fig. 5/1), cu arcul ușor curbat, baza trompetiformă, resort bilateral mare, portagrafa scundă și piciorul terminat printr-un buton. Prezintă un „nod" la punctul de întîlnire al arcului cu piciorul și imediat spre arc o muchie în relief. Are lungimea de 31 mm. Pentru această fibulă analogii întîlnim în descoperirile de la Pădureni [51] și Săucești [52].

Fibulă de fier (fig. 4/1 și fig. 5/4), cu arcul ușor curbat, portagrafa scundă, piciorul terminat printr-un buton.

Resortul lateral mare. Are un „nod" la punctul de întîlnire al arcului cu piciorul. Lungimea fibulei de 42 mm. Analogii, pentru acest tip de fibulă, întîlnim la Poienești [53] și la Bărboasa [54].

Medalion-pandantiv (fig. 4/17) dintr-un denar de argint (titlul 900‰), de la A. Pius (anul emisiunii 140 e.n.), pe care a fost sudată ulterior urechea de atîrnare. Dimensiunile denarului: D=18 mm; G=3,70 g. Descrierea denarului [55]: Av. ANTONINUS AVG. PIVS. P.P.TR.P.COS.III. Capul împăratului spre dreapta. Rv. AVRELIVS. CAESAR. AVG. P II F.COS. Capul caesarului spre dreapta. RIC, III, p. 78, nr. 415 (a). Anul 140 e.n.; Hill. p. 185, nr. 319, anul 140 e.n.

Medalion pandantiv (fig. 4/18), confecționat dintr-un denar roman, neidentificabil. Moneda este din metal comun, bătut (fourréss) Dimensiuni: D=18 mm; G=2,22 g.

Descriere Av. Capul împăratului (Traian ?) spre dreapta, laureat, cerc perlat.

Rv. Divinitate feminină (?), în picioare spre stînga. Moneda este perforată într-o margine (pentru atîrnare), oxidată și ruptă folia pînă la miezul de aramă.

---

47 Radu Vulpe, *op. cit.*, p. 321, fig. 117.
48 V. Căpitanu, *Muzeul Național*, II, 1975, fig. 15/5.
49 Radu Vulpe, *op. cit.* p. 315, fig. 101, p. 383, fig. 265/2.
50 Gh. Bichir, *op. cit.* p. 382, Pl. CLXVI/9.
51 Idem, *op. cit.*, p. 383, Pl. CLXVII/2.
52 V. Căpitanu, *Muzeul Național*, II, 1975, p. 331, fig. 30/3.
53 Radu Vulpe, *op. cit.*, p. 355, fig. 188.
54 V. Căpitanu, *Carpica*, VII, 1975, fig. 11/3.
55 Identificarea și descrierea monedelor a fost făcută de colegul V. Mihăilescu-Bîrliba, căruia îi mulțumim și pe această cale.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

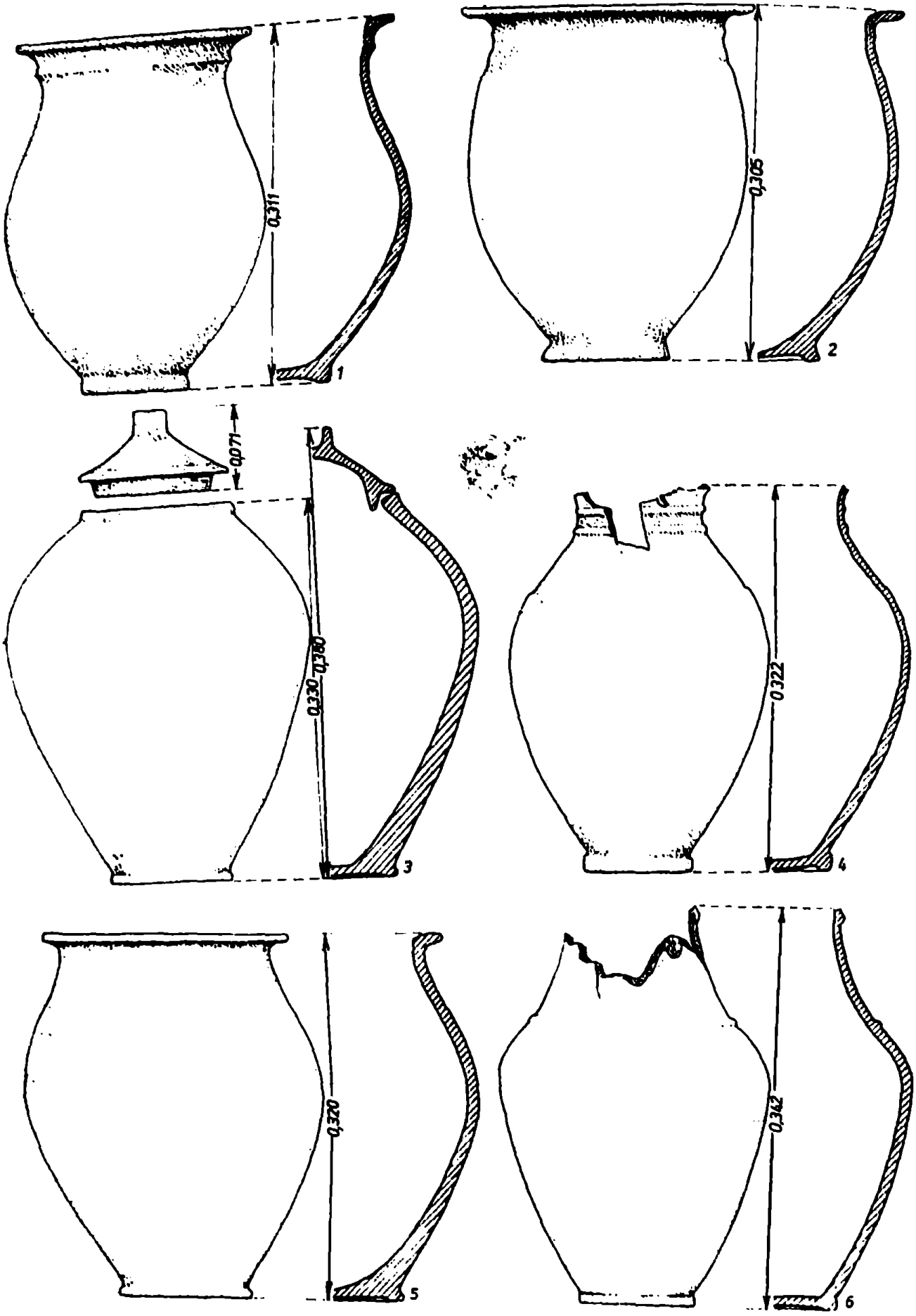

Fig. 4. Diverse forme de urne cu capac din aceeași necropolă.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

În cadrul culturii carpice, un medalion dintr-o monedă, o imitație barbară, se cunoaște de la Dumitrești Gălățiii [56].

Cercel (fig. 4/12 și fig. 5/9), dintr-o sîrmă de bronz, avînd capetele petrecute și înfășurate. Are diametrul de 16 mm. Analogii pentru acest tip de cercel întîlnim la Poienești [57], Pădureni [58] etc.

Cercel (fig. 4/4 și fig. 5/3), din argint, lucrat în tehnica filigranului, din care s-a păstrat parțial placa. A fost trecut prin rug, este deteriorat și friabil. Placa este decorată cu proeminențe conice, torsade și granulații. Dimensiuni L=28 mm ; LA=13 mm.

Cercel (fig. 4/5 și fig. 5/8) din argint, asemănător cu cel descris mai sus. Dimensiuni L=23 mm ; LA=14 mm.

Pentru cei doi cercei, fragmentari, întîlnim analogii mai ales la Poienești [59], dar și la Butnărești [60] și Pădureni [61].

Cercel (fig. 4/14) de tipul celor descrișii mai sus din care s-a păstrat parțial veriga. Este din argint, de forma unei bare subțiri, ovoidale în secțiune și ascuțită la un capăt. A fost trecută prin rug. Are lungimea de 41 mm.

Mărgele (perle) în formă de butoiaș, goale în interior, din care s-au păstrat mai multe fragmente (fig. 4/6-12 și fig. 5/10). Au fost lucrate din fir de argint în tehnica filigranului. Toate au fost trecute prin rug, distruse mai mult sau mai puțin. La cele păstrate mai bine (fig. 4/6 și fig. 5/10) se observă că pe registrul median au fost ornamentate cu proeminențe globulare.

Asemenea mărgele (perle), din argint filigranat, au fost descoperite în mai multe necropole carpice, dintre care amintim pe cele de la Poienești [62] și Pădureni [63].

Mărgele (fig. 4/13, 15, 16), din cornalină, sticlă și calcedoniu, de tipul celor cunoscute din necropolele carpice cercetate pînă acum, între care amintim pe cele de la Poienești [64], Pădureni [65] și Bărboasa [66].

Din prezentarea inventarului, din necropola de la Dămienești a analogiilor cu piese cunoscute din alte descoperiri, reține atenția faptul că, aproape în totalitate, obiectele prezentate își găsesc similitudini în complexe atribuite fazei tîrzii a culturii carpice (Poienești, Bărboasa, Moldoveni-Gabăra, Sohodor etc.)

---

56 Gh. Bichir, *op. cit.*, p. 36.
57 Radu Vulpe, *op. cit.*, p. 331, fig. 139/2 ; Gh. Bichir, *op. cit.*, p. 399, Pl. CLXXXIII/4.
58 Gh. Bichir, *op. cit.*, p. 399. Pl. CLXXXIII/1-2.
59 Radu Vulpe, *op. cit.*, p. 330, fig. 137 ; p. 338, fig. 149/4 ; p. 405, fig. 319.
60 Gh. Bichir, *op. cit.*, p. 391, Pl. CLXXV/5.
61 Idem, *op. cit.*, p. 392, Pl. CLXXVI/1, 3.
62 Radu Vulpe, *op. cit.*, p. 335, fig. 145/2 ; p. 336, fig. 147 ; p. 375, fig. 247.
63 Gh. Bichir, *op. cit.*, p. 396, Pl. CLXXX/2, 4, 5.
64 Radu Vulpe, *op. cit.*, p. 340, fig. 155/1-7 ; p. 351, fig. 181, p. 360, fig. 200.
65 Gh. Bichir, *op. cit.* p. 401, Pl. CLXXXV/5-54.
66 V. Căpitanu, *Carpica*, VII, 1975, fig. 14 și fig. 15.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Pentru o datare tîrzie a necropolei de la Dămienești pledează procentul de 27% reprezentat de ceramica roșie [67], absența mărgelelor de lapislazuli, care se întîlnesc în complexele carpice timpurii, datate cel mai tîrziu pînă la începutul sec. III e.n. [86], precum și prezența a cîte două fibule într-un mormînt (în M_1 a fost găsită fibula din fier, fig. 4/1, și una din fibulele din bronz, fig. 4/3).

Avînd în vedere cele de mai sus, considerăm că necropola de la Dămienești poate fi atribuită etapei tîrzii a culturii carpice, respectiv celei de-a doua jumătăți a secolului al III-lea e.n. și începutului secolului al IV-lea e.n.

Bogăția, diversitatea și valoarea artistică a inventarului, din necropola de la Dămienești, pune în evidență, pe de o parte, bunăstarea unora dintre membrii comunității carpice ce a folosit această necropolă, pe de altă parte receptivitatea lor față de civilizația romană și nu în ultimul rînd gustul pentru frumos al acelor oameni.

Inventarul necropolei de la Dămienești, întregind imaginea tabloului înfățișat de cercetările anterioare, permite să situăm cultura carpică, la nivelul celor mai avansate culturi ale vremii din sud-estul european.

Zona în care se situează necropola carpică, prezentată mai sus, a fost intens locuită de autohtoni, atît în epoca precedentă, cît și în perioada următoare. Amintim că la cca. 7 km sud-vest de Dămienești se află importanta stațiune geto-dacică de tip „davă" de la Brad-Negri [69]. Pe teritoriul satului Dămienești, în cimitirul actual, au fost semnalate materiale carpice [70]. În satul Călugăreni, din com. Dămienești, au fost descoperite, întîmplător, două necropole din sec. al IV-lea, care pe baza caracteristicilor inventarului, pot fi considerate, preponderent autohtone [71].

Bogăția dovezilor de locuire, din prima jumătate a mileniului I e.n., în această microregiune, impune investigarea sistematică a complexelor semnalate, singura cale, ce poate duce la concluzii veridice privind continuitatea și evoluția istorică a populației autohtone, de la răsărit de Carpați, după lichidarea hegemoniei dacice din vremea lui Decebal.

---

67 Înmulțirea ceramicii roșii este caracteristică fazei mai tîrzii a culturii carpice. Cf. Gh. Bichir, *op. cit.*, p. 70.

68 G. Bichir, *op. cit.*, p. 124, p. 148.

69 V. Ursachi, *Carpica*, I, 1968, p. 171-184 ; idem, *Mem. Antiq.*, I, 1968, p. 105-119, idem, Materiale, XIV, 1980, p. 178-182.

70 Descoperirea s-a făcut în oct. 1979, între materiale aflîndu-se și o ceașcă de tip carpic, care a ajuns la Muzeul din Reșița. Informația am primit-o, prin telefon la 7 mai 1980, de la Ovidiu Bozu, muzeograf la instituția amintită, căruia îi mulțumim și pe această cale.

71 I. Mitrea, *Carpica*, XI, 1979, p. 171-178.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

LA NECROPOLE CARPIQUE DE DĂMIENEȘTI, LE DEPARTEMENT DE BACĂU

— *Résumé* —

En 1976, à Dămienești, le département de Bacău, on a découvert par hazard, 19 tombes d'une nécropole carpique. Toutes ces tombes étaient d'incinération, les restes de l'incinération mis dans de récipients, avec ou sans couvercle. L'inventaire des tombes, dans beaucoup de cas assez riche, était formé de céramique et d'objet d'ornementation. Toute la ceramique découverte, a été travaillée à la roue, de bonne pâte, les pots qui en sont sortis ayant la couleur grise (73%) ou rouge (27%).

Les récipients employés comme urne, avaient des formes spécifiques (fig. 1/1-2, 5-6, fig. 2/1, 4-5 ; fig. 3/1-2, 4-5 ; fig. 6/1-6 ; et comme couvercle, on a employé soit des pots ordinaires, du type de ceux rencontrés dans les habitats, en espèce des écuelles (fig. 2/2 ; fig. 3/3) et des fruitières (fig. 2/3 ; fig. 5/7 ;), ou des couvercles fabriqués à ce dessein (fig. 1/3, 4 ; fig. 5/5 ; fig. 6/3).

Outre la céramiques, dans les tombes on a trouvé de nombreux objets d'ornementation, comme : des fibules en bronze (fig. 4/2, 3 et fig. 5/1, 2) ; une fibule en fer (fig. 4/1 et. fig. 5/4) ; des médaillons en monnaies romanes (fig. 4/17, 18) ; boucle d'oreille en bronze (fig. 4/12 et fig. 5/9) ; boucles d'oreille en argent (fig. 4/4, 5, 14 et fig. 5/3, 8) ; des rassades en fil d'argent (fig. 4/6-11 et fig. 5/10) ; deut comme des rassades en cornaline, en verre et en calcédonium (fig. 4/13, 15, 16). Sur la base des analogies avec l'inventaire de quelques nécropoles examinée jusqu'a présent en Moldavie comme celles de Poienești, Moldoveni-Gabăra, Bârboasa etc. la nécropole de Dămienești, a été attribue à l'étape tardive de la culture carpique, en espèce aux derniers trois quarts du IIIe siècle et fort probablement au commencement du IVe siècle n.è.

La richesse, a diversité et la valeur artistique de l'inventaire de cette nécropole, mettent en évidence, d'une part le bien-être de certains membres de la communauté carpique qui a employé cette nécropole, d'autre part, leur réceptivité par rapport à la civilisation romane et pas en dernie compte leur goût pour le beau.

L'inventaire de la nécropole de Dămienești, complétant le tableau des recherches antérieures de la Moldavie, permet de situer la culture carpique au niveau des plus avansée culture du temps, du Sud-Est européen.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1 Dămienești — urnes (1, 2, 5, 6) et couvercles (3, 4).
Fig. 2 Dămienești — urnes (1, 4, 5) ; pots (2, 3) et un grès (6), employés comme couvercles.
Fig. 3 Dămienești — urnes (1, 2, 4, 5) et un pot (3) employé comme couvercle.
Fig. 4 Dămienești — ornement de la nécropole.
Fig. 5 Dămienești — ornements (1-4, 8-10), un couvervle (5) et deux pots (6, 7) employés comme couvercles.
Fig. 6 Dămienești — urne avec couvercle (3) et d'autres urnes (1-2, 4-6).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

UN NOU LOT DE DENARI ROMANI IMPERIALI DIN TEZAURUL DE LA BLĂGEȘTI, JUDEȚUL BACĂU

de VIOREL CAPITANU

În anul 1973 intra în colecțiile Muzeului de istorie și artă din Bacău un tezaur monetar format din 46 de denari romani imperiali, descoperit pe dealul Crăciunei, din comuna Blăgești, inventariat de la 14491—14536 [1].

La sfîrșitul anului 1981 ne-a fost semnalat un nou lot de denari romani imperiali, format din 16 monede, care au fost găsite la locuitorul Gherasim Mitică din aceeași localitate [2].

Cum timpul era nefavorabil cercetărilor de teren, din motive obiective nu ne-am putut deplasa la locul descoperirii pentru a întreprinde cercetări pe dealul Crăciunei, unde fusese descoperit tezaurul din care se recuperase cele 46 de monede în anul 1973 și 16 monede ulterior, urmînd ca acest lucru să-l facem în primăvara anului 1982.

Cele 14 monede pe care le prezentăm în nota de față se grupează astfel, după emitenți : Commodus 2, Geta 2, Septimius Severus 6, Iulia Domna 1, Caracalla 3.

Toate cele 14 monede sînt din argint și au titlul de 900‰, față de cele publicate anterior, care au titlul de 800‰.

La greutatea totală de 113,46 g stabilită de Virgil Mihăilescu-Bîrliba și Dan Monah se mai adaugă 36,22 g de la cele 14 monede descoperite ulterior, însumînd în prezent un total de 149,68 g pentru întreg tezaurul de 60 de denari. (Tabelul I).

În ceea ce privește conservarea, dacă monedele din primul lot au un grad foarte ridicat de uzură, după cum se pronunță autorii studiului tezaurului de la Blăgești [3], cele intrate recent în patrimoniul muzeului sînt într-o stare bună și chiar foarte bună de conservare, exceptînd denarul nr. 2, inv. 27.680, de la Commodus.

Se observă în analiza primului lot că monedele diferă ca materie primă și acest lucru rezultă și din observațiile autorilor atunci cînd se face precizarea că „unele exemplare din ultima perioadă sînt bătute dintr-un aliaj de proastă calitate, friabil" [4].

---

1 Virgil Mihăilescu Bîrliba și Dan Monah, Tezaurul de denari romani imperiali de la Blăgești, jud. Bacău, în Carpica, VII, 1957, p. 31-40.

2 Monedele ne-au fost predate de către maiorul Cristea D., de la I. J. M. Bacău.

3 Vezi Virgil Mihăilescu Bîrliba și Dan Monah, op. cit. p. 34.

4 Ibidem, p. 34, aliniatul 3, capitolul „Conservarea".

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Prezența în tezaur a încă 14 monede nu schimbă cu nimic considerațiile de ordin istoric și concluziile la care au ajuns cei doi autori [5], ci din contra întărește ipoteza emisă de autori, că tezaurul de la Blăgești a fost îngropat în prima jumătate a sec. III e.n. de către populația autohtonă, respectiv cea carpică.

Înainte de a se trage niște concluzii definitive se impune reluarea cercetărilor la locul unde a fost descoperit tezaurul, cu atît mai mult cu cît în zonă avem cunoștință de mai multe așezări carpice din descoperirile de suprafață efectuate cu mulți ani în urmă în satele Buda și Valea lui Ion [6].

LISTA CRONOLOGICĂ A MONEDELOR DE LA BLĂGEȘTI REPARTIZATE PE ÎMPĂRAȚI

COMMODUS

1. AV. M. COMM. ANT. P. FEL. AUG. BRIT.
RV. P. M. TR. P. XI. IMP. VII. COS. V. P. P.
AR. Greut. 2,43 g. diam. 17 mm.
RIC, III, p. 380, nr. 124, anul 185, sau BMC, IV, p. 725, nr. 202, Roma, anul 186.
C : bună, ușor deformată și deteriorată marginal, inv. 27679.
2. AV. M. COM. ANT (P. FEL. AUG. BRIT. P. P.
RV. A. POL. PAL (PMT—RP) COS VI.
AR. Greut. 1,85 g. diam. 17 mm.
B. M. C. IV, p. 740. nr. 276, Roma. anul 190.
C : bună, dar tăiată parțial și polită recent. Inv. 27 680.

GETA

3. AV. L. SEPTIMIUS—GETA CAES.
RV. SEVERI. PII. AUG. FIL.
AR. Greut. 2,43 g. Diam, 19×17 mm.
RIC, IV/I, 314, nr. 3, Roma, anii 198—200.
C : bună., inv. 27. 681.
4. AV. P. SEPTIMIUS. GETA. CAES.
RV. PONTIF—C—O—S
AR. Greut. 2.62 g. diam. 19×18 mm.
RIC, IV/I, p. 318, nr. 34 b., Roma, anii 203—208.
C : Bună, inv. 27.682.

SEPTIMIUS SEVERUS

5. AV. L. SEPT. SEV. PERT. AVG. IMP. III.
RV. VICT. AUG. T R P II COS II P. P.
AR. Greut. 2,44 g. diam. 17×16 mm.
RIC, IV/I, p. 96, nr. 38, Roma, anul 194.
C : bună, inv. 27683.
6. AV. L. SEPT. SEV. PERT. AUG. IMP. V.
RV. P. M. TR. P. III. COS. II. P. P. S. C.

5 Ibidem, p. 33-34.
6 V. Căpitanu, în prezentul volum, p. 139 și urm.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

AR. Greut. 2,90 g. diam. 16×15 mm.
RIC, IV/I, p. 89, nr. 61, Roma, anul 195.
C bună, inv. 37684.

7. AV. L. SEPT. SEV. PERT. AVG. IMP. VII.
RV. P. M. TR. P. III. COS. II. P. P.
AR. Greut. 2,15 g. diam. 17×16,5 mm.
RIC, IV/I, p. 99. nr. 71 a. Pl. V/19, anii 195—196.
C : bună și cîteva crăpături marginale, inv. 27685.

8. AV. L. SEPT. SEV. PERT. AUG. IMP. VIII.
RV. VOTA. PUBLICA.
AR. Greut. 2,48 g. diam. 18,5×18 mm.
RIC, IV/I, p. 102, nr. 96, Roma, anii 196—197.
C : bună. Marginile ușor deteriorate, inv. 27686.

9. AV. L. SEPT. SEV. PERT. AUG. IMP. VIII.
RV. P. M. T. R. P. V. COS. II. P. P.
AR. Greut. 2,53 g. diam 17×16 mm.
RIC, IV/I, p. 101, nr. 87, Roma, anii 196—197.
C : bună, inv. 27687.

10. AV. SEVERUS AUG. PART. MAX.
RV. P. M. T. R. P. VIII COS. III. P. P.
AR. Greut. 2,50 g. diam. 19,5×18 mm.
RIC, IV/I, p. 110, nr. 150, Roma, anul 200.
C : bună, inv. 27689.

11. *SEPTIMIUS SEVERUS : CARACALLA*
M. AUR. ANTON, CAES. PONTIF.
PRINCIPI IVVENTUTIS.
AR. Greut. 2,92 g. diam. 17×15 mm.
RIC, VI/I, p. 213, nr. 13 a, Roma, anii 196—198.
C : bună, marginile ușor tocite, inv. 27688.

12. *SEPTIMIUS SEVERUS : IULIA DOMNA*
AV. IVLIA AUGVSTA
RV. IVNO REGINA
RIC, IV/I, p. 178, nr. 640, anii 196—202.
C : bună. Marginile ușor deteriorate, inv. 27690.
AR. Greut. 2,95 g. diam. 16,5×16 mm.

CARACALLA

13. AV. M. AVR. ANTON. CAES. PONTIF.
RV. FELICITATEM PUBLICAM
AR. Greut. 2,77 g. diam. 18×16 mm.
RIC, IV/I, p. 213, nr. 7. Roma, anii 196—198 (?).
C : bună. Marginile tocite, inv. 27691.

14. AV. IMP. CAE. M. AVR. ANT. AVG. P. TR. P.
RV. SPES PUBLICA.
AR. Greut. 3,25 g. diam. 16,5×15,5 mm.
RIC, IV/I, p. 265, nr. 338 b, anul 198.
C : bună, inv. 27682.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Tabelul 1

Nr. crt.	Împăratul şi membrii familiei imperiale	Anii de domnie	Datarea monedelor	Nr. exemplare	Greutatea în grame
1.	Vespasianus	69— 79	74	1	3,00
2.	Traianus	97—117	103—114	2	4.81
3.	Hadrianus	117—138	125—138	2	5,70
4.	Antoninus Pius	138—161	147—161	6	18,46
5.	M. Aurelius	161—180	161—180	2	5.30
6.	Commodus	180—192	181—192	6	14,27
7.	Cl. Albinus	193—197	193—195	2	4.90
8.	Septimius Severin	193—211	193—211	34	78,85
9.	Caracalla	211—217	210—213	4	12,11
10.	Elagabalus	218—222	222	1	2,28
			Total	60	149,68 g

UN NOUVEL LOT DE DENIERS ROMAINS IMPÉRIALES DU TRESOR DE BLĂGEŞTI, DEP. DE BACĂU

— Résumé —

Pendant l'année 1973 on a été inclus dans les collections du Musée d'histoire et d'art de Bacău, un nombre de 46 deniers romains impériales.

Recement on a été recupérés encore 16 monnaies de mem trésor.

La répartition des monnaies selon les emission c'est la suivante: Vespasianus 1, Traianus 2, Antoninus Pius 6, Marcus Aurelius 2, Commodus 6, Cl. Albinus 2, Septimius Severus 6, Caracalla 2, Elagabalus 1.

EXPLICATIONS DES FIGURES

Fig. 1. — De monnaies du trésor de Blăgeşti, distr. de Bacău.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

CULTURA DRIDU ŞI PROBLEMELE ARHEOLOGIEI ŞI ISTORIEI SEC. VIII—XI

de EUGENIA ZAHARIA

Cultura Dridu s-a format la începutul secolului al VIII-lea în aria şi din componenţa romanică a culturii Ipoteşti-Cândeşti ; s-a dezvoltat şi s-a răspîndit pînă la sfîrşitul sec. XI în spaţiul romanităţii răsăritene dintre Carpaţi, Dunăre, Marea Neagră şi Balcani. Cultura aparţine atît mediului rural, cît şi urban, în forme mai complexe ; denumirea Dridu acoperă aşezările rurale ale populaţiei româneşti, dintre secolele VIII—XI, de pe teritoriul României.

*

La începutul secolului VIII, asimilarea slavilor de către localnici, era un proces încheiat. Chiar dacă se mai surprind unele manifestări izolate şi periferice, linia de dezvoltare a etnicului romanic şi a civilizaţiei sale, era definitiv-hotărîtă. Pe plan arheologic, istoria acestei etape se manifestă, încă de la sfîrşitul sec. VII, prin dispariţia treptată a elementelor proprii componentei slave din cultura Ipoteşti-Cîndeşti, ca şi a elementelor de tradiţie dacică, ale aceleiaşi culturi. Astfel, se constituie *o cultură şi civilizaţie romanică,* unitară ca origine şi conţinut, dezvoltată din elementele paleo-romanice ale civilizaţiei şi culturii sec. IV—VII) ; unitară pe toată durata evoluţiei sale şi în toată aria sa de formare şi răspîndire, ocupă intens tot spaţiul ţării noastre, în regiunile de deal, dar mai ales în cîmpie.

Începînd cu etapa de constituire a culturii Dridu, constatăm existenţa în continuare, a aceleaşi populaţii sedentare, cu o viaţă social-economică dezvoltată, întemeiată pe agricultură, creşterea vitelor şi pe o intensă activitate meşteşugărească.

Populaţia era organizată în sate şi cătune de cele mai multe ori aglomerate. Locuiau în bordeie (de fapt case cu nivelul de călcare îngropat) ; foloseau vetre deschise sau în groapă, uneori pavate şi înconjurate cu pietre ; cuptoare din bolovani de riu sau pietrare ; cuptoare săpate în pămînt în cuprinsul locuinţei sau în afară.

Numeroase unelte agricole şi meşteşugăreşti, rîşniţe romane, amfore, fusaiole, obiecte de podoabă, prezente în mediul culturii Dridu, aduc dovada continuităţii elementelor de cultură şi civilizaţie daco-romanice şi a legăturilor cu imperiul.

În etapa de dezvoltare a culturii Dridu se generalizează pînă la sfîrşitul sec. XI tehnica roţii încete. Se folosesc două categorii cera-

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

mice. Prima din pastă cu nisip, arsă brun-castaniu şi bogat decorată prin incizie. Forma sa dominantă este oala romană fără toarte cu umăr şi margine articulate. Din acest punct de vedere cultura Dridu poate fi caracterizată ca o cultură a oalei. Strachina apare extrem de rar în aşezările rurale şi numai în etapele tîrzii. Această ultimă formă se întîlneşte mai des în mediul urban ale cetăţilor de pe Dunăre şi din Dobrogea, care aparţin tot etapei tîrzii (sec. X—XI).

Începînd cu sec. VIII se generalizează obiceiul ornamentării vaselor, folosindu-se elemente de veche tradiţie în regiunile noastre, întîlnite în etapele anterioare, în culturile Bratei şi Ipoteşti-Cândeşti : caneluri, linii incizate distanţat, striuri dese continui sau în benzi, linii şi benzi de linii în val, împunsături cu dinţii pieptenului. Sec. VIII păstrează încă tradiţia sistemului roman de ornamentare a vaselor (decorul ordonat pe registre, ocupînd umărul vasului).

Canelurile largi şi liniile incizate, benzile de linii orizontale şi în val sînt caracteristice sec. VIII ; începînd din sec. IX se generalizează striurile continui (şi liniile în val), în diferite compuneri şi valori. Pentru sec. X—XI sînt caracteristice striurile continui şi banda de linii în val pe umăr, sau impresiuni cu dinţii pieptenului (împunsături şi benzi verticale).

A doua categorie ceramică este cea fină, cenuşie cu decor lustruit şi incizat. Cele mai multe sînt vase mari cu două toarte, folosite probabil pentru apă şi provizii. Decorul este de obicei combinat, adică linii lustruite în reţea sau verticale, împreună cu linii incizate orizontal şi în val. Această categorie este de veche tradiţie în regiunile noastre. În stadiul actual al cercetărilor, păstrăm încă observaţia că în perioada sec. VI—VII, această categorie este aproape dispărută din mediul rural al culturii Ipoteşti-Cândeşti.

Monumentele culturii Dridu sînt aşezări rurale şi cetăţi de pămînt, aşezări urbane sau cetăţile de piatră, cimitire.

Aşezările rurale sînt cele mai numeroase ; nefortificate, aparţin secolelor VIII—XI. Aşezările urbane ale perioadei Dridu se dezvoltă începînd de la sfîrşitul sec. X (971), mai ales de-a lungul Dunării şi în Dobrogea, prin refacerea vechilor cetăţi romano-bizantine, dar şi prin construirea altora noi, pe linia Dunării şi chiar adînc în interiorul ţării (Păcuiul lui Soare, Cetatea de pe insula Banului, cetăţile de la Slon şi Moldoveneşti).

Cimitirele etapei Dridu sînt numeroase şi se caracterizeaă prin folosirea celor două rituri de înmormîntare (incineraţia şi înhumaţia), şi a numeroase rituale daco-romane. Procentul celor două rituri variază în raport cu regiunea, — mai aproape sau mai departe de imperiu —, şi cu cronologia lor în cuprinsul secolelor VIII—XI.

Deoarece caracterul creştin al populaţiei din aria Dridu este absolut evident (prezenţa crucilor în morminte de inhumaţie şi de incineraţie, bisericile din Cetăţi etc.), rămîne încă de cercetat şi de explicat cauzele care au făcut ca incineraţia să fie păstrată mai lung timp.

Secolele X—XI corespund etapei ultime şi de maximă dezvoltare şi răspîndire a culturii Dridu, în strînsă legătură cu revenirea autori-

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

tăţii imperiului la Dunărea de Jos. După victoria de la Durostorum (971), regiunile Dunării sînt reîncorporate imperiului şi reorganizate în temele Paristrion şi Bulgaria.

Acestea au fost condiţiile şi cauzele istorice noi, care au făcut ca elementul autohton, românesc, să fie din nou menţionat de izvoarele scrise. Nu lipsa românilor din aceste regiuni a fost cauza tăcerii izvoarelor scrise, ci dispariţia vieţii urbane, în care s-ar fi putut dezvolta o activitate literar-istorică.

În cadrul acestei noi organizări, care corespunde primei etape a renaşterii bizantine, s-a făcut reurbanizarea regiunilor noastre. Începînd de la sfîrşitul secolului XI în cadrul aceluiaşi curent al renaşterii bizantine pătrunde din imperiu, în mediul urban întîi, şi treptat şi în mediul rural al culturii Dridu, un nou curent care readuce, printre altele, tehnica roţii rapide şi ceramica smălţuită.

Reapare oala cu toartă, strachina, ulciorul-amforă, cana cu picior înalt. Curentul se intensifică în sec. XII, pătrunzînd adînc în mediul rural şi tîrziu al culturii Dridu, pe care treptat o transformă. Constituindu-se un nou aspect, ale cărui forme sînt bine individualizate în sec. VIII—XIV, ca forme ale culturii şi civilizaţiei statelor medievale româneşti.

*

În secolele VIII—XI, românii au trăit organizaţi în comunităţi săteşti devălmaşe, de tipul comunei rurale din imperiu dezvoltată în toată perioada crizei urbane.

În afara proprietăţii comune, ţărănimea poseda şi proprietatea funciară privată în drept deplin, element important în dezvoltarea lor social-economică. Caracterul juridic al organizării lor interne, întemeiat şi pe obligaţia fiecărui membru de a fi băştinaş, explică în mod verosimil, raportul cu elementele alogene şi continuitatea de etnic, şi limbă, de credinţa şi mai ales asupra teritoriului românesc. Cetăţile de pămînt din mediul rural al culturii Dridu oglindesc organizarea internă a comunităţilor săteşti, începuturile unei diferenţieri social-economice şi a unei organizări militare.

În cadrul arheologiei şi istoriei mileniului întîi, cultura şi civilizaţia Dridu corespunde perioadei de maturitate a elementului daco-roman, la etapa care poate fi numită românească. Considerăm cultura Dridu ca aparţinînd stadiului românesc de dezvoltare etnică, a limbii, a culturii şi civilizaţiei daco-romanice, deoarece la acest nivel al evoluţiei sale istorice, s-a cristalizat procesul de separare a romanităţii Carpato-balcanice de romanitatea tîrzie (a sec. IV—VII) şi s-a individualizat în cadrul marei romanităţi europene.

În aria de răspîndire a culturii Dridu, românii sînt menţionaţi începînd din sec. IX, şi în izvoarele istorice scrise.

Cultura Dridu reprezintă a treia etapă a dezvoltării arheologice şi istorice a ţării şi poporului român, constituită din fondul etnic, ling-

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

vistic și cultural daco-roman. S-a format unitar, în tot spațiul românesc, din populația romanică și civilizația sec. VI—VII. Unitatea și continuitatea sa se explică mai ales prin fondul comun romanic, rezultat din romanizarea nord și sud-dunăreană a acelorași elemente moesice, getice și dacice. Un factor important l-a avut romanitatea de la Dunăre, legătura permanentă cu imperiul, de care nu putem despărți reintegrarea, la sfîrșitul sec. X, a regiunilor Dunării, în granițele imperiului.

Este de subliniat caracterul unitar al culturii Dridu, ea dezvoltîndu-se în teritoriile care au fost provincie romană, ca și în cele rămase, oficial, în afara granițelor imperiului. Este cea mai unitară etapă și mai lipsită „de dialecte" din punct de vedere arheologic și al conținutului său spiritual. Formează etapa de transformări sociale-economice, militar-politice și culturale care au pregătit unificările mari teritorial-politice ale sec. XIII—XIV.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

Lucrările menționate, citate în ordinea elaborării și tipăririi lor, conțin o bogată documentare și numeroase teze, pe care se sprijină materialul de mai sus.

1 N. Bănescu, Les duches byzantins de Paristrion et de Bulgarie, Bucarest, 1946.
2 Ion Nestor, Les données archéologiques et la problème de la formation du peuple roumain, R.R.H., 1964, III, 3, p. 383—423.
3 Eugenia Zaharia, Săpăturile de la Dridu. Contribuții la arheologia și istoria perioadei de formare a poporului român, Ed. Academiei, București, 1967.
4 Idem, Données sur l'archéologie des IVe—XIe siecles sur le teritoire de la Roumanie. La culture Bratei et la culture Dridu, Dacia, N.S., XV, 1971 p. 269-287.
5 Octavian Toropu, Romanitatea tîrzie și străromânii în Dacia Traiană sud-Carpatică, Ed. Scrisul românesc, Craiova, 1976.
6 Dan Gh. Teodor, Teritoriul est-carpatic în veacurile V—XI, Ed. Junimea, Iași 1978.
7 Ioan Mitrea, Regiunea centrală a Moldovei dintre Carpați și Siret în secolele VI—IX e.n., în Carpica XII, 1980, p. 55-190.
8 Dan Gh. Teodor, Romanitatea carpato-dunăreană și Bizanțul în veacurile V—XI e.n., Ed. „Junimea", Iași, 1981.

LA CIVILISATION DE DRIDU ET LES PROBLÈME DE L'ARCHÉOLOGIE ET DE L'HISTOIRE DES VIIIe—XIe SIÈCLES

— *Résume* —

Il s'agit de l'étape d'entre les XIIIe—XIe siècles, antérieure à la formation des États médiévaux roumains.

Les VIe—VIIe siècles correspondent du point de vue historique et archéologique à l'étape romane et chrétienne.

A partir du VIIIe siècle nous constatons le développement de la culture matérialle sur la meme fond roman, mais avec des modifications importantes, qui

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

nous permettent de parler des débuts d'une nouvelle étape, celle de Dridu, qui évolue, en gardant ses caractères jusqu'au XIe siècle.

Les monuments des VIIIe—XIe siècles, établissements et nécropoles, se trouvent répandus en grand nombre dans toutes les régions de la Roumanie.

Les éléments constitutifs sont entièrement d'origine romaine, raison pour laquelle nous considérons comme a chevé le processus d'assimilation des slaves, à la fin du VIIe siècle.

Pour les raisons que nous avons exposées, nous considérons aussi la civilisation de Dridu comme développée sur place, dans toutes les régions où elle est attestée et comme la troisième étape-l'étape roumaine-dans l'évolution des Daco-Romains et de leur civilisation.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ORAȘUL MEDIEVAL TG. TROTUȘ ÎN LUMINA DATELOR ISTORICO-ARHEOLOGICE

de ALEXANDRU ARTIMON

În istoria social-economică a Moldovei din secolele XIV—XVII un rol însemnat l-a avut așezarea urbană de la Trotuș. Acest lucru se explică prin aceea că orașul era situat în apropierea unei vechi și însemnate ocne de sare și totodată în locul de unde începea drumul care, suind pe apa Oituzului, răspundea în Transilvania la Bretc și de acolo, prin Tîrgul Secuiesc, la Brașov.

Zona în care s-a format orașul se află în depresiunea Trotușului, locuită din cele mai vechi timpuri, după cum o dovedesc cercetările arheologice. Într-adevăr, aici s-au descoperit urmele unor vechi așezări din epoca paleolitică și ne referim la cele de pe dealul Coșna din Tg. Ocna și de la Slobozia Mielului din apropierea municipiului Gheorghe Gheorghiu-Dej [1]. Mult mai numeroase sînt descoperirile privind epoca neolitică și le menționăm pe cele de la Podei—Tg. Ocna, Viișoara —Tg. Trotuș, Tuta, Florești, Malu, Gura Văii, Ștefan cel Mare [2]. Descoperiri din epoca bronzului s-au efectuat la Gura Văii, Viișoara—Tg. Trotuș, Răcăuți, Tg. Ocna, Florești, Slobozia Mielului, Ștefan cel Mare [3].

O semnificație aparte o reprezintă cercetările arheologice care au documentat existența civilizației traco-geto-dacice de pe Valea Trotușului prin descoperirile de la Slobozia, Tisești—Tg. Ocna, Viișoara—Tg. Trotuș, Ștefan cel Mare, Gura Văii, Bogdănești, Răcăuți [4].

Descoperirea unor tezaure monetare grecești și romane ne dovedește existența unor relații comerciale ale geto-dacilor cu lumea și

---

1 Vezi pentru aceste descoperiri pe I. Șandru, în ASUS. Secția a II-a, VII, 1961, 1, p. 215 și urm.; N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmbovița și Em. Zaharia, *Așezări din Moldova de la paleolitic pînă în secolul al XVIII-lea*, București, 197 p. 368-369.

2 I. Șandru, *op. cit.*; N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmbovița și Em. Zaharia, *op. cit.*, p. 363-369; C. Buzdugan, în *Carpica, I*, 1968, p. 102-105; C. Mătasă, în *Arheologia Moldovei, II—III*, 1964, p. 1-62; A. Nițu, C. Buzdugan și C. Eminovici, în *Carpica, IV*, 1971, p. 31 și urm.; A. Nițu și C. Buzdugan, în *Carpica, IV*, 1971, p. 95 și urm.; Al. Artimon și C. Eminovici, în *Carpica, X*, 1978, p. 272-273.

3 I. Șandru, *op. cit.*, N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmbovița și Em. Zaharia, *op. cit.*, p. 364-369; C. Buzdugan, *op. cit.*, p. 103-107; C. Buzdugan și C. Eminovici, în *Carpica, IV*, 1971, p. 113 și urm.; Al. Artimon și C. Eminovici, *op. cit.*, p. 273.

4 I. Șandru, *op. cit.*; Anton Nițu și Mihai Zamosteanu, în *Materiale, VI*, 1959, p. 365-381; N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmbovița și Em. Zaharia, *op. cit.*, p. 364-369; Al. Artimon și C. Eminovici, *op. cit.*, p. 273.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

civilizația greacă și romană [5]. De asemenea, cercetările arheologice întreprinse la Tisești-Tg. Ocna au documentat existența aici a unei importante cetăți geto-dacice, identificată ipotetic ca fiind antica *Utidava* din geografia lui Ptolemeu [6]. Această zonă geografică, valea Trotușului avea să constituie drumul cel mai scurt de legătură între Transilvania și gurile Dunării, cale pe care dacii din interiorul lanțului carpatic obișnuiau să o răzbată spre regiunile bogate din răsărit și invers [7].

Continuitatea de locuire a populației în veacurile următoare, pe aceste meleaguri, este dovedită de descoperirile arheologice întreprinse la Gura Văii, Viișoara — Tg. Trotuș, Ștefan cel Mare, Gheorgne Gheorghiu-Dej, Bogdănești, Oituz și Borzești. Cu acest prilej s-au identificat așezări din secolele IV—V, VI—VII, VIII—IX și X—XI [8].

Din analiza descoperirilor arheologice enunțate mai sus reiese vechimea și importanța istorică a acestor așezări, faptul că există o permanentă continuitate de locuire determinată și de condițiile prielnice de climă și de bogățiile solului și subsolului.

Cu toate că izvoarele scrise sînt insuficiente pentru a reda mai cuprinzător situația comunităților omenești de aici în secolele XI—XIV, se constată un proces de organizare a vieții economico-sociale caracteristic întregului teritoriu al Moldovei [9]. Acest lucru iese în evidență mai ales odată cu făurirea statului feudal Moldova, la mijlocul veacului al XIV-lea. Din această vreme se constată o creștere a așezărilor sătești, menționate ulterior și în izvoarele scrise. Din rîndul acestora se va detașa acea așezare care se afla situată într-o poziție mai bună geografică, la intersecția unor drumuri comerciale și în apropierea unor locuri bogate în resurse ale solului și subsolului.

În aceste condiții și aflat în preajma celui mai mare depozit natural de sare din Moldova, a luat ființă și s-a dezvoltat în a doua jumătate a secolului al XIV-lea, așezarea cu caracter urban, Tîrgu Trotuș. Așa cum se știe, Tg. Trotuș, a luat numele apei lîngă care era așezat [10].

---

5 Ne referim la descoperirile de la Viișoara — Tg. Trotuș, Grozești, Gura Văii, Buciumi și Pîrgărești. Vezi pentru aceste descoperiri: Bucur Mitrea, în *SCN, II*, 1958, p. 27-29; B. Mitrea, în *SCN, III*, 1960, p. 449-450; B. Mitrea, *SCN, V*, 1971, p. 21 și urm.; C. Buzdugan, în *SCN, IV*, 1968, p. 444-445; *SCIV*, 15, 4, 1964, p. 573-574.

6 Al. Vulpe, în *Studii clasice, VI*, 1964, p. 233-246.

7 V. Pârvan, *Inceputurile vieții romane la gurile Dunării*, București, 1923, p. 174-175.

8 I. Șandru, *op. cit.*, p. 221; N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmbovița și Em. Zaharia, *op. cit.*, p. 363-369; D. Gh. Teodor, Constantin Buzdugan și I. Mitrea, *Carpica, II*, 1969, p. 309-321; Al. Artimon și C. Eminovici, *op. cit.*, p. 273-274. Un repertoriu asupra descoperirilor din aceste așezări vezi la I. Mitrea, în *Carpica, XII*, 1980, p. 130-136.

9 Victor Spinei, *Moldova în secolele XI—XIV*, București, 1982, p. 55-290.

10 Originea numelui este controversată. Forma veche a numelui, așa cum apare el în actele slave ale secolului al XV-lea, este „*Totruș*", în ungurește, la 1466: „*Táthros*". Din această formă a rezultat, prin metateză forma actuală Trotuș (vezi C. C. Giurescu, Tîrguri sau orașe și cetăți moldovene din secolul al X-lea pînă la mijlocul secolului al XVI-lea, București, 1967, p. 307, nota 11). După N. Iorga, *Totruș, Tatroș*, pare să însemne „*riul tătăresc*" de la tătari, cărora le aparținea Moldova (N. Iorga, „Privilegiile sangăilor de la Tg. Ocna", București,

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Prima menţiune documentară a Trotuşului apare în privilegiul comercial acordat de domnitorul Moldovei Alexandru cel Bun, negustorilor lioveni la 6 octombrie 1408. În acest document se arată că negustorii lioveni care duc postav la Braşov trebuie să plătească „la vama principală în Suceava, de grivnă trei groşi, iar în Bacău, de grivnă un gros şi jumătate, *iar în Trotuş de grivnă un gros şi jumătate. Iar cînd se vor întoarce, de fiecare povară, la Trotuş, cîte doi groşi,* iar la Bacău de fiecare povară cîte doi groşi" [11]. Tg. Trotuş mai apare menţionat şi în privilegiile comerciale ulterioare din 18 martie 1434 [12], 29 iunie 1456 [13] şi 3 iulie 1460 [14].

În secolul XV Trotuşul se transformase într-un centru înfloritor meşteşugăresc şi comercial. În această perioadă negustorimea din oraş a început să concureze cu braşovenii care făceau comerţ în aceste locuri. Astfel, la 26 mai 1435 domnitorul Moldovei, Ştefan Voievod, a poruncit judecătorilor săi din Trotuş să vegheze ca să nu mai fie împedicaţi şi păgubiţi negustorii braşoveni [15]. Din cele relatate reiese că orăşenii din Trotuş erau nemulţumiţi de avantajele acordate de domnie negustorilor străini şi de concurenţa lor. Acest proces istoric a avut loc atunci cînd în oraşele din Moldova (printre care şi Trotuşul), se dezvoltase într-o măsură însemnată meşteşugurile şi comerţul şi cînd asistăm la o maturizare a orăşenilor, ceea ce va determina o luptă pentru piaţă dintre negustorii localnici şi cei străini.

De asemenea, menţionăm că Trotuşul a fost sediul celor mai vechi şi celor mai puternice exploatări organizate a sării în Moldova, începînd din secolul al XIV-lea şi pînă către sfîrşitul secolului al XVII-lea, cînd avea să cedeze întâietatea Tîrgului Ocna [16].

La 1466, Trotuşul este desemnat „oraş", într-o însemnare de pe o copie a traducerii bibliei în limba maghiară, copie făcută în acest centru de către ungurii husiţi refugiaţi în Moldova [17].

Existenţa unor grupuri etnice (unguri şi germani) pe teritoriul Moldovei, în secolul care a precedat formarea statului moldovenesc, este dovedită şi de izvoarele scrise. Cele mai vechi dovezi despre aşezarea populaţiei germane şi ungureşti în sud-vestul Moldovei, datează, încă din anul 1234 [18]. Aceste grupuri etnice s-au aşezat de obicei în

1915, p. 245-263). Unii cercetători arată că Trotuşul (riu, cu izvorul în Transilvania) ar fi sinonim cu Bistriţa (Radu Rosetti), dar Al. Philippide, în *Originea românilor*, vol. II, p. 369 nu găseşte în limba maghiară decît adj. tartós, durabil, perseverent, ce l-a determinat pe Iorgu Iordan să arate că acesta a suferit uşor metateza lui „r", spre a deveni „*tatros*", iar mai tîrziu la români, tratos (trotuş) (vezi Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, 1963, p. 123).

11 M. Costăchescu, *Documente moldoveneşti înainte de Ştefan cel Mare, II*, Iaşi, 1932, p. 631.

12 *Ibidem*, p. 669.

13 *Ibidem*, p. 789.

14 I. Bogdan, *Documentele lui Ştefan cel Mare, II*, p. 274.

15 M. Costăchescu, *op. cit., vol. II*, p. 677.

16 D. Vitcu, în *Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie*, XI, Iaşi, 1974, p. 10.

17 M. Dan, *Cehi, slovaci şi români în veacurile XIII—XVI*, Sibiu, 1944, p. 101, nota 62.

18 Hurmuzaki, *Documente, I*, p. 132.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

localități fondate anterior de băștinași. Distrugerea episcopiei cumanilor prin invazia tătară din 1241 și perioada tulbure care a urmat ocupării acestor ținuturi de la nordul Dunării de către mongoli, au determinat și plecarea acestor elemente coloniste venite din Transilvania. Ele au revenit mai tîrziu, probabil, în prima jumătate a secolului XIV [19].

Și la Trotuș s-au stabilit grupuri etnice de unguri și germani, menționate și în izvoarele scrise [20].

În vremea domniei lui Ștefan cel Mare, Trotușul ajunsese unul din centrele cele mai importante în ce privește exploatarea sării. La 1502 domnitorul Moldovei, întărea un privilegiu acordat anterior ctitoriei sale de la Putna, anume, „să aibă în fiecare an de la ocna noastră de la Trotuș, cîte o sută cincizeci de drobi de sare" [21]. Mai tîrziu, un călător străin, Pietro Diodato, arătă importanța acestei bogății pentru oraș și economia Moldovei. El menționa la 1641 că „am vizitat Tg. Trotuș așezat într-o vale între munții Carpați. Natura l-a înzestrat cu materia cea mai necesară, cea mai plăcută pentru neamul omenesc, deoarece în jurul acestui oraș se găsesc ocne de unde se scoate sare în cantitate așa de mare, încît este dusă în tot cuprinsul Moldovei, în Rusia, în Turcia și în alte țări. Se transportă pe Dunăre și apoi de pe Dunăre pe M. Neagră pînă la Constantinopol. Toată această sare aparține domnului..." [22].

Din analiza datelor prezentate mai sus reiese vechimea și importanța pe care a avut-o acest oraș în istoria Moldovei. În același timp trebuie să arătăm că există încă multe aspecte necunoscute din trecutul acestui centru urban și care se referă la geneza și evoluția lui istorică.

În vederea clarificării acestor probleme se impunea efectuarea unor cercetări arheologice în vatra veche a orașului, iar pentru ca rezultatele să fie concludente trebuia să cunoaștem, în prealabil, unde se află astăzi această zonă geografică.

Izvoarele scrise ce ni s-au păstrat (cronici, acte, informații ale unor călători străini) sînt insuficiente pentru clarificarea acestor lucruri.

Unele informații despre oraș și poziția sa, numărul locuitorilor și al construcțiilor sînt consemnate în memoriile unor călători străini ce au venit în Moldova și-au poposit și în Tg. Trotuș.

În secolul XVI se menționa că „se pot înșira pe nume cîteva locuri mai însemnate, adică cetăți și orașe din Moldova. Acestea sînt Suceava, Hotin, Neamț, Cetatea Nouă a Romanului, Cetatea Iași, Vaslui, Soroca, Orhei, Trotuș..." [23].

---

19 V. Spinei, *op. cit.*, p. 199.

20 Vezi M. Costăchescu, *Documente moldovenești de la Ștefăniță Voievod*, Iași, 1943, p. 487 ; Hurmuzaki, *Documente*, II, p. 5, p. 698 ; *Documente, A*, Veacul XVI, vol. IV, p. 12 ; V. A. Urechia, *Codex Bandinus*, p. 210-212 ; *Documente, A*, Veacul XVI, vol. IV, p. 245.

21 I. Bogdan, *op. cit.*, I, p. 93.

22 *Călători străini despre țările române*, București, 1973, V, p. 248.

23 *Călători străini despre țările române, I*, București, 1968, p. 198-199.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

La 1542 se arăta că Petru Rareș se afla la Tîrgu Trotuș [24]. De asemenea, la 1562 se releva că o oaste se afla cantonată la Tg. Trotuș, sub comanda lui Nicolae Lugovici cu 700 de oameni [25]. Călătorul străin Ioan Czimor Decsi de Boranya se referea în 1587 la „tîrgul moldovenesc Trotuș unde slujbașii voievodului ne-au găzduit și ne-au ospătat destul de bine din porunca sa, cu locuință, cu hrană și cu băutură" [26].

O semnificație aparte o reprezintă descrierile călătorului străin Bernardino Quirini, venit în Moldova la 1589 și care arăta că „am vizitat de asemenea orașul Trotuș în care sînt cu totul 3 500 de familii de unguri și sași. Aici e numai o biserică încăpătoare de piatră cu podoabe de altar trebuitoare, potire, discuri de argint și o cruce de aramă aurită" [27]. Se observă faptul că acest misionar catolic nu avea nici un interes să se refere la marea majoritate a populației românești, de rit ortodox, care nu intrau în calculele lui.

În relatarea misionarului catolic Andrei Bogoslavič la 1623 se menționează că „în acea provincie (Moldova) mai este o localitate cu numele Trotuș, așezată la poalele munților Transilvaniei ; acolo este o biserică de a noastră și sînt 70 de case de unguri catolici cu preotul lor. Mai sînt și alții..., schismatici români și luterani" [28].

O descriere asupra acestui oraș o avem și de la călătorul Paolo Bonici în relațiunea sa asupra Moldovei din 1632. El arăta că „de la Piatra se poate lăsa drumul mare al Bacăului și se poate merge pe jos, prin pădure, pînă la Trotuș, fiind cam vreo 48 de mile. În apropierea Trotușului trece un rîu care își ia numele de la orașul Trotuș ; acest oraș poate avea în jurul a 400 de case... La două mile depărtare de acest oraș este o ocnă de sare foarte albă cînd este pisată... și acea ocnă produce domnului un venit de 15 000 scuzi pe an" [29].

La 1640 Bartolomeo Bassetti se referea și la Trotuș arătînd că sînt 22 case de catolici cu 100 de suflete și 45 case de schismatici (ortodocși) cu 133 de suflete. Mai menționa existența unei biserici catolice și a două biserici de ale românilor, iar la o depărtare de două mile era o altă biserică, unde n-a mai rămas acum decît zidurile [30].

Călătorul străin Pietro Diodato arăta la 1641 că în acest oraș sînt 30 de case de români cu 160 de suflete, 94 catolici și 28 copii [31].

Dintre toate descrierile făcute asupra orașului cea mai completă și amplă o avem de la călătorul străin Bandini venit în Moldova la 1646. El arăta că orașul odinioară era mai spre răsărit cu o jumătate de milă ungurească, unde se mai zăreau atunci pereții ruinați ai templului catolic [32]. De asemenea menționa că de la acest oraș, întregul district se chema al Trotușului, că erau 30 de case cu 125 suflete. El se referă

24 *Ibidem*, I, p. 390.
25 *Ibidem*, III, p. 200.
26 *Ibidem*, III, p. 214.
27 *Ibidem*, IV, p. 39.
28 *Ibidem*, V, p. 6.
29 *Ibidem*, V, p. 19-20.
30 *Ibidem*, V, p. 186.
31 *Ibidem*, V, p. 249.
32 V. A. Urechia, *Codex Bandinus*, București, 1895, p. 52.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

numai la populația catolică. În ce privește bogăția de bază, *sarea*, Bandini arată că la „apusul orașului este groapa de sare, pe coasta unui munte, la poale este un sat ce are pînă la 300 de case, ale cărui locuitori, nu plătesc bir, decît scot sare pentru domnitorul Moldovei" [33]. „Din această ocnă se întrebuințează sarea nu numai în Moldova, ci și în Rusia, Podolia, Ucraina, Turcia și Tartaria se exportă ; natura acestei sări este cu mult mai tare (e mai sarată) ca sarea de mare, încît ajunge puțină pentru a săra bucatele și pîinea" [34].

Din cele menționate mai sus reise că vatra veche a orașului s-ar fi aflat între actualul teritoriu al comunei Tg. Trotuș și Municipiul Gheorghe Gheorghiu-Dej, pe malul stîng sau pe cel drept al Trotușului.

În această zonă s-au întreprins în anul 1975 cercetări arheologice de suprafață în vederea verificării informației lui Bandini că orașul vechi s-ar fi aflat în vremea sa la o jumătate milă ungurească mai spre răsărit, considerînd că actuala comună Tg. Trotuș era atunci orașul în care a poposit misionarul catolic. Cu toate eforturile noastre, nu am reușit să identificăm nici un fel de urme arheologice care să se refere la vatra veche a orașului Trotuș.

Mult mai fructuoase au fost cercetările întreprinse pe teritoriul actualei comune, situată pe malul stîng al Trotușului. Inițial au fost efectuate unele sondaje în curtea dispensarului sanitar și a bisericii catolice și care s-au soldat cu descoperirea unor vestigii istorice din secolele XVII—XIX.

Cercetările au continuat în partea de nord a localității, la locul „Tarna Nouă (fig. 1). Aici, în secolul XIX au fost depistate urme de construcții, cărămizi și ceramică. În chestionarul întocmit de Odobescu la 1871 se releva în zona actuală a Tg. Trotuș, la locul Țarna Nouă existența a numeroase „urme de beciuri" [35].

Primele investigații arheologice le-am întreprins în 1976 și ele au continuat an de an, iar rezultatele au fost deosebit de concludente asupra trecutului istoric al orașului Tg. Trotuș [36].

În perioada anilor 1976—1981 au fost trasate în această zonă un număr de zece secțiuni dispuse astfel încît, în funcție de formele de teren, dar și de posibilitățile reale de lucru, să se obțină cît mai multe date și observații privind așezarea medievală de aici (fig. 2). Întrucît prezentarea fiecărei secțiuni în parte a făcut obiectul rapoartelor anuale de cercetare, de această dată, credem că este mai oportun să ne oprim, pe rînd, asupra observațiilor stratigrafice și mai ales asupra complexelor și materialelor arheologice descoperite aici în cele șase campanii de săpături de pînă acum.

Stratigrafia locului pe care l-au cuprins cercetările noastre de pînă acum de la Tg. Trotuș este relativ necomplicată. Baza săpăturii este,

33 *Ibidem*, p. 53.
34 *Ibidem*, p. 54-55.
35 Chestionarul lui Al. Odobescu, manuscris, Academia R.S.R., M, SSE/223 — 1871, p. 392.
36 Rezultatele cercetărilor arheologice au fost comunicate la sesiunile de rapoarte de la Oradea, Tulcea, Brașov și Vaslui.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

fără excepție, reprezentată de solul viu de culoare galben-murdar. La partea superioară a solului viu și fără ca pînă în prezent să fi aflat un complex anumea căruia să-i aparțină sau să se înscrie într-un strat continuu de cultură, au apărut în anumite porțiuni fragmente ceramice neolitice atipice. Urmează un strat de pămînt de culoare cenușiu deschis corespunzător nivelului de locuire de la sfîrșitul secolului al XIV-lea — secolul XV. Stratul imediat următor, de culoare cenușiu închis, destul de bogat în materiale arheologice, corespunde nivelului de locuire de la începutul secolului al XVI-lea și pînă în a doua jumătate a secolului al XVII-lea.

În sfîrșit, deasupra acestui strat, în care numai la bază apare un material arheologic unitar (sfîrșitul secolului XVII) în rest el fiind destul de amestecat (probabil din cauza lucrărilor agricole, care au ajuns uneori pînă la circa 0,40 m adîncime), se găsește stratul arabil actual (fig. 3-a).

Cercetările arheologice întreprinse la cele zece secțiuni au avut ca rezultat descoperirea a patrusprezece locuințe, a unor cuptoare și gropi menajere, cît și a fundațiilor unei biserici și a unui cimitir medieval din secolele XIV—XVII (fig. 2).

Pe baza analizei stratigrafice, a materialului arheologic recuperat, complexele de locuire pot fi încadrate cronologic în două mari etape istorice : secolele XIV—XV și XVI—XVII.

AȘEZAREA DIN SECOLELE XIV—XV

Săpăturile metodice din anii 1976—1981 au permis constatarea existenței aici a unei așezări medievale de la sfîrșitul secolului al XIV-lea și secolul al XV-lea. Din această vreme s-au depistat 7 locuințe, din care au fost cercetate integral numai 4. De asemenea, s-a descoperit un cuptor de uz casnic și două gropi menajere (fig. 2).

Cercetările din 1981 au dus la descoperirea fundațiilor unei biserici, ridicată, probabil, în secolul XV [37]. Descriem în continuare complexele de locuire.

Locuința nr. 13 a fost descoperită în secțiunea IX și e de formă rectangulară, cu lungimea de 3,50 m și lățimea de 3,00 m [38]. În colțul de sud-est se afla vatra, de formă ovală și destul de arsă, iar adîncimea pînă la baza locuinței varia între 1,30 și 0,80 m față de nivelul actual de călcare (fig. 3-b). Din observațiile efectuate a reieșit că locuința a fost construită în tehnica paiantei, la sfîrșitul secolului al XIV-lea, după cum o dovedesc fragmentele ceramice găsite pe nivelul de construcție. În a doua jumătate a secolului al XV-lea locuința a suferit un puternic incendiu, acest lucru reieșind în evidență din masa enormă de cărbuni și chirpic ars.

37 Deoarece biserica n-a fost decît parțial cercetată, nu emitem concluzii definitive asupra datării monumentului.

38 Numerotarea locuințelor s-a făcut în ordinea cercetării lor și în funcție de vechimea lor istorică.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

În umplutura pămîntului scos din locuință s-au găsit numeroase obiecte, printre care ceramică caracteristică celei de a doua jumătăți a secolului al XV-lea [39].

Tot aici s-au găsit și numeroase bucăți de zgură și lupe provenind de la un cuptor de redus minereuri, datînd din secolul XV și care se afla în imediata apropiere a locului cercetat.

Locuința nr. 3, descoperită în secțiunea II de formă rectangulară cu laturile de 4,25 m lungime și 3,65 m lățime, avea în partea de sud vatra, de formă ovală, și cu o grosime a arsurii de 3 cm. Întreaga suprafață a locuinței a fost mistuită de un puternic incediu, așa cum o dovedește arsura puternică, de 5 cm ce se afla pe podeaua ei. Locuința a fost construită în tehnica paiantei, la începutul secolului al XV-lea și a dăinuit pînă în a doua jumătate a aceluiași veac (fig. 4-a) [40].

Locuința nr. 6, descoperită în secțiunea III, de formă rectangulară, cu laturile de 10 m lungime și de 8 m lățime a fost construită în prima jumătate a secolului al XV-lea, așa cum reiese din fragmentele ceramice găsite pe nivelul de construcție.

În cuprinsul locuinței s-au găsit resturi de bîrne carbonizate provenind de la construcția ei.

De asemenea, menționăm că în umplutura locuinței s-au găsit fragmente ceramice și obiecte de fier (cuie, piroane, cuțite) din secolul XV.

O semnificație aparte o reprezintă descoperirea în această locuință a unei monede pe podeaua construcției, la adîncimea de 0,50 m, fiind emisă de domnitorul Moldovei, Alexandru cel Bun (1400—1432).

Locuința a fost distrusă în a doua jumătate a secolului al XV-lea, așa cum reiese din materialul arheologic recuperat din umplutura pămîntului scos din această construcție (fig. 5) [41].

Locuința nr. 2, descoperită în secția I, nu a putut fi cercetată decît în mică parte, condiții obiective împiedicînd dezvoltarea săpăturii aici. Locuința a fost construită în secolul XV, probabil, în prima jumătate a acestui secol și a fost incendiată în a doua jumătate a aceluiași veac [42].

În cadrul cercetărilor întreprinse în perioada 1976—1981 au fost depistate și alte locuințe din secolele XIV—XV, dar care n-au fost dezvelite complet din motive obiective.

Cuptorul din secolul XV, descoperit în secțiunea VIII, avea o formă alungită cu o groapă de deservire în lungime de 1,30 m [43]. Bolta cup-

---

39 O descriere detailată asupra acestei construcții și a materialului arheologic recoltat aici vezi la Al. Artimon, *Așezarea medievală de la Tg. Trotuș în lumina descoperirilor arheologice din 1981*, raport susținut la sesiunea de la Vaslui în 1982.

40 Al. Artimon, *Raport preliminar de cercetare arheologică de la Tg. Trotuș pe 1977.*

41 Al. Artimon, *Raport preliminar de cercetare arheologică de la Tg Trotuș pe 1978.*

42 Al. Artimon, *Raport preliminar de cercetare arheologică de la Tg. Trotuș pe 1976.*

43 Al. Artimon, *Așezarea medievală de la Tg. Trotuș în lumina descoperirilor arheologice din 1981*, în *Materiale*, XVI (sub tipar).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

torului păstrată, măsura 5 cm., iar înălțimea lui era de 30 cm față de nivelul vetrei. În umplutura pămîntului scos din interiorul cuptorului s-au găsit fragmente ceramice din secolul XV, oase de animale și păsări și un nasture globular (fig. 4-b).

Cuptoare de acest tip au fost descoperite și la Suceava, datate în prima jumătate a secolului al XV-lea [44].

Groapa menajeră nr. 1, descoperită în secțiunea V, avea o adîncime de 0,90 m față de nivelul vechi de călcare. Din umplutura gropii s-au scos la iveală fragmente ceramice datînd de la sfîrșitul secolului al XIV-lea — prima jumătate a secolului al XV-lea [45].

Groapa menajeră nr. 2, de forma unui clopot, descoperită în secțiunea VII [46], avea o adîncime de 1,50 m față de nivelul actual de călcare. În umplutura pămîntului scos din groapă s-au găsit fragmente ceramice, bucăți de chirpic, pietre și cărbuni. De asemenea, s-a descoperit o monedă de aramă care din cauza gradului înaintat de uzură nu ne-a permis să descifrăm emitentul ei. Se observa pe aversul ei un cap de bour, iar pe revers cîteva bare orizontale. Considerăm că moneda face parte din emisiunile moldovene ale primei jumătăți a secolului al XV-lea.

Cercetările arheologice întreprinse la Tg. Trotuș au avut ca rezultat descoperirea unei *biserici* și a unui cimitir medieval. Într-adevăr, în campania de săpături arheologice din 1981, în secțiunea X s-au descoperit fundațiile unei biserici formate din bolovani de rîu, legați cu mortar și s-au cercetat 15 morminte (fig. 2 ; fig. 4-c).

Cu toate că cercetările sînt abia la început, opinăm că biserica găsită aici, a fost construită în secolul XV [47].

Inventarul descoperit în locuințe și în stratul de cultură corespunzător secolelor XIV—XV este deosebit de bogat, fiind format din ceramică, obiecte de fier și cîteva monede.

Desigur, categoria cea mai bogată de descoperiri o constituie *ceramica*. În stratul de cultură corespunzător sfîrșitului secolului al XIV-lea și începutul secolului al XV-lea au fost găsite numeroase fragmente ceramice. După tehnică, compoziția pastei, ardere și forme, ceramica se împarte în două categorii.

Cele mai numeroase sînt lucrate dintr-o pastă cărămizie și mai rar cenușie, avînd un lut de bună calitate, în compoziția căruia intră un nisip cu mici pietricele, precum și a unor granule de calcar. Bine frămîntată, pasta este totuși grosieră, fapt ce face ca pereții vaselor să aibă grosimi mai mari decît cei ai vaselor modelate din pastă de foarte bună calitate.

Fragmentele ceramice aparțin unor vase — borcan, castroane, și sînt de diferite tipuri după felul buzei, îngroșată la margine, cu gîtul puțin profilat, sau cu buza relativ înaltă cu o nervură la exterior, iar

44 *Materiale*, VI, p. 695.
45 Al. Artimon, în *Materiale, XIV*, p. 598-599.
46 Al. Artimon, în *Materiale, XV*, (sub tipar).
47 Al. Artimon, *Așezarea medievală de la Tg. Trotuș în lumina descoperi arheologice din 1981*, Vaslui, 1982 (manuscris).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

în interior o șănțuire pentru capac. Decorul folosit este format din linii orizontale, adîncite și trasate inegal pe pîntecul vaselor cu ajutorul unui instrument cu vîrful rotunjit. Răspîndirea acestui decor, împreună cu suita de caneluri orizontale și paralele trasate uniform pe corpul vasului este cauzată de generalizarea folosirii roatei rapide ce ușura execuția unui astfel de decor și contribuia la standardizarea produselor ceramice (fig. 6 ; fig. 7).

Cea de a doua categorie ceramică găsită în acest nivel de locuire o reprezintă vasele lucrate dintr-o pastă de foarte bună calitate în amestecul căreia s-a folosit un nisip fin. Lucrate la roată rapidă, această ceramică are pastă bine frămîntată, vasele prezentînd în spărtură un aspect compact, fără spații goale. În cadrul acestei categorii ceramice se întîlnesc vase ce au culoarea uniform cenușie pe toată suprafața lor, iar altele au o culoare mai închisă, aproape neagră, ca urmare a acoperirii acestor exemplare cu o angobă foarte subțire, fapt ce a dat ambelor fețe ale vaselor și mai ales celei exterioare, o culoare mai închisă față de miez.

Fragmentele ceramice din această categorie aparțin unor vase lucrate din pastă cenușie fină și provin de la căni cu gura trilobată, ulcioare, pahare, castroane cu analogii în descoperirile de la Bacău [48], Baia [49], Iași [50], Suceava [51], Roman [52].

Ea se caracterizează printr-un decor imprimat cu ajutorul rotiței dințate sau a ruloului sculptat cu diferite motive.

Printre fragmentele ceramice găsite la Tg. Trotuș, decorate cu rotița dințată, menționăm unul ce provine de la o cană lucrată din pastă cenușie fină și prezintă o suită neîntreruptă de ramuri de brad, dispuse constant în poziție verticală. Acest motiv denumit ca atare „brăduț" a fost descoperit la Suceava [53], la Roman [54] și în alte centre orășenești din Moldova (fig. 8/1).

Un alt fragment ceramic ce provine de la o cană, lucrată dintr-o pastă foarte bine frămîntată, de culoare cenușie este decorată cu linii paralele verticale, întrerupte de X-uri duble imprimate cu rotița și după care urmează o bandă de linii în val (fig. 8/2). Exemplare aproape asemănătoare au fost descoperite la Suceava [55] și Baia [56].

O descoperire deosebită o reprezintă găsirea la Tg. Trotuș a unui fragment ceramic provenind de la o cană cu gura trilobată și care are

48 Al. Artimon și I. Mitrea, în *Carpica*, 1976, p. 200-217.
49 Eugenia Neamțu, Vasile Neamțu, Stela Cheptea, *Orașul medieval Baia, în secolele XIV—XVII*, Iași, 1980, p. 111-122.
50 Al. Andronic, Eugenia Neamțu și M. Dinu, în *Arheologia Moldovei, V*, p. 210-218.
51 M. D. Matei, *Contribuții arheologice la istoria orașului Suceava*, București, 1963, p. 131-160.
52 M. D. Matei, I. Chițescu, în *Dacia*, N.S., X, 1966 p. 298-307 ; Ibidem, în *Studii și materiale de muzeografie și istorie militară*, București, 1, 1968, p. 41-44.
53 M. D. Matei, *op. cit.*, p. 146-147.
54 M. D. Matei, L. Chițescu, în *Studii...*, 1, 1968, p. 43-44.
55 M. D. Matei, *op. cit.*, p. 148-149, fig. 26/9 și 27/12.
56 Eugenia Neamțu, Vasile Neamțu, Stela Cheptea, *op. cit.*, p. 105, fig. 62/8.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

culoarea cenușie mai închisă, aproape neagră, ca urmare a acoperirii cu o angobă subțire, fapt ce a dat ambelor fețe ale vasului și mai ales celei exterioare, o culoare mai închisă față de miez. Decorul acestuia este caracterizat prin motivul ștampilat cu figuri în relief, realizat cu un rulou, pe care au fost săpate în negativ diferite figuri. Între două rînduri de puncte pătrate, adîncite și compus dintr-un fond de plasă se află două semne cu caracter gotic, înalte de 22 mm și late de 4 mm. Fără a putea preciza în stadiul actual al cercetărilor dacă aceste semne reprezintă sigur litere sau cifre și nici sensul lor, nu ne scapă constatarea că este vorba de o inscripție a cărui descifrare ar aduce noi dovezi în înțelegerea acestor materiale (fig. 8/3).

Descoperiri similare s-au întreprins și la Roman [57], dar care prezintă mai multe tipuri și variante.

De asemenea s-au găsit și fragmente ceramice lucrate din pastă cenușie fină cu decor format din linii ce se întretaie și formează triunghiuri (fig. 8/4). Asemenea obiecte s-au descoperit și la Bacău, din care unele și pe ceramică roșie fină [58].

Ceramica din această categorie a fost atribuită de unii cercetători unor coloniști străini, germani veniți și la Trotuș la sfîrșitul secolului al XIV-lea [59].

În cadrul cercetărilor efectuate la Tg. Trotuș s-au scos la iveală și numeroase fragmente ceramice din prima și a doua jumătate a secolului XV. Sînt tipuri cunoscute de vase găsite și în alte centre orășenești din Moldova, la Suceava, Bacău, Iași etc.

Menționăm descoperirea unor oale-borcan, căni cu o toartă, capace, pahare, castroane și în care predomină ceramica roșie și mai puțin cea cenușie (fig. 6/1-8)[60]. Din a doua jumătate a secolului XV s-au găsit și cîteva fragmente ceramice smălțuite, de import, probabil din Transilvania (fig. 6/6, 7, 9).

În cadrul așezării din secolele XIV—XV, s-au găsit și numeroase obiecte de fier : cuie, piroane, cuțite, dăltițe, undițe, vîrfuri de săgeți (fig. 9).

De asemenea s-a găsit și o sapă de formă trapezoidală, avînd marginile de la partea inferioară ușor rotunjite. În partea de mijloc, în interior are o nervură puternic profilată. La partea superioară are un manșon rotund pentru prinderea cozii din lemn (fig. 9/5).

Tot din această vreme datează un nasture globular, cît și un inel de argint, avînd veriga lipită pe dosul plăcii și fiind incizată cu două dungulițe paralele. Pe placa, dreptunghiulară și cu laturile perlate era aplicat un cristal de rocă, fixat în rama de argint și care nu s-a mai găsit. Laturile dreptunghiului au dimensiunile de 20×14 mm, iar veriga este lată de 5 mm și cu diametrul de 20 mm. Greutatea totală a

57 M. D. Matei, L. Chilescu, în *Studii...*, 1, 1968, p. 44–45.
58 Al. Artimon și I. Mitrea, *op. cit.*, p. 213, fig. 18/1, 2 ; p. 217, fig. 18/7.
59 M. D. Matei, *op. cit.*, p. 131 și urm. ; M. D. Matei, în *Dacia*, N.S., VI, p. 357 și urm.
60 Vezi Al. Artimon, în *Materiale*, XIV, p. 601, fig. 5/1—9 ; Al. Artimon, *Materiale*, XV, sub tipar ; Ibidem, *Materiale*, XVI (manuscris).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

inelului este de 4,55 g și are un titlu al argintului de 750‰ (fig. 8/5). Inelele de tipul ce au cușeta completată cu mici brichete de granule din argint, dau obiectului trăsături ale vechei arte a orfevreriei bizantine.

Inele asemănătoare au fost găsite la Măicănești [61] (datate la sfîrșitul secolului al XIV-lea — începutul secolului al XV-lea), Cotu Morii—Popricani [62] (secolul XV) și Drobeta-Turnu Severin [63] (secolul XV).

Monede. In așezarea din secolele XIV—XV s-au descoperit și monede. Dintre aceestea au putut fi identificate numai cîteva, restul fiind foarte uzate sau, din cauza umidității excesive a solului, chiar cu totul deteriorate.

Menționăm găsirea în secțiunea II, a unei monede anepigrafice emise de domnitorul Moldovei, Alexandru cel Bun (1400—1432).

De asemenea, în locuința nr. 6 din secțiunea III, pe podea, s-a găsit o monedă anepigrafă de aramă, mult uzată și care a fost emisă de domnitorul Moldovei, Alexandru cel Bun (1400—1432).

În stratul de cultură aparținînd acestor vremuri s-a găsit, în secțiunea V, o monedă emisă de domnitorul Moldovei, Iliaș Voievod. Moneda este un gros de bronz, ce are între două cercuri legenda: ELIAS WOIWODA, emisă în perioada 1436—1442. În centru moneda are reprezentat pe avers un cavaler în armură, purtînd un coif cu cap de bour, ținînd în mîna stîngă o spadă ridicată, iar pe revers un scut avînd în cîmp o figură ce pare a fi alcătuită din două potcoave cu gura în jos, iar deasupra acestei figuri o cruce cu brațele egale (fig. 8/7) [64].

Cercetările întreprinse în cadrul secțiunii IX au dus la descoperirea unei monede de argint de tipul șiling, emisă de Henri Reus, conte de Planen, între anii 1469—1470, pentru Ordinul Teutonic [65] (fig. 8/8).

AȘEZAREA DIN SECOLELE XVI—XVII

Cercetările arheologice întreprinse la Tg. Trotuș în perioada 1976—1981 au dovedit existența unei așezări mai bogate din secolele XVI—XVII. Într-adevăr, aici au fost depistate un număr mai mare de locuințe cu anexele lor și a fost recoltat un material arheologic numeros constînd din ceramică de uz casnic și ornamentală, obiecte de fier (unelte agricole și meșteșugărești, scoabe, piroane, cuie, lacăte etc.) și monede.

Din această vreme s-au depistat un număr de 9 locuințe, 3 gropi menajere și un cuptor.

Din constatările întreprinse a reieșit că locuințele sînt de suprafață, cu pivnițe, din care unele cu fundație de piatră sînt lucrate în tehnica

61 Panait I. Panait, în *Materiale de istorie și muzeografie*, V, București, 1967, p. 17-18, fig. 3.

62 Eugenia Neamțu, în *Arheologia Moldovei*, I, 1961, p. 286-287, fig. 3/3.

63 Al. Bărcăcilă, în *Materiale*, V, p. 779, fig. 2/15.

64 Octavian Iliescu, *Moneda în România*, București, 1970, p. 29-30; Octavian Luchian, George Buzdugan și Constantin C. Oprescu, *Monede și bancnote românești*, București, 1977, p. 68, nr. 500.

65 A. Angel—R. Serrure, *Traité de numismatique du Moyen Age*, vol. Bologna, 1964, p. 1 329-1 331; Vezi Al. Artimon, *Materiale*, XVI, manuscris.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

paiantei. În rîndurile ce urmează ne referim la complexele de locuire depistate în zona cercetată și la materialul arheologic recuperat cu această ocazie.

Locuința nr. 10 a fost descoperită în secțiunea V și avea laturile de 4×5 m, iar la intrare de 3×2 m (fig 10 a). Din observațiile efectuate a reieșit că este o locuință cu pivniță de formă rectangulară cu o intrare în beci de formă aproximativ dreptunghiulară. De asemenea s-au descoperit două gropi, una la intrare care avea adîncimea de 2,40 m față de nivelul actual de călcare și de 0,60 m față de de podeaua beciului iar altă groapă, mult mai mică, avea adîncimea față de podea de 0,20 m. La baza pămîntului de umplutură s-au găsit numeroase cahle masate în partea principală a locuinței care proveneau de la o sobă prăbușită în pivniță. De asemenea, în pămîntul de umplutură scos din locuință s-au descoperit multe creuzete, obiecte de metal, foarte multe deșeuri provenind de la metale (tablă) care ne dovedește că această locuință a aparținut unui meșteșugar ce confecționa obiecte de podoabă (inele).

Din observațiile efectuate a reieșit că această locuință a fost ridicată în prima jumătate a secolului al XVI-lea și a dăinuit pînă în secolul XVII. Atît pe nivelul de construcție cît și pe podeaua beciului s-au găsit fragmente ceramice caracteristice secolului XVI. De asemenea s-a găsit și o monedă emisă pentru Moldova de Ștefăniță Voievod (1517—1527). La baza pămîntului de umplutură provenind de la dărîmarea construcției s-au găsit fragmente ceramice caracteristice secolului al XVII-lea, care fixează un termen postquem pentru perioada cînd a fost distrusă această locuință. În locuință s-a găsit un bogat material arheologic format din ceramică de uz casnic și ornamentală, obiecte de fier (catarame, piroane, cuie, unelte meșteșugărești), obiecte de podoabă [66].

Locuința nr. 8 a fost depistată în secțiunea IV și avea fundația lucrată din piatră de rîu legată cu pămînt, fiind formată dintr-o încăpere mai spațioasă, de formă dreptunghiulară cu laturile interioare de 4,50 m lungime și 3,50 m lățime. Adîncimea podelei beciului în această încăpere era în medie de 1,80 m față de nivelul actual de călcare. Pe podeaua beciului s-au observat urme puternice de arsură care proveneau de la pardoseala de lemn a locuinței, ce a suferit un puternic incendiu și s-a prăbușit în beci. Cealaltă cameră a locuinței, de formă aproximativ dreptunghiulară, avea laturile interioare de 3,00×2,50 m, iar adîncimea podelei față de nivelul actual de călcare era în medie de 1,00 m (fig. 10-b). În locuință se intra printr-un coridor lung de 3,75 m și lat de 1,50 m care avea adîncimea medie față de nivelul actual de călcare de 0,45 m.

Cu prilejul dezvelirii locuinței s-au întreprins observații utile privitoare la tehnica de construire a ei. Astfel, în pămîntul de umplutură, scos din locuință, s-au găsit numeroase bucăți de chirpic (unele mai mari, altele mai mici) ce aveau imprimate pe ele urme de bîrne și loazbe.

66 O descriere detailată asupra acestei locuințe și a materialului recoltat ici vezi Al. Artimon, *Materiale*, XIV, Tulcea, 1980, p. 612-617.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Acest lucru ne determină să afirmăm că pereții construcției, la suprafața solului erau lucrați în așa numita tehnică a paiantei.

Din observațiile efectuate a reieșit că locuința a fost ridicată în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, așa cum reiese din fragmentele ceramice găsite pe nivelul de construcție, cît și pe baza unei monede emisă de Ferdinand I pentru Ungaria la anul 1554, și găsită pe podeaua beciului. Locuința a suferit un puternic incendiu în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, așa cum rezultă din materialul găsit în umplutura pămîntului scos din locuință [67].

Locuința nr. 1, a fost descoperită în secțiunea I fiind de formă dreptunghiulară cu laturile de 4,25×2,50 m. În colțul de sud-vest a locuinței s-a observat existența unei gropi de par cu adîncimea față de nivelul podelei de 0,50 m și avînd diametrul de 25 cm. Altă groapă de par s-a găsit pe latura de vest cu adîncimea de 48 cm față de nivelul podelei și un diametru de 23 cm. De asemenea s-au găsit și resturile carbonizate de la o bîrnă de stejar (fig. 11). În pivnița locuinței s-au găsit numeroase cahle provenind de la o sobă ce s-a prăbușit aici, în urma distrugerii ei.

Locuința a fost construită în a doua jumătate a secolului al XVI-lea așa cum rezultă din fragmentele ceramice caracteristice acestui veac și găsite pe nivelul de construcție.

Adîncimea maximă a beciului avea 1,30 m față de nivelul actual de călcare. Din observațiile efectuate a reieșit că a fost distrusă în a doua jumătate a secolului al XVII-lea [68].

Locuința nr. 11, descoperită în secțiunea VII și cercetată integral, de formă rectangulară, cu lungimea de 6,40 m și lățimea de 5,30 m, avea și un mic gîrlici în pantă lină de pătrundere în locuință cu dimensiunile de 2,30×2,20×1,90 m (fig. 12). Urmele acestei case cu pivniță nu se vedeau la suprafața solului. În săpătură, ea a apărut sub forma unei gropi adînci de 1,70 m și ocupînd o suprafață de 50 m^2, reprezentînd pivnița casei. Beciul locuinței era căptușit cu bîrne și scînduri din care s-au mai păstrat bucăți carbonizate din acest material lemnos. Adîncimea maximă a beciului față de nivelul actual de călcare este de 1,70 m. La intrarea în beci prin gîrlici, adîncimea variază între 0,80—1,20 m. O parte din grinzile și scîndurile carbonizate proveneau și de la tavanul și acoperișul casei.

Din observațiile efectuate a reieșit că această locuință a fost ridicată în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, după cum o dovedesc fragmentele ceramice găsite pe nivelul de călcare, cît și găsirea unei monede în condiții stratigrafice clare, emisă la 1583 de Rudolf II, pentru Ungaria.

Distrugerea locuinței a avut loc în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, așa cum rezultă din materialul arheologic găsit în umplutura pămîntului scos din beci.

---

67 Al. Artimon, *Materiale*, XIV, Tulcea, 1980, p. 604-612.

68 Al. Artimon, *Raport preliminar asupra cercetărilor arheologice de Tg. Trotuș* (1976—1977), manuscris.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

În colțul de vest al beciului s-au găsit numeroase cahle care proveneau de la o sobă de la parterul construcției, prăbușită în această zonă ,ca urmare a distrugerii locuinței.

În locuință s-a găsit un bogat material arheologic format din ceramică de uz casnic și ceramică ornamentală (cahle, din care unele cu inscripție), obiecte de fier (piroane, scoabe, cuie, cuțite, amnare, belciuge, balamale etc.) și monede [69].

Cercetările întreprinse în această zonă au depistat și locuințele 4, 9, 14, care n-au fost studiate integral din cauza existenței culturilor cerealiere care nu ne-au permis extinderea săpăturilor în perimetrul respectiv. Între aceste locuințe merită să menționăm că una din ele (L4) avea fundația lucrată din pietre legate cu pământ (fig. 2).

În zona cercetată au fost descoperite trei gropi menajere și un cuptor.

Astfel, în secțiunea IV, a fost dezvelită *groapa nr. 1*, de formă tronconică, adîncă de 1,55 m față de nivelul actual de călcare și săpată în secolul XVI, așa cum reiese din situația stratigrafică și pe baza materialului arheologic scos din umplutura pămîntului din groapă [70].

Într-adevăr, în groapă au fost găsite fragmente ceramice din această vreme, cărbuni, pietre, oase.

Groapa nr. 2 a fost descoperită în secțiunea II și a distrus o locuință din secolul XV, fiind de formă tronconică, adîncă de 1,07 m față de nivelul actual de călcare și săpată în secolul XVII, așa cum rezultă din fragmente ceramice găsite în umplutura pămîntului scos din groapă.

Groapa nr. 3, descoperită în secțiunea VIII, de formă tronconică, adîncă de 1,47 m față de nivelul actual de călcare, a fost săpată în secolul XVII, așa cum reiese din situația stratigrafică și pe baza materialului arheologic recoltat din umplutura pămîntului scos din groapă. Cu prilejul cercetărilor s-au scos din groapă mai multe materiale arheologice printre care menționăm o teslă, un cuțit, o drîmbă, un foarfece, o cheie, o scoabă, o verigă trilobată pentru prins curelele de la hamuri și căpestre, un piron. De asemenea s-au găsit mai multe fragmente ceramice, o farfurie lucrată din pastă de culoare cenușie, o farfurie ornamentală, pictată la interior. Din cadrul ceramicii ornamentale, menționăm găsirea unei cahle, în stare fragmentară, nesmălțuită, cu reprezentarea unui cavaler medieval cu sabie. De asemenea un fragment provenind de la o cahlă nesmălțuită cu reprezentarea unui cavaler cu flamura. În groapă s-au găsit și trei monede, una emisă de Sigismund III (1587—1632), pentru orașul Riga, de tipul solidus, alta emisă tot de Sigismund III la anul 1627 și ultima monedă emisă de Gustav Adolf (1611—1632) pentru orașul Riga [71].

Cuptorul nr. 1, a fost descoperit în secțiunea V și făcea parte din complexul locuinței 10, fiind folosit de meșterul ce confecționa obiecte de podoabă și căruia îi aparținea și locuința respectivă. Cuptorul avea

69 Al. Artimon, *Materiale*, XV, Brașov, 1981 (sub tipar).
70 Al. Artimon, *Materiale*, XIV, Tulcea, 1980, p. 604, fig. 7/3.
71 Al. Artimon, *Așezarea medievală de la Tg. Trotuș în lumina descoperirilor arheologice din 1981*, *Materiale*, XVI (manuscris).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

adîncimea de 1,20 m față de nivelul actual de călcare, iar pereții aveau o grosime a arsurii de 10 mm [72] (fig. 10).

În afara complexelor de locuire descrise mai sus, merită să menționăm că în jurul bisericii depistată în secțiunea X și datată în secolul XV, au fost dezvelite un număr de 15 morminte, din secolele XVI—XVII (fig. 2).

La mormintele dezvelite s-au efectuat observații asupra felului de înmormîntare, a ritului și obiectelor de inventar găsite în ele.

Înhumația s-a făcut în sicrie. Adîncimea la care se aflau scheletele față de nivelul actual de călcare, variază între 0,60 și 1,00 m.

Morții au fost înhumați culcați pe spate, cu brațele fie paralele cu corpul, fie îndoite din cot și așezate cu palmele pe piept sau abdomen.

La unele morminte o palmă se sprijinea pe piept și cealaltă pe abdomen. Ritul de înmormîntare era cel creștin, înhumații fiind orientați cu capul la vest și picioarele la est, cu mici deviații datorate poate anotimpului în care s-a făcut înmormîntarea.

Inventarul mormintelor este extrem de sărac, atît din punct de vedere al calității, cît și valorii artistice a lor. Din cele 15 morminte numai la 4 din ele s-au descoperit piese de inventar.

Menționăm descoperirea la mormîntul nr. 2 a unei monede emise de Sigismund I (1506—1548), pentru Polonia. La mormîntul nr. 5 s-au găsit doi nasturi globulari, iar la mormîntul nr. 11 s-a găsit o monedă emisă de Maximilian II, pentru Ungaria. Numai la mormîntul nr. 14 s-au găsit mai multe copci folosite la încheiatul hainelor.

În complexele de locuire aparținînd așezării din secolele XVI—XVII s-a descoperit un bogat material arheologic format din ceramică de uz casnic, ceramică ornamentală, obiecte de fier (unelte meșteșugărești, unelte agricole, piroane, cuțite, catarame, amnare, balamale, chei, vîrfuri de săgeți etc.) și monede [73].

Cu prilejul cercetărilor efectuate aici s-a găsit un număr relativ mare de obiecte de fier care dovedește una din îndeletnicirile de bază ale orășenilor și anume meșteșugul prelucrării fierului. Cu toate că pînă în prezent nu s-a găsit nici un atelier de fierărie, existența în zona cercetată a unor numeroase lupe și zgură ne dovedește prezența aici a unor meșteșugari care prelucrau fierul, așa cum s-a găsit și locuința-atelier a unui meșter ce confecționa obiecte de podoabă.

În funcție de utilizarea lor obiectele de fier pot fi împărțite în mai multe categorii :

a) piese provenind de la locuințe ; b) obiecte de uz curent ; c) unelte ; d) armament, echipament militar și harnașament ; e) alte obiecte.

La construirea locuințelor au fost utilizate piese de fier ca : cuie, piroane, țițini, scoabe, balamale, închizători de uși, belciuge etc. Cuiele și piroanele sînt dreptunghiulare în secțiune, subțiindu-se spre vîrf și cu

72 Al. Artimon, *Materiale*, XIV, Tulcea, 1980, p. 612.

73 În lucrarea de față nu ne vom referi în mod detaliat asupra descrierii acestui material arheologic, întrucît a făcut obiectul studiului în rapoartele anuale de cercetare arheologică prezentate la sesiunile de la Tulcea (1980), Brașov (1981) și Vasl (1982).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

floarea în formă de ciupercă sau dreptunghiulară (fig. 13). Ele au fost găsite în număr mare în locuințele 4,8,10, și 11.

Pentru fixarea ușilor și ferestrelor locuințelor s-au folosit țîțîni și balamale. Țîțînile folosite au forma unui unghi drept (fig. 13/4). S-au găsit și balamale foliforme. De asemenea s-au descoperit numeroase scoabe în formă de *U*, în formă de *L* și în formă de ac (fig. 13/5-6), cît și belciuge, închizătoare de uși, lacăte și chei (fig. 13/7-10; 15/9). În suprafața cercetată s-au găsit în locuința nr. 11, două lacăte cu corpul circular (fig. 13/7,10) și un lăcățel în formă de butoiaș (fig. 13/9).

De asemenea s-au găsit și numeroase chei cu tija cilindrică, iar dispozitivul de acționare a mecanismului de închidere, de formă dreptunghiulară, și mînerul în formă de verigă se sprijină pe tija cheii (fig. 13/8).

Între obiectele de uz curent menționăm descoperirea în locuința nr. 11 a unui amnar de formă elipsoidală cu capetele rotunjite și avînd la una din părți un orificiu (fig. 13/11). Un exemplar asemănător s-a găsit la Baia [74], însă care este datat în secolele XIV—XV.

În locuințe s-au găsit și numeroase cuțite care sînt grupate în două tipuri diferite : cuțite prevăzute cu peduncul și cuțite prevăzute cu mîner în formă de lamă și plăsele prinse de acestea cu nituri (fig. 14/1,2).

Între uneltele găsite în suprafața cercetată menționăm două cosoare, un toporaș, o teslă, o coasă (fig. 14/4-6, 9). De asemenea, în locuința-atelier s-au găsit numeroase unelte folosite la confecționarea obiectelor de podoabă (inele) printre care menționăm un dorn, un străpungător, mai multe cuțitașe, dăltițe și un foarfece [75].

Cu prilejul cercetărilor de la Tg. Trotuș s-au găsit și piese de armament, echipament militar și harnașament. Între acestea, menționăm găsirea unor vîrfuri de săgeți de diferite tipuri cu peduncul și cu tub de înmănușare (fig. 15/7-8) și a unor verigi trilobate pentru prins curelele de la hamuri și căpestre (fig. 14/10).

În cursul cercetărilor au fost scoase la lumină numeroase alte obiecte printre care enumerăm drîmbe, catarame de diferite tipuri, crampoane din fier pentru gheață, manșoane de fier etc. (fig. 15/4-5; 8, 11).

Privit în ansamblu, materialul fieros descoperit la Tg Trotuș și aparținînd secolelor XVI—XVII este destul de bogat și variat față de secolele anterioare.

Între meșteșugurile practicate de locuitorii Tg. Trotușului, *olăritul* a ocupat un loc deosebit așa cum rezultă din numeroasele materiale descoperite în această așezare și care se împart în ceramică de uz casnic și ceramică ornamentală (cahle de sobă).

În cadrul nivelului de locuire din secolele XVI—XVII s-au descoperit numeroase vase : oale-borcan, căni, pahare, castroane, farfurii, capace etc. Ceramica din această categorie este lucrată la roata rapidă, smălțuită și nesmălțuită și se caracterizează printr-o pastă avînd în compoziție nisip cu bobul mijlociu. Predomină ceramica de culoare roșu cără-

74 Eugenia Neamțu, Vasile Neamțu, Stela Cheptea, *op. cit.*, p. 62, fig. 33/1.
75 Al. Artimon, *Materiale*, XIV, Tulcea, 1980, p. 616, fig. 15 și 16.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

miziu, dar s-au găsit şi exemplare de culoare cenuşie [7] De asemenea s-au găsit şi vase lucrate din pastă albă (caolin).

Ceramica de la Tg. Trotuş are apropiate analogii cu vasele de acelaşi tip descoperite la Iaşi [77], Adjudu Vechi [78], Traian-Zăneşti [79], Baia [80], datată în secolele XVI—XVII (fig. 15/1,3 ; 6-7,10).

O valoare deosebită o prezintă *ceramica ornamentală* găsită în locuinţe. Prin varietatea şi bogăţia acestui material arheologic ne putem face o imagine asupra gradului de dezvoltare la care ajunsese pătura orăşenească de la Tg. Trotuş în secolele XVI—XVII. Ceramica de interior utilizată în dublu scop — practic şi estetic — a fost destinată cu precădere construirii sobelor care făceau parte integrantă din arhitectura interioară a locuinţei. Cahlele smălţuite şi nesmălţuite sînt lucrate dintr-o pastă consistentă avînd ca degresant nisip cu bobul mic, mijlociu şi mare şi chiar, în unele cazuri mici pietricele, care le dau un aspect zgrunţuros.

Modelarea cahlelor s-a făcut cu tiparul, iar arderea lor s-a produs în cuptoare obişnuite de olar, după procedeul arderii oxidante care a dat tuturor pieselor o culoare roşie-cărămizie. Unele cahle au fost smălţuite în verde.

Marea majoritate a cahlelor de la Tg Trotuş aparţin categoriei de cahle cu faţa plină şi cu olanul deschis.

Tipul I. În acest tip includem o cahlă şi cîteva fragmente, descoperite în locuinţele 10 şi 11. Cahla din locuinţa 10, de formă rectangulară, cu laturile de 21,2×1,8 cm, este lucrată din pastă cărămizie, nesmălţuită şi are reprezentat un cavaler călare spre dreapta îmbrăcat în armură şi care ţine o lance. Sub picioarele calului sînt redate trei cercuri ce se întretaie (fig. 16/1).

Tipul II cu două variante cuprinde mai multe cahle întregi şi alte fragmente descoperite în locuinţa 10. Cahlele aparţinînd primei variante, de formă dreptunghiulară, cu laturile de 27,4×16×1,8 cm au un chenar pe margine şi sînt despărţite în două de o bandă formată din pătrăţele în mijlocul cărora sînt redate puncte. Partea superioară a cahlei este decorată cu motive vegetale stilizate, iar partea inferioară cu motive geometrice (fig. 16/5). A doua variantă cuprinde cahle ce corespund ca decor primei variante dar sînt mai mari, cu laturile de 30×22×1,2 cm (fig. 16/3).

Tipul III cuprinde un exemplar în stare fragmentară, descoperit în locuinţa 10, nesmălţuită, de formă rectangulară, decorată cu motive florale şi cu laturile pătrate de 22×12×2 cm [80].

---

76 O descriere mai amplă a ceramicii de uz casnic găsită la Tg. Trotuş şi aparţinînd secolelor XVI—XVII a fost prezentată în rapoartele anuale de cercetare arheologică (vezi Al. Artimon, *Materiale*, XIV, Tulcea, 1980, p. 612-615, fig. 10 şi fig. 11 ; Al. Artimon, *Materiale*, XV, Braşov, 1981 (sub tipar).

77 Al. Andronic, Eugenia Neamţu, M. Dinu, *op. cit.*, p. 223-226, fig. 30 şi fig. 32/1, 2.

78 Al. Artimon, în *Carpica*, 1976, p. 244-248, fig. 8—9.

79 Gh. Bichir, *SCIV*, 18, 1967, 2, p. 317-319.

80 Al. Artimon, *Materiale*, XIV, Tulcea, 1980, p. 615, fig. 12/4.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Tipul IV În acest tip se includ cîteva fragmente de cahle nesmălțuite printre care unul găsit în locuința 10 este decorat cu motive vegetale stilizate și cu flori de lalea în colțurile cahlei [81].

Tipul V cuprinde două cahle întregi și cîteva fragmentare [82], nesmălțuite, găsite în locuința 11. Cahlele de acest tip au laturile de circa 0,210×0,175 m, iar gardina de 4 cm. Pe marginea cahlei este redat un chenar ornamentat cu linii verticale succesive, iar în plan central este redat un alt chenar în forma unui octogon avînd în interior un vas de formă conică cu o floare stilizată. La cele patru colțuri exterioare ale octogonului sînt redate patru flori de crin stilizate.

La partea superioară a cahlei, între florile de crin este un chenar în interiorul căruia este scris cu litere latine majuscule : MIKAI. De asemenea la partea inferioară a cahlei, între cele două flori de crin, într-un chenar este scris cu majuscule latine : PHTIHET (cu precizarea faptului că de această dată tiparul este inversat și numai la o atentă descifrare s-a obținut conținutul enunțat mai sus) (fig. 16/2). Observațiile întreprinse pînă în prezent asupra acestor cahle ne dovedesc că, probabil, este vorba de un meșter care a confecționat aceste cahle pe nume : *MIKAI PHTIHET*.

S-ar putea emite și ipoteza că aceste cahle să fi fost comandate de proprietarul casei și care a solicitat să i se menționeze pe ele și numele lui.

Descoperirea în cauză nu este singulară, întrucît au mai fost găsite cahle cu inscripție și în alte localități ; Baia [83], Tîrgoviște [84], Suceava [85], Roșia [86], Făgăraș [87]. Ceea ce trebuie să menționăm însă este faptul că pînă în prezent nu s-au mai descoperit cahle cu inscripție de acest tip ca la Tg. Trotuș. Ele prezintă valoare deosebită pentru cunoașterea realităților istorice din orașele medievale românești ale acestor vremuri.

Tipul VI. În acest tip se includ mai multe cahle întregi și alte fragmentare descoperite în locuința nr. 11. Cahlele de acest tip au dimensiunile de 0,214×0,185 m, iar gardina este circa 4,5 cm. Pe marginea cahlei este redat un chenar dreptunghiular, iar în plan central apare un alt chenar în forma unui octogon, avînd în interior un vas cu trei flori stilizate, aranjate în cruce. La colțurile exterioare ale octogonului sînt redate alte patru flori de lalea stilizate. Între aceste flori, atît la partea superioară a cahlei, cît și la cea inferioară, este redat un brîu de linii în zig-zag, motiv întîlnit și în arta populară românească (fig. 16/6). Cahlele sînt smălțuite în verde deschis.

---

81 *Ibidem*, p. 615, fig. 12/5.
82 Al. Artimon, *Materiale*, XV, Brașov, 1981 (sub tipar).
83 Vezi *SCIVA*, 25, 1974, 3, p. 474, fig. 1 și p. 475.
84 Barbu Slătineanu, *Ceramica feudală românească și originile ei*, București, 1958, p. 111, fig. 114.
85 Paraschiva Victoria Batariuc, în *Anuarul Muzeului județean Suceava*, 1980, p. 663-665.
86 Th. Nagler, în *Culegere de studii și cercetări*, Muzeul regional Brașov, 1967, p. 147, fig. 9.
87 Ana Iliescu și Voica Pușcașu, în *Buletinul Monumentelor Istorice*, anul XXXIX, nr. 4, 1970, p. 13-14, fig. 5.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Tipul VII. Cahlă descoperită într-un singur exemplar în locuința nr. 11, are laturile de 0, 185×0,155 m, nesmălțuită și decorată cu motive geometrice stilizate și care reprezintă soarele sub forma unor rozete compuse (fig. 16/7). Asemenea motive sînt des întîlnite în arhitectura și arta populară românească.

Tipul VIII. Cahlă, găsită într-un singur exemplar în locuința 11, nesmălțuită, de formă pătrată cu laturile de 0,215×0,215 m, este decorată cu brîuri de linii în acolade, în interiorul cărora sînt redate motive vegetale stilizate (frunze de stejar) (fig. 17/4).

Tipul IX. Cahlă, descoperită într-un singur exemplar, nesmălțuită, de formă dreptunghiulară cu laturile de 0,165×0,120 m este decorată cu motive geometrice ,constînd din proeminențe rectangulare, dispuse uniform în șiruri (fig. 17/7).

Tipul X. În acest tip includem mai multe cahle întregi și fragmentare, nesmălțuite, găsite în locuințele 1 și 11. Cahlele de acest tip au laturile de cca. 0,242×0,193 m, de formă dreptunghiulară, cu un chenar pe margine, ornamentat cu linii verticale și orizontale, iar în plan central este decorat cu motive florale și vegetale stilizate (fig. 17/1).

Tipul XI. Cuprinde mai multe cahle întregi și unele fragmente descoperite în locuința nr. 1. Cahlele de acest tip sînt de formă rectangulară cu laturile de cca. 0,203×0,187 m, decorate cu un șir de ancore, iar în plan central, într-un pătrat sînt redate două vrejuri oblice stilizate (fig. 17/6).

Tipul XII. Cahlă, fragmentară și nesmălțuită, găsită într-un singur exemplar ,decorată cu motive zoomorfe (un animal fantastic) și vegetale (fig. 17/5).

Tipul XIII cuprinde cîteva fragmente și o cahlă aproape întreagă, ce are reprezentat un cavaler călare spre stînga, cu sabia ridicată în mîna stîngă. Se mai observă un buzdugan, iar cu mîna dreaptă ține hățurile calului (fig. 17/2).

Tipul XIV. Includem în acest tip cîteva cahle fragmentare decorate cu motive florale vegetale și stilizate (fig. 17/3).

Tipul XV. Din această categorie sînt descoperite mai multe cahle întregi de la partea superioară a sobei, în diverse variante, decorate cu motive geometrice și florale stilizate (fig. 17/8). Cu prilejul cercetărilor arheologice s-a descoperit în locuința nr. 10 o cahlă traforată de coronament în formă de placă crenelată, decorată cu motive florale și geometrice (fig. 16/4).

În zona cercetată au fost găsite și alte fragmente de la cahle, dar care nu reușim încă să le încadrăm într-un tip specific, întrucît nu cunoaștem tot repertoriul decorativ.

Cahlele descoperite pînă în prezent la Tg. Trotuș, datează din secolele XVI—XVII și se înscriu într-un repertoriu destul de variat, reflectînd nivelul înalt atins de meșteșugul olăritului. Ele constituie un indiciu prețios pentru înțelegerea mai corectă a procesului de urbanizare a acestei importante așezări din Moldova, ca și a anumitor particularități ale culturii materiale și spirituale a locuitorilor ei. Prin toate elementele și particularitățile lor, cahlele de la Tg. Trotuș sînt documente revela-

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

toare ale artei, arhitecturii şi într-un sens mai general, al civilizaţiei medievale româneşti.

În cadrul aşezării din secolele XVI—XVII s-au găsit obiecte de podoabă şi monede.

Între obiectele de podoabă menţionăm un inel descoperit în locuinţa nr. 8, lucrat din bronz şi care are veriga bătută odată cu placa. Capătul superior al verigii este rupt. Placa inelului are pe ea incizată o floare stilizată şi pe părţile mai groase ale verigii de lîngă placă sînt incizate trei linii, de o parte şi de alta a plăcii (fig. 18/1).

În locuinţa nr. 10 a fost descoperit un inel lucrat din bronz cu diametrul interior de 21 mm şi diametrul plăcii de 10 mm care are veriga bătută odată cu placa. Capătul superior al verigii este rupt. Placa inelului are un decor reprezentînd o pasăre (corb) stilizată (fig. 18/2).

Cercetările arhelogice au scos la iveală şi locuinţa unui meşteşugar ce confecţiona obiecte de podoabă (inele). Într-adevăr, cercetările întreprinse la locuinţa nr. 10 au relevat existenţa a unor numeroase materiale de prelucrare (tablă etc.) în vederea confecţionării obiectelor de podoabă cît şi descoperirea unor unelte meşteşugăreşti de prelucrare. Au fost găsite inele confecţionate de acest meşteşugar, care aveau veriga din tablă de bronz, iar placa din monede ce circulau în această vreme. Inelele sînt foarte corodate, într-o stare precară de conservare, determinate şi de condiţiile în care s-au găsit : umiditate excesivă a solului, dar între acestea menţionăm un inel păstrat în condiţii mai bune (fig. 18).

În cadrul aşezării s-au găsit şi monede, dintre acestea au putut fi identificate majoritatea lor, datînd din secolele XVI—XVII, iar o mică parte fiind foarte uzate sau, din cauza umidităţii excesive a solului, chiar cu totul deteriorate, n-au fost descifrate.

Din totalul monedelor identificate, două sînt emisiuni moldoveneşti de la Ştefăniţă Voievod (1517—1527). Astfel, un gros de bronz, emis de acest domnitor s-a găsit în locuinţa nr. 10 (fig. 18/4). O altă monedă emisă de Ştefăniţă Voievod s-a găsit în cercetările de suprafaţă efectuate la cca 100 m sud de săpăturile arheologice.

Între emisiunile monetare pentru Polonia menţionăm descoperirea unei monede în secţiunea X la mormîntul nr. 2 şi emisă în 1508 de Sigismund I (1506—1548), fiind de tipul jumătăţi de groşi de argint. De asemenea, în secţiunea IX s-a găsit o monedă emisă de Sigismund I la anul 1518, dar pentru Lituania (fig. 18/5). Un fragment de monedă emisă pentru Lituania de Sigismund I s-a găsit în secţiunea IX, caroul 11 la adîncimea de 0.70 m.

De la Sigismund II August (1544—1572) s-a descoperit în secţiunea IX, caroul 13, o monedă emisă pentru Lituania în anul 1560 (fig. 18/6).

Cercetările arheologice au scos la iveală din locuinţe şi gropi menajere cinci monede emise pentru Polonia şi oraşul Riga de Sigismund al III-lea (1587—1632). Unele din aceste monede sînt de tipul solidus şi-au fost găsite în secţiunile VIII şi IX (fig. 18/8—10).

În suprafaţa cercetată s-au descoperit şi monede emise pentru Ungaria. Un exemplar găsit în locuinţa nr. 10, de tipul dinar, a fost emis de Matei Corvin între anii 1489—1490. De asemenea, de la Ferdi-

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

nand I (1527—1564) s-au descoperit monede în locuinţe emise la anii 1539, 1549 şi 1554. Doi dinari emişi de Maximilian II (1564—1576), unul la 1570 şi altul la care nu s-a putut identifica anul, au fost găsiţi în secţiunile IX şi X (la mormîntul nr. 11). De la Rudolf al II-lea (1576—1608) s-au găsit două monede (dinari) emise la 1583, din care unul în locuinţa 11 şi altul în secţiunea IX, în caroul 11.

Între monedele găsite la Tg. Trotuş, două au fost emise pentru Imperiul otoman. Între acestea menţionăm un aspru de argint din sec. XVI, găsit în secţiunea IX şi pentru care nu s-a putut descifra emitentul şi o acceа emisă de sultanul Mehmed III (1595—1603).

Alte monede descoperite la Tg. Trotuş sînt emise de Gustav Adolf (1611—1632), între care menţionăm o monedă de tipul solidus, emisă pentru oraşul Riga şi găsită în groapa menajeră din secţiunea VIII (fig. 18/11).

Au mai fost descoperite monede emise de Cristina (1634—1654), de Ioan II Casimir (1648—1668) şi Carol XI (1660—1697)[88].

Descoperirile monetare de la Tg. Trotuş au contribuit la datarea complexelor medievale de locuire şi totodată ele atestă relaţii intense de schimb ale locuitorilor din Tg. Trotuş atît cu celelalte aşezări moldoveneşti, cît şi cu zone mai îndepărtate, de dincolo de graniţele Moldovei.

CONCLUZII

Cercetările arheologice întreprinse la Tg. Trotuş în anii 1976—1980 au contribuit la îmbogăţirea datelor noastre privitoare la evoluţia istorică a acestui oraş în secolele XIV—XVII.

Deşi săpăturile arheologice n-au cuprins o zonă mai mare de teren, datorită şi faptului că n-a existat posibilitatea extinderii acestor cercetări din motive obiective, considerăm că s-au obţinut rezultate bogate pe linia genezei şi evoluţiei istorice a acestui centru urban din Moldova.

Din analiza datelor arheologice reiese că cel mai vechi nivel de locuire datează de la sfîrşitul secolului al XIV-lea, iar aşezarea de aici va cunoaşte o înflorire deosebită în secolele XV—XVII. Din datele arheologice obţinute reiese că nu am surprins centrul aşezării din secolele XIV — prima jumătate a secolului al XV-lea şi că viitoarele cercetări vor trebui să elucideze această importantă problemă pentru clarificarea începuturilor acestui oraş. Dar chiar şi în stadiul actual al cercetărilor arheologice sînt suficiente indicii că Tg. Trotuş a ajuns în a doua jumătate a secolului al XIV un centru comercial şi meşteşugăresc înfloritor, încît la începutul secolului al XV-lea să apară în documente şi ca unul din punctele vamale importante pentru statul feudal Moldova.

Considerăm că cercetările din această aşezare sînt în plină desfăşurare şi că rezultatele de pînă acum nu sînt încă în măsură să ne ofere soluţii pentru toate problemele legate de trecutul istoric al acestui oraş.

88 Monedele se află în colecţiile Muzeului de istorie din Bacău.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Datele arheologice, coroborate cu izvoarele scrise, contribuie, totuși, la elucidarea unor probleme și oferă noi perspective pentru viitoarele cercetări.

Un alt aspect deosebit de important surprins de cercetările arheologice se referă la faptul că cele mai vechi urme de cultură materială medievală, care pot fi datate în secolul XIV aparțin populației românești. Totodată s-au descoperit și urme de cultură materială ce aparțin unor elemente alogene stabilite la Tg. Trotuș. Ne referim la descoperirea unor materiale — în principal ceramică — care atestă, prezența acestor grupuri etnice la Tg. Trotuș, la sfîrșitul secolului al XIV-lea. În secolele următoare ea este, de altfel, confirmată și de izvoarele scrise [89].

Date importante s-au obținut pe linia evoluției istorice a orașului din a doua jumătate a secolului al XV-lea pînă în prima jumătate a secolului al XVII-lea.

Cercetarea metodică a construcțiilor orășenești de la Tg. Trotuș ne-a arătat că majoritatea caselor sînt de suprafață, cu pivniță și construite în tehnica paiantei. Se poate preciza că aceste locuințe erau formate din două sau mai multe încăperi, înălțate pe un subsol al cărui pereți erau căptușiți cu blăni de stejar sau brad, îmbucate în stîlpi puternici care se ridicau deasupra solului, constituind scheletul principal al casei. O încercare de reconstituire ne arată că partea de deasupra solului era ridicată din bîrne, peste care se aplicau nuiele sau șipci întretăiate, lipite în interior și exterior cu un strat de lut. Între bîrne și peretele pivniței se bătea pămînt pe o lățime de 0,50 m. În interior pereții erau lutuiți și văruiți. Un loc central în casa unui orășean din această vreme îl ocupa soba, formată din plăci de ceramică (cahle), decorate cu motive geometrice și florale stilizate sau cu reprezentări antropomorfe și zoomorfe.

Bogăția și varietatea materialului arheologic scos la iveală cu prilejul săpăturilor întreprinse aici ne dovedește că acest oraș, situat într-o poziție geografică admirabilă, în apropierea granității dintre Moldova și Transilvania, cunoaște o dezvoltare însemnată în secolele XV—XVII. Fiind un important centru vamal, avînd în apropiere ocnele de sare, era firesc ca să fie și un centru de producere și desfacere, la care participau negustorii, meșteșugarii și marea majoritate a țăranilor din satele aflate în zona de influență a orașului.

Un rol important în evoluția istorică a orașului l-a avut și centura de așezări rurale din jurul Tg. Trotuș care din punct de vedere economic gravitau către acest centru urban. Menționăm în această direcție faptul că pe baza izvoarelor scrise s-au identificat un număr de mai bine de 35 sate atestate documentar în secolul XV și situate într-o zonă ce nu depășea 30 km. Situații similare s-au întîlnit și la alte orașe și ne referim la Iași [90] și Bacău [91].

Date importante referitoare la Tg. Trotuș le avem în memoriile călătorilor străini pe care le-am prezentat mai sus. În această direcție

89 Vezi nota 20 de la acest articol.
90 Al. Andronic, Eugenia Neamțu și M. Dinu, *op. cit.*, p. 271.
91 Al. Artimon, *Carpica*, XIII, 1981, p. 25.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

menționăm faptul că unele știri în legătură cu situația orașelor din Moldova, în 1562, conține corespondența umanistului Ioannes Belsius, nunțiu habsburgic în Moldova și în care Tg. Trotuș este menționat „oppidum" [92].

Organizarea orașului Tg. Trotuș, era la fel ca și în celelalte orașe din Moldova, conținînd unele elemente din viața orașului polon și din Transilvania cum au arătat unii cercetători [93].

Organele locale (șoltuz și pîrgari) erau desemnate anual de obștea tîrgoveților, din rîndul meșteșugarilor, negustorilor, dar și dintre cultivatori, în funcție și de elementul etnic la Baia, Siret, Roman, Bacău, Huși, Tg. Trotuș [94]. La Huși și Bacău și la Tîrgul Trotuș, alternativ un an era un șoltuz ungur (primarius judex) și alt an, unul român [95].

În lumina izvoarelor scrise sfatul orășenesc de la Tg. Trotuș era alcătuit dintr-un „șoltuz" sau cu alți termeni groff sau „voit" și din 12 pîrgari, aleși de comunitatea orășenească. Șoltuzul și pîrgarii formau sfatul mic, alături de care există și un sfat mare, alcătuit din locuitori de vază ai orașului numiți „sfetnicii tîrgului" [96].

Pecetea Tîrgului Trotuș avea ca emblemă un braț cu un ciocan în mînă și era în legătură cu exploatarea sării din apropierea orașului.

Un alt aspect important îl constituie prezența la Tg. Trotuș a meșteșugarilor, aproape din toate branșele ca morari, berari, măcelari, postavari, croitori, curelari, blănari, fierari, zugravi etc. În izvoarele documentare sînt menționați în această vreme Iacob Curelarul, Ioan Cojocarul și Rusu Fierarul din Tg. Trotuș [97]. De asemenea, cercetările arheologice au scos la iveală numeroase resturi de lupe și zugră provenind de la unele ateliere meșteșugărești, cît și unelte confecționate în acest oraș.

Izvoarele documentare atestă că orașele din Moldova, printre care și Tg. Trotuș, deveniseră centre însemnate și permanente ale schimbului de mărfuri intern. Ele erau și centre de tranzit, de vînzare-cumpărare și de vămuire a mărfurilor străine sau moldovene tranzitate sau negustorite de negustori străini sau moldoveni [98].

Tg. Trotuș avea strînse relații comerciale cu Brașovul. O dată cu dezvoltarea orașului Tg. Trotuș și creșterii puterii economice a negustorilor de aici a avut ca urmare desfășurarea unei lupte pentru piață dintre negustorii trotușeni și brașoveni reliefată și de documentul dat de domnitorul Moldovei Ștefal al II-lea la 1435 [99].

---

92 D. Ciurea, VII, p. 30.

93 *Ibidem*, p. 25.

94 D. Ciurea, în *Anuarul Institutului de istorie și arheologie*, Iași, p. 183-185.

95 *Ibidem*, p. 183.

96 *Cultura moldovenească în timpul lui Ștefan cel Mare*, București, 1964, p. 56-57.

97 R. Manolescu, *Comerțul Țării Românești și Moldovei cu Brașovul (secolele XIV—XVI)*, București, 1965, p. 200.

98 N. Iorga, *Istoria comerțului românesc, Vălenii de Munte*, 1915.

99 M. Costăchescu, *op. cit.*, vol. II, p. 677.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Mai tîrziu, sprijinind interesele economice ale orășenilor moldoveni, domnii Moldovei au luat o serie de măsuri menite să ducă la îngrădirea negoțului brașovenilor în țară. În timpul lui Alexandru Lăpușneanu, Anton, cămărașul de ocne, vestea negustorilor din Brașov și din Transilvania că domnul țării a „orînduit să fie patru bîlciuri pe an în Trotuș" și anume la 26 septembrie, 8 noiembrie, 16 ianuarie și a treia duminică după paști. „La aceste zile să veniți domnia voastră cu marfă la Trotuș și în aceste zile veți găsi boi și vaci, pește și de toate cîte se află în țara noastră. Iar în alte zile nu e iarmaroc și domnia voastră să nu vă osteniți căci nu veți găsi nimic" [100].

In secolul XVI sînt menționați negustori din Tg. Trotuș ca Toma în 1543, Gavrilă în 1545, Ioan și Cîrstea în 1546, Petre în 1547 și în 1549 [101].

Datele arheologice și izvoarele scrise reliefează și dezvoltarea culturii în orașele medievale românești, aspect ce a fost analizat de unii cercetători [102]. Dezvoltarea meșteșugurilor impunea însușirea unor elemente de cultură, necesare la măsurători, schițe, calcule sumare, inscripții. Acest lucru reiese în evidență și prin descoperirea unor cahle bogat ornamentate și cu inscripții.

Participarea negustorilor din orașele moldovene la negoțul intern le impunea să cunoască scrisul, cititul și socotitul.

În vederea consemnării unor evidențe și transferului unor proprietăți funciare din oraș și tranzacții comerciale se întocmeau registre speciale numite catastife. Într-un act domnesc de întărire din 21 iunie 1589 a unor vii din Tg. Trotuș se menționează că „sînt scrise și în catastihul orașului" [103]. Pentru întocmirea lor sînt menționate în documente diecii — scriitorii de acte, printre care sînt amintiți Ionașco diac la 24 octombrie 1598 din Tg. Trotuș și Ion diac la 3 octombrie 1598 [104].

Unii scriitori de acte cu o pregătire superioară erau folosiți de domn și în misiuni diplomatice, ca Iacob notarul (literatus) din Tg. Trotuș, trimis de Alexandru Lăpușneanu la principele Transilvaniei, Ioan Sigismund Zapolia la 22 mai 1561 și 12 decembrie 1564 [105].

Documentele evidențiază că în orașe, care erau centrele cele mai populate și mai dezvoltate din punct de vedere economic existau condiții pentru dezvoltarea învățămîntului. În orașe s-au înființat școli pe lîngă cancelaria domnească sau pe lîngă biserici, reședințe episcopale.

Unii copii și tineri din orașe mergeau și la colegii și universități peste hotare. Între studenții din Moldova care frecventau universitatea

---

100 I. Bogdan, „Documente moldovenești din secolele XV—XVI în arhivele Brașovului, București, 1905, p. 62-63.

101 R. Manolescu, în *Analele Universității București*, Istorie, Anul XX, 1. 1971, p. 57.

102 *Ibidem*, p. 51-70; R. Manolescu, *Cultura orășenească în Moldova în a doua jumătate a secolului al XV-lea*, în *Cultura moldovenească în timpul lui Ștefan cel Mare*, București, 1964, p. 47-95.

103 Documente privind istoria României; A, Moldova, veacul XVI, vol. III, p. 433.

104 R. Manolescu, *op. cit.*, p. 70.

105 *Ibidem*, p. 70.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

din Cracovia este menționat, la anul 1490, un anume Paulus Pauli (din Trotuș) [106].

Din documentele istorice reiese că orașul a fost reședința unui vechi ținut moldovean căruia i-a dat și numele său. Ținutul Trotușului e constatat documentar la 18 februarie 1466 prin care Ștefan cel Mare întărește lui Ioaniș Izvoreț satul Munte, ținutul Trotuș, pe care acesta la cumpărat de la Ivanco Ungureanu și de la soția sa, fiica lui Turău [107].

Din succinta prezentare a datelor istorice și arheologice privitoare la orașul medieval Tg. Trotuș reiese vechimea și importanța lui în viața economico-socială a Moldovei medievale.

Cercetările arheologice vor trebui să se axeze pe studierea exhaustivă a zonei vechi a orașului care să permită formularea unor concluzii definitive legate de geneza și evoluția istorică a acestui important centru urban al Moldovei din secolele XIV—XVII. Aceste cercetări vor duce, desigur, la acoperirea unor lacune care împiedică în prezent o rezolvare acceptabilă a unor probleme determinate de evoluția istorică a acestui oraș.

LA VILLE MÉDIEVALE DE TG. TROTUȘ A LA LUMIÈRE DES DATES HISTORIQUES—ARCHÉOLOGIQUES

— Résumé —

Dans cet étude l'auteur se réfère à l'histoire de la ville de Tg. Trotuș aux XIV-ème et XVII-ème siècles, ayant à la base les sources écrites et les recherches archéologiques. La zone où s'est formée la ville se trouve dans la dépression du Trotuș, près d'une ancienne et importante saline au même lieu d'où commençait le chemain, qui, montant sur les eaux d'Oituz, sortait en Transilvanie à Bretec, arrivant à Brașov, à travers Tg. Secuiesc.

La première mention documentaire de Tg. Trotuș apparait dans le privilège de commerce acordé par le voivode de la Moldavie, Alexandru cel Bun aux commerçant le Lvov à 6 octobre 1408. Tg. Trotuș est mentionné aussi dans les privilèges de commerce de 18 mars 1434, 29 juin 1456 et 3 juillet 1460. Après qu'il insiste sur le fait que Tg. Trotuș était le lieu des plus intenses exploitations organisées du sel en Moldavie, l'auteur mentionne que Trotuș a été désigné „ville" dans un document de 1466. Il fait référence aussi aux Mémoires de quelques voyageurs étrangers, des XVI—XVII-ème siècles : Bernardino Quirini, Andrei Bogoslavič, Bartolomeo Bassetti, Pietro Diodato, Bandini, qui décrivent dans leurs pages la ville de Tg. Trotuș,, le nombre de ses habitants et de ses bâtiments. A la suite, l'auteur se réfère aux recherches archéologiques entreprisese à Tg. Trotuș en 1976—1981, qui ont eu pour résultat la découverte des quatorze habitations, des quelques fours, des fosses ménagères, des fondaments de quelques églises et d'une cimitière médievale datant des siècles XIV—XVII.

Après l'analyse stratigrafique du matériel archéologique récupéré, les complexes

106 *Cultura moldovenească în timpul lui Ștefan cel Mare*, București, 1964, p. 80-81.

107 D.R.H., A, Moldova, II, p. 188.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

d'habitation ont été encadrés an deux grandes étapes histoiques : les siècles XIV—XV et XVI—XVII.

On a découvert dans le cadre de l'habitat datant des XIV-ème et XV-ème siècles, sept habitations, un four d'usage courant et deux fosses ménagères. Le matériel archéologiques découvert est formé de céramique, d'objets de fer et des monnaies. La céramique appartenant à la fin du XIV-ème siècle et à la première moitié du XV-ème peut être divisée, après la tehnique, la composition de la pâte, la calcination et après ses formes aussi, en deux catégories. Les plus nombreux objets sont travaillés d'une pâte rouge brique, plus rarement grise, ayant une argile de bonne qualité, qui a dans sa composition du sable avec de petits cailloux et des granules de calcar.

La pâte, bien pétrit est pourtant grossière ce qui fait que les parois des vases soient plus épais que ceux des vases modelés d'une pâte de très bonne qualité. Dans cette catégorie entre les vases-bocal et les soupières de types divers (fig. 6,7). La deuxieme catégorie céramique est travaillé d'une pâte de très bonne qualité.

Travaillée à la roue rapide, cette céramique a la pâte bien fraisé, les vases ayant dans le fente un aspect compact, sans espaces vides. La céramique d'une pâte fine et grise est formée des brocs au bord trilobé, des cruchons, des verres, des soupières décorés à la petite roue dontée ou au rouleau gravé de plusieurs motifs : sapin, lignes paralélles, verticales, motif estampillé aux figures en relief (fig. 8). La ceramique de cette catégorie est atribuée aux colons allemands qui sont venus à Trotuş à la fin du XIV-ème siècle. Par la suite sont présentés les objets de fer et les monnaies émisises pour la Moldavie d'Alexandru cel Bun (1400—1432) et Iliaş Voievod (1435—1442). On décrit aussi une monnaie émise par Henri Reus entre 1469—1470 pour l'Ordre Teutonique (fig. 8,9).

L'auteur se réfère également à l'habitat de XVI-ème—XVII-ème siècles qui est plus riche, parce qu'on a trouvé ici, jusqu'a présent, 9 habitations, 3 fosses ménagères et un four (fig. 10,11).

Le matériel archéologique de ces complexes d'habitation est nomobreux, étant formé d'objets de fer, de céramique d'usage courant et ornamentale. des monnaies (fig. 13, 14, 15, 16, 17). Parmi les objets trouvés sont presentés quelques types des plaques de terre cuite, avec des mtifs floraux, géometrique ou des inscriptions (fig. 16,17). On décrit une plaque de terre cuite décorée avec des motifs floraux sur laquelles se trouve écrit avec des lettres latines majuscules MIKAI PHTIHET, le maitre, qui probablement l'a exécutée (fig. 16/2). Dans l'habitat des siècles XVI—XVII on trouvé de nombreux objets ornamentals et des monnaies émises pour la Moldavie par Ştefăniţă Voievod, pour Polognie, Lituanie et Riga par Sigismund II August (1544—1572) et Sigismund III (1587—1632), pour l'Hongrie de Matei Corvin, Ferdinand I, Maximilan II et Rudolf II (fig 18).

A la base des découverts archeologiques l'auteur émet la conclusion qu'à la deuxieme înoitié du XIV-ème siècle Tg. Trotuş est devenu un centre commercial et artisanal prospère, qui a connu une évolution ascendente aux siècles XV—XVI. A la fin de son étude l'auteur se réfère à quelques sources écrites des XV—XVII-ème siècles qui traitent des aspects regardant le dèvelopement du coommerce, l'organisation nistrative, le dèveloppement de la culture dans la ville médievale de Tg. Trotuş. A la lumière des dates archeologiques et des sources écrites l'auteur met en évidence l'ancienneté et l'importance de cette ville dans la vie économique-sociale de la Moldavie médievale.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

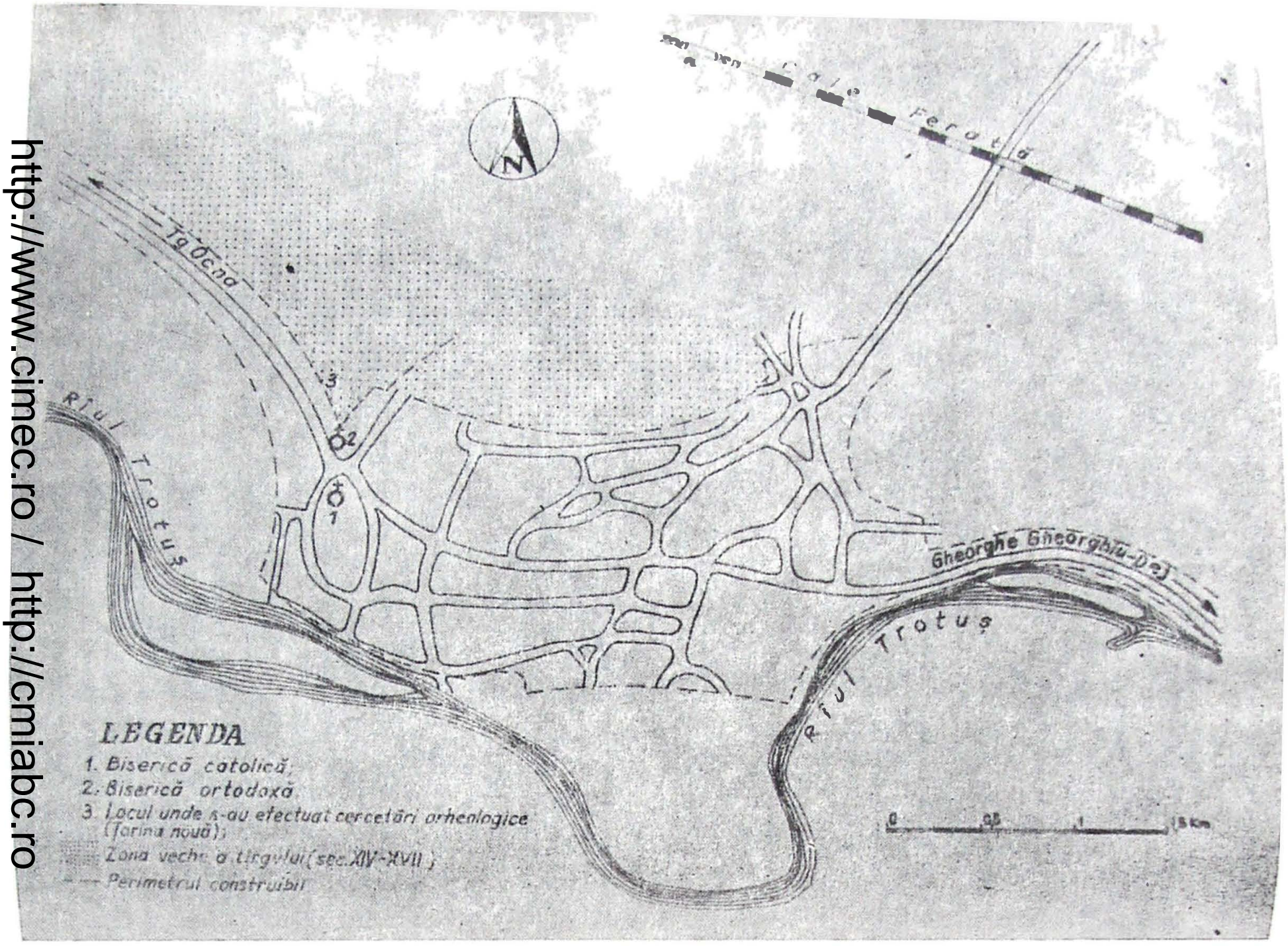

Planul cu localizarea săpăturilor arheologice.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

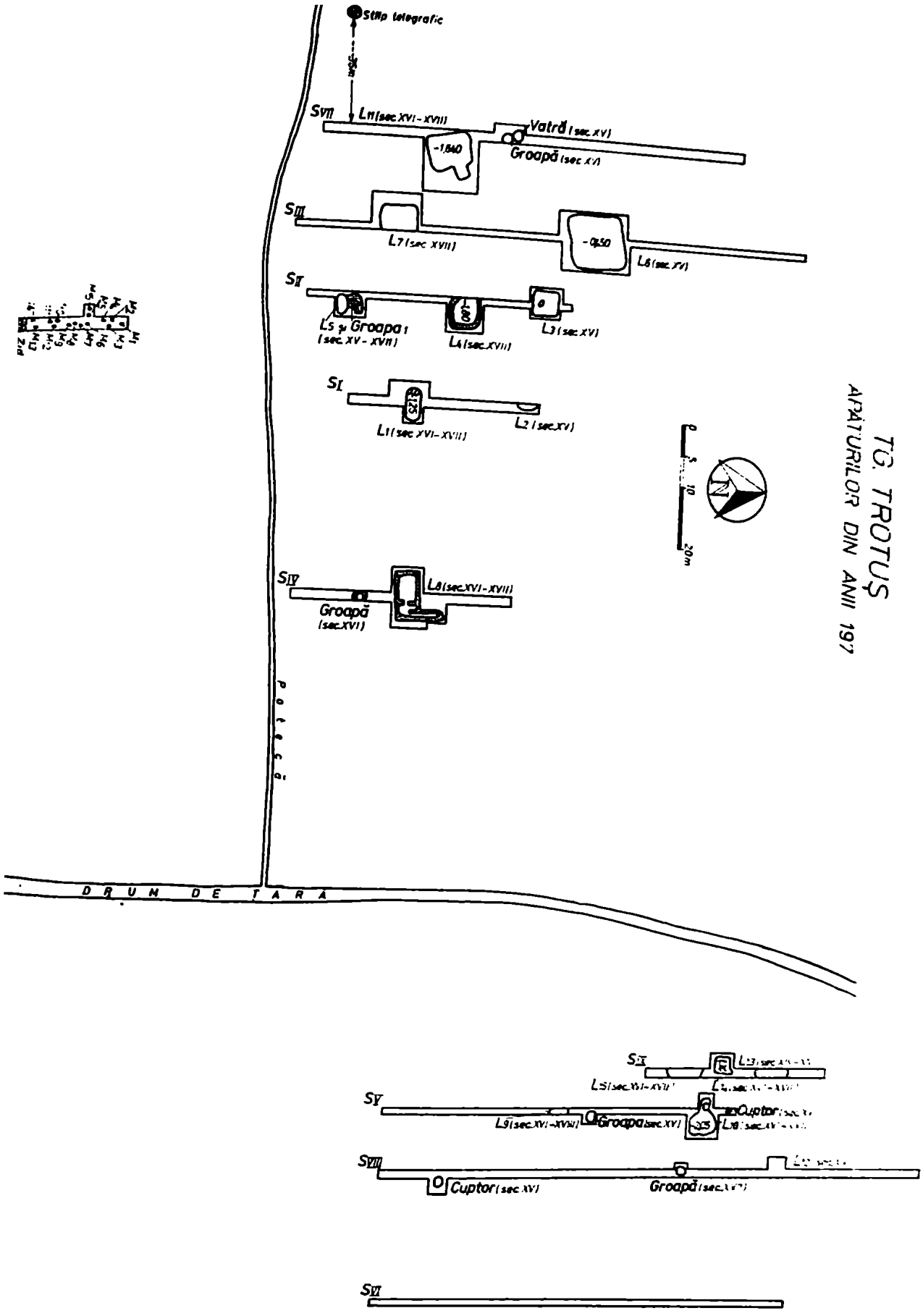

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

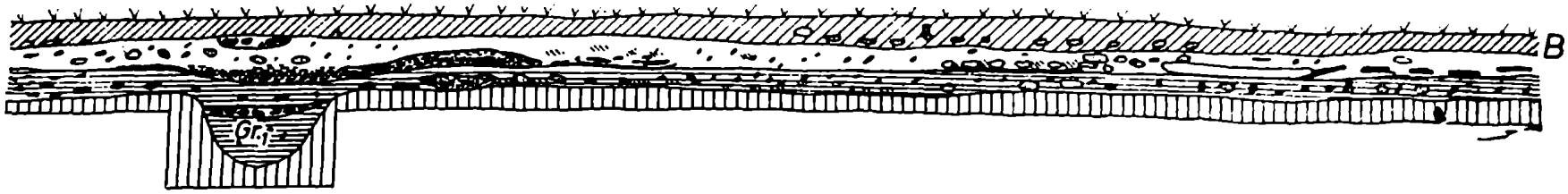

LEGENDA

- Pămînt negru arabil-bază-nivel sec. XVII
- Pămînt cenuşiu închis-nivel sec. XVI-XVII
- Pămînt cenuşiu deschis-nivel sec. XIV-XV
- Pămînt galben murdar-viu
- Vatră
- Cărbuni
- Dungă arsură
- Bucăţi pămînt galben
- Dungă pămînt gal
- Lemn putrezit
- Pietre
- Fragmente cerami
- Pămînt ars
- Strat pietriş

0 05 1 2m

a

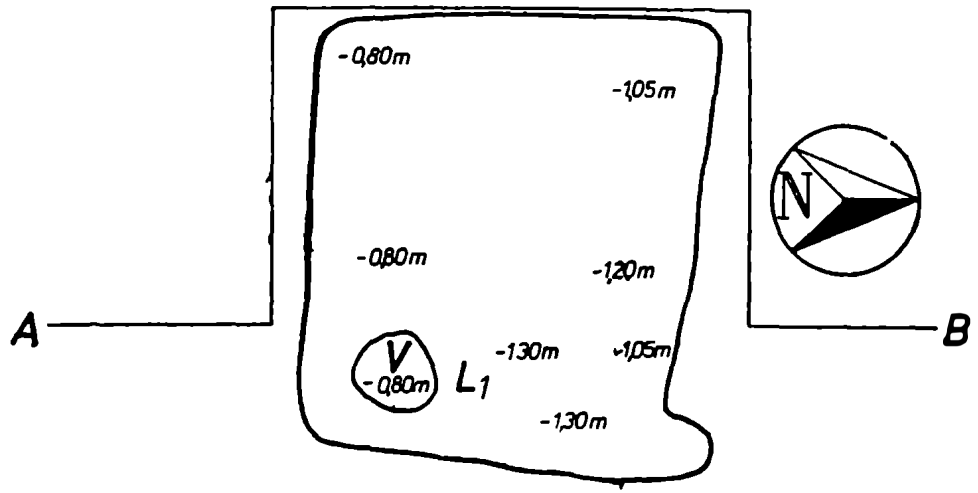

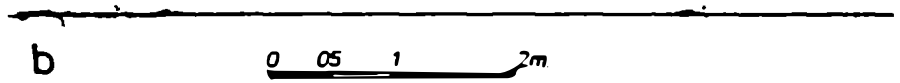

b

0 05 1 2m

28-42) ;

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

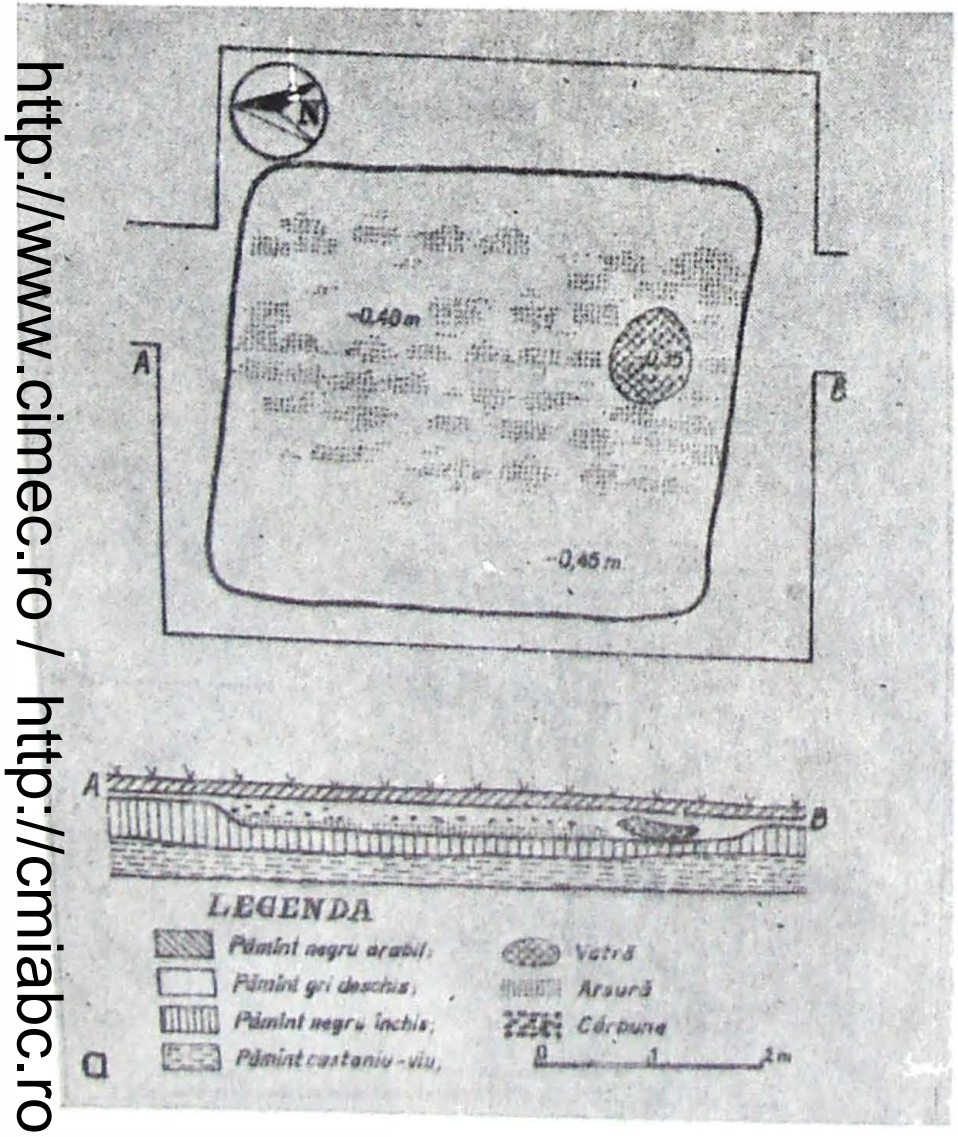

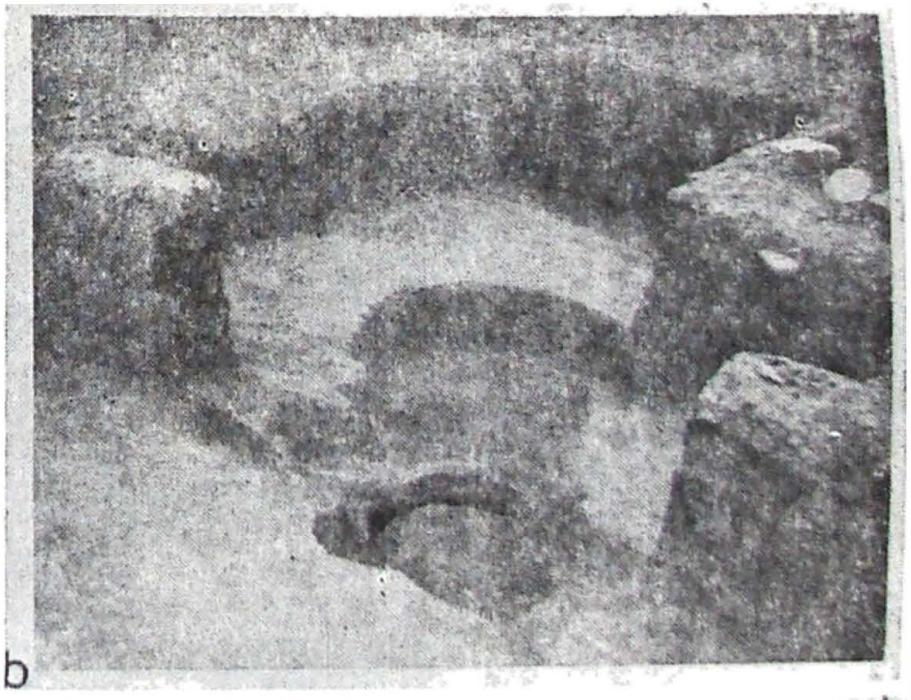

Fig. 4. Tg. Trotuş. a. Planul şi profilul locuinţei 3; b. Vedere de ansamblu asu ra cuptorului din secolul c. Zidurile bisericii descoperită în secţiunea X.

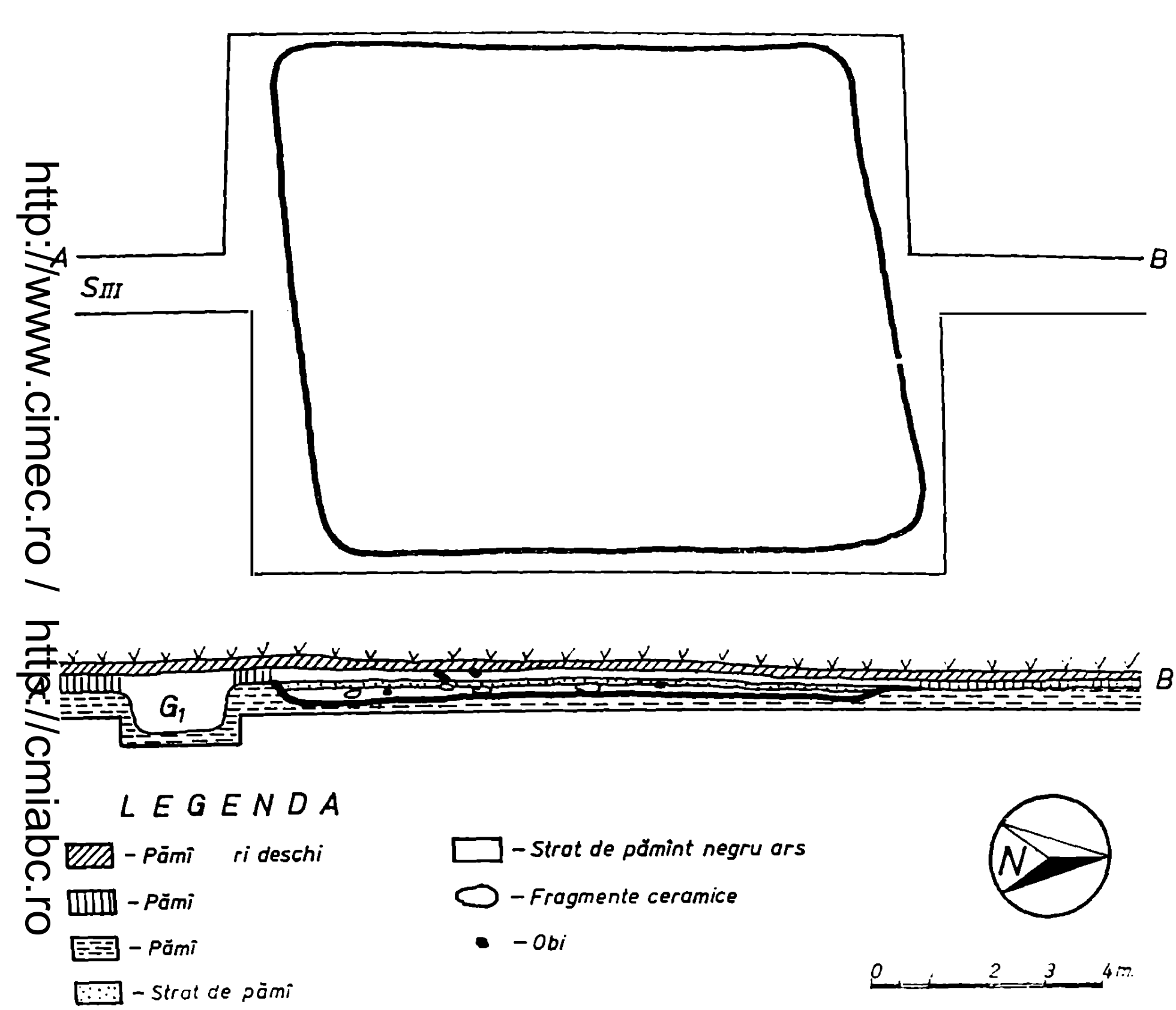

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

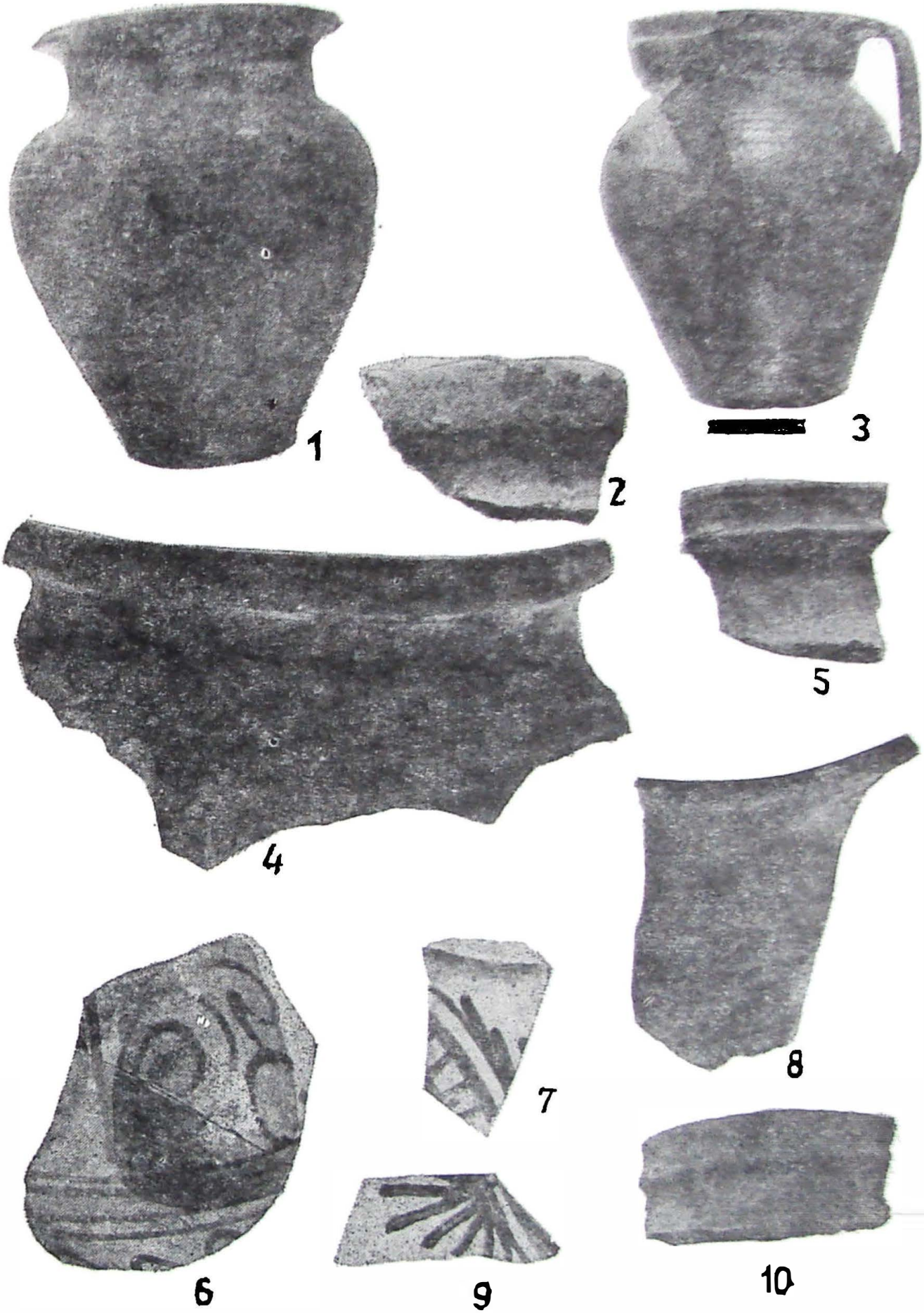

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

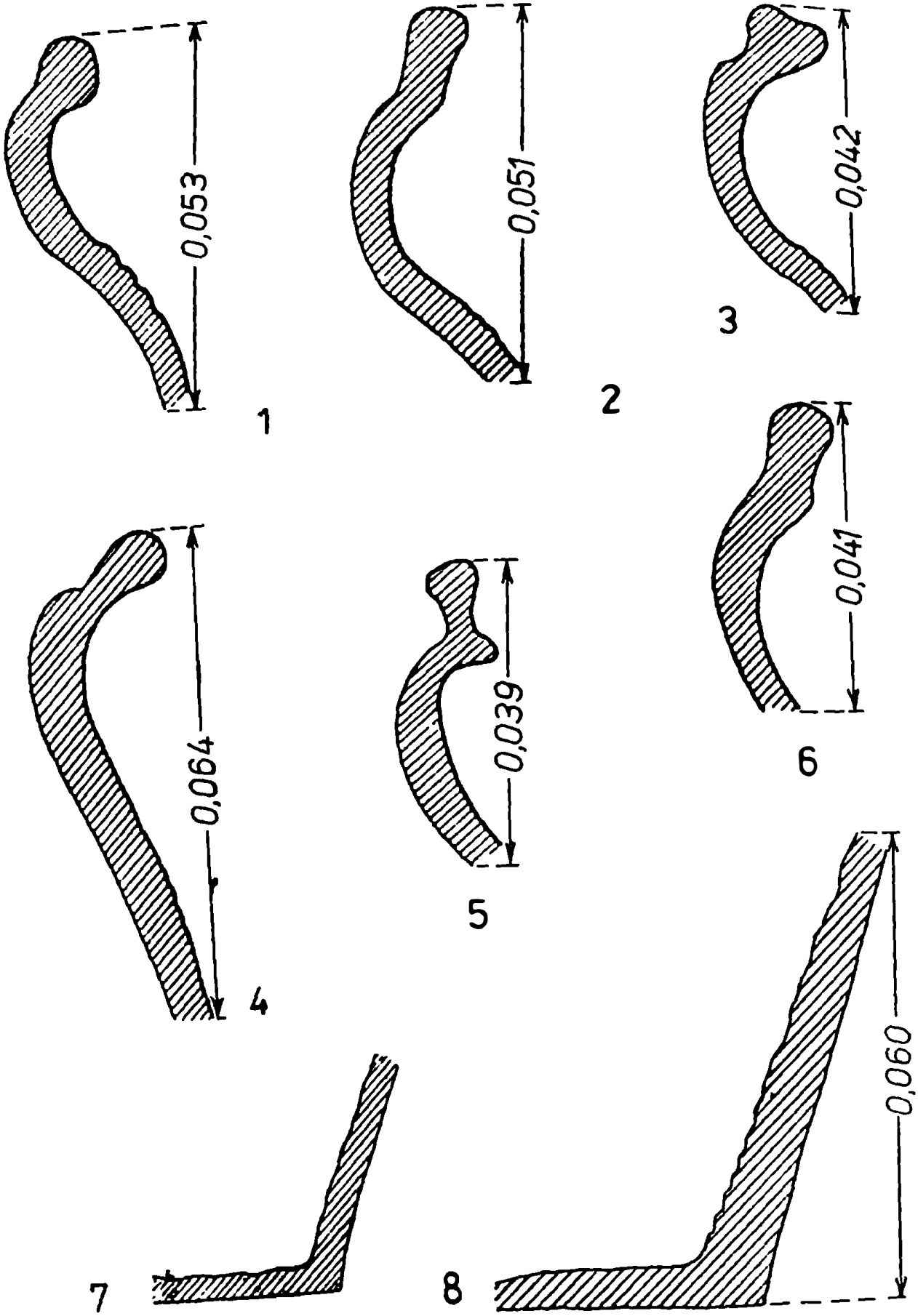

7. Tel Troius. Profile caracteristice pentru ceramica de uz casnic din prima categorie.

http://www.cimec.ro/ http://cmiabc.ro

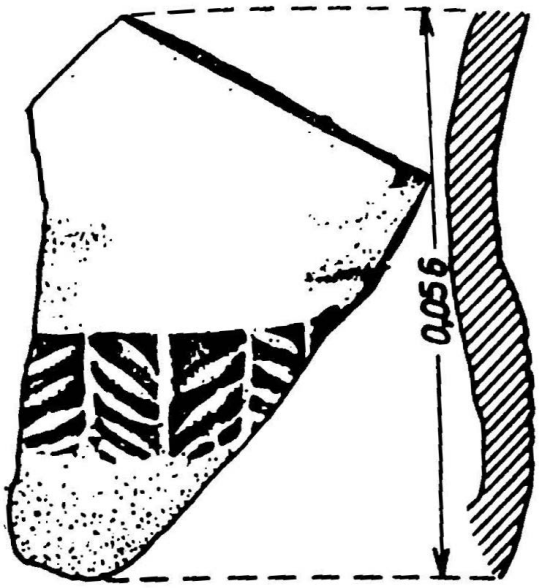

1

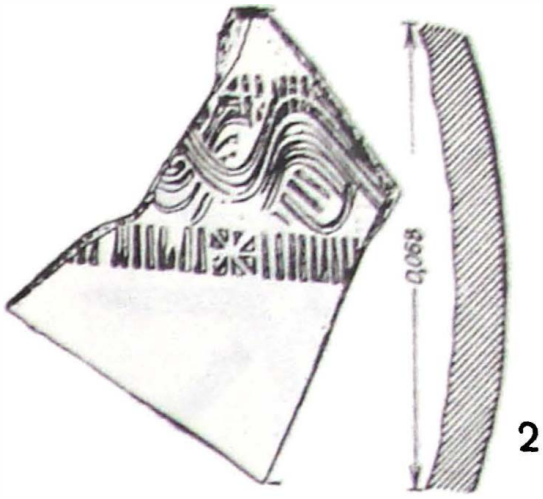

2

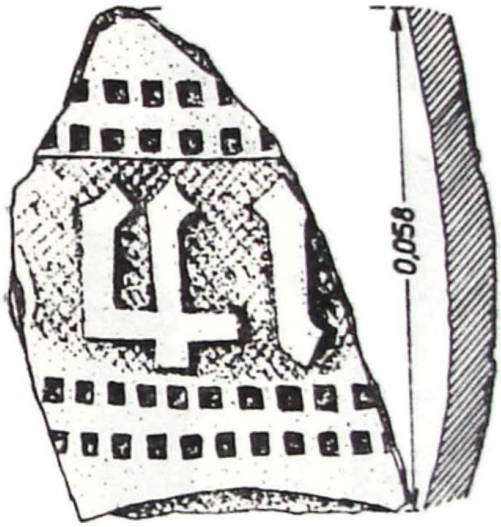

3

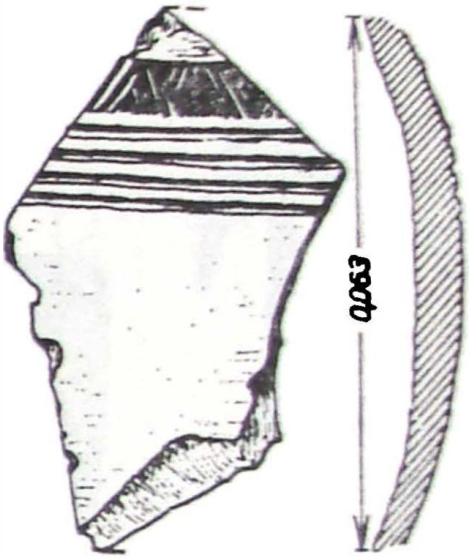

4

5

6

7

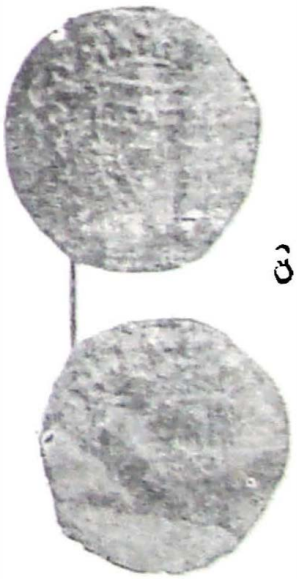

8

Fig. 3—8. Ceramică de uz casnic, obiecte de podoabă și monede din secolele XIV-XV.

http://www.cimec.ro http://cmiabc.ro

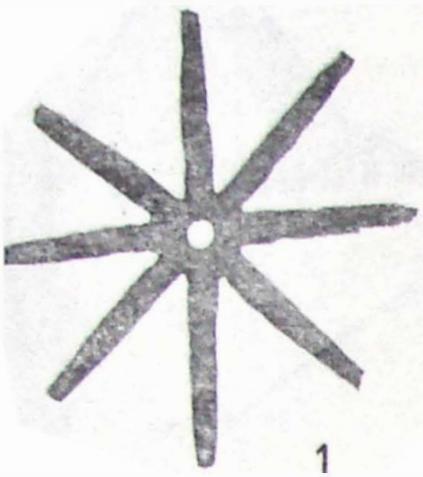

1

2

3

4

5

6

7

8

http://www.cimec.ro / http://cimec.ro

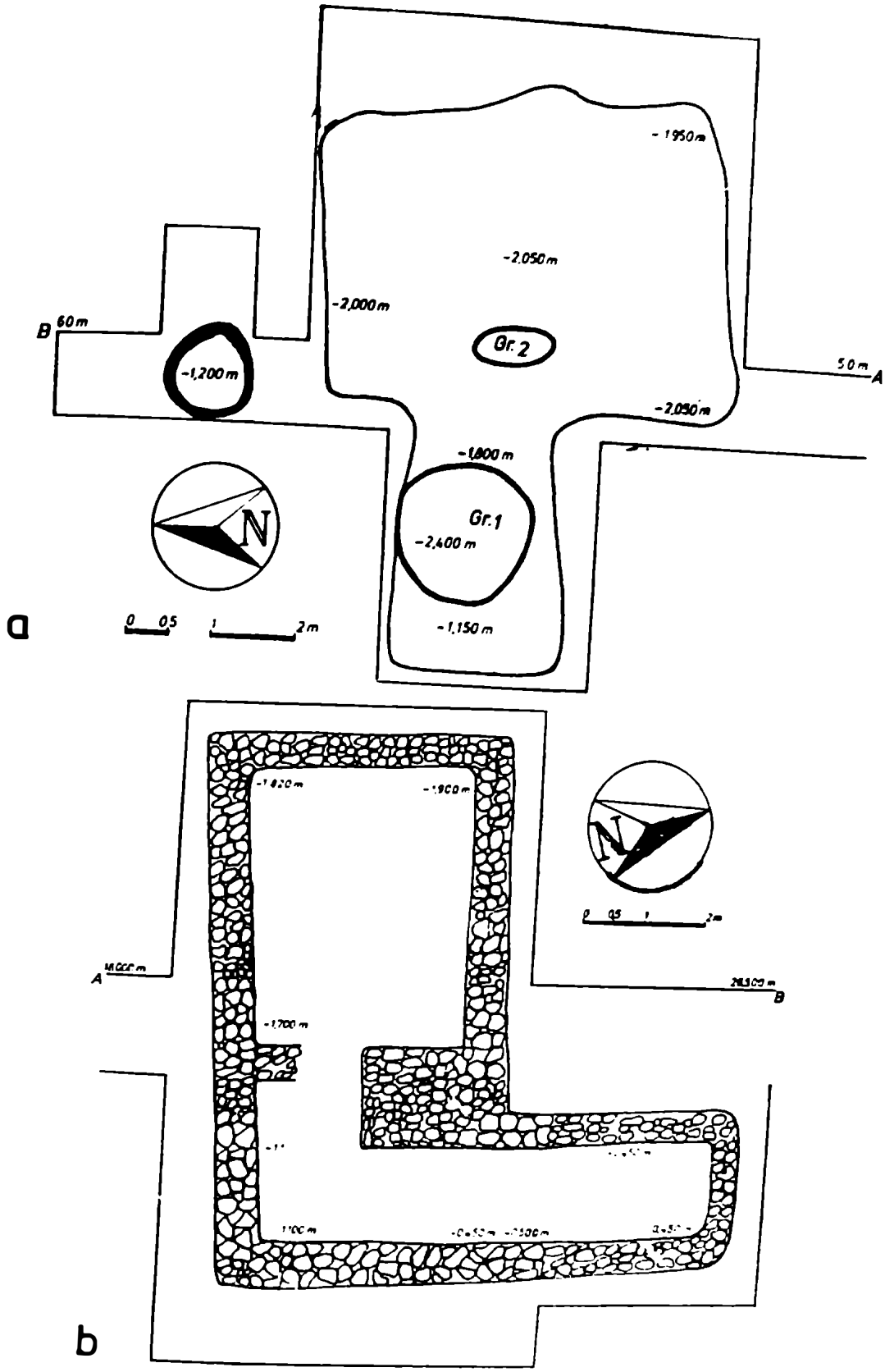

Fig. 10. Tg. Trotuş. a. Planul locuinţei nr. 10 din secolele XVI-XVII ; b. Planul locuinţei cu fundaţie de piatră din secolele XVI-XVII.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

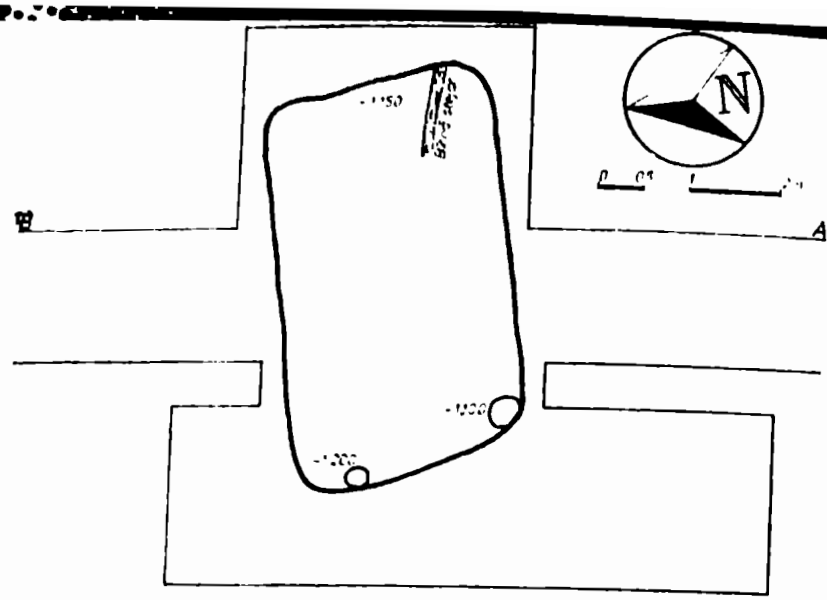

Tg. Trotuş. Planul locuinţei nr. 1 din secolele XVI-XVII.

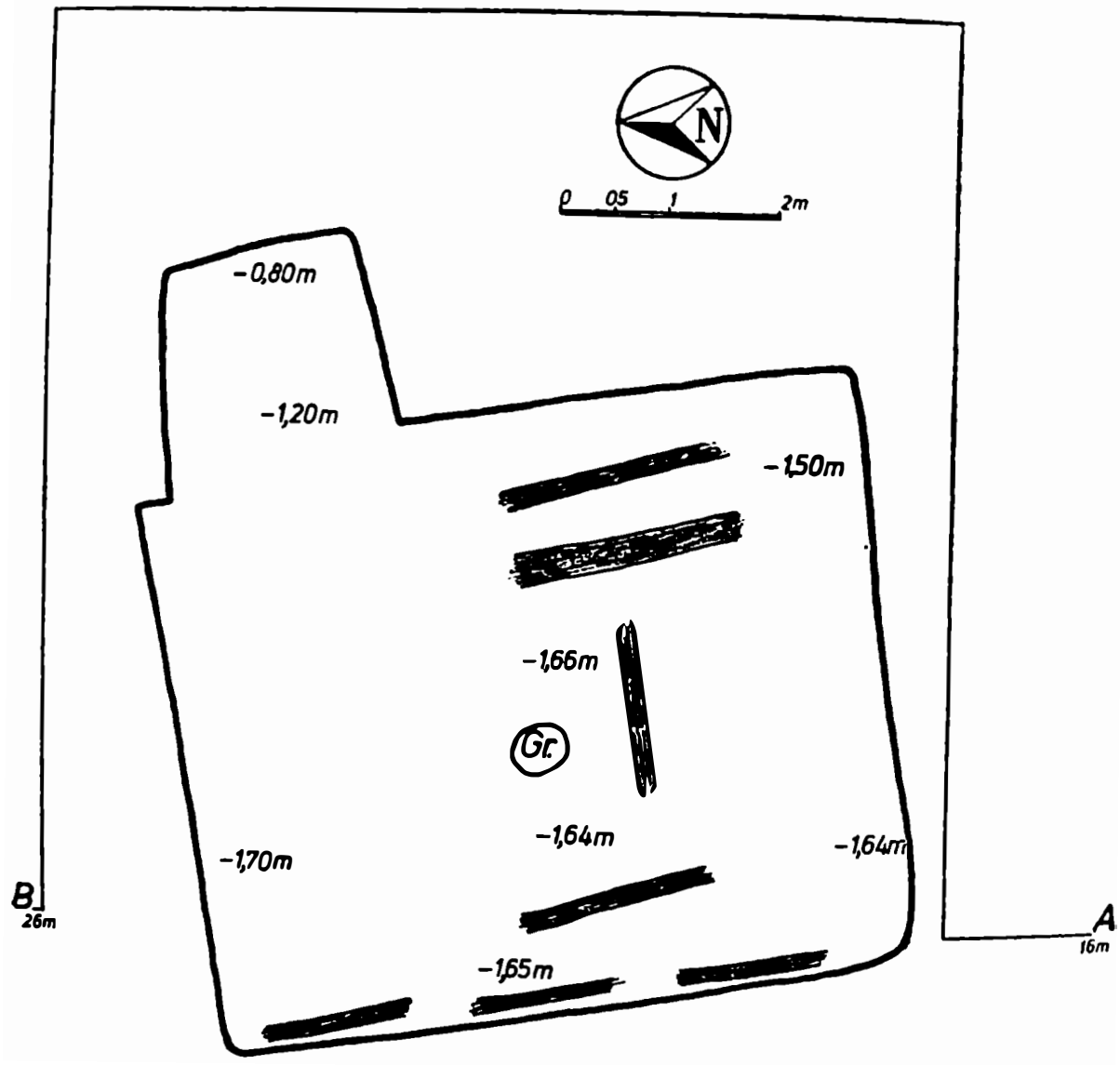

Fig. 12. Tg. Trotuş. Planul locuinţei nr. 11 din secolele XVI-XVII.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

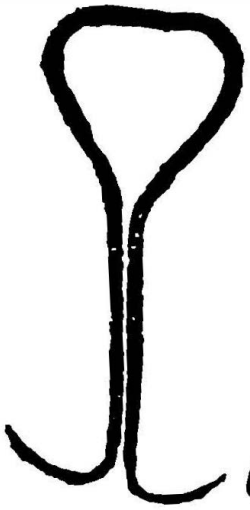

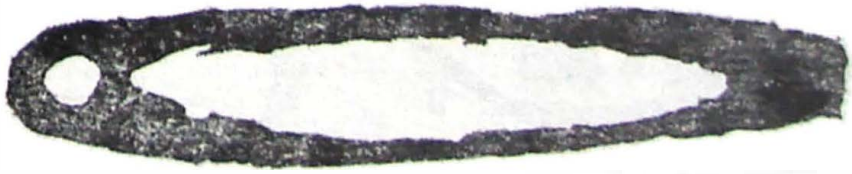

Fig. 1. Obiecte de fier din secolele XVI–XVII.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Fig. 14. Tg. Trotuș. Obiecte de fier din secolele XVI-XVII.

http://www.cimec.ro / http://cmjabc.ro

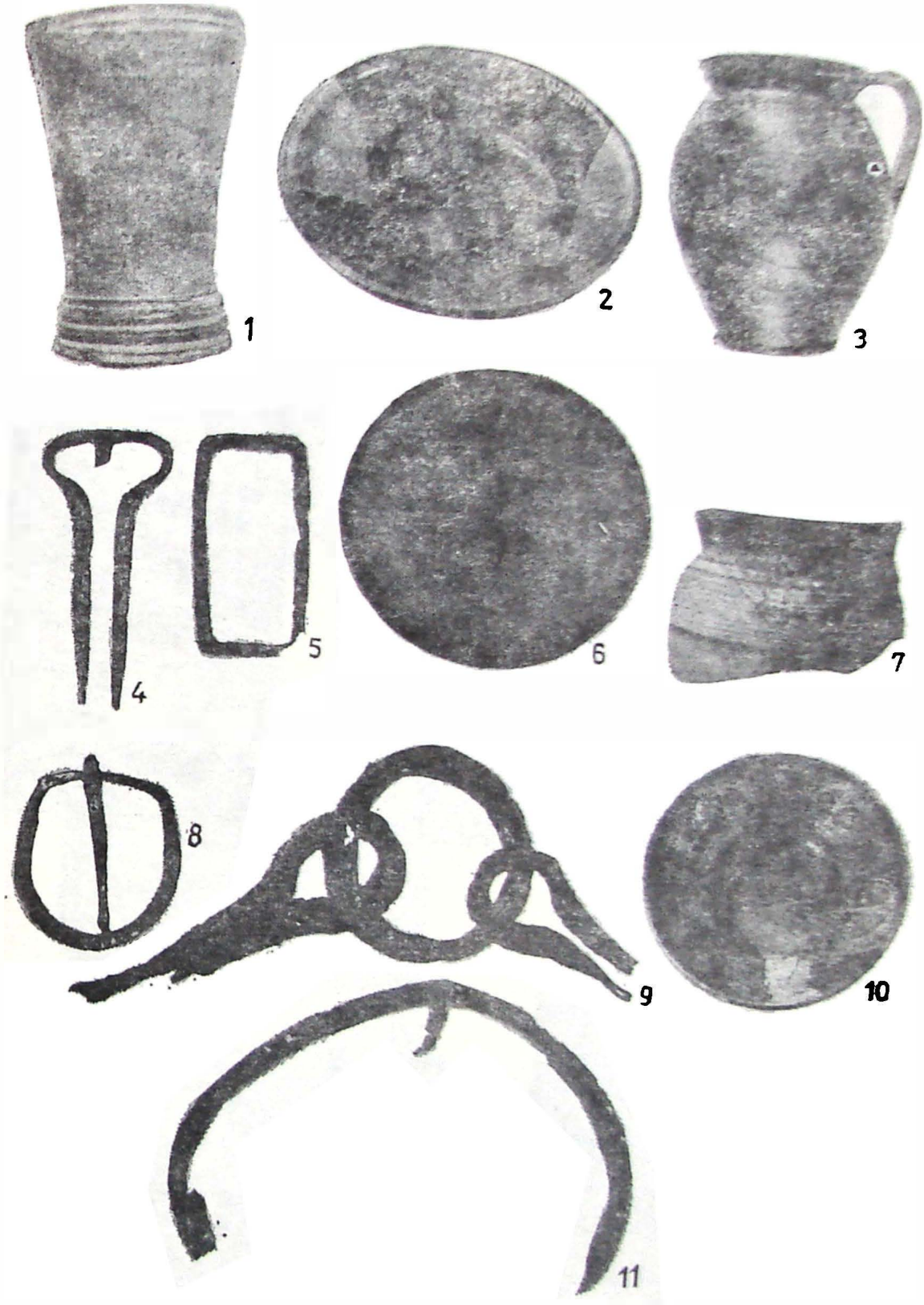

Fig. 15. Tg. Trotuș. Ceramică de uz casnic și obiecte de fier din secolele XVI-XVII.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

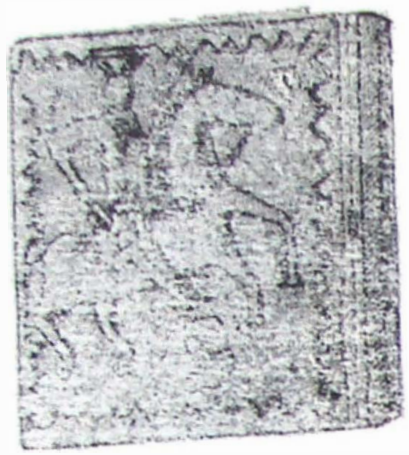

1

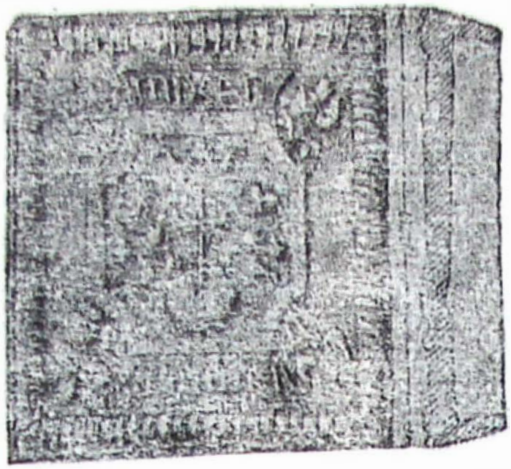

2

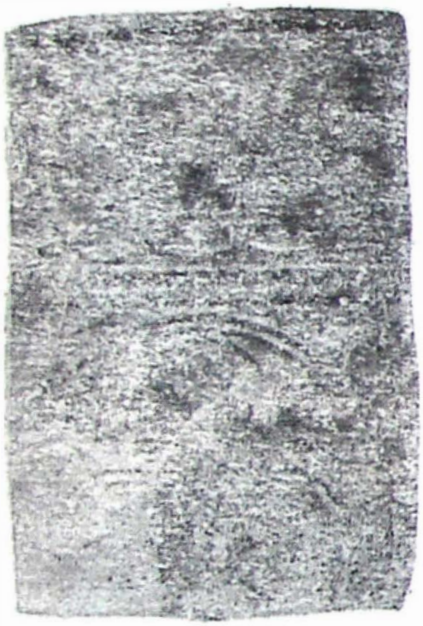

3

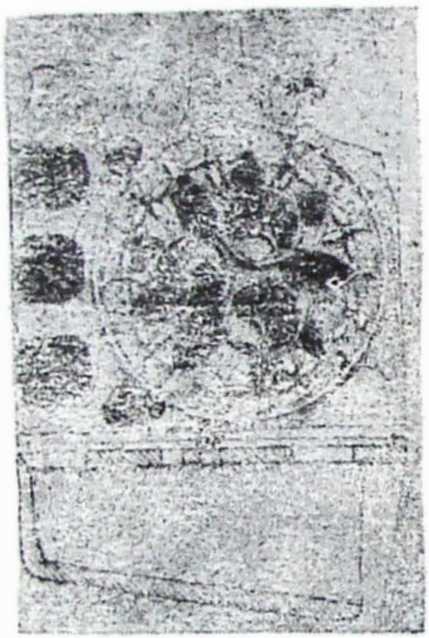

4

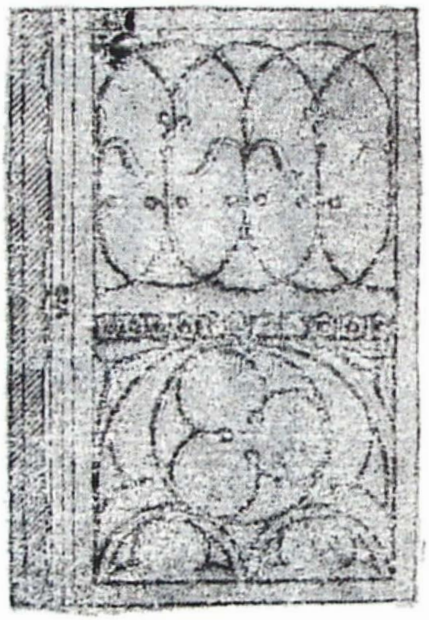

5

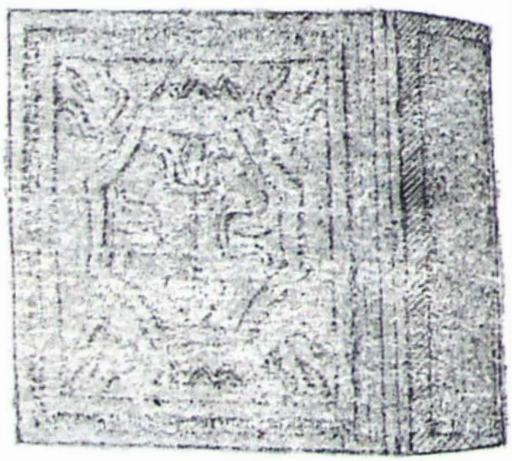

6

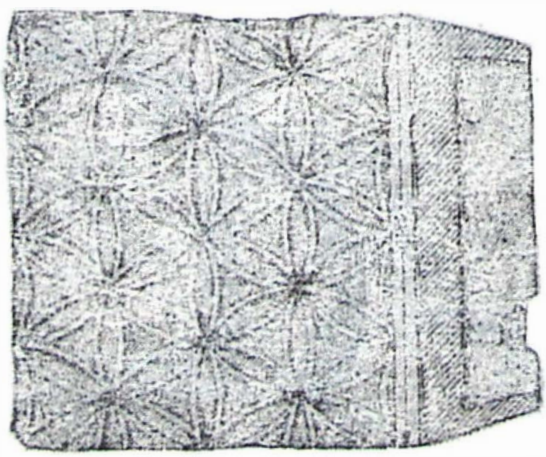

7

Pl. III. Tipuri ceramice ornamentală (teracotă) din secolele XVI—XVII.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

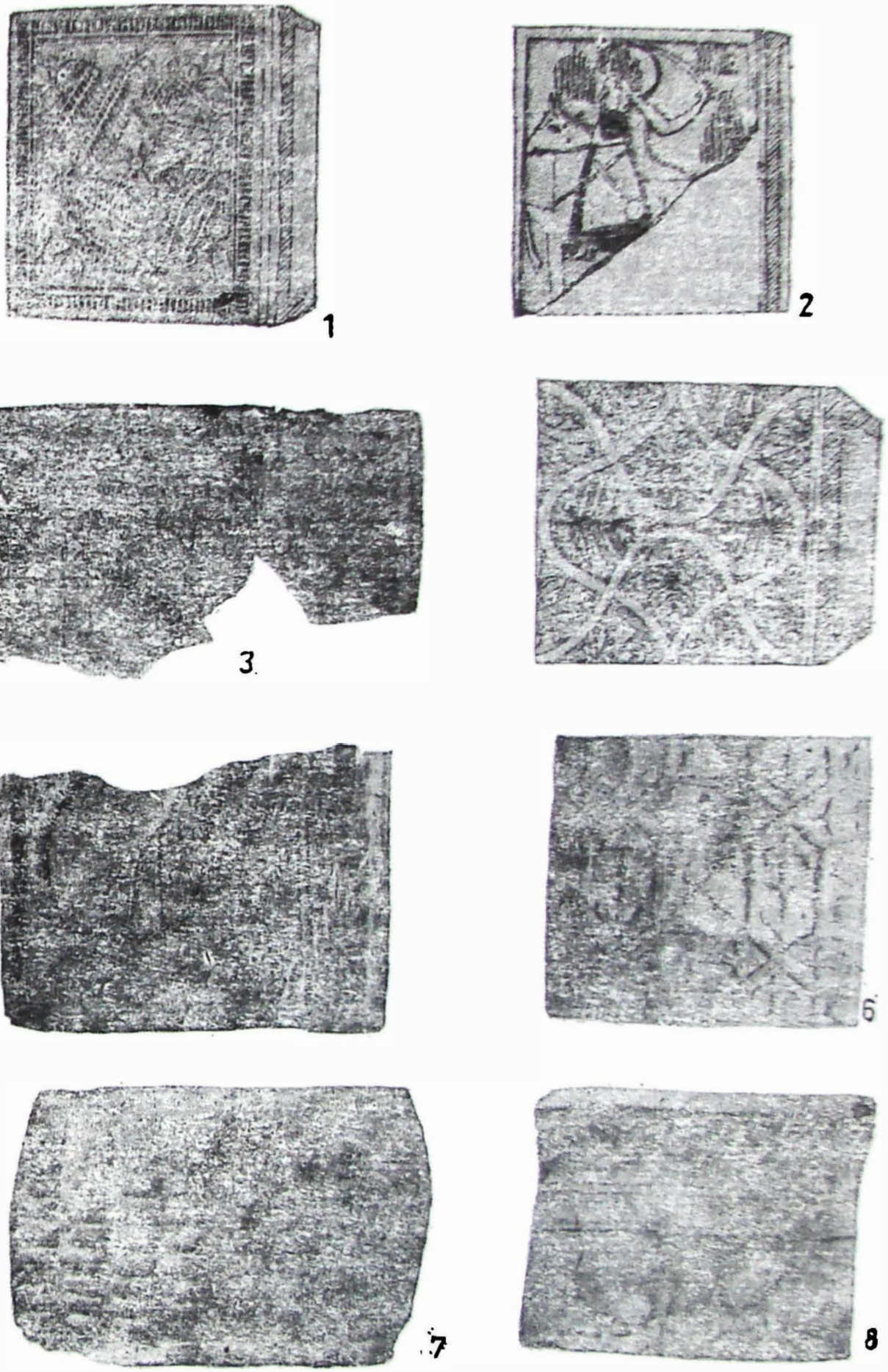

Fig. 17. 1-3, 6-8. Ceramică ornamentală (cahle) din secolele XVI–XVII

http://www.cimec.ro/ http://cmiabc.ro

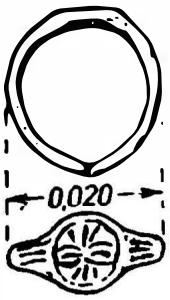

1

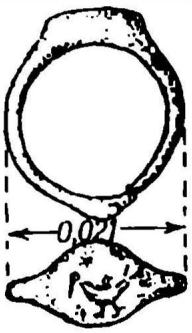

2

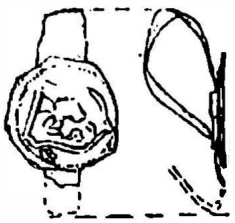

3

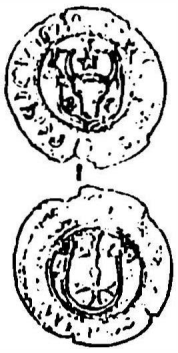

4

5.

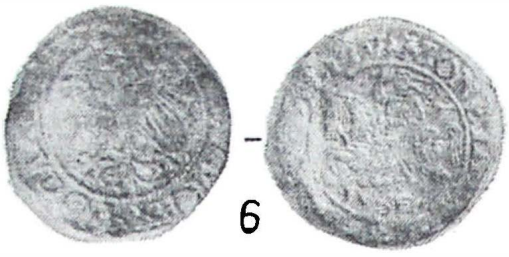

6

7

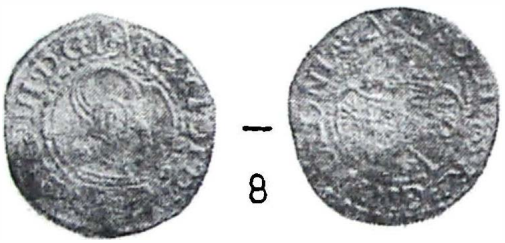

8

9

10

11

Fig. 18. Tg. Trotuş. Obiecte de podoabă şi monede din secolele XVI-XVII.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

LÉGENDE DES FIGURES

Fig. 1. Tg. Trotuş. Plan avec la localisation des fouilles archéologiques.
Fig. 2. Tg. Trotuş. Plan général des fouilles efectués entre 1976—1981.
Fig. 3. Tg. Trotuş. a) Profil de la paroie ouest de la section VII (28—42 metres). b) Le plan de l'habitation 13 des XIVe—XVe siècles.
Fig. 4. Tg. Trotuş. a) Le plan et le profil de l'habitation 3. b) Vue d'ensemble du fourneau de XVe siècle. c) Vue des fondations de l'église découverte de la Xe section.
Fig. 5. Tg. Trotuş. Le plan et le profil de l'habitation 6.
Fig. 6. Tg. Trotuş. Céramique d'usage ménager des XIVe—XVe siècles.
Fig. 7. Tg. Trotuş. Profils caractéristique pour la céramique d'usage ménager de la première catégorie.
Fig. 8. Tg. Trotuş. Céramique d'usage ménager, objets de parure et monaies des XIVe—XVe siècles.
Fig. 9. Tg. Trotuş. Objets en fer des XIVe—XVe siécles.
Fig. 10. Tg. Trotuş. a) Plan de l'habitation 10 des XVIe—XVIIe siècles. b) Plan de l'habitation avec la fondation en pierre des XVIe—XVIIe siècles.
Fig. 11. Tg. Trotuş. Plan de l'habitation 1 des XVIe—XVIIe siècles.
Fig. 12. Tg. Trotuş. Plan de l'habitation 11 des XVIe—XVIIe siècles.
Fig. 13. Tg. Trotuş. Objets en fer des XVIe—XVIIe siècles.
Fig. 14. Tg. Trotuş. Objets en fer des XVIe—XVIIe siècles.
Fig. 15. Tg. Trotuş. Ceramique d'usage moénager et objets en fer des XVIe—XVIIe siècles.
Fig .16. Tg. Trotuş. Ceramique ornementale des XVIe—XVIIe siècles.
Fig. 17. Tg. Trotuş. Céramique ornementale des XVIe—XVIIe siècles.
Fig. 18. Tg. Trotuş. Parures et monnaies des XVIe—XVIIe siècles.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

CERCETĂRI ARHEOLOGICE DE SUPRAFAŢĂ PE TERITORIUL JUDEŢULUI BACĂU (II)

de VIOREL CĂPITANU

În anul 1969 au fost comunicate, pentru prima dată, într-un studiu detaliat cele mai importante descoperiri arheologice efectuate pe teritoriul judeţului Bacău, în perioada cuprinsă între anii 1957—1958 [1].

Studiul de faţă constituie partea a II-a a lucrării privind „Cercetările arheologice de suprafaţă în judeţul Bacău" [2], efectuate între anii 1968—1982, fără a avea pretenţia că au fost epuizate toate staţiunile arheologice. Aceste descoperiri apar, de la o etapă la alta, în funcţie de modernizarea agriculturii prin aplicarea noului sistem de irigaţie, a defrişărilor şi exploatărilor forestiere, a terasărilor cu ocazia plantării viţei de vie şi a pomilor fructiferi, a sistematizării localităţilor urbane şi rurale etc. Acest lucru este demonstrat de numărul mare de staţiuni arheologice, descoperite în cei 25 de ani de existenţă a Muzeului de istorie şi artă din Bacău.

În anul 1871 erau menţionate, în Chestionarul lui Al. Odobescu, pentru judeţele Bacău şi Argeş, un număr de cca. 59 de localităţi în care se comunicau prezenţa vestigiilor arheologice [2]. Din acestea doar în două aşezări de pe valea Trotuşului, la Podei şi Tiseşti-Tg. Ocna s-au efectuat, pînă la înfiinţarea muzeului din Bacău, cercetări arheologice, sistematice cu rezultate remarcabile [3].

Au mai fost efectuate apoi cercetări arheologice în bazinul Siretului de către colectivul şantieruluui de la Poiana-Pirobordiava, cu care prilej s-au descoperit în apropierea acestei importante *dave* un număr redus de staţiuni, dar valoroase din punct de vedere arheologic. În două din aceste aşezări, la Mîndrişca şi Răcăciuni s-au efectuat şi săpături arheologice [4].

---

1 Marilena Florescu şi Viorel Căpitanu, *Cercetări arheologice de suprafaţă în judeţul Bacău*, în Arheologia Moldovei, VI, 1969, p. 214-275.

2 Al. Odobescu, *Răspunsurile la Chestionarul arheologic*, Argeş—Bacău, Biblioteca Academiei R.S.R. ; MSSE, 223.

3 C. Mătasă, *Aşezarea neolitică de la Podei — Tg. Ocna*, în Arheologia Moldovei, VI, p. 10-46 ; I. Niţu şi M. Zamoşteanu, în Materiale, 6, 1959, — 375-382 ; Al. Vulpe, în St. Clasice, 6, 1964, p. 239, 243-245.

4 Radu Vulpe şi colab., *Şantierul Poiana*, în SCIV, 1949—1950, p. 51 ; ibidem, în SCIV, 1952, p. 211, 215-216 ; Radu et. Ecat. Vulpe, *La station prehistorique de Perchiu près de Hurueşti*, Dacia, III—IV, p. 154 şi urm. ; Al. Vulpe, *Cercetări arheologice la Mîndrişca şi Răcăciuni*, în Arh. Mol. I, p. 65 şi urm.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Cercetări de suprafață au mai fost întreprinse de către I. Șandru de la Universitatea „Al. I. Cuza" din Iași și de către prof. N. Zaharia [5], dar cercetări sistematice n-au fost făcute pe teritoriul județului Bacău decît după înființarea muzeului din Bacău, începînd cu 1957.

Aceste cercetări au fost continuate pe principalii afluenți ai Siretului, precum și în zona colinelor Tutovei urmărindu-se descoperirea de noi stațiuni omenești, din vremea orînduirii comunei primitive și pînă în plin feudalism.

Cu acest prilej au fost cercetate un număr de 100 de localități descoperindu-se noi și importante așezări de interes arheologic.

1. *Asău.*

a. În satul Lunca Asău, la locul numit „Dealul Comăneștilor", pe terasa dreaptă a Trotușului, se află o așezare din epoca neolitică aparținînd culturii Criș. Așezarea este mărginită la răsărit de pădurea Dumbrava, la nord de pîriul Bîntului și în continuare de dealul Cherteșoaia [6].

b. În punctul „Cetățuia", la nord de stația de apă, la cca 150 m de șoseaua națională, pe un promontoriu a existat o așezare bogată în resturi de cultură materială. Din acest loc au fost dislocate cantități mari de lut galben pentru nevoile casnice. În felul acesta a fost distrusă în totalitate așezarea. Cîteva fragmente ceramice între care și o toartă demonstrează prezența aici a unei culturi aparținînd bronzului timpuriu, cultura Horodiștea-Foltești.

2 *Ardeoani.*

Între satele Enăchești, Coman și Iliești se află o movilă, care domină întreaga regiune. Locuitorii din împrejurimi ne-au informat că au fost descoperite vîrfuri de săgeți din bronz împreună cu fragmente ceramice. Movila a putut fi folosită ca monument funerar în antichitate, iar în evul mediu ca loc de strajă [7].

3. *Agăș.*

În spatele gării, la cca 500 de m, pe un promontoriu se află o așezare din epoca neolitică, cultura Cucuteni, faza A. La suprafața solului a fost descoperită suficientă ceramică precum și figurine antropomorfe care asigură datarea acestei așezări.

4. *Bacău.*

a. Cu ocazia executării pasarelei către Mărgineni s-a descoperit, la adîncimea de 3,5—4 m, o așezare bogată în resturi de cultură materială aparținînd epocii bronzului mijlociu, cultura Monteoru I c 2. Stratul de cultură materială are o grosime de cca 0,80 m.

b. Tot în orașul Bacău, pe strada Florilor (fostă Buna Vestire) în grădina locuitorului Rusu M., a fost descoperită o monedă bizantină din vremea împăratului Justin II (anul 567).

c. Locuitorul Gh. Bujor din Bacău, Calea Mărășești nr. 156, ne relatează că prin anii 1934—1935, în cimitirul Beldiman din Bacău a fost descoperit un schelet uman în poziție chircită.

---

5 N. Zaharia, Mircea Petrescu-Dîmbovița și Emilia Zaharia, *Așezări Moldova de la paleolitic pînă în sec. al XVIII-lea*, passim.

6 Cercetările au fost întreprinse împreună cu Lăzăroiu D., din localitate.

7 Vezi C. Dimitriu, Bacăul istoric, 1936, passim.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

d. Pe strada Republicii nr. 12, în grădina locuitorului Lupu Neculai a fost descoperită o urnă funerară decorată cu brîu alveolar. În interiorul urnei au fost descoperite oase calcinate [8].

e. n cartierul C.F.R., în zona cărămidăriei, muncitoroul Iofcia Vasile a descoperit, un vîrf de lance și un vîrf de suliță de factură dacică, care provin din așezarea daco-carpică [9].

5. *Bereşti- Istriţa.*

a. În satul Iteşti a fost descoperit, în anul 1968, un mormînt de înhumație avînd ca inventar o strachină și un urcior din pastă de culoare cenușie, lucrate la roată. Din scheletul uman au fost recuperate: mandibula, claviculele, omoplații (porțiunile superioare), sternul, cubitusul sting, radiusul sting, o diafiză de peroneu, epifiza inferioară a peroneului sting, 20 de fragmente de coaste, 16 vertebre, atlasul, 2 vertebre cervicale, 11 vertebre dorsale; 2 vertebre lombare. După inventar, mormîntul se datează în sec. IV e.n. și aparține populației locale [10].

b. Iteşti. În partea de vest a satului, pe terasa înaltă a Bistriței se află o așezare dacică. Așezarea este secționată de drumul creat în urma eroziunii apelor. În profilul pereților, de o parte și alta se observă foarte multe gropi cu resturi menajere sau de provizii cu pereții arși, unele depășind adincimea de 2 m. De la suprafața solului am adunat ceramică lucrată cu mîna și la roată aparținînd sec. I î.e.n. — I e.n.

c. Iteşti.

Tot pe aceeași terasă, în continuare, la cca 500 de m spre nord se află o așezare fortificată, aparținînd epocii bronzului mijlociu. La suprafața solului se găsește foarte multă ceramică decorată în tehnica inciziei și a exciziei, specifică culturii Costișa [11].

d. Climeşti La locul numit „Vasile a Popii", acolo unde cu mulți ani în urmă fusese descoperite monede romane, denari imperiali romani [12], în prezent au fost date la iveală fragmente ceramice aparținînd culturii carpice, sec. II—III e.n.

e. În partea de vest a localității Bereşti-Bistriţa, la km 17, pe șoseaua națională Roman—Bacău, se află o așezare carpo-dacică cu multă ceramică, ce se datează în sec. II—III e.n. În apropierea acestei așezări se află un izvor cu apă potabilă.

f. În satul Bereşti, la adîncimea de 8 m, a fost descoperit un femur de Elephas, fosilizat.

6. *Bîrsăneşti.*

La locul cunoscut de localnici „Pe dealul Dobra" pe o suprafață de aproape un hectar se află o așezare cu foarte multă ceramică aparținînd culturii carpo-dacice, ce se datează în sec. II—III e.n. De la suprafața solului au fost adunate fragmente ceramice de la vase-borcan, cești, fructiere etc.

7. *Cleja.*

a. În punctul „Dealul Alexandrina", pe raza comunei Cleja, la vest de sat se află o așezare din epoca neolitică, cultura Cucuteni. La suprafața solului se află o mare cantitate de ceramică scoasă de fierul plugului, de la vase de provizii cupe, amfore, unele decorate cu proeminențe în formă de tortițe, perforate [13].

---

8 Urna a fost trimisă la Iași și predată prof. Oreste Tafrali, directorul Muzeului de antichități.

9 Săpături Eug. și Iulian Antonescu, material inedit.

10 Inventarul morm. tului ne-a fost predat de prof. C. Doroftei, c mulțumim și pe această cale.

11 Material asemănător celui de la Costișa, județul Neamț.

12 Vezi Arh. Mol. VI, p. 216.

13 Inf. prof. Radu Gheorghe.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

b. La locul numit „Cetățuia" a fost descoperită o altă așezare neolitică cu ceramica corodată și pasta friabilă aparținînd tot epocii neolitice, cultura Cucuteni, fază incertă.

Din acest loc a fost descoperit, în anul 1976, un topor din rocă dură, cu gaură de înmănușare, într-o groapă la adîncimea de 1,20 m. În apropiere au fost descoperite și fragmente ceramice, care aparțin Bronzului timpuriu [14].

c. La locul numit „Lanul Curții", în direcția șoselei naționale, la km 18—19, în partea de est față de sat se întinde o mare așezare aparținînd epocii bronzului, pe o suprafață de 7—8 000 de metri pătrați. Dincolo de sat, în punctul „Cetățuia", peste șanțul de apărare, se află o așezare din aceeași epocă, dar ca suprafață mult mai restrînsă. Această cetățuie reprezintă fosta terasă a Siretului, locuită intens în epoca bronzului.

Cu ocazia desfundării și nivelării terenului, în zona șanțului de apărare au fost date la iveală locuințe și gropi specifice culturii Monteoru, faza I c 2. Ceramica decorată cu linii în relief provine de la vase mici și mijlocii de tipul cănilor, ceștilor și vaselor de cult. Pe o vatră din aceeași epocă au fost descoperite un număr mare de greutăți din lut ars pînă la roșu, folosite probabil în timpul iernii la încălzitul camerelor.

Tot aici a fost descoperit și un mormînt de înhumație, dar deranjat de plug. Între obiectele de inventar au fost recuperate cîteva ace din bronz, din care unul întreg cu corpul torsionat, vîrful ascuțit și capătul se termină într-un inel și mai mulți cercei — pandantivi, cu corpul îngroșat și capetele subțiate, de formă oarecum inelară [15].

8. *Căiuți.*

a. În satul Heltiu, într-un loc acoperit cu pădure, între pîrîul Mihăileasa și piriul Pietrosu se află o așezare aparținînd civilizației carpice, sec. II—III e.n. La suprafața solului au fost descoperite fragmente ceramice, lucrate cu mîna și la roată de la fructiere, vase-borcan, cești, vase de provizii.

b. Pe raza satului Florești există o așezare carpică, sec. II e.n. [16].

9. *Cotofănești.*

În partea de sud-est a satului, în pădure, cu ocazia amenajării drumului forestier a fost descoperită ceramică ce se datează în sec. II—III e.n. și aparține civilizației carpice [17].

10 *Corbasca* [18].

a. În punctul „Vilcele" de pe raza fostului sat Porcăreț, au fost descoperite fragmente ceramice, topoare-calapod, topoare de luptă din rocă dură etc. Ceramica aparține la trei epoci istorice: neolitic, cultura Cucuteni, bronz, cultura Monteoru și carpo-dacică, sec. II—III e.n. Ceramica pictată aparține fazelor A și A-B.

b. Rogoaza. În punctul „Via boierească", la cca 500 m de șosea pe malul piriului satului au fost descoperite fragmente ceramice aparținînd Bronzului mijlociu și Hallstattului tîrziu, sec. VI—V î.e.n.

c. Rogoaza. În grădina lui Pascal Lupu și Ghiriac Călugăru se află o așezare hallstattiană, sec. VI—V î.e.n. Fragmente de la vase bitronconice și strachini tronconice cu buza lată au fost descoperite într-o groapă, în marginea drumului.

d. Rogoaza. La locul numit „Fîntîna lui Enache" se află o așezare aparținînd epocii bronzului, cultura Monteoru, faza I c 3.

---

14 Materiale predate Muzeului din Bacău de Imbrea Elena, elevă.

15 Informații ing. Băncilă Dumitru, căruia îi mulțumim pentru salvarea inventarului mormîntului.

16 Informații Pîslaru Constantin și Strechie Gh.

17 Relații date de Roșculeț Ion.

18 Vezi Arh. Moldova, VI, 1969, p. 237-344.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

e. Băcioi. În punctul cunoscut de localnici „La Budăi" a fost identificată o așezare neolitică cu ceramică pictată, faza Cucuteni A. Pe lîngă ceramică au mai fost descoperite topoare din piatră precum și figurine antropomorfe și zoomorfe.

f. Marvila. În grădina lui Vasile Roșu a fost descoperită o așezare de la sfîrșitul bronzului, cultura Noua. La suprafața solului se observă locuri de formă ovală cu multă cenușă și ceramică tipică pentru cultura Noua. Din acest loc au fost descoperite mai multe cuțite din silex.

g. Scărișoara. Pe raza satului au fost descoperite mai multe așezări între care amintim pe cea de „La stejar", unde la suprafața solului se găsește foarte multă ceramică din epoca neolitică, cultura Cucuteni, faza Cucuteni A, resturi de chirpic, topoare calapod din marnă și gresie, idoli antropomorfi etc.

h. În punctul „Dealul Morii" se află o așezare din sec. IV.

† 11. *Comănești.*

a. În punctul „Cimitirul lui Mitachi", pe terasa stîngă a Trotușului, a fost descoperită, cu mulți ani în urmă, o ceașcă dacică, care se datează în sec. I e.n.—I e.n. Așezarea a fost distrusă cu ocazia terasamentului pentru calea ferată. Acest loc mai este cunoscut pînă în zilele noastre sub denumirea de „Drumul dacilor".

b. La locul numit „Piriul Podinilor", în dreapta Trotușului, pe terasa înaltă, se află o așezare cu un strat foarte subțire de locuire. Ceramica friabilă aparține, după pastă neoliticului timpuriu, culturii Criș.

†12. *Dărmănești.*

a. Brătulești. Pe terasa înaltă a Uzului, în punctul „Cremeniș", pe un platou întins se află o așezare din epoca neolitică, cultura Cucuteni. În malul terasei, în partea de răsărit, au fost descoperite fragmente ceramice aparținînd culturii Cucuteni A, precum și lame și așchii din silex[20].

b. Lapoș. Pe terasa înaltă a Trotușului, la locul denumit „Podini", în mal au apărut urme de locuințe, ceramică lucrată cu mîna și la roată, care aparțin sec. I î.e.n. — I e.n.

13. *Dealu Morii.*

a. Căuia. În satul Căuia de Jos în grădina lui M. Drăguț, la suprafața solului se găsesc fragmente ceramice aparținînd sec. I î.e.n. — I e.n., sec. IV—V e.n. și sec. XVI—XVII-lea.

b. Bodeasa. La vest de acest sat se află o așezare de tip „Cetățuie", cu val și șanț de apărare. La suprafață au fost găsite materiale ceramice, neolitic, bronz și dacic.

c. Dealu Morii. La sud de sat, în fosta localitate Hazu, pe deal „La Coșug", a fost descoperită o așezare neolitică cu ceramică aparținînd culturii Cucuteni. La poalele acestei cetățui, în panta lină, se întîlnesc la tot pasul fragmente ceramice aparținînd culturii carpice, sec. II—III e.n.

d. Al doilea punct, tot în aceeași localitate care se numește „Pe deal la zid" și cuprinde și grădina lui Panaite N. Gheorghe, au fost descoperite fragmente ceramice geto-dacice identice cu cele de la Slobozia-Onești[21], și se datează în sec. V—IV î.e.n.

e. Al treilea punct se află tot pe raza fostului sat Hazu, în prezent înglobat satului Tăvădărești, sub denumirea de „Lanul Pîriului" sau „Dealul Paiului". În acest loc și la „Valea Glodului" au fost descoperite materiale ceramice aparținînd epocii neolitice, cultura Cucuteni A.

---

19 Informații prof. Mihai Silviu Claudiu.

20 Material ceramic și unelte din silex au fost predate Muzeului din Brașov de către elevul Oprea Marius.

Împreună cu noi, la cercetarea de suprafață au participat elevii Dobrea Ionel și Bîndilă Mihai de la Liceul din Dărmănești.

21 C. Buzdugan, *Necropola getică de la Slobozia*, în Carpica, I, 1968, p. 77-94.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Multe din aceste aşezări au fost descoperite de colectivul şantierului Poiana, judeţul Galaţi [22]. La Căuia de Jos se menţionează existenţa unei aşezări, lîngă casa lui M. Drăguţ, care se datează începînd cu sec. I e.n. şi pînă în sec. IV e.n., fiind inclusă şi perioada romană. Tot de această localitate aparţine şi aşezarea de pe dealul „Tăieturi", care, cronologic, merge cu Poiana II 2 [23].

14. *Filipeni.*

a. Frunteşti. În punctul „Valea Dragului", pe o suprafaţă de aproape un hectar se întinde o mare aşezare carpică bogată în resturi arheologice. La suprafaţa terenului se întîlneşte o mare cantitate de ceramică, chirpic, oase de animale. Locuitorii ne informează că din acest loc au descoperit şi monede de argint, probabil denari romani imperiali. Ceramica de factură superioară este din categoria lucrată la roată (căni, oale, fructiere, vase de provizii, amfore romane) şi din cea lucrată cu mîna (vase-borcan, ceşti) etc.

b. Alt punct de pe raza satului Frunteşti, se află în apropierea căminului cultural, la nord-est de acesta. La suprafaţa solului se întîlneşte ceramică aparţinînd sec. IV e.n.

c. Brad. În faţa casei lui I. Dornescu se află un punct numit „La Ţintirim". Aici localnicii presupun a fi un cimitir din vremea dacilor. Cercetările noastre au demonstrat că avem de-a face cu o aşezare neolitică, fază încertă şi cuprinde terenul lui Piţu.

d. Tot în satul Brad, în punctul „Chilia", se află o aşezare din epoca bronzului ,cultura Monteoru. În acest loc a fost descoperit şi un mormînt de înhumaţie cu ceramică din epoca bronzului, dar care a fost reînhumat în cimitirul din localitate.

Cercetările noastre au dus la descoperirea unei noi staţiuni aparţinînd epocii neolitice, cultura Cucuteni. Pe o suprafaţă ce depăşeşte un hectar se întinde aşezarea din epoca neolitică. Locuinţele fiind în faţă au putut fi uşor afectate de lucrările agricole. Alături de ceramică au fost descoperite unelte din silex şi menilit, idoli antropomorfi şi zoomorfi precum şi pietre de rîşniţă din gresie.

e. Pădureni. În apropiere de fosta localitate „Moara Conachi", se află o aşezare de la sfîrşitul bronzului, şi aparţine culturii Noua. Locuinţele ne apar sub formă de cenuşare. La suprafaţa terenului ceramică tipică pentru cultura Noua : ceşti cu torţi supraînălţate şi cu buton.

f. Mărăşti. În punctele : Varniţă, Coroi şi „La movilă" se întîlnesc materiale ceramice aparţinînd epocilor neolitic, bronz şi carpo-dacice [24].

15. *Glăvăneşti.*

a. Frumuşelu. În fosta localitate „Fundătura" ce aparţine de satul Frumuşelu, la locul numit „Bostănări ", se află o aşezare din epoca neolitică, cultura Cucuteni. La suprafaţa solului se întîlneşte foarte multă ceramică pictată, şi topoare di piatră. Tot pe acest loc se întîlneşte şi material ceramic aparţinînd primei epoci a fierului, Hallstatt tîrziu, cu pasta de aspect poros de la vase mari bitronconice cu proeminenţe conice aplatisate.

b. Tot în satul Frumuşelu, în punctul „Hazu" sau „Ştiubei" se află o aşezare din epoca bronzului, cultura Noua, dar şi Monteoru. Între obiectele de valoare deosebită, păstrate la şcoala din localitate, se află şi un topor din bronz identic cu cele descoperite la Găiceana sau Parava [25], făcînd parte din grupa Monteoru.

c. În punctul „Chiscuri" de pe raza satului Frumuşelu se află o aşezare aparţinînd sec. III—IV e.n. cu multă ceramică lucrată la roată şi cu mîna. Materialul ceramic de factură superioară aparţine populaţiei locale daco-carpice. Din acest loc au fost descoperite şi monede de argint, denari romani imperiali aparţinînd unor emisiuni din sec. III—IV e.n.

22 Şantierul Poiana, SCIV, II, 1952, p. 215.
23 Ibidem, p. 215.
24 Informaţii Gh. Iorga şi Arinton Emilia.
25 Marilena Florescu şi V. Căpitanu în AM, II, 1964, p. 445-451.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

d. Pe raza comunei Glăvănești au fost descoperite și materiale aparținînd Evului Mediu. Alături de ceramică, unelte agricole, și arme se întîlnesc și diferite emisiuni monetare locale și străine.

c) Tot în satul Frumușelu a fost descoperit și un celt din bronz de tip transilvănean care se datează la sfîrșitul bronzului și începutul hallstatului.

16. *Găiceana.*

a. În locuința învățătorului pensionar Aparu Alexandru, din comuna Găiceana se află o bogată colecție arheologică, care cuprinde ceramică, unelte, podoabe, monede, arme din toate epocile istorice, în majoritate adunate de pe raza acestei comune dar și din localitățile limitrofe.

b. Arini. În satul Unguri, în prezent Arini, în apropiere de dealul „Popii", locuitorul Martin I., brigadier la C.A.P. a descoperit în timpul lucrărilor agricole două vase întregi: o ceașcă și un vas-borcan de mici dimensiuni, ce aparțin bronzului timpuriu.

17. *Horgești* [26].

a. La locul numit „Iapa", la o distanță de cca 1 km de sat, în partea de nord-est se află o așezare din epoca neolitică, cultura Cucuteni. Între fragmentele ceramice adunate de la suprafața solului sînt cîteva pictate tricrom de la cupe cu picior.

b. În vatra satului, pe terenul locuitorilor: M. Cobzaru, St. Boca și Spinu Sandu se găsesc la suprafață fragmente ceramice din epoca bronzului, fază incertă.

c. La „Cînepărie", dincolo de pîriul Răcătău, la est de sat se află o așezare din epoca bronzului, cultura Monteoru.

d. La „Via bătrînei veche" se află o așezare din epoca bronzului, cultura Monteoru.

e. În vatra satului, în jurul locuinței lui M. Cîrnu, pe o suprafață de cca 400 de metri pătrați se află o așezare din sec. IV—V e.n. La suprafața solului se găsește ceramică lucrată la roată cu pastă așa zisă „ciment", și fragmente lucrate cu mîna, cu pasta de aspect poros și cu micro-prundișuri în compoziție.

18. *Sohodor.*

a. În punctul „Cetățuia", în partea de sud-est de localitate, peste apa Răcătăului a fost descoperită o așezare din epoca bronzului, fortificată cu șanț de apărare. Așezarea ocupă o poziție dominantă asupra văii Răcătăului. Ceramica adunată de la suprafața solului este de aspect monteorean.

b. În continuare, pe panta lină în punctul „Sub Cetățuie", cu ocazia plantării viței de vie, au fost date la iveală resturi de cultură materială aparținînd epocilor: neolitic, cultura Cucuteni A; Hallstatt tîrziu, carpo-dacic și feudal mijlociu. Pentru epoca feudală au fost descoperite cahle frumos decorate precum și morminte.

19. *Răcătău.*

a. În apropierea sediului C.A.P., la locul numit „Gropi", la cca 2—300 de metri în partea de sud, au fost descoperite mai multe urne funerare carpice, de către locuitorul Zdrobiș Vasile. Necropola se datează în sec. III e.n.

b. Pe „Dealul Mazilu", unde cu mulți ani în urmă fusese descoperit mormîntul de înhumație din sec. I î.e.n. [27], au mai fost recuperate torți și fragmente de cazan din bronz, care au aparținut aceluiași individ. Controlul făcut asupra terenului din jur a demonstrat că nu poate fi vorba de o necropolă propriu-zisă, ci de un mormînt izolat așa cum precizam și în studiul respectiv [28].

26 Inf. Lupu Georgeta, prof. de istorie.
27 A. Vulpe și V. Căpitanu, în Apulum, IX, 1971, p. 155 și urm.
28 R. Vulpe, op. cit., p. 216.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

c. În partea de sud, față de căminul cultural din satul Răcătău, se află o așezare neolitică aparținînd culturii Cucuteni, faza A. Așezarea cuprinde întreaga terasă a pîriului Răcătău, pînă la stația de mecanizare.

20. *Răcătăul de Jos.*

a. La est de sat, peste podul ce duce la Pincești, pe terenul I.A.S. se află o așezare din epoca bronzului, cultura Noua. În mal se văd mai multe gropi cu multă cenușă și ceramică aparținînd acestei culturi. Primăvara, cînd se ară terenul, pot fi urmărate mai multe locuințe de formă ovală, cu multă cenușă la suprafață.

b. În partea opusă, spre vest apar în profil două bordeie prefeudale, cu material ceramic de aspect poros, sec. VI—VII e.n. Locuitorii din zonă spun că au descoperit și multe pietre cînd au executat lucrări de construcții. Probabil că au fost deranjate mai multe pietrare de la locuințele de tip bordei.

c. În continuare, pe malul stîng al Siretului, între satele Răcătăul de Jos și Dienet, așezările aparținînd comunei primitive și feudalismului timpuriu și dezvoltat se țin lanț. Acest loc este cunoscut de localnici ca „Dealul Șoimului".

În apropierea șipotului, sau fîntîna lui Crețu, se află o așezare din epoca neolitică, cultura Cucuteni A, cu un singur nivel de locuire. Stratul de cultură nu depășește 0,50 m.

d. La nord de așezarea neolitică, cca 0,500 km se află o așezare aparținînd sec. IX—X, cu material ceramic de tip Dridu.

e. Între Șipot și așezarea civilă geto-dacică de la „Cetățuia", se întîlnesc mai multe așezări din epoca bronzului, cultura Monteoru, fazele I c 2 și I c 3. Acestea pot fi ușor recunoscute deoarece pămîntul are un aspect cenușos, iar ceramica antrenată de plug se găsește peste tot, la suprafața solului.

f. Un alt punct se află în partea de sud a „Dealului Șoimului", și cuprinde material ceramic specific culturii carpice, sec. II—III e.n. În afară de ceramică, lucrată cu mîna și la roată a mai fost descoperită și o fibulă patinată de tip carpic, cu piciorul tras pe dedesubt și arcul profilat. Fibula, care este tipică pentru cultura carpică, asigură datarea așezării, sec. III e.n.

21. *Bazga, comuna Horgești.*

a. Pe terasa înaltă a Siretului, în partea de vest a satului la cca 4—500 m nord-est de podul ce trece peste Siret se află o așezare ce aparține bronzului timpuriu. Locuințele de suprafață se întind din marginea terasei Siretului și pînă în apropierea grădinilor cetățenilor din Bazga. Ceramica friabilă de aspect poros și culoare cărămizie nu este tipică pentru o datare cu exactitate. După aspect și decor se pare că aparține culturii Horodiștea—Folteşti.

22. *Hurueşti*[29].

a. În punctul „Lutărie" de pe raza satului, s-a descoperit o urnă funerară cu oseminte calcinate. După descrierea locuitorului Postelnicu Sipridon avem de-a face cu o necropolă carpică, fiind vorba de ceramică cenușie lucrată la roată. Tot atunci au fost descoperite și alte vase, dar care s-au pierdut.

b. Tot din acest loc au fost adunate fragmente ceramice de la cești, borcane, străchi i etc., ce aparțin epocii bronzului, cultura Noua.

23. *Floreşti.*

a. La locul numit „Cioate" pe o mare suprafață se întinde o așezare din epoca neolitică. Materialul ceramic, după structură aparține culturii Cucuteni, fază incertă.

29 Ibidem, p. 215.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

24. *Pradaș.*

a. În vatra satului, în apropiere de locuința lui Flueraș I., se află la suprafața solului foarte mult material ceramic ce aparține epocii bronzului, cultura Monteoru.

25. *Perchi*

a. În partea de vest a satului dincolo de pîriul satul la suprafața solului se întîlnesc fragmente ceramice aparținînd epocii bronzului, cultura Monteoru[30].

26. *Ocheni*[31].

a. La locul numit: „De cea vale", în partea de răsărit a satului, la marginea pădurii satului se găsesc la suprafața solului materiale ceramice din epoca neolitică, cultura Cucuteni.

b. În apropierea așezării neolitice tot pe acest loc se află o așezare carpo-dacică cu material ceramic lucrat cu mîna și la roată, din categoria fină și de aspect poros, ce se datează în sec. II—III. e.n.

c. În punctul „Șarba", așezare cunoscută și de colectivul de la Poiana[32], cercetările noastre au dus la descoperirea unui denar republican, sec. I î.e.n. în așezarea cu material ceramic aparținînd La Tène-ului tîrziu. La suprafața solului se mai întîlnesc fragmente ceramice aparținînd epocii neolitice, cultura Cucuteni, culturii carpice și sec. IV e.n.

27. *Helegiu.*

a. Daleni. La est de localitate în punctul „Boiereasca" pe lotul C.A.P. se află o așezare din epoca neolitică, cultura Cucuteni cu multă ceramică corodată, chirpic, greutăți de la războiul de țesut, pietre de rișniță. Locuințele fiind de suprafață au putut fi ușor deranjate de fierul plugului.

b. Teiuș. Pe dealul Teiuș, lot Loghin, se află o așezare cu material ceramic din epoca bronzului tîrziu. Ceramica este puternic corodată.

c. Drăgugești. La locul numit „Felca", între satele Helegiu și Drăgugești, în apropierea sectorului zootehnic, se află o așezare din epoca bronzului, cultura Monteoru. Ceramică de aspect lucios, dar și poroasă se găsește în proporție redusă.

28. *Izvoru Berheciului.*

a. Făghieni. La vest de sat, la locul numit „Capătul satului" a fost descoperită o așezare ce se întinde pe o mare suprafață de teren, care cuprinde și locuința lui Tănase Neculai. Așezarea a apărut în urma alunecărilor de teren, cînd au ieșit la iveală urme de locuințe, resturi de vetre de foc și ceramică specifică culturii daco-carpice, sec. II—III e. n.[33].

b. În punctul „Dealul Moril" de pe raza comunei Izvoru Berheciului au fost descoperite fragmente ceramice hallstattiene, sec. V—IV î.e.n. și urmele unui cimitir fără inventar.

c. La locul zis „Pe deal" se găsesc, la suprafață, fragmente ceramice aparținînd civilizației carpo-dacice, sec. II—III e.n.

d. Oțelești. La est de sat, unde s-a amenajat o răsadniță, țăranii cooperatori au dat peste materiale ceramice ce aparțin epocii bronzului, cultura Monteoru.

30 Informații Decuseară Dumitru.

31 R. Vulpe, SCIV, 1952, p. 216.

32 Ibidem, p. 215.

33 Material adunat de la suprafață de studenții: Dediu N., Antohi Gabriela și Surpatu Dorel.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

29. *Livezi.*

a. În vatra satului Prăjoaia ,pe dreapta Tazlăului, la nord de valea Trotușului, pe o platformă se află o așezare dacică. Aici se presupunea existența unui castru[34], dar cercetările de teren au infirmat relatarea.

30. *Lipova.*

a. La locul numit „Dealul Țiganului", la suprafața solului se găsesc foarte multe fragmente ceramice de culoare roșie-cărămizie ce aparțin epocii neolitice, cultura Cucuteni[35].

31. *Luizi Călugăra.*

a. În punctul „La cetățuie" ce domină localitatea se întîlnește la suprafața solului material ceramic din epoca bronzului cultura Monteoru.

b. La sud-est de sat, în punctul „Deasupra satului" a fost descoperită o așezare din sec. II—III e.n. Materialul ceramic lucrat cu mîna și la roată aparține populației autohtone carpo-dacice.

c. La locul denumit „La cimitir", pe o suprafață foarte mare se întîlnesc, la suprafață, fragmente ceramice aparținînd epocii bronzului, cultura Monteoru și civilizației daco-carpice, sec. II—III e.n.

32. *Pincești.*

a. În partea de sud-est a localității, la locul numit „Bărculeț", se află o bogată stațiune carpică. La suprafața solului se găsește multă ceramică lucrată cu mîna și la roată de factură superioară, dar și de aspect poros de la fructiere, vase-borcan, căni, străchini, vase de provizii precum și fragmente ceramice de la amfore romane.

b. În punctul „Plopoasa", tot pe raza comunei Pincești, a mai fost descoperită o așezare carpică cu material ceramic identic cu cel de la „Bărculeț", ce se datează tot în sec. II—III e.n.

c. Pe dealul „Giurgeu", în partea de sud a satului Pincești, a fost descoperită o așezare neolitică cu material ceramic aparținînd culturii Cucuteni. Au fost deranjate mai multe locuințe de suprafață, iar chirpicul împrăștiat cu ocazia lucrărilor agricole. Din acest loc cetățenii au descoperit și lame din silex ca răzuitoare, lame, precum și alte unelte din piatră și figurine umane din lut ars.

33. *Fulgeriș.*

a. În partea de nord a satului pe dealul „Fulgeriș" se află o bogată stațiune arheologică cu mult material ceramic aparținînd culturii Cucuteni din epoca neolitică, cu fazele Cucuteni A și B. Au fost descoperite unelte din piatră, figurine antropomorfe și zoomorfe etc. Resturile ceramice provin de la toate tipurile de vase cunoscute pentru cultura Cucuteni, iar pictura se păstrează destul de bine. Într-o groapă a fost descoperit și grîu carbonizat.

34. *Dienet.*

a. În punctul „Apărătoarea" sau Gătiești, ori Gălășești[36], colectivul de la Poiana, în căutarea Tamasidavei pe Siret, a descoperit o așezare din epoca bronzului, cultura Noua. Tot în acest punct se găsesc resturi ceramice medievale, din sec. XVII—XVIII din fosta localitate Gălășești, în prezent dispărută. Așezarea este menționată și în Chestionarul lui Odobescu, pentru județul Bacău[37].

34 C. Dimitriu, op. cit.
35 Informații Cărare C.
36 R. Vulpe, op. cit., p. 216.
37 Al. Odobescu, Chestionarul..., 1873, p. 481, verso, răspuns.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

b. Al doilea punct din satul Dienet se află la nord-est de această localitate, la locul numit „Pe deal", pe direcția barajului hidrocentralei ce se construiește pe Siret. La suprafața solului se întîlnesc locuințe sub formă de cenușare cu multă ceramică de la sfîrșitul epocii bronzului, cultura Noua.

35. *Petrești.*

a. În apropierea bisericii din sat, în partea de est, se întîlnește la suprafața solului ceramică carpică de la fructiere, cești, vase-borcan ce se datează în sec. II—III e.n.

36. *Parincea.*

a. La locul numit „Gîtul grecului", în partea de nord-vest a satului, se află o așezare aparținînd epocii neolitice, cultura Cucuteni A. Așezarea cuprinde o mare suprafață, și prezintă în partea de vest un sistem de fortificație reprezentat prin șanț și val, în prezent cea mai mare parte fiind nivelată. Privită dinspre nord, de pe șoseaua ce leagă localitățile Ungureni și Horgești ne apare ca o cetățuie ce domină valea Răcătăului. Din acest loc au fost adunate foarte multe materiale ceramice, unelte din piatră între care se remarcă cele de silex, pietre de rîșniță și figurine antropomorfe și zoomorfe. Între figurinele antropomorfe se detașează cea cu capul în formă de pasăre, ce provine probabil de la un polonic sau lingură, donată muzeului de prof. Bibiri Gheorghe din Parincea.

37. *Mileștii de Jos.*

a. În anul 1975, cu ocazia refacerii șoselei, a fost descoperit un mormînt de înhumație cu un bogat inventar format din vîrfuri de săgeți de tip zis „scitic", un vîrf de lance, un pumnal de tip akinakes, ace eliciforme etc. O parte din acest inventar a ajuns în colecția parohului N. Vascan din Nănești, iar trei vîrfuri de săgeți, în colecția sătească din Prăjești, la prof. Paul Țarălungă, prin intermediul muncitorului Pitică I. Petru, din satul Bogdănești, comuna Traian. Ulterior colecția pr. N. Vascan a fost preluată de către M.J.I.A. Bacău, iar ceramica ne-a fost donată pentru valorificare [38].

b. În punctul „La cetățuie" de pe raza satului se află o așezare fortificată din epoca bronzului cu multă ceramică ce aparține culturii Monteoru, faza I c 2.

c. Tot în acest loc, dar la periferia așezării monteorene, se găsesc fragmente ceramice aparținînd epocii neolitice, cultura Cucuteni, fază incertă, materialul fiind foarte corodat.

d. În vatra satului, precum și la est de sat se întîlnesc la suprafață fragmente ceramice aparținînd culturii carpice, sec. II—III e.n. și o așezare din sec. IV e.n. cu ceramică de tip Sîntana de Mureș.

e. La locul zis „La chetrărie", sau „Comoara" se află o așezare neolitică cu multă ceramică de aspect cucutenian [39].

38. *Marvila.*

a. În partea de est a satului, la cîteva sute de metri se află o așezare din epoca bronzului, cultura Monteoru. O piatră de rîșniță completă se află la familia Vamanu.

b. Cu ocazia lunecărilor de teren, la est de satul Marvila, în apropiere de drumul ce duce la Scărișoara a fost descoperită cu totul întîmplător o sabie de bronz, frumos decorată și cu o patină excepțională, ce se datează la începutul Hallstattului timpuriu [40], sec. XII—XI î.e.n.

---

38 Mulțumim și pe această cale pr. N. Vascan pentru salvarea vestigiilor arheologice din raza satului Nănești.

39 Inf. V. Spoială, învățător.

40 Al. Vulpe și Viorel Căpitanu, O sabie din bronz descoperită la Marvila, în Hallstattul timpuriu (sub tipar).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

39. *Vladnic.*

a. În punctul „Delul Dineț", mai sus de grădina Pogari Ștefan a fost descoperit, la adîncimea de 0,40 m, un mormînt de incinerație, cu oasele calcinate depuse în urnă. Vasul urnă, specific culturii Noua, în formă de „Clopot" cu pereții drepți și buza ușor evazată a fost confecționată dintr-o pastă de aspect poros de culoare cărămizie. În interiorul urnei, printre oasele calcinate au fost descoperite un număr de 5 inele de bucle din bronz, de formă ovală [41].

40. *Mileștii de Sus.*

a. La sud de sat, chiar în marginea satului se întîlnesc, la suprafață, fragmente ceramice carpice și prefeudale, sec. IV—V.

b. În punctul „Siliște", la est de sat se succed trei așezări : epoca neolitică, cultura Cucuteni ; epoca bronzului, cultura Monteoru și daco-carpică, sec. II—III e.n.

c. La școala din localitate se păstrează un topor din bronz de tip monteorean, proboabil, din așezarea de pe „Cetățuia.

41. *Nănești.*

a. La locul denumit „Păltinoasa", ce se află la est de sat ; cu ocazia terasării terenului pentru plantat viță de vie au fost scoase la iveală foarte multe materiale ceramice și distruse locuințe de suprafață aparținînd civilizației geto-dacice, din perioada așa zisă clasică. Din materialul ceramic adunat de locuitorii satului și predat de pr. N. Vascan, atrag atenția cîteva fragmente ceramice : unul provine de la un crater, decorat cu torți aplicate în vorma literei „V" și al doilea fragment ceramic, care reprezintă o toartă, de la un castron, așezată orizontal, sub buza vasului. Întreaga suprafață a vasului a fost acoperită cu firnis de culoare roșie. Se mai întîlnesc fragmente ceramice de la vase mari de provizii (decorate cu linii drepte și vălurite pe mai multe registre), căni, cupe, strachini etc. Între materialele de import se întîlnesc fragmente de la amfore de pseudo-Cos și de factură provincial-romană, cu corpul globular și gîtul cilindric, ca cele din stațiunea de la Răcătău și Poiana din bazinul Siretului.

Ceramica lucrată cu mîna este de aspect poros și provine de la vase-borcan și cești dacice decorate cu brîie simple și alveolare.

Așezarea de la Păltinoasa se datează în sec. I î.e.n.—I e.n.

b. În punctul „Pe grădini", unde au fost improvizate în anul 1970 locuințe pentru sinistrați, au fost descoperite materiale ceramice aparținînd epocii bronzului, cultura Noua, de la cești cu buton, vase în formă de sac, torți în formă de șea etc. Din acest loc au fost descoperite și fragmente ceramice din sec. IV e.n. cu pasta fină de culoare cenușie de la vase mari de provizii, fructiere etc.

c. La sud de școala din localitate, în malul șanțului, cu ocazia modernizării drumului a fost descoperită o așezare neolitică cu multă ceramică, chirpic etc. de aspect cucutenian. Între obiectele descoperite se remarcă un suport de vas (fragmentat), un vas miniatural (care imită un chiup) și o buză de fructieră.

d. În continuare, în partea de est a șoselei, spre Vladnic pe loturile de folosință ale cetățenilor V. V. Vascan și Neculai Alecu Roșca, au fost deranjate mai multe locuințe de suprafață cu mult chirpic și resturi ceramice, care aparțin epocii bronzului, cultura Noua.

e. În grădina lui Ionel Tudoroiu, la suprafața solului, au apărut materiale ceramice de la vase-borcan, fructiere și cești-opaițe ce se datează în sec. I—II e.n. În grădina Adelei Tudoroiu a fost descoperit un mormînt cu un inventar ce se datează în sec. IV. e.n.

f. La locul numit „Tăpșanul de Sus" au fost descoperite materiale ceramice și o oglindă cu email, ce se datează în sec. I—II e.n.

g. În grădina lui Nicu Lucreția au fost descoperite fragmente ceramice de la vase mari cu proeminențe de factură hallstattiană, sec. V—IV î.e.n.

[41] V. Căpitanu și colab., în Catalogul expoziției „Civilizația traco-geto-dacică", 1980, poz. 6.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

42. *Poduri.*

a. Din această localitate provin două vase descoperite prin anul 1969, care aparțin epocii neolitice, cultura Cucuteni A.

43. *Parava.*

a. La locul „Fundul Paravei", în partea de nord-vest a satului se află o așezare neolitică, cultura Cucuteni. Materialul ceramic și topoare-calapod din această stațiune se află în colecția „Vasile Heisu", din Răcăciuni.

44. *Drăguşeni.*

a. În punctul numit „Teiuș" se întîlnește la suprafața solului material ceramic aparținînd epocii bronzului, cultura Monteoru.

b. La „Coloneasa" pe locul lui Gică Fanto a fost descoperită o altă așezare din epoca bronzului, cultura Monteoru.

c. Tot pe raza comunei Parava, la „Zădăroaia" sau „Deasupra fîntînii", la suprafața solului se găsesc foarte multe fragmente ceramice aparținînd epocii bronzului, cultura Monteoru.

45. *Pîrjol.*

a. În satul Băsești, comuna Pîrjol, în partea de nord-est a localității se află o așezare din epoca neolitică, cultura Cucuteni. Materialul ceramic de la suprafața solului este foarte friabil și corodat [42].

46. *Podu Turcului.*

a. La locul numit „Dealul Morii", pe șoseaua PoduTurcului—Tecuci, în partea de sud a localității, a fost descoperit un mormînt de inhumație cu inventar, din care s-au recuperat un pandantiv inelar [43] și cîteva aplice din bronz în formă de nasture. Este vorba de un mormînt izolat ce se datează la sfîrșitul Hallstattului, sec. V—IV î.e.n. [44].

47. *Răcăciuni.*

a. În partea de est a localității Răcăciuni, între șoseaua națională și calea ferată, cu ocazia săpăturilor pentru gropi de însilozarea porumbului, au fost descoperite mai multe vase din prima epocă a fierului, sec. V î.e.n. Ceramica a intrat în colecția „V. Heisu" din Răcăciuni.

b. În apropiere de Complexul de berbecuți cu ocazia săpăturilor pentru canalele de irigație, în partea de est față de calea ferată, pe un loc mai ridicat față de lunca Siretului se află o așezare carpică cu ceramică lucrată la roată și cu mîna din sec. II—III e.n.

48. *Răchitoasa.*

a. În satul Oprișești pe „Dealul isericii", lîngă biserica de lemn se află o așezare geto-dacă. Materialul ceramic : fragmente de la căni, cupe, străchini, vase de provizii, cești, vase-borcan, torți de la amfore de culoare roșie, se încadrează în sec. I—II e.n. și aparține populației autohtone.

---

42 Informații Popa Gh.

43 Catalogul expoziției... Bacău, 1980, p. 36.

44 Un pandantiv inelar identic cu cel de la Podu Turcului vezi D. Berciu și Eug. Comșa, *Săpăturile de la Balta Verde și Gogoșu*, în Mat. și Cercet. Arh., vol. II, 1956, p. 439-480, fig. 162/3.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

b. La cca 3 km de Răchitoasa, în partea de nord, cu ocazia lucrărilor pentru ța de pompare a fost descoperită o așezare din epoca neolitică, cultura Cucu-

a. În punctul „Coasta prăjinii", se află o așezare neolitică aparținînd culturii Cucuteni A, cu ceramică pictată tricrom.

b. În punctele „Soldați" și „Glodu" se întîlnesc urme ceramice neolitic și daco-carpice.

c. Între localitățile Racova și Gura Văii se află o așezare din epoca bronzului, cultura Costișa. Un țepor de luptă se află la școală.

d. În satul Ilieși a fost descoperită o necropolă carpică. Două urne acoperite cu strășchini au ajuns la Muzeul județean de istorie și artă Bacău, iar în prezent sînt expuse la Muzeul orășenesc din Buhuși.

e. La Gura Văii, punct „Țintirim" a fost descoperită o așezare din epoca neolitică, cultura Cucuteni.

50. *Mărgineni.*

a. În satul Barați, la locul „Chichidel" se află o necropolă ce se datează în sec. V—IV î.e.n. În acest loc E. Moscalu de la Muzeul de istorie națională a descoperit o urnă funerară cu oase calcinate.

51 *Negri.*

a. În satul Burchi, comuna Negri, la vest de sat se află o așezare din epoca bronzului, cultura Monteoru.

b. La Călinești, în punctul „La biserică", se întîlnesc la suprafață foarte multe fragmente ceramice aparținînd culturii carpice, ce se datează în sec. II—III e.n.

52. În satul Poiana, în marginea satului, către nord, se află o bogată stațiune din epoca bronzului, cultura Noua. La suprafață există foarte multă cenușă și ceramică de tipul cești1or cu butoni. Locul respectiv este cunoscut sub denumirea de „Pe Gîsca".

53. *Călinești* [45]

a Pe „Dealul Moga", în zona în care a fost descoperit depozitul de bare de fier din sec. II—I î.e.n. se întîlnesc resturi ceramice carpice, sec. IV, Sîntana de Mureș și Prefeudal.

b. În punctul „La biserică" se întîlnește la suprafața solului ceramică carpodacică, sec. II—III e.n.

c. În continuare, în apropiere de necropola tumulară, se află necropola carpică. Săpăturile au dat la iveală morminte de incinerație în urnă și în groapă aparținînd sec. II—III e.n.

54. *Ursoaia.*

a. În punctul „Dealul Ursoaiei", în partea de est a satului, se află o așezare din epoca neolitică, cultura Cucuteni. Materialul corodat și friabil de la suprafața solului nu permite încadrarea unei faze precise.

55. *Oncești.*

a. În punctul „Cioara" la vest de localitate a fost descoperită o așezare aparținînd Hallstattului D, sec. V—IV î.e.n. Alături de ceramică de la vase mari cu

45 Inf. Radu Elena și Grosu Nec.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

proeminenţe conice aplatisate a fost descoperită o aplică din bronz (puternic patinată) ce reprezintă un vultur, realizată într-o tehnică desăvîrşită. Piesa are o lungime de 60 mm şi o lăţime de 43 mm.

56. *Tarniţa.*

a. În pădurea „Făghieni" pe o suprafaţă de aproape un hectar se află o aşezare neolitică aparţinînd culturii Cucuteni, fază incertă.

57. *Bărboasa.*

a. La locul numit „Rocovana", la cca 4—500 de m în partea de vest a satului, mai sus de locuinţa lui I. Curteanu se află o aşezare din epoca bronzului, cultura Noua.

b. Tot pe acest loc, mai la nord, au fost descoperite şi resturi ceramice aparţinînd culturii carpice, sec. II—III e.n.

c. Pe dealul bisericii, în partea de sud, în panta lină, se află o aşezare neolitică cu ceramică pictată Cucuteni. La suprafaţă fragmente de boluri, cupe, suporţi de vase, figurine, lame de silex în număr foarte mare.

d. În acest loc, în lutul nisipos a fost descoperit un mormînt de incineraţie, în urnă, aparţinînd culturii Noua. În interiorul urnei au fost descoperite oase calcinate umane fără inventar.

e. În punctul „Chiliana" a fost descoperită o aşezare aparţinînd Hallstattului tîrziu, sec. V—IV î.e.n. cu material ceramic de tip Ferigile-Bîrseşti.

f. În punctul „Pădurea Mazilu" în partea de nord-vest a satului se află o aşezare hallstattiană [40]. Din acest loc provine o brăţară din bronz de tipul cu nodozităţi specifică sec. V—IV î.e.n.

g. În pădure la punctul „Valea Iepii" loc ce aparţine de satul Onceşti la cca 4 km de sat a fost descoperită ceramică neolitică, cultura Cucuteni şi dacică, sec. I—II e.n.

h. În punctul „La lutărie", locuitorul Gîtu Alistir a descoperit la adîncimea de 2 m în loess un femur de Elphas.

58. *Ungureni.*

a. La Tociloasa, pe deal, la suprafaţă urme de locuinţe neolitice, cultura Cucuteni şi material ceramic corodat.

b. În acest loc au fost descoperite materiale ceramice carpice, sec. II—III e.n., între care o căniţă lucrată la roată, de culoare cenuşie.

c. La locul numit „Varniţă" a fost descoperită o aşezare din epoca bronzului, cultura Monteoru bogată în fragmente ceramice, fusaiole, un topor de luptă din rocă dură.

59. *Bibireşti.*

a. Pe Deal, în apropierea satului se află o aşezare din epoca neolitică, cultura Cucuteni. Materialul ceramic este foarte corodat. Au fost descoperite şi lame din silex, chirpic, topoare-calapod din gresie.

60. *Valea Seacă.*

a. La locul numit „La Ţintirim" pe lotul de folosinţă a cetăţenilor Florea Gh., Alexandru Zarzu şi Tănase Vasile se găsesc la suprafaţă oseminte umane deranjate de la un cimitir vechi precum şi fragmente cermice aparţinînd sec. IV—V e.n.

b. În punctul numit „Vătăşniţa" se află o aşezare din epoca bronzului, cultura Monteoru cu multă ceramică scoasă la suprafaţă de plug.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

61. *Cucova.*

a. La locul denumit „La vii" sau „Tarba" pe o mare suprafață se întîlnesc fragmente ceramice aparținînd culturii Monteoru, epoca bronzului.

62. *Vulturcni.*

a. Lichitișeni. În punctul „Dealul Hîrtopului" se află o așezare neolitică. La suprafața solului sînt fragmente ceramice de culoare roșie-cărămizie de la chiupuri, castroane, cupe, vase de provizii aparținînd culturii Cucuteni.

b. Tot pe raza satului Lichitișeni, în punctul „Sarica", în partea de est a satului, la suprafața solului se observă mai multe sălașe de tip cenușar, bogate în resturi materiale: ceramică, unelte, faună aparținînd bronzului tîrziu, cultura Noua.

c. Ghilăvești. În punctul „Făgădău" se află o așezare din epoca neolitică, cultura Cucuteni. La suprafață se întîlnesc foarte multe fragmente ceramice, silexuri și idoli antropomorfi și zoomorfi.

d. La locul „Capul Chisculul" se află o așezare carpică. La suprafață se află material ceramic lucrat cu mîna și la roată de la vase-borcan, străchini, fructiere, amfore de factură romană etc.

63. *Godinești.*

a. În punctul „Vîlcica", aproape de cărămidărie, în vecinătatea locuinței lui N. Holcă, în partea de sud-est, se află o așezare din epoca bronzului, cultura Monteoru.

b. În apropierea grajdurilor de la C.A.P., în partea de nord-est, se află, o așezare geto-dacă din sec. IV—III î.e.n. cu multă ceramică decorată cu brîie alveolare și proeminențe conice aplatisate.

c. La nord de satul Godinești, în punctul „Poarta Țărnii în apropiere de pîriul de la „Pornitură" pe o suprafață de aproape 2 hectare se află o așezare din epoca geto-adcă, sec. I î.e.n.—I e.n. Materialul ceramic este reprezentat prin fragmente de cupe, căni, fructiere, vase-borcan. Au fost descoperite și cîteva fragmente ceramice pictate.

64. *Medeleni.*

a. La locul numit „Fundătura Cimitir", cu ocazia lucrărilor agricole au fost date la iveală resturi ceramice aparținînd epocii bronzului, cultura Monteoru și oseminte umane de la un cimitir.

b. Tot pe raza satului Medeleni, în punctul „Clifa" se întîlnesc la suprafața solului fragmente ceramice hallstattiene din sec. V—IV î.e.n.

În acest loc a fost descoperită și o monedă romană cu efigia împăratului Traian.

c. Un alt punct se află la locul așa zis „Pe Capăt". La suprafață există multă ceramică, cenușă, faună aparținînd bronzului tîrziu, cultura Noua.

65. *Valea Merilor*

a. La locul numit „La Lupărie" în apropierea locuințelor cetățenilor I. Apăvăloaiei și D. Botezatu, pe lotul de folosință se găsesc la suprafața solului foarte multe fragmente ceramice aparținînd epocii bronzului, cultura Noua.

66. *Stănișești*[46].

a. În punctul „La Cimitir", la vest de sat, cca 500 m se află o așezare din epoca neolitică cu multă ceramică de aspect cucutenian, ceramică din epoca bronzului, Monteoru și geto-dacică.

[46] La cercetările de teren a participat și prof. Cîrlan Gh.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

b. În partea de nord a satului pe „Valea Ursului" la suprafața solului se găsesc resturi ceramice din epoca neolitică de tip Stoicani-Aldeni și o bogată așezare din epoca geto-dacică, sec. I î.e.n.—I e.n.

c. În continuare, tot în partea de nord, la cca 1 km de satul Stănișești, la punctul „Valea Dimei" se află o așezare geto-dacică sec. I—II e.n. Materialul ceramic de aspect La Tène, tîrziu se găsește din abundență în această stațiune și constă din fragmente de cupe, strachini, fructiere, cești dacice, vase-borcan etc., decorat cu linii incizate drepte și valurite, linii profilate, decor lustruit etc.

67. *Slobozia Nouă.*

a. În punctul „Dealul Plevnei" se întîlnesc la suprafață fragmente ceramice aparținînd epocii bronzului, cultura Noua și Hallstattului tîrziu, sec. V—IV î.e.n.

b. La est de Slobozia Nouă, la cca 1 km de șosea se află o stațiune cu materiale ceramice din mai multe epoci istorice : Hallstatt tîrziu, sec. V—IV î.e.n., carpo-dacică, sec. II—III e.n. și prefeudal.

c. La nord de sat, în partea de vest a șoselei ce duce spre Slobozia Nouă pe un promotoriu se află o așezare carpică cu multă ceramică aparținînd sec. II—III e.n. Au fost adunate fragmente ceramice de la cești, fructiere, fragmente de amfore etc.

68. *Slobozia.*

a. În punctul „La Ocoale", în partea de vest a satului Slobozia de Jos, se află o așezare din epoca neolitică cu material ceramic corodat aparținînd culturii Cucuteni.

b. Tot în acest loc se găsesc și fragmente ceramice aparținînd epocii bronzului, cultura Monteoru.

c. La locul „Pe Picior" sau la „Pietre" a fost descoperit foarte mult material ceramic aparținînd culturii Cucuteni. Așezarea a fost vizitată și de colectivul de la Poiana, județul Galați [47].

d. La locul numit „Valea Secului" la suprafața solului se găsesc numeroase fragmente ceramice, chirpic ars pînă la roșu, care aparțin epocii neolitice, cultura Cucuteni.

e. La „Plsc", așezare neolitică, Cucuteni ceramică corodată.

69. *Sascut.*

a. Berești-Sascut. În punctul „Hulă" în partea de vest a satului Berești-Sascut, în toamna anului 1977 au fost executate săpături de salvare, unde cu ani în urmă au fost descoperite materiale ceramice aparținînd epocilor neolitic culturile Precucuteni și Cucuteni, epoca bronzului, cultura Monteoru și Noua, cultura Sîntana de Mureș, sec. IV e.n., Prefeudal și Feudal, sec. XVII—XVIII. Stratul de cultură este afectat de lucrările întreprinse pentru scurgerea rezidurilor de la ferma zootehnică din apropiere.

70. *Pincești-Sascut.*

a. În punctul „Ripa cea Mare" sau „La Bolovani" se află o mare așezare carpică, care se întinde în ville I.A.S. și C.A.P.

b. În continuare tot în acest loc, la cca 1 km spre est o așezare din epoca bronzului, cultura Monteoru I c 2.

Din acest loc au fost descoperite și cîteva monede, probabil denari romani imperiali împreună cu ceramică lucrată cu mîna și la roată daco-carpică.

47 Raport Poiana, SCIV, 1949—1950, p. 51.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

a. La sud-vest de sat, la punctul „Pîriul bisericii", se află o aşezare din epoca bronzul cultura Monteoru şi fragmente ceramice aparţinînd culturii Noua.

72. *Berbi*

a. La locul numit „Coasta morii", pe un platou de cca 1 ha, se află o aşezare din epoca neolitică, cultura Cucuteni A, cu multă ceramică şi unelte din piatră, între care un topor-calapod.

b. Al doilea punct se află „Sub silişte", la cca 4—500 metri de sat, în partea de nord-est. Acolo au fost descoperite foarte multe fragmente ceramice daco-carpice lucrate cu mîna şi la roată precum şi două pietre de rîşniţă.

c. Tot în acest loc se găsesc fragmente ceramice pentru secolele IV—V e.n. de factură superioare, lucrate cu mîna şi la roată.

d. Alt punct se află la „Bărbînţa", la nord-est de sat. La suprafaţă se găsesc foarte multe fragmente ceramice din epoca neolitică, cultura Cucuteni.

73. *Scorţeni.*

a. În satul Grigoreni, la punctul „Lutăria Potică" se găsesc la suprafaţă resturi ceramice aparţinînd culturii Cucuteni A, epoca neolitică.

74. *Săuceşti.*

a. În punctul „Morăriţa" a fost descoperit un mormînt de inhumaţie din epoca bronzului, cultura Monteoru, faza I c 2. Necropola a fost afectată în mare parte prin degajarea lutului pentru nevoile casnice.

75. *Siretul*[48].

În punctele „Livadă" şi „La Ardeleanu", deoparte şi de alta a unei bălţi se află o aşezare din sec. II—III e.n. Materialul ceramic de factură superioară aparţine civilizaţiei carpice. În acest loc a fost descoperită şi o piatră de rîşniţă din aceeaşi epocă.

76. *Schineni.*

a. În punctul „Dîmbul lui Patrichi", peste pod au fost descoperite morminte de înhumaţie, dar fără nici un fel de inventar.

b. Al doilea punct se află „La Curte". În gropile de siloz au fost descoperite fragmente ceramice aparţinînd epocii bronzului, cultura Noua.

c. Între Săuceşti şi Siretul, în plin şes se află o movilă (tumul) de cca 2 m înălţime; probabil că avem de-a face cu un mormînt din epoca bronzului.

77. *Ungureni.*

a. În punctul „Duruitoarea Bota" se află o aşezare geto-dacică. La suprafaţa solului materiale ceramice: fragmente de fructiere, vase-borcan, căni, cești dacice etc şi o piatră de rîşniţă din tuf vulcanic. Aşezarea se datează în sec. I î.e.n. — I e.n.

b. În punctul „Podul Bălăneşti" se află o staţiune cu material ceramic aparţinînd epocilor: neolitic, bronz şi prima epocă a fierului — Hallstatt. Materialul ceramic neolitic aparţine culturilor Criş, Precucuteni şi Cucuteni, iar cel din epoca bronzului culturii Noua Prima epocă a fierului — Hallstatt este prezentă prin material ceramic de la vase mari decorate cu apucători conice aplatisate de sec. VI—V î.e.n.

48 Informaţii ing. Găbureanu C., care ne-a însoţit şi pe teren. Mulţumim şi pe această cale pentru interesul manifestat pentru salvarea vestigiilor arheologice.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

c. În acest loc se mai găsesc și fragmente ceramice din sec. II—III e.n. de factură daco-carpică.

d. Din punctul „Cloate Bota" au fost adunate materiale ceramice aparținînd epocilor : neolitic, bronz tîrziu și hallstatt tîrziu.

e. La Tociloasa „Pe deal" o stațiune cu mult material ceramic neolitic, cultura Cucuteni și carpo-dacic, sec. II—III e.n.

f. La locul numit „Varniță" se află o așezare din epoca bronzului, cultura Monteoru, bogată în material ceramic și unelte din piatră între care un topor de luptă, fusaiole etc.

78. *Bibirești.*

a. La locul „Pe deal" se află o așezare neolitică. La suprafață există fragmente ceramice aparținînd culturii Cucuteni și unelte din silex : lame, racloare și o piatră de rîșniță.

79. *Zlătari.*

În zona dealului „La Hîrburi" punct cunoscut prin cercetări mai vechi, pe lîngă materiale ceramice din epoca neolitică aparținînd culturilor Cucuteni A și A-B, au mai fost descoperite și fragmente ceramice din epoca bronzului, cultura Monteoru și Hallstatt tîrziu, sec. VI—V î.e.n.

b. În acest loc se află și o stațiune aparținînd culturii daco-carpice, sec. II—III e.n. Au fost descoperite fragmente ceramice de la fructiere, căței, vase-borcan, lucrate la roată și cu mîna.

80. *Traian.*

a. În satul Bogdănești, comuna Traian, în partea de vest, acolo unde se află livada C.A.P., se află o bogată stațiune cu ceramică neolitică, Cucuteni A și geto-dacică, sec. I î.e.n. — I e.n.

81. *Tătărăști.*

a. În satul Cornei de Jos, în punctul „Ripa mănăstirii", pe o suprafață ce depășește un hectar, se întîlnește o succesiune de locuire începînd cu epoca neolitică, cultura Cucuteni, bronz tîrziu, cultura Monteoru, geto-dacic, sec. I î.e.n. — I e.n. și carpic, sec. II e.n.

b. În satul Cornii de Sus, la locul numit „Cetățuia", pe terasa înaltă a Siretului, se întîlnesc două așezări : una aparținînd epocii bronzului, cultura Monteoru, fazele I c 3 și I c 2 și cea de a doua cu material ceramic, omoplați crestați și unelte din piatră specifice bronzului tîrziu, cultura Noua.

RECHERCHES ARCHÉOLOGIQUES DE SUPERFICIE DE DÉP. DE BACĂU (II)

— Résumé —

Pendant 1969—1982 ont été continués les récherches archéologiques de superficie, sur les principaux affluents de Siret et dans la zone collinaire de Tutova, pour la découverte des nouveaux habitats préhistoriques. À cette occasion ont été recherchés environ 100 localités en découvrant des importantes stations archéologiques : 3 habitats datant du début de néolithique (la culture Criș) ; 60 habitats de énéolithique (la culture Cucuteni) ; 5 habitats du début de l'époque

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

de bronze (la culture Horodiştea—Folteşti) ; 52 habitats de Bronze moyen (la culture Monteoru) ; 21 habitats de Bronze tardif (la culture Noua) ; 21 habitats de Hallstatt ; 20 de La Tène geto-dacique (I-er siècle a.n. è-I-er siècle de n. è.) ; 47 habitats daco-carpiques (II—III e siècle de n.è.) ; 19 habitats de l'époque daco-romaine et du début de la féodalité et 5 habitats de la féodalité tardive.

Les 239 établissements archéologiques découvertes dans la période mentionée s'ajoutent aux 200 établissements découvertes pendant 1965—1968 et représentent des preuves certes concernant l'évolution de la culture matérielle et spirituelle dès le début de néolithique jusqu'au début de la féodalité.

Cettes découvertes seront inclus dans le Répertoire archéologiques de dép. de Bacău, qui sera edité à l'avenir.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

OCOLUL DOMNESC AL BACĂULUI (sec. XV—XVIII)

II*

de GHEORGHE BURLACU

CONSIDERAȚII ECONOMICE

Locuitorii satelor, care au aparținut Ocolului domnesc al Bacăului, s-au ocupat, din cele mai vechi timpuri, cu creșterea vitelor, agricultura ș. a., iar cei din tîrgul Bacău erau, în majoritate meșteșugari, negustori, cărăuși etc.

O mare parte din tîrgoveți își completau ocupațiile și cu îndeletniciri agricole pe hotarul Ocolului Bacău.

AGRICULTURA

În ocolul Bacăului situat într-o zonă cu ape, lunci, dealuri, poieni și păduri — s-a dezvoltat o agricultură înfloritoare, favorizată de rodnicia pămîntului și de vrednicia oamenilor.

Iată cum descrie un călător străin, pe la jumătatea secolului al XVII-lea, împrejurimile Bacăului, care făcuseră parte din Ocolul domnesc : „între Bacău și satul acesta (Trebeș — n.n.), se află interpus un șes... care șes înspre celelalte părți este înconjurat cu munți, udat de izvoare, desfătat de vii, înveselit de văi" [261]. Spre miazăzi „are un șes foarte larg... spre apus, peste un cîmp lung de o leghe, se încep munții". În continuare, călătorul adaugă că peste tot este „belșug de diverse grîne" [262].

Creșterea valorii satelor de peste cinci ori [263], în timpul lui Ștefan cel Mare, importul de unelte agricole (seceri, coase, fiare de plug ș. a.) de la Liov [264], prezența morilor de pe Bistrița, din sus de Bacău, încă de pe la jumătatea veacului al XV-lea [265], și a celor din satele Manoi-

---

* Prima parte a acestui studiu a apărut în volumul precedent al anuarului „Carpica", XIII, Bacău, 1981, p. 29-63 așa încît numerotarea notelor urmează aceleia din prima parte.

261 V. A. Urechia, *op. cit.*, p. LXIII.

162 *Ibidem*, p. LXIV.

263 Barbu Câmpina, *Scrieri istorice*, vol. I, Edit. Academia R.S.R., București 1973, p. 78.

264 Ion Bogdan, *op. cit.*, p. 278.

265 *D.R.H.*, A, II, nr. 65, 107.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

leşti [266], Hălăseni şi Gherăieşti de pe pîriul Limpedea [267], sînt numai cîteva exemple care argumentează practicarea agriculturii pe o scară întinsă şi în satele din Ocolul Bacăului.

Acelaşi călător consemna, la 1646, că în satul Valea Seacă „este un mare belşug de vin şi bucate... în partea apuseană are vii, în celelalte părţi sînt cîmpii" [268].

Pe meleagurile Bacăului se cultivau : grîul, meiul, orzul, ovăzul şi altele. Extinderea suprafeţelor de cultură o surprindem documentar şi în satele de ocol. Astfel, o pădure de stejari destul de întinsă, urma să se transforme, prin defrişare, în loc de ţarină. După 1659, cele 17 familii din Albeni [269] aveau să trăiască cu produse agricole rezultate din acea dumbravă, dînd, bineînţeles, şi „a zecea din bucate" către domnie.

CREŞTEREA ANIMALELOR

Aceasta a fost o ocupaţie cu veche tradiţie a locuitorilor din partea locului.

Chiar de la prima atestare documentară a Bacăului, e menţionată bogăţia ţinutului în animale [270].

Caii şi boii au constituit mijloacele principale ale muncilor agricole, ale transporturilor, fiind folosiţi şi în războaie. Aproape toate satele ocolului au fost vîndute pentru „cai buni" [271], ceea ce înseamnă că se creş-

---

266 Arh. St. Iaşi, fond Documente, P. 801/116, f. 161 v : din acest zapis, cu aproximaţie din anul 1670, rezultă că lui Chirilă feciorul lui Ion Helci i „s-a venit" a patra parte din satul Manoileşti, cu vaduri de mori în Bistriţa ; de asemenea, dintr-un alt zapis, cu aproximaţie din anul 1407, logofătul Neniul dăruieşte Siminei şi părţi din satul Manoileşti cu vaduri de mori în Bistriţa (*ibidem*, 68-bis-, f. 98 r-v).

267 *Ibidem ;* în acelaşi an acelaşi logofăt dădea Siminei şi jumătate din satul Hălăseni *cu două mori în Limpedea cu un alt vad de moară numit a lui Bitcă*. În ipostaza de vornic Neniul cumpără, la 5 decembrie 1636, de la Ion Buciules.u partea sa din moşia Hălăseni *cu vad de moară în Limpedea* (*ibidem*, 60, f. 76) ; peste doi ani, la 15 iulie 1638, cumpăra de la Echim feciorul lui Roman şi Vasile feciorul Andreicăi părţile lor din Hălăseni *cu vad de moară în Limpedea (ibidem*, 61, f. 79) ; la scurt timp, la 13 august 1638, mai cumpără de la Scinteie din Căţăleşti, feciorul Dochiei, partea sa de ocină din satul Hălăseni cu vatră de sat *şi vad de moară în Bistriţa limpede (ibidem*, 63, f. 75) ; printr-un alt zapis, din 12 noiembrie 1657, Constantin Arapul cumpără de la Grigore Bitcă şi soţia sa Ştefania ocină din satul Biräeşti *cu vad de moară în Limpedea (ibidem*, 72, f. 90).

268 V. A. Urechia, *op. cit.*, p. LXII.

269 *D.I.R., A*, veac XVI, vol. II, nr. 215.

270 M. Costăchescu, *Documente moldoveneşti înainte de Ştefan cel Mare*, vol. II, 1932, p. 633-636.

271 Satul Manoileşti s-a vîndut pentru patru cai buni (Radu Rosetti, *op. cit.*, p. 176 şi n. 1 ; satul Vlăsineşti pentru doi cai buni *(ibidem*, p. 175), satul Malu s-a vîndut cu „patru cai buni, drept opt mii aspri" *(D.I.R.*, A, veac XVI, vol. III, nr. 503) ; satul Trebeş s-a scos din ocol pentru un „cal tărcat" *(ibidem*, nr. 294) ; satul Valea Seacă, de asemenea, s-a scos din ocol pentru că s-a dat „cai buni" *(D.R.H.*, A, XIX, nr. 186) ; o dumbravă (satul Albeni) s-a vîndut din Ocolul Bacăului pentru că i s-a dat lui Alexandru Lăpuşneanu „doi cai în Bacău" *(D.I.R.*, A, veac XVI, vol. II, nr. 215).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

teau în număr mare. La hanuri și popasuri importante, diligențele, caravanele, alergătorii și slujbașii domnești își împrospătau forțele schimbînd caii. Printre multiplele obligații ale satelor din ocol erau și acelea ale „cailor de olac". În șirul obligațiilor mai urmau : podvoadele, gorștina de mascuri și de oi, sau darea de unt, seu și piei [272], toate fiind mărturii indirecte despre creșterea animalelor mari și mici. Din alte informații documentare rezultă că și satele Bunești și Trebeș aveau obligația de a „face podvoadă" și de a da „cai de olac" [273].

În gospodăriile sătenilor se mai creșteau oi, capre, vaci pentru lapte și diferite păsări. Pășunile, pajiștile, fînul cosit, poienile [274], care se găseau pe cuprinsul Ocolului Bacău, sînt alte mărturii indirecte despre creșterea animalelor.

VITICULTURA

Străveche îndeletnicire cu tradiții daco-carpice, viticultura ocupa o mare suprafață din moșia satelor alipite la Ocolul Bacău [275]. Sînt semnificative cîteva locuri cu vii : „via de la sare, la Bacău, în Dealul Sării" [276], o „vie cu cramă, cu căzi" din satul Albeni [277], alte vii cu mare „belșug de vin și bucate din Valea Seacă" [278], apoi vinul „remarcabilu prin savorea gustului și culorei" care se produce la Trebeș [279], sînt numai cîteva informații documentare, care arată că în satele ocolului cultura viței de vie, a prelucrării și depozitării vinului, constituia o ocupație însemnată.

Dimitrie Cantemir, la 1716, consemna că paharnicul al III-lea avea în grijă „viile din părțile Bacăului", de pe domeniile domnești. El veghea ca să se execute muncile la viile domnești, ca „vierii să culeagă și să calce strugurii la timp" [280]. Paharnicul Dociul de la Bacău, înainte de 1632, încălcase hotarul viilor Mănăstirii Bistrița [281], încercînd, probabil, să le alipească viilor domnești. Documentele mai consemnează la

---

272 *C.D.M.*, vol. III, nr. 758, p. 173 ; *ibidem*, nr. 875, p. 198 ; *ibidem*, nr. 2 487, p. 515 ; la Bacău Marco Bandini menționa printre altele, o mare „bogăție... și de unt" (V. A. Urechia, *op. cit.*, p. LXIV).

273 *D.I.R.*, A, veac XVII, vol. I, nr. 272 ; T. Codrescu, *op. cit.*, vol. V, p. 230.

274 O poiană se afla în satul Fundu, vezi *D.I.R.*, A, veac XVII, vol. V, nr. 65 ; fînaț avea și satul Valea Seacă (*C.D.M.*, vol. III, nr. 644, 645, p. 151).

275 Via lui Giurgi Ungureanu la 28 ianuarie 1409 (*D.R.H.*, A, I, nr. 24 ; alte vii la Bacău, la 23 noiembrie 1611 (*D.I.R.*, A, veac XVII, vol. III, nr. 61. 62) ; viile lui Anghel și ale fiului său, Lupu, din Bacău, la 10 octombrie 1617 (*ibidem*, vol. IV, nr. 256) ; viile Bacăului, viile băcăuanilor, viile ungurenilor (*ibidem*, vol. V, nr. 118) ; *D.R.H.*, A, XXI, nr. 63 ; *C.D.M.*, vol. II, nr. 608, p. 136 ; alte vii la Bacău pe dealul Strîmtura (*D.R.H.*, A, XXI, nr. 198, 267).

276 *Ibidem*, II, nr. 107.

277 *D.I.R.*, A, veac XVII, vol. I, nr. 81 ; *C.D.M.*, vol. III, nr. 644, 645, p. 151.

278 V. A. Urechia, *op. cit.*, p. LXII.

279 *Ibidem*, p. LXIII ; vinul de la Trebeș ocupa locul patru după : Cotnari, Huși și Faraoani (*ibidem*, p. CXXXIII).

280 Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, Edit. Acad. R.S.R., București, 1973, p. 207.

281 *C.D.M.*, vol. II, nr. 826, p. 178.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Bacău încă și alți paharnici [282]. Hanuri sau crîșme care vor fi fost pe hotarul Ocolului aveau obligația să dea domniei „camăna mare și mică" [283]. Un document cartografic de la începutul secolului al XIX-lea consemnează în partea de sud a orașului Bacău „vadul beciului" și „beciul domnesc" [284]. Neîndoielnic, este vorba de vechile beciuri unde se depozitau vinurile de la viile domnești din Ocolul Bacăului.

Bălțile de pe Siret, cele de pe Bistrița, iazurile și heleșteiele de pe o serie de pîraie, din împrejurimile Bacăului, constituiau bogate medii pentru creșterea vînatului alb, peștele.

Asemenea acumulări de apă erau și rezervoare pentru vremuri de secetă sau pentru practicarea grădinăritului.

Peștele era, pentru bucătăria domnească, un aliment gustos, delicios, ușor de procurat și cerut cu insistență. Satul Bunești, a cărui moșie era de o parte și de alta a Siretului, cuprindea în hotarul său și bălți [285] cu pește. Bogăția peștelui în apele Bistriței a fost consemnată și de călătorii străini care au trecut prin Bacău [286].

Apele celor două rîuri, Siretul și Bistrița, și toate pîraiele ce se vărsau în ele, bălțile și iazurile „sînt pline de pești deosebit de buni" remarca renumitul învățat și domn, Dimitrie Cantemir care și precizează în continuare : „acele pîraie care coboară din vîrful muntelui au păstrăvi foarte gustoși, lostrițe și lipani, care, îndeobște în zilele de post, sînt aduși zilnic, în goana cailor, la masa domnitorului" [287].

GRĂDINĂRITUL

Pe la jumătatea secolului al XVII-lea, în Moldova se cultivau și zarzavaturi : „ceapă, usturoi, praz, varză, sfeclă, hrean, ridichi, castraveți, pepeni verzi și galbeni". Pe toate acestea, oamenii le „seamănă cu îmbelșugare și le mănîncă cu lăcomie" [288], precizează izvorul docu-

282 Un Constantin paharnicul din 1664—1668 (*ibidem*, vol. III, 1 053, p. 234) ; *ibidem*, nr. 1 734, p. 370 ; probabil că el mai trăia și la 1700 fiind tot paharnic în Bacău (*ibidem*, Supliment I, nr. 1 068, p. 338) ; *ibidem*, nr. 1 075, p. 340. La 1724 se menționa un alt Constantin paharnic de Bacău (*Colecția de documente de la Arhivele Statului Bacău*, 7, București, 1976, nr. 96, p. 43).

283 Dacă o crișmă mare a bisericii domnești din Bacău a fost scutită de domniile anterioare precum și de Antonie Ruset (la 17 decembrie 1675, *C.D.M.*, vol. III, nr. 2 491, p. 516) și de Mihail Racoviță (la 24 ianuarie 1704, *ibidem*, vol. V nr. 281, p. 70) de a da camăna mare și mică, desigur că și acelea ce se aflau pe hotarul ocolului dădeau această dare anuală.

284 *Ibidem*, nr. 639, p. 134-137.

285 *D.R.H.*, A, III, nr. 93.

286 Relația lui Petru Bogdan Bakšić, în *Călători străini despre țările române*, vol. V, București, 1973, p. 245 ; iar Marco Bandini, la 1646 relata despre apa Bistriței că „dă pești foarte sănătoși și foarte gustoși, abia cunoscuți în Italia" (V. A. Urechia, op. cit., p. LXIV).

287 Dimitrie Cantemir, *op.* cit., p. 69.

288 V. A. Urechia, op. cit., p. CXXXIII.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

mentar. La 18 august 1666, pe moşia Poporul se afla printre alţi poslușnici scutiţi de Alexandru Iliaş voievod şi un grădinar[289].

La începutul secolului al XVIII-lea, din grădinile cu legume ale aceluiaşi sat trebuia să se dea zeciuială Mănăstirii Trei Ierarhi[290].

O altă îndeletnicire străveche, care a furnizat omului, din totdeauna, mierea pentru hrană şi ceara pentru iluminat, a fost albinăritul.

Vămuirea pietrelor de ceară la Bacău, încă de la 1408, e o dovadă de cîtă importanţă se bucura această îndeletnicire în economia Moldovei, chiar de la începutul secolului al XV-lea. Pe la jumătatea acestui secol, tîrgul Bacău[291] şi în mod sigur şi Ocolul dădeau domniei „pietre de ceară", camăna.

Curtea domnească din Bacău avea, spre sfîrşitul secolului al XV-lea, un „loc de prisacă peste Siret, în pustie, unde se chiamă Mănăstirea"[292]. În perspectiva acestui loc se vedea o mare şi puternică prisacă de vreme ce, la 20 aprilie 1491, era dată Mănăstirii Tazlău. Aici fusese un prisecar renumit, Vlaicu[293]. Altă prisacă era aceea a Boldescului, prin apropierea Gherăieştilor, atestată la 1632, unde locuia Văsii, prisăcarul[294], Pe la 1675 Constantin Arapul din Manoileşti avea o prisacă la care Gligorcea, fiul lui Trohin, era prisecar[295]. Două prisăci se formaseră, la 1704, pe moşia Poporul[296].

Documentele mai menţionează o mulţime de prisăci sau locuri de prisăci pe hotarul tîrgului Bacău sau al ocolului său[297]. Din poloboacele cu miere ce veneau în tîrgul Bacău, călugării de la Bistriţa luau vamă[298]. Călătorii străini, pe la jumătatea secolului al XVII-lea, au fost surprinşi de o „mare bogăţie de miere" ce se găsea la Bacău[299].

---

289 *C.D.M.*, vol. III, nr. 1 373, p. 299.
290 *Ibidem*, vol. V, nr. 1 017, p. 272.
291 *D.R.H.*, A, II, nr. 65.
292 *Ibidem*, III, nr. 93.
293 *D.I.R.*, A, veac XVII, vol. V, nr. 65.
294 *D.R.H.*, A, XXI, nr. 128.
295 Arh. St. Iaşi, fond Documente, P. 801/118. Fiindcă stăpînului i nişte stupi el a fost nevoit să dea partea sa de moşie din Manoileşti.
296 *C.D.M.*, vol. V, nr. 293, p. 73.
297 Prisaca de la Fundu, dincolo de Siret, la 15 noiembrie 1462 *(D.R.H.*, A, II, nr. 107); prisaca de la Bacău, la 29 iulie 1565 *(C.D.M.*, vol. I, nr. 540, p. 145); *ibidem*, vol. II, nr. 1 264, p. 264; un loc de prisacă pe Bistriţa, mai sus de tîrgul Bacău *(D.I.R.*, A, veac XVI, vol. III, nr. 335); o prisacă a Episcopiei din Roman care era dincolo de viile băcăuanilor, cu uric de la Alexandru cel Bun şi mereu reconfirmată de domnii Moldovei, a fost branişte *(ibidem*, veac XVII, vol. V, nr 118, 334); *D.R.H.*, A, XXI, nr. 63. Mai vezi şi Ioan Ciută, *Indeletniciri apicole în Moldova feudală cu privire specială asupra zonei Bacăului (sec. XIV—XVIII)*, în „Carpica", VIII, Bacău, 1976, p. 225-234.
298 *D.I.R.*, A, veac XVII, vol. V, nr. 377.
299 V. A. Urechia, *op. cit.*, p. LXIV, CXXXIV.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

VINATUL

Satele Pădureni și Luncani din apropierea Bacăului, Trebeșul ce a făcut parte din ocol, toponimul istoric „Lunca cea Mare" [300], din jos de Bacău dove esc ce a însemnat pădurea în zbuciumata istorie a acestor locuri.

„Păduri frumoase nu prin meșteșugul oamenilor, ci prin binefacerea naturii, păduri producătoare de ghindă și o mulțime de fiare și păsări" [301], așa descria un călător străin, pe la jumătatea secolului al XVII-lea, împrejurimile Bacăului. Pădurea, lunca și vegetația bogată din zonă au permis dintotdeauna dezvoltarea a tot soiul de sălbăticiuni cu pene sau blană. L-a impresionat profund această bogăție pe anonimul meșter olar care, la sfîrșitul veacului al XIV-lea și începutul celui de al XV-lea, reprezintă pe modestele lui vase un iepure, o vulpe în mers și două păsări [302].

Din păduri „nu lipsesc nici mistreții, nici iepurii, nici căprioarele, lupii, urșii" [303].

Bogatul și variatul fond cinegetic, aflat în Ocolul Bacăului a oferit, de nenumărate ori, ocazii de pasionante partide domnești de vînătoare.

Printre pieile pe care satele erau obligate să le predea domniei, au fost desigur, și acelea care proveneau din vînat.

POMICULTURA

O însemnată bogăție din ocolul domnesc a constituit-o și livezile de pomi roditori.

Dimitrie Cantemir, referindu-se la Moldova de jos și la călătorul străin pe aceste meleaguri, consemna: „vei găsi nu livezi, ci păduri de pomi fructiferi" [304]. Iar Petru Bogdan Bakšić, în relația sa despre vizitarea apostolică a Moldovei, din 1641, mărturisea: „cît am umblat prin Moldova, nicăieri n-am văzut belșug mai mare de fructe ca în jurul orașului Bacău, poame de tot felul vrednice a fi servite pe masa oricărui om de seamă" [305].

MEȘTEȘUGURILE

Ocupațiile meșteșugărești din partea locului, parțial surprinse și arheologic [306], dovedesc că, la sfîrșitul secolului al XIV-lea și în prima

300 *D.R.H.*, A, II, nr. 240; Nicolae Iorga, *Istoria lui Ștefan cel Mare pentru poporul român*, 1966, p. 160.

301 V. A. Urechia, *op. cit.*, p. LXIV. Despre satul Trebeș autorul menționează că are „păduri producătoaore de ghindă" *(ibidem*, p. 63).

302 Alexandru Artimon, *Contribuții arheologice la istoria orașului Bacău*, în „Carpica", XIII, Bacău 1981, p. 16.

303 V. A. Urechia, *op. cit.*, p. CXXXIV.

304 Dimitrie Cantemir, *op. cit.*, p. 109.

305 *Călători străini despre țările române*, vol. V, p. 245.

306 I. Mitrea și Al. Artimon, *Descoperiri prefeudale de la Curtea domnească — Bacău*, în „Carpica", IV, Bacău, 1971, p. 225-251; Al. Artimon și I. Mitrea, *Așezarea medievală din secolele XIV—XV de la Curtea domnească — Bacău*, în „Carpica", VIII, Bacău, 1976, p. 191-223.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

jumătate a celui următor, Bacăul devenise şi un important centru meşteşugăresc.

Curtea domnească, cu nevoile ei crescînde, a impulsionat şi dezvoltarea meşteşugurilor, îndeosebi în tîrg şi în satele de ocol. Prezenţa atîtor mori solicita, desigur, morari şi alţi meseriaşi care vor fi fost şi din ocol. Alături de morari au fost dîrstari [307] şi piuari care prelucrau ţesăturile din lînă. Apoi cei care făceau căruţe (fierari, rotari), sănii, poduri ş. a.

Curtea domnească din Bacău, a cărei soliditate arhitectonică se vede încă la fundaţie, demonstrează că a fost destul de mare şi a solicitat un număr apreciabil de meseriaşi, care vor fi fost şi din satele apropiate. Zidirea bisericii domneşti, reparaţiile acesteia [308], grajdurile, atelierile locuinţele curtenilor, ale slujbaşilor, ale slugilor toate s-au făcut cu munca nemijlocită a robilor şi „vecinilor", precum şi a unui mare număr de meseriaşi care, desigur, erau şi din satele de ocol. Existenţa cramei cu căzi din satul Albeni, care la 1602 se vindea [309], unde vor fi fost şi alte unelte de vinificaţie (lin, ciubere, teascuri ş. a.), este o dovadă indirectă despre prezenţa lemnarilor, dogarilor şi a butnarilor.

Interdicţia de la 1630, dată de Moise Movilă, în legătură cu braniştea Episcopiei Romanului, care se afla la Bacău, de a nu culege hamei [310], atestă existenţa berarilor la acea vreme.

Prezenţa celor zece poslușnici pe moşiile Letea şi Poporul, de la 1666, cu specialităţile lor : croitor, cojocar, bărbier, curelar, soronar, ciubotar, teslar şi coval [311], menţionează doar cîţiva dintre meseriaşii necesari întreţinerii bisericii domneşti şi funcţionării tîrgului din apropiere. Aceste cîteva informaţii, deşi lapidare, oglindesc în oarecare măsură o parte din ocupaţiile, îndeletnicirile şi meseriile care au existat în Ocolul domnesc al Bacăului.

Deşi satele din ocol au aparţinut diferitelor ţinuturi Roman, Neamţ, Bacău, prin configuraţia geografică, prin relaţiile economice şi administrative acestea au fost legate şi de centrul principal din zonă. Bacăul.

Satele din ocol erau considerate proprietatea domniei, iar locuitorii, „vecinii" domneşti [312] şi nu erau amestecaţi cu tîrgul sau cu ţinutul. Aveau obligaţii faţă de domnie şi de reprezentanţii acesteia, ureadnicii de Bacău.

Îndatoriri multiple reveneau locuitorilor din satele ocolului : să pună la dispoziţie „caii de olac", podvodarii îi obligau să facă podvoade pentru

---

307 La 15 noiembrie 1462 în hotarul satului Vîlcs neşti se afla şi o dîrstă (*D.R.H.*, A, II, nr. 107).

308 *C.D.M.*, vol. II, nr. 1506, p. 307-308. Documentul, în rezumat, ne informează că biserica este zidită din nou de Vasile Lupu, dar părerea noastră este că el îi face numai reparaţii, aşa cum opiniază şi N. Stoicescu (*Repertoriul bibliografic Moldova...*, p. 41).

309 *D.I.R.*, A, veac XVII, vol. I, nr. 81.

310 C.D.M., vol. II, nr. 608, p. 136.

311 *Ibidem*, vol. III, nr. 1373, p. 299.

312 *D.I.R.*, A, veac XVII, vol. I, nr. 27 ; *ibidem*, vol. III, nr. 269 ; A. Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei şi Ţării Româneşti*, vol. IV Bucureşti, 1932, p. 89.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

domnie, pentru armate, dădeau zeciuiala din legume [313], paharnicii de Bacău le luau a zecea parte din vin și îi obligau să presteze toate muncile legate de viile domnești [314], din animalele pe care le creșteau dădeau piei, unt și ca dare, sulgiul și ilișul, iar gorștinarii le luau gorștina di mascuri și oi [315], deseatnicii le luau deseatina din pîine și din stupi.

Dajdia (darea) domnească o dădeau în lei, taleri, galbeni, zloți sau orți [316]. Curtenii și slujbașii de la curtea domnească, pe lîngă faptul că erau proprietari în satele respective și aveau obligații în această calitate, mai aveau, în plus, și îndatoriri legate de titlul și funcția ce-o aveau de a participa la război cu echipament și armament propriu, de a asigura paza curții și a instituțiilor domnești de aici, să facă tot felul de munci domnești (construcții, reparații, drumuri) și transporturi de cereale, fîn, sare, șindrilă, lemne, materiale pentru construcții ș. a.

Ureadnicii de Bacău și alți dregători încălcau normele legale și săvîrșeau abuzuri mari. Ei trăgeau satele la podvoade de două ori : și cu ocolul și cu ținutul [317]. Altele, fiind slobode, erau trase la munci și impuse la dări [318].

Documentele vremii consemnau aceste abuzuri ca „învăluiri" [319] pe care domnii căutau să le frîneze. Din greutățile și interdicțiile menționate în unele documente, rezultă că în satele de ocol paharul suferințelor se umpluse și amenința să se reverse. Ștefan Tomșa, la 1621, împuternicea pe episcopul de Roman și prisăcarul său de la o prisacă situată „dincolo de viile Bacăului", ca netrebnicului, care va încălca acea branițte, să i se „ia de la el tot ce va fi avînd și să-l lase gol numai cu trupul" [320]. O altă poruncă domnească, din 1662, preciza că pe cei nesupuși „să aibă de a-i lega și la domnia mea să-i trimită" [321]. O casă construită în mod „abuziv", în jurul anului 1697, pe hotarul moșiei Poporul urma să fie risipită [322].

Așadar, angarale multiple, dări și obligații, de asemenea, dregători abuzivi și alte multe greutăți supuneau practic satele de ocol la o mai intensă exploatare decît satele din ținut, boierești sau mănăstirești.

---

313 *C.D.M.*, vol. V, nr. 1 017, p. 272.

314 *D.R.H.*, A, XXI, nr.215 ; Dimitrie Cantemir, *op. cit.*, p. 207.

315 *C.D.M.*, vol. III, nr. 2 487, p. 515.

316 *Ibidem.*

317 *D.I.R.*, A, veac XVII, vol. I, nr. 272.

318 Letea și Poporul, ca slobozii, erau scutite, vezi *C.D.M.*, vol. III, nr. 758, p. 173 ; *ibidem*, nr. 2 300, p. 479 ; *ibidem*, nr. 2 487, p. 515 ; *ibidem*, nr. 2 517, p. 251 ; *ibidem*, vol. IV, nr. 216, p. 69 ; *ibidem*, vol. V, nr. 560, p. 145 ; satul Trebeș fiind al „băratului" era scutit, vezi T. Codrescu, *op. cit.*, p. 230.

319 *C.D.M.*, vol. III, nr. 2 487, p. 515.

320 *D.I.R.*, A, veac XVII, vol. V, nr. 118, 343 ; *D.R.H.*, A, XXI, nr. 63.

321 Era vorba de vecinii lui Pătrașco, logofăt al treilea, din satul Pășcani, vezi *C.D.M.*, vol. III, nr. 898, p. 202, în hotar cu Valea Seacă. În urma răscoalelor din primăvara anului 1633, din 1653, 1671—1672 măsurile represive au fost sporite : se folosește violența, jaful, închisoarea, înșelătoria ș. a. În acest context multe sate s-au pustiit. Toți locuitorii satelor Trebeș și Fîntînele, la 1682, erau fugiți, vezi *Călători străini despre țările române*, vol. VII, București, 1980, p. 106, 337.

322 *C.D.M.*, vol. IV, nr. 1 942, p. 429 ; *ibidem*, vol. V, nr. 292, p. 73, nr. 550, p .113.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Un păienjeniș de drumuri și poteci a legat dintotdeauna satele de ocolul, de tîrgul și orașul Bacău și de drumurile principale. La Bacău se intersectau cele două căi mari și neastîmpărate de circulație ; drumul mare Moldovenesc de pe valea Siretului [323] cu drumul Brașovului [324]. Acesta se continua spre răsărit cu drumul ce trecea prin Cobîla [325], cunoscut și ca „drumul mare al Bacăului", pe care se putea ajunge la Vaslui, Iași, Huși, Bîrlad ș.a.m.d. Dezvoltarea tîrgului de la confluența Bistriței cu Siretul (Bacăul), trebuie privită și în contextul intersecției celor două căi de circulație.

Așezate în jurul Bacăului pînă la o distanță de 15 km, satele ocolului aveau și poziții strategice pentru acesta și pentru marile drumuri ce se întretăiau aici.

Satul Malu, așezat pe terasa superioară a Bistriței, străjuia drumul mare al Siretului dinspre nordul Bacăului [326].

La trecerea Bistriței, pe la nordul orașului Bacău, drumul era ținut sub observație de locuitorii satului lui Biro [327].

Drumul de pe valea Bistriței [328] era supravegheat de locuitorii satelor : a lui Manoil, a lui Vilcsan și Fîntînele.

Satul Trebeș străjuia valea și drumul ce venea dinspre vestul Bacăului, pe valea pîrîului Trebeș [329].

De pe terasa superioară a Siretului, satul Valea Seacă, Sarata și altele supravegheau drumul mare al Siretului, dinspre sudul Bacăului.

Satele Bunești și Radomirești erau așezate la terminarea interfluviului Bistrița-Siret (de aceea toată această zonă s-a numit Fundu), și de aici supravegheau vadurile Bistriței și ale Siretului precum și drumurile ce mergeau spre Bacău.

REDUCEREA ȘI DESFIINȚAREA OCOLULUI DOMNESC

Administratorul domeniului aflat sub controlul nemijlocit al domniei ,a fost ureadnicul, ca reprezentant al domnului, al puterii executive. Menționarea ureadnicului de Bacău este tîrzie, de abia la 1569, ceea ce nu exclude prezența acestuia înainte de această dată. Se pare că

323 Emil Diaconescu, *Vechi drumuri moldovenești, contribuțiuni în legătură cu luptele lui Ștefan cel Mare pentru ocuparea domniei*, Iași, 1939, p. 24–45 ; mai vezi partea I a acestui studiu, p. 43–45.

324 *Ibidem*, p. 48–49.

325 Gh. Burlacu, *Cobîla și cobîlenii de pe Siret*, lucrare în manuscris.

326 Emil Diaconescu, *op. cit.*, p. 23–45 ; mai vezi și schița documentară a satului Malurile în partea I a acestui studiu, p. 43–45.

327 Drumul mare al Siretului sau al Moldovei ce venea de la Roman pe partea dreaptă a Siretului traversa rîul Bistrița pe la nordul orașului Bacău, unde se afla vad și pod. Satul Gherăiești, care ținea de Ocolul Bacăului, supraveghea aceste locuri și, probabil, în virtutea unui drept străvechi, locuitorii lui, și la 1774, erau numiți podari la Bistrița (*Moldova în epoca feudalismului*, vol. VII, partea a II-a, Edit. Știința, Chișinău, 1975, p. 292) : mai vezi și schița documentară a satului Gherăiești, în partea I a acestui studiu, p. 35–38.

328 Emil Diaconescu, *op. cit.*, p. 46.

329 *Ibidem*, p. 47 ; mai vezi și schița documentară a satului Trebeș, prima parte a acestui studiu, p. 49–56.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

acestuia şi altor dregători de la Bacău, care făceau judecăţi, li se adresează Ştefan cel Mare, la 20 mai 1459, în legătură cu abuzurile din satul Lucăceşti [330]. Avînd în vedere că ocolul domnesc este atestat în documentele oficiale în a doua jumătate a veacului al XV-lea, se poate admite, chiar dacă acestea nu menţionează, existenţa ureadnicului de Bacău sau al unui vornic o dată cu consemnarea acestei unităţi teritoriale.

Ureadnicii de Bacău sînt menţionaţi documentar de la 1569 pînă la 1634, uneori chiar şi cu numele de familie : Banu [331], Leuştean [332], Ciolpan [333] şi Hrizea [334]. Atribuţiile lor în satele ocolului au fost multiple. Banu, ureadnic de Bacău, înainte de 1569, hotărnicise dumbrava de la Albeni care fusese loc domnesc ascultător de Ocolul Bacăului [335]. Unui alt asemenea dregător i se adresa Ieremia Movilă, la 1605, anunţîndu-l că satul Buneşti a fost scos de sub tutela Mănăstirii Tazlău şi încorporat administrativ la ţinutul Bacău, iar pricinile de judecată le rezolva tot mănăstirea [336]. Dispoziţiile de efectuarea diferitelor „munci domneşti", în sate şi în ţinut, tot ureadnicul de Bacău le dădea [337]. Ei judecau pricinile din ocol şi oraş în numele domnului, încasa venitul de la vama mare a Bacăului [338].

Ca urmare a profundelor mutaţii sociale şi militare care s-au produs, în a doua jumătate a secolului al XVI-lea cetăţile şi curţile domneşti încep să decadă. Sub Iliaş Rareş, Ştefan Rareş şi Alexandru Lăpuşneanu încă se alegea locul viitoarei capitale a Moldovei. Sub Bogdan Lăpuşneanu două treimi din numărul uricelor sale au fost emise din Iaşi, o treime din Suceava şi nici un uric din celelalte curţi domneşti [339].

După o perioadă în care curtea domnească a fost itinerată în diferite oraşe ale ţării, a urmat o alta de oscilare, cînd se alegea locul viitoarei reşedinţe domneşti, pentru ca la jumătatea secolului al XVII-lea Iaşii să devină capitală a Moldovei în accepţiunea modernă a cuvîntului [340].

Curtea domnească din Bacău, după prematura moarte a lui Alexandru, la 1496 [341], a continuat să adăpostească obişnuita garnizoană militară

330 *D.R.H.*, A, II, nr. 84.

331 *D.I.R.*, A, veac XVI, vol. II, nr. 215 ; 236 ; *ibidem*, vol. III, nr. 220 ; *ibidem*, veac XVII, vol. I, nr. 272 ; *ibidem*, vol. IV, nr. 256 ; nr. 391 ; nr. 489 ; *D.R.H.*, A, XXI, nr. 377 ; *ibidem*, XXII, nr. 47.

332 *D.I.R.*, A, veac XVI, vol. II, nr. 236.

333 *Ibidem*, vol. III, nr. 489.

334 *D.R.H.*, A, XXII, nr. 47.

335 *D.I.R.*, A, veac XVI, vol. II, nr. 215.

336 *Ibidem*, veac XVII, vol. I, nr. 272.

337 *Ibidem*, veac XVI, vol. III, nr. 220.

338 *D.R.H.*, A, II, nr. 65. 93 ; *D.I.R.*, A, veac XVI, vol. III, nr. 244 ; *ibidem*, veac XVII, vol. I, nr. 58 ; *C.D.M.*, vol. I, nr. 1 349, p. 131 ; *D.I.R.*, A, veac XVII, vol. IV, nr. 391 ; *D.R.H.*, A, XIX, nr. 377 ; *C.D.M.*, vol. II, nr. 1 413, p. 292.

339 I. D. Marin, *op. cit.*, p. 39.

340 Dan Bădărău, Ioan Caproşu, *Iaşii vechilor zidiri*, Edit. „Junimea", Iaşi, 1974, p. 58.

341 Moare la 16 iulie, în vîrstă de 32 de ani, fiind înmormîntat la Mănăstirea Bistriţa, alături de străbunicul său, Alexandru cel Bun, vezi I. Ursu, *Ştefan cel Mare*, Bucureşti, 1925, p. 280-283.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

și slujbașii administrativi care se străduiau să controleze teritoriul din subordine. În vara anului 1538, în timpul expediției sultanului Soliman Magnificul, curtea din Bacău a fost incendiată [342] de cotropitori, sau de apărătorii ei. Cu toate acestea, Alexandru Lăpușneanu emite din Bacău încă două documente, dintre care unul în legătură cu două sate de pe hotarul ocolului — Hălăseni și Arămești [343]. Vasile Lupu, care a restaurat biserica lui Alexăndrel din Bacău, nu amintește nimic despre curtea domnească, iar Marco Bandini, la 1646, afirma că „palatul în timpul de față zace îngropat în dărămăturile sale" [344].

Modificări profunde se produc în secolul al XVII-lea și al XVIII-lea pe cuprinsul întregii Europe. Moldova, în cele din urmă, nu-și mai poate păstra relativa independență și este subjugată de turci. Domnii sînt numiți și înlocuiți de Poartă. Domeniul domnesc cade pradă domnilor neconsecvenți, boierilor sau mănăstirilor. Din satele și moșiile ocoalelor mai toți domnii încep să dăruiască părți și sate pentru a răsplăti „dreapta și credincioasa slujbă" a boierilor care îi susțin, fie în căpătarea domni fie în apărarea ei.

Petru Șchiopul, (despre care Grigore Ureche afirma că „era domn blînd, ca o matcă fără ac" [345]), după sfatul boierilor și constrîns de nevoi economice, începe să facă „danii" sau să vîndă sate de ocol „pe cai buni" sau pe „mii de aspri".

La 20 aprilie 1491, Ștefan cel Mare dă satul Bunești, care „a fost ascultător de curțile de la Bacău... și cu loc de prisacă peste Siret" Mănăstirii Tazlăului, ctitoria sa [346].

Pe la jumătatea secolului al XVI-lea, în împrejurări necunoscute și satul Gherăiești este scos din ocol fiindcă, la 14 martie 1574, era întărit strănepoților lui Coste și Pipou Birovici [347].

Alexandru Lăpușneanu, probabil în a doua domnie (1564—1568), a vîndut o dumbravă „care acel, loc a fost domnesc, ascultător de ocolul Bacăului", unor săteni din Albeni „care au dat domniei sale 2 cai în Bacău" [348].

Petru Șchiopul, la 8 august 1579, vinde satul Manoilești „fiindcă au dat patru cai buni pentru Domnie" [349]. La 20 martie 1584, vinde o parte din satul Trebeș pentru „un cal bun tărcat" [350].

---

342 Iulian Antonescu, *Curțile domnești din Bacău*, în „Carpica", II, Bacău, 1969, p. 332.

343 Document din 13 februarie, fără an, emis din Bacău (*D.I.R.*, A, veac XVI, vol. II, nr. 35); document din 28 noiembrie 1555 emis tot din Bacău (*ibidem*, nr. 86).

344 V. A. Urechia, *op. cit.*, p. LXIII.

345 Grigore Ureche vornicul și Simion Dascălul, *Letopisețul Țării Mol* ed. Constantin C. Giurescu, Craiova, 1934, p. 179.

346 *D.R.H.*, A, III, nr. 93.

347 Radu Rosetti, *op. cit.*, p. 177.

348 *D.I.R.*, A, veac XVI, vol. II, nr. 215. Pentru „darea cailor" în Moldova vezi Henri H. Stahl, *Controverse de istorie socială românească*, București, 1969, p. 138-150.

349 Radu Rosetti, *op. cit.*, p. 176 și n. 1. Într-un regest cu aceiași dată și conținut se face mențiunea că domnul a dat satul Mănăilești „între Bistrițe" pentru trei cai (Arh. St. Iași, fond Documente, P. 801/10, *f.* 127 v).

350 *D.I.R.*, A, veac XVI, vol. III, nr. 294.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Satul Malurile, care a „fost drept domnescu... de ocolul tărgului Bacăului", la 24 ianuarie 1589, este vîndut de Petru Şchiopul lui Condrea Bucium pentru „patru cai buni, drept opt mii aspri" [351].

În 1587—1588, acelaşi domn dă restul de sat şi moşia Trebeş Episcopiei catolice din Bacău [352], iar la 1601 acestea trec, datorită lui Ieremia Movilă, în stăpînirea Episcopului Quirini [353].

Petru Şchiopul, în prima sau a doua domnie, mai dă din Ocolul Bacăului o bucată din pădurea satului Vlăsineşti „pentru care au dat lui Petru Voievod doi cai buni" [354]; altora le vinde, de asemenea, şi satul Radomireşti [355]; iar lui Paos vornicul îi dă satul Valea Seacă pentru „caii buni" sau „aspri" [356]. Lui Anghel, fost cămăraş, îi dă satul Fîntînele [357]. Această danie este apoi confirmată de Radu Mihnea [358], menţionată într-un catastif [359], reconfirmată printr-un ispisoc de la Moise Movilă [360]. La 28 august 1632 Alexandru Iliaş reconfirma şi el „dania", subliniindu-se faptul că satul „Fîntînelili şi cu vad de moară în Bistriţă... care, ...din zilili vechi de demult, au fost din ocolul tîrgului Bacăului", iar acum era dat lui Dumitraşcu Solomon [361].

Fără îndoială, în deceniile următoare „daniile" şi „miluirile" din hotarele ocolului domnesc continuă fără a fi surprinse documentar.

Aşadar, neputîndu-se adapta noilor condiţii politice, economice şi administrative, Curtea domnească şi Ocolul Bacăului au decăzut şi din cauza dezintegrării teritoriale. Începînd de la Alexandru Lăpuşneanu şi pînă la Alexandru Iliaş, mai toţi domnii, atunci cînd li s-au solicitat au „dăruit", ori au vîndut sate, bucăţi de sate, dumbrăvi, poieni şi hotare din Ocolul domnesc al Bacăului. Rude şi slujbaşi domneşti, mari boieri sau mănăstiri, dregători locali sau ţinutali cu toţii dornici de înavuţire au cumpărat pe „cai buni", pe „aspri", ori au primit ca „danii" pentru „slujbe credincioase" bucăţi din hotarul ocolului.

La începutul secolului al XVIII-lea, practic ocolul nu mai exista, mai era însă hotarul tîrgului Bacău, din care domnia, arbitrar, vinde şi face danii.

Consecinţele decăderii curţii domneşti, a destrămării şi descompunerii Ocolului domnesc de la Bacău s-au resimţit în istoria Moldovei.

Avînd în vedere nesiguranţa hotarului dintre Moldova şi Ţara Românească, odată cu decăderea şi dispariţia curţii şi ocolului, dispărea un punct de rezistenţă, situat la margine de ţară, în sensul că Bacăul era

351 *Ibidem*, nr. 503.
352 Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. III, Bucureşti, 1880, p. 100.
353 Ilie Corfus, *Un document de la Ieremie Movilă referitor la franciscanii din Bacău (1601)*, în Omagiu lui Ion I. Nistor, Cernăuţi, 1937, p. 898-903.
354 Radu Rosetti, *op. cit.*, p. 175.
355 *D.I.R.*, A, veac XVII, vol. V, nr. 254.
356 *D.R.H.*, A, XIX, nr. 186.
357 *Ibidem*, A, XXI, 184. Este menţionat uricul de danie şi de miluire.
358 C.D.M., vol. I, nr. 1699. Este o carte domnească datată septembrie 1616 — aprilie 1617.
359 *D.R.H.*, A, XIX, nr. 186.
360 *Ibidem*, XXI, nr. 184.
361 *Ibidem*.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ultimul bastion spre hotarul sudic, ce asigurase timp de trei secole paza Țării de Jos și a Moldovei.

De asemenea, drumul mare al Moldovei de pe valea Siretului [362] de importanță strategică și comercială deosebită, rămînea deschis fără posibilitatea de supraveghere și control. Astfel, turci și armate străine puteau să hălăduiască în voie „jăcuind" în sus și în jos, fără vreo împotrivire din partea localnicilor.

Pe plan local podgheazuri și cete răzlețe de jefuitori străini se puteau abate oricînd pentru pradă și jaf asupra tîrgoveților băcăuani, rămași fără sprijinul direct al domniei.

Mai trebuie subliniat apoi și faptul că destrămarea Ocolului domnesc de la Bacău reprezenta o surpare a bazei economice a domeniului domnesc ce constituia o componentă principală a Domniei Moldovei.

SATE DE PE HOTARUL OCOLULUI DOMNESC

Primele două sate din cele ce urmează, Poporul și Letea, după toate probabilitățile, au făcut parte din Ocolul domnesc al Bacăului.

Cînd în 1491 biserica domnească din Bacău s-a sfințit [363], a fost posibil ca, Ștefan cel Mare sau Alexăndrel să fi scos satele din ocol și cu acestea să fi înzestrat noua ctitorie. Reiese acest fapt din cîteva mențiuni documentare, mai tîrzii. Într-o carte domnească dată de Vasile Lupu și marile fețe bisericești, din 6 martie 1641, se face precizarea că satele „Letea" de la Bacău și Poporul cu vii și cu mori pe Bistrița au fost danie de la cei bătrîni domni și ctitori, care întîi au făcut această biserică (Precista, — n.n.). Acum aceste două sate, împreună cu biserica, sînt dăruite Mănăstirii Trei Ierarhi din Iași [364]. La un proces din 1773, egumenul, care susținea cauza mănăstirei, a arătat acte din care rezulta că satele Poporul și Letea au fost date de Alexandru, fiul lui Ștefan cel Bun și Bătrîn, bisericii sale din Bacău [365]. Însumăm la aceste argumente și faptul că amîndouă satele și hotarele lor au fost în apropierea nemijlocită a curții domnești, obiectiv unde se afla și sediul administrativ al ocolului.

Neavînd însă certitudinea documentară că satele în discuție au făcut parte din Ocolul domnesc al Bacăului considerăm prezentarea lor în acest context îndreptățită.

1 *Poporul* [366] *(Poslușnici, Cremenea)*

Din informațiile de care dispunem rezultă că satul Poporul a fost singura localitate cu o asemenea denumire din Moldova și în Țara Românească.

Satul și moșia acestuia au fost situate pe partea dreaptă a riului Bistrița, în vecinătatea sudică a curții și bisericii domnești din Bacău.

---

362 Emil Diaconescu, *op. cit.*, p. 24-45.
363 Melchisedec, episcopul Romanului,
364 Arh. St. București, ms. 579, f. 40.
365 *Ibidem*, f. 42-43.
366 E posibil ca denumirea să provină de la latinul „populus".

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

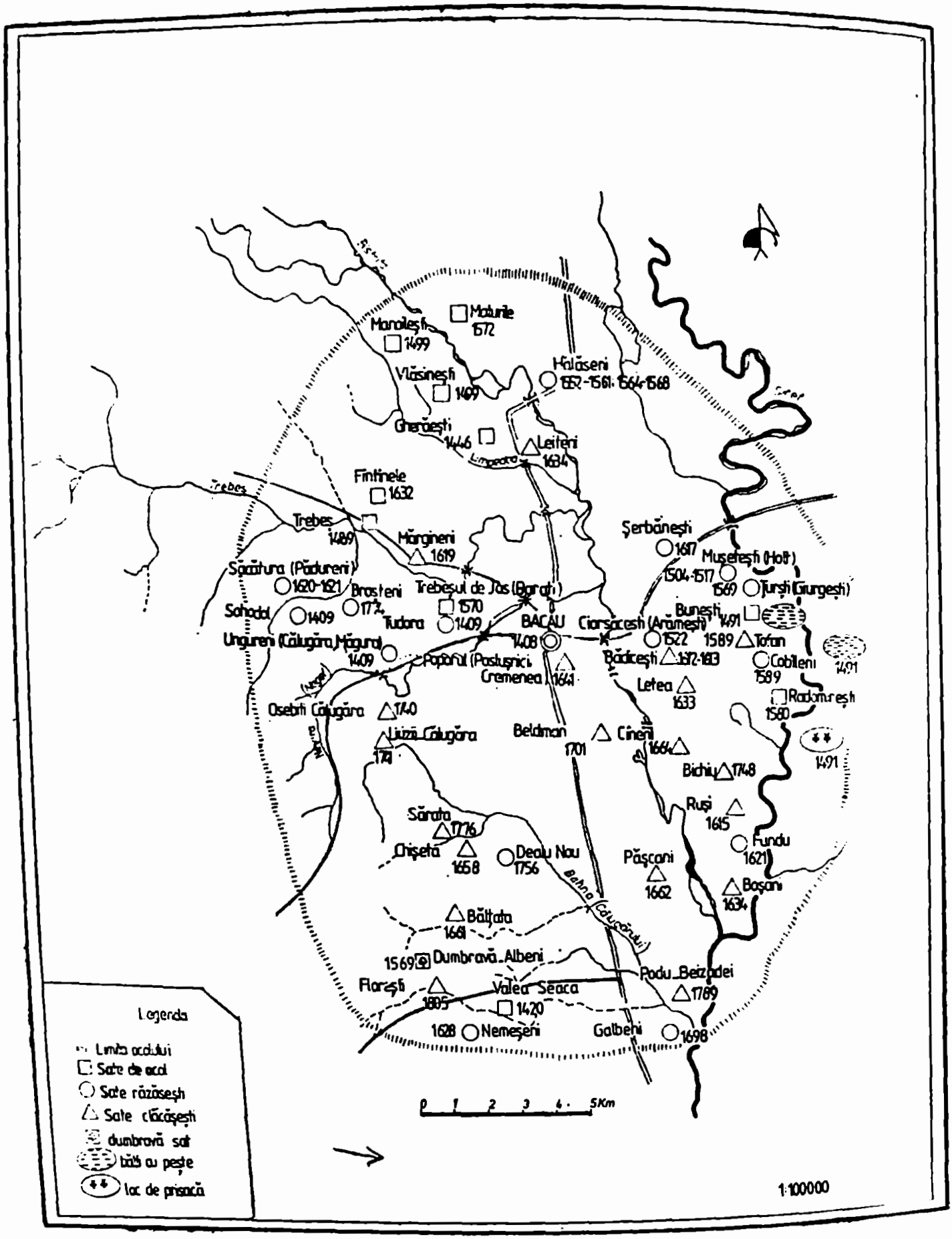

Fig. 1 — Harta domeniului feudal al Bacăului (sec. XVI-XVII).

http://www.cimec.ro / http://cimec.ro

Atestarea documentară a satului este tîrzie, la 6 martie 1641, cînd deja avea vii şi mori pe Bistriţa[367], dovadă a existenţei sale aici cu mult înainte de această dată. De acum înainte satul devine proprietate a Mănăstirii Trei Ierarhi din Iaşi şi un vechil urma să dispună de tot hotarul acesteia. Peste două decenii, dintr-o poruncă domnească reiese că slujbaşii de Bacău încălcau şi asupreau satul suscitatei mănăstiri. Se făcea precizarea că sătenii erau scutiţi de dări, iar venitul urma să fie pentru luminări[368] bisericii domneşti din Bacău.

Satului i s-a mai spus şi Poslușnici, fiind vorba de slugi care locuiau aici şi serveau instituţiile domneşti din Bacău. La 1666 biserica Precista, considerată metoh a Mănăstirii Trei Ierarhi din Iaşi, avea voie să ţină şi zece poslușnici : croitor, cojocar, bărbier, curălar, soronar, ciobotar, teslar, coval, grădinar şi tălmaci, scutiţi de dări şi de dijmă[369].

La începutul secolului al XIX-lea satul se numea Cremenea[370], integrat în cele din urmă în municipiul Bacău.

2 *Letea*

Satul s-a aflat, ca şi azi, pe partea stîngă a rîului Bistriţa, la cîţiva km sud-est de Bacău.

Atestarea documentară a satului este tîrzie, la 10 septembrie 1633, cînd „Samsin ot Lete" era citat ca martor la o vînzare-cumpărare[371]. Peste opt ani, la 6 martie 1641, printr-o carte domnească satul de pe Bistriţa şi cu biserica domnească erau dăruite mănăstirii Trei Ierarhi din Iaşi[372], care era închinată la rîndu-i Muntelui Athos.

Desele schimbări de domni, de după cea a lui Gheorghe Ştefan, au încurajat abuzurile săvîrşite şi de către dregătorii ţinuturilor. Olăcarii, căminarii şi bezmenarii de Bacău, pretindeau dări şi de la scutelnicii satului Letea.

Printr-o poruncă domnească, din 18 ianuarie 1662, Eustratie Dabija interzicea aceste practici abuzive şi stabilea ca venitul moşiei să fie destinat pentru luminările necesare bisericii Precista din Bacău[373]. Peste doi ani şi jumătate, la 18 august 1666, Alexandru Iliaş dădea dreptul Mănăstirii Trei Ierarhi din Iaşi să ţină în satul Letea un număr de meseriaşi scutelnici[374].

Astăzi satul este şi sediul comunei suburbane Letea-Veche, judeţul Bacău.

3. *Hălăşeşti (Hălăseni)* *

Satul a fost pe partea stîngă a Bistriţei, la sud de actualul sat Iteşti comuna Bereşti-Bistriţa, judeţul Bacău, acolo unde şi azi localnicii păstrează toponimul „la Hălăseni".

Găsim atestat documentar satul într-un act emis din Bacău de către Alexandru Lăpuşneanu (1552 sept.—1561 nov.; 1564 mart.—1568 mart. între 5 şi 16), în ziua de 13 februarie cînd domnul îi presa pe Trifan şi pe alţii din Hălăşeşti să curme un diferend de hotar din acest sat[375]. La 20 iunie 1584, din Iaşi, se dădea poruncă

---

367 Arh. St. Bucureşti, ms. 579, f. 40.

368 Era prin urmare un sat de scutelnici ; *C.D.M.*, vol. III, nr. 758, p. 173 (18 ianuarie 1662, poruncă domnească de la Eustratie Dabija voievod).

369 *Ibidem*, nr. 1372, 1373, p. 298-299.

370 Constantin C. Giurescu, *Principatele române la începutul secolului XIX*, Bucureşti, 1957, p. 213. Satul este înregistrat pe harta din 1835 cu numele de Cremen cu 34 de case. În acest sat printre louitori se aflau, probabil, şi mulţi cremenari, adică meşteri în cioplitul pietrei dure (silex), vezi N. Iorga, *Istoria Românilor*, vol. I, partea I, Bucureşti, 1936, p. 22 ; Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 191, 225, 414. Aici neputînd fi vorba de o carieră de cremene.

371 *D.R.H.*, A, XXI, nr. 391

372 *C.D.M.*, vol. II, nr. 1506, p. 307-308.

373 *Ibidem*, vol. III, nr. 758, p. 153.

374 Vezi textul şi nota 369.

375 *D.I.R.*, A, veac XVI, vol. II, nr. 35 ; la 24 iunie 1563 era menţionată Anuşca din Hălăseni (*ibidem*, nr. 164).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

să se aleagă din vatra satului Hălăseni partea lui Mihăilă și Anghel, diac[376]. În secolele care urmează, numeroase zapise, jalbe și cărți domnești reamintesc zbuciumatul trecut al acestui sat azi dispărut. Toderiță Zosin din Mușetești și apoi dregătorul Neniul, reușesc să cumpere multe părți răzășești din hotarul satului. Acesta din urmă la 2 aprilie 1659, căpăta carte domnească de slobozie pe 3 ani „să fie în pace de dajde" oamenii străini din „țara turcească, leșească, ungurească sau muntenească", care se vor așeza pe siliștea lui de la Hălăsani[377]. Constantin și Gligoraș Arapul acaparează și ei o mulțime de ocine răzășești.

Părți din hotarul satului Hălăseni treceau și pe partea dreaptă a Bistriței și ajungeau pînă în pîriul Limpedea. Aici se aflau numeroase vaduri și mori, obiective aducătoare de mari venituri, fapt pentru care aveau loc multe dispute între diferiți pretendenți.

Recensămîntul populației Moldovei din anul 1774, înregistra satele Hălăseni și Gherăiești împreună, cu 50 de case din care 23 birnice și 27 scutite[378].

La începutul secolului al XIX-lea satul mai era încă consemnat în condica visteriei Moldovei, ca fiind răzășesc și aparținea tot ținutului Neamț[379].

O bogată onomastică „Hălăsanu", răspîndită în localitățile din jurul fostului sat, poate susține informațiile documentare.

4. Șerbănești

Satul a fost pe partea stîngă a Bistriței, la sud de satul Hălăseni și aproape de Bacău.

Astăzi un mare și frumos cartier al municipiului Bacău, situat de o parte și alta a drumurilor naționale Bacău—Roman și Bacău—Vaslui pînă la limita comunei Săucești, aduce de peste veacuri numele fostului sat Șerbănești.

Pe timpul domniei lui Petru Șchiopul (1574—1579; 1582—1591) satul exista, fiind menționat la ținutul Neamț. Același document ne mai informează că pe o parte din sat, Danciul avea uric de împărțire de la Petru voievod și că satul apropiat, Jișcani, avea 4 mori pe o gîrlă a Bistriței care se afla pe hotarul satului Șerbănești[380].

Însă prima mențiune documentară este din 8 mai 1617, cînd marele dregător Lupul Dragotă, fiul lui Dragotă, pîrcălab și probabil nepot al lui Danciul, cu soția sa Marta Candachia, fiica lui Vasilie din Șerbănești și nepoata lui Borcea ceașnic[381], făceau un zapis de danie pentru unele părți din satul Șerbănești Mănăstirii Sfîntul Sava din Iași[382]. Peste trei ani, la 12 aprilie 1620, ei întăreau dania printr-o nouă carte domnească, arătînd că unele părți „de moștenire și de cumpărătură" precum și „două mori pe pîrîul ce se cheamă Lămpăde, care iese din Bistrița", să fie ale sfintei mănăstiri[383]. Peste 14 ani, Vascan din Șerbănești urma exemplul surorii sale, Marta Candachia, dînd toate părțile lui răzășești din acest sat, aceleiași mănăstiri din Iași[384]. Pe la începutul secolului al XVIII-lea satul Șerbănești căzuse sub stăpînire boierească, fiind a marelui jitnicer Nicolae Costin, nepotul marelui cronicar Miron Costin. După „obiceiul nou" stăpînul

376 *Ibidem*, vol. III, nr. 313.

377 Arh. St. Iași, fond Documente, P. 801/73.

378 *Moldova în epoca feudalismului*, vol. VII, partea a II-a, Edit. Știința, Chișinău, 1975, p. 292.

379 Corneliu Istrati, *op. cit.*, p. 14.

380 *D.I.R.*, A, veac XVII, vol. V, nr. 30.

381 *Ibidem*; *ibidem*, vol. IV, nr. 258; *D.R.H.*, A, XXII, nr. 202, 203.

382 *C.D.M.*, vol. I, nr. 1761, p. 397. Un hrisov de la Radu Mihnea, din 1 august 1617, confirma că unele părți din sat aparțineau la acea dată suscitatei mănăstiri (*ibidem*, nr. 1786, p. 403). Tot Radu Mihnea a dat acestora un ispisoc de cumpărătură pe o gîrlă cu loc de moară ce se află în hotarul satului Șerbănești (*D.I.R.*, A, veac XVII, vol. V, nr. 30).

383 *Ibidem*, vol. IV, nr. 574.

384 *D.R.H.*, A, XXII, nr. 202, 203. La indicile de nume, p. 416, s-a făcut greșit identificarea localității „contopit cu Hîrlești, c. Filipești, j. Bacău".

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

moşiei urmărea să vecinească ţăranii liberi de pe moşia sa. Opunîndu-se intenţiilor acestuia, dîrjii şi neînduplecaţii săteni din Şerbăneşti ajung cu lacomul boier pînă la înalta instanţă a ţării, care respingea pricina invocată. În toamna anului 1744 dregătorul „reia judecata şi vrea să o curme", căpătîndu-şi şi o meşteşugită hotărîre domnească. În acest sens Ion Mavrocordat, la 5 septembrie 1744, scria lui Iordache Ruset (Baston) [386], ispravnic de Bacău, să judece cu martori „şi să-i întrebi cu amăruntul, unul cîte unul, cum ştiu din rîndul acilor oameni vecini" din Şerbăneşti [387].

Pe la începutul secolului al XIX-lea satul aparţinea tot de ţinutul Neamţ, era a postelnicului Ioan Canta, avea 21 de liuzi care plăteau 272 de lei pe an şi se ocupau cu agricultura, fiind aproape de Bacău, şi cu cărăuşia [387].

Hotarul despărţitor al moşiilor şi satelor de la Şerbăneşti spre sud, aflate pe interfluviul Bistriţa—Siret, îl constituia „drumul ce vine de la capul pisculuí şi mergi la Fundu undi toate moşiile intr-acest drum să sfîrşescu" [388].

5 *Muşeteşti (Holt)*

Fostul sat al lui Muşat [389], nume cu rezonanţă în istoria Moldovei, se afla în ţinutul Neamţ, pe partea dreaptă a riului Siret, aproape de Bacău. În primele decenii ale secolului al XIX-lea începe să se numească Holt, nume sub care e cunoscut şi azi, sat component al comunei Letea-Veche, judeţul Bacău.

A fost sat răzăşesc, atestat documentar cu numele de Muşeteşti la 11 aprilie 1558, cînd Ana Eftimia, fiica lui Gănea, dădea Mănăstirii Tazlău, o jumătate de sat, pentru pomenirea şi înscrierea în „sfîntul jertfelnic" a tatălui său şi a ei [390]. Celălalt jumătate de sat era a altor Muşeteşti [391].

Satul exista şi în veacul al XV-lea, deoarece Gănea şi Muşat aveau, fiecare pe cîte jumătate de sat, privilegii de mărturie de la Bogdan Voievod (1504—1517), dovadă a existenţei anterioare a localităţii. Spre sfîrşitul veacului în sat au loc sensibile sporuri demografice şi progrese economice fapt care impune scindarea vetrei şi hotarului în două : o parte numindu-se Ţurşti [392] şi mai tîrziu Giurgeşti, celălaltă păstrîndu-şi numele. În timpul domniei lui Petru Şchiopul (1574—1577 ; 1582—1591) în satul Muşeteşti se afla o străveche instanţă de judecată locală" scaunul lui Andreica vătaf" [393], fiul lui Muşat [394], şi în faţa acestuia se scria un zapis de vînzare-cumpărare a unor părţi din satul Drăgăneşti [395] din Cobîla. În primele trei decenii ale secolului al XVII-lea, Toderiţă Zosin din Muşeteşti cum-

385 Acesta era fiul lui Ştefan Ruset, văr cu Nastasia, soţia lui Nicolae Costin (Generalul R. Rosetti, *op. cit.*, p. 78-79, 60). Iordachi, tatăl Nastasiei şi cu Manolachi, tatăl lui Ştefan, erau fraţi *(ibidem*, p. 35-42, 52-61, 42-46).

386 Vasile Mihordea, Ioana Constantinescu, Corneliu Istrati, *Documente privind relaţiile agrare în veacul al XVIII-lea*, vol. II, *Moldova*, Edit. Acad. R.S.R., 1966, p. 278-279 ; (în continuare se va cita : D.R.A., vol. II, p.....).

387 T. Codrescu, *op. cit.*, vol. VII, p. 247.

388 Marcel Sturza-Săuceşti ; Ştefan Hurmuzache, *Documente despre Ioniţă Sandu Sturza*, în „Revista Arhivelor", anul XLIV, nr. 4, Bucureşti, 1972, p. 621.

389 *D.I.R.*, A, veac XVI, vol. II, nr. 190.

390 *Ibidem*, nr. 102.

391 *Ibidem*, nr. 190. Aceştia erau : Condrea, păhărnicel, Andreica, vătaf, Sava, Ion, Marina şi Neacşa copii lui Muşat ; lor li se pot adăuga şi un văr, Tiron. Că aceştia erau din Muşeteşti şi nu din Ţurşti, cum ar lăsa să se înţeleagă documentul de mai sus, vezi *ibidem*, veac XVII, vol. III, nr. 49, unde doi din fraţi, Andreica şi Sava cu dregătoriile de mai sus, sînt localizaţi precis : „din Muşeteşti".

392 *Ibidem*, veac XVI, vol. II, nr. 190.

393 *D.I.R.*, A, Veac XVI, vol. III, nr. 49.

394 *Ibidem*, vol. II, nr. 190.

395 *Ibidem*, vol. III, nr. 49. Facem precizarea că este vorba de satul Drăgăneşti din Cobîle (dispărut prin integrarea în satul Prăjeşti ţin. Roman) şi nu de satul Dăneşti cum greşit este în documentul din volumul citat.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

pără cu taleri sau galbeni apreciabile părți răzășești din satele apropiate, Arămești și Hălăseni[396]. Acesta, în deceniul al patrulea, în satul Hălăseni, își găsește un puternic competitor în cumpărarea de ocine răzășești, Neniul vornic. Vasile Lupu, în divanul de judecată din primăvara anului 1640, judeca și un lung proces dintre aceștia doi, primind și ferie pentru stabilitatea hotărîrii date[397]. Peste patru ani în aceeași lună, Toderiță, probabil biruit și de ani, este nevoit să-i vîndă concurentului său părți din satul Hălăseni[398], cumpărate cu atîtea greutăți și trudă. Aceluiași vornic, Neniul, în toamna anului 1633 îi vindea părți în Hălăseni și Ionașco Văisi din Mușetești[399]. În anul cu secetă și mari lipsuri, 1633, Gligorie, feciorul lui Vasilie și Angheliei din Mușetești, comite un furt de 30 stupi, aparținînd 17 lui Ion, Lazăr și Nacul din Prăjești, iar 13 lui Blaga din Rușciori[400].

În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, la 24 februarie 1760, Andric Holt, printr-un schimb de părți răzășești, ajunge să stăpînească două părți în satul Mușetești. Ca martor la facerea zapisului, scris de Sandu Jogofătul din Valea Seacă, era citat și Toader Holt, probabil, fratele lui Andronic[401]. Din documente mai tîrzii aflăm că neamul Holteștilor se trăgeau din bătrînul Ichim[402]. De la aceștia, satul se va numi pînă în zilele noastre Holt.

La începutul secolului al XIX-lea, satul și moșia Mușetești încă mai erau menționate[403].

6 *Turști (Giurgești)* •

În ținutul Neamț, pe partea dreaptă a Siretului, poate chiar în partea de sud a actualului sat Holt, din comuna Letea Veche, județul Bacău, s-a aflat satul Turști, numit apoi Giurgești.

Prima mențiune documentară a satului este din 1569, cînd celor șase, copii și nepoți, ai lui Mușat (Condrea păhărnicel, Andreica vătaf, Sava, Marina, Neacșa) și unui văr al lor, Tiron, li se confirma de către Bogdan al III-lea (1504—1517) de la care Mușat avea „drese", alături și de „bătrîne scrisori"[404], dovadă a existenței anterioare a localității. Peste șase decenii, satul se numește Giurgești, cu părți „Giurgeasca" de pe partea stîngă a Siretului[405]. Din documentele ulterioaore reiese că satele Giurgești și Mușetești la început au fost un singur sat și hotar. Satul umbla în trei bătrîni, Uricariu, Ciolpan și Ichim, din care se trăgeau răzășii Holt[406], cei care au trecut numele lor satului Mușetești și Giurgești. Toponimia nu a mai păstrat nimic din aceste vechi așezări.

---

396 Arh. St. Iași, fond Documente, P. 801/56, 57, 58.
397 *Ibidem*, 65.
398 Carte domnească din 18 aprilie 1644 *(ibidem*, 69).
399 Un zapis din Bacău, din 10 septembrie 1633 *(D.R.H.*, A, XXI, nr. 391).
400 Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, vol. III, Iași, 1907, p. 179.
401 Marcel Sturza-Săucești, Ștefan Hurmuzache, *op. cit.*, p. 621.
402 *Ibidem*, p. 620-622.
403 *Ibidem*, p. 622-624, 632-634.
404 *D.I.R.*, A, veac XVI, vol. II, nr. 190.
405 Marcel Sturza-Săucești, Ștefan Hurmuzache, *op. cit.*, p. 621. Identificarea satului Turști cu Giurgești devine evidentă cînd documentul precizează „jumătate din hotar (Turști — n.n.) iaste lipit cu hotarul Mușăteștilor" *(D.I.R.*, A, veac XVI, vol. II, nr. 190), iar cele două sate, Giurgești și Mușetești, au fost unul, cu o singură hotarnică „vechi". La o cercetare tîrzie, din 27 iulie 1801 se întreba bătrînii răzeși din fostele sate care a fost hotarul despărțitor dintre moșiile lor? Aceștia chibzuind mai îndelung răspund că „nu știu bini pi undi să dispartu Giurgeștii di Mușetești, fiindcă aceste 2 moșii au fost din veche tot a unor răzăși, și Mușeteștii și Giurgeștii" (Marcel Sturza-Săucești, Ștefan Hurmuzache, *op. cit.*, p. 620).
406 *Ibidem*, p. 620-624, 626-628, 632-634.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

7 Ciorsăceşti (Arămeşti)

Descendenţii unui Ciorsac, probabil, pe la jumătatea secolului al XIV-lea, au descălecat pe partea stingă a Bistriţei, cam în dreptul tîrgului Bacău, un sat care le-a purtat numele Ciorsăceşti [407]. Aici a fost jude Aramă şi de aceea în primele decenii ale secolului al XVI-lea satul începe să se numească Arămeşti. Secole de-a rîndul s-a numit aşa. În 1956 a fost integrat în municipiul Bacău, devenind apoi un mare şi frumos cartier în partea estică a municipiului de la Bistriţa şi Siret.

Satul exista pe timpul domniei asociate, Iliaş—Ştefan (8 martie 1436 — 1 august 1442) [408]. Dar prima atestare documentară este din 17 aprilie 1522, cînd Ştefăniţă voievod confirma lui Tăbuci Mititelu şi fratelui său Fărcea, descendenţi din Laslău Buhaicea şi vechi proprietari în satele Rusciori şi Dumbrăviţa de la Cobila de pe Siret, printre altele *„şi pe satul Ciorsăceşti, ce se chiamă acum Arămeştii, unde au fost Aramă jude ce este în ţinutul Neamţului"* [409]. O poruncă domnească scrisă la Bacău de Alexandru Lăpuşneanu în ziua de 13 februarie, fără a fi indicat anul, făcea cunoscut că hotarele unor părţi din satul Arămeşti erau încălcate de către Trifan din Hălăseşti [410]. Dintr-o carte domnească, din 2 mai 1555, rezultă că Tăbuci şi Fărcea, proprietari şi ai satului Ciorsăceşti, numit Arămeşti, mai trăiau încă la această dată, că satul a fost al străbunilor, Ivaşco Tăbuci şi Şandro Hreaşca, care aveau privilegii de danie de la Ilie şi Ştefan, voievozi, (8 martie 1436 — 1 august 1442) [411]. O altă poruncă domnească, din 24 iunie 1563, se referă tot la o încălcare de hotare ; de astă dată şi de către răzeşii din Arămeşti [412]. În secolul al XVII-lea şi al XVIII-lea, vînzări, cumpărări şi încălcări de hotare sînt semnalate şi în Arămeştii, de pe Bistriţa [413]. La 7 martie 1667 logofătul Nicolae Buhuş cumpăra de la mai mulţi săteni din Arămeşti, jumătate din jumătatea satului şi a hotarelor sale [414]. Satul avea la 23 august 1696 vad pentru pod în Bistriţa, lăsat, prin testament, moştenire unor săteni din

---

407 Într-un sat de pe Tutova, deci nu departe de Bacău, la 24 iulie 1428, era *cneaz Ciorsac (D.R.H.,A* I, nr. 76). Documentele istorice mai indică sate :*Ciorsăceuţi*, sat dispărut, localizat între com. Vîrfu Cîmpului, jud. Botoşani şi com. Zvoriştea, jud. Suceava *(ibidem*, nr. 2, document din 30 martie 1392 şi indice, p. 446) ; *Ciorsăceşti*, sat dispărut, localizat pe Şomuzul Mare în comuna Preuţeşti, judeţul Suceava *(Ibidem*, nr. 129, document din 24 aprilie 1434, şi indice, p. 446) ; *Ciorsăceşti*, sat dispărut, localizat pe apa Moldovei lîngă satul Păstrăveni, jud. Neamţ *(ibidem*, III, nr. 42, document din 15 octombrie 1448). În satul Prăjeşti, la circa 17 km de fostul sat Arămeşti, mai trăia prin 1940 un bătrîn de peste 100 de ani Ciorsănaru. E posibil ca la origine să fi fost din vechiul sat Ciorsăceşti numit mai tîrziu Arămeşti, de lîngă Bacău.

408 *D.I.R.,A*, veac XVI, vol. II, nr. 81.

409 M. Costăchescu, *Documente moldoveneşti dela Ştefăniţă voevod (1517-1527)*, Iaşi, 1943, p. 342-347. Autorul crede greşit că este unul şi acelaşi sat cu Arămeştii, com. Bahna, jud. Neamţ. Că ar fi satul lui Ion Porcu, atestat la 27 iulie 1448 (idem, *Documente moldoveneşti înainte de Ştefan cel Mare*, vol. II, Iaşi, 1932, p. 342, 343, 346), menţionat la 16 ianuarie 1491 (Ion Bogdan, *Documentele lui Ştefan cel Mare*, vol. I ,Bucureşti, 1913, p. 449, 450), că popa Aramă ar descinde din vechiul jude Aramă *(ibidem*, vol. II, Bucureşti, 1913, p. 93-95). Confuzia este menţinută şi de Al. I. Gonţa *(Indicele de locuri şi localităţi cuprinse în D.I.R.*, A, manuscris la Institutul de istorie şi arheologie „A. D. Xenopol", Iaşi).

410 *D.I.R.*, A, veac XVI, vol. II, nr. 35.

411 *Ibidem*, 81.

412 *Ibidem*, vol. III, nr. 164.

413 Arh. St. Iaşi, fond Documente, P. 801/56, 57, 58 ; *D.I.R.*, A, veac XVII, vol. III, nr. 160.

414 *C.D.M.*, vol. III, nr. 1 446, p. 313.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

că sat răzășesc cu pod umblător peste partea locului [415]. istrița [416].

De la Nicolae Buhuș, prin fiica sa Irina, căsătorită cu Manolache Ruset, o parte din hotarul și satul Arămești trec la familia Ruset. Astfel, spre sfîrșitul secolului al XVIII-lea, banul Ioniță Ruset stăpînea „a patra parte din Arămești la Bistrița cu părți de podu în Bistrița la ținut Neamțului" [417]. Ocupația principală a sătenilor era agricultura pentru că loc era „îndestul" [418].

8 *Bădiceni (Bădicești)* •

Sat și moșie care au fost pe partea stîngă a Bistriței, Rodomirești și Letea.

Prima atestare documentară este din 1612—1613, cînd Zaharia vistiernicelul, din Frăcești, avea și a șasea parte din jumătate de sat Bădiceni ce *„sînt pe apa Bistriței în ținutul Neamțului"* [419]. Satul însă exista mai demult. La 1620 avea în piriul Limpedea și în Bistrița un vad de moară [420]. Se precizează apoi că satul avea și un pod umblător pe Bistrița, cu dubase [421].

9 *Tofan* •

Cînd la 16 iulie 1589, se făcea o confirmare pentru satul Bunești, se preciza: *„dinspre Tofan mai sus de Cobileni"* [422]. Probabil să fi fost sat pe care nu-l mai găsim menționat și în alte documente.

Astăzi în partea locului sînt multe familii cu acest nume, fapt ce întărește perenitatea satului, fie și a toponimului.

10 *Cobileni* •

Satul a purtat numele locuitorilor veniți de pe partea stîngă a Siretului, din satele Căutișeni, Piticeni ș. a. din Cobîla [423]. Satul Cobileni, atestat documentar la 16 iulie 1589 [424], se afla între Bunești și Radomirești — la est — și Bădiceni și Letea — la vest.

Toponimia existentă din partea locului nu aduce nici un fel de informație despre acest sat.

11 *Canenî (Cineni)* •

Sat și moșie care au fost pe partea stîngă a Bistriței, între satele Ruși-Ciutea și Letea. Prima menționare documentară este din 1 ianuarie 1664 [425]. Peste 4 ani,

---

415 *Ibidem*, vol. IV, nr. 1 848, p. 409.
416 Arh. St. București, ms. 1 252, f. 143, 219.
417 T. G. Bulat, *Un proces de împărțirea averilor boierilor Rosătești*, în „Arhivele Basarabiei", nr. 2-3, aprilie—septembrie, 1936, Chișinău, p. 111-112.
418 T. Codrescu, *op. cit.*, p. 273. Sîntem de părere că e Casandra Ruset, soția lui Ioniță Ruset și nu Catrina (Generalul R. Rosetti, *op. cit.*, p. 113-114). Celelalte Catrine nu corespund cronologic și nu au nici o tangență cu Arămeștii de pe Bistrița.
419 *D.I.R.*, A veac XVII, vol. III, nr. 160.
420 C.A. Stoide și Constantin Turcu, *Documente și regeste din ținutul Neamțului (secolul XVII)*, Piatra Neamț, 1935, p. 8.
421 Arh. St. București, ms. 579, f. 42-43.
422 *D.I.R.*, A, veac XVI, vol. III, nr. 527.
423 Gheorghe Burlacu, *op. cit.*, în mansucris.
424 *D.I.R.*, A, veac XVI, vol. III, nr. 527.
425 *C.D.M.*, vol. III, nr. 1 023, p. 228.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

la 13 iulie 1648, Grigoraș Șchiopul din Șerbănești vindea lui Ștefan Țire 15 pămînturi din acest sat, cu poieni în luncă și cu pod pe Bistrița [426].

Astăzi satul este integrat în localitatea Letea Veche [427].

12 *Bichiu* *

Sat ce se afla pe partea stîngă a Bistriței, între satul Fundu și Radomirești. La 1748 se menționa piriul Bichiului în Hotarul Fundului [428]. La 1872 era sat component al comunei Rușii lui Giușcă [429].

13 *Ruși (Ruși-Ciutea)*

Sat component al comunei suburbane Letea Veche, municipiul Bacău. Satul este atestat documentar la 10 octombrie 1615, cînd, Ursul Pătrășcan, fost clucer, dă ginerelui său, Gheorghe Gherghel, jumătate din satul Ruși cu vii, livezi și un vad de moară la Bistrița [430]. Satul a fost boieresc, avînd ca proprietari descendenții din familia Gherghel [431] și Ciutea începînd din anul 1636 [432], motivînd în acest fel denumirea de mai sus. La începutul secolului al XIX-lea satul avea 34 de birnici, care plăteau 476 de lei pe an. Pe lîngă aceștia mai erau și 8 uzi scutiți de bir [433].

14 *Fundu (Siretu)*

Sat atestat documentar la 6 iunie 1621, cînd Alexandru Iliaș voievod confirma și el proprietatea lui Ștefan, diac, și Gheorghe din Bacău, jumătate din *„satul Fundu din vatra satului și din cîmpu și pădure"* [434]. Satul și-a căpătat denumirea de la configurația geografico-administrativă a locului ; aici se termina interfluviul Bistrița—Siret și tot aici se aflau extremitățile celor trei ținuturi : Roman, Neamț și Bacău.

La 1785, răzeșii din Fundu Bacăului, Fundu Neamțului și alte sate purtau proces cu răzeșii din Radomirești [435]. Satul Fundu devine apoi boieresc, al șetrarului Ciutea, apoi al căminarului Gh. Bogdan, situat, în cele din urmă, în ținutul Bacău. Azi, satu Fundu a primit denumirea Siretu și intră în componența comunei suburbane Letea Veche, județul Bacău.

Ca toponimic, cuprindea nu numai interfluviul Bistrița—Siret, ci depășea și zona de pe partea stîngă a acestuia. Atestarea toponimică este din 15 septembrie 1462 [436] ; 20 aprilie 1491 [437] și continuă pînă în zilele noastre.

---

426 *Ibidem*, nr. 1 646, p. 352.

427 La 1872 satul Cineni intra în componența comunei Letea (D. Frunzescu, *op .cit.*, p. 93).

428 N. Iorga, „Revista istorică", anul III (1917), nr. L, p. 16. E posibil ca Dumitru Bichi din Bacău, care la 10 septembrie 1633 dădea o mărturie pentru satele din zonă (*D.R.H.*, A, XXI, nr. 391), să fi avut vreo legătură cu acest sat.

429 D. Frunzescu, *op. cit.*, p. 43.

430 *D.I. R.*, A, veac XVII, vol. III, nr. 333.

431 Feciorii lui Lupașcu Gherghel, printre care Ștefan postelnic avea prin împărțirea din 1745, jumătate din partea satului Ruși (Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade — Șendricени—Dorohoi*, vol. XIV, Huși, 1925, p. 51).

432 Sachelarul Teodor Zota, *Istoricul bisericii Precista din orașul Bacău*, Bacău, 1911, p. 18-20.

433 T. Codrescu, *op. cit.*, p. 289.

434 *D.I.R.*, A, veac XVII, vol. V, nr. 65.

435 N. Iorga, „Revista istorică", anul V (1919), nr. 3, p. 55-56.

436 *D.R.H.*, A, II, nr. 107.

437 *Ibidem*, III, nr. 83.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

15 *Boşani (Boşoteni)*[*]

Prima atestare documentară a satului este din 7 iulie 1634 cînd „*Mihail ot Boşani*" dădea o mărturie pentru un sat din partea locului[438]. La 1656 se vindea satul „*Boşnteni cu vecini co tot şi lonca toat păn unde să înpreun Bistriţa co Siretiul*"[439].

Aşadar era ultimul sat situat pe interfluviul Bistriţa—Siret, megieşindu-se la nord cu satul Fundu.

La 1872 satul i făcea parte din comuna Ruşii lui Giuşcă[440].

16 *Mărgineni*

Azi satul a devenit centru administrativ al comunei suburbane Mărgineni, situată de o parte şi alta a pîrîului Trebeş, a şoselei Bacău—Moineşti în nord-vestul municipiului Bacău.

Mărgineni, Munteni şi Răzeşii, altădată cătune separate, azi integrate în satul Mărgineni, implicau topografia, aspectele sociale şi istorice ale acestor localităţi[441].

Meleagurile Mărginenilor au fost locuite din cele mai vechi timpuri[442], dar atestarea documentară este tîrzie. La 20 aprilie 1619, cînd Ştefan diaconul din Mărgineni obţinea reconfirmarea moştenirii şi a unor părţi cumpărate din acest sat[443].

Spre sfîrşitul secolului, Manolachi Ruset, mare dregător, ajunge stăpîn pe părţi din hotarul şi satul Mărgineni. Aici îşi construieşte o mare şi frumoasă curte boierească împrejmuită cu ziduri înalte şi puternice. Fiul său, Ştefan, ajuns şi el mare dregător, locuieşte la Mărgineni unde continuă a ţiunea de cumpărare şi cotropire a ocinelor răzăşeşti[444]. Episodul încercuirii sătenilor (1715—1716) la curtea marelui boier de către oşteni (leşi şi şvezi) care prădau prin părţile Bacăului, este menţionat şi de Acsinti Uricarul[445]. De la Ştefan Ruset o parte din moşia satului Mărgineni trece la fiul său, Constantin Ruset, care la 1749 face un pomelnic şi catapeteasma pentru biserica din lemn de aici[446]. În acest lăcaş, la 11 octombrie 1776, un mare sobor de preoţi printre care se afla şi Ioan cu dascălul Gheorghe coborau în mormînt pe Smaranda, soţia fostului domn al Moldovei, Matei Ghica (1753—1756). Pînă spre sfîrşitul secolului, frumoasa bisericuţă din Mărgineni devine o adevărată necropolă a familiei Matei Ghica. Astfel, aici îşi au locul de veşnică odihnă: Maria, fiica lui Emanoil şi nora Doamna Smaranda, apoi

---

438 *Ibidem*, XXII, nr. 180.

439 „T. Codrescu" anul II, Iaşi, 193, p. 38.

440 D. Frunzescu, *op. cit.*, p. 58.

441 Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 75, 189, 296, 432.

442 Staţiunea cucuteniană de la Mărgineni-Cetăţuia (Dan Monah, *Vase-coşuleţ cucuteniene*, în „Carpica", X, Bacău, 1978, 45-54); un mormînt carpic la Braţi-Mărgineni (E. Muscalu, *Notă asupra mormîntului carpic de la Braţi, —Mărgineni—jud. Bacău*, în „Carpica", II, 1969, p. 215-217).

443 *D.I.R.*, A, veac XVII, vol. IV, nr. 404. E aproape sigur că acest Ştefan era diac la Mărgineni (*ibidem*, nr. 555; *D.R.H.*, A, XIX, nr. 255; *ibidem*, XXI, nr. 128, 391). Pentru întregirea informaţiilor despre Ştefan mai vezi în prima parte a acestui studiu, p. 50, şi n. 176.

444 Radu Rosetti, *Scrieri*, Bucureşti, 1980, p. 377; Generalul R. Rosetti, *op. cit.*, p. 63.

445 *Letopiseţele Moldovei şi Valahiei*, a doua ediţie, tomu II, Bucureşti, 1872, p. 146; vezi şi Radu Rosetti, *op. cit.*, p. 374-378; Generalul R. Rosetti, *op. cit.*, p. 43-45.

446 Th. Atanasiu, *Memoriu de starea bisericilor şi a parohiilor ortodoxe din judeţul Bacău*, în „Biserica ortodoxă română", anul al XIV-lea, nr. 2, Bucureşti, 1890, p. 103-104. Autorul este de părere că biserica exista mai înainte de acest an, acum fiind doar prefăcută. Dintr-o altă informaţie, nesigură, rezultă că această biserică de lemn ar fi fost construită la 1432 (Grigore Tăbăraru, „*Bisericile Bacăului*", nr. 6 şi 7, Bacău, 1932, p. 24.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

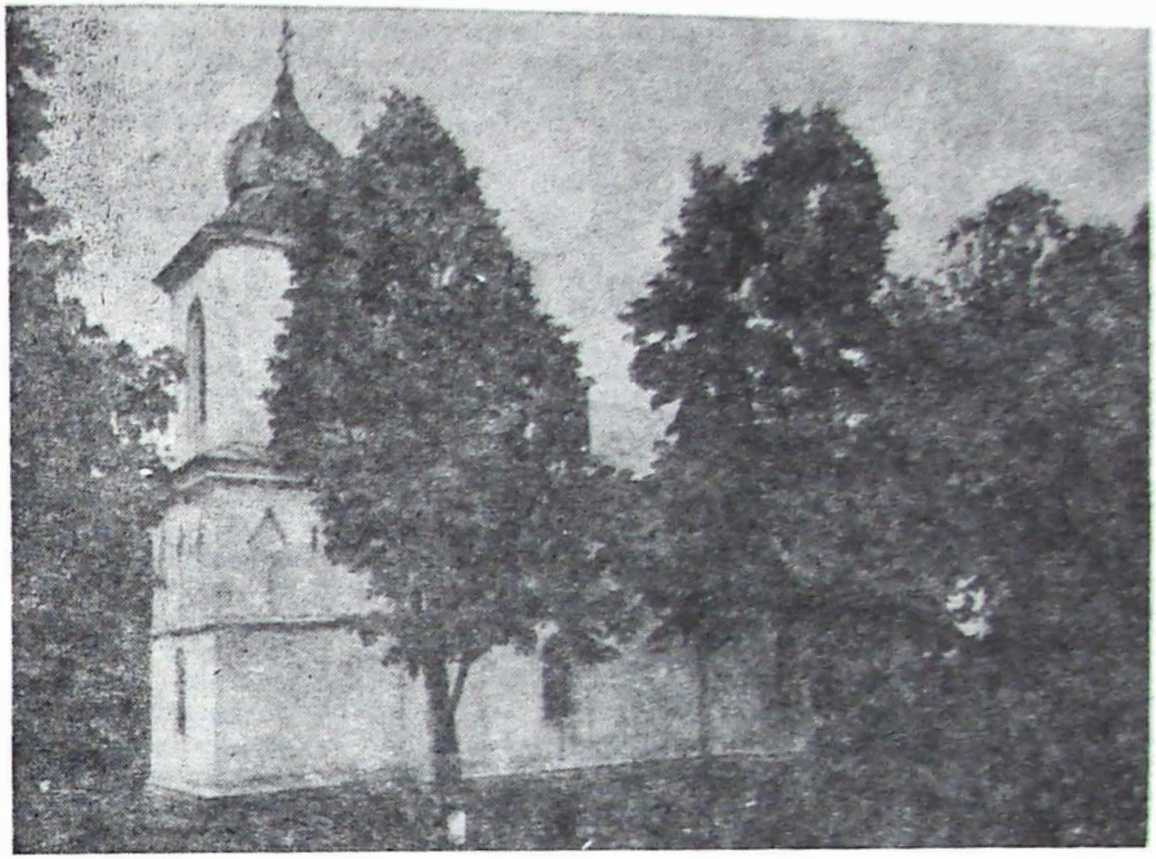

Fig. 2. — Biserica „Sf. Nicolae", Căiugăra (Măgura), monument istoric.

Fig. 3. — Biserica „Sf. Voievozi", Fintinele, com. Hemeiuși, jud. Bacău, monument istoric.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Grigore, fiul acesteia și soțul Marici și în cele din urmă, la 26 august 1795, Elena și Ecaterina, fiicele acestora [447]. Această biserică azi nu mai există [448].

Faima satului s-a ridicat mult prin cele relatate mai sus, dar și prin aceea că aici, la curtea Roseteștilor, era adus sub pază fostul rege polonez Stanislaw Leszczynski (1704—1709 [449]), alungat de August de Saxonia.

După stingerea din viață a lui Constantin Ruset (1753), moșia de la Mărgineni și toate celelalte rămîn fiicei acestuia, Ilinca, căsătorită cu banul Manolachi Hrisoverghi [450].

Populația de confesiune catolică din satul Mărgineni este suprinsă documentar începînd din anul 1762 [451]. La 1774 satul Mărgineni avea 84 de case, din care 41 erau birnice, iar 43 scutite [452].

La începutul secolului al XIX-lea parte din moșia satului Mărgineni—Munteni era sub stăpînirea familiei Costachi. După 1830, de la vornicul Nicolai Costachi trece la ginerele său, Vornicul Iancu Greceanu [453].

17 *Liteni (Leiteni)* *

La nordul municipiului Bacău, între acesta și satul Gherăiești, pe partea dreaptă a Bistriței a existat satul și moșia cu acest nume. Satul Letea cu moșia sa, tot aproape de Bacău, ar putea duce la confuzii.

Prima atestare documentară a satului este din 6 ianuarie 1634, cînd „*Pănteleiu den Lăiteni*" săvîrșise greșeli față de stăpînul său [454]. Dintr-un document, de la 15 iulie 1662, aflăm că satul Lăiteni a fost al lui Iorga mare postelnic (1644—1649). La moartea acestula (1649), neavînd copii, toată averea și satele se împart între cele trei surori: Creața (Cherața), Zamfira și Alexandra. Satul în discuție îi revine Cheraței, care îl vinde, în baza rudeniei sale, lui Neculce vistiernicul. Gheorghe Ursache, mare vistier și mare cumpărător de pămînturi, rudă cu familia Iorga și Neculce, contestă vînzarea-cumpărarea motivînd că s-a făcut „fără știrea noastră și fiind el străin, i-am întors banii cu giudeț și i-am luat satele". Așa se face că, la 15 iulie 1662, satul întreg Leiteni cu vecini, cu mori în Bistrița este dat de Gheorghe Ursache, mare dregător, ctitoriei sale din Tg. Ocna, biserica Precista [455].

La 2 iulie 1689, Constantin Cantemir voievod confirma Mănăstirii Precista din Tg. Ocna stăpînirea asupra părții de pămînt din ocolul tîrgului Bacău, denumită Leiteni [456].

Cu ocazia unei hotărnicii, din 1 februarie 1741, a moșiei Bîrlești se face precizarea că moșia lui Constantin Ruset, la sud, era în hotar cu Leitenii, care

---

447 Th. Atanasiu, *op. cit.*, p. 104-103; Grigore Tăbăcaru, *Bisericile Bacăului*, în „Ateneul cultural", 2, an. III (22), 1927, p. 6.

448 În noaptea de 9/22 februarie 1920, duminica pe la ora 23,00; a ars biserica cu toată zestrea adusă din veac în veac (Grigore Tăbăctru, „*Ateneul cultural*", nr. 4 (24), anul III, 1927, p. 6. Acum a ars și prețioasa icoană adusă din Trapezunda la 1615 (Ortensia Racoviță, *op. cit.*, p. 359). În locul bisericii arse s-a construit alta din zid, sfințită la 2 octombrie 1927 de către episcopul de Roman Lucian Triteanu.

449 Acsinti Uricarul, *A doua domnie a lui Neculai Alecsandru Mavrocordat în Moldova*, în Letopisețele Moldaviei și Valahiei, ed. cit., p. 146.

450 Generalul R. Rosetti, *op. cit.*, p. 80, 107; *Moldova în epoca feudalismului*, vol. VII, partea a II-a ,Edit. Știința, Chișinău, 1975, p. 290-291.

451 Iosif Gabor, *Dicționar statistic al localităților catolice din Moldova*, fascicola a III-a, G-O, în manuscris, p. 105-110.

452 *Moldova în epoca feudalismului*, vol. VII, partea a II-a, Edit. Știința, Chișinău, 1975, p. 290-291.

Grigore Tăbăcaru, *op. cit.*, p. 6-7.

454 *D.R.H.*, *A*, XXII, nr. 4.

455 Iulian Marinescu, *Documente relative la familia Neculce*, în „Buletinul Comisiei istorice a României", vol. IV, București, 1925, p. 19, 23, 3-4.

456 *Colecția de documente de la Arhivele Statului Bacău*, 7, București, 1976, nr. 65, p. 35.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

se întinde între riul Bistrița — la est — și pîrîul Limpedea — la vest —, fiind stăpînită de egumenul Sofronie de la Ocnă.

În a doua jumătate a secolului, se dell ltează de mai multe ori hotarele moșiei Leitenii [457]. În prima jumătate a secolului al XIX-lea se continuă aceste delimitări.

De la 1662 mărturii despre existența satului nu mai avem, dar moșia cu acest nume a existat pînă în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, cînd avea părți și Mănăstirea Bistrița.

18 *Tudora* *

Sat atestat documentar la 28 ianuarie 1409, cînd era menționată, în hotar, pădurea de la Tudora [458]. La 20 martie 1584, cînd se scotea din Ocolul domnesc al Bacăului o parte din satul Trebeș, se amintea din nou despre „drumul Tudorii" [459].

Fosta așezare de pe hotarul ocolului, era situată între actualele localități Mărgineni și Măgura, la nord-vest de municipiul Bacău. Stăpîn al satului a fost un Tudora, care trăia la sfîrșitul veacului al XIV-lea. Descendenții lui au stăpînit satul apropiat Trebeș, satul Drăgești din Cobile ș. a.

19 *Săcătura (Pădureni)*

Așezare componentă a comunei Mărgineni, județul Bacău, situată pe partea dreaptă a Trebeșului, pe pîrîul Cirligata, la 8 km NV de municipiul Bacău.

Poiana Săcăturei de pe pîrîul Cirligata și Trebeșel, din ținutul Bacău, era împărțită, la 19 aprilie 1560, în trei părți : o parte revenea lui Petre, armașul, alta lui Giurgi și ultima lui Crăciun și Dumitru [460].

Atestarea documentară a satului Săcătura este din timpul primei domnii a lui Alexandru Iliaș (1620—1621), cînd i se confirma lui Dumitru Solomon cumpărătura ce o făcuse în acest sat cu 92 taleri. Același domn, în a doua domnie, la 28 august 1632, reconfirma aceste tranzacții [461]. Peste 32 de ani, la 30 aprilie 1664, Vasile cel Bătrîn din Săcături, dădea o mărturie pentru o vînzare-cumpărare [462].

În secolele care urmează satul Săcătura împărtășește soarta satului apropi Mărgineni.

La 1774 în Săcătura banului Hrisoverghi se aflau patru familii, birnice [463]. La începutul secolului al XIX-lea moșia satului era a marelui vornic Costachi Canta [464], moștenire de la socrul său, Lascarache Ruset.

20 *Sohodol*

Sat component al comunei suburbane Măgura, județul Bacău, este situat de o parte și alta a pîrîiașului cu același nume.

Prima atestare documentară a localității este din 28 ianuarie 1409, cînd Alexandru cel Bun confirma lui „Giurgiu Ungureanu", printre alte proprietăți, și satul *„Suhodolul și via pe care și-a sădit-o"* [465]. Peste un sfert de veac, la 3 ianuarie 1435, Ștefan domnul Moldovei confirma lui Micu Neagoe și Răspop Opriș.

457 T. Codrescu, *op. cit.*, vol. XV, Iași, 1889, p. 310-316.
458 *D.R.H.*, A, I, nr. 24.
459 *D.I.R.*, A, veac XVI, vol. III, nr. 294.
460 *Ibidem*, vol. II, nr. 138.
461 *D.R.H.*, A, XXI, nr. 184. Subliniem faptul că printre cei care vînd părți răzășești este și „Agafiia, fata Șandrii, nepoată lui Petre biv vel armaș", fostul beneficiar al confirmării de la 1560.
462 *C.D.M.*, Supliment I, nr. 811, p. 261-262.
463 *Moldova din epoca feudalismului*, vol. VII, partea a II-a, Edit. Știința. Chișinău, 1975, p. 290-291.
464 *D.R.H.*, A, XXI, nr. 184.
465 *Ibidem*, I, nr. 24.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

probabil, copiii sau nepoții lui Giurgiu Ungureanul, jumătatea din sus a satului Sohodol[466]. În secolul al XVII-lea, cîteva documente aduc în istorie prezența satului cu problematica timpului: mărturii, nedreptăți, vînzări-cumpărări de ocine[467]. În secolul următor ajung stăpîni pe părți de sat boierii Rusetești (Iordachi, Ioniță, Răducanu)[468]. La 1774 era sat răzășesc cu 20 case birnice[469]. La începutul secolului al XIX-lea era tot răzășesc cu 56 de „liuzi" birnici, care dădeau 968 de lei pe an. Locuitorii se ocupau cu „butnăria" și cu „lucrul pămîntului", care devenise insuficient[470]. În primele decenii, Răducanu Ruset cumpără multe părți din moșia satului Sohodol.

21 *Ungureni (Călugăra, Măgura)*

Primele două denumiri documentare au fost Ungureni și Călugăra, iar ultima s-a dat în anul 1965.

Satul Măgura așezat de o parte și alta a pîrîului Negel, la 8 km vest de municipiul Bacău, a devenit centrul administrativ al comunei suburbane Măgura.

Teritoriul acestei comune a fost locuit aproape în toate epocile istorice.

Atestarea documentară a satului este din 28 ianuarie 1409, cînd Alexandru cel Bun confirma lui Giurgiu Ungureanul printre alte proprietăți, și satul *„Ungureni unde este casa lui"*[471]. În primăvara anului 1438 la 18 mai, bătrînul Giurgiu Ungureanul simțindu-și sfîrșitul aproape, dă nepotului său de soră, Ulea, jumătate din satul Ungureni[472]. Cealaltă jumătate era stăpînită de Stroe, care, la 20 iunie, o schimbă cu vornicul Hudici[473]. Peste zece ani, la 3 septembrie 1448, Ulea își capătă o confirmare domnească de la Petru voievod pe jumătatea de sat, „Ungureni de la Nevira și jumătate de moară"[474]. Un document fals, din 13 noiembrie 1498[475], aduce în discuție istoria acestui sat. Oricum la baza falsului a stat și o realitate: pîrîul Călugărului, chilia unui călugăr, Theofan, o prisacă, părți răzășești. În prima jumătate a secolului al XVII-lea, în trei etape, călugării de la Mănăstirea Bistrița își face cărți de proprietate[476] pe baza acestui fals. La fel procedează și în prima jumătate a secolului al XVIII-lea, marele dregător, Radu Racoviță. Acesta prin moștenire, cumpărare și schimb de părți răzășești ajunge stăpîn pe moșia satului, numită acum Călugăra. El obține de la domnie dreptul de a înființa pe această moșie o „fabrică de sticlă"[477], denumită așa, impropriu. De la Radu Racoviță moșia Călugăra trece la fiica sa cea mai mică, Anastasia (Nastasia), măritată cu Iordachi Todiraşcu Costachi[478]. Fiind străneoată de domn îi plăcea să i se spună vistierniceasa Racovițoaia. În toamna anului 1777 își terminase biserica din satul Călugăra, Sf. Neculai[479] monument istoric (Vezi fig. 2, p. 181).

466 *Ibidem*, nr. 136.

467 *Ibidem*, XXII, nr. 189; *C.D.M.*, vol. II, nr. 2 243, p. 431-432; *ibidem*, Supliment I, nr. 811, p. 261-262; T. Codrescu, *op. cit.*, vol. X, p. 167.

468 Generalul R. Rosetti, *op. cit.*, p. 113; T. G. Bulat, *op. cit.*, p. 111-112.

469 *Moldova în epoca feudalismului*, vol. VII, partea a II-a, Edit. Știința, Chișinău, 1975, p. 291.

470 T. Codrescu, *op. cit.*, vol. VII, p. 289.

471 *D.R.H.*, A, I, nr. 24.

472 *Ibidem*, nr. 183.

473 *Ibidem*, nr. 184.

474 *Ibidem*, nr. 284.

475 *Ibidem*, nr. X (Documente false).

476 De la Moise Movilă din 9 noiembrie 1630 *(C.D.M.*, vol. II, nr. 608, p. 136); de la Alexandru Iliaș din 20 septembrie 1632 *(D.R.H.*, A, XXI, nr. 215); și de la Vasile Lupu din 28 martie 1640*(C.D.M.*, vol. II, nr. 1 413, p. 292).

477 N. Iorga, *Studii și documente cu privire la Istoria Românilor*, vol. VI, București, 1904, p. 443.

478 General M. Racoviță-Cehan, *Familia Racoviță-Cehan genealogie și istoric*, București, 1942, p. 49.

479 Pe marele și frumosul odor al bisericii a ținut să se scrie „Acest clopot sau făcută de dumnai Kokona Nastaslica Racoviţoai + visterniceasa de la Călugăra + Konstantin Moruză Voevodă + let 7285-1778".

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

În catagrafia populației Moldovei din 1774, satul Ungureni se numea Călugăra și aparținea aceleiași vistiernicese, cu 193 case din care 163 birnice și 30 scutite[480]. Ecaterina Costachi, fiica vistiernicesei Racoviţoaia a fost căsătorită cu Iordachi Ruset. Apoi Răducanu Ruset, fiul acestora și Neculai Ruset, fiul lui Răducanu, rămîn proprietari ai acestui sat pînă la jumătatea secolului al XIX-lea. În pragul acestui secol, satul Călugăra era în stăpînirea căminarului Răducanu, cu 165 case, care dădeau un bir pe an de 3 480 de lei[481].

22 *Broșteni*

În partea de est a satului Călugăra și Sohodol, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, s-a format satul Broșteni. Prin rotire, răzeșii din Sohodol, mazilii Neculai și Apostol Broșteanu își aleg părți de moșie și construiesc o nouă așezare care le va purta numele. În anul 1774 satul avea 10 case, 7 erau birnice și 3 scutite[482]. La 14 ianuarie 1798 cînd se alegeau niște părți răzășești în Sohodol se puneau două pietre spre răsărit: una în capătul moșiei Broștenilor și alta lîngă circiuma acestora[483].

În partea locului se mai menține denumirea de Broșteni-Răzeși sau Osebiți[484], adică un sat deosebit de Sohodol.

În primele decenii ale secolului al XIX-lea, răzeșii Crihan își aleg părțile de hotar și vor pune bazele actualului sat Crihan.

23 *Osebiți — Călugăra*

În partea de sud a fostei vetre a satului Călugăra, pe la jumătatea secolului al XVIII-lea, pe moșia lui Radu Racoviță se afla, în stadiul de formare, o nouă așezare, Osebiți, deosebită de așezarea veche, Ungureni (Călugăra).

În deceniile patru și cinci, Constantin Mavrocordat, căutînd soluții la gravele situații în care se afla Moldova, a încercat să lase boierilor „să chiverniséască ei precum vor ști rînduielile țării"[485].

În acest context Răducanu Racoviță reușește să înființeze o sticlărie pe moșia sa de la Călugăra. Hrisovul domnesc dat de Grigore Ghica, la 20 noiembrie 1740, confirma un fapt deja împlinit că „12 liude sticlari, oameni care au eșit din Țeara Ungurească" s-au și așezat la sălișteă la Călugăra, la Ținutul Bacăului". Documentul lasă să se întrevadă că cei 12 sticlari și lucrători străini veniți din Transilvania, deja produceau sticlă, fiindcă domnia le prevedea obligațiile cît și privilegiile lor[486]. În primăvara anului următor, mica sticlărie funcționa, iar lucrătorii, pentru nevoile meșteșugului, puteau să exploateze lemnul din pădurile acestei zone[487].

În hrisovul citat mai sus se făcea precizarea că acești meșteri și familiile lor erau „dați în sema lui Radul Paharnic, pe moșia căruia se află".

Asadar, în apropierea locului de muncă, unde se mai aflau și alte slugi și scutelnici boierești, s-a format această „Osebită" așezare.

---

480 *Moldova în epoca feudalismului*, vol. VII, partea a II-a, Edit. Știința, Chișinău, 1975, p. 297-299. La 18 septembrie 1751 satul era numit Ungureni (*D.R.H.*, A, I, nr. 136).

481 T. Codrescu, *op. cit.*, p. 289.

482 *Moldova în epoca feudalismului*, vol. VII, partea a II-a, Edit. Știința, Chișinău, 1975, p. 291.

483 T. Codrescu, *op. cit., vol.* X, p. 249-251.

484 Pentru satele cu această denumire întîlnite și în zona deluroasă a ținutului Bacău vezi Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 322, 321, n. 1. 2.

485 *Cronica lui Ion Neculce copiată de Ioasaf Luca, manuscrisul „Mihail"*, București, 1980, p. 193.

486 N. Iorga, *op. cit.*, p. 443, 319.

487 Biblioteca Acad., R.S.R., ms. rom. 237, *f.* 440 v.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Înțelegerea cu lăcomul dregător nu a putut ține mult, fiindcă nu mai găsim nici un fel de referire documentară în legătură cu „fabrica de sticlă" de la Călugăra. Cererea celor 30 de oameni „ce ședu la satut dumisale, la Călugăra" (lui Radu Racoviță — n.n.), din anul 1741 sau 1742, de a se muta în satul apropiat, Trebeș, respinsă de dregător dar aprobată de domn [488], dovedește existența unui mare și îndelungat conflict care exista între cele două părți.

Cert este că așezarea nu s-a destrămat fiindcă, la recensământul populației Moldovei din 1774, satul Călugăra avea o populație destul de mare, de 193 de case [489].

În condica visteriei Moldovei de la începutul secolului al XIX-lea satul figura cu 35 de scutelnici și breslași [490], care erau puși la dispoziția lui Răducanu Ruset fiind folosiți la munciile gospodăriei moșierești.

24 *Luizii* [491] *Călugăra*

În partea de vest a municipiului Bacău, la circa 9 km, de o parte și alta a pîrîului Bahna, numit altădată pîrîul Călugărului, se află marea și frumoasa localita e Luizi Călugăra.

Astăzi satul a devenit și centrul administrativ al comunei Luizi Călugăra.

Pe întinsul hotar al satului Ungureni, în condițiile vitrege din prima jumătate a secolului al XVIII-lea, a fost posibil ca un prim nucleu de populație din partea locului, de confesiune catolică, formată din bejenarii plecați ori refugiați din Bacău, să se fi localizat [492] „la sălișteă la Călugăra, la ținutul Bacăului" [493]. Acestora li s-au adăugat și noii veniți din împrejurimi, din Țara Românească sau de peste munți. Existența unei biserici *„calarugiensis, propre Bacoviam"* și menționea ei la 2 august 1741 [494] ne îngăduie să admitem un sat deja format. O altă informație prețioasă, din anul 1743, denumește satul, Pîrîul Călugărului [495], ceea ce înseamnă că localitatea era așezată de o parte și de alta a pîrîului cu acest nume. Acest hidronim este menționat prima dată în falsul datat 13 noiembrie 1498 și apoi în alte documente ulterioare. Precizarea de mai sus coroborată cu aceea că astăzi, localitatea Luizi Călugăra este așezată de o parte și alta a pîrîului Bahna, duce la concluzia identității celor două hidronime și a localizării satului acolo unde este acum. În deceniile următoare localitatea este menționată neîntrerupt de documentele vremii. Recensământul populației satului Călugăra, efectuat în anul 1774, ne permite să admitem, că, de fapt, avem de a face cu populația a două sau chiar trei sate [496].

La începutul secolului al XIX-lea acest sat, Călugăra, avea 69 de familii, „liuzi", obligate a da birul pe an de 1812 lei [497].

---

488 N. Iorga, *op. cit.*, p. 443, 347.

489 *Moldova în epoca feudalismului*, vol. VII, partea a II-a, Edit. Știința, Chișinău, 1975, p. 297-299.

490 T. Codrescu, *op. cit.*, p. 289.

491 Denumirea oficială, — incorectă —, este Luizi. Pentru interpretarea greșită a acestui termen vezi Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 203 și n. 3, 4.

492 Iosif Gabor, *Dicționar istoric al localităților catolice din Moldova*, fascicola a II-a, C-G, în manuscris, p. 10; *Diplomatarium Italicum*, vol. IV, p. 294; vol. I, 148.

493 N. Iorga, *op. cit.*, p. 443.

494 *Ibidem*, vol. I-II, p. 101-102; Iosif Gabor, *op. cit.*, p. 10.

495 *Ibidem*; *Diplomatarium Italicum*, vol. IV, p. 333.

496 *Moldova în epoca feudalismului*, vol. VII, partea a II-a, Edit. Știința, Chișinău, 1975, p. 297-299. La recensămintele din anii 1820, 1832, 1845 găsim locuitorii acestui sat recenzați în trei localități deosebite, cum erau de fapt și la cel din 1774 (Călugăra, Osebiți Călugăra și Liuzii Călugăra).

497 T. Codrescu, *op. cit.*, p. 289.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

25 Beldiman •

Sat și moșie care au fost pe partea dreaptă a Bistriței, la sud de orașul Bacău. La 15 iulie 1701 sînt menționate casele lui Beldiman[498]. În harta lui Dimitrie Cantemir din 1716 este menționat, de asemenea, satul Beldiman[499].

La 1781, din nou se menționează casele lui Beldimau, lîngă care a fost o biserică, la hotarul dintre moșia Letea și Ruși[500].

26 Sărata

Localitate componentă a comunei Nicolae Bălcescu, este așezată de o parte și alta a pîriului cu același nume la 9 km sud-vest de municipiul Bacău pe dealurile de pe partea dreaptă a Siretului.

Sarata, ca toponim, evocă natura solului și a apei bogată în sare.

Dealul Sării, atestat documentar încă de la 1462 15 septembrie[501], pîriul Sarata, menționat la 28 martie 1640[502] sînt numai cîteva mărturii istorice care dovedesc că această bogăție a fost nelipsită și în partea locului.

Viile, de asemenea, sînt o altă bogăție a întregii zone băcăuane. La 15 septembrie 1462 Mănăstirii Bistrița i se confirma și „via de la sare, la Bacău, în Dealul Sării"[503].

La 1764 se menționează un loc domnesc la Sărata, apoi loc de vie și pometi[504].

Atestarea documentară a satului Sărata este din anul 1776[505].

În 1803 este menționat Petre Lupu din Sărata, martor pentru moșia Trebeș[506].

27 Chișata •

Sat, cu denumire satirico-scatologică, a fost așezat de o parte și de alta a pîriiașului cu același nume, între satele Sărata și Dealu Nou.

Într-o relație a unui misionar catolic, din 1658, se face precizarea că sătenii catolici din „Pisiata" țin de parohia din Bacău[507].

În acest sat s-a născut tatăl lui Ioniță Canta, cronicarul Moldovei[508]. La 1716, pe un document cartografic, satul cu numele „Piszata" a fost localizat greșit la nord de Călugăra (Măgura de azi)[509].

În anul 1789 satul este înregistrat cu numele de „Kischata" și împreună cu satul Podul Beizadei avea 19 case majoritatea fiind în Chișata[510]. În secolul al XIX-lea satul a purtat tot acest nume. Prin ultimele modificări administrative din secolul nostru a fost încorporat la satul apropiat Sărata dar vorbirea curentă îl menține și îl localizează separat

28 Dealu Nou (Dealu Sării)

Fosta localitate se află pe dealurile din partea dreaptă a Siretului, la circa 9 km sud-vest de municipiul Bacău. Prin ultima modificare administrativă, loca-

---

498 *C.D.M.*, vol. V, nr. 54, p. 15.

499 G. Vîlsan, *Harta Moldovei de Dimitre Cantemir*, ele Academiei Române", seria a III-a, tom. VI, București, 1962, p. 1.

500 Arh. St. București, ms. 579, f. 196.

501 *D.R.H.*, A, II, nr. 107.

502 *C.D.M.*, vol. II, nr. 1 413, p. 292.

503 *D.R.H.*, A, II, nr. 107.

504 Arh. St. București, ms. 579, f. 184 v și 185.

505 *Diplomatarium Italicum*, vol. II, p. 505.

506 N. Iorga, *op. cit.*, vol. I—II, p. 150-152.

507 Marian Kurski, *Relație despre vizitația episcopală făcută în Dioceza Bacău în toamna anului 1658*, în Călători străi i despre țările române, vol. V, București, 1973, p. 463.

508 N. Iorga, *op. cit.*, vol. VII, p. 174.

509 G. Vîlsan, *op. cit.*, pl. 1.

510 Hora von Otzellovitz, *op. cit.*, pl. 73.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

litatea a fost integrată în satul apropiat, Sărata, comuna Nicolae Bălcescu, județul Bacău.

Mențiunea ca toponim „în Dealu Sării" este din 15 septembrie 1462[511], iar ca localitate, din 1756, cînd oamenii din Dealu (Nou — n.n.) și din tîrgul Bacăului depun mărturii pentru hotarele Mănăstirii Trei Ierarhi și a moșiei domnești din Dealul Nou[512].

La 1759, Ioan Callimachi, volevod, dă surorii sale, Paraschiva, soția lui Andronachi vornic de Bacău „o parte de loc din ocolul tîrgului Bacău denumit Dealul Nou"[513]. În catagrafia din 1772—1774, satul este consemnat ca fiind răzășesc, cu 29 case, din care 25 erau birnice și 4 scutite[514]. Un raport anonim, probabil din 1776, consemnează satul cu numele „Gialnovo"[515]. La 1789, într-un izvor cartografic localitatea purta numele de „Gyal Nou", cu 56 de case, în care se includeau și casele de pe pîrîul Sărata, menționate pe hartă fără nume deosebit[516]. Tot în acest deceniu, soția lui Andronachi se judecă pentru încălcarea hotarelor moșiei sale cu răzășii din Dealu Nou[517]. Iordachi Crupenschi, ginerele lui Andronachi, continuă aceleași procese[518]. În primele decenii ale secolului al XIX-lea, răzășii din acest sat se judecau cu Ștefan Ruset, spătar, și fiii săi cu căminarul Ioan Pruncu, ginerele lui Iordachi Crupenschi și cu Mănăstirea Bistrița[519].

29 *Balțata*

Sat al cărui nume, probabil, să fi provenit de la un localnic sau de la o poreclă dată de oamenii din jur unei persoane care să fi jucat vreun rol în viața locuitorilor din acest sat[520]. Localitatea Bălțata este așezată pe dealurile din dreapta Siretului la circa 12 km sud-vest de municipiul Bacău. Administrativ, face parte din comuna Nicolae Bălcescu, județul Bacău.

Localitatea este menționată la 1661, dar satul era mai vechi. A aparținut Ceaureștilor, căpitanului de lefegii Voicechowski și lui Iordache Cantacuzino, mare vistier[521]. De la acesta, probabil, satul revine iarăși Ceaureștilor, împărtășind aceeași soartă ca satul apropiat, Valea Seacă.

30 *Nemeșeni**

Sat situat pe dreapta Siretului, la sud de municipiul Bacău, a fost așezat pe hotarul satului Valea Seacă. O primă atestare, ca : „ocina Nemiscului este din 19 iulie 1569[522], dar cea din 12 ianuarie 1628 îl indică cu numele de „Nemișeni"[523], denumire sigură. La 1692 satul era consemnat ca răzășesc[524].

---

511 *D.R.H.*, A, II, nr. 107. Ștefan cel Mare dădea Mănăstirii Bistrița printre altele „și via de la sare, la Bacău, în Dealul Sării".

512 Arh. St. București, ms. 579, f. 55.

513 *Colecția de documente de la Arhivele Statului Bacău (1424—1848)*, 7, București, 1976, nr. 196, p. 61.

514 *Moldova în epoca feudalismului*, vol. VII, partea a II-a, Edit. Știința, Chișinău, 1975, p. 293-294.

515 *Diplomatarium Italicum*, vol. II, p. 505.

516 Hora von Otzellovitz, *op. cit.*, pl. 72, 73.

517 *Colecția de documente de la Arhivele Statului Bacău (1424—1848)*, 7, București, 1976, nr. 292, p. 77 ; nr. 307, p. 79.

518 *Ibidem*.

519 *Ibidem*, nr. 504, p. 110 ; nr. 510-511, p. 112-113 ; 156, p. 119 ; nr. 607-609, p. 128.

520 Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 109.

521 *C.D.M.*, vol. III, nr. 644, 645, p. 151.

522 *D.I.R.*, A, veac XVI, vol. II, nr. 215.

523 *C.D.M.*, vol. II, nr. 398, p. 95.

524 *Ibidem*, vol. IV, nr. 1 498, p. 335-336.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

31 **Păşcani** *

Sat cu moşie pe hotarul satului apropiat, Valea Seacă, este atestat documentar la 6 noiembrie 1662, cînd era al lui Vasile Ceaurul[525], dar satul data mai de mult ; mai tîrziu a dispărut. A fost pe partea dreaptă a Siretului, la sud de municipiul Bacău.

32 *Podul Belzadei* *

Satul a fost format din cîteva case, cum se arăta la 1789[526], lîngă podul de pe şoseaua Bacău—Adjud, peste pîrîul Bahna (Călugărului — n.n.). A purtat acest nume fiindcă s-a format pe moşia Valea Seacă proprietatea lui Ioniţă Cantemir, belzadea.

33 *Galbeni*

Sat aşezat pe dreapta Siretului puţin mai la sud de confluenţa Bistriţei cu acesta ; azi intră în componenţa comunei Nicolae Bălcescu, judeţul Bacău.

Satul Galbeni este atestat documentar la 17 februarie 1698, cînd se făcea o vînzare-cumpărare de moşie, dar era mai vechi[527].

Pentru localizările satelor ce au făcut parte din ocol, cele ce au fost pe hotarul ocolului, dar nu au făcut parte din acesta, vezi harta anexă, p. 172.

CONSIDERAŢII ISTORICE

Sînt puţine documente cu referire la Ocolul domnesc al Bacăului care au mai rămas şi au ajuns pînă la noi.

După cît se pare, acesta exista din „zilili vechi, din vremuri de demult" [528], apreciere făcută de un document din 1632. Este, desigur, informaţia istorică adusă din generaţie în generaţie cum că Ocolul Bacăului dăinuia de veacuri şi a fost posibil ca acesta să fi continuat o fostă formaţiune prestatală locală, existentă în această zonă, înaintea întemeierii statului feudal Moldova. Odată cu constituirea Moldovei această formaţiune a fost preluată, adaptată noilor situaţii şi consemnată în documente ca Ocolul curţilor de la Bacău. De această unitate au aparţinut satele : Bureşti (Buneşti), satul Gherăieşti, satul lui Vlăcsan (Vlăcsăneşti sau Vîlcsăneşti), satul lui Manoil (Manoileşti), un loc de prisacă şi bălţi la Siret. La 1491, cînd se scotea din ocolul curţilor satul Bureşti (Buneşti), se făcea şi precizarea că avea hotare „vechi", pe care le-a „folosit din veac" [529]. Cu certitudine că şi sistemul administrativ din care făcea parte satul, ocolul, avea hotare tot „vechi" şi „folosite din veac".

Epoca de dezvoltare remarcabilă a ocolului curţii a fost în timpul domniei lui Ştefan cel Mare şi a lui Alexăndrel voievod. Acum, limitele ocolului sînt mult extinse. Se încorporează satele : Buneşti, Gherăieşti, Vlăcsăneşti, Manoileşti şi, probabil, alte sate ce prezentau importanţă economică şi strategică [530].

525 *Ibidem*, vol. III, nr. 899, p. 202-203 ; nr. 901,p . 203.
526 Hora von Otzellovitz, *op .cit.*, pl. 73.
527 *C.D.M.*, vol. IV, nr. 1 978, p. 436 ; nr. 2 021, p. 444.
528 *D.R.H.*, A, XXI, nr. 184.
529 *Ibidem*, III, nr. 93.
530 Satele Letea şi Poporul, vezi textul şi notele de la p. 171, 173.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

După prematura moarte a lui Alexăndrel, după dispariţia ilustrului său tată, după incendierea în 1538 a curţii domneşti, unitatea şi-a continuat existenţa ca ocol domnesc al Bacăului. La acesta au fost progresiv adăugate satele Radomireşti, Fîntînele, Trebeş, Valea Seacă, Malurile şi o dumbravă, care mai tîrziu devine satul Albeni. Includerea acestor sate cu hotarele lor a avut în vedere bogăţiile şi poziţiile lor strategice, fiind straje sigure la vadurile Bistriţei şi ale Siretului şi în alte locuri. Pentru satele în discuţie nu avem date sigure referitoare la datele şi modalităţile ajungerii acestora în ocol.

Aria mare cu sate şi locuri domneşti, care constituiau ocolul, asigura funcţionarea cu mari venituri ale vămii de tranzit, de hotar, ale vămii mici, ale depozitelor şi ale numărătoarei de la Bacău. Carele cu mărfuri, intrate în perimetrul ocolului, nu mai puteau evita vama, fiindcă acesta avea aceeaşi jurisdicţie ca şi vama propriu-zisă.

E posibil ca în hotarul ocolului să fi fost incluse şi branişti, formate din păduri, prisăci, fineţe sau alte rezervaţii cu regim special [531].

Ocolul domnesc a fost antrenat cu toate componentele sale materiale şi spirituale în viaţa trepidantă a curţii domneşti de aici, apoi a oraşului Bacău şi prin aceasta, în efortul întregii ţări de a-şi menţine şi păstra independenţa.

De la Bacău, la 4 august 1447, Roman voievod dă un un privilegiu de negoţ braşovenilor [532]. La 13 septembrie 1457. Ştefan cel mare se afla la Bacău de unde dădea un salv-conduct pentru Mihail logofătul şi fraţii lui, spre a se întoarce din Polonia [533]. În primăvara anului 1462 la 15 mai, Ştefan se afla din nou la Bacău, unde a rezolvat, printre altele, şi o problemă de proprietate de pe valea Turluiului [534].

Dezvoltarea firească a tîrgului şi a ocolului a fost perturbată în ultimile luni ale anului 1467, cînd armatele lui Matei Corvin pradă, incendiază şi ocupă Bacăul. În vederea campaniilor antiotomane şi contra altor invadatori, Ştefan cel Mare a întărit şi garnizoana de la Bacău, punct strategic de mare importanţă pe drumul deschis al Siretului. Se poate sublinia şi faptul că în vara anului 1466 începe ridicarea Cetăţii Noi de la Gîdinţi [535]. Alternativa unei înaintări pe valea Siretului a armatei turceşti, din campania de la 1475, l-a determinat pe

531 Eustratie Dabija, la 1662, se adresa şi branişterilor din tîrgul Bacău să lase „în bună pace" şi „să nu-i învăluiţi" pe locuitorii din satul Trebeş „ce este al Băratului din tîrgul Bacăului" (T. Codrescu, *op. cit.*, vol. V p. 230 ; *C.D.M., vol.* III, nr. 875, p. 189. O branişte a Episcopiei din Roman e posibil să fi fost şi prisaca ce apare mereu reconfirmată (*D.I.R.*, A, veac XVI, vol. III, nr. 335 ; *ibidem*, veac *XVII*, vol. V, nr. 118 ; *ibidem*, nr. 334 ; *D.R.H.*, A, XXI, nr. 63). Dacă episcopia avea o asemenea branişte, nu ar fi fost exclus ca şi domnia să fi avut branişti.

532 Mihai Berza, Constantin Cihodaru, Damaschin Mioc ş.a., *Documenta Romanie Historica*, D., Relaţii între ţările Române, vol. I, Edit. Acad. R.S.R., nr. 283.

533 Ion Bogdan, *op. cit.*, p. 257-259.

534 *D.R.H.*, A, II. nr. 104.

535 Lucian Chiţescu, *Cetatea Noua de la Roman în lumina cercetărilor arheologice*, în „Sesiunea de comunicări a Muzeelor de istorie", 1964, vol. II, Bucureşti, 1970, p. 238.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Ştefan să-şi consolideze garnizoana de la Bacău, pregătind-o pentru înfruntări şi riposte hotărîtoare.

Campania invadatoare a sultanului Mahomed al II-lea, din vara anului 1476, avea să transforme în scrum şi cenuşă o parte a localităţilor pe unde avea să treacă puhoiul, pîrjolire care, de astă dată, a fost făcută de însişi apărătorii pămîntului străbun în scopul înfometării armatelor otomane. Fără îndoială, Ocolul domnesc şi Bacăul a avut mult de suferit în acea vreme.

După trecerea primejdiei, rănile sîngerînde s-au vindecat, Bacăul a redevenit un centru de apărare. Numai aşa se explică de ce expediţia de jaf şi pradă a lui Basarab cel Tînăr, alături de care participă şi o armată otomană condusă de Ali-beg şi de Skender-beg, din mai—iunie 1481, a ajuns numai „pînă sub Lunca Mare" [536], din jos de Bacău. Pe atunci Bacăul şi împrejurimile deveniseră un fort întărit de apărare, controlat, probabil, direct de Ştefan şi ţinut sub observaţie, fapt ce reiese din numărul mare de acte domneşti emise, din Moldova de jos, în primăvara acelui an [537].

De asemenea, după 18 ianuarie 1482, Alexăndrel, fiul lui Ştefan, pleacă din Bacău în fruntea oştilor părintelui său şi la 10 martie, împreună cu viteazul domn luat-au „Cetatea de la Crăciuna" consemnează laconic Letopiseţul de la Bistriţa [538]. În primăvara aceluiaşi an „Sandrinus", sau Alexăndrel, este lăsat de Ştefan la Bacău [539], în funcţia de „Namestnic" sau locţiitor direct al domnului în Ţara de Jos a Moldovei. Se consolida în acest fel hotarul dintre Ţara Românească, iar Bacăului îi reveneau multiple şi variate atribuţii.

Centrul administrativ, meşteşugăresc şi de negoţ, cu vamă pe marile drumuri ce se întretăiau aici, Bacăul devine şi reşedinţă domnească a lui Alexăndrel voievod.

Antrenat în frămîntările contemporane, Alexăndrel va fi dus cu el şi transmis în diferite ocazii şi numele reşedinţei sale — oraşul Bacău.

Pentru nevoile militare, civile, de administraţie, de gospodărire a Curţii domneşti de la Bacău în mod sigur au fost oameni în „slujba curţii, curteni", recrutaţi cu precădere din satele de ocol, unde erau

---

536 I. Ursu, *op. cit.*, p. 167.

537 La începutul lunii februarie 1481, Ştefan cel Mare se afla la Suceava *D.R.H.*, A, II, nr. 233); la 4 februarie se afla la Roman (Hurmuzaki, *op. cit.*, vol. XV, p. 109) şi abia peste o lună şi două zile, la 7 martie 1481, se afla din nou la Suceava (Ion Bogdan, *op. cit., p. 360-361).* Peste o săptămînă, la 15 martie 1481, se afla din nou la Roman *(Ibidem*, p. 360-364; *D.R.H.*, A, II nr. 234).

538 *Ibidem*, p. 367-368, scrisoarea lui Alexandrel din Bacău către Laurenţiu Miko; N. Iorga, *Istoria lui Ştefan cel Mare pentru poporul român*, 1966, p. 163; *Letopiseţul anonim al Moldovei*, în Cronicile slavo-române din sec. XV—XVI, publicate de Ion Bogdan, ed., P. P. Panaitescu, Bucureşti, 1959, p. 19.

539 Constantin C. Giurescu, Horia C. Matei, Florin Constantiniu ş.a., *Istoria României în date*, Bucureşti, 1971, p. 107. Sandrinus, cum se intitula în scrisoarea emisă din Bacău, era personalitatea formată la ambiţia ilustrului Ştefan, călit în luptele de la Războieni (1476), de la Rîmnic (1481), de la Crăciuna (1482), luptînd alături chiar şi de oastea sultanului şi conducînd incursiuni în Polonia.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

și proprietari de pămînt. În vremuri de război ei constituiau unități militare, conduse de vătafi [540].

În catastiful de cisle efectuat din porunca lui Petru Șchiopul, la 20 februarie 1591, figurau, pe lîngă 611 birnici din ținutul Bacău, și 102 curteni cu 23 de vătafi [541]. Chiar dacă curtea domnească a fost distrusă, aceasta nu a implicat decăderea și descompunerea imediată a ocolului domnesc. Prezența marilor vătafi din ținutul Bacău, la 10 octombrie 1617 [542], arată încă existența curtenilor la Bacău. Pe la jumătatea secolului al XVII-lea locul vătafilor, comandanți ai curtenilor, îl iau căpitanii de curteni. La 18 octombrie 1649 este menționat un căpitan de curteni de la Bacău [543]. Peste încă 15 ani, la 21 iunie 1664, cei patru fii ai lui Petrea Țințar din Peletuci, din apropierea Bacăului, manifestau regretul că nu au putut și ei să fie înscriși în rîndul curtenilor [544]. De aici înainte, locul curtenilor de la Bacău este luat de slujitorii domnești, dorobanți și călărași.

Curtenii, la început pentru serviciile făcute la curtea domnească, erau scutiți de dări, după a doua jumătate a secolului al XV-lea, ei sînt impuși ca și oamenii de rînd. Darea cunoscută sub numele de „curtenie" a devenit curînd insuportabilă, o povară și mulți caută să scape de aceasta.

Tot din satele ocolului domnesc, au mai fost surlarii și trîmbițașii, care asigurau muzica necesară solemnităților și paradelor domnești.

Se pare că, din satul Valea Seacă s-au recrutat curierii necesari ștafetelor domnești și ținutuale. În virtutea acestei vechi obligații și la 1774 satul dădea „80 de poștași la Bacău" [545], care asigurau transmiterea poruncilor, a veștilor, a corespondenței și însoțirea călătorilor. Din satul Gherăiești se va fi asigurat straja la vadurile și podurile acestui rîu, fiindcă și la 1774 satul era înregistrat cu „20 podari la Bistrița" [546]. Satele Bunești, Radomirești vor fi asigurat, de asemenea, straja la vadurile și podurile de pe Siret, care mijlociau circulația spre Bacău și dinspre Bacău.

Spre sfîrșitul secolului al XVI-lea ocolul începe să decadă. Procesul descompunerii este lent, făcîndu-se în timp.

La jumătatea secolului al XVIII-lea, apar ocoalele, subdiviziuni administrative ale ținuturilor [547] și care nu au nimic comun cu ocoalele domnești din primele secole de existență ale Țării Moldovei. Astfel,

---

540 Nicolae Stoicescu, *Curteni și slujitori, contribuții la istoria armatei române*, Edit. Militară, 1968, p. 233-243.
541 *D.I.R.*, A, veac XVI, vol. IV, nr. 5.
542 *Ibidem*, veac XVII, vol. IV, nr. 256.
543 Nicolae Stoicescu, *op. cit.*, p. 248, 245, n. 148.
544 *Ibidem*, p. 46.
545 *Moldova în epoca feudalismului, vol. VII*, partea a II-a, Edit. Știința, Chișinău, 1975, p. 294-295.
546 *Ibidem*, p. 292.
547 În 1741, printr-o circulară a domnului Constantin Mavrocordat s-au constituit ocoalele, vezi D. Ciurea, *op. cit.*, p. 174.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ţinutul Bacău avea patru ocoale [548], dar nu purtau nici unul numele oraşului reşedinţă a ţinutului. La începutul secolului al XIX-lea deşi erau şase ocoale [549], nici unul nu se numea ocolul Bacăului.

CONCLUZII

Ocolul domnesc al Bacăului s-a format ca o necesitate administrativă, economică, socială şi militară. Acesta a susţinut dezvoltarea curţii domneşti de aici şi a oraşului cu acest nume.

Marea suprafaţă teritorială de care dispunea — 356 km² — cu dumbrăvi, moşii, bălţi cu peşte, prisăci şi cele zece sate ce le avea, cu bogate posibilităţi economice, unde se aflau şi oameni „de slujba curţii", au susţinut curtea domnească şi, prin aceasta, efortul întregii ţări de a-şi apăra independenţa.

Pe lîngă aceasta, o altă serie de treizeci şi trei de sate răzăşeşti, boiereşti sau mănăstireşti coexistau intercalate, sau au apărut pînă la sfîrşitul secolului al XIX-lea pe acelaşi hota al ocolului.

Aşa după cum s-a văzut, satele din ocol s-au aflat într-un continuu proces de fluctuaţie, cunoscînd şi perioade de prosperitate şi înflorire în diferite epoci. Sub Ştefan cel Mare şi Alexăndrel ocolul a ajuns la o dezvoltare remarcabilă. Aşezat aici, cuprindea triunghiul strategic de pe culuarul Bistriţei şi Siretului blocînd principalele căi de atac, ori invazii, din partea de sud, de nord sau din vestul Moldovei.

Prin Alexăndrel, Bacăul a căpătat unele valenţe în politica Moldovei şi, poate chiar în cea europeană.

Soliditatea zidului de temelie de la palatul domnesc, probabil împrejmuirea fortificată, vama cu depozitele, clădirile garnizoanei şi alte construcţii anexe demonstrează, neîndoielnic, că la Bacău a existat o bază economică puternică, care a suportat nu numai efortul material cerut de ridicarea acestora, dar şi întreţinerea ei funcţională.

Prin faptul că din Bacău s-au emis acte domneşti, încă din prima jumătate a veacului al XV-lea — iar Ştefan cel Mare, chiar de la începutul domniei, emite cîteva documente, tot de aici — duce la concluzia că înaintea curţii domneşti, datată arheologic şi documentar în ultimul sfert al veacului al XV-lea, au existat aici case domneşti sau modeste curţi.

Ocolul domnesc al Bacăului a grupat o parte din domeniul aflat la dispoziţia domnilor Moldovei, constituindu-se într-un teritoriu economic indispensabil curţii şi altor instituţii de aici. S-a creat, astfel, un complex de relaţii sociale între satele ocolului şi curte, iar mai tîrziu între acestea şi tîrgul Bacău.

Prin însăşi poziţia sa, ocolul a favorizat schimbul de produse agricole, casnice şi meşteşugăreşti, mai intens ca în restul localităţilor din

548 *Moldova în epoca feudalismului, vol.* VII, partea a II-a, Edit. Ştiinţa, Chişinău, 1975, p. 289-375.
549 T. Codrescu, *op. cit.*, p. 288-289.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

zonă. Difuziunea noului, a progresului și a culturii în satele de ocol va fi fost mai intensă decît în celelalte sate.

Decăderea curții domnești, pe la jumătatea secolului al XVI-lea, n-a însemnat și desființarea ocolului. Alexandru Lăpușneanu emite încă do umente din Bacău. Timp de 108 ani, de la Roman Voievod la Alexandru Lăpușneanu, din Bacău s-au emis documente domnești. Ureadnicii din Bacău, administratori ai ocolului, sînt menționați documentar pînă la jumătatea secolului al XVII-lea.

Danii și vînzări din ocol fac Alexandru Lăpușneanu, Petru Șchiopul, urmați de Ieremia Movilă, Ștefan Tomșa, Alexandru Iliaș, Vasile Lupu ș. a. Cu toții continuă acțiunea de fărămițare și desființare a ocolului domnesc. În acest fel se surpa încă o latură importantă din baza economică a domnilor și un bastion de apărare și luptă pentru independența Moldovei.

Din a doua jumătate a secolului al XVII-lea domnia a început să se instăpinească și pe hotarul sau țarina tîrgului Bacău, fapt ce a generat numeroase conflicte și procese cu obștea băcăuanilor.

În secolele al XVIII-lea, al XIX-lea și chiar în al XX-lea unele localizări cartografice, mențiuni documentare sau toponimice locale aduc de peste veacuri o realitate istorică de mult apusă : „Ocolul domnesc al Bacăului“ [550].

L'ENCLOS PRINCIER DE BACĂU

— *Résumé* —

Dans les villages de l'enclos ont pratiquait une agriculture florissante, l'élevage et les métiers. On récrutait les courtisans et les serviteurs de la cour tonjours de l'enclos.

Celui-ci disposait de ressources humaines et economiques variées et riche, à l'aide desquelles on pouvait soutenir les institutions princières de Bacău : la douane, les dépôts, la numeration, la jouridiction, l'église et la cour princière. La dernière, comme centre administratif de l'enclos, trame son histoire à celle du bourg Bacău, établissement prospère des gués de Bistrița et de sa confluence avec le Siret.

---

550 Pentru localizarea vechilor așezări omenești, a conturului hidrografic și a rețelei rutiere din prezentul studiu ne-am folosit pe lîngă documentele istorice aduse în discuție la locul cuvenit și de următoarele documente cartografice, de asemenea, citate acolo unde a fost cazul :

1 G. Vîlsan, *Harta Moldovei de Dimitrie antemir*, în „Analele Academiei Române“, seria a III-a, tom. VI, mem. 9, București, 1926, pl. 1.

2 F. G. de Bawr, *Carte de la Moldavie pour servir à l'histoire militaire de la guerre contre les Russes et les Turcs.* Levée par l'Etat Major sous la Direction de F. G. Bawr, Amsterdam, 1781, (Bibl. Academiei R.S.R., D. XXVII ; H. III, 317).

3 Hora von Otzellowitz, *Brouillon oder Original-Aufnahme der fünf Moldauischen Districten, nämlich des Sutschawer, Roman, Niamtz, Bakeu und Putner Bezirkes...*, Viena, 1790, sc. 1 : 28,000, pl. 64, 72, 73, (Bibl. Academiei R.S.R., H. 456).

4 Harta M. St. Mj., 1894-1895, sc. 1 : 100.000, pl. Bacău.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

L'administration de l'enclos princier était confieé „ureadnicilor" (aux intendants) de Bacău, mentionnés dans des documents.

Ici, à Bacău, à la cour princière, a résidé comme vice-prince Alexandrel, voïvode du Pays Bas et l'espoir du grand Etienne. C'est ici qu'on a préparé les nombreuses campagnes mais aussi de riposte et de châtiments des envahisseurs. Toujours ici a commencé et une sorte de diplomatie européen.

Mais les villages de l'enclos, le domaine et la ville on souffert des dévastations, des destructions (les compagnes de 1467, 1476, l'incendie de 1538, d'autre envahissements et dépredations des turcs, des tatars). Et quand même les établissements mentionnées ont rené de leur propre cendre.

Comme conséquence des profondes mutations sociales et militaires, qui se sont produites dans la deuxième moitié du XVI-e, et dans les suivants, la Cour de Bacău et eu même temps l'enclos princier commencent à déchoir. Des princes incapables et inconséquents font de dons ou vendre des villages ou des parties de villages qui appartenaient à l'enclos, pour „récompenser" la fonction fidéle des boyards, et des hauts fonctionnaires. Le clergé des monastères, qui désire s'enricher, falsait concurence pour accaparer les villages de l'enclos. Les ventes ou les donations étaient faites pour de bons chevaux on pour l'argent. A la fin du XVII-e siècle l'enclos n'existait plus, mais la règne commence à métriser les champs du bourg Bacău. Pour cela on assiste à des longs jugements.

Les conséquences de la décadence de la cour princière, de la débanché la décomposition de l'enclos, ont été assez graves pour l'histoire de la Moldavie. Disparaissait un point de surveillance, de contrôle et de résistence qui depuis trois siècles (XV—XVII) a ssuré la surveillance du Peys Bas et de la Moldavie. On detruisait aussi une côté importante de la base economique du domaine princier.

Donc, l'enclos princier a été antraîné avec toutes ses parties matériales et spirituels de la vive vie de la cour princière de la ville de Bacău et par l'effort de tout le pays d'organiser son développement, de mentenir et garder son indépendence.

L'auteur présente dans le dernier parti un nombre de trentre trois villages „anciens" ou „nouveaux", qui ont été toujours dans les frontières de l'enclos, mais n'ont pas été inclus. Les villages donnent une image complète qu'on doit avoir vis-a vis de L'enclos princier de Bacău.

Dans cet étude, l'auteur ayant à la base un riche documentation, essaye de réconstituer et réussit de présenter une réalité historique en déclin depuis longtemps, L'enclos princier de Bacău.

LEGENDES DES FIGURES

Fig. 1. La carte de la L'enclos princier de la ville de Bacău (siè. XV—XVIII).
Fig. 2. L'eglise „Saints Nicolas", Călugăra (Măgura), département du Bacău (Monument historique).
Fig. 3. L'eglise „Saints Voïévodes", Fintinele, département du Bacău (Monument historique).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

CÎTEVA CONSIDERAȚII PRIVIND ACTIVITATEA COMERCIALĂ A UNOR ORAȘE DIN MOLDOVA ÎNTRE ANII 1774 ȘI 1832

de IOAN MURARIU

Specific orînduirii feudale din țările române a fost comerțul periodic, reprezentat prin marile *tîrguri* cunoscute încă din secolele XIV—XV. Cu toate acestea, a existat și o formă de comerț stabil și permanent, practicat în *dughenele* de prin orașe și tîrguri, precum și în *circiumile* care se găseau prin orașe, prin sate sau la marginea drumurilor comerciale.

Existența comerțului permanent încă din feudalismul dezvoltat rezultă din numeroasele documente de arhivă în care se consemnează vînzări de dughene, schimburi sau procese în toate orașele Moldovei, precum și din relatările unor călători străini. Cronicarul turc *Evlia Celebi*, care a vizitat Moldova în anul 1659, nota, exagerînd, că în Iași există 2 060 dughene, bine aprovizionate cu mărfuri indigene, dar și străine, aduse cu carele, îndeosebi din Danzig [1].

La începutul secolului al XVIII-lea iezuitul polon *Franciszek Góscieski*, trecînd prin Galați, a constatat că acesta este un oraș înfloritor, în care se găsesc mărfuri multe și ieftine [2]. La sfîrșitul aceluiași secol diplomații *Heinrich von Reimers* și *Johann Cristian Struve*, care au trecut prin Moldova, au rămas impresionați de numeroasele dughene din Iași, Galați și Bîrlad, rînduite pe ambele părți ale ulițelor [3]. Puțin mai tîrziu, un englez care a traversat și el Moldova, scria că în Iași „prăvăliile sînt foarte multe și de obște sînt bogate în mărfuri trebuincioase de toate feliurile (...) dar cele mai multe și mai umblate sînt circiumile (...)" [4].

Numărul dughenelor din așezările urbane ale Moldovei poate fi cunoscut, cu oarecare aproximație, din catagrafiile fiscale care s-au efectuat la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și în primele decenii ale secolului al XIX-lea. Pe vremea aceea, prin dughene se înțelegeau nu numai prăvăliile cu diferite mărfuri de vînzare, ci și crîșmele și chiar

1 Bul. *I. Neculce*, partea a II-a, 1933, p. 293. De la sfîrșitul sec. al XVII-lea ni se păstrează o parte dintr-o condică de socoteli a unei dughene din Iași (vezi C. Turcu, *Catastiful unei dugheni din Iași la 1679*, în *Studii și cercetări științifice*, seria III, științe sociale, nr. 3-4/1955).

2 Paul Cernovodeanu, *Societatea feudală românească văzută de călători străini (sec. XV—XVIII)*, Ed. Acad. R.S.R., 1973, p. 214.

3 *Ibidem*, p. 212 și 216.

4 Bul. *I .Neculce*, fasc. 4/1924, p. 270.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

atelierele meşteşugăreşti care, de multe ori, îndeplineau şi funcţii comerciale. Astfel, se numeau dughene braşovenîile, băcăniile, precupiile, tiutiungeriile, pităriile, păscăriile etc., precum şi căciulăriile, cojocăriile, blănăriile, bărbieriile etc.

Catagrafia din anul 1774 ne oferă importante ştiri cu privire la numărul total al dughenelor din capitala Moldovei. Au fost înregistrate atunci în Iaşi 695 dughene şi 68 crîşme — deci în total 763[5]. În catagrafia celorlalte oraşe nu sînt înregistrate dughenele — şi aceasta nu pentru că n-ar fi existat, ci din cauză că nu prezentau interes pentru cei ce hotăriseră să se facă acest recensămînt.

Din anul 1830 se păstrează o statistică completă privitoare la numărul şi felul dughenelor din 30 de oraşe şi tîrguri ale Moldovei (vezi *anexa*). S-au pierdut documentele ţinuturilor Tecuci, Botoşani şi, parţial, Dorohoi. În oraşul Bîrlad din ţinutul Tutova s-au înregistrat 425 dughene, hanuri şi crîşme, dar fără să se menţioneze de ce stare sînt. Tot aşa au fost înregistrate şi cele 16 dughene din oraşul Dorohoi. În Tg. Neamţ şi Piatra Neamţ crîşmele au fost trecute deosebit de dughene şi fără o defalcare pe stări (36 şi, respectiv, 59 crîşme).

Pentru majoritatea oraşelor şi tîrgurilor — în număr de 30 — statistica dughenelor este completă, în sensul că, specificîndu-se cîte dughene sînt din fiecare stare, ne putem da seama nu numai de numărul, ci şi de puterea economică a negustorilor respectivi.

Există însă şi unele erori. Astfel, privind anexa alăturată, constatăm că statistica dughenelor din anul 1830 — cel puţin în cazul Iaşilor — nu redă adevărul. Numărul dughenelor din Galaţi, de exemplu (652), este superior celui din Iaşi (448), ceea ce nu se poate admite. De asemenea, nu putem crede că în Iaşi existau mai multe dughene în anul 1774, decît în 1830. După o altă statistică, în acelaşi an, 1830, în capitala Moldovei ar fi existat 4 274 dughene[6]. Cifra ni se pare exagerată.

Cu excepţia Iaşilor, cifrele cuprinse în *anexă* par să reflecte adevărul. Dar important este nu numai numărul total al dughenelor, ci şi clasificarea lor pe stări, căci aceasta ne permite să ne dăm seama — fie şi cu aproximaţie — de puterea economică a proprietarilor lor. Dacă considerăm totalul dughenelor din cele 30 de oraşe şi tîrguri ca fiind egal cu 100%, atunci 23,1% din ele erau de starea I, 30,8% de starea a II-a, 39,6% de starea a III-a şi 6,5% de starea a IV-a. Existau negustori mici şi mijlocii, de stările a II-a, a III-a şi a IV-a, care stăpîneau doar o dugheană şi dispuneau de un capital comercial neînsemnat. Dar existau şi negustori mari, de starea I, apoi boieri, arendaşi şi mănăstiri, care stăpîneau prin oraşe şi sate zeci de dughene fiecare.

Statistica dughenelor din anul 1830 prezintă însă şi o altă importanţă. Pentru unele oraşe şi tîrguri s-a făcut o descriere a vieţii lor economice, îndeosebi comerciale. Se poate constata, între altele, că în

5 Gh. Platon, *Populaţia oraşului Iaşi de la jumătatea sec. al XVIII-lea pînă la 1859*, în *Populaţie şi societate*, vol. I, Editura Dacia, Cluj, 1972, p. 269. Vezi şi *Documente privind istoria economică a României, Oraşe şi tîrguri. Moldova*, seria A, vol. II, Direcţia Generală a Arhivelor Statului din R.P.R., Bucureşti, 1960, p. VI.

6 Gh. Platon, *Populaţia oraşului Iaşi (...)*, p. 281 şi anexa 12.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

anul 1830, în condițiile libertății comerțului exterior, unele tîrguri de graniță cunoșteau o intensă viață comercială. Iată doar cîteva exemple : Din anul 1812 Herța era un tîrgușor de margine, situat aproape de granița dintre Moldova, Imperiul țarist și Imperiul habsburgic. În statistica din 1830 se menționează că „la tîrgul Herții urmează alijverișurile cu întemeiere și nestrămutare în vînzare a tot feliul de mărfuri, băcălii, ales păscării, și mai cu dinadinsul vînzarea băuturii (...)“ [7]. În extremitatea nordică a Moldovei, nu departe de Herța, era situat tîrgușorul Mamornița. „La tîrgușorul Mamornița — stă scris în același document statistic — unde este schela marginii cordonului, urmează acele mai mari și întărite alijverișuri cu vînzarea băuturii, a cărnii și a pîinii (adică a cerealelor — nota ns., I. M.) și altele (...)“ [8]. În sfîrșit, tîrgul Sculeni — tot de margine — era astfel caracterizat în anul 1830 „Acestu tîrgușor, acum de cînd drumul umblă și trecire peste Prut necontenit, să socotește pe lîngă acele două, adică Ștefănești și Tîrgușorul de peste Niculina, cu alijverișul său de frunte“ [9].

În perioada la care ne referim, într-o dugheană din Moldova se găseau pentru vînzare mai multe feluri de mărfuri. În băcălii (băcănii) clientul putea cumpăra diferite produse alimentare, provenite fie din țară, fie din import. În crîșme — cel puțin în unele dintre ele — se vindeau nu numai băuturi, ci și alte mărfuri. La tîrgul Sculeni, pe care l-am amintit puțin mai sus, în dreptul unor crîșme s-au notat următoarele, cu ocazia înregistrărilor din anul 1830 „rachiu și alte mărunțișuri“ ; „rachiu și puțină lipscănie“ ; „rachiu și lumînări“ ; „rachiu și păcură“ [10]. Se poate presupune că situația va fi fost aceeași și în alte crîșme de prin Moldova.

În orașele mai vechi, precum și în cele nou înființate, dughenele erau construite una lîngă alta, pe cîteva „ulițe“ principale. În puținele orașe rămase libere, cine voia să-și construiască dugheană și nu avea teren propriu, trebuia să se învoiască cu stăpînul terenului respectiv. În orașele și tîrgurile dăruite de domni boierilor și mănăstirilor, nu se puteau construi dughene pînă ce nu era întrebat stăpînul așezării respective. Cînd cineva deschidea o dugheană nouă, era obligat să achite o dare bănească numită *fierția* sau *herția* [11].

Din cauză că dughenele se construiau una lîngă alta, folosindu-se mult material lemnos [12], deseori se produceau incendii. De exemplu, la 24 februarie 1822 în Iași au ars 250 de case și dughene (350, după alt document) [13]. Un număr și mai mare de case și dughene din Iași au

7 Arh. St. Iași, fond *Litere*, D/55, f. 115-116.
8 *Ibidem*
9 *Ibidem*, f. 130.
10 *Ibidem*.
11 Al. I. Ciurea, *Catastihul breslei ciubotarilor din Huși (1790—1830)*, în rev. *Studii și cercetări istorice*, vol. XX (vol. III din seria nouă), Iași, 1947, p. 167, nota nr. 1.
12 N. Iorga, *Istoria românilor prin călători*, vol. III, 1922, p. 96.
13 Arh. St. Iași, fond *Documente*, P. 627/63, 66.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ars în marele incendiu din vara anului 1827 [14]. În tîrgul Adjud au ars „piste 30 dugheni" în anul 1829 [15]. Incendii au avut loc, desigur, în toate aşezările de tip urban din Moldova, pricinuind mari pagube materiale negustorilor dughengii.

În ce priveşte venitul anual al dughenelor, putem spune că acesta, în majoritatea cazurilor, nu poate fi cunoscut din documente. Se pare însă că, exceptînd crîşmele, dughengiii nu realizau prea mari venituri anuale de pe urma dughenelor lor. Am menţionat mai sus că în anul 1830 în oraşul Dorohoi existau 16 dughene. Dintre acestea, 10 aveau un venit anual de cîte 300 lei fiecare, iar 6 de cîte 150 lei [16]. O dugheană aducea un venit cu atît mai mare, cu cît era mai bine aprovizionată şi mai frecventată de cumpărători.

În Moldova, comerţul permanent, reprezentat prin dughene, a căpătat o pondere din ce în ce mai mare în totalul schimburilor interne. Acest lucru ne este demonstrat şi de preţul tot mai ridicat cu care se putea cumpăra o dugheană.

Dezvoltarea comerţului practicat în dughene este un argument — alături de multe altele — privitor la amploarea schimburilor interne în Moldova în perioada imediat premergătoare introducerii Regulamentului organic.

Anexă

UL DUGHENELOR DIN UNELE ORAŞE ŞI TÎRGURI MOLDOVENEŞTI ÎN ANUL 1830 *

Nr. crt.	Oraşul sau tîrgul	Ţinutul	Total dughene	din care :			
				Starea I	Starea a II-a	Starea a III-a	Starea a IV-a
A	B	C	D	E	F	G	H
1.	Roman	Roman	265	79	78	108	—
2.	Tg. Neamţ	Neamţ	61	10	18	33	—
3.	Piatra	"	118	32	32	54	—
4.	Burdujeni	"	35	7	11	17	—
5.	Lespezi	"	40	—	12	28	—
6.	Tg. Frumos	"	78	30	19	29	—
7.	Podu Leloaei	"	62	25	23	14	—
8.	Ştefăneşti	Iaşi	28	7	6	15	—

14 Virgil Apostolescu, *Distrugerea de arhive în „focul cel mare" de la Iaşi din 1827*, în vol. *Arhivele Statului — 125 de ani de activitate, 1831—1956*, Bucureşti, 1957, p. 250.

15 Arh. St. Iaşi, fond *Litere*, D/55, f. 83 v.

16 *Ibidem*, f. 119.

* Arh. St. Iaşi, *Litere*, D/55, f. 27-38 ; 41-46 v. ; 51-60 v. ; 103-116 ; 119 ; 121 ; 123-127 ; 129-132 v. ; 135.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

A	B	C	D	E	F	G	H
9.	Sculeni	„	36	10	21	5	—
10.	Tîrgușorul	„	36	15	17	4	—
11.	Iași	„	448	28	46	151	223
12.	Herța	Herța	12	4	3	5	—
13.	Mamornița	„	3	1	1	1	—
14.	Bacău	Bacău	173	73	40	60	—
15.	Tg. Ocna	„	115	38	38	39	—
16.	Moinești	„	32	8	9	15	—
17.	Căiuțul	„	16	4	7	5	—
18.	Huși	Fălciu	375	80	103	192	—
19.	Fălciu	„	29	—	15	14	—
20.	Vaslui	Vaslui	89	29	30	30	—
21.	Hîrlău	Hîrlău	35	5	20	10	—
22.	Frumușica	„	12	—	—	12	—
23.	Focșani	Putna	349	57	161	131	—
24.	Odobești	„	83	12	35	36	—
25.	Panciu	„	85	21	29	35	—
26.	Adjud	„	76	21	20	35	—
27.	Nămoloasa	„	27	7	11	9	—
28.	Galați	Covurului	652	182	240	230	—
29	Drăgușani	„	44	8	8	28	—
30.	Puțani	„	11	—	2	9	—
—	TOTAL		3425	793	1055	1354	223

QUELQUES CONSIDÉRATIONS SUR L'ACTIVITÉ COMMERCIALE DE CERTAINES VILLES DE MOLDAVIE ENTRE 1774—1832

— *Résumé* —

Le développement du commerce (intérieur) de la Moldavie pendant l'époque spécifée résulte, en outre, aussi de la croissance du nombre des boutiques, sortout aux villes. En 1774, dans la capitale de la Moldavie, seulement — le ville de Jassy — ont été énrégistrées 763 boutiques.

A partir de 1830 on (conserve) une statistique pour 30 sur 40 villes de la Moldavie.

Dans les 30 villes éxistaient 3.425 boutiques partagées, selon leur importance, en quatre catégories.

Les villes avec le nombre le plus grand de boutiques étaient Jassy et Galați.

A la fin, l'auteur présente un tableau avec le nombre des boutiques de 30 villes de la Moldavie de l'an 1830.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

DATE REFERITOARE LA TRECUTUL SATELOR DIN COMUNA SECUIENI, JUDEȚUL BACĂU ÎN SECOLELE XV—XIX

de DUMITRU ZAHARIA

În componența actualei comuni Secuieni intră de fapt 4 din fostele unități administrative create prin reforma din 1864 făcută în anii domniei lui Al. I. Cuza și anume: Berbincenii, cu satele Fundenii, Chiticenii, Vălenii ; Secuienii care cuprindea în afara așezării de centru și localitățile Cîmpeni și Baloșeni ; Odobești care era formată și din satele Tisa Silvestri, Băluș, Glodișoarele. Toate acestea erau în vechiul județ Bacău. Ciutureștii, comună care a făcut parte din județul Roman pînă în anul 1950 ,era constituită dintr-o singură localitate [1].

Teritoriul administrat de această comună se întinde de la mănoasa vale a Siretului și pînă la unele dintre cele mai înalte dealuri ale Moldovei de centru, zonă din care izvorăsc doi dintre afluienții Bîrladului și anume Tutova și Berheciul.

Dintre toate așezările luate în discuție mai sus cea mai veche mențiune documentară o au Odobeștii. Localitatea este pomenită într-un document dat de Alexandru cel Bun, în 1414 august 2, atunci cînd respectivul domn acordă lui Toader Pitic așezarea de la Cobîle, acolo unde acesta își are casa, teritoriu stăpînit anterior de Veriș Stanislau [2]. Urmașii organizatorului statului feudal al Moldovei, Ilie și Ștefan, dau lui Dan Mesehnă pan, în 1436 sept. 19, așezarea care purta acum numele Verișești, probabil după numele lui Veriș [3].

În ordinea cronologică a menționării documentare se situiază Secuienii, nume care nu are nimic comun cu secuii, dar în mod cert cu românii refugiați din părțile Transilvaniei ocupate prin violență de cei dintîi împreună cu maghiarii. Localitatea este pomenită într-un uric de la Ștefan, domnul Moldovei, din 1434 (6942) sub numele de Movile, sat pe Cobîle, partea lui Costin [4].

La numai 4 ani, în 1438 septembrie 19, este consemnată existența satului Selvestri (Selevestreanii, Selivestri, Tisa Silvestri sau Trestia). Așezarea, în 1481 febr. 1, a fost cumpărată de Ștefan cel Mare de la Giurgea Anușca, Vatutuca, Maria și Neagșa cu 200 zloți tătărești și dată

---

1 Bujoreanu, M. I. „Colecțiune de legiuirile României vechi și noi", București, 1873, p .2 110, 2 111.

2 Documenta Romaniae Historica, Ed. Academiei Republicii Socialiste România, București, 1975, vol. I, p. 52.

3 Ibidem, p. 228.

4 Ibidem, p. 175.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

lui Danco, fiul lui Sima, nepotul lui Dragoș Viteazul [5]. Localitatea ca și Odobeștii este pomenită în zona Cobîlelor, care definește un anumit teritoriu al Moldovei și nu o formațiune politică prestatală, idee pe care se străduiesc unii oameni să o acrediteze.

Informațiile documentare ale sec. XV sînt rare, dar semnificative deoarece atestă existența unor așezări sătești românești în importanta zonă de dealuri de la interferența unor păduri întinse ale acestor părți moldovenești.

Domnia lui Petru Rareș aduce și un important document care s-a păstrat pînă în zilele noastre, atît în forma originală, cît și într-o traducere făcută de Evloghie dascăl în anul 1763. Pergamentul din 1546 martie 29, prin care domnul Moldovei întărește lui Mărgelat și surorii sale Mariția, Anușcăi și Sofiicăi, toți 4 urmași și nepoți lui Ion Odoabă, dreptul de stăpînire asupra satului Verișanii de la Cobîle, confirmă faptul că așezarea era împărțită în două părți, deoarece se precizează că lui Margelat și Mariței le reveneau jumătatea de sus, iar Anușcăi și Sofiicăi partea de jos. Pergamentul înscrie numele a încă 2 locuitori din sat și anume Ion Odoabă și Vasile Crastavețu [6].

Într-un document din 1546 iunie 27 Petru Rareș, domnul Moldovei, consemnează faptul că moșia satului Secuieni era împărțită în 2 bătrîni și anume : partea de răsărit proprietatea lui Stănilă, iar cea de vest se afla în posesia lui Ocmăscu Pojar.

În răstimpul de la 1546—1575 dispare din circulație numele de Verișești, iar localitatea Odobești poartă numai această denumire. Acum Toma scrie și înștiințează că Marcu, feciorul Ciuhului din Bobești, i-a vîndut partea sa de moșie din hotarul Odobeștilor cu 40 de taleri [8]. Același Toma cumpără, în 1584 oct. 25, de la Simeon, fiul lui Ciuhul, partea sa de pămînt din hotarul moșiei răzești Odobeștii [9], iar în dec. 20 ia feciori de suflet pe Gavril și Andrei, dîndu-le ocini în cuprinsul aceleiași moșii [10]. În 1623 Gheorghe, fiul lui Criste, zălogește lui Dumitrache Mătees partea sa de moșie din Odobești pentru 2 galbeni datorită faptului că trebuia să-i plătească 4 boi și o iapă pe care-i folosise la transportul unor produse în beneficiul sultanului [11].

Anul 1632 aduce alte date despre Odobești. Acum Ion Odobescu arată că a cumpărat unele suprafețe de teren pentru cultivarea cerealelor și o vie. Același om consemnează faptul că a transformat unele porțiuni de teren din hotarul acestui sat în pămînt de cultură prin săpăturile efectuate de el [12]. Tot acum un locuitor al așezării arată că și-a ales 2 pămînturi în Costișa de la Silvestri, 2 terenuri în rîndul din mijloc de la Pomelionul Droaei în jos, alte 2 pămînturi care duceau pînă la pîrîul de la moară, curătură făcută de el, 2 delnițe de fîn, părți din vatra satu-

5 Ibidem, II, București, 1976, p. 256.
6 Arh. St. Bacău, Colecția de documente Gh. Cristea, nr. 1.
7 Idem, Col. de documente Gh. Banu, nr. 4 (2).
8 Idem, Col. de documente Gh. Cristea, nr. 2 (19).
9 Ibidem, nr. 2 (44).
10 Ibidem, nr. 2 (45).
11 Ibidem, nr. 2 (2).
12 Ibidem, nr. 2 (39).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

lui şi vadul de moară [13]. Informaţia este preţioasă sub două aspecte. În primul rînd atestă cunoaşterea şi practicarea morăritului de către locuitorii aşezării. În al II-lea rînd ni se precizează că sătenii de aici ştiau să folosească, în prima jumătate a secolului al XVI-lea, energia atît de ieftină a apei curgătoare, deşi pîrîul care străbate localitatea nu are un debit prea mare. Toate acestea au fost vîndute de numitul Turcul lui Moise cu 12 lei [14]. În anul 1633 august 1, locuitorii Gavril din Obîrşia, Ichim Dumitraşcu, Albu, Ion, fiul lui Condre din Slipoteni, Ursu vornicul, Ilie, Toma Răzmeriţă, toţi slugele lui Cehan vornic confirmă cumpărăturile de pămînt din hotarul Odobeştilor de către Moisă din Obîrşia de la popa Roşca şi urmaşii săi [15]. Noi schimbări în exercitarea dreptului de proprietate asupra pămîntului din hotarul Odobeştilor intervin în septembrie 1636, cînd Andrei vinde lui Dumitrache Mătees, Mălin, Chiriac şi Dumitraşcu unele suprafeţe de pămînt situate în partea bîrsănească [16]. Vînzările de pămînt dintre locuitorii aşezării, între aceştia şi cei din satele vecine determină unele neînţelegeri. Astfel Vasile Lupu, în 1647 mai 4, porunceşte lui Andronache Buzduc să cerceteze pricina dintre Ştefan din Tuleşti şi nepoţii săi ivită pentru stăpînirea unui pămînt din hotarul acestei aşezări [17].

În 5 iulie 1647, Măricuţa, fata lui Dumitrache Crastavăţ, vinde lui Lupaşcu, preot în Ciutureşti, partea sa de pămînt cu un loc de prisacă, în sat şi la vie, teren arat, şes şi livadă cuvenit lui Gheorghe, fiul lui Criste, pămînt care fusese stăpînit de Lupul, fiul popii Mătees [18].

În 1663 martie, Meleiana, femeia lui Tofan Motoescu, feciorul Gahiei, vinde lui Mihail preot partea sa de pămînt de aici cuvenită lui Tofan [19].

Alte schimbări de proprietate intervin în ultimul sfert al secolului al XVII-lea.

În 1677 mai 16, Constantin, ginerele lui Andrei, vinde lui Dumitrache, Dumitru şi Chiriac partea de pămînt rămasă de la socrul său [20]. In 1681 iulie 3, Dumitrache Mătees, ginerele lui Mihăilă, Dumitraşcu, fiul preotului Mihăilă, Gheorghiţă şi Grozavu, nepoţii lor, vînd lui Dumitrache şi Apostol jumătatea lor în partea de sus şi cumpărătura de acolo, 10 pămînturi pe care le cumpărase moşul lor Toma de la Simeon Ciuhul din partea Bîrsăneştilor, 10 pămînturi cuvenite lui Andrei, 5 pămînturi şi curătura făcută cuvenită lui Voinescu şi 2 locuri de prisacă [21]. Nu mult după aceasta, în 1684, Toader şi Ionaşcu Motoinei vînd lui Crăciun Motoinei şi lui Grigore, ginerele acestuia, părţile lor de pămînt [22]. La 1685 Dumitrache popă, Dumitraşcu şi soţia sa vînd lui Dumitraşcu a treia

13 Ibidem, nr. 2 (33).
14 Ibidem.
15 Ibidem, nr. 2 (34).
16 Ibidem, nr. 2 (22)
17 Ibidem, nr. 2 (46).
18 Ibidem, nr. 2 (3).
19 Ibidem, nr. 2 (21).
20 Ibidem, nr. 2 (47).
21 Ibidem, nr. 2 (6).
22 Ibidem, nr. 2 (40)

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

parte din jumătatea de loc, situat în partea Bîrsăneştilor [23]. În anul următor Constantin şi Maria, fata lui Gherasim Cerbul, Ana şi Gherasim, feciorii aceluiaşi, vînd lui Dumitrache, fiul lui Toader, a VII-a parte din jumătatea satului respectiv cu vatră de sat, livadă şi curătură [24]. Desele schimbări de proprietate asupra pămîntului au determinat unele neînţelegeri între răzeşi, ceea ce a făcut să se adreseze jalbe domnului ţării, care, în 1686 iunie 23, poruncea lui Ştefan Savinul ban, pîrcălabul tîrgului Roman, să cerceteze şi să facă dreptate între Dumitrache şi Apostol, feciori lui Toader din Odobeşti şi Neculai, Lupul, precum şi Lupul, feciori lui Toader din Silvestri, pentru exercitarea dreptului de stăpînire asupra unor părţi de moşie din hotarul aceluiaşi sat [25]. Neînţelegerile au continuat să se manifeste. Între unii răzeşi se ajung la situaţii de revenire asupra hotărîrilor anterioare. Astfel, în 1696, Dumitrache preot întoarce lui Dumitrache şi Apostol banii pentru cumpărăturile de pămînt făcute în 1681 [26].

Sfîrşitul secolului cu desele schimbări asupra proprietăţii pămîntului aduce furtul de documente. Astfel Constantin Cantemir, în 1686, porunceşte lui Ştefan Savinul, pîrcălabul Romanului, să cerceteze plîngerea lui Dumitrache şi Apostol, feciori lui Toader, care acuzau pe Neculai şi Lupul din Oodobeşti, Lupul, fecior Lupului din Silivestri, că le-au furat documentele privitoare la pămîntul lor de aici [27].

Tot în această perioadă începe să se manifeste şi fenomenul de dobîndire a dreptului de proprietate pe căi necinstite. În 1710 mai 7, Nicolae Alexandru Mavrocordat porunceşte lui Toderaşcu Hăbăşăscu, pîrcălabul Romanului, să cerceteze plîngerea lui Dumitrache contra lui Grigoraş, care încerca pe căi dezonorante să-şi redobîndească pămîntul şi livada vîndute celui dintîi [28]. În 1715 comisul Costache Razul arată cum s-au judecat Ursu, fecior lui Dumitrache, cu Stamate, fiul lui Grigoraş Şoroagă, pentru părţile de moşie cumpărate de tatăl lui Ursu de la cel al lui Stamate [29].

Hotarul moşiei răzeşeşti a Odobeştilor nu a fost scutit de apariţia unor tendinţe de mare proprietate. Astfel se explică situaţia din 1717 dec. 31, cînd Mihai Racoviţă acordă lui Lupul şi Nistor, feciori popii Mătees, dreptul de stăpînire asupra acelei jumătăţi de sat pe care o stăpînea Mărgelat, în 1546, precum şi asupra părţilor de pămînt cumpărate de tatăl lor de la Chiriac, Gheorghe, Zota, fata popii Antonie, de popa Dumitrache de la Andrei şi alte terenuri [30]. În 1725 Dumitraşcu şi Chiriac, feciorii popii Mihăilă, vînd către Apostol şi Dumitraşcu mai multe pămînturi din acelaşi hotar [31].

23 Ibidem, nr. 2 (8).
24 Ibidem, nr. 2 (7).
25 Ibidem, nr. 2 (9).
26 Ibidem, nr. 2 (6).
27 Ibidem, nr. 2 (9).
28 Ibidem, nr. 2 (11).
29 Ibidem, nr. 2 (12).
30 Ibidem, nr. 2 (23).
31 Ibidem, nr. 2 (10).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Evenimentele au dus la pierderea hrisoavelor domneşti privind exercitarea dreptului de proprietate. Cei în cauză se adresau domnului ţării. Aşa au procedat Ursu şi Gheorghiţă, feciori lui Crastavăţ, Ion Iorest armaş, cumnatul celui dintîi şi ginerele celui din urmă, care au obţinut hrisov domnesc în 1733 (7241) februarie 3, pentru a putea beneficia de foloasele pămîntului pe care-l aveau în Oodobeşti şi Silvestri, ţin. Roman, la Cobîle [32]. Actele respective au fost pierdute „în vremea răscoalelor" [33].

Odobeştii s-au menţinut ca proprietate răzeşească întreagă, de-a lungul secolelor, în ciuda unor neînţelegeri care s-au ivit între locuitorii aşezării. Nu aceeaşi soartă a avut proprietatea răzeşilor din satele Secuieni, Fundeni şi altele, deoarece către mijlocul secolului al XVII-lea Radu Racoviţă, cel care a acaparat la un moment dat o bună parte din locurile tîrgoveţilor din Bacău, ale răzeşilor din Luizi Călugăra şi Dealul Nou, ale cărui proprietăţi se întindeau pe Valea Tazlăului şi Trotuşului, şi-a concentrat eforturile asupra ei. În 1743 logofătul pune stăpînire pe întinse suprafeţe de pămînturi ce aparţineau pînă acum răzeşilor din Fundeni, Ciumăleşti, Secuieni, Movila, Răsăştii, Lăzăni, Scheea [34]. De fapt răzeşii din satele Movila, Scheea, Răsăştii, Ciumăleştii şi Lăzănii au rămas fără pămînt, celor din Secuieni li s-au luat jumătate de moşie, iar Fundenii au rămas cu proprietatea lor răzeşească în care intrau însă şi 23 pămînturi ale răzeşilor din neamul Iepure de la Movila, acaparate de acelaşi Radu Racoviţă. Prestigiul lui Radu Racoviţă a crescut mult, iar Neculai Mavrocordat îi acordă posibilitatea să facă dreptate între răzeşii din Fundeni, care nu se înţelegeau între dînşii asupra exercitării dreptului de stăpînire asupra moşiei respective, iar acesta împreună cu banul Vasile Roset le împart dreptatea boierească [35].

În 1746 moşia răzeşilor din Secuieni, după ce suferise ciuntirile arătate din partea lui Radu Racoviţă avea delimitările : moşia Harbuzu de la Fundeni, pămînturile Iepureştilor, drumul ce duce la Bacău, pîriul ce vine de la Cîmpeni, Valea Coroeşti, piscul Dejului, hotarul satului Viforeni, unde era marginea dintre ţinuturile Roman şi Tecuci, m-rea Prăjeştilor, poienile Munteneştilor, pîriul Babei, zarea Piticenilor, bătrînul Dănilă şi bătrînul Popăul [36]. Această proprietate răzeşească, ca şi cea a locuitorilor din Fundeni continua să atragă atenţia lui Radu Racoviţă. Acesta căuta noi pretexte pentru a-şi extinde stăpînirea în aceste părţi. Astfel, în 1753 iulie 16, el comunică locuitorilor din cele 2 sate că Safta, femeia lui Ion Iepure, s-ar fi jeluit împotriva lui Vasile Nour, care cu amăgeală i-a luat scrisorile, refuzînd să-i dea veniturile de pe pămîntul în cauză [37].

---

32 Ibidem, nr. 2 (15).
33 Ibidem, nr. 2 (17).
34 Idem, Col. de manuscrise, nr. 11, f. 1-3, nr. 1 ; cf. Col. de documente Gh. Banu, nr. 4 (4).
35 Ibidem, f. 6, nr. 4 (6).
36 Idem, Col. de documente Gh. Banu, nr. 4 (5).
37 Idem, Col. de manuscrise, nr. 11, f. 6, nr. 4 (2).
38 Ibidem, f. 8, nr. 4 (8).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

În anul 1759, Ion Movilă, al III-lea comis, arăta cum, din porunca lui Teodor Callimachi obținută de Constantin Sturza mazil și Gheorghe, fiul lui Ștefan Banu preot, a stabilit hot ele dintre moșia lui Radu Racoviță și cea a răzeșilor din Secuieni. La această dată proprietatea logofătului ajungea pînă la hotarul satului Viforeni, moșia Piticenilor, fîntîna Todiriţoaiei, moșia Fundeni, fîntîna Luncanului, drumul ce merge la silișteа Cîmpenilor, pîrîul Secuieni și cel al Bisericii [38].

La Odobești, în a II-a jumătate a secolului al XVIII-lea, continuau schimbări în dreptul de proprietate. Lupul călugăr și fratele său Tofan, feciorul lui Ion Crăciun, obțin de la Ion Teodor Callimachi dreptul de stăpînire aspura pămîntului cumpărat de la : Mariţa, fata lui Nistor, Nastasia Cojocăriței, Pavel, fiul lui Ionașcu Motoinei, Ștefan Motoinei, Toader Baciul, Maria, fata aceluiași. În 1768, domnul Moldovei acordă lui Stati diacon, Lupul Năcuță, nepoți lui Dumitrache și Apostol Crastavăț și altor neamuri ale acestora dreptul de stăpînire asupra pămîntului cumpărat de la Dumitrache Mătees, conform zapiselor din 1679, pe care le văzuse Lupu Balș, mare logofăt [39]. Același State cumpără, în 1777 mai 15, de la Moisă, feciorul lui Ursul Crastavăț, părțile lui de pămînt și o livadă [40]. Schimbări de proprietate pe bază de vînzare-cumpărare au mai avut loc între Gheorghe Rogoz și Toader Dingă, în 1800 [41], Andrei, feciorul Anicăi, și Gavril, fecior Ionei, în 1801 ; [42] Moisă Crastavăț și Pavel Drăgutul, în 1803 [43]. La începutul secolului trecut se aflau în conflict pentru proprietate Lupul și Nistor, nepoți popii Mătees și răzeșii din neamul Crastavăț. Pentru lămurirea lucrurilor s-a făcut apel la Lupul Năcuță, om de 120 de ani, care arătă că răzeșii Mătees, aveau proprietate numai în partea de sus a satului, iar ceilalți numai în partea de jos [44]. Conflictele și învoirile din această perioadă se produc între familiile Halău, Moise, Mătees, Crăciun, Ariton [45].

În ciuda primejdiei care-i amenința răzeșii din Fundeni nu se înțelegeau asupra folosirii pămînturilor de aici. În 1796 hotarul satului era împărțit în 3 bătrîni. În 1798, așa cum rezultă din mărturiile date de Ion Bălăiță, Mihalache Banu, Toma Paler, Ioniță Putină, Constantin Banu, Ioniță Călăroiu, Ursache și Dumitru Iepure moșia acestui sat de răzeși era împărțită în 2 bătrîni, unul, partea de jos era stăpînită de Vasile Banu cu ai săi răzeși, iar celălalt de Teodor Banu. Fiecărei părți îi reveneau cîte 89 stînjeni teren în cîmp și 48 stînjeni de silișteа [46]. Secuienii și-au păstrat calitatea de moșie și sat răzeșesc după confruntarea cu Radu Racoviță. Hotarul moșiei continua să fie împărțită în mai mulți bătrîni, din care unul se numea Popa [47].

39 Idem, Col. de documente, Gh. Cristea, nr. 2 (18).
40 Ibidem, nr. 3 (17).
41 Ibidem, nr. 2 (52).
42 Ibidem, nr. 2 (35).
43 Ibidem, nr. 3 (2).
44 Ibidem, nr. 2 (25 și 26).
45 Ibidem, nr. 2 (5, 28, 29, 30, 31, 32, 36, 43).
46 Idem, Col. de manuscrise, nr. 11, f. 7, nr. 4 (6).
47 Idem, Col. de documente Gh. Banu. nr. 4 (1).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

La 1811, moşia satului Odobeşti era disputată de neamurile de răzeşi Bîrsăneşti, Măteeşti, Crastavităştilor, Motoineştilor, Bărbuleştii, iar în 1813 Divanul Moldovei însărcinează pe 2 logofeţi şi 1 vornic să cerceteze pricinile dintre dînşii.

În concluzie subliniem faptul că aşezările care intră în componenţa comunei Secuieni sînt sate vechi răzeşeşti pomenite documentar din timpul lui Alexandru cel Bun şi urmaşii acestuia la scaunul domnesc al Moldovei. Satele de pe Cobîle, de pe dealurile din centrul Moldovei au vechime mult mai mare decît cea pe care le-o atestă informaţiile documentare. O aşezare ca Oodobeştii pomenită la 1414 cu precizarea documentară că aici a fost Veriş Stanislau cunoscut curţii lui Alexandru cel Bun ne conferă dreptul să ducem cu cel puţin un secol în urmă existenţa localităţii. Aproape concomitent sînt consemnate satele Tisa Silvestri şi Secuieni. Cîmpeni, Fundeni, Berbiceni, Chiticeni, Ciuturești, aşezări pur româneşti, de oameni independenţi din punct de vedere economic, juridic, proprietari de pămînturi libere, sînt consemnate de documente ceva mai tîrziu. Specificul tuturor aşezărilor este acela că nu şi-au pierdut libertatea, deşi au avut de înfruntat lăcomia unor mari boieri ca logofătul Radu Rocoviţă, cel care acaparase proprietăţile unor sate întregi de pe Tazlău, părţi importante din ocolul tîrgului Bacău. Informaţiile scrise ne arată că oamenii acestor sate erau buni şi pricepuţi agricultori, le plăcea să se ocupe de creşterea vitelor mari şi mici, erau harnici şi demni stupari, se îngrijeau ca viile pe care le aveau să dea roade bune şi bogate. Toate satele acestea, pînă în deceniul al IV-lea al secolului trecut, au făcut parte din ţinutul Roman, iar de atunci încoace au fost trecute în administrarea ţinutului şi apoi a judeţului Bacău, situaţie pe care o păstrează şi astăzi.

DONNÉES RELATIF AU PASSÉ DES VILLAGES DE LA COMMUNE DE SECUIENI, LE DISTRICT DE BACĂU, PENDANT LES SIÈCLES XV—XIX

— Résumé —

Les villages Odobeşti, Tisa Silvestri, Secuieni qui sont situé dans la commune Secuieni, départementt Bacău, ont une ancienne atestation documentaire.

Odobeşti a été consigné pour la première fois dans un document de l'anée 1414, quand Alexandru le Bon a donné cet village envers Toader Pitic. Secuieni a été signalé ,en 1434, par Etienne, fils de Alexandru le Bon, prince regnant de la Moldavie. Tisa Silvestri, autre village de cette commune, se trouve noté dans le document de 1438. Les autres villages de la commune ont été ultériurement ecrit dans les documents. Dans le Moyen Âge les paysans ont profité de leur droit de proprieté sur le terre libre.

Dans le XVIII-ième siècle les grands propriétaires ont commencé l'accaparement de la terre des paysans. L'auter a fondé son article sur les documents qui se conservent dans l'Archives de l'État de departement Bacău.

Cette source d'information contient beaucoup des nouvelles sous les raports de la vente — âchat de la terre parmi les habitants des villages qui a eu lieu dans les XVII—XVIII siècles.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ASPECTE ALE PARTICIPĂRII REGIMENTULUI 14 DOROBANȚI LA RĂZBOIUL PENTRU CUCERIREA INDEPENDENȚEI NAȚIONALE

de CORNELIU CĂRĂMIDARU

Războiul pentru cucerirea deplină a independenței de stat a României a evidențiat, sub toate aspectele, multiplele și marile disponibilități creatoare, uriașele resurse morale, imensele sacrificii materiale și umane, precum și virtuțile militare ale poporului nostru.

Activitatea de organizare a unei armate corespunzătoare necesității înfăptuirii obiectivelor politicii naționale a intrat într-o nouă perioadă la jumătatea deceniului al optulea al secolului al XIX-lea, în condițiile în care declanșarea unei noi faze a „crizei orientale" a pus comandamentul militar român „în fața unei situații politice și militare de acuitate nemijlocită, dezlănțuirea războiului profilîndu-se ca o probă de foc și pentru armata noastră" [1].

Astfel, la 24 februarie 1876, a fost sancționată și promulgată „Legea pentru recrutarea armatei", votată de Adunarea Deputaților la 5 februarie și de Senat la 12 februarie, același an. Conform textului legii, serviciul militar devenea „obligatoriu pentru toți cetățenii țării", legea vizînd sporirea capacității de luptă a armatei „pentru a fi în măsură să facă față problemelor complexe pe care le ridica în fața țării etapa istorică dată" [2].

La 4 septembrie 1876, Ministerul de Război, în vederea ridicării capacității de luptă a regimentelor de dorobanți, stabilește efectivele acestor unități, numărul de companii ale batalioanelor de dorobanți și modalitățile de constituire a schimburilor ordinare. În lumina noii reglementări au fost organizate opt regimente de dorobanți cu un efectiv de 4 297 soldați și gradați într-un schimb, numărul total fiind de 32 118 militari. Marea majoritate a militarilor din județul Bacău de atunci făceau parte din regimentul 8 dorobanți, format din batalionul 1 „Suceava", cu patru companii, batalionul 2 „Neamț", cu trei companii, batalionul 3 „Roman", cu trei companii și batalionul 4 „Bacău", cu patru companii, avînd în-

---

1 Ion Coman, *Comandamentul Armatei române în războiul de independență din 1877—1878*, în „Anale de istorie", nr. 1/1977, p. 40.

2 General-maior dr. Constantin Olteanu, colonel dr. Ilie Ceaușescu, colonel dr. Vasile Mocanu, colonel dr. Florian Tucă, colonel Gheorghe Stoean, *Cronica participării armatei române la războiul pentru independență. 1877—1878*, Editura Militară, București, 1977, p. 4 (în continuare, *Cronica participării armatei române la războiul pentru independență. 1877—1878*).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

tr-un schimb 541 militari, iar efectivul total ridicîndu-se la 3 954 soldaţi, gradaţi şi ofiţeri [3].

În scopul perfecţionării structurii organizatorice a armatei române şi a asigurării ei cu cadre bine pregătite, capabile să asigure conducerea trupelor pe cîmpul de luptă, la 9 octombrie 1876, s-a hotărît ordinea de bătaie a armatei prin care Regimentul 8 dorobanţi împreună cu Regimentul 5 linie şi Regimentul 7 dorobanţi intrau în componenţa Brigăzii de infanterie a Diviziei 4 infanterie comandată de generalul Alexandru Cernat [4].

Continuîndu-se măsurile de dezvoltare şi modernizare a armatei pentru sporirea capacităţii de apărare a României, începînd de la 1 ianuarie 1877 au fost create încă opt regimente de dorobanţi. Motivîndu-se această măsură, se arăta că s-a urmărit „de-a pregăti şi grăbi organizaţia infanteriei teritoriale într-un mod care să ne garanteze mai bine o mai grabnică mobilizare şi un număr mai considerabil de forţe, ceea ce nu se poate obţine decît mărind numărul regimentelor şi dîndu-le mai multe mijloace pentru instrucţie şi organizaţia lor" [5]. Ca urmare a acestei reorganizări, batalionul 3 „Roman" şi batalionul 4 „Bacău" ale fostului Regiment 8 dorobanţi s-au constituit în Regimentul 14 dorobanţi, cu cartierul la Roman, format din batalionul 1 „Roman" la Roman şi batalionul 2 „Bacău" la Bacău [6], avînd comandant începînd de la 18 ianuarie 1877 pe colonelul Ioan Logadi [7].

Dorobanţi sau călăraşi, originari din judeţul Bacău, au mai luptat în companiile a 7-a Berheci şi a 8-a Zeletin şi respectiv în Escadronul Bacău, comandat de căpitanul Arcadie Şeptilici, din Regimentul 8 călăraşi [8], iar maiorul băcăuan Constantin Ene în Regimentul 6 infanterie [9], precum şi în alte unităţi ale armatei române [10].

Deşi o parte însemnată a faptelor de arme săvîrşite pe fronturile de luptă din sudul Dunării au fost consemnate în acele zile în mod lacunar, din motive lesne de înţeles, în jurnalele unităţilor respective sau ulterior într-o serie de lucrări alcătuite cu prilejul unor aniversări [11], istoricul

3 *Ibidem*, p. 22.
4 *Ibidem*, p. 33.
5 *Ibidem*, p. 43.
6 General-maior dr. Ilie Ceauşescu, general-maior dr. Constantin Olteanu, colonel dr. Vasile Mocanu, colonel dr. Al. Gh. Savu, Cornel Scafeş, *Itinerare eroice 1877—1878. Jurnale de operaţii ale unor unităţi militare participante la războiul de independenţă*. Editura Militară, 1977, p. 195 (in continuare, *Itinerare eroice 1877—1878*).
7 D. Berindei, L. Loghin, Gh. Stoean, *Războiul pentru independenţă naţională 1877—1878. Documente militare*, Editura Militară, Bucureşti, 1971, p. 61.
8 *Ibidem*, p. 12, 46, 48–49, 69, 72 ; vezi şi *O istorie trăită a războiului de independenţă 1877—1878. Amintiri*, Editura Albatros, Bucureşti, 1979, p. 27.
9 Maior Ilie Ceauşescu, *Maiorul Constantin Ene*, Editura Militară, 1967, p. 79.
10 Marcel Ciucă, *Registrul de intrare a soldaţilor români răniţi şi a prizonierilor turci răniţi din Spitalul militar central de la Turnu-Măgurele (8/10 oct. 1877 —4 apr. 1878)* în Anuarul Institutului de istorie şi arheologie „A. D. Xenopol" Iaşi, XV. 1978, p. 493-527.
11 *Istoricul Regimentului al 10-lea dorobanţi*, în „Gazeta Transilvaniei", nr. 73, 14/26 sept. şi nr. 76 17/29 septembrie 1878 ; D. G. Polizu, *Istoricul Regimentului al 3-lea călăraşi şi operaţiunile militare ale campaniei 1877—1878* Bucureşti,

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Regimentului 14 dorobanți a prezentat, în mod inexplicabil mai puțin interes. Aceasta cu toate că, prin amploarea operațiunilor, importanța și rezultatele obținute a avut un rol dintre cele mai importante în ansamblul acțiunilor militare desfășurate pe cîmpiile Bulgariei, rol evidențiat de altfel de numeroasele documente de arhivă, mărturii ale participanților la evenimente, precum și de aprecierile istoricilor români și străini. Acest istoric, fără îndoială de interes local, dar și național, ne-am propus să încercăm a-l reconstitui fără nici o pretenție de exhaustivitate, pe baza datelor inedite, păstrate în arhive sau cunoscute pînă la ora actuală.

Ca urmare a hotărîrii guvernului României de a semna Convenția militară cu Rusia, la 1 aprilie 1877, ministrul de război, colonelul George Slăniceanu, telegrafiază comandanților diviziilor teritoriale să cheme imediat sub arme toate rezervele armatei permanente și să concentreze urgent regimentele de dorobanți și de călărași pentru a fi gata, la primul ordin, de marș. A doua zi, Prefectura județului Bacău și Primăria orașului Bacău adoptă măsuri pentru ca „de îndată [...], atît militarii ce vor fi în concediu cît și rezerviștii hotărîți încă din anul trecut, să pornească pe la corpurile lor", hotărîndu-se, totodată, a se înlesni mijloacele de transport și locuințe trupelor, acum în marșul pentru concentrare cît și în tot timpul cît vor dura operațiunile militare" [12].

Masele populare au răspuns cu entuziasm la mobilizarea decretată la 6 aprilie 1877 — grăbindu-se spre Comandamentul Garnizoanei Bacău [13]. Bacău [13].

Promptitudinea cu care s-a răspuns mobilizării este demonstrată și de solicitarea făcută Primăriei orașului Bacău de către căpitanul Panu, comandantul companiei a 5-a din Regimentul 14 dorobanți, în vederea asigurării „încartiruirii reglementare" a tuturor celor 395 dorobanți și rezerviști ai companiei ce-i avea sub comandă [14]. Astfel că „Registrul istoric al Regimentului 14 dorobanți", consemnînd evenimentele acelor zile fierbinți, arăta că : „În primăvara acestui an, la 2 aprilie, regimentul s-a concentrat din nou, în conformitate cu ordinul Diviziei [4 cu] nr. 1 156, cu scop de a face manevre, compunîndu-se din 2 batalioane și în forțe de 1 600 ; acest efectiv a fost redus la 1 005 oameni din cauză că ținea frontiera și alte garde la penetenciare și orașe.

Pînă la 8 aprilie toate companiile au fost adunate la reședința batalioanelor, afară de compania a 7-a Comănești care, din cauza creș-

---

1880 ; *Historicul Regimentului 3 de artilerie*, vol. I. (1860—1887), Typo-Lith, Pericle M. Pestemalgioglu, Brăila, 1887 ; General I. Vasiliu Năsturel, *Istoricul pontonierilor și operațiunile lor în timpul campaniei din 1877—1878*, în „Revista artileriei", an XIV, februarie 1900, p. 89-93 ; *Istoricul Batalionului 2 vînători „Regina Elisabeta" : 1866—1916*, Atelierele Grafice „Universala", București, 1916 ; Maior Grigore Ionescu, *Jurnalul de război al Regimentului „Ștefan cel Mare" nr. 13*, Institutul de editură „Viața Românească", Iași, 1920—1921 ; General Radu Rosetti, *Călărașii din Valea Siretului în războiul de neatîrnare*, Imprimeria Națională, București, 1939 ; *Istoricul Regimentului Argeș nr. 4 scris cu ocazia jubileului de 50 de ani : 1877—1927*, Institutul de Arte Grafice „Artistica", Pitești, 1927, ș.a.

12 Arh. St. Bacău, fond Primăria municipiului Bacău, dosar nr. 45/1877, 3-4.

13 *Ibidem*.

14 *Ibidem*, fond cit., dosar nr. 46/1877, f. 2.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

terii apelor Trotuş şi Tazlău, n-a putut sosi decît la 11 aprilie şi la 12 [aprilie].

Regimentul s-a pus în marş cu calea ferată, astfel că la 14 [aprilie] a sosit la Bucureşti" [15].

Deplasarea trupelor spre linia Dunării se făcea destul de încet datorită vitezei reduse a trenurilor din acea vreme, dar entuziasmul soldaţilor îi făcea să uite acest neajuns, „veselia era comunicativă [...] şi făcea bine tuturor, dar mai ales militarilor de diferite grade, care mergeau să însoţească armata" [16].

După ce la 16 aprilie 1877 comanda regimentului a fost preluată de locotenent colonelul Alexandru Fotea, întrucît colonelul Ioan Logadi a fost numit comandantul Diviziei a 2-a activă, în ziua de 25 aprilie 1877 Regimentul 14 dorobanţi a fost trecut în revistă de către domnitor pe platoul Cotrocenilor [17]. La 27 aprilie, după o nouă organizare a armatei române prin care Regimentul 14 dorobanţi împreună cu Regimentul 5 linie, Regimentul 13 dorobanţi şi Batalionul 2 vînători intra în organica Brigăzii 1 infanterie comandată de colonelul Grigore Cantili, care făcea parte din Divizia 4 infanterie condusă de generalul George Manu [18], aceasta începe să se deplaseze spre garnizoana Caracal, cu trenul pînă la staţia Peatra, iar apoi în marş pe la Ocna pînă la Caracal unde a ajuns în după-amiaza zilei de 29 aprilie 1877. După ce la 2 mai dorobanţii Regimentului 14 primesc ordin să pornească spre Bechet „ca să ocupe poziţiuni avansate către Dunăre spre a se opune turcilor, care treceau fluviul şi comiteau furturi şi atrocităţi în satele limitrofe", la 8 mai batalionului al 2-lea, avînd un efectiv de 550 soldaţi, gradaţi şi ofiţeri i s-a ordonat să ocupe poziţii mai avansate către Dunăre [19].

Actul de la 9 mai 1877, expresie a aspiraţiei de veacuri a românilor, a declanşat un nestăvilit entuziasm şi pe meleagurile băcăuane încă din primele momente ale promulgării sale. Despre aceasta, prefectul judeţului Bacău, Al. Vilner, telegrafia Ministerului de Interne: „Ştirea îndeplinirii marelui act al independenţei noastre şi resbelul cu Turcia a fost primită cu mare bucurie şi entuziasm şi pe lîngă că m-au însărcinat a fi interpretul lor [al populaţiei judeţului Bacău — n. ns.] către dumneavoastră, dar au adresat şi Măriei Sale o telegramă de felicitare acoperită de multe semnături" [20].

Marea bucurie ce-a înflăcărat masele este redată şi în telegramele unor grupuri de cetăţeni. Astfel, un număr de 49 de băcăuani scriau domnitorului „[...] ţara a văzut cu fericire îndeplinindu-se [...] marele act al independenţei i, la care de secole, cu drept aspirase. Dacă astăzi, în capul armatei române, luptaţi pentru drepturile ţării, ţara la rîndul ei [...] este gata la orice sacrificiu, exprimîndu-şi încrederea că viitorul

15 *Itinerare eroice 1877—1878*, p. 195.

16 *Societatea românească la 1877. Memorii ale unor luptători*, ţară, Bucureşti, 1977, p. 49.

17 *Itinerare eroice 1877—1878*, p. 195.

18 Gheorghe D. Stoean, Ion G. Pană, *Epopeea independenţei României 1877—78*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1977, Anexa nr. 2.

19 *Itinerare eroice 1877—1878*, p. 196.

20 „*Monitorul Oficial al României*", nr. 107, din 12(24) mai 1877, p. 3 163.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

va încununa cu strălucire izbînda acestui istoric eveniment" [21]. Un alt grup de 64 cetățeni din Bacău scriau : „Sîntem fericiți că [...] astăzi putem sărbători marele act al independenței absolute a României, care prin voturile de ieri ale Corpurilor legiuitoare a căpătat consacrarea ei oficială. Resbelul cu Turcia nu ne-nspăimîntă ; românii tari în credința drepturilor [...] lor sînt gata ca un singur om a se scula la glasul datoriei pentru apărarea României independente. Cetățenii băcăuani, plini de recunoștință către Măria Voastră și către guvernul nostru strigă împreună cu Camerele și întreaga țară [...] Să trăiască România liberă și independentă și armata ei" [22]. La rîndul lor, primarul orașului Bacău, G. Hociung și consilierii comunali au adresat președintelui Camerei deputaților o telegramă, în care, între altele, se arăta : „Consiliul comunal al urbei Bacău și cetățenii urbei serbînd astăzi [...] independența absolută a României pe care ați consacrat-o prin votul de la 9 mai curent, vă felicităm domnilor deputați în această zi solemnă, în care toată țara cu recunoștință vă mărturisește că ați pus temelia unei noi ere pentru scumpa noastră patrie ale cărei mari destine vă sînt încredințate [...]. Să trăiți domnilor deputați ! Să trăiască România independentă !" [23].

În zilele următoare delegații ale corpului judecătoresc, clerului, studenților și cetățenilor din județele Bacău, Roman, Argeș etc. s-au prezentat la Palat ca mesagere ale imensului entuziasm, provocat în toate straturile sociale, de evenimentul de la 9 mai 1877 [24]. O dovadă concludentă a faptului că proclamarea independenței a avut o puternică rezonanță în rîndul tuturor claselor și categoriilor sociale o demonstrează atît eforturile considerabile ale maselor populare pentru echiparea, înzestrarea și aprovizionarea armatei române prin contribuții, daruri, ofrande și rechiziții [25], cît și cererile de înrolare ca voluntari în rîndurile armatei. Astfel, încă în primele zile s-au înrolat în cadrul trupelor de cavalerie tinerii băcăuani Iorgu Lascăr, Lascăr Sturza și Rudolf Sturza [26], iar la 13 mai 1877 Calinic Popovici, superiorul mănăstirii Nifon din județul Bacău a solicitat să fie primit ca voluntar arătînd în cererea sa că, în condițiile în care România „trebuia să lupte ca să-și poată menține independența", ea „are trebuință de concursul și brațul fiecărui român pentru a învinge pe inamic" [27].

---

21 *Ibidem*, nr. 109, din 14(26) mai 1877, p. 3 220.

22 *Ibidem*.

23 „*Românul*", an XXI, din 12 mai 1877.

24 General-colonel Ion Coman, *Proclamarea independenței României*, în *România în războiul de independență 1877—1878*, București, 1977, p. 122.

25 Vezi Gheorghe Sibechi, *Știri din publicațiile vremii despre acțiuni băcăuane în sprijinul războiului de independență*, în „Carpica", IX, 1977, p. 131-138 ; Ioan Ciută, *Unele aspecte privind starea materială și de spirit a maselor populare băcăuane și nemțene și contribuția lor la războiul de independență*", în „Carpica", *IX, 1977, p. 139-146* ; Corneliu Cărămidaru, *Contribuția județului Bacău la războiul pentru independență națională*, în „Carpica", IX, 1977, p. 121-130.

26 Vasile Petrișor, *Epopeea eroismului armatei române în războiul de independență*, în *Masele populare în războiul pentru cucerirea independenței absolute a României 1877—1878*, Editura politică, București, p. 69.

27 *Pagini din lupta poporului român pentru independență națională 1877—1878*, București, Editura politică, 1967, p. 63.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

De asemenea, mai mulți elevi din Școala fiilor de militari din Iași, printre care și I. Iliescu din Bacău, „cerînd de la ministrul de război, învoirea de a intra în armata activă de pe cîmpul de război, au primit permisiunea cerută" plecînd spre fronturile din sudul Dunării [28].

Fără îndoială că toate aceste acțiuni au reliefat deplina adeziune a maselor populare la actul Corpurilor legiuitoare de la 9 Mai 1877, rolul principal în cîștigarea independenței pe cîmpul de luptă revenind, încă de la început, armatei române. Astfel că, în aceste condiții, acționînd în cadrul dispozitivului armatei române dizlocată la Dunăre, în ultimele două decade ale lunii mai și întreaga lună iunie Regimentul 14 dorobanți a executat, numeroase schimbări de poziții în zona cuprinsă între Corabia, comunele Grajdibozi, Dăbuleni și Gîrcov, satele Ciulu și Silistioara. Una din cele mai importante acțiuni a fost realizată la 5 iunie 1877 cînd, în urma raportului comandantului de detașament de la Grajdibozi care arăta că „turcii au debarcat în număr de aproape 30 de oameni pe teritoriul român furînd vite și altele" a fost trimis „grabnic un detașament de 56 de oameni cu doi ofițeri, care ajungînd la acel loc i-au respins după o luptă cu focuri, alungîndu-i peste Dunăre, după care detașamentul s-a înapoiat fără pierderi" [29].

O contribuție însemnată a avut Divizia a 4-a română, comandată de generalul Gheorghe Manu, la cucerirea cetății Nicopole, datorită bombardamentului sigur al artileriei. Regimentul 14 dorobanți, comandat de locotenent-colonelul Alexandru Fotea, cu un efectiv de „16 ofițeri, 1 134 trupă și un cal" [30], împreună cu Regimentul 5 linie, amplasat între Islaz și gura Oltului, acționau „în fața înălțimilor de la Samovit, îndreptînd asupra unităților turcești puternice salve de focuri, care sporeau eficacitatea loviturilor artileriei române, secerînd adînc rîndurile otomane" [31] și provocînd serioase distrugeri redutelor „înaintate dinspre rîul Osina" [32], cetatea predîndu-se la 14 iulie 1877.

Trupele române destinate, prin ordinul din 11 iulie 1877 să ocupe cetatea Nicopole erau comandate de colonelul George Roznovanu, din detașamentul respectiv făcînd parte Regimentul 14 dorobanți, Regimentul 5 linie, Regimentul 3 călărași și Regimentul 8 călărași. „Regimentele numite fură gata a împlini ordinul încă de la 12/24 iulie, dar din lipsă de material de trecere pe care comandamentul român nu-l avusese în vedere și nu-l pregătise, prin urmare pe acel punct al zonei de operațiuni a armatei rusești, din cauza deplinei insuficiențe a mijloacelor de comunicațiune între ambele țărmuri în care se aflau aci și rușii, trecerea

28 Petru Vintilă și Petru Vintilă jr., *Șoimii au trecut Dunărea*, Cartea Românească, f. a, p. 235-236.

29 *Itinerare eroice 1877—1878*, p. 196.

30 *Cronica participării armatei române la războiul pentru independență. 1877—1878*, p. 131.

31 Constantin Corbu, *1877—1878. Războiul național și popular al românilor pentru independență deplină*, Editura politică, București, 1977, p. 141—142.

32 General-maior dr. Ilie Ceaușescu, colonel dr. Vasile Mocanu, prof. univ. dr. Ion Călin, *Drum de glorii. Pagini din eroismul armatei române în războiul nostru pentru independență*, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1977, p. 42. (în continuare *Drum de glorii*).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

detașamentului român la Nicopole nu se putu începe decît la 17/29 iulie" [33].

La 17 iulie 1877, Regimentul 14 dorobanți, împreună cu Regimentul 3 călărași au ocupat cetatea și orașul Nicopole [34]. Batalioanele și escadroanele românești au fost întîmpinate de guvernatorul rus al cetății, locotenent-general Stolîpin, „înconjurat de statul său major și de un detașament cu steag și muzică din Regimentul imperial al 19-lea (Kostroma), care fusese atît de tare încercat în lupta din 8/20 încît pierduse peste jumătate din efectivul său și fusese lăsat în Nicopole spre a se reorganiza. Trupele ambelor armate schimbară salutul ostășesc ; drapelul român fu înălțat asupra cetății [...]" [35].

Realitatea cîmpului de luptă a impus la 23 iulie 1877 noi remanieri în structura organică a armatei române în urma cărora Regimentul 14 dorobanți făcea parte din „Armata de operații", „Divizia 4", Brigada 1 comandată de colonelul Grigore Cantili [36].

La 28 august, Regimentul 14 dorobanți a părăsit Nicopole, iar după o zi de marș a rămas pentru o noapte în satul Muselimselo. După o nouă zi de marș a ajuns la Plevna, însă după numai cîteva ore de repaos „de la ora 2 noaptea regimentul primește ordin să pornească pe batalioane la poziție [în redanul cucerit în ziua de 27 august], care s-a și executat pe dată" [37].

La 30 august ora 3 p.m. — se consemnează în Registrul istoric al Regimentului 14 dorobanți — batalionul 1 compus din 3 companii, împreună cu alte trupe care formau Brigada 1, comandată de colonelul Grigore Borănescu (batalionul 1 al Regimentului 14 dorobanți, batalionul 1 al Regimentului 16 doroboanți, batalionul 2 al Regimentului 5 linie și batalionul 2 vînători) s-a dispus în ordine de luptă, înaintînd spre fortul de la nord, numit apoi reduta Griviția 1, cu misiunea de a-l ocupa cu orice preț. „Însă inamicul, fiind numeros și tare prin pozițiunile ce ocupă, a respins trupele destinate a da atacul ; în urmă, însă, venind în ajutor și Regimentul rus «Arhanghelesc», s-a dat un al doilea atac, la $5^1/_2$ ore [p. m.], care, cu toate focurile vehemente ce se încrucișau asupră-le, bravii atacatori au reușit a ocupa fortul, astfel că la ora 6 [p. m.] drapelul regimentului filfîia pe înălțimile fortului Griviția 1" [38].

La ora 21,00 trupele otomane au contraatacat cu forțe considerabile pentru a relua fortul, dar au fost respinse pe tot frontul. Contraatacul a fost reluat a doua zi, din trei direcții, însă batalionul 1 al Regimentului 14 dorobanți și celelalte trupe din redută „au luptat eroic ; dar isprăvind cartușele cu luptele precedente, au început a se retrage din

33 T. C. Văcărescu, *Luptele românilor în resbelul din 1877—1878*, București, 1887, p. 175.
34 *Cronica participării armatei române la războiul pentru independență, 1877—1878*, p. 171.
35 T. C. Văcărescu, *op. cit.*, p. 178.
36 *Cronica participării armatei române la războiul pentru independență, 1877—1878*, p. 171.
37 *Itinerare eroice. 1877—1878*, p. 198.
38 *Ibidem*, p. 199.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

fort ; această mișcare a fost însă observată la timp de brigada de rezervă, unde se afla și al 2-lea batalion, care înaintînd cu pas gimnastic prin focurile inamicului ce venea din alte întăriri a reocupat îndată fortul, așa, că turcii nu l-au putut relua și s-au retras într-o dezordine completă sub un foc de cele mai omorîtoare" [39].

Referindu-se la atacul forțelor otomane de la reduta Griviția 1, generalul rus Curopatkin scria „A 4-a divizie română a suportat singură atacul ; atît brigada diviziei a 3-a românești cît și brigada rusească n-au dat concursul unei acțiuni pentru care aveau ordine precise" [40].

După cucerirea redutei Griviția 1, ziarul „Resboiul" scria că ziua de 30 august 1877 a înscris în marea „Carte a istoriei naționale" cu litere de aur, „Griviția", nume legat de Plevna, iar „alături cu vitejii trecutului, nemuritoarele nume" ale unor ofițeri și soldați din Regimentul 14 dorobanți printre care căpitanul Dimitrie Bușilă [41], comandantul companiei a 6-a Tg. Ocna, distins cu medalia de aur „Virtutea militară" pentru acte de curaj și devotament săvîrșite la 4, 10, 15, 20 și 27 mai 1877, în cursul bombardamentelor executate de turci asupra localităților Islaz, Bechet și Corabia și pentru sprijinirea trupelor rusești la cucerirea cetății Nicopole [42], sergentul Gheorghe Băbuș din Dărmănești, soldații Gheorghe Cornea, Constantin Strat, Vasile Tudor și Ștefan Arbănaș [43], Mihai Antal și Nicolae Georgescu din Răcăciuni, Giurgiu Dumea și Tudorache Ciubotaru din Parincea, Costache Căprioară și Pascal Ioja din Prăjești, Matei Ion din Găiceana [44] etc.

Pierderile Regimentului 14 dorobanți în aceste lupte considerate printre „cele mai sîngeroase" au fost deosebit de mari în rîndul ofițerilor, alături de căpitanul Dimitrie Bușilă, dîndu-și viața căpitanul Samurcaș, căpitanul Costin și sublocotenentul Hristodorescu, 17 soldați, iar numărul răniților ridicîndu-se la 49 [45].

Același ziar, „Resboiul", își încheia astfel articolul : „Români, care voiți a recunoaște adevăratul sacrificiu, valoarea și virtutea armatei noastre salutați și închinați-vă în ziua de 30 august înaintea : Regimentului 10-lea dorobanți ; Regimentului 8-lea de linie ; Batalionului 2-lea de vînători ; Regimentului 5-lea de linie ; Regimentului 14-lea de dorobanți ; Regimentului 13-lea de dorobanți" [46]. Generalul Alexandru Cernat, comandantul Armatei de operații, în raportul înaintat primului-ministru Ion C. Brătianu privitor la atacul din 30 august, raporta „Trupele, în tot timpul acției, au dat probe de cel mai mare devotament

39 *Ibidem.*

40 *Cronica participării armatei române la războiul pentru independență, 1877—1878*, p. 225.

41 *Ibidem, p. 226.*

42 General-maior dr. Constantin Olteanu, colonel dr. Ilie Ceaușescu, colonel dr. Vasile Mocanu, colonel Gheorghe Bejancu, *Asalt la redute*, Ediția a II-a, revăzută și adăugită. Editura Militară, București, 1977, p. 70-72.

43 Constantin Căzănișteanu, Mihail E. Ionescu, *Războiul neatîrnării România*. Editura științifică și enciclopedică, București, 1977, p. 202 și 206.

44 *Drum de glorii*, p. 89 și 110.

45 *Itinerare eroice. 1877—1878.* p. 199-201.

46. *Cronica participării armatei române la războiul pentru independență, 1877—1878*, p. 226.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

și abnegațiune, s-au luptat ca niște eroi ! Moralul lor este excelent [...], Regimentul 14 dorobanți s-a distins foarte mult" [47].

În Înaltul ordin de zi, adresat ostașilor, în legătură cu aducerea la București a trofeelor cucerite de către armata română în luptele de la sfîrșitul lunii august 1877, se arată că : „În ziua de 30 august, virtutea voastră a încununat steagurile române. Regimentul 14 dorobanți și Batalionul 2 de vînătători, împreună cu trei batalioane din glorioasa armată imperială rusă, au luat din mîinile inamicului redute ce le apăra cu atîta înverșunare, și un drapel și trei tunuri au fost cucerite de trupele noastre. Aceste trofee eu ordon a se trimite în Capitala țării și a se păstra acolo ca o veșnică dovadă a vitejiei armatei românești" [48].

Eroismul dorobanților din Regimentul 14 și din celelalte unități care au cucerit redutele de la Griviția 1 și 2 au impresionat nu numai presa și opinia publică internă, ci și străinătatea. Astfel că, nota corespondentul unui ziar elvețian din Berna, de pe frontul din sudul Dunării „Niciodată nu mi-aș fi putut închipui ca să dea dovadă de atîta vitejie o unitate militară care pînă atunci nu știa ce însemna focul luptei. Astăzi, mai mult ca oricînd sînt convins că armata română merită să fie pusă pe picior de egalitate cu orice armată europeană și oricine se poate mîndri cu ostașii și ofițerii care au dat dovada unor exemple de vitejie atît de strălucite" [49].

În luptele pentru cucerirea redutei Griviția 2 [50], precum și în cele de la Plevna, Regimentul 14 dorobanți a avut mari pierderi, astfel că pentru refacerea efectivelor, la 8 septembrie 1877, a fost completat cu 600 de recruți [51].

La 11 octombrie, Regimentul 14 dorobanți s-a deplasat la Demirchioi preluînd serviciul de avanposturi pe malul stîng al rîului Vid. Peste două zile s-au desfășurat noi schimbări de poziții și cu toate că „serviciul de siguranță deși devenise foarte împovărător pentru regiment, din cauza lipsei de trupe suficiente și a neîntreruptelor lucrări de fortificații de zi și de noapte, însă nu au lăsat nimic de dorit" [52].

În scopul sporirii capacității de luptă a trupelor române de la Gorni Etropol și de la Dolni Etropol, precum și pentru a împinge aripa dreaptă a dispozitivului de pe rîul Vid cît mai aproape de pozițiile otomane de la Opanez, au fost trimise mai multe unități, printre care și un batalion din Regimentul 14 dorobanți [53]. Acolo, în fața Opanezului, au căzut la datorie soldații Crețu Costache din Podurile și Martin Gheorghe din Nadișa [54].

---

47 D. Berindei, L. Lochin, Gh. Stoean, *op. cit.*, p. 378.

48 *Ibidem*, p .380.

49 *Almanah Tribuna*, 1976, p. 89..

50 General-maior Ilie Ceaușescu, col. dr. Vasile Mocanu, prof. univ. dr. Ion Călin, *op. cit.*, p. 110 ; *Itinerare eroice. 1877—1878*, p. 201-203.

51 *Cronica participării armatei române la războiul pentru independență, 1877—1878*, p. 239.

52 *Itinerare eroice 1877—1878*, p. 203.

53 *Cronica participării armatei române la războiul pentru independență, 1877—1878*, p. 276.

54 *Drum de glorii*, p. 221.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

La 23 noiembrie, generalul Alexandru Cernat stabilește diviziilor din subordine locul de adunare, ordinea și efectivele rezervelor de infanterie și de artilerie care urmau să acționeze „în caz de încercare de ieșire a armatei lui Osman pașa" din Plevna, din cadrul Armatei de asediu făcînd parte și Regimentul 14 dorobanți din Divizia 4 infanterie comandată de generalul Dimitrie Racoviță [55].

În memoriile sale, generalul Alexandru Cernat referindu-se la luptele de la Plevna scria : „În ajunul zilei de 28 noiembrie s-au simțit de la avanposturile române o mare mișcare în avanposturile inamice, ceia ce m-au făcut a da ordine ca armata română să fie gata în tot momentul de a ocupa pozițiile ce vor fi părăsite de inamic" [56]. În dimineața zilei de 28 noiembrie 1877, trupele otomane comandate de Osman pașa au încercat să spargă blocada „în dreptul liniilor rusești, prin dreapta satului Dolni Tropoli. Regimentul cu întreaga brigadă, s-au pus sub arme ieșind din bivuac și după o așteptare de cîteva ore a ocupat tranșeea amenințată de înaintarea turcilor în această parte.

Pe la ora 12 Osman pașa cu întreaga lui armată se predară și pe la ora 2 ameaza regimentul trecu Vidul pe mai multe poduri care erau făcute de turci și intră cu mai multe corpuri române și ruse în valea din acea parte a Plevnei pe unde turcii forțară eșirea fără reușită pe la 4 [p. m.] ore regimentul nefiind însărcinat cu escortarea prizonierilor, s-a întors în bivuac" [57]. Peste aproape trei decenii soldatul veteran Alexandru Niță din Bîhnășeni—Bacău, participant la evenimente, își amintea despre luptele de la Plevna : „Întîi ne-o spus colonelu Fotie hadeț, băieț, la atac! Am mers, ne-am dus ș-an făcut așé, ș-o perit lume multă. Merźém pe brînś și ne aprochiam și turśii da focuri din rădute. I-an scos de-acolo și s-o dus în alta și de-acolo nu i-am mai putut scoate pin spre ziua de Andrii [28 noiembrie]. Atunś o ișit iei singuri, pe la miezu nopții, ș-o ișit cu atac pe rus spre Vidin, că s-o nimerit liniia rusască la gura Pleavănii. O tăiat turśii trii linii de ruș, că da și ruśii, da și turśii [...]. Pînă la ziua a țînut ruśii și, cînd s-o făcut ziuă ș-o văzut, ș-o dat împreźur și o vinit și rumânii. Și pe urmă s-o predat turśii. An fost și ieu acolo. La trii atacuri am fost, la loatu Pleavănii" [58].

Contribuția trupelor românești — în componența cărora a luptat și Regimentul 14 dorobanți — la capitularea redutei Plevna, una dintre cele mai glorioase bătălii duse de armata română, a fost subliniată de însuși Friedrich Engels cînd a scris că : „Fără români, rușii ar fi fost neputincioși în fața Plevnei" [59].

---

55 Cronica *participării armatei române la războiul pentru independență, 1877—1878*, p. 311.

56 General Alexandru Cernat, *Memorii. Campania 1877—1878*, Editura Militară, București, 1976, p. 35.

57 *Itinerare eroice 1877—1878*, p. 203-204.

58 I. A. Candrea, O. Densușianu, Th. Speranția, *Graiul nostru*, I, 1906, p. 434 Cf. *România literară* nr. 18/5 mai 1977, p. 19.

59 Cf. col. Vasile Alexandrescu, lt. col. Constantin Căzănișteanu, *Opinii străine despre armata română în războiul pentru independență*, în „Revista de istorie", nr. 4/1977, p. 701.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Victoria trupelor române la Plevna a avut un puternic ecou în întreaga țară, unde „În orașele noastre bucuria și entuziasmul se puteau citi pe fețele tuturora“ [60]. Băcăuanii „[...] prețuind victoria dobîndită cu grele jertfe“ au „omagiat totodată memoria unor bravi căzuți pe cîmpul de onoare. Astfel, Consiliul comunal Tg. Ocna a decis ca strada Ocolul să poarte numele de strada Bușilă, „întru amintirea cetățenilor din acel oraș, a căpitanului Dimitrie Bușilă, căzut în luptă în jurul Plevnei“ [61].

În zilele care au urmat, Regimentul 14 dorobanți, împreună cu celelalte trupe participante la cucerirea Plevnei, a fost trecut în revistă de țarul Rusiei, „pe locul unde a urmat lupta“, de domnitorul României, asistați de marele duce Nicolae și de o numeroasă suită română și rusă [62]. Cu această ocazie domnitorul Carol I a dat un ordin pe armata română în care, printre altele, spunea ostașilor: „[...] Povestea faptelor mărețe ale trecutului vostru, voi ați îmbogățit-o cu povestea faptelor nu mai puțin mari, ce ați săvîrșit; și cartea veacurilor va păstra din neștersele ei foi numele acestor fapte, alături de numele vostru. În curînd vă veți întoarce în țară purtînd fiecare scris faptul său, virtutea sa de oștean și devotamentul lui pentru patrie, Crucea «Trecerii Dunării» și Medalia «Apărătorilor Independenței României». Atunci cînd veți ajunge la căminele voastre în orașele, satele și cătunele în care v-ați născut, veți spune părinților, fraților, rudelor voastre ce ați făcut pentru țară [...]“ [63].

În vederea participării la noi acțiuni de luptă, Divizia 1 a fost întărită cu alte subunități, printre care și un batalion din Regimentul 14 dorobanți. La 14 decembrie, „pe un ger și o zăpadă foarte mare ce căzuse în acele zile“, unitățile și subunitățile de întărire încep imediat marșul spre Trestenic, Regimentul 14 dorobanți ajungînd la Rahova la 18 decembrie“ [64].

Deși registrul istoric al Regimentului 14 dorobanți este foarte succint în ceea ce privește evenimentele care au urmat [65], o studiere mai amănunțită pe baza altor izvoare a operațiunilor militare desfășurate în sudul Dunării în luna decembrie ne arată următoarele: la 19 decembrie 1877, considerînd că forțele române destinate să acționeze împotriva Vidinului [Divizia 1 și Divizia 4] sînt insuficiente, Marele cartier general român a hotărît ca Divizia 2 infanterie, comandată de generalul Mihail Cerchez, să lase în cetățile Rahova și Nicopole numai cîte un batalion (din Regimentul 10 dorobanți), iar cu restul forțelor să se concentreze pe linia rîului Lom. În aceeași zi, în vederea participării la luptele din zona Vidin, Brigada 1 care intrase sub ordinele generalului

60 Constantin Ucrain-Birlădeanu, *1877 așa cum a fost*, Editura Junimea, Iași, 1977, p. 112.
61 Gh. Sibechi, *op. cit.*, p. 133.
62 *Itinerare eroice. 1877—1878.* p. 204.
63 *Documente privind istoria României. Războiul pentru independență. 1877—1878*, vol. VIII, p. 35.
64 *Cronica participării armatei române la războiul pentru independență, 1877—1878.*, p. 339—340.
65 *Itinerare eroice. 1877—1878*, p. 204.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Nicolae Haralambie, comandantului Corpului de vest, împreună cu alte trupe primește misiunea „să taie căile de comunicație între Belogradcik, Lom Palanka și Vidin spre a asigura spatele diviziilor Leca și Anghelescu, care au misiunea de a înainta asupra Vidinului“ [66], marșul însă „a fost greu din pricina marilor cantități de zăpadă căzută“ [67].

În continuare, Registrul istoric al Regimentului 14 dorobanți consemnează următoarele : „La 31 decembrie [Regimentul 14 dorobanți — n. ns.] a sosit în satul Ruzinici, aproape de Beligragic, luînd toate precauțiunile de siguranță, iar a doua zi a concurat la asedierea Beligragicului cu celelalte trupe deja sosite“ [68]. Referitor la luptele pentru cucerirea cetății Belogradgik „prin raportul său din 7 ianuarie 1878 generalul Cerchez arăta generalului Alexandru Cernat că efectivul Regimentului 16 dorobanți era redus la cel mult 350 de luptători, iar cel al Regimentului 14 dorobanți la 320 de luptători (la 14 ianuarie, Regimentul 14 dorobanți a primit încă 240 de oameni)“. Totodată, sublinia că trupele acestor regimente deși lipsite de îmbrăcăminte și rău hrănite, trăiau mai mult din ce-și procura fiecare ostaș [69].

Datorită efectivelor reduse pe care le aveau regimentele 14 și 16 dorobanți, în urma grelelor pierderi suferite în bătăliile anterioare, la 7 ianuarie 1878, comandantul Diviziei 2 infanterie, generalul Mihail Cerchez, propune Marelui cartier general român ca cele două regimente să se contopească formînd o singură unitate, la comanda căreia să fie numit colonelul Alexandru Fotea [70]. Ca urmare a acestui ordin, un batalion din Regimentul 14 dorobanți și alte subunități au fost dispuse în regiunea Caluger-Bela, „adică pe direcția cea mai primejdioasă“ [71].

Vestea despre un armistițiu încheiat la 24 ianuarie 1878, în scopul începerii preliminariilor de pace „și care a luat îndată confirmarea oficială a paralizat orice plan de atac al Beligragicului, astfel că la 25 ianuarie [1878] regimentul se cantonează în satele Medomneța și Verbovița fără nici o măsură de siguranță ; la 13 februarie a intrat în orașul Beligragic“ [72]. La circa 2 km înainte de intrarea în oraș, trupele au fost întîmpinate cu entuziasm de către populația bulgară din zonă. Un martor ocular relatează că „drapelul român s-a ridicat pe zidurile cetății Belogradgik și a fost salutat cu trei salve de tunuri și urale entuziaste ale trupelor populației“ [73]. Peste cîteva zile batalionul al 2-lea din Regimentul 14 dorobanți „a ocupat comunele Calugher și Bela și la 21

66 *Cronica participării armatei române la războiul pentru independență, 1877—1878*, p. 344.

67 Radu Rosetti, *Spicuiri din dosare privitoare la războiul din 1877—1878*, în Analele Academiei Române, Memoriile secțiunii istorice, tom. XXIV, mem. 8, 1942, p. 6.

68 *Itinerare eroice. 1877—1878*, p. 204.

69 Radu Rosetti. *Spicuiri din dosare...*, p. 6.

70 *Cronica participării armatei române la războiul pentru independență, 1877—1878*, p. 363.

71 *Drum de glorii*, p. 284.

72 *Itinerare eroice, 1877—1878*, p. 204.

73 *Cronica participării armatei române la războiul pentru independență, 1877—1878*, p. 392.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

întreg regimentul s-a pus în marș cu brigada pentru Vidin, unde a doua zi a și fost cartiruit" [74].

După ce la 29 ianuarie 1878, la comanda Regimentului 14 dorobanți a fost numit colonelul Alexandru Papadopol [75], la 20 februarie trupele Diviziei 2 infanterie au început deplasarea din Vidin spre țară [76]. Regimentul 14 dorobanți „la 23 februarie a trecut Dunărea în țară ; noaptea a rămas în satul Poeana, trecînd apoi prin satul Băilești, Întorsura, Poduri și orașul Craiova ; a staționat în Albești pînă la 19 martie cînd un ordin al diviziei strămută cantonarea corpului în orașul Craiova, unde s-au reluat serviciul și exercițiile obișnuite" [77]. În perioada 22 mai — 31 iulie soldații Regimentului 14 dorobanți, reveniți în țară, au construit linia telegrafică între Argeș și Cîmpulung, precum și șoseaua de la Dănic la Berevoești [78].

Ultimul capitol al epopeii Regimentului 14 dorobanți la războiul de neatîrnare a României, după încetarea stării de război în mai multe județe printre care Iași, Roman, Bacău și Suceava [79], l-a constituit la 31 iulie 1878, desconcentrarea „în care zi s-a și pus în marș pînă la Golești, iar de aici a plecat cu calea ferată pînă la Buzău, de unde apoi au mers pe jos pînă la Roman, reședința regimentului, și pe măsură ce trecea prin dreptul raionului vreunei companii o descentrau" [80].

Dintre ei lipseau însă mulți care își vărsaseră sîngele pe cîmpiile din sudul Dunării pentru ca România să devină o țară independentă, numele unora dintre ei fiind eternizate pe monumentele din R.P. Bulgaria, din întreaga țară și din cuprinsul județului Bacău, precum cele din Faraoani, Bacău, Dămienești, Moinești, ș. a. [81].

Dar poate că una din cele mai realiste aprecieri privind participarea dorobanților băcăuani * la războiul pentru dobîndirea independenței naționale a făcut-o generalul Radu Rosetti care, după ce sublinia lipsa de echipament, hrană și efectivul redus al Regimentului 14 dorobanți, arăta : „Cu atît mai mare a fost meritul acestor unități cu cît, reduse la o stare scheletică, au îndeplinit toate misiunile ce li s-au dat și mai ales au executat continuu marșuri și stări în avanposturi, prin nămeți mari, pe un frig puternic, în fața unui inamic care nu a stat cu totul pasiv, ci a făcut mereu incursiuni" [82].

---

74 *Itinerare eroice. 1877—1878*, p. 204.

75 *Cronica participării armatei române la războiul pentru independență, 1877—1878*, p. 384.

76 *Ibidem*, p. 396.

77 *Itinerare eroice. 1877—1878*, p. 204-205.

78 *Ibidem*, p. 205.

79 Petru Vintilă și Petru Vintilă jr., *op. cit.*, p. 379.

80 *Itinerare eroice. 1877—1878*, p. 205.

81 Colonel dr. Florian Tucă, *op. cit., p. 175, 178, 183* ; Florian Argeșanu, Constantin Ucrain, *Tripticul vitejiei românești*, Editura Sport-Turism, București, 1977, p. 35.

* Militarii din trupele de cavalerie au luptat în cadrul Regimentului 8 călărași Suceava ; vezi General Radu Rosetti, *Călărașii din Valea Siretului în războiul de neatîrnare*, Imprimeria Națională, București, 1939.

82 Radu Rosetti, *Spicuiri din dosare...*, p. 10.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Locuitorii județului Bacău au participat la cucerirea independenței naționale nu numai prin tributul în sînge plătit pe cîmpiile din sudul Dunării [83], prin eroii rămași invalizi de război [84], soldați morți în spitalele temporare „de plăgi prin gloanțe" sau acasă la scurt timp după întoarcerea lor de pe front [85], ci și prin ofrandele și rechizițiile pentru aprovizionarea și înzestrarea armatei.

După mai bine de un an de război plin de numeroase rechiziții, mari sacrificii materiale și umane, la fel ca întreaga țară, populația Bacăului și a întregului județ, care întîmpinase de atîtea ori cu deosebită căldură transporturile de răniți [86], a făcut o primire deosebită soldaților și ofițerilor Regimentului 14 dorobanți, ziua de 13 august fiind „o adevărată sărbătoare a orașului" [87], iar la 8 octombrie 1878, „la intrarea triumfală a armatei în Capitala țării regimentul a trimis un detașament, cu drapelul, în forță de 60 oameni aleși din toate companiile" [88], iar municipalitatea Bacăului a mai delegat pe soldații Toader Pintilie și Chioaru Vasile din Regimentul 5 linie, răniți în cursul luptelor din sudul Dunării [89].

Într-o corespondență din București referitoare la acea zi, „Familia" scria la 9/21 octombrie 1878 : „Încă o pagină glorioasă în istoria Capitalei și a armatei va forma ziua de 8/20 octombrie de astăzi înainte va constitui o dată memorabilă în istoria țării".

După cum se arăta la Sesiunea solemnă comună a Comitetului Central al Partidului Comunist Român, Marii Adunări Naționale și activului central de partid și de stat consacrată sărbătoririi centenarului proclamării independenței de stat a României de la 9 mai 1977 „Dobîndirea independenței de stat a României nu a fost deci rezultatul unor împrejurări întîmplătoare sau al unei conjuncturi politice, nu a reprezentat un dar primit din afară, ci este rodul luptelor purtate timp de veacuri de înaintași, lupte care au culminat cu măreața victorie obținută în 1877 pe cîmpul de bătălie împotriva Imperiului otoman — ce a deschis o eră nouă în dezvoltarea liberă și independentă a patriei noastre" [90].

---

83 Colonel dr. Florian Tucă, Mircea Cociu, dr. F. Chirea, *Bărbați ai datoriei. 1877—1878. Mic dicționar*, Editura Militară, București, 1979, p. 38-39 ; 100-101 ; 245.

84 Marcel Ciucă, *op. cit.*, p. 489-502.

85 Arh. St. Bacău, fond Starea civilă, com. Buhoci, reg. nr. 30, act nr 5 ; com. Bucșești, reg. nr. 22, act. nr. 30 ; com. Cîrligi, reg. nr. 19, act nr. 22 ; com. Corbasca, reg. nr. 11, act nr. 80 ; com. Dărmănești, reg. nr. 22, act nr. 37 ; com. Filipeni, reg. nr. 22, act nr. 32 ; com. Fundu Răcăciuni, reg. nr. 13, act nr. 5 ; com. Galbeni, reg. nr. 13, act nr. 35 ; com. Găiceana, reg. nr. 24, act nr. 79, reg. nr. 25, act nr. 51 ; com. Mărăști, reg. nr. 21, act nr. 29, ș.a.

86 Petru Vintilă și Petru Vintilă jr., *op. cit.*, p. 246-247 ; Arh. St. Bacău, fond Primăria municipiului Bacău, dosar nr. 1/1878, f. 7, 13.

87. Arh. St. Bacău, *ibidem*, dosar nr. 143/1878, f. 17.

88 *Itinerare eroice. 1877—1878*, p. 206.

89 Arh. St. Bacău, fond Primăria municipiului Bacău, dosar nr. 12/1878, f. 4-5.

90 *Sesiunea Solemnă Comună a Comitetului Central al Partidului Comunist Român, Marii Adunări Naționale și activului central de partid și de stat consacrată sărbătoririi centenarului proclamării independenței de stat a României. 9 mai 1977*, Editura politică, București, 1977, p. 63.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Ideal multisecular al poporului român, cerință stringentă a progresului economic, politic și social, cucerirea independenței a constituit o strălucită încununare a luptei necontenite a maselor populare pentru libertate și neatîrnare, pentru afirmarea ființei naționale și propășirea pe plan economico-social împotriva exploatării și asupririi, împotriva dominați i străine.

Eroismul și abnegația armatei române, printre care și a soldaților și ofițerilor din Regimentul 14 dorobanți, grelele jertfe de sînge, sprijinul larg și neprecupețit al întregului popor — datorită căruia au putut fi depășite marile greutăți ale războiului — au constituit factorul hotărîtor în cucerirea independenței, au dat expresie voinței nestrămutate a întregului popor român de a-și cuceri independența și deopotrivă capacității sale de a-și realiza, cu orice sacrificii, idealul național.

LA PARTICIPATION DU REGIMENT 14 DOROBANTZ Á LA GUERRE POUR LA CONQUETE DE L'INDEPENDACE NATIONALE

— Résumé —

L'étude, fondée sur de nombreux documents d'archives et sur des ouvrages d'histoire récemment parus, prouve que la proclamation et la conquête de l'indépendace nationale de la Roumanie n'a pas été le résultat des circonstance favorables ou d'une conjuncture politique, que cette indépendance n'est pas un cadeau reçu de la part des grandes puissances réunies pour le Congrès de Berlin, l'été de 1878.

La conquête de l'indépendance d'etat de la Roumanie est due à l'héroisme de l'armée roumaine sur les fronts de l'autre côté du Danube, dans les luttes contre l'Empire ottoman, en 1877—1878. Dans ces combats, le Regiment 14 des dorobantz Bacău a eu une bien grande contribution, notamment a la conquête de la redoute Plevna et les exploits de ces soldats ont été relevés, à l'époque, par la presse étrangère, par les correspondants militaires européens, par Fr. Engels etc.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

MANIFESTĂRI ALE ALIANȚEI MUNCITOREȘTI-ȚĂRĂNEȘTI ÎN TIMPUL MAREI RĂSCOALE DIN 1907, ÎN JUDEȚUL BACĂU

de VASILE FLOREA

Aniversarea împlinirii a „75 de ani de la marea răscoală din 1907" este un prilej de a sublinia importanța acestei pagini glorioase din istoria socială a României și de a releva odată mai mult rolul țărănimii ca forță revoluționară întotdeauna de partea progresului și crearea premizelor unei trainice alianțe muncitorești-țărănești. Evoluția României în epoca modernă a dezvoltării sale istorice a structurat în așa fel gruparea forțelor de clasă încît coaliției burghezo-moșierești i se opunea masa celor mai largi pături populare, în primul rînd proletariatul și țărănimea, militante pentru înnoirea hotărîtă a societății.

Aflarea unei mari părți a țărănimii sub regimul unei exploatări care se exercită în forme dintre cele mai apăsătoare, prezența unor interese fundamentale comune ale proletariatului și țărănimii în raport cu cerințele dezvoltării țării pe calea progresului, precum și condițiile de formare, organizare politică [1] de existență ale clasei muncitoare au constituit tot atîtia factori care favorizau în mod obiectiv apropierea dintre cele două clase [2].

Și de aceasta mișcarea socialistă din România s-a arătat atît de receptivă față de problemele pe care le comporta chestiunea agrară și situația țărănimii [3]. Prevederile programatice ale P.S.D.M.R., în problema agrară și tezele orientative care și-au croit drum în arsenalul ideologic al mișcării socialiste [4] se deosebesc principial de prevederile formulate în programul partidelor de guvernămînt : conservator, și liberal. O cotitură importantă s-a produs din acest punct de vedere odată cu Congresul al V-lea al P.S.D.M.R., cînd problema agrară a dominat activitatea partidului.

Aici intervine și faptul că mulți muncitori din rîndul detașamentelor însemnate ale proletariatului aveau, la începutul sec. al XX-lea, interese economice la sate, unde dețineau loturi de pămînt. În județul Bacău se găseau în această situație muncitorii textiliști de la Fabrica Buhuși, minerii de la Comănești, muncitorii forestieri de pe Valea Tro-

---

1 Mișcarea muncitorească din România 1893—1900, Ed. Didactică București, 1965, p. 41-42.

2 Augustin Deac.

3 Alianța clasei muncitoare cu țărănimea muncitoare în România, Ed. Politică, București, 1969, p. 31-32.

4 I. C. Atanasiu, Pagini din istoria contemporană a României. 1888—1916, vol. I ; Mișcarea socialistă 1888—1900, București 1933, p. 190-195.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

tușului și chiar muncitorii ceferiști. Aceasta explică fondul de mare receptivitate al muncitorilor băcăuani pentru problemele satului, pentru frămîntările sociale ale țărănimii.

Interesul manifestat de mișcarea socialistă pentru problemele agrare făceau pe țărani deosebit de receptivi la propaganda socialiștilor. În unele sate, după exemplul muncitorilor de la orașe au început să se organizeze asociații ale țăranilor. Mai întîi asemenea asociații au luat ființă la periferia orașului Iași dar apoi s-au extins în județele Roman, Vaslui, Bacău și Putna. O susținută campanie petiționară au desfășurat țăranii din județele Bacău și Putna, unde activitatea propagandistică dusă de grupările socialiste era foarte vie. Cluburile socialiste [5] multe înființate înainte de 1900 se aflau, deseori, supuse loviturilor brutale ale administrațiilor locale percheziționate, devastate, bibliotecile confiscate iar membrii cercurilor urmăriți de poliție. Ideile însă nu pot fi oprite cînd pornesc la drum și flutură în furtună un vis de dreptate. Militanții găseau alte locuri de întîlnire, de multe ori case particulare. O asemenea casă se afla la Bacău, pe strada Cuza Vodă nr. 7, în care stătea cu chirie profesorul D. D. Pătrășcanu. În vremea aceea D. D. Pătrășcanu era un bărbat de 35 de ani, inteligent, cultivat și generos. Tot ce atingea această scăpărătoare personalitate căpăta vioiciune, lumină însorită și interes pasionat — spunea despre el Izabela Sadoveanu. Aici, în jurul unei mese pătrate din sufragerie aveau loc întîlnirile prietenilor socialiști ca Costache Ghindaru, fost secretar al lui Răducanu Rosetti, pe cînd acesta, pe vremuri hatman al Moldovei, devenise președinte al Divanului Ad-hoc al Unirii, C. Stere, deputat socialist Garabet Ibrăileanu, cîte odată Dobrogeanu Gherea, cea mai marcantă personalitate a mișcării muncitorești din țară din acea vreme. Se mai aflau aici profesorul de matematică Răianu, de la Iași, lucrători de la Căile Ferate din Bacău, Adjud, Mărășești, iar de la Pașcani erau nelipsiți mecanicul de depou Wenceslay Chizec și muncitorul ceferist Vasile Timofte. Aceștia din urmă,, autodidacți însetați de învățătură, cu o vorbire cursivă, și densă, erau propagandiști convinși ai revoluției proletare. Unii veneau din comuna Mărgineni, muncitori cu ziua la ateliere, alții din Blăgești, Fîntînele și alte numeroase sate din împrejurimi. Chestiunea țărănească și temele legate de economia agrară formau subiectele care aveau prioritate și consumau cea mai mare parte din timpul acestor întruniri. Situația economico-socială a sătenilor din județul Bacău era tot atît de precară ca și a celor din județele situate în nordul Moldovei. Deși Bacăul era un județ cu o oarecare pondere industrială mai ales în urma măsurilor de încurajare luate din 1887 [6] și accentuate în urma adoptării tarifului vamal [7] din 1904, ea nu ajunsese însă la un stadiu de dezvoltare care să-i permită să absoarbă numărul mare de țărani fără pămînt și cu pămînt

5 Vezi D. Mihoc, Despre rolul Cluburilor socialiste în pregătirea răscoalei din 1907, în Studii X (1957), nr. 2, p. 37.

6 C. Botez, L. Eșanu, I. Saizu, Județul Bacău pagini memorabile din lupta maselor, Bacău 1971.

7 Iulia Vă ărașu, Industriile grele ale județului Bacău și dezvoltarea lor în anii socialismului, p. 29 ; Carpica, 1970 p. 153-155.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

puțin. Majoritatea suprafeței arabile și forestiere era concentrată în posesia unui număr restrîns de moșieri [8], în timp ce masele producătoare ale țărănimii, fiind lipsite de pămînt sau posedînd fâșii insuficente, nu-și puteau asigura existența [9]. Ponderea marii proprietăți moșierești era mai ridicată în părțile de șes, de pe Valea Bistriței și Siretului, adică acolo unde ridicarea la luptă din martie avea să fie deosebit de puternică. În goana lor nelimitată după profit, arendașii s-au constituit în puternice trusturi, exercitînd asupra țăranilor presiuni. Trustul Fischer, de exemplu, deținea în arendă în Moldova pe o întindere ce cuprindea 10 județe — inclusiv județul Bacău suprafața enormă de 237.863 ha [10]. Sub raportul consecințelor sale sistemul arendășiei constituia un factor de agravare și de ascuțire a contradicțiilor de clasă în satele județului Bacău. Spolierea țărănimii băcăuane era tot atît de mare și apăsătoare cu cît ea avea loc în condițiile unei scăzute productivități a muncii. Răscoalele țăranilor din 1888 și din 1894, atinseseră intensități maxime în satele județului Bacău [11] și ele s-au dovedit a fi verigă de legătură cu marea răscoală țărănească din 1907, la care sătenii băcăuani vor participa cu o deosebită forță. Primele agitații ale țăranilor din județul Bacău se vor produce la 4 martie pe direcția undei de propagare a răscoalei de la nord spre sudul Moldovei [12] în zona centrului industriei textile, la Buhuși [13].

În zorii zilei de 4 martie, pe străzile mizere ale tîrgului s-au adunat grupuri de țărani cărora li s-au alăturat peste 250 de muncitori de la fabrica de postav din localitate, îndreptîndu-se spre poștă de unde au trimis o telegramă primului ministru prin care se cerea pămînt și înlesnirea traiului. La 5 martie s-au ridicat la luptă țăranii din Costișa, Podoleni, Orbic și Zănești. Alături de ei, au pornit la răscoală și plutașii de pe Bistrița. Mulțimea răsculată aștepta într-o atmosferă tensionată răspunsul la telegrama adresată guvernului. Întrucît situația devenise critică, pentru asigurarea securității lor, țăranii tăiaseră firele telefonice,

---

8 G. D. Creangă, Proprietatea Rurală în România, București, 1907, p. XLVI-XLVIII.

9 Vezi opinia lui C. Garoflid, Problema agrară și dezvoltarea ei, Buc., 1908, p. 40-41, iar C. Stere în „Viața Românească" an. I, nr. 10/1906, vol. II, p. 620, susține că numărul proprietarilor în România care dețineau suprafețe mai mari de 100 ha erau de 3 820 de persoane : vezi și Marea răscoală a țăranilor din 1907, Edit. Acad. R.S.R., Buc., 1967, p. 38-39.

10 Referindu-se la trusturile arendășești constituite în Moldova „Frankfurter Zeitung" din 26 martie 1907, scrie că numai cei cinci frați Fischer au luat în arendă, încă din 1902—1903, o suprafață de 138.423 ha de pămînt arabil pentru care au plătit aproape 3 milioane franci pe an. În prezent (1907 — n.n.) scrie gazeta — acest trust include 69 de moșii, cu o suprafață arabilă de 254.000 ha, pentru care se plătește o arendă anuală de 3,5 milioane de franci. Mai mult de jumătate din suprafața moșiilor din România este arendată unor străini și anume 880.000 ha dintr-un total de 1.145.000 ha.

11 Vezi C. Botez, L. Eșanu, I. Saizu, Județul Bacău, pagini memorabile din lupta maselor, București, 1971, p. 40-43.

12 M. Badea, I. Ilincioiu, Răscoala țăranilor din România, Editura Politică, București, 1967, p. 44.

13 N. Cepoiu, Refacerea P. S. D. din România 1900—1910, Editura Științifică București, 1966, p. 157-158.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ca autoritățile să nu poată apela la jandarmerie spre a înăbuși răscoala. Între timp, la Costișa răsculații au forțat pe arendașul pădurii să încheie un contract de vînzare a lemnelor la prețul stabilit de ei [14]. În ziua următoare, 6 martie, mișcarea locuitorilor din Buhuși și de la periferia tîrgului a atins punctul de mare intensitate, coloanele de țărani au forțat cordoanele de jandarmi și au pătruns în centrul localității.

Ca și în zilele precedente, țăranilor li s-au alăturat lucrătorii fabricii de postav. Încercările jandarmilor de a opri pătrunderea în localul primăriei și în casa arendașului au rămas fără rezultat. S-au produs ciocniri între răsculați și armată în centrul orașului, unde răzvrătiții manifestau în fața casei directorului fabricii de postav. La 7 martie au sosit la Buhuși un batalion din Regimentul 14 Roman și un detașament din Regimentul 15 Războieni. În fața celor 450 de soldați care patrulau pe străzile tîrgului, după cîteva încercări ale țăranilor de a reveni în centrul orașului, ei sînt constrînși să se retragă în fața gloanțelor [15]. Evenimentele desfășurate la Buhuși constituie un moment important în lupta comună susținută de țărani și muncitori. Ele au contribuit la apropierea dintre țărani și lucrători și au constituit un preludiu la alianța trainică dintre clasa muncitoare și țărănime, în lupta lor comună pentru dreptate socială și independență națională. Răscoala țăranilor de la Buhuși, despre care care eminentul militant socialist Jean Jaurés scria la 12 martie în ziarul L'humanite că a „devenit centru de iradiere a răscoalei și în alte localități", au avut o importanță deosebită pentru evoluția evenimentelor în județele învecinate. Masarea trupelor la Buhuși și reprimarea răscoalei n-a putut înfrînge spiritul de luptă al maselor de țărani sprijinite de muncitorii textiliști și din alte întreprinderi ale județului. La Budeștii-Precistei, din apropierea Buhușului, țăranii au dezarmat pe arendaș și contabil, silindu-i să le plătească drepturile ce li se cuveneau de pe urma muncilor fectuate [16].

Însemnate documente de arhivă înregistrează, printre altele, la începutul lunii martie, mișcările țăranilor din Valea lui Ion, Gîrleni, Berești, Pădureni, Climești, Blăgești și alte localități. Blăgești, prima comună în care a izbucnit răscoala în cadrul domeniilor Epitropiei Spitalului Sfîntul Spiridon din Iași, a preocupat atît de mult conducerea acestei instituții încît a editat și difuzat în toate localitățile unde avea moșii, manifeste solicitînd abținerea de la orice acțiune potrivnică. Aici ciocnirea dintre țărani și forțele de represiune a atins cote dramatice [17]. Cotidianul englez „The Times", în numărul din 25 martie dădea amănunte despre mișcarea revoluționară țărănească din România : „La Blăgești, în județul Bacău, a avut loc ciocniri serioase între țărani și trupe. Acestea din urmă, fiind atacate, au tras în țărani, omorînd 14 dintre ei, iar firele de telefon și telegraf au fost distruse de țărani".

---

14 C. Botez, L. Eșanu, I. Saizu, Op. cit. p. 50-51 ; N. Copoiu, op. cit., p. 156 ; vezi Studii nr. 3/1953, p. 183 ; nr. 2/1947, p. 26.

15 C. Botez, L. Eșanu, I. Saizu, op. cit., p. 53 ; D. Berlescu, C. Botez, I. Saizu, Buhuși. Din istoricul fabricii și localității, Bacău, 1971, p. 97-99.

16 Ibidem, p. 100.

17 M. Badea, I. Ili iu, Op. cit., p. 45.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Sub titlul „Războiul țărănesc din România", ziarul german Berliner Lokal-Anzeiger [18] scria că „întreaga regiune dintre Prut și granița Bucovinei se află în stare de rebeliune fățișă. Ia Lespezi și Blăgești, continuă Anzeigner „au avut loc lupte între țărani și armată și 14 țărani au fost uciși, iar județul Bacău este în plină răscoală" [19].

Relatînd pentru „Neamul românesc" al lui N. Iorga despre represiunea sălbatică din satul Blăgești, un lector local al revistei își încheia scrisoarea din 9 martie 1907, cu blestemul din zguduitorul articol al savantului român : „Dumnezeu să-i ierte". „Cînd am auzit trista veste mi-am adus aminte de cuvintele dvs. : „Să-i ierte Dumnezeu pe cei care au cerut pîine și au primit gloanțe, în veci să nu-l ierte pe ucigașul lor".

Autoritățile au inclus articolul lui Iorga printre materialele propagandistice incendiare, iar ziarul conservator „Patriotul" l-a considerat pe autor vinovat de crimă de lésenațiune. Unele ziare străine, de largă audiență, ca ziarul parizian „Le Temps", sau ziarul vienez „Die Zeit" l-au considerat vinovat moral pentru vărsarea de sînge. Iorga va răspunde acestor acuzații în ziarul francez „Le courier european" arătînd „cauzele reale ale turburărilor agrare sînt de ordin social. Răscoala a fost provocată de mizeria și de acumularea de-alungul vremii a urii imense care se revarsă astăzi".

Această mizerie economică și ură accentuată de-a lungul timpului a făcut ca răscoala să cuprindă și satele de pe Valea Trotușului din zona de deal și de munte, în mod deosebit comunele Comănești, proprietate a lui Nicolae Ghica, Brusturoasa a principelui Știrbei și Bereștii-Tazlău, Cleja și Somușca care aparțineau lui M. Hanuța. La Valea Seacă, proprietatea principesei Schoenburg este atacată. Arendașul Condopol care voia să fie ales primar, este alungat. În jurul Bacăului lupta țăranilor începe să se concentreze cu o intensitate crescîndă, de la Fîntînele, unde principesa de Schoenburg avea una din moșii și Gîrleni spre Lespezi și Itești. Agitații persistente sub lozinca „Vrem pămînt" s-au semnalat și în a doua decadă a lunii martie, în localitățile apropiate de Blăgești ca Băsești, Schitu Frumoasa, Pîrjol, iar înspre sud-est, la Tarnița" [20].

Dublul fapt că în 1907 prefectul P. C. Cantili a fost schimbat cu Radu Porumbaru și că în comunele Letea Veche, Călugăra Mare, Luizi Călugăra, Petricica și Mărgineni au fost înregistrate acțiuni ale țăranilor însoțite de cereri pentru pămînt, demonstrează existența unui puternic spirit de frondă și în orașul Bacău a căror întreprinderi își procurau forța de muncă din zona demografică înconjurătoare.

În acest context autoritățile austro-ungare din Transilvania urmăreau cu atenție desfășurarea răscoalei din satele județului Bacău, în zona de frontieră a comunelor Hîrja, Poiana Sărată și Ghimeș. Ele au concentrat în această zonă forțe militare în scopul înăbușirii oricărei încercări de extindere a răscoalei.

---

18 Berliner Lokal-Anzeiger din 21 martie 1907.
19 Ibidem.
20 Marea răscoală a țăranilor din 1907, p. 225-226.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

În Transilvania situația era încordată deoarece exploatării sociale a maselor populare i se suprapunea și asuprirea națională. De aici îngrijorarea profundă a autorităților austro-ungare și măsurile extrem de severe luate la zona de frontieră din regiunea montană a județului Bacău.

Comandamentul districtului 7 Jandarmi strîngea zilnic informații despre mersul răscoalei și despre starea de spirit a populației avută sub control.

Înfrîngerea răscoalei țăranilor din județul Bacău a fost efectul măsurilor de reprimare luate de guvernul liberal condus de A. D Sturdza. Corespondentul ziarului „Daily Telegraph" afirmă într-o telegramă trimisă din capitala României că „ În prezent în concepția guvernului român nu poate fi vorba de reforme ci numai de represiune". Corespondentul englez, bine informat, reda opinia fruntașului conservator P. P. Carp, care afirmase în parlament că el se opune oricărei reforme și propune ca unică soluție a situației represiunea. Liberalii au acceptat punctul de vedere carpist și au trecut, din ordinul lui Averescu, la reprimarea brutală a răsculaților.

Sînt semnificative în acest sens amplul comentariu din ziarul grec Estia, care făcînd bilanțul ciocnirilor dintre țărani și armată în județul Bacău arăta : „în cursul unor ciocniri violente în județul Bacău au fost uciși în total 42 de țărani și 400 au fost răniți". Iată, așadar un bilanț trist al unui nobil efort uman de eliberare socială făcut de locuitorii satelor din județul Bacău care a impresionat profund și opinia publică din Balcani".

Comentarea favorabilă a țăranilor răsculați a evenimentelor din județul Bacău, cu accentul pe localitățile Blăgești și Buhuși, în cotidianul de mare tiraj ca „The Times", „Daily Telegraph", „Frankfurter allgemeine Zeitung", „L'humanite", „Berliner Anzeiger" etc., subliniază ecoul internațional al răscoalelor țărănești și îngrijorarea opiniei publice mondiale de măsurile brutale luate de autorități.

Sprijinul acordat de clasa muncitoare țărănimii răsculate, elocvent demonstrat de focul răscoalei țăranilor din localitățile județului Bacău — se datora faptului că atît clasa muncitoare cît și masele țărănești luptau pentru aceleași mari obiective de dreptate socială, pentru libertate. Proletariatul, deși încă puțin numeros, a văzut în țărănime un important potențial revoluționar, alături și sub conducerea clasei muncitoare, capabil să dea lovituri puternice, decisive, orînduirii burgheze.

„Răscoala a dezvăluit — așa cum aprecia secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, marile energii revoluționare ale țărănimii, înscriind o pagină glorioasă în istoria marilor bătălii sociale purtate de poporul român, în jurul marii răscoale manifestîndu-se puternic colaborarea și solidaritatea de luptă a muncitorimii cu țărănimea".

Răscoala a demonstrat, totodată, că fără alianța și conducerea clasei muncitoare, lupta țărănimii pentru dreptate și libertate socială nu putea fi încununată de izbîndă. În perspectiva istoriei se impunea deci cu necesitate înfăptuirea alianței dintre clasa muncitoare și țărănime, alianță care a devenit cea mai puternică forță socială și politică a societății noastre.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

MANIFESTATIONES DE L'ALLIANCE DES TRAVEAILLEURS ET PAYSANS PENDENT LA GRAND RÉVOLTE DE 1907 DANS LE DISTRICT DE BACĂU

— Résumé —

Le district de Bacău a connu les ébranlements de la grand révolte des paysans de 1907. On est connu que dans les villages du district eut lieu une intence activité des cercles socialistes parmi les paysans, ce qui a contribué au developpemtnt de leur conscience revolutionaire.

Le mouvement socialiste a mis le fondement de l'alliance entre les travailleurs et les paysans pendant la grande révolte de 1907. Ainsi, à Buhuși et Blăgești même fort du combat des travilleurs et des paysans ont fraternisé, en lutânt tout ensemble contre les oprimateurs. Un nouvel aspect est le fait que sur toute l'étandue du district de Bacău on constate, plus au moins, tel manifestations de l'alliance entre les paysans et le travailleur au cours de la lutte acharnée contre les boyards.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

PROCOPIE STRAT — COMBATANT DIN PRIMUL RĂZBOI MONDIAL

de ELENA ARTIMON

Între ofiţerii ce s-au distins în luptele purtate în timpul războiului pentru întregirea neamului se numără şi colonelul Procopie Strat, fiu al meleagurilor băcăuane [1].

Procopie Strat s-a născut la 29 martie 1889 în satul Roşiori, comuna Poienile de Jos, fostul judeţ Roman, dintr-o familie de ţărani simpli [2]. După terminarea cursurilor şcolii primare din satul natal, urmează liceul la Roman, apoi dovedind înclinaţii către armată va urma o şcoală militară.

În anul 1911 activează ca soldat în cadrul Regimentului 16 Suceava, iar de la 1 octombrie îl întîlnim ca elev al Şcolii militare de infanterie [3].

Fire ambiţioasă, cinstită, corectă, devotată total cauzei poporului, iubitor de ţară şi dornic s-o apere oricînd, Procopie Strat urcă cu uşurinţă treptele erarhiei militare. Înaintat sublocotenent la 23 iunie 1913 în Regimentul 16 Suceava, locotenent la 1 iulie 1916, căpitan la 1 septembrie 1917 în cadrul aceluiaşi regiment, apoi la 24 noiembrie 1923 maior în cadrul Regimentului 83 Infanterie şi Corpului 6 Armată, el avea să ajungă în ianuarie 1934 locotenent-colonel în cadrul aceloraşi unităţi militare, iar în iunie 1938 colonel în cadrul Batalionului 6 „Vînători de munte" [4].

În momentul izbucnirii primului război mondial Procopie Strat se afla în cadrele armatei şi a luat parte în calitate de comandant de oşti la luptele pentru întregirea neamului. În acest război, jertfa — este rănit în luptele de la Cîrstişte-Români şi la Coşna-Tg. Ocna [5] — şi vitejia colonelului Strat, nu au fost singulare. Ele s-au împlinit generalizate

---

1 Toată documentaţia (actele de naştere, căsătorie, deces, foaia matricolă, brevete, ordine şi medalii, fotografii, corespondenţă, uniforme militare etc.) referitoare la colonelul Procopie Strat se află în colecţia Muzeului judeţean de istorie şi artă Bacău, inventariate la nr. 410-434, 813-822, 19 970-19 984 şi 25 301-25 304. Aceste obiecte au ajuns la muzeul băcăuan, datorită bunăvoinţei tovarăşului Tiberiu Rebreanu, fratele mai mic al scriitorului Liviu Rebreanu şi al martirului din 1917 Emil Rebreanu, căruia îi mulţumim şi pe această cale. Procopie Strat a fost cumnat cu fraţii Rebreanu ca urmare a căsătoriei lui cu Maria-Ludovica Rebreanu în mai 1919.

2 Muzeul judeţean de istorie şi artă Bacău. *Colecţia de documente*, inv. 417. În prezent localitatea Roşiori este centru de comună şi face parte din judeţul Bacău.

3 *Idem*, inv. 416.

4 *Ibidem*.

5 *Idem*, i 431.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

pe toate cîmpurile de bătaie, la fiecare pas, în orice atac şi la orice rezistenţă. *Ordinul Mihai Viteazul, cl. III-a* i-a fost conferit ca o răsplată supremă pentru toate luptele purtate cu bărbăţie, adăugîndui-se altor

Fig. 1. — Procopie Strat în grad de lt. colonel.

cîtorva ordine şi medalii primite pînă atunci. Astfel, Înaltul Decret cu nr. 1 264/25 martie 1920 prin care i s-a conferit lui Procopie Strat ordinul militar *Mihai Viteazul, cl. III-a,* preciza următoarele „Dorind a răsplăti meritele locotenentului Strat Procopie, din Regimentul 16 Infanterie, pentru vitejia şi avîntul cu care şi-a condus compania în luptele de la Kick Racos, Szt. Myhaly (Transilvania), Edera, Goioasa, Piscul cu Pini, Buturugeni şi Gîşteni, în 1916. S-a distins în mod deosebit în lupta de la Edera şi Goioasa, cînd fiind cu compania în avangardă, a atacat pe vrăjmaş cu impetuozitate, i-a cucerit poziţiile şi a capturat peste 500 prizonieri şi material de război, în luptele de la Piscul cu Pini, cînd fiind înconjurat de inamic a rezistat cu îndîrjire pe poziţie, respingînd atacurile vrăjmaşului timp de 48 de ore, pînă la sosirea trupelor de aju-

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

tor cu care atacînd a cucerit Piscul cu Pini, precum și în luptele de la Gîșteni, unde contraatacînd pe inamic, cade rănit în fruntea unității ce o comanda" [6] (fig. 1/2).

Procopie Strat a fost un comandant sever, dar totodată un bun camarad față de cei cinstiți și iubitori de țară. În mijlocul furtunii și prin ploaia de gloanțe el trecea obișnuit călare, în fruntea unității sale, dîndu-i răsuflu de epopee românească pînă la victorie, chiar și în ceasul cînd a fost rănit. Nu s-a cruțat deloc. A egalat sufletele ostașilor cu sufletul său și așa făcînd nu a pierdut nici o luptă din cele 25 pe care le-a purtat [7]. În toiul luptelor îmbărbăta ostașii și lupta cot la cot cu ei. Întotdeauna el a prețuit virtuțiile soldatului și a crezut în posibilitățile lui uriașe de jertfă pe cîmpul de luptă.

Sincer, îndatoritor, Procopie Strat ardea în foc pentru un camarad ca să-l ajute. Nu lăsa pe cel căzut în prăpastie, îl ridica dîndu-i suflet și inimă.

Prin tot ce a făcut în slujba patriei și poporului din seva căruia se trage a demonstrat calitățile ce-i sînt proprii unui ostaș român.

Pentru faptele de eroism și abnegație săvîrșite în timpul războiului de întregirea neamului, precum și pentru activitatea desfășurată în cadrul armatei după terminarea războiului, colonelului Procopie Strat i-au fost conferite numeroase ordine, medalii și decorații [8], dintre care amintim următoarele [9]: ordinul *„Steaua României"* cu spade în gradul de cavaler [10] (fig. 1/1), ordinul *„Coroana României"* cu spade în gradul de ofițer [11], ordinul militar *„Mihai Viteazul" cl. a III-a* [12] (fig. 1/2), crucea de război italiană *„Merito di Guerra"* [13] (fig. 1/3), *„Crucea comemorativă a războiului 1916—1918"* (fig. 1/4), *furajera „Steaua României"* [15], *ordinul „Steaua României" în grad de ofițer* [16] și altele [17].

După terminarea războiului, Procopie Strat (în mai 1919 se căsătorește cu Maria-Ludovica Rebreanu și se va stabili pînă la sfîrșitul vieții în Ardeal) își continuă activitatea pe tărîmul militar în cadrul Regimentului 83 Infanterie și al Batalionului 6 „Vînători de munte" din Beiuș în calitate de comandant de oști.

Datorită calităților sale, a fost apreciat și iubit nu numai de militari, dar și de toți civilii, fiind bun animator al vieții spirituale și culturale românești.

---

6 *Idem*, inv. 428.
7 *Idem*, inv. 410-434, 813-822.
8 Ordinile, medaliile și decorațiile sînt inventariate la numerele 19 974-19 984.
9 Am enumerat în ordinea anilor cînd au fost primite, respectiv 1918, 1919, 1920, 1921, 1922, 1931 și 1940.
10 *Colecția de documente*, inv. 426/19 976.
11 *Idem*, inv. 427/19 977.
12 *Idem*, inv. 428/19 974.
13 *Idem*, inv. 429/19 975.
14 *Idem*, inv. 431/19 979.
15 *Idem*, inv. 432.
16 *Idem*, inv. 434.
17 Mai amintim *„Victoriei"*, *„Peleș"* și *„Semnul onorific"*.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

1

2

3

4

Fig. 2. — Insemne militare care au aparținut col. Pr. Strat: 1. Ordinul „Steaua României"; 2. Ordinul „Mihai Viteazul" cl. a III-a; 3. Crucea de război italiană „Merito di Guerra"; 4. Crucea Comemorativă a Războiului 1916—1918.

http://www.cimec.ro http://cimeabc.ro

În presa vremii au apărut o serie de articole în care se făceau aprecieri la adresa colonelului Procopie Strat. Astfel, în articolul „*Un om și un militar*“ [18] printre altele se precizează că : „În timpul războiului de întregire a neamului, moldoveanul Strat, la Oituz, la Govora, Piscul cu Pini a rămas stîncă de granit în cele mai cumplite bătălii, în fruntea companiei și batalionului său...

Ceea ce a făcut pe Valea Uzului sînt fapte de eroism legendar. Și a fost răsplătit așa cum se răsplătesc cei aleși. O cruce i s-a pus pe piept și o pelerină de cavaler al ordinului „Mihai Viteazul“ îi flutura pe umeri în zilele mari, de sărbătoare națională, iar cîteva străzi îi poartă numele“.

Dar nu după prea mult timp de la terminarea primei conflagrații mondiale, deasupra Europei începuseră să plutească din nou nori negri amenințători pentru destinele popoarelor care cu atîtea jertfe își întregiseră hotarele și-și dobîndise o oarecare independență. Începînd din deceniul al doilea al secolului XX, fascismul capătă teren tot mai larg pe întreg continentul european. Ca urmare acestei situații atmosfera din Europa era foarte încordată. România, datorită bogățiilor sale naturale și poziției strategice pe care o ocupa în această parte a continentului european, a devenit mai mult ca oricînd, 1939—1940, un obiectiv foarte important în planurile de expansiune ale Germaniei. Dar țara noastră era vizată nu numai de Germania ci și de Ungaria hortistă, care urmărea cucerirea Transilvaniei.

Pămîntul nostru strămoșesc trebuia apărat cu orice preț. Armata trebuia să-și facă datoria.

În această situație de încordare și colonelul Procopie Strat trebuia să fie din nou prezent la datorie, acolo unde țara îl chema. Va pleca din Beiuș să-și facă datoria, tot așa cum și-a făcut-o și altădată. Dar plecarea lui a fost regretată de toți cei care l-au cunoscut. Spicuim doar cîteva aprecieri din partea diverselor persoane, care i-au adresat scrisori colonelului Procopie Strat, regretînd plecarea acestuia din Beiuș „Noi știm că armata este oricînd gata de datorie și nu caută unde și în ce împrejurări este chemată să se jertfească pentru neam și țară. Urmînd acestei eroice și sfinte chemări plecați dintre noi, care eram atît de fericiți văzînd pe reprezentantul armatei în Beiuș, unul din cei mai vrednici, cum dădea impuls, punea suflet și viață în toate manifestările vieții românești din această veche cetățuie a sufletului românesc“ [19], sau „...sentimentele dvs. de patriotism și românism, au fost pentru mine izvoare vii de energie, de curaj și imbolduri de creații... Dumneavoastră mi-ați dat cele mai curate imagini artistice, iar sentimentele și căldura patriotică din cîntecele mele sînt izvorîte din focul

---

16 Nu putem spune cu exactitate în ce ziar a apărut acest articol, deoarece nouă ne-au parvenit doar fragmente de ziar. Știm doar că articolul menționat a apărut într-un ziar din 8 iulie 1940, de bună seamă ziar local ce apărea în Ardeal, și e dedicat colonelului Procopie Strat cu prilejul împlinirii vîrstei de 50 ani.

19 Scrisoarea este datată la 23 aprilie 1940 și e semnată de directorul liceului român unit „Samuil Vulcan“ din Beiuș. *Colecția de documente*, înv. 422.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

sufletului dvs....“ [20], iar un subaltern preciza că „...ați fost întotdeauna cu mîna largă alinînd dureri și suferințe, ori punînd piatră de temelie unde era nevoie“ [21]. Așadar colonelul Procopie Strat a trebuit să plece împreună cu unitatea pe care o comanda — Batalionul 6 „Vînători de munte“ — să apere hotarele țării.

Dar împotriva voinței poporului român, în urma odiosului Dictat de la Viena din 29/30 august 1940, partea de nord a Transilvaniei a fost alipită Ungariei hortiste.

Acest act necugetat a lovit puternic întreaga suflare românească, care a protestat vehement împotriva nedreptății făcute poporului nostru.

Iată deci că, eroul din primul război mondial, după ce a văzut atîtea jertfe în anii 1916—1918 și cînd era convins că națiia română își va desfășura o viață liniștită în granițile ei firești, se afla din nou în fața unei situații foarte dureroase pentru țara și neamul din seva căruia se trăgea. La aflarea acestei triste vești, colonelul Procopie Strat a fost lovit groaznic în mîndria lui de român, a suferit enorm.

Caracterizîndu-l și arătîndu-i indignarea față de această nedreptate făcută poporului român, ziarul „România nouă“ din 19 aprilie 1941 scria următooarele: „Colonelul Procopie Strat arăta la întoarcerea din zona respectivă ca un om pierdut. Lovitura ce a primit-o țara noastră l-a rănit adînc de tot. La toate s-ar fi așteptat, dar la asta nu. Cum, dînsul care a cunoscut urgia blestemată a calvarului din Moldova, unde românii s-au bătut pe viață și pe moarte să fie nevoit acum să asiste la sfîșierea hotarelor noastre, fără să-i fie îngăduit a ridica spada împotriva celor ce ne-au izbit cu spada? Să de-a ordin flăcăilor săi să părăsească în mîinile dușmanilor meleagurile pentru care au sîngerat atît moșii și strămoșii noștri? Asta nu! Nu putea să o înțeleagă. Și într-un moment dat, se gîndi să rămînă pe loc împotriva tuturor ordinilor, orice s-ar întîmpla. Dar își aduse numai decît aminte cît de mult prețuiește în oștire executarea ordinului primit. Și dînsul e un ostaș desăvîrșit, deci nu poate face altfel“ [22].

Puțin timp după acest trist eveniment din istoria poporului nostru și ca un protest împotriva politicii duse de regimul burghezo-moșieresc, la 31 ianuarie 1941, colonelul Procopie Strat demisionează din cadrul armatei, trecînd ca ofițer în rezervă.

Ultimii ani ai vieții și-i petrece la Cluj, apoi la Sibiu, unde dealtfel este înmormîntat.

Modestia ce l-a caracterizat întotdeauna, l-a îndemnat ca în ultimile clipe ale vieții, cînd era în toate facultățile mintale, să ceară să fie înmormîntat cît mai simplu, în rînd cu soldații, fără pompă și onoruri deosebite [23]. Profesorul Mihai Pop de Bruchental, care i-a dedicat

---

20 Scrisoare din 24 aprilie 1940, semnată de prof. Mihai Pop de Bruchenthal. *Colecția de documente*, inv. 422.

21 Scrisoare tot din 24 aprilie 1940 semnată de un subaltern (semnătură indescifrabilă). *Colecția de documente*, inv. 422.

22 *Idem*, inv. 818.

23 *Idem*, inv. 818.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

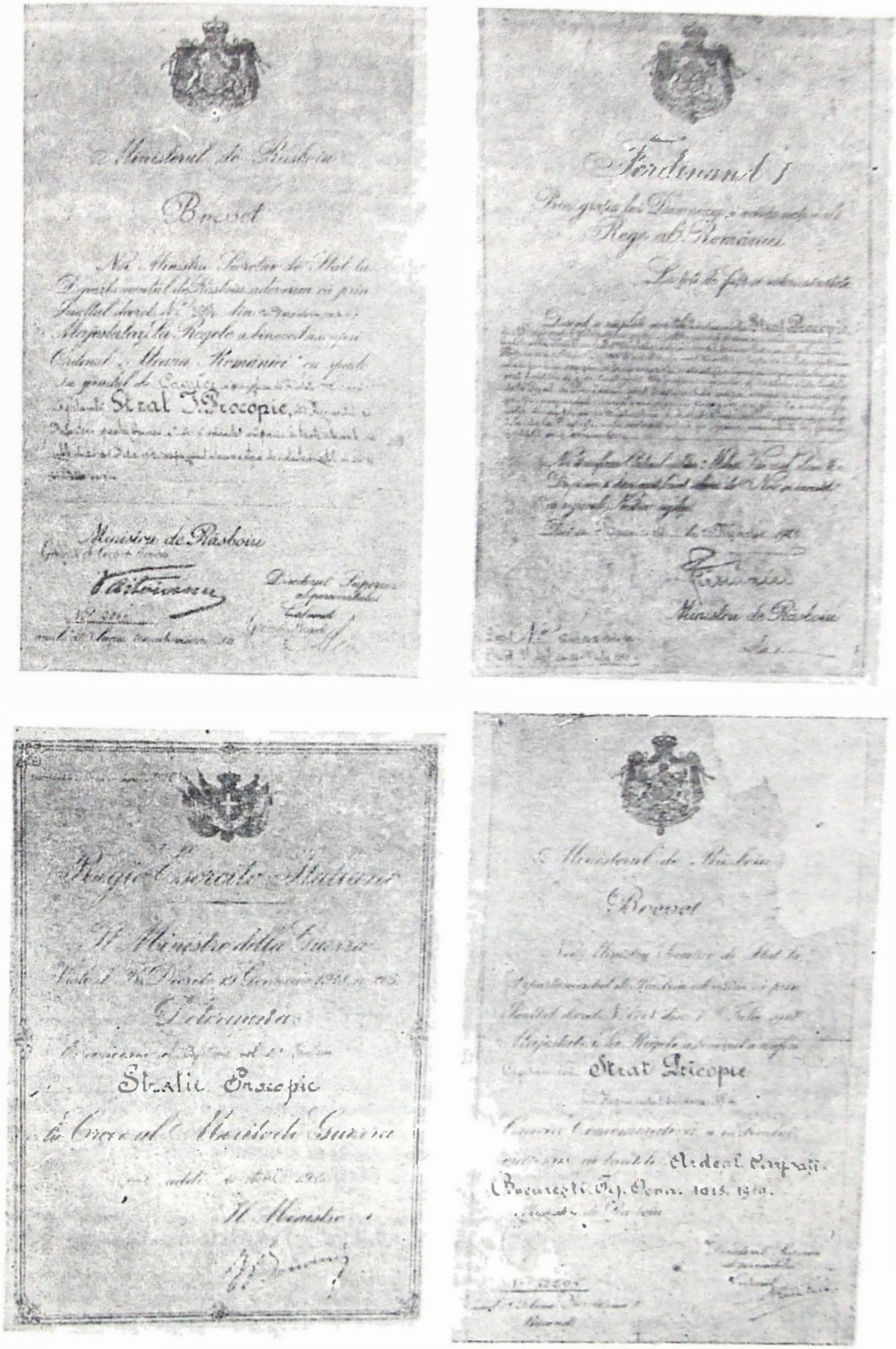

Fig. 3. — Brevete militare prin care i-au fost acordate col. Pr. Strat ordine, medalii şi decoraţii.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

cîntecul „Poemul Deşteptării", îl caracteriza în articolul *S-a frînt un falnic stejar* astfel: „Şi-a iubit ţara pînă la sacrificiu, şi-a stimat prietenii şi camarazii ca pe fraţii lui, şi-a iubit ostaşii şi subalternii ca un părinte, pe copiii săraci şi nevoiaşi i-a ocrotit ca un tată; la datorie, deşi, a fost comandant, a fost primul, iar de la serviciu a plecat ultimul; a fost exemplu de conştiinciozitate şi cinste; a fost aspru dar

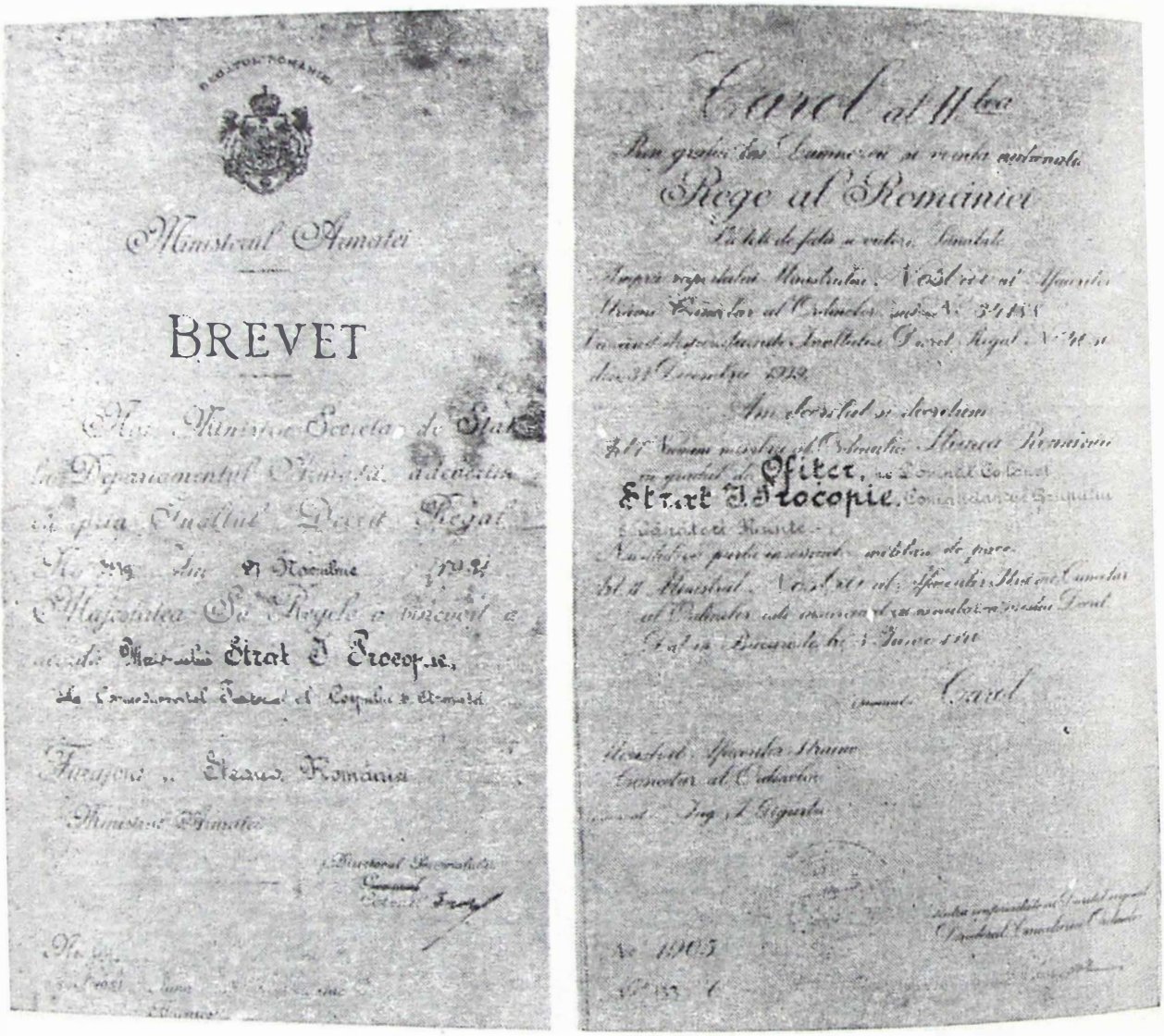

Fig. 4. — Brevete militare prin care i-au fost acordate col. Pr. Strat ordine, medalii şi decoraţii.

drept, crud şi nemilos cu cei răi, dar blînd şi milos cu ostaşii buni şi demni" [24].

Frămîntat de gînduri nobile pentru patria străbună, pentru destinele de libertate şi dreptate ale poporului român, cînd putea încă să mai trăiască ca să se bucure de libertatea deplină pentru care a luptat

24 Ziarul *„Glasul Bihorului"*, 1943, p. 4, inv. 813.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

atît de mult, la vîrsta de 54 de ani, colonelul Procopie Strat moare, s-au ca să folosim cuvintele unui camarad „se prăbuşeşte ca un stejar a cărui coroană era deopotrivă admirată de oameni şi bătută de furtuni, dar ale cărui rădăcini erau înfipte adînc în inimile tuturor celor care l-au cunoscut şi iubit“ [25].

PROCOPIE STRAT UN COMBATANT DE LA PREMIÉRE GUERRE MONDIALE

— Résumé —

Dans cet article l'auteur présente quelques témoignages documentaires sur un combatant de la premiére guerre mondiale, le colonel Procopie Strat, habitant du départemént de Bacău.

Pour son héroisme et se abnégation accomplis pendant la guerre et pour son activité déplayée dans l'armée, le colonel Procopie Strat a reçu des nombreux ordres, médailles et decorations, parmi les quelles : l'ordre „Steaua României“, „Coroana României“, „Mihai Viteazul“, cl. III-e, la croix commémorative de la guerre de 1916—1918, la croix de la guerre „Merito di Guerre“, etc.

Comme atitude du protest contre le Dictat de Vienne, Procopie Strat a démissioné de l'armée en janvier 1941, et peu temps aprés il est mort à l'âge quand il pouvait encore lutter pour la liberté et l'independance de son pays.

LEGENDES DES FIGURES

Fig. 1. — Procopie Strat en grade de licutenant-colonel.
Fig. 2. — Des distinctions militaires qui ont appartenu au colonel Pr. Strat : 1. L'ordre „L'étoile de la Roumanie“ ; 2. L'ordre „Michel Le Brave“ III éme classe ; 3. La croix de guerre italienne „Merito di guerra“ ; 4. La croix commémorative de la premiére querre mondiale 1916—1918.
Fig. 3. — Des brevets militaires par quels ont a accordé au colonel Pr. Strat des ardres, des méd ailles et des distinctions.
Fig. 4. — Des brevets mili taires par quels ont a accordé au colonel Pr. Strat des ordres, des médailles et des distinctions.

25 *Idem*, în articolul „*A murit colonelul Procopie Strat*“.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

DIN ISTORICUL TIPOGRAFIILOR BĂCĂUANE PÎNĂ LA 1918

de GHEORGHE SIBECHI

Crearea și existența unei tipografii este inevitabil condiționată de anvergura vieții politico-economice și culturale a cetății. Satisfăcîndu-se această condiție sine qua non, tipografiile au fost create în orașele Moldovei la decalaje mai mari sau mai reduse de timp : la Iași în 1640, la Galați în 1847, la Focșani în 1859, la Botoșani în 1865 și la Roman în 1866. Prima tentativă de inaugurare a unei tipografii băcăuane s-a înregistrat abia la 2 noiembrie 1859, cînd s-a deschis o listă de subscripții pentru cumpărarea utilajelor, constituindu-se un comitet în frunte cu Nicu Aslan, dar totul a rămas în stadiul de proiect bine intenționat [1]. Abia în 1867 fiii comisului Ionică Tăutu, Iancu și Toader, au instalat în Bacău teascurile primei tipografii ce tipărea, de la data de 21 septembrie ziarul „Diorile" [2]. Cei doi frați au meritul de a fi deschis ateliere tipografice și în alte orașe moldovene în vara anului 1871 Toader a inaugurat la Piatra Neamț tipografia „Muntele Pion" iar în 1873 ambii frați au deschis prima tipografie la Fălticeni [3]. La 1869 prima tiparniță băcăuană se numea Întreprinderea I. Tăutu [4], schimbîndu-și ulterior firma ca, spre sfîrșitul existenței sale, în 1893 să se numească Imprimeria Tăutu. În anul 1888 era situată pe strada națională Bacău—Roman [5].

La 11 martie 1868 era în funcțiune cea de-a doua tipografie băcăuană, numită „Frăția" ce aparținea unei societăți și fusese instalată către sfîrșitul anului 1867 [6]. Din 1873—1876 a aparținut lui I. B. Ștefăniu, numindu-se „Junimea" (la 1876), apoi, prin 1878—79 „Independența" fiind amplasată pe strada Pavel și Ana [7]. La 1880 tipografia a intrat în posesia lui H. Margulis care modernizînd-o i-a asigurat longevitate [8]. Astfel, în anul 1892 a înzestrat-o cu o mașină rotativă,

---

1 „Almanahul graficei române", 1924, p. 116 ; 1928, p. 83 ; Costache Radu. *Bacăul de la 1850—1900*, Bacău tip. H. Margulis, 1906, p. 54.

2 Gheorghe Pătrar, *Publicațiile periodice băcăuane, 1867—1967*, Bibl. municipală Bacău, 1969, p. 6.

3 Dimitrie C. Ionescu, *Un mic istoric asupra tipografiilor din România. partea a II-a, 1902—1927*, Craiova, Scrisul românesc, 1928, p. 15, 29.

4 Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *Calendare și almanahuri românești 1731—1918*, București, Ed. științifică și enciclopedică, 1918, p. 220.

5 Gh. Pătrar, *op. cit.*, p. 31.

6 Costache Radu, *op. cit.*, p. 77.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Augsburg — procurată de la București. La 1886 prosperîndu-i activitatea Margulis înființează o sucursală a tipografiei sale în Tg. Ocna, încadrată cu 3 lucrători [9]. Strădaniile de două decenii ale lui Margulis au fost onorate cu medalie de bronz la expoziția română de la Paris, din 1900, la clasa papetărie, pentru timbre în cauciuc [10]. În anul 1905 cînd Margulis și-a sărbătorit un sfert de veac de existență a tipografiei sale, menționa că în aceasta se puteau realiza reviste, cărți, statute, librete, cărți de vizită și „orice lucrări atingătoare de arta tipografică" [11]. Margulis n-a mai avut șansa propusă în 1905 de-a aniversa și 50 de ani de activitate tipografică. Prin 1909—1910 tipografia era în posesia fiilor lui Margulis, dovadă că tatăl fie că se retrase din afaceri fie că încetase din viață, iar din 1913, destinul tipografiei a fost luat în mîinile unuia din fiii acestuia [12], care-și va continua activitatea și după primul război mondial.

După 1893 cînd dispare imprimeria Tăutu, apare tipografia M. Haber și Costache Gavrilescu, fie preluată de la Tăutu fie adusă din altă localitate, în 1895 purtînd denumirea „Progresul". La 1907 se numea „Progresul" M. Haber § C. Gavrilescu ca la 1909 să se intituleze doar „Progresul"M. Haber [13]. În anul 1905 tipografia „Progresul" era astfel utilată încît dispunea în stoc de toate imprimatele necesare autorităților, băncilor, parohiilor etc., fiind concomitent în măsură să tipărească ziare, reviste, cărți, statute, librete, cărți de vizită, librete de nuntă etc. [14]. În anul 1905 apare accidental menționată și imprimeria J. B. Hazu [15] dar existența ei nu mai poate fi depistată ulterior. În concluzie din 1867 și pînă la 1918 în Bacău au funcționat concomitent 2 tipografii care, editînd presa locală și alte lucrări tipografice au contribuit la răspîndirea fenomenului cultural băcăuan.

DE L'HISTOIRE DES TIPOGRAPHIES DE BACĂU JURQU'AU 1918

— *Résumé* —

Dans ce succint article, l'auteur met en evi
de Bacău de perioade 1867—1918.

7 Gh. Pătrar, *op. cit.*, p. 21, 25.
8 „În ore libere", I, nr. 4, feb. 1905, p. 36.
9 „Almanahul graficei române", 1928, p. 104; I. Antonovici și Gr. Crețu, *Cercetări despre tipografiile, xilografiile, librăriile și legătoriile de cărți din orașul Birlad, jud. Tutova*, ed. II, Buc., Impr. Statului, 1907, p. 24-25.
10 *Expoziția română de la Paris*, 1900, p. 447.
11 „Răsăritul", I, nr. 5, sept. 1905, Cap. IV.
12 *Publicațiile periodice românești*, tom. Acad. R.S.R., București, 1969, p. 442, 534, 114.
13 Gh. Pătrar, *op. cit.*, p. 33, 44-45.
14 „Răsăritul", an. I, nr. 7, 1905, Cap. IV.
15 Gh. Păstrar, *op. cit.*, p. 119.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

EVOLUȚIA MIȘCĂRII MUNCITOREȘTI DIN BAZINUL CARBONIFER COMĂNEȘTI

de VASILE FLOREA și LUCIA ANTOHI

Situat în zona flișului Carpaților Orientali, la nord-vest de Tg. Ocna, bazinul carbonifer Comănești datează din punct de vedere al extracției carbonifere din primul deceniu al sec. XIX, cînd pe la anul 1804 boierul Costache Ghica, proprietarul moșiei Comănești descoperă o mare bogăție de resurse naturale constînd din cărbune și petrol, descoperire ce-i va aduce mari profituri.

În aceste împrejurări dr. Cihac, profesor de istorie naturală la Academia din Iași [1] și Anton Wincler încep primele extracții carbonifere pe moșia Comănești, în baza contractului încheiat cu boierul Ghica, în care se prevedea „să se dea anual casei Ghica cîte 400 galbeni, fiind astfel liberi să extragă orice cantitate vor putea" [2].

Exploatarea cărbunelui din băile deschise pe moșia Comănești va continua cu mai multă eficiență în timpul unuia dintre urmașii lui Costache Ghica, anume Nicolae Ghica. Cărbunele va fi livrat vapoarelor Companiei austriece care soseau la Galați [3], sau pentru funcționarea morii cu aburi a lui Queldry (Iași) unde în 1849 se folosea „un milion oca de cărbuni" [4].

Apare astfel pe harta Moldovei un punct economic deosebit de important confirmat pe parcursul timpului — bazinul carbonifer Comănești.

La început sistemul de exploatare din bazinul carbonifer Comănești era destul de greoi, costisitor ceea ce menținea un ritm lent în extracția cărbunelui.

Preocupările în vederea intensificării exploatării carbonifere au determinat Ministerul lucrărilor publice să deschidă aici „o baie de fier și cărbune" [5]. Aceeași preocupare a avut-o, un timp, chiar și Costache

---

1 N. Șuțu, *Opere economice*, Buc., 1978, p. 106.

2 E. Negruți-Munteanu, Luptele țăranilor de pe domeniul Ghica—Comănești în prima jumătate a sec. XIX (Studii și materiale de istorie modernă, vol. I, p. 3-107.

3 N. Maghiar — St. Olteanu, Din istoria mineritului în România, Buc., 1970, p. 243 și N. Șuțu, Notițe istorice asupra Moldovei, Iași, 1852, p. 181 ; Dezvoltarea economiei Moldovei între 1848—1864, Buc., 1963, p. 179.

4 Dezvoltarea economiei Moldovei între anii 1848—1864, Buc., 1963, p. 179.

5 Idem, p. 179.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Negri care, în corespondenţa sa cu Al. I. Cuza, descrie bogăţiile acestor locuri [6].

Exploatarea carboniferă din această zonă se va intensifica în perioada 1870—1880, în urma unei decizii ministeriale prin care se încuraja acţiunea de cercetare şi descoperire a rezervelor carbonifere [7]. Astfel că în 1895 existau numeroase aprecieri favorabile că în aceste locuri „cărbuni de pămînt se află foarte mulţi şi sînt de calitate foarte bună anume lignit care arde bine" [8] şi că „lignita de la Comăneşti, expusă şi premiată la Paris în 1867„ cu ocaziunea expoziţiunei din acest oraş, este de o calitate foarte bună" [9].

Crearea statutului naţional unitar român modern, la 1859, obţinerea independenţei naţionale în 1877, precum şi renunţarea la politica economică determinată de Convenţia cu Austro—Ungaria, au creat un cadru prielnic dezvoltării tot mai intense a forţelor şi relaţiilor de producţie capitaliste.

Elaborarea în 1877 a legii „Măsuri generale pentru a veni în ajutorul industriei naţionale" a stimulat şi extracţia de cărbuni din bazinul Comăneşti.

Dezvoltarea industriei, apariţia unor noi ramuri industriale în economia României, au însemnat însăşi apariţia şi dezvoltarea proletariatului atît sub raport numeric cît şi sub aspectul conştiinţei sale de clasă. Principalul rezervor din care s-a format proletariatul industrial în România l-a constituit ţărănimea pauperizată şi meşteşugarii ruinaţi. Aşa se explică de ce majoritatea lucrătorilor din mină sau din salină proveneau din satele din împrejurimi. Încă din deceniul al 9-lea al secolului al XIX-lea muncitorii mineri din Comăneşti, Moineşti, Tg. Ocna s-au afirmat ca o forţă înaintată.

Această participare la luptă constituie evenimentul cel mai important care reflectă că minerii de pe Valea Trotuşului au preluat apărarea intereselor maselor muncitoare, mai ales după 1893, dată la care ia fiinţă P.S.D.M.R.

Creşterea numerică şi perfecţionarea organizatorică a clasei muncitoare a constrîns burghezia la elaborarea a o serie de acte legislative privind îmbunătăţirea condiţiilor de muncă ale muncitorilor din industrie.

De pildă, în 1893 este elaborat regulamentul ce cuprindea între altele măsuri de siguranţa muncii pentru muncitorii din exploatările petrolifere şi tot în acest domeniu este elaborată Legea minelor, în 1895 şi regulamentul de aplicare a ei, ce conţinea unele măsuri de ocrotire a muncii [10].

---

6 Idem, p. 179.

7 Gh. Damaschin, Legislaţia minieră din perioada 1859—1948. Influenţa asupra dezvoltării industriei carbonifere, în Rev. Minelor nr. 1/1955, p. 43-46.

8 Hortensia Racovitză, Dicţionar geografic al judeţului Bacău, Buc., 1895, p. 241.

9 Ibidem, p. 24.

10 Mişcarea muncitorească şi legislaţia muncii, ed. şt.,

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Desigur că aceste măsuri au avut un caracter temporar, ele aplicîndu-se într-o măsură foarte restrînsă sau chiar deloc.

Cert este că lucrătorii mineri nu s-au bucurat de nici un fel de măsuri favorabile iar lupta lor în perioada modernă nu a reușit să ducă la aplicarea dispozițiilor legislative referitoare la muncă, promulgate pînă în anii primului război mondial [11].

În ceea ce privește situația materială a muncitorilor din bazinul carbonifer Comănești, era cunoscută destul de bine în presa timpului care o descria astfel : „Muncitorii lucrează 12 ore încontinuu în niște galerii în care cu cea mai mare greutate pot pătrunde. Ei nu pot lucra liber în picioare sau în genunchi, ci totdeauna numai pe brînci, culcați pe spate, amenințați din moment în moment în surpări. Proptelele în multe locuri lipsesc cu desăvîrșire, apa curge din toate părțile în torente mari ceea ce produce umezeală ca în fundul bălților" [12].

Această situație a constituit de fapt principala cauză a grevei din 1906 a minerilor de la Asău [13].

Marea răscoală din 1907, a prilejuit muncitorilor mineri exprimarea nemulțumirilor lor în puternica solidarizare cu țăranii răsculați. Această solidarizare, caracteristică de altfel pentru întreaga arie și durată a răscoalei, a imprimat o maximă intensitate acesteia încît „împotriva răsculaților de la Onești, Comănești, Dărmănești, Brusturoasa, autoritățile au deplasat o armată de 400 infanteriști și două baterii de artilerie care aveau în frunte pe prefectul județului Bacău (. Porumbaru)" [14].

În ciuda înfrîngerii răscoalei, în pofida represaliilor dezlănțuite de autorități împotriva muncitorilor solidarizați cu țăranii răsculați, acțiunile revoluționare ale maselor au continuat și în perioada următoare anului 1907, cu atît mai mult cu cît situația acestora se înrăutățise.

În 1910, această situație se prezenta astfel după descrierile făcute de I. C. Frimu : „La gura minei Iosef Roter din Comănești, jud. Bacău, lucrează 80 de muncitori împărțiți pe echipe de zi și de noapte, lucrînd de la orele 6 la 6 și cîștigînd între 4 și 7 lei (după declarația Direcției minei), după cantitatea cărbunelui extras. Munca e grea și neigienică și nu oricine o poate face. Umezeala, întunericul, praful din galerii se resimt asupra lucrătorilor din care cauză au o figură puhavă și mulți suferă de reumatism și tușesc" [15].

Între anii 1913—1914, ca un reflex al creșterii conștiinței politice a clasei muncitoare a județului Bacău au avut loc numeroase acțiuni pentru obținerea drepturilor și libertăților economico-sociale, între care și obținerea dreptului de vot universal.

Un rol important la insuflarea avîntului lor revoluționar l-a avut și articolul intitulat „1 Mai și țăranii" semnat de M. Gh. Bujor în care se arată că „locul țăranilor obijduiți în robi este în partidul acelora

11 România muncitoare, nr. 5 din 12 martie 1906.
12 Idem.
13 Analele I.S.I.S.P. nr. 1/1962, p. 19.
14 „Dimineața" 17 și 21 III, 1907.
15 I. C. Frimu „Din mizeriile muncitorilor" (în Calendarul muncii pe 1917. după C. Botez, L. Eșanu, I. Saizu, op. cit., p. 47).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

care luptă din răsputeri pentru refacerea aşezărilor de astăzi în P.S.D. Veniţi în rîndurile partidului muncii, partidul nostru spre a duce lupta cea mare pentru doborîrea nedreptăţilor, pentru zămislirea unei lumi noi" [16].

Intrarea României în primul război mondial avea să agraveze situaţia minerilor din bazinul carbonifer al Comăneştilor. În Moldova a cărei dezvoltare anterioară războiului a fost mai slabă decît în Muntenia şi Tiransilvania, industria se afla într-o situaţie foarte grea. Aici se simţea, deosebit de acut, o mare lipsă de combustibil.

Din această cauză, sarcina sporirii extracţiei de petrol şi cărbune se impunea cu o necesitate crescîndă, ceea ce va influenţa situaţia şi aşa precară a muncitorilor mineri din judeţul Bacău. „Pentru sporirea extracţiei de cărbune, guvernul a creat „Societatea generală de combustibil. Ca urmare, extracţia de cărbune de la Comăneşti, care în 1916 a fost de 14 222 tone, a crescut la 54 469 tone în 1918" [17].

Creşterea gradului de exploatare a condus, în 1917, la puternice demonstraţii, mitinguri, întruniri cu caracter antirăzboinic, cu care prilej s-a manifestat o vie solidaritate a soldaţilor din armată cu muncitorii şi ţăranii. În cadrul acestor manifestări soldaţi, muncitori, ţărani cereau cu insistenţă încheierea păcii, împărţirea pămîntului, înfiinţarea de şcoli pentru copii săraci, obligativitatea şi gratuitatea învăţămîntului. O astfel de manifestare a avut loc în acel an la Comăneşti, unde muncitorii şi ţăranii au participat alături de soldaţi din diviza 48 cu sediul la Asău. Întrunirea s-a terminat cu o puternică demonstraţie ce s-a extins pe aproape toată Valea Trotuşului, însoţită de cîntece revoluţionare şi patriotice [18].

În perioada 1917—1918, minele Rafira, Asău, Leorda, Vermeşti, Dărmăneşti, Lapoş, Lăloaia [19], au contribuit la susţinerea frontului de apărare cu o producţie de 93 403 tone cărbune, iar alte surse documentare ne informează că în timpul primului război mondial minele Comăneşti, Asău, Gateon, Vermeşti, Maria şi Leorda, furnizau zilnic 350—380 tone, subliniindu-se astfel că „fără minele din Comăneşti şi fără petrolul din Moineşti nu ar fi fost posibilă susţinerea frontului Mărăşeşti [20].

În acest context intern s-a menţinut şi intensificat spiritul revoluţionar, lupta maselor muncitoare pentru obţinerea revendicărilor economice, sociale şi politice manifestate şi în cadrul Congresului regional al mişcării socialiste şi sindicale din Moldova, desfăşurat la Iaşi în 1918, cînd s-a votat o rezoluţie specială intitulată „Legislaţia muncii" în care se revendică în primul rînd „ziua de muncă de 8 ore" [21].

16 România muncitoare an X, nr. 43, 20 aprilie 1914.

17 Istoria economiei naţionale a României, sub redacţia prof. dr. doc. M. Lupu, Ed. didactică şi pedagogică, Buc., p. 330.

18 D. Zaharia, Unele acţiuni revoluţionare în regiunea Bacău în perioada februarie—octombrie 1917, în Studii şi articole de istorie, vol. IV, Buc., 1966, p. 3-15.

19 N. Maghiar, Din istoria mineritului în România, p. 244.

20 Arhivele statului Bacău, dos. 66/1838—1944, f. 68, fond „Creditul carbonifer Comăneşti".

21 Ziarul social „Democraţia" 8/21 iulie 1918; Documente di cării muncitoreşti din România în perioada 1916—1921, p. 95-96.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

În anul 1919, secțiunea socialistă băcăuană, reînființată în 1918 a desfășurat o intensă activitate pe linie organizatorică și propagandistică. Una din problemele centrale a acelor ani era rezolvată în județul Bacău, în deplin acord cu opoziția revoluționară a marii majorități a partidului socialist, în sensul necesității transformării acestuia în partid comunist.

În acest sens secțiunea socialistă băcăuană a desfășurat o intensă activitate în localitățile Tg. Ocna, Comănești, Moinești [22] etc.

Campania electorală și sărbătorirea zilei de 1 Mai au constituit noi prilejuri de intensificare a activității secțiunii socialiste băcăuane.

La Tg. Ocna, Comănești, Moinești etc. au avut loc întruniri în cadrul cărora s-au dezbătut pe lîngă problemele generale și cele de moment ale mișcării muncitorești.

În bazinul carbonifer Comănești, lupta muncitorilor mineri se desfășura împletită cu mișcarea țărănimii. Impulsionați de suflul revoluționar al minerilor, țăranii din împrejurimile Comăneștiului se arată tot mai nemulțumiți de condițiile deosebit de grele de lucru impuse de moșierul N. Ghica. Neliniștită de spiritul agitat al țăranilor, administrația moșiilor N. Ghica cere intervenția urgentă a poliției din Bacău, pentru că altfel „ se vor produce tulburări la care se vor asocia și lucrătorii din minele de cărbuni, soți ai femeilor, în număr de vreo 2 000 persoane, plus locuitorii agricoli ai comunelor din împrejurimi" [23].

În anul 1920, Societatea minelor unite de cărbuni, proprietatea concesiunilor carbonifere din Comănești, se transformă în societatea anonimă română „Creditul carbonifer" cu un capital de 55 000 000 lei, care în 1927 va crește la 110 000 000 lei [24].

Prosperitatea societății „Creditul carbonifer" nu va schimba cu nimic situația materială a muncitorilor mineri, care se vor integra din acest motiv în valul luptelor revoluționare ale anului 1920, lupte ce vor culmina cu puternica grevă generală din octombrie.

Pentru a lovi în conducerea mișcării muncitorești din zonă, Siguranța a arestat în acel an pe Iancu Iliescu-Severin, secretar general al mișcării muncitorești regionale Bacău-Neamț-Roman, trimițîndu-l la Iași unde urma să fie condamnat.

Sub presiunea maselor, acesta va fi eliberat numai după 24 de ore, iar la întoarcerea sa spre P. Neamț a fost întîmpinat la intrarea în Bacău de foarte mulți muncitori de la Tg. Ocna, Comănești, Moinești etc.

Încheierea grevei generale din octombrie a atras după sine un lung șir de greve ale muncitorilor din Bacău, Comănești, Asău [25], acțiuni care la 21 octombrie 1921 s-au transformat pe întreaga Vale a Trotușului într-o adevărată grevă generală.

---

22 Mișcarea muncitorească și legislația muncii în România 1894—1944, p. 71.

23 Fotocopie după telegrama cu privire la măsurile luate de Poliția Comănești pentru liniștirea spiritelor din această zonă (Muzeul de istorie Bacău).

24 Arhivele statului Bacău, dos. 66/1938—1941, Creditul Carbonifer Comănești, f. 68.

25 C. Botez, L. Eșanu, I. Saizu, op. cit., p. 97.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Lupta pentru apărarea drepturilor cîștigate în cursul anului 1920 va continua și în perioada următoare, în pofida represaliilor dezlănțuite de autorități, precum și arestarea unor fruntași comuniști din Comănești [26], Moinești, Buhuși etc.

Crearea P.C.R. la 8 mai 1921, a avut o importanță covîrșitoare asupra întregii mișcări muncitorești din țară, accelerînd procesul de clarificare ideologică, politică și organizatorică a proletariatului.

În anul 1922 se creează la Bacău prima secțiune locală a P.C.R. care va desfășura o intensă activitate în județ pentru atragerea unui număr tot mai mare de membri în rîndul P.C.R., în organizarea și conducerea numeroaselor acțiuni ale maselor muncitoare.

În ciuda ilegalizării P.C.R. în 1924, au fost trimiși în județ activiști de partid în scopul propagării ideilor revoluționare ale partidului și a organizării muncitorilor în sindicate și în celule de fabrică. Astfel, desfășurîndu-se sub directa conducere a P.C.R. mișcarea muncitorească din țara noastă a obținut importante succese care, chiar parțiale fiind, au impulsionat și mai mult avîntul revoluționar al maselor.

În acest context al luptei generale a proletariatului și sub presiunea sa, a fost elaborată, la 28 martie 1929 Legea pentru modificarea legii minelor din 1924, lege care prevedea unele măsuri pentru protecția muncii, subliniind că întrebuințarea copiilor și femeilor în mine se va face conform legilor de protecție a muncii, întreprinderile miniere fiind obligate să ia măsuri pentru prevenirea accidentelor. La articolul 90 din aceeași lege, se prevedea „înființarea Casei miniere", care trebuia să se ocupe cu administrarea fondurilor destinate acțiunilor sociale și culturale ale celor ce muncesc în mine [27]. La fel ca și alte legi, și cea din 1929 și-a dovedit efectul parțial și temporar în ceea ce privește îmbunătățirea situației materiale și spirituale a muncitorilor avînd ca scop real acela de a anihila sau de a diminua avîntul revoluționar al claselor muncitoare. La orizontul anului 1929 se profilau amenințătoare semnele puternicei crize economice care va dura cinici ani. În acest context lupta forțelor sociale exploatate va continua urmărind adoptarea de noi legi ale muncii care să reglementeze relațiile dintre muncitori și patroni, să îmbunătățească condițiile materiale și spirituale ale maselor cu atît mai mult cu cît în perioada 1929—1933 prin declanșarea crizei economice condițiile de trai și de muncă ale munictorilor s-au înrăutățit extrem de mult. De altfel între anii 1929—1933 întreaga viață economică a fost zdruncinată, iar viața politică a cunoscut o adîncă instabilitate guvernamentală. Toate acestea s-au reflectat nefast în primul rînd asupra maselor care cunosc în acei ani cel mai înalt grad de șomaj. Numai la Societatea „Creditul carbonifer" Comănești numărul muncitorilor scăzuse de la 1990 la 849. Cunoscută fiind situația destul de grea a muncitorilor mineri, organele locale sindicale sub conducerea P.C.R. vor

26 Ibidem, p. 113.

27 Monitorul Oficial, nr. 71/28 III 1929 din „Mișcarea muncitorească în legislația muncii în România.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

lua unele măsuri pentru acordarea de ajutoare materiale la Bacău, Comănești, Moinești [28].

În același scop s-a constituit la Bacău din ordinul Directoratului Ministerial Iași, un comitet compus din primar și reprezentanții industriei și societăților de binefacere de ajutorare a șomerilor [29].

Aceste ajutoare materiale nu vor schimba cu nimic situația grea a muncitorilor mineri. Însăși presa timpului, puternic impresionată, arată că „Viața minerilor din Comănești este o tragedie ce cutremură conștiința omenească" [30].

Această situație, caracteristică de altfel pentru întreaga țară a constituit principala cauză a puternicelor greve din perioada 1929—1933.

În bazinul carbonifer Comănești, considerat un al doilea Lupeni, minerii și-au exprimat sentimentul lor de solidaritate cu frații lor de luptă de la Lupeni, iar în zilele următoare grevelor din 15-16 februarie 1933, ca și în perioada următoare au avut loc numeroase întruniri ale minerilor din Comănești, de la exploatările carbonifere Asău, Brusturoasa, Agăș, Dărmănești" [31].

Majoritatea acestor întruniri s-au transformat în adevărate demonstrații de protest împotriva concedierilor, pentru reprimirea la lucru și eliberarea celor arestați (mai ales în urma suspendării de către conducerea societății „Creditul carbonifer" din Comănești a lucrătorilor de la punctul I Comănești și mina Crăciunești, cînd au fost concediați la acele secții peste 350 lucrători care au rămas fără ocupație „încolțiți de lipsuri și mizerie" [32].

Acțiunile presante ale muncitorilor mineri din bazinul trotușean au obligat conducerea societății „Creditul carbonifer" să accepte la 4 august 1933 încheierea unui contract colectiv conform legii asupra contractului de muncă din 1929 [33].

În același timp însă conducerea „Creditului carbonifer" cerea Societății carbonifere din Comănești de a interveni pentru îndreptarea acelor persoane considerate „tulburători ai regiunei", în realitate aceștia fiind activiști ai P.C.R. care acționau în zonă pentru organizarea muncitorilor din sindicate [34].

Condițiile contractului colectiv de muncă din 1933 vor fi respectate prea puțin de către conducerea societății ceea ce va genera un permanent șir de nemulțumiri ale minerilor și în anii următori.

Deși în perioada 1934—1938 se constată o reînviorare a economiei prin creșterea rapidă a producției la majoritatea întreprinderilor industriale (Minele Comănești), fabrica Filderman, Izvoranu, Buhuși etc., precum și reducerea simțitoare a șomajului, totuși muncitorii continuă să cunoască aceleași condiții de muncă deosebit de grele.

---

28 Arhivele statului Iași, Prefectura Iași, dos. 323/1931, f. 82.
29 Ibidem.
30 „Curentul Bacăului", 24 august 1929 (BARSR).
31 Analele I.S.I.S.P. al C.C. al P.C.R., nr. 1/1963, p. 27.
32 Ziarul „Curentul", 1 aprilie 1933.
33 Arhivele statului Bacău, fond Creditul Carbonifer, dos. 1933—1936, f. 2-11.
34 Ibidem, f. 189.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Datorită inexistenţei unor măsuri de protecţie a muncii, numai în industria carboniferă au avut loc (după datele Sumarului statistic al României), în 1934 peste 1 937 accidente de muncă, în 1935 un număr de 2 270, în 1936 peste 1 922, iar în 1937 peste 1 947 [35].

Menţinerea unor salarii extrem de mici a constituit unul din motivele de bază ale numeroaselor memorii adresate de muncitori conducerii Societăţii „Creditul carbonifer", memorii în care cereau mărirea salariilor de la 50 la 80 lei, deoarece „cu 50 lei nu se putea asigura existenţa familiilor de muncitori ce se zbat în lipsuri şi necazuri" [36].

Alte documente ale timpului ne informează asupra refuzului Direcţiei Creditul Carbonifer Comăneşti de a plăti concediile de odihnă ale minerilor, ceea ce a determinat nemulţumirile muncitorilor ce le vor exprima în memoriul înaintat Direcţiei, la 15 ian. 1934 [37].

La 25 III 1934 [38] s-a întrunit Sindicatul minier din Comăneşti, cu care prilej s-a subiliniat necesitatea organizării muncitorilor mineri într-un astfel de sindicat, care să asigure succesul obţinerii drepturilor şi libertăţilor lor economice, sociale, politice.

În cuvîntul său S. Receanu, delegat al Uniunii sindicatelor miniere din Bucureşti, îndeamnă pe muncitori „la înscrierea în sindicat şi la solidaritate" arătînd că „în nici o parte a ţării nu se vede o aşa stare rea a muncitorilor mineri ca la Comăneşti şi aceasta se datoreşte faptului că aceştia nu sînt organizaţi şi înscrişi în sindicatul lor profesional". În continuarea cuvîntului se arăta că minerii din Comăneşti „sînt de două ori exploataţi de patroni şi anume o dată prin faptul că sînt prost plătiţi iar a doua oară prin faptul că tot ce muncitorul cîştigă i se ia de cantina societăţii unde mărfurile de care muncitorul are nevoie se vînd la preţuri mai ridicate ca la piaţă, nu aşa cum prevede contractul colectiv".

O dovadă a neglijenţei conducerii Creditului Carbonifer faţă de muncitori, reiese şi din memoriul din 16 iulie 1934 al lucrătorilor din Asău, Lăloaia prin care cer acordarea drepturilor lor începînd cu trei ani în urmă, perioadă în care Societatea Creditul Carbonifer nu a achitat drepturile muncitorilor din Comăneşti [39].

La 27 iulie 1934, Comitetul sindicatului minier Comăneşti, a trimis conducerii societăţii „Creditul Carbonifer Comăneşti", un memoriu cu doleanţele minerilor privind îmbunătăţirea condiţiilor de lucru (mărirea salariilor, recunoaşterea sindicatului minerilor), ştiut fiind că această organizaţie nu va fi recunoscută un timp de către societatea respectivă [40].

Datorită insistenţelor prin care muncitorii îşi revendicau drepturile, în iulie 1934 a fost prelungit contractul de muncă încheiat în 1933,

35 Mişcarea muncitorească şi legislaţia muncii, p. 201.
36 Arhivele Statului Bacău, fond Creditul Carbonifer Comăneşti, dos. 24 bis/1933—1936, 10 ian. 1934, f. 198.
37 Ibidem, f. 202.
38 Ibidem, f. 43.
39 Ibidem, f. 239.
40 Ibidem, f. 418.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

însă delegația Uniunii sindicale și lucrătorii delegați prin sindicat au fost respinși de la discuții [41].

Atitudinea refractară a conducerii Creditului Carbonifer față de doleanțele muncitorilor mineri, i-a determinat pe aceștia să-și manifeste nemulțumirea și pe calea grevelor, care continuau să se desfășoare cu intensitate, menținută de numeroasele apeluri, manifeste lansate de P.C.R.

Unul din aceste manifeste se adresa astfel: „Muncitori mineri de la minele din Comănești, nu vă lăsați să fiți dezbinați de lupta voastră de către patroni. Porniți la lupta de solidaritate cu frații voștri de muncă și suferință... convocați întruniri, elaborați revendicările voastre și alegeți un comitet de acțiune din sînul vostru care să conducă lupta voastră" [42].

În acel an 1934, lupta muncitorilor mineri din bazinul Comănești s-a împletit strîns cu lupta țărănimii oprimate ce se va răscula pe întreaga vale a Ghimeșului în luna octombrie. Răscoala țăranilor români și maghiari din această parte a județului Bacău s-a bucurat de un sprijin deosebit din partea minerilor asupra cărora a avut un puternic ecou și apelul adresat țărănimii din preajma Bacăului de către comitetul regional P.C.R. din Valea Bistriței și Trotușului, în care se arăta că „lupta țărănimii din Ghimeș, trebuie să fie o pildă demnă de urmat de toți oamenii muncitori" [43].

Situația materială a muncitorilor continuă să fie însă la fel de precară.

După cum reiese dintr-un memoriu înaintat către Direcțiunea societății Creditul Carbonifer Comănești de către adunarea Sindicatului lucrătorilor din Lăloaia din 23 iunie 1935, „Societatea nu respectă contractul colectiv de muncă, nu ascultă plîngerile lucrătorilor, nu s-au creat condiții bune de lucru încît muncitorii trebuiau să facă baie în Trotuș pentru că nu au unde se spăla cînd ies din mină" [44].

Iar ziarul „Minerul" din 1935, referindu-se la situația din bazinul Comănești, menționa că „legea minelor nu se respectă, galeriile sînt pline de apă și de noroi, la gura minelor nu există locuri de adăpost așa că muncitorii așteptau în ploaie sau crivăț rîndul la ascensor, iar gura minei Asău n-are bare de siguranță [45].

Recunoașterea la 11 iulie 1935 de către Tribunalul din Bacău a Sindicatului muncitorilor mineri ca persoană juridică, prin hotărîrea civilă nr. 312/1929 [46] va imprima luptei minerilor un caracter mult mai organizat.

---

41 Fotocopie după un manifest din 1934, fototeca Muzeului de istorie Bacău.
42 Titu Georgescu, L. Fodor „Răscoala țăranilor din Valea Ghimeșului" (1934), Editura politică, Buc., 1960.
43 Arhivele Statului Bacău, fond Creditul Carbonifer Comănești, dos. 24 bis/1933—1936, f. 522.
44 Minerul, martie 1935.
45 Arhivele Statului Bacău, fond Creditul Carbonifer Comănești, dos. 24 bis/1933—1936, f. 549.
46 Adresa Chesturii Bacău către Regionala Poliției Iași, 10 IV 1937.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Totuşi condiţiile de muncă ale lucrătorilor mineri continuau să se degradeze şi să pericliteze viaţa şi integritatea corporală a acestora. La minele Comăneşti, Lapoş [47], Livada etc. au avut loc numeroase accidente cauzate de surpări sau explozii provocate de gaze. Această situaţie mentinea şi accentua nemulţumirea celor în cauză. Aceeaşi situaţie o împărtăşeau de altfel şi muncitorii petrolişti din Tazlău, Lucăceşti, Moineşti [48].

Lipsa asistenţei sociale şi sanitare este relevată de acelaşi ziar „Minerul" care consemna într-un număr al său din noiembrie 1936 că „în Valea Trotuşului la cele cîteva mii de muncitori, plus alte mii de membrii ai familiilor lor, exista un singur dispensar în Comăneşti, al oficiului de asigurare, care era lipsit complet de medicamente" [49], datorită încălcării de către patroni a Legii de unificare a asigurărilor sociale şi a celei sanitare.

În aceste condiţii se formează şi se dezvoltă în această zonă un puternic nucleu al mişcării muncitoreşti al cărui organizator a fost temporar, un cunoscut activist sindical Marin Florea Ionescu [50] delegat al Uniunii muncitorilor din industria minieră din România, pe lîngă Sindicatul minier Comăneşti, Moineşti ca şi pe întreaga Vale a Trotuşului a unui mare număr de manifeste cu caracter revoluţionar, antifascist.

Susţinuţi de organizaţia lor sindicală şi de partid, muncitorii tineri vor continua să-şi manifeste mai accentuat, în cursul anului 1937, nemulţumirile lor care, aşa cum reiese din Raportul Chesturii poliţiei municipiului Bacău către inspectoratul regional al poliţiei Iaşi, dăinuiau „încă din 1928, dată cînd o parte din muncitori au fost concediaţi, iar celor rămaşi în serviciu li s-au scăzut salariile, creindu-se astfel lucrătorilor o situaţie de mizerie" [51].

O anchetă efectuată de organele Ministerului Sănătăţii la locuinţele muncitorilor de la minele Lapoş din bazinul Comăneşti, constata în 1939 că „locuinţele sînt complet nesănătoase, deoarece locuiesc cîte 5—7 membri de familie într-o singură cameră, care serveşte şi ca bucătărie în acelaşi timp" [52].

Instaurarea dictaturii militaro-fasciste în sept. 1940, considerată ca fiind cea mai neagră perioadă din istoria poporului român, precum şi aruncarea României în războiul antisovietic la 22 iunie 1941, au avut consecinţe nefaste asupra poporului nostru. S-a adîncit şi mai mult procesul de pauperizare a maselor.

În raport cu munca depusă şi cu scumpirea traiului, salariile muncitorilor erau extrem de mici.

---

47 Ziarul „Bacăul", 5 IV 1937 şi 11 oct. 1937.
48 Mişcarea muncitorească în legislaţia muncii în România, 1864—1944, p. 202.
49 C. Botez, L. Eşanu, I. Saizu, op. cit., p. 207.
50 Fotocopie şi clişeu C 4/44, fototeca Muzeului de istorie Bacău.
51 Situaţia clasei muncitoare din România 1916—1944, Ed. politică, Buc., p. 283.
52 A. Vijoli, „Sistemul bănesc în slujba claselor exploatatoare din România, Ed. ştiinţifică, 1958, p. 306.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Încă din 1929 valorile reale scăzuseră într-atît încît nu mai reprezentau decît 72,1%, față de 1933, situație recunoscută chiar și de statisticile burgheze [53].

Caracterul anacronic al repartizării forțelor de producție menținea Moldova într-o stare de înapoiere economică. Industria grea era reprezentată în această parte a țării doar prin cîteva obiective între care industria petroliferă concretizată în societățile „Steaua Română", „Moldonaphta" și industria carboniferă cu societatea „Creditul Carbonifer" Comănești [54].

Cum bazinul Carbonifer Comănești era „singurul pe care-l poseda România în partea de est, el avea menirea să alimenteze cu cărbuni o suprafață de circa 120 000 km pătrați" [55].

În opoziție cu importanța economică națională a acestui bazin situația muncitorilor mineri se agrava fără încetare pe fondul unei economii naționale subordonată tot mai mult Germaniei naziste, mai ales după tratatul economic româno-german, încheiat la 23 martie 1939. Acest fapt determină ca Valea Trotușului să devină un adevărat epicentru al mișcărilor muncitorești în anii grei ai dictaturii antonesciene.

Însuși inspectorul general al muncii din Moldova recunoștea într-un referat din 1942 că „hrana obișnuită în familiile pe care le-am vizitat era terciul de mămăligă, la care numai rareori se putea adăuga puțină fasole sau varză" [56].

Un rol important în integrarea mișcării muncitorești din bazinul carbonifer Comănești în mișcarea generală de rezistență antifascistă a poporului român l-a avut Comitetul regional Moldova al P.C.R., care conform indicațiilor C.C. al P.C.R. a luat măsuri pentru întărirea activității în toate centrele muncitorești ale județului Bacău. În acest scop au fost trimiși pe Valea Trotușului militanți comuniști. În noiembrie 1940, ziarul „Moldova Roșie" arată minerilor comănești și muncitorilor din alte ramuri industriale că „drepturile nu se cîștigă prin memorii ci prin unire și luptă hotărîtă și revoluționară" [57]. Acest îndemn la care se adaugă și neachitarea drepturilor cerute, i-a determinat pe mineri să se adune la 24 octombrie 1940, în număr de 400, în fața clădirii societății „Creditul Carbonifer" — Comănești, unde și-au exprimat cu hotărîre revendicările. În multe rînduri, minerii se prezintă în număr mare și-și cer energic drepturile lor acordate prin art. 49 din Legea contrac-

---

53 „Contribuții la cunoașterea situației materiale a maselor populare din Moldova în perioada 6 sept. — 23 August 1944, în Anuarul Institutului de istorie și arheologie, Iași, tom. I/1954.

54 Arhivele Statului Bacău, fond Creditul Carbonifer Comănești, dos. 66/1938—1941, f. 68.

55 C. Botez, L. Eșanu, I. Saizu, op. cit., p. 179.

56 Arhivele Statului Bacău, fond. Creditul Carbonifer Comănești, dos. 66/1938—1941, f. 68.

57 D. Zaharia, Documente privind mișcarea muncitorilor din jud. Bacău, în manuscris, p. 800.

58 Arhivele Statului Bacău, Credit Carbonifer Comănești, dos. 33/1934—1941, f. 306 (2 961 — 12 iunie 1940).

59 Ibidem, f. 304.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

telor de muncă [58] şi îşi exprimă protestul faţă de scumpirea şi lipsa alimentelor de bază [59] motivînd că nu pot suporta mizeria de la mină fiind cîştig mic [60].

În cursul anului 1941 la minele din Comăneşti au avut loc numeroase conflicte de muncă în timpul cărora muncitorii au refuzat să coboare în mină pînă cînd li se vor satisface revendicările. Unul din acestea a fost cel de la Asău-Comăneşti [61] din 27 mai ,conflict care s-a transformat în grevă.

Din iniţiativa comuniştilor organizaţi de partid din comuna Lăloaia, minerii au refuzat să coboare în mină, ocupînd intrarea în puţ şi alegîndu-şi chiar un comitet de grevă pentru a trata cu conducerea societăţii. Greva s-a bucurat de sprijinul minerilor din celelalte schimburi şi de la Societatea minieră.

La insistenţele hotărîte ale celor 185 de muncitori grevişti, autorităţile militare au fost nevoite să elibereze pe cei 7 mineri arestaţi pentru refuzul de a relua lucrul, iar conducerea Societăţii se obligă să satisfacă revendicările greviştilor. În timpul grevei, producţia de cărbune a fost redusă cu 150 tone, în felul acesta muncitorii au contribuit la sabotarea producţiei de război [62]. Cea mai frecventă formă de luptă a muncitorilor mineri era refuzul de a lucra şi sabotarea prin toate mijloacele a producţiei de război. În urma unei astfel de acţiuni în noaptea de 31 mai 1941, la uzina electrică a Societăţii „Creditul carbonifer" Comăneşti „în cărbunii ce urmau a fi folosiţi la încălzirea motoarelor a fost descoperit un cartuş de dinamită. Constatări similare s-au făcut şi cu prilejul verificării cantităţilor de cărbuni descărcaţi în gări, porturi, depozite" [63].

Aceste descoperiri prilejuiau îngrijorarea Poliţiei cu privire la acţiunile „atentatorilor care îndeamnă lucrătorii la grevă la Creditul carbonifer Comăneşti" [64].

De altfel, spiritul agitat al muncitorilor se datora înrăutăţirii tot mai mult a situaţiei lor materiale „în ultimul timp au ajuns că nu mai au ce mînca, ce îmbrăca... datorită faptului că sînt foarte prost plătiţi cu cîte cca 100 lei pe zi şi cu toate acestea nici acest salar nu l-au primit de vreo două sau trei luni de zile" [65] din care cauză unii muncitori au părăsit lucrul, alţii nu s-au prezentat" [66].

La 2 mai 1942 însuşi Tribunalul din Bacău sesiza în scris Ministerului Justiţiei că „La Societatea Creditul Carbonifer" din Comăneşti mun-

60 Idem, dos. 60/1938—1940, f. 149/26 III 1940.

61 Gh. D. Şandru, L. Saizu, „Contribuţii la cunoaşterea stării de spirit a maselor populare din Moldova, în Studii şi articole de istorie, tomul IX, 1967, p. 182.

62 Ibidem.

63 Arhi ele Statului Bacău, fond Prefectura Bacău, dos. 51/1942, f. 120.

64 Clişeu 11/12 — Adresa Direcţiei Poliţiei regionale către Inspectoratul regional de poliţie (fototeca Muzeului judeţean de istorie şi artă Bacău).

65 Raport informativ al Comisariatului Comăneşti (fotocopie şi clişeu C 4/100—102, fototeca Muzeului judeţean de istorie şi artă Bacău).

66 Informaţie a Poliţiei Bacău către Ministerul muncii (fotocopie şi clişeu 79/33, 34/Muzeul judeţean de istorie Bacău.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

torii continuă să fie agitați pentru faptul că societatea nu plătește salariile majorate așa cum s-a hotărît prin Comisia de arbitraj din 22 martie 1942, de a-l spori cu 30%" [67].

O altă sesizare a Legiunii de jandarmi Bacău arată că „nemulțumirea muncitorilor de la Creditul Carbonifer este în permanentă creștere din cauza mizeriei și lipsei de alimente. Spiritele sînt în general foarte agitate..." [68].

Integrarea luptei minerilor din bazinul Trotușului, în mișcarea de rezistență antirăzboinică și antifascistă a poporului român subliniază contribuția lor la procesul pregătirii și desfășurării actului insurecțional de eliberare a patriei noastre la 23 August 1944.

LE DÉVELOPPEMENT DU MOUVEMENT TRAVAILLEUR DANS LE BASSIN CARBONIFER DE COMĂNEȘTI

— Résumée —

Les auteurs d'article font une analyse des causes économiques sociales et politique qui ont determiné l'évolution du mouvement travailleur dans le bassin carbonifer de Comănești, en partant de commencement de l'activité de l'extraction. Ils metent en relief que les conditions materielles précaires, les privations de droits politiques et l'exploatation capitaliste toujours en croissance se trouvent au fondement de leur permanents nécontentements, protestations et récoltes. La legeslation de l'État capitalist était dirigée contre les intérêts des mineurs et à mésure que la repression devenait de plus en plus dure, la lutte des mineurs contre les oppresseurs devenait plus forte, plus acharnée. En conséquence, on constate une veritable évolution son treve du mouvemant travailleur jusqu'an 23 Aout 1944.

67 Fototeca Muztului județean de istorie Bacău, clișeu 30/20.
68 Fototeca Muzeului județean de istorie Bacău, clișeu C 4/93—95.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

NICOLAE TITULESCU — PRECURSOR AL UNEI NOI ORDINI INTERNAȚIONALE

de MIHAI IACOBESCU

Personalitate polivalentă și complexă — profesor universitar și jurist, deputat și reformator, ministru și om politic, patriot înflăcărat și strălucit orator, dar mai cu seamă ctitor al politicii externe românești, neobosit organizator și apărător al păcii și securității colective internaționale din perioada interbelică — Titulescu reprezintă în ansamblul spiritualității noastre unul din piscurile inegalabile, de genială creativitate și persistență în timp, fiind ca diplomat ceea ce Eminescu e în poezie, Sadoveanu în arta povestirii și frumusețea limbii, Enescu în muzică și Iorga în istoriografie. Numeroasele investigații asupra vieții și activității sale, ca și recentele lucrări (editate sau în curs de apariție), reuniuni științifice și manifestări extrem de diverse și bogate, prilejuite , în țară și străinătate, de sărbătorirea centenarului nașterii sale, sînt, fără îndoială, un argument mult prea solid al acestui adevăr incontestabil. Au fost relevate pînă acum numeroase aspecte ale vieții și activității sale [1], dar, opera sa continuă să reprezinte, așa cum apreciază numeroase personalități ale vieții contemporane, „un exemplu pentru posteritate" și „o sursă de inspirație pentru prezent" [2].

Din perspectiva elementelor conceptuale titulesciene de actualitate ne propunem să stăruim în rîndurile ce urmează asupra unui aspect încă puțin abordat : Titulescu — precursor al unei ordini internaționale, urmărind ideele sale, concepțiile, argumentările proprii (nu și acțiunile concrete întreprinse la Geneva, despre care s-a scris).

În general, istoriografia contemporană [3] relevă că, în noile condiții ale vieții internaționale — ca urmare a prăbușirii imperiilor habsburgic,

---

1 Citățm selectiv : Ion M. Oprea, *Nicolae Titulescu*, Ed. științifică, 1966 ; Eliza Campus, *Mica Înțelegere*, Ed. științ., 1968 ; idem, *Înțelegerea Balcanică*, Ed. Academiei, 1972 ; Nicolae Titulescu, *Documente diplomatice*, colectiv de redacție George Macovescu (redactor responsabil), Dinu C. Giurescu, Gh. Ploiești eanu, George Potra, Constantin I. Turcu, Ed. politică, București, 1967 ; Nicolae Titulescu, *Discursuri*, studiu introductiv, texte alese și adnotări Robert Deutsch, Ed. științ., 1967 ; Ion Grecescu *Nicolae Titulescu*, Ed. politică, 1980 ; Gh. Buzatu, Valeriu Dobrinescu și alții, *Titulescu și strategia păcii indivizibile*, (în curs de apariție), Ed. „Junimea", Iași, 1982.

2 „Lumea", 24, III, 1966.

3 Vezi, între lucrările de bază, din străinătate : P. Renouvin, *Histoire des relations internationale*, tome VII : Les crises du XX-e siècle de 1914 à 1929 et tome VIII : *De 1929 à 1945*, Paris, 1969 ; J. B. Duroselle, *Histoire diplomatique de 1919 a nos jours*, 7-e edition revisée et prolongée Jusqu'en 1978, Dalloz, 1978.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

țarist, otoman, german și a unor caste și regimuri militare, a victoriei Marii Revoluții Socialiste din Octombrie și temporar a revoluțiilor din Germania și Ungaria, ca urmare a intensificării luptelor sociale și naționale, a apariției și afirmării partidelor comuniste și muncitorești în numeroase țări, cînd războiul imperialist s-a transformat, prin voința maselor, într-un episod glorios al luptei pentru progresul democrației în toate domeniile de activitate, inclusiv cel al diplomației [4] — au fost proclamate și apărate, spre a deveni universale, cîteva principii importante, ce trebuiau să stea la baza noilor relații internaționale : dreptul popoarelor de a dispune de ele însile, egalitatea juridică între state mari sau mici și principiul securității colective [5].

Dreptul popoarelor de a dispune de ele însile — care o constituit steagul de luptă al popoarelor oprimate și dependente din Europa Centrală și Sud-Estică, în deceniile anterioare — a servit ca bază la reglementarea noilor frontiere europene de după primul război mondial ; și în virtutea aceluiaș principiu, s-a prevăzut în tratatele internaționale ocrotirea minorităților și s-a generalizat practica plebiscitului — în 1920 în nordul districtului Sleswig, în 1921 în Silezia Superioară, în 1935 în Saare etc. Egalitatea în drepturi a statelor, care trebuia substituită dictatului marilor puteri din perioada anterioară, era concepută să devină „scopul suprem al Societății Națiunilor" : în al 14-lea punct din programul de pace prezentat de Wilson de la tribuna Congresului S.U.A., la 9 ianuarie 1918 se cerea crearea unei societăți generale a națiunilor, în scopul de a oferi popoarelor „garanții mutuale de independență politică și de integritate teritorială, atît pentru statele mari, cît și pentru statele mici." Încercarea de a aplica sancțiuni economice asupra Italiei, în urma agresiuni, ei în Etiopia în 1935—1936 reprezenta — în ciuda cauzelor complexe ale eșuării acestei tentative — un fapt absolut nou în diplomația internațională [6], exprimînd efortul cercurilor diplomatice interbelice de-a apăra acest principiu. Apoi, întreaga activitate a Societății Națiunilor — cu numeroasele sale instituții auxiliare (Curtea Permanentă de Justiție Internațională, Biroul Internațional al Muncii, Institutul Internațional de Cooperare Intelectuală, Comisia Internațională pentru Higienă, Comisia Internațională a Mandatelor etc.), cu secretariatul permanent, care avea peste 600 de funcționari din 50 de țări, cu noile sale metode diplomatice, între care în primul rînd conferințele internaționale publice — constituie, de asemenea, expresia încercărilor insistente de-a organiza, de-a impune, de-a statua în viața internațională principiul securității colective și de-a institui un sistem al acesteia.

Titulescu a fost, între diplomații lumii interbelice, promotorul orientărilor teoretice și al acțiunilor practice pentru noua diplomație

4 Bertrand de Jouvenal, *La reviel de L'Europei* deuxieme edition, Paris, 1938, p. 27-29 ; Eduard Beneș, *La démocratie ajourd'hui et de main*, Neuchâtell, 1944, p. 60-62 ; Harold Nicolson, *Arta diplomatică*, Ed. politică, 1966, p. 70 etc.

5 Pierre Milza, *De Versailles à Berlin (1919—1945)*, 2-e edition, Paris, 1972 p. 72.

6 Ibidem, p. 72.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

care, în concepţia sa, trebuia să ducă la o ordine internaţională net superioară celei de pînă la 1914, cînd un grup restrîns de ma riputeri hotărau totul.

Care sînt cîteva din elementele concepţiei lui Titulescu ?

I. *O diplomaţie deschisă şi democratică, bazată pe raţiune, pe lege, pe drept internaţional.*

Partizan intransigent al diplomaţiei deschise, respingînd tratativele şi înţelegerile secrete, Titulescu susţine, limpede şi ferm, că „nu există metodă diplomatică superioară aceleia care consistă în a spune adevărul în faţă" [7]. De aceea, cum Pactul Societăţii Naţiunilor prevedea obligativitatea publicării „cît mai curînd posibil" a tuturor tratatelor încheiate de membrii Societăţii, considerînd această formulare prea generală şi susceptibilă de-a fi interpretată diferite, delegaţia română — în care Titulescu a avut un rol central şi o reprezentare de aproape două decenii — propune şi obţine, încă din 1921 ca înregistrarea şi publicarea tratatelor să se facă într-un termen precis, de cel mult trei luni, pentru a preveni tergiversarea şi sustragerea de la o prevedere atît de importantă [8]. În acelaşi timp, în convorbirile bilaterale sau multilaterale trebuia adoptată o exprimare concisă, clară, fără înfloriturî şi subtilităţi, deoarece, afirma Titulescu „puterea devărului este cu atît mai mare, cu cît expresiunea lui este mai dezbrăcată de formele pompoase şi solemne" [9].

Umanismul concepţiei lui Titulescu despre noua diplomaţie pornea de la deviza : „Nu uita că nu eşti singur pe pămînt şi ai nevoie de colaborarea tuturor" [10]. Colaborarea însemna în concepţia sa o întrajutorare, exprimată prin formula : „să ne ajutăm unii pe alţii fără a dăuna nimănui" [11]. De această colaborare aveau trebuinţă toate statele, fără deosebire, deoarece „în ciuda fruntariilor, în ciuda divergenţelor, omenirea formează un singur trup" [12]. Oficiile diplomatice trebuiau să înceteze de-a mai fi cuiburi de spionaj, instrumente de intrigă, surse de informaţii pentru exploatarea slăbiciunilor şi tendinţelor politice ale statelor ; puse în slujba adevărului, ele trebuiau să desfăşoare o activitate nobilă, de apropiere şi înţelegere a popoarelor : „dacă misiunea diplomatică este nobilă, este fiindcă ea permite să-ţi serveşti în acelaşi timp şi ţara ta şi pe aceea în care eşti acreditat, fiindcă ea permite asocierea de interese acolo unde aparent nu se vede decît contradicţie şi opoziţie". Se mai impunea, după opinia sa, şi o anumită stabilitate în exercitarea funcţiilor diplomatice „Cred — releva el în 1936, pre-

7 Nicolae Titulescu, *Documente diplomatice*, Ed. politică 1967 (în continuare se va cita : *Documente)*, p. 653.

8 A. Niri, *Contribuţia diplomaţiei româneşti la apărarea şi perfecţionarea pactului Societăţii Naţiunilor*, „Revista română de studii internaţionale", V(12), 1971, p. 160.

9 *Documente*, p. 653

10 Arh. Statului, Bucureşti, fond Casa regală, vol. III, Societatea Naţiunilor d. 1/1919—1929, f. 64.

11 Documente, p. 468.

12 Ibidem, p. 354.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

vestindu-şi parcă propria-i şi arbitrara înlăturare — că legile anacronice care guvernează reprezentarea diplomatică de astăzi, trebuie să fie desfiinţate (...), fiindcă aplicarea dispoziţiilor actuale, în momentele tulburi pe care le trăim, fac, contrar regulilor, ca prea adesea să se schimbe caii în mijlocul vadului" [13].

Noua diplomaţie trebuia să fie emanaţia gîndirii „dispunem în starea actuală a lumii — sublinia el în 1929 — de elementele care ne îngăduie să nădăjduim într-o mişcare ritmică a relaţiilor umane către un stadiu în care forţa brutală să-şi piardă din ce în ce mai mult preponderenţa" [14]. Dacă pînă la 1914 lumea era condusă de „dreptul" forţei cîtorva mari puteri, trebuia să se ajungă printr-un efort raţional să se impună forţa dreptului, întrucît „există o putere superioară forţei şi aceea este conştiinţa solidarităţii umane" [15]. El avea convingerea că „atunci cînd porunceşte conştiinţa, oamenii oneşti procedează întotdeuna în acelaşi sens" [16].

În plină criză economică, în 1933, cînd lumea se zbătea în dificultăţi care păreau fără putinţă de soluţionare, Titulescu, detestînd recurgerea la forţă, arăta „Pentru a birui relele care stau la pîndă, umanitatea are nevoie de a crede nestrămutat în imperativele gîndirii" [17], fiindcă „cea mai mare forţă mondială se numeşte gîndirea" şi „gîndirii îi revine misiunea de a înţelege ceea ce există, de a desluşi ceea ce poate să ia fiinţă, de a presimţi ce va apărea, ...gîndirii îi revine rolul de a hotărî pe omul politic şi pe omul de ştiinţă de a-şi întinde mîna în această cruciadă împotriva răului" [18]. Este adevărat, recunoştea Titulescu, că „gîndirea funcţionează pe datele pe care i le-a statornicit un lung trecut", că, gîndirea poate rămîne astfel tributară unor prejudecăţi, dar, continua el „totuşi, gîndirii îi revine rolul de a înlătura această moştenire, care generează în inimile noastre sentimente contradictorii, speranţe şi temeri, groază şi entuziasm" [19].

Pacifismul, revanşismul, revizionismul, ca stări de spirit, trebuiau subordonate imperativelor raţiunii, deoarece „o stare de sprit, are o valoare în măsura în care e sprijinită pe raţiune. Cînd este contrazisă de raţiune, o stare de spirit poate constitui un pericol" [20].

Principalul mijloc prin care trebuia să se înlocuiască „dreptul" forţei cu forţa dreptului era legea internaţională. În acest scop, considera diplomatul român „nu există nimic mai interesant decît străduaniile depuse pentru a găsi o tehnică acceptabilă a dreptului internaţional" [21]. El mai făcea constatarea că „dreptul intern şi cel internaţional nu au decît o singură sursă : conştiinţa juridică a popoarelor, care conferă caracter obligatoriu regulilor născute din solidaritatea lor";

13 Ibidem, p. 1773-1774.
14 Ibidem, p. 289.
15 Ibidem, p. 301.
16 „Adevărul", 4, X, 1931 ; vezi şi I. M. Oprea, *op. cit.*, p. 108.
17 Documente, p. 531.
18 Ibidem, p. 289, 301-302.
19 Ibidem, p. 302.
20 Ibidem, p. 345.
21 Ibidem, p. 297.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

în principiu, aprecia el „legile internaţionale nu au o esenţă diferită de aceea a legilor interne: sînt simple fapte sociale transformate în stări de conştiinţă“ [22]. Ca jurist, Titulescu îşi afirmase încă din tinereţe, din anii premergători intrării sale în diplomaţie, concepţia înaintată despre scopul, conţinutul şi caracterul legii. El considera că „legea e o regulă socială, produs al evoluţiunii şi menită a trăi atîta vreme cît o cer nevoile sociale care au motivat crearea ei“ [23]. Tendinţa modificării mai rapide a legii, mobilitatea ei, ca expresie a încercării de-a satisface trebuinţele sociale, conferea conţinutului acesteia un nou suflu de umanitate, la începutul veacului al XX-lea: „Formula legii, constata Titulescu, pierde din ce în ce mai mult aparenţele unei teoreme şi în deslegarea dificultăţilor juridice începe să sufle un curent de umanitate, care vrea ca litera textului să cedeze în faţa nevoilor sociale“ [24]. Ca urmare, apreciind că „dreptul evoluiază paralel cu nevoile sociale“ [25]. Titulescu considera necesară şi schimbarea opticii de interpretare a legii „a interpreta o lege înseamnă a căuta soluţia practică cea mai convenabilă“, dar aceasta nu trebuia să ducă la nesocotirea sau încălcarea legii, sau, cu alte cuvinte „noul principiu al interpretării, nu însemnează ignorarea legii scrise: el însemnează să adaptezi această lege la nevoile sociale“ [26].

Perfecţionarea dreptului era o necesitate legică, impusă, în concepţia lui Titulescu de însăşi evoluţia omenirii, de dialectica lucrurilor: „ceea ce azi e considerat o cucerire, va fi socotit mîine ca un lucru indiferent sau mic“ [27], fiindcă „adevăruri noi vor înlocui în curînd cazurile noastre învechite“ [28] şi însăşi noţiunea de dreptate e într-o permanentă evoluţie: „Ce e dreptatea de azi — se întreba el, în 1921 — dacă nu nedreptatea contra căreia ziua de mîine e menită să-şi ridice protestul ?“ [29]

Elaborarea dreptului internaţional, ca bază a noii diplomaţii, era concepută drept o acţiune vie, creatoare şi democratică. Dreptul internaţional, arăta Titulescu (în „Dinamica păcii“, conferinţă ţinută în 1929 în faţa Reichstag-ului german, la Berlin), trebuie să fie „produs al contractului, încheiat între voinţe libere şi egale“ [30], deoarece numai un stat liber şi egal juridiceşte cu celelalte state poate să-şi exprime aspiraţiile şi voinţa proprie: „O ţară — arăta Titulescu, la Geneva, în 1925 — nu poate participa la o operă internaţională în mod util şi sănătos, decît dacă are conştiinţa că interesele sale vitale, pe care

22 Ibidem, p. 300-301.
23 „Cronica“, 26, II, 1904; I. M. Oprea, *op. cit.*, p. 40.
24 Nicolae Titulescu, *Discursuri* (în continuare se va cita: Discursuri), p. 25.
25 Nicolae Titulescu, *Cum trebuie să înţelegem educaţia juridică*, Bucureşti, 1907, p. 18.
26 Idem, *Essai sur une théorie generale des droits eventuels*, Paris, 1907 şi M. Oprea, *op. cit.*, p. 42-43.
27 Idem, *Proiect de lege pentru reforma contribuţiunilor directe*, Bucureşti, 1921, p. 206.
28 Discursuri, p. 155.
29 Nicolae Titulescu, *Proiect de lege...*,
30 Documente, p. 298.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

numai ea le poate aprecia în deplina și libera ei suveranitate, sînt salvgardate". Într-o comunitate internațională bazată pe imperativele gîndirii, releva el „principiul egalității între națiuni nu trebuie să comporte nici cea mai mică excepție", întrucît, în mod logic „morala este una singură pentru toți și omul este egal omului, oriunde s-ar afla" [31].

Recunoașterea egalității juridice a statelor era un principiu fundamental, care implica, în același timp, respectul deplin al suveranității și independenței „La ora actuală, releva Titulescu, legea internațională apare pentru toată lumea nu ca o lege de *subordonare*, ci ca o lege de *coordonare*, iar situația fiecărui stat față de celelalte nu apare ca stare de dependență, ci ca una de independență". (subl. N. T.). În acest scop, însăși noțiunea de suveranitate căpăta un înțeles mai puțin rigid „Suveranitatea, concepută odinioară ca o forță atît de absolută încît unii gînditori s-au crezut îndreptățiți să nege existența unui adevărat drept internațional, este astăzi concepută ca o voință, care se îngrădește ea însăși în virtutea propriei ei puteri independente" [32]. Respingînd ori ce formă de subordonare — cu atît mai mult ideea creerii unor organisme suprastatale: „nu există loc în organizarea actuală a comunității internaționale pentru un suprastat. Acesta din urmă este înlocuit printr-o asociație voluntară de state libere, avînd obligația de a se supune legii acceptate de ele, în virtutea propriei lor suveranități" [33] — Titulescu pleda pentru armonizarea intereselor naționale cu cele internaționale, făcîndu-și sie însuși, ca diplomat, îndemnul: Rămîi credincios devizei tale de a face totul ce este omenește posibil să faci pentru a adapta interesele tale naționale exigențelor internaționale" [34]. Dar, armonizarea intereselor naționale cu exigențele internaționale însemna și acceptarea principiului că „fiecare stat e liber să-și aleagă guvernul pe care îl socotește cel mai bun" [35] sau că „orice națiune are dreptul să se organizeze la ea acasă așa cum vrea" [36].

În lumina acestor principii, Titulescu a respins la Geneva propunerile privitoare la crearea unor uniuni internaționale suprastatale, care lezau independența și suveranitatea [37], s-a pronunțat pentru desființarea Comisiei Europene a Dunării sau modificarea statutului acesteia într-o formă compatibilă cu suveranitatea statelor riverane [38], s-a opus discutării în forurile internaționale a actelor de politică internă românească în general și a reformei agrare în special [39] etc.

II. *Noul drept internațional — un drept al păcii, colaborării și progresului.* Pentru Titulescu, problema esențială, în elaborarea noului

31 Ibidem, p. 186, 286, 298.
32 Ibidem, p. 298.
33 Ibidem, p. 298.
34 Arh. Statului, București, *loc. cit.*, p. 63-65.
35 Discursuri, p. 385.
36 „Adevărul", 16, XII, 1930.
37 Arh. Statului, București, *loc. cit.*, d. 130/1931, f. 40.
38 Documente, p. 213-225, 228, 232.
39 Arh. M.A.E., fond Societatea Națiunilor, vol. 248, f. 9 și vol. 249, d. 9, f.f. 1-3.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

drept internaţional era răspunsul la întrebarea de interes vital : „Se mai poate oare concepe acea diviziune fundamentală a dreptului, în cele două mari ramuri : dreptul păcii şi dreptul războiului ? Nu trebuie oare revizuite metodele acestei discipline juridice, înlăturînd terminologia absurdă a dreptului războiului, adică a dreptului de exercitare a crimei, prin admiterea unui singur drept : acela al păcii ?" [40] Trebuiau astfel dărîmate, distruse, lichidate definitiv toate acele construcţii filozofico-juridice, despre un pretins drept al războiului, care încorsetaseră lumea în epocile medie şi modernă. Concluziile de rigoare trebuiau trase, după opinia sa, chiar din primul război mondial : pentru minţile lucide, realiste „marele război a fost o nebunie. Marele război a fost o crimă contra umanităţii" [41]. Sub raport juridic, însă, exista o aparentă imposibilitate de izbucnire a războiului : „Te surprinde să vezi cît era de organizată, prin iniţiativa celor interesaţi pe plan internaţional, lumea din care s-a născut primul război mondial. Convenţii privitoare la problemele cele mai diverse, organe permanente de aplicare, lucrînd fie împreună cu organele de stat, fie independent de ele, sub formă de congrese sau conferinţe, stau mărturie şi pun în lumină materializarea evidentă şi de pe atunci înaintată a unei comunităţi internaţionale complexe şi active. Această comunitate internaţională era conştientă în asemenea măsură, încît dictonul : capitalul care este internaţional nu va îngădui războiul, ne adormea într-o dulce linişte" [42]. Dar, pe lîngă aceste false iluzii, deşi primul război a luat sfîrşit, lumea născută pe ruinele sale, arată el, nu este nicidecum stabilă : „măcelul s-a sfîrşit, este adevărat, dar consecinţele economice dezastruoase ale războiului încep de-abia să se ivească" [43].

Războiul reprezenta în concepţia sa o crimă internaţională şi trebuia abolit : istoria întreagă era martora faptului că „războiul nu este niciodată, dar într-adevăr niciodată, soluţia unui conflict. Războiul, în cazul cel mai bun, adică războiul victorios, nu poate decît schimba termenii problemei : nemulţumitul de mîine va lua locul nemulţumitului de astăzi. Unui război dus în numele dreptului, îi va urma un alt război dus în numele justiţiei. Şi aşa la nesfîrşit. Şi cu ce preţ ? Cu un preţ imens, plătit de întreaga comunitate internaţională pentru motivele subiective ale unuia sau mai multora din membrii săi. „Dacă lupta era o caracteristică a vieţii, în sensul mişcării, al efortului, al căutărilor, terenul ei era altul decît războiul propriu zis : „Lupta, e adevărat că ea constituie o lege naturală a vieţii. Toată viaţa nu e decît luptă lupta cu tine însuţi, lupta cu semenii tăi, în incinta cetăţii, ca şi între graniţele statului. Dar, lupta nu implică în mod necesar distrugerea fizică a semenilor tăi" [44]. Era un lucru de mirare cum de nu fusese înţeles un adevăr dintre cele mai simple şi anume

40 Discursuri, p. 518.
41 Documente, p. 340.
42 Ibidem, p. 289-290.
43 Discursuri, p. 153.
44 Documnte, p. 302.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

acela că „dintre toate afacerile proaspte, războiul este cea mai proastă" [45].

O concluzie se impunea: noul drept internațional trebuia să fie un drept al păcii, trebuia să excludă „reglementarea unei crime internaționale", războiul [46]. Ca urmare, conchidea Titulescu „pentru a împiedica războiul ca fenomen social, trebuie să începem prin a stăvili războiul ca instituție legală" [47] — preocupare dovedită constant de Titulescu ca apărător al Pactului Societății Națiunilor și a unor instrumente diplomatice complementare, între care Proiectul tratatului de asistență mutuală, din 1923 [48], Protocolul pentru reglementarea pașnică a diferendelor între state [49], din 1924, propunerile făcute la Geneva, în 1925, privind armonizarea acordurilor regionale existente sau ce se vor încheia, cu principiile arbitrajului, securității și dezarmării [50], adoptarea de măsuri interne și internaționale pentru pedepsirea propagandei de război [51], apărarea prevederilor Pactului Briand-Kellogg, și completarea acestuia cu un sistem eficient de sancționare a războiului de agresiune [52] etc.

Activitatea teoretică și practică a lui Titulescu pentru abolirea „dreptului" războiului și fundamentarea științifică a dreptului păcii reprezintă una dintre cele mai avansate poziții în istoria dreptului internațional interbelic [53].

Dreptul păcii era, așadar „un drept nou, pe care, considera Titulescu, nu-l vom putea atinge decît prin avîntul inimii, unit cu exigențele rațiunii și verificat de experiența timpului" [54]. În fundamentarea dreptului internațional al păcii, Titulescu pornește de la dezvăluirea semnificației profunde a sensului firesc al vieții: „Soarta omului este să trăiască și nu să moară. Ocupația lui trebuie să fie munca și nu distrugerea prin provocarea războiului" [55]. Întocmai ca și pentru indivizi, pentru popoare pacea înseamnă bunul cel mai de preț, sensul real, unic al vieții, al existenței: „Bunul cel mai de preț al unei țări este pacea prelungită, care singură îngăduie unei națiuni să-și găsească drumul, care sigur îngăduie să se aducă civilizației generale binefacerile creatoare ale geniului național" [56]. Dar, simpla constatare a acestor adevăruri incontestabile, nu este suficientă: „pacea nu se proclamă.

45 Ibidem, p. 302 și 296.
46 Discursuri, p. 514.
47 Documente, p. 291.
48 Arh. M.A.E., *loc. cit.*, vol. 3, nepaginat; „Universul", 4,IX,1924; tatea de mîine", nr. 28/1924, p. 592.
49 Vezi și Gh. Matei, *Dezarmarea în contextul problemelor internaționale atitudinea României (1919—1934)*, Ed. Academiei, București, 1971, p. 212.
50 Documente, p. 187-188.
51 Arh. M.A.E., *loc. cit.*, vol. 3 și „Democrația", nr. 11/1928, p. 7-8.
52 Documente, p. 236-239, 244; „Ultima oră", 17,III,129, p. 4.
53 Grigore Geamănu, *Contribuția lui Nicolae Titulescu la desvoltarea dreptului internațional*, „Studii și cercetări juridice", XI(2), 1966, p. 198-204; Ion Greceanu, *op. cit.*, p. 88-96.
54 Documente, p. 830.
55 „Dimineața", 13, II, 1934.
55 Documente, p. 645.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Pacea se cucereşte. Iar strădaniile depuse pentru ca ea să izbîndească sînt mai grele şi mai îndelungate decît cele pe care le implică oricare altă cucerire" [57]. Considerînd pacea drept „o stare de spirit ca scop, o organizare legală ca instrument şi un strigăt al inimii, adică o expresie prin cuvînt, ca mijloc de a împlînta în conştiinţa universală imperioasele ei comandamente" [58], Titulescu concepe organizarea păcii, printr-o activitate laborioasă, sistematică, perseverentă, desfăşurată pe diverse planuri, prin eforturi concordante şi simultane. Astfel, dreptul internaţional al păcii trebuie „să aibă drept bază dreptatea şi nu servitutea internaţională" [59]; să înscrie ca norme şi principii esenţiale respectul independenţei şi al suveranităţii, al egalităţii juridice şi integrităţii teritoriale a statelor, dar în acelaşi timp, ca deziderat esenţial, să asigure accesul liber şi egal al tuturor statelor lumii la muncă, surse de materii prime şi pieţe de desfacere. Este surprinzător de actuală concepţia lui Titulescu despre necesitatea şi criteriile organizării colaborării economice internaţionale reciproc avantajoase pe baza acestor principii de justiţie şi umanitate: „atîta vreme cît statele nu vor pune în comun, după un plan raţional, capacităţile lor reciproce de producţie şi de consumaţie, pacea va fi în constant pericol" [60]. Pentru aceasta e necesar ca toate statele „să aducă aici, în opera de colaborare, cele trei elemente, fără de care nimic măreţ nu poate fi înfăptuit: dorinţa de înţelegere, voinţa şi generozitatea"; creditul nu mai trebuie conceput ca un izvor de profit, ci mai ales ca „un izvor de pace"; toate statele şi mai ales cele „bogate", trebuie să înţeleagă că „foamea poate aduce toate relele; foamea nu poate aduce pacea în inimile omeneşti"; mizeria economică poate aduce doar războiul şi dezordinea internaţională; toate contradicţiile existente arată că „nu sînt zece probleme economice, ci una singură, şi că aceasta este o problemă mondială" [61]. Aşadar, colaborarea economică a statelor, pe baza unui plan raţional, vizînd deopotrivă producţia şi consumul, plan care să asigure progresul relativ egal al tuturor statelor este, în concepţia sa condiţia esenţială a păcii, premiza colaborării rodnice în toate domeniile şi temelia noii ordini internaţionale. Acest plan trebuia să includă nu o regiune, nu un grup de state (deoarece problemele economice erau în fond o singură problemă mondială), ci toate ţările „insist — declara Titulescu în 1937 — asupra egalităţii dreptului naţiunilor la muncă şi bogăţiile lumii, bazată pe statu-qou-ul teritorial (...), asupra necesităţii unei înţelegeri internaţionale, privind schimburile şi materiile prime... Pacea va fi asigurată în măsura în care un acord în acest sens va fi încheiat. Pentru un astfel de acord ‚un instrument internaţional este necesar", deoarece, continua el „convenţiile de la stat la stat nu sînt suficiente. Şi ele nu vor fi suficiente pentru că ele sînt făcute în funcţie de nevoile locale şi nu în funcţie de nevoile internaţionale, generale".

57 Ibidem, p. 467.
58 Ibidem, p. 339.
59 Ibidem, p. 339.
60 Ibidem, p. 346.
61 Ibidem, p. 8.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Fiind cea mai dificilă dintre victorii, pacea trebuia pregătită îndelung și pe cale educațională : „Cum s-ar putea clădi edificiul păcii fără sprijinul maselor ?“ se întreba Titulescu [62]. Trebuia început cu educația omului de rînd, a cetățeanului simplu, pentru a se ajunge la acea conștiință a solidarității universale „printr-o educație adaptată să facem ca omul de stradă să înțeleagă că solidaritatea între națiuni este așa de strînsă, încît, dacă se atinge cineva de una, suferă și cealaltă“ [63].

Educația antirăzboinică a maselor ar permite și intervenția acestora pentru a obliga guvernele să acționeze împotriva războiului „Omul de pe stradă, cînd ar fi educat în sensul în care trebuie, nu ar ezita un moment să pretindă guvernului său să vorbească deschis, pentru a evita războiul, în loc să fie dus la moarte prin tăcere“ [64].

În același ansamblu al măsurilor educative, Titulescu înscrie și „dezarmarea morală, avînd ca obiectiv revizuirea cărților de școală în scopul de a dezvolta la tineret spiritul de solidaritate internațională“ — propunere, care, în cazul României a fost urmată de măsuri foarte diferite în scopul educării tineretului școlar în direcția cunoașterii idealurilor promovate de Societatea Națiunilor și a inițiativelor și preocupărilor României în acest domeniu [65].

Dialogul între popoare era o cale spre cunoașterea și înțelegerea reciprocă, spre instaurarea noii ordini internaționale : „cînd inimile încep să vorbească între ele, nu există problemă insolubilă“ și „atîta vreme cît popoarele își vorbesc unele altora, ele nu recurg la arme“ [66]. Dialogul între popoare trebuia să ducă la dezvoltarea unui sentiment de încredere reciprocă, deoarece, arăta el „sentimentul de încredere este condiția esențială a oricărei munci productive“ [67]. Amenințarea cu războiul era, dimpotrivă, generatoarea unui climat impropriu oricărei activități umane firești „Ce muncă fructuoasă poate fi întreprinsă dacă încontinuu crezi că mîine are loc catastrofa ?“ [68]

Dezarmarea reprezenta, în concepția lui Titulescu, o altă cale fundamentală spre noua ordine, spre pace : „Dezarmarea, sau mai curînd, pentru a întrebuința expresia tehnică corectă, limitarea armamentelor, este o absolută necesitate a păcii“ [69]. De aceea, salutînd ideea unei conferințe generale pentru reducerea armamentelor și militînd neobosit pentru materializarea ei, Titulescu, în calitate de președinte al celei de a XII-a sesiuni ordinare a adunării Societății Națiunilor, vedea în aceasta „piatra de încercare a înțelegerii popoarelor“. În soluționarea numeroaselor controverse, privind aplicarea diferitelor proiecte de de-

62 Ibidem, p. 339 și 817.
63 Ibidem, p. 832.
64 Discursuri, p. 568.
65 D. V. Barnoschi, *Națiunea europeană : Uniunea statelor europene și opera domnului Titulescu pentru realizarea acestui ideal*, București, 8 martie 1935, p. 60 ; vezi și Mihai Iacobescu, *Inițiative și preocupări ale României la Societatea Națiunilor în anii 1920—1933*, „Anuarul Institutului de istorie și arheologie“ A. D. Xenopol“, XVIII, 1981, Iași, p. 334.
66 Documente, p. 339, 645.
67 „Adevărul“, 5, VII, 1922 și Discursuri,
68 Documente, p. 815.
69 Ibidem, p. 347.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

zarmare, care, în forme voalate vizau doar dezarmarea presupusului adversar, fie acesta un grup de state sau o mare putere, el considera că o astfel de conferinţă „trebuie să aibă ca scop reducerea armamentelor excesive şi a sarcinilor care decurg de pe urma lor pentru popoare, iar nicidecum dezarmarea unilaterală a unui stat" [70]. Pentru a împiedica eşecul conferinţei dezarmării sînt edificatoaore eforturile întreprinse de Titulescu şi Eduard Beneş, pentru a determina Anglia şi Franţa să facă front comun împotriva Germaniei naziste, a cărei politică revizionist-revanşardă putea fi stîrpită din faşe, după opinia lui Titulescu [71]. Dezarmarea nu trebuia făcută însă nici după criterii strict matematice, impunînd rigid unul şi acelaşi coeficient de reducere a armamentelor pentru toate statele : trebuia să se ţină seama şi de condiţile speciale ale unei ţări — structura sa economică, lipsa unei industrii proprii de armament, preponderenţa relaţiilor agrare, aşezarea geografică la interferenţa politicii revizioniste ale unor mari puteri etc. Dezbaterilor interminabile, privind soluţionarea acestei mult prea spinoase probleme, Titulescu le opunea o modalitate mai realistă : „Dezarmarea — arăta el — nu va fi grăbită prin prelungirea discutării controverselor. O altă metodă trebuie urmată. Fiecare parte îşi păstrează punctul de vedere — de altfel n-ar renunţa nimeni la el — şi face o propunere concretă de limitare a armamentelor în interesul păcii. Odată ce am ieşit din domeniul ajustărilor practice, este întotdeauna mijloc să ajungi la un acord" [72]. Deşi contradicţiile dintre marile puteri nu au permis să se ajungă la un rezultat practic oricît de modest, ideile lui Titulescu sînt valoroase şi merită a fi cercetate azi pentru oportunitatea unora dintre ele. Astfel, el nu concepea dezarmare fără control : „Nu există dezarmare posibilă fără control. Cu cît e mai puternic controlul, cu atît e mai realizabilă dezarmarea. Controlul trebuia să fie internaţional. Trebuie să ştim în orice clipă ce se petrece pretutindeni". În privinţa statelor nu trebuia exceptată nici una de la control : „principiul controlului impus tuturor nu poate fi refuzat de nimeni" [73]. Sînt idei care, asociate ideii centrale de-a se realiza, pe baza unui plan raţional, accesul liber şi egal al tuturor statelor la muncă, materii prime şi pieţe de desfacere sînt de o mare actualitate.

III. *Spiritualizarea frontierelor şi respectarea tratatelor.*

Titulescu, analizînd cauzele esenţiale ale instabilităţii, ale dezordinii internaţionale, le rezumă astfel : „Sînt două motivele care fac popoarele nefericite. Mai întîi : lipsa mijloacelor de trai, de muncă şi de materii prime. Apoi dorinţa de a-şi mări teritoriul, pentru că se consideră că teritoriile care au fost pierdute prin tratatele de pace le-au fost răpite pe nedrept. Între aceste două motive de nemulţumire a naţiunilor — preciza Titulescu — eu fac o deosebire capitală. Dacă

70 Ibidem, p. 385 şi 466.
71 Mihai Iacobescu, *op. cit.*, p. 350.
72 Documente, p. 348.
73 Discursuri, p. 387.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

prima este justă, dacă prima obligă pe orice membru al comunității internaționale să facă sacrificii necesare pentru a da popoarelor care au lipsuri, ceea ce au nevoie, dacă prima poate deci să facă obiectul unei înțelegeri internaționale, cea de-a doua este nu numai injustă, dar ea este și cauza discordiilor internaționale, care nu pot fi înlăturate decît prin război. Nu există țară care să fie dispusă să cedeze nici un milimetru din teritoriul său decît constrînsă prin forță. Mai mult, nici o țară nu va consimți să facă sacrificiile necesare pentru a junge la o înțelegere internațională echitabilă privind schimburile și materiile prime, decît în măsura în care ea va fi sigură că teritoriul său nu va fi atins" [74].

Astfel pusă problema, Titulescu ajunge la spinoasa problemă a frontierelor — care a constituit de atîtea ori în trecut cauze sau pretexte ale războaielor — formulînd și în acest domeniu concepții valoroase, progresiste și adesea foarte actuale.

El elucidează problematica privitoare la frontiere, din două unghiuri de vedere: 1) face referiri concrete asupra granițelor europene recunoscute prin sistemul tratatelor de la Versailles, prin care se consfințea pe de o parte procesul istoric al prăbușirii imperiilor habsburgic, otoman, țarist, german, iar pe de altă parte cel al constituirii sau desăvîrșirii unor state național unitare și independente; și 2)analizează problema frontierelor în general, ca pe o categorie istorică, în permanentă evoluție și formulează, în principiu, modalitatea prin care aceasta încetează să mai fie o stavilă în calea colaborării între state sau o sursă de conflicte, ci un element bine precizat sub raport juridic, în cadrul dreptului internațional care să asigure nouă ordine a păcii.

Referindu-se la situația existentă în Europa dinaintea primului război mondial, cînd numeroase populații se aflau sub dominația străină, Titulescu constată: „fruntaria, așa cum a fost concepută în trecut, e o grea povară, oriunde ai așeza-o, căci ea separă oameni" [75]. Constituirea de state naționale, unitare, libere și independente, pe baza principiului revoluționar al dreptului popoarelor de a dispune singure de soarta lor, a dus însă la noi frontiere, care, sînt, de această dată, nu urmarea unei politici arbitrare, bazată pe forță și viclesug și urmărind exploatarea unor popoare de către altele, ci „sînt rezultatul evoluției de secole a unei idei de justiție. Chestiunea frontierelor Europei Centrale constituie un proces sfîrșit, iar nu un proces care trebuie să înceapă" [76]. Precizarea era necesară și importantă pentru că la acea dată cercurile naționalist șovine și revanșarde din țările învinse sau nemulțumite de pacea de la Versailles puneau tot mai insistent problema modificării frontierelor din această zonă. Titulescu semnala încă din 1925 faptul grav că această problemă era încurajată și în țările foste aliate și care erau chemate să apere statu-quo-ul teritorial stabilit la Versailles, ca de pildă în Anglia: „Toți conducătorii politici britanici, din orice partid

74 Documente, p. 816.
75 Ibidem, p. 352
76 „Monitorul Oficial, III, Dezbaterile Adunării Deputaților, 4 aprilie, 1934, p. 24.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ar face parte, în mod conştient sau inconştient, sub o formă sau alta, nu au azi încredere în stabilitatea politică a noii ordini create în Europa Centrală şi Orientală" [77], scria el regelui şi guvernului.

Pledînd la Geneva şi în toate ocaziile vieţii internaţionale interbelice pentru apărarea principiului respectării frontierelor şi inserarea lui pe plan internaţional în toate acordurile şi înţelegerile dintre state, în cadrul sistemului securităţii colective [78], Titulescu atrăgea atenţia că mişcarea revizionistă creează o atmosferă încordată, care dăunează activităţii creatoare şi ameninţă pacea: „atîta vreme cît incertitudinea pluteşte în jurul chestiunii frontierelor unui stat, munca cu randament deplin, pe care o cere comunitatea internaţională nu este posibilă" [79]. Îndeosebi pentru evoluţia statelor succesorale, din Europa Centrală şi Orientală — Titulescu afirma că „revizuirea tratatelor atîrnă pe capul ţărilor mici ca o sabie a lui Damocle" — primejdia generată de mişcarea revizionistă consta în faptul că: „ideea revizurii tratatelor crează nesiguranţă, nesiguranţa întîrzie consolidarea noii stări de lucruri şi lipsa de consolidare aţiţă poftele de revanşă. Acesta este drumul cel mai sigur care duce la război" [80]. Cînd se referă la respectarea frontierelor, Titulescu nu admite excepţii: într-o telegramă către guvern, în 1930, relatînd despre întîlnirea avută cu ducele Italiei fasciste, el scrie: „Am arătat (...) lui Mussolini că reviziuirea graniţelor Cehoslovaciei sau Iugoslaviei este pentru noi egal de păgubitoare, căci graniţele sînt solidare: începi cu una şi sfîrşeşti cu alta. Acesta este războiul. Revizuirea nu este o soluţie de pace" [81]. Cum mişcarea revizionistă lua proporţii mai ales odată cu dezlănţuirea crizei economice, Titulescu sesiza just consecinţele grave ale acestui curent: „Într-o Europă sărăcită de o teribilă criză economică, pe care numai o francă şi leală cooperare internaţională o poate scăpa de dezastru (...), a vorbi de revizuire înseamnă a risipi, iar nu a asocia forţele care trebuie să lucreze împreună pentru apărarea concepţiilor comune". O concluzie unică se impunea: „Nu de revizuirea tratatelor are nevoie omenirea, ci de revizuirea propriilor ei judecăţi" [82].

Revenind asupra problemei frontierelor în general, Titulescu apreciază că, în noul drept internaţional, intangibilitatea frontierelor este (...) prima condiţie a înţelegerii internaţionale. Dealtfel, se întreba el, ce este o frontieră dacă nu o piedică în trecerea oamenilor şi a mărfurilor? Cu cît este mai mult ameninţată, cu atît este mai mult apărată prin agravarea piedicilor deja existente. Cu cît eşti mai sigur de păstrarea frontierei, cu atît vei fi mai dispus să uşurezi circulaţia mărfurilor". Şi în acest caz legea internaţională trebuie să înscrie prevederea că „nu revizuirea frontierelor, nu deplasarea răului pe care îl constituie fron-

77 Documente, p. 168.

78 Mihai Iacobescu, *op. cit., p. 340-342*; pentru perioada de după 1943 vezi Eliza Campus, *N. Titulescu şi politica sa pentru menţinerea integrităţii teritoriale a României*, „Studii", nr. 2/1966, p. 225-250.

79 Documente, p. 546.

80 Ibidem, p. 168, 169.

81 Ibidem, p. 337.

82 Ibidem, p. 352.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

tiera, ci spiritualizarea frontierei, prin distrugerea piedicilor pe care le reprezintă va face fericirea națiunilor" [83]. Spiritualizarea frontierelor este, după Titulescu, singura soluție compatibilă cu idealurile colaborării, păcii și progresului. „Omul — considera el — nu poate fi străin omului prin faptul că între ei se ridică o graniță" ; deaceea, în numele celor angajați la Geneva în opera dificilă de elaborare a noului drept internațional ca bază juridică a noii ordini, Titulescu declară cu franchețe „Sîntem gata să întreprindem, împreună cu toți aceia care vor recunoaște definitiv și loial frontierele noastre, o vastă muncă de apropiere economică și politică, care va devaloriza gradat aceste frontiere, pînă la spritualizarea lor defi itivă" [84].

Pe lîngă toate aceste rațiuni esențiale, Titulescu mai adaugă și faptul că cei ce vor revizuirea frontierelor reprezintă o parte foarte restrînsă a lumii „v-ați întrebat vreodată — declara el în 1937 — cîți sînt cei pe care frontierele actuale îi nemulțumesc? Dacă se ia în considerație că imperiul britanic, care reprezintă a cincea parte a lumii, că America de nord, America de sud, Franța, Belgia, Olanda, Spania, Portugalia, Elveția, țările nordice, Polonia, țările baltice, țările Micii Înțelegeri, țările Înțelegerii Balcanice nu cer nimănui nici un centimetru pătrat de teritoriu, dacă se ia în considerație că Uniunea Sovietică practică în prezent o politică de nerevizionism, se ajunge la concluzia că cei care vor să schimbe frontierele reprezintă o infimă minoritate față de cei care vor să le păstreze. Totuși, este de neconceput — considera Titulescu —, să vrei să provoci o tulburare planetară, pentru a da satisfacție unora în detrimentul altora". Problema este fără îndoială cu mult mai complexă : lupta pentru modificarea frontierelor nu este singurul mobil al războiului interese economice și politice se adaugă, complicînd țesătura cauzelor ; apoi, imperiul britanic, deși reprezenta a cincea parte a lumii, își avea luptele sale interne care îl măcinau. Titulescu respinge însă tentativa revizuirii nu atît pentru că revizioniștii reprezintă un grup infim de state, ci mai ales pentru că politica modificării granițelor în sensul dorit de statele revizioniste nu rezistă unei critici serioase : „Pe ce se bazează aceste pretenții la teritoriul altora? Pe așa zisul drept istoric. O națiune a fost aservită și a trăit timp de secole sub jugul străin, o alta a fost împărțită fără jenă în profitul terților. Tratatele de pace dau libertate primei și asigură recunoașterea celei de a doua. Cei ce s-au văzut privați de teritoriu în aceste condiții se văicăresc în mod sgomotos. Întreb : factorul timp, în măsura în care a jucat în domeniul dreptății, prin ce poate el să creeze dreptul istoric și, în măsura în care a jucat în domeniul dreptății, nu poate el să creeze nici un drept de nici un fel?" [85].

Revizuirea frontierelor legitime este respinsă de Titulescu și pentru faptul că și concepția învechită despre frontiere poate crea o permanentă sursă de nemulțumire : „Cînd se fixează o graniță, este imposibil să nu se creeze nemulțumiri. Astăzi se plînge cel care a pierdut un teritoriu ;

83 Ibidem, p. 816.
84 Ibidem, p. 531, 547.
85 Ibidem, p. 815.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

mîine se va plînge cel căruia i s-a luat un teritoriu. Există, în materie de graniţe, o muzică de lungă durată, un fel de motto perpetuo" [86]. De aceea, trebuia întreprinsă o spiritualizare „constantă şi progresivă" [87], mai ales pe cale economică „acordurile economice pot reduce mult din dificultăţile politice. Aplicate pe o scară întinsă ele pot duce la devalorizarea frontierelor şi, practicate cu credinţă, ele pot aduce completa lor spiritualizare" [88]. Spiritualizarea implică asigurarea drepturilor şi libertăţilor fireşti ale omului, atît pe plan intern cît şi pe plan extern ; Titulescu intuieşte viitorul, cu optimismul celui ce crede în triumful raţiunii : „Cînd viaţa internaţională va începe să devină ceea ce trebuie să fie, cînd ea va asigura omului, oriunde s-ar afla, drepturile sacre, care derivă pur şi simplu din fiinţa lui de om, cînd noi generaţii, care nu cunosc nimic din urile, din prejudecăţile noastre, ne vor lua locul, fruntaria nu va mai avea importanţa exagerată de astăzi" [89].

Problema respectării tratatelor — care, „odată iscălite, sînt contracte" — reprezintă o altă coordonată definitorie a concepţiei lui Titulescu pentru realizarea noii ordini internaţionale Respectarea tratatelor trebuia să fie o necesitate înţeleasă, din partea fiecărui stat dar comunitatea internaţională trebuia să dispună şi de mijloace de constrîngere, pentru pedepsirea statelor care ar fi violat înţelegerile şi acordurile în vigoare : „pacea — considera el — nu este decît o vorbă goală cîtă vreme nu se ridică în faţa celui ce ar fi ispitit s-o violeze spectrul complet al sancţiunilor ce-l aşteaptă". Aceast presupunea ca organizatorii păcii să dispună de o forţă militară „încît cei ce ar vrea să o tulbure să nu îndrăznească nici măcar să se gîndească la aceasta" — Titulescu pledînd astfel — după numeroasele eşecuri dovedite de forumul de la Geneva în prevenirea şi lichidarea conflictelor — pentru înzestrarea Societăţii Naţiunilor, sau al unui alt organism de securitate colectivă în viitor, cu o armată internaţională, capabilă să acţioneze prompt şi eficient, contra oricărui agresor. În acest sens, subliniind ideea individualităţii păcii, a organizării şi respectării ei pe toate continentele, el aprecia în 1937, că sancţiunile economice vor trebui aplicate în viitor simultan cu cele militare : „experienţa ne-a arătat — declar el, făcînd aluzie la toate eşecurile de pînă în 1937 — că sancţiunile economice, neinsoţite de sancţiuni militare, sînt ineficiente". Mai mult încă : avînd experienţa oferită de eşecul aplicării parţiale a sancţiunilor economice, în cazul agresiunii Italiei în Etiopia, Titulescu releva în acelaşi an, 1937, faptul că „în viitor, sancţiunile economice trebuie să rămînă universale şi trebuie să fie aplicate concomitent cu sancţiuni militare, cel puţin regionale". Din această perspectivă, Titulescu condamnă politica conciliatorie promovată de „democraţiile occidentale" în preajma celui de al doilea război mondial „S-au produs repudieri unilaterale ale legilor existente, contrare legii internaţionale şi fără ca să se aplice sancţiuni — declara el, în iunie 1937, la Bratislava. Vinovat, după mine nu este statul care violează

86 Ibidem, p. 828.
87 Ibidem, p. 829.
88 „Monitorul Oficial", loc.
89 Documente, p. 352.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

legea internațională, mai întîi pentru că acest stat a acționat cu sinceritate,și, pe urmă, pentru că, în momentul în care a făcut-o el și-a asumat riscuri serioase, care puteau să se transforme într-o catastrofă. Numai certitudinea impunității dobîndită în cursul primei experiențe, explică recidivele. După mine, vinovate sînt națiunile pe care Carta internațională le obligă să intre în acțiune, care nu au făcut acest lucru, și, care, prin pasivitatea lor, au creat sentimentul de impunitate și au anihilat puterea efectivă a domniei legii internaționale. Și, fapt penibil, fapt grav — conchidea el — în timp ce numărul statelor care au violat pactul prin acțiunea lor este foarte redus, numărul statelor care nu s-au opus violării pactului și au rămas în inacțiune se confundă cu lumea" [90].

Întrezărind prăbușirea sistemului securității colective construit la Geneva — și relevînd, cu luciditate și realism, pînă în ultimele sale clipe ,cauzele esențiale ale eșecului — Titulescu are meritul de a fi crezut în permanență în triumful rațiunii asupra forței brutale, de-a nu se fi dezis nici o clipă de credința sa într-o nouă ordine internațională, bazată pe forța dreptului, de a fi întrezărit și prezise nașterea sistemului securității colective inaugurat la Geneva : „Instituția de la Geneva constituie pentru trecut, din punctul de vedere al reconcilierii popoarelor ,o experiență suficientă pentru a altoi pe ea speranțele noastre de viitor" [91].

Titulescu credea ferm în acel viitor al omenirii, realizat „în ziua în care dreptul va străluci ca un răsărit de soare în sufletele tuturor oamenilor, ca o directivă care călăuzește, ca un imperativ categoric care se impune, ca o autosupunere care se confundă cu libertatea organizată", și, cînd „omenirea va fi salvată, pentru că în pacea creată de ordinea juridică omul își va putea împlini destinul său, potrivit comandamentului idealului creator" [92].

N. TITULESCU — PRÉCURSEUR D'UN NOUVEAU ORDRE INTERNATIONAL

— Résumé —

Dans l'article l'auteur analyse ces aspects de la conception du grand diplomatique romain, qui sont d'une impérieuse actualité par le leur contenu progressiste ayant en vue :

I. Une diplomatie auverte et démocratique basée sur la raison, sur la loi et sur le droit international ;

II.Un droit de la paix, de la collaboration et du progres, qui, par l'exclusion de la guerre, considerée comme une crime internationale, a a'la base principe du respect de l'independence, de la souveraineté, de l'égalité juridique des etas, de l'intégrité territoriale, l'acces libre et égal au travail, des matères premieres et des débouchés ;

III. La spiritualisation des frontieres par des accords économiques et politiques, le respect des traités en vigeur sur le base de la sécurité collective.

90 Ibidem, p. 555, 581, 786, 818, 824-825, 829.
91 Ibidem, p. 342.
92 Ibidem, p. 833.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

REFLECTAREA SEMNIFICAȚIEI ACTULUI DE LA 23 AUGUST 1944 ÎN PRESA PRIMILOR ANI POSTINSURECȚIONALI

Insurecția din august 1944 a intrat în istorie ca unul din momentele de covîrșitoare importanță pentru destinul poporului român. Prin țelurile și consecințele politice și militare, ea a reprezentat, de asemenea, unul din evenimentele însemnate ale celei de a doua conflagrații mondiale a secolului. Văzută în această dublă perspectivă, insurecția aparține, deopotrivă istori i naționale și universale. Hotar de epocă în dezvoltarea societății românești, 23 August 1944 este și o pagină a istoriei luptei popoarelor împotriva fascismului și constituie, în același timp, o componentă a procesului revoluționar mondial [1].

Semnificația actului fiind unanim înțeleasă și însușită în zilele noastre în conținutul științific de idei enunțat mai sus, se cuvine de relevat măsura în care unele aspecte au fost astfel apreciate și temeinic argumentate în perioada imediat postinsurecțională.

Odată actul înfăptuit, factorii politici s-au grăbit, dintr-un motiv sau altul, să-i determine sau să-i deslușească însemnătatea și direcțiile, ceea ce a dat naștere la o varietate de aprecieri, în funcție de interesele lor de moment și de perspectivă. Din aceleași cauze a putut interveni, cum s-a și întîmplat, o denaturare în aprecierea contribuției forțelor politice la procesul istoric, reflectată mai cu seamă în faptul că unele din partidele burgheze au căutat să-și aroge merite exclusive în înfăptuirea actului. Astfel, P.N.Ț., în pofida realității, a declarat că a luptat de la început cu hotărîre și pe față contra regimului dictatorial, însuși liderul lui, Iuliu Maniu, rămînînd în țară spre a ține „vie făclia democrației naționale" [2]. În fapt, acțiunile și obiectivele P.N.L. și P.N.Ț. — partide aflate formal în opoziție, dar decise spre colaborationism — se deosebeau radical de cele ale mișcării de rezistență a maselor populare.

Cîteva exemple extrase din „România liberă", care își propusese, ca și „Scînteia", să demaște în perioada imediat de după insurecție activitatea nefastă a celor două partide, sînt mai mult decît concludente. Iuliu Maniu, de pildă, cerea să nu „se facă nici un fel de greutăți conducătorului statului". În alte împrejurări, el a declarat că nu putea intra „în polemică cu acela care este chemat să ducă oștirea noastră la iz-

---

1 Ioan Chiper, *Istoriografia străină despre insurecția armată din august 1944 din România*, în „Studii. Revistă de istorie", tom. 22 (1969), nr. 4, p. 733.

2 „Dreptatea", 6 septembrie 1944.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

bîndă", că generalul Antonescu „este singurul om care poate și trebuie să prezideze destinele românești" și că, departe de a crea vreo dificultate guvernării, nu va refuza concursul tehnic pentru ca să „reușească opera de dreptate, de asanare morală și de reconstrucție" anunțată de Antonescu [3]. Mai mult, vorbind în numele partidului pe care-l conducea, „aprobă acțiunea militară întreprinsă și aclamă cu însuflețire rezultatele obținute în această privință" [4]. Neînțelegerea poziției externe a României, vechi obiceiuri de gîndire, condamnabile prejudecăți, acumulate în zeci de ani, unele aprehensiuni ideologice și altele explică îndeajuns poziția liderului național-țărăniștilor [5]. Mai mult, Iuliu Maniu, pentru a nu-și asuma nici o răspundere în legătură cu actul insurecțional, a preferat să stea ascuns două zile, în momentele cele mai critice, cînd armata și formațiunile patriotice își vărsau sîngele în lupta cu trupele germane [6].

Din considerente similare, în argumentarea pregătirii actului insurecțional, parte din presa timpului, ca și unii din participanți la eveniment, au subliniat exagerat rolul jucat de monarhie, îndeosebi de Mihai, rol care, ulterior, pentru o bucată de vreme, a fost tăinuit, fără o motivare științifică. Astfel, unul din contemporani scria că regele a fost „*singurul* făuritor al acestui act și *singurul* în măsură să fi putut strînge pe toți fără nici o excepție — în jurul său, în acele împrejurări critice premergătoare marilor evenimente care urmau să se întîmple" [7].

Deformarea contribuției lui Mihai în pregătirea insurecției a făcut-o și Gh. Tătărăscu, în cuvîntarea rostită la radio în ziua de 24 august 1945 : „Într-un ceas în care înfrîngerea Germaniei nu se preciza încă — sublinia el — regele, luînd asupra sa toate riscurile, ca și toate răspunderile a forțat mîna destinului și , dezarmînd toate ezitările și înlăturînd toate șovăielile, a așezat țara pe drumul marei datorii, pe drumul victoriei" [8].

Și într-un caz și în celălalt era o reacție a preocupării de a găsi argumente, fie și fragile, de a se menține în viața politică într-o epocă în care masele, conduse de forțele progresiste, în frunte cu comuniștii, porniseră o campanie, prin proporții și intensitate fără precedent, de democratizare a societății.

Din respect pentru adevărul istoric, presa democrată, îndeosebi comunistă, a stăruit, în strînsă legătură cu semnificația actului și cu combaterea denaturărilor, pe faptul că insurecția a fost temeinic pregătită și minuțios organizată, fără a fi expresia unei aventuri spontane și aceasta pentru faptul că masele au rămas într-o continuă neîncredere și rezistență față de acțiunea politică a regimului antonescian, rezistență ce a format baza reală pe care s-a sprijinit înfăptuirea lui 23 August [9].

3 „România liberă", 24 august 1945.
4 *Ibidem.*
5 „Scînteia", 22 august 1945.
6 *Ibidem.*
7 „România liberă", 23 august 1945.
8 „Semnalul", 26 august 1945.
9 „Lupta patriotică", 30 august 1945.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

„Ceea ce trebuie reținut de la început — sublinia cu temei justificat ziarul „Semnalul" — și lucrul acesta rămîne valabil nu numai pentru cronicarul fugar, care privește doar cu un an sau doi în urmă, dar și pentru istoricul de mîine, care va avea să cuprindă, cu lux de detalii, ansamblul unei epoci, este constatarea că înlăturarea regimului dictatorial nu a fost un act spontan, o improvizație rezultînd dintr-o conjunctură de moment. Înlăturarea acestui regim a avut ca prim fundament previziunea politică, folosită ca o adevărată știință" [10]. Poporul și armata română — releva „Scînteia" — erau pregătite pentru actul de la 23 August, pe care îl așteptau cu nerăbdare și înfrigurare [11].

Cît privește rolul monarhiei în pregătirea insurecției, presa comunistă a manifestat de la început o apreciere obiectivă. În actul de la 23 August 1944 — scria „Scînteia" — regele, *ascultînd glasul poporului*, „a avut un rol important..., a dovedit un act de înaltă conștiință patriotică, de mare curaj și de clarviziune politică" [12]. Revelatoare sînt și materialele cuprinse în „România liberă" și în „Victoria". Și unul și celălalt pun cu pregnanță în evidență că după sfîrșitul lunii aprilie 1944, cînd a avut loc prima întîlnire între rege și Lucrețiu Pătrășcanu, discuțiile au dus cu pași repezi la pregătirea actului insurecțional [13]. Aceleași organe de presă remarcau stăruința și priceperea lui L. Pătrășcanu, atît pentru alegerea soluțiilor, cît și pentru încurajarea elementelor progresiste din jurul Palatului, care, în dese, rînduri, s-au oprit în fața greutăților [14].

Restabilind adevărul, prin reliefarea poziției șovăielnice și de tergiversare a „opoziției" burgheze în principalele momente ale luptei împotriva dictaturii antonesciene și a Germaniei hitleriste, și combătînd exagerările cu privire la rolul monarhiei, presa democrată, îndeosebi comunistă, a contribuit, cu efecte dintre cele mai salutare, la formarea unei educații politice sănătoase în rîndul maselor. Să învățăm și, mai mai ales, să nu uităm — scria în acest sens „Lupta patriotică" — că, „dacă poporul român a putut fi înjugat de trădătorii de neam, dacă s-a putut introduce dictatura fascistă, aceasta, în bună parte, se datorește și guvernărilor lui Maniu și Brătianu" [15]. O dovadă în plus o constituie și faptul că politicienii respectivi, chiar după eliberarea patriei, au sabotat efectele favorabile ale insurecției, în loc să ajute la opera de democratizare, la consolidarea frontului antihitlerist [16].

Aprecierilor obiective aveau să li se alăture judecățile unor dezidenți ai partidelor burgheze. Astfel, în opoziție cu curentul manist, gruparea național-țărănistă a lui Anton Alexandrescu, care avea ca organ de presă „Dreptatea nouă", învinuia permanent pe lider, din a cărui cauză s-au pierdut momente prielnice pentru ieșirea mai devreme

10 „Semnalul", 23 august 1945.
11 „Scînteia", 24 august 1945.
12 Idem, 9 iulie 1945.
13 „România liberă", 24 august 1945.
14 *Ibidem.*
15 „Lupta patriotică", 30 august 1945.
16 *Ibidem.*

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

a României din războiul hitlerist. Prin susținerea ideii că nu trebuia tratat cu rușii, întrucît aveau să ne salveze „sigur" anglo-americanii, Maniu și partizanii săi au făcut — conștient sau nu — și jocul Germaniei hitleriste [17].

O cercetare obiectivă în cazul alcătuirii unei monografii sau studiu mai larg în problema asupra căreia ne-am oprit pe scurt și noi, va trebui să rețină că, pentru I. Maniu, ziua de 23 August 1944 semnifica, din motivele arătate la început, inclusiv dorința de a ieși la suprafață, pe scena istoriei, arogîndu-și „drepturile" [18], „o zi de biruință și un izvor de propășire națională" [19]. De asemenea, organul de presă al P.N.Ț. a apreciat că „prin importanța sa, prin curajul celor ce l-au săvîrșit și, mai ales, prin consecințele ce au decurs și vor decurge din împlinirea actului de la 23 August, acesta rămîne în istoria națională cu aceleași proporții și cu aceleași dimensiuni cu care au rămas actul unirii celei mari de la 1859, războiul independenței de la 1877... și marele act al Unirii tuturor românilor din 1918... Actul de la 23 August are o importanță epocală și, în perspectiva istoriei, el poate fi pus alături de marile acte din trecutul nostru istoric" [20].

La gruparea național-țărănistă condusă de Anton Alexandrescu, semnificația lui 23 August apare într-o formulare complexă legată de cerințele momentului, dar și de perspectivă „România a încheiat armistițiul cu puterile aliate. Pentru întîia oară, parcă, vorbește însuși destinul.. Bucuria a explodat ca o salvă uriașă. Drumul spre libertate era deschis. Din toate străzile, din toate ulițele, bărbați rezistenți se pregăteau de luptă. Sosise momentul. Știau că nu se terminase încă totul, că vor avea de înfruntat primejdii, că vor muri mulți dintre ei... Dar stelele acestei nopți străluceau ca pentru un început de veac nou" [21].

Aprecieri demne de reținut întîlnim și în alte organe de presă. Pentru „Timpul", de pildă, ziua de 23 August 1944 nu constituia numai un prilej de comună sărbătoare, ci o dată care „a decis definitiv soarta poporului român. La baza statului român democrat, ziua de 23 August 1944 va sta asemenea unui act de legitimitate" [22]. Ea reprezenta, totodată, intrarea României pe drumul gloriei și al onoarei [23].

O notă particulară în aprecierea semnificației actului respectiv o aducea ziarul „Lupta patriotică", apărut la Timișoara. Potrivit lui, 23 August a însemnat întoarcerea poporului la viață, la idealurile sale firești, la lumină, punîndu-l alături de națiunile prietene și democratice care luptau pentru eliberarea Europei de sub jugul nazist [24]; 23 August este o sărbătoare națională pentru că în acea zi România și-a recăpătat libertatea națională și a început războiul drept pentru libertate și inde-

17 „Dreptatea nouă", 14 iulie 1945.
18 „România Liberă", 24 august 1945.
19 „Dreptatea", 3 septembrie 1944.
20 Idem, 6 septembrie 1944.
21 „Dreptatea nouă", 23 august 1945.
22 „Timpul", 22 august 1945.
23 *Ibidem.*
24 „Lupta patriotică", 18 iulie 1945.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

pendență. În viziunea aceluiași organ de presă, actul insurecțional reprezenta o măreață dovadă nu numai de curaj și de demnitate prin care poporul s-a scuturat de lanțurile sclaviei hitleriste, dar și de abilitate a adevăraților lui conducători, cu ajutorul cărora s-a făcut întoarcerea armelor și orientarea politicii românești pe căile ei firești [26].

Însemnătatea actului era văzută și prin prisma consecințelor de valoare asupra poporului, în condițiile cîrmuirii lui de către un guvern democrat. Sub acest unghi, 23 August reprezenta o experiență istorică a întregului popor, care trebuia folosită în realizarea operei de reconstrucție [27]. Acum — scria „Lupta patriotică" — după ce tunul a tăcut, cînd mormintele au fost astupate și cînd plugul intră iarăși în brazdele pînă mai ieri semănate de moarte, datoria noastră este aceea de a păzi ca idealurile pentru care am ridicat armele alături de Aliați, atunci la 23 August 1944, să nu mai fie niciodată încălcate" [28].

Același organ de presă, relevînd că fiecare aniversare a evenimentului reprezenta sărbătorirea patrioților care au luptat împotriva dictaturii, ziua comemorării victimelor terorii, conchidea că 23 August trebuie să fie „un îndemn la mobilizare a întregului popor pentru refacerea țării, un îndemn la unire a tot ceea ce este cinstit în țara noastră pentru ca să apărăm libertatea cîștigată, ca să ne apărăm patria noastră scumpă și să ajutăm la refacerea și înflorirea ei, făcînd cu toții zid în jurul guvernului dr. Petru Groza" [29]. Așadar, lupta s-a dat „pentru un ideal de eliberare, pentru înfrîngerea unui imperialism și pentru crearea condițiilor adevărate de dezvoltare a civilizației și de valorificare a omului" [30].

Prima semnificație detașată de „Semnalul" se referă la imediata bucurie care a cuprins țara de la un capăt la altul că „războiul odios s-a sfîrșit, că a venit pacea, spre care poporul nostru năzuia din adîncul sufletului", că s-a prăbușit dictatul de la Viena și că se va trece munții pentru dezrobirea fraților aflați sub sclavia maghiară [31].

Referindu-se la aceeași consecință, „Timpul" scria: „Ziua care s-a scurs (e vorba de 23 August 1944 — n. ns.) a fost plină de evenimente și zvonurile care-și făcuseră loc lăsau să se întrevadă o schimbare. Lumea aștepta hotărîrea... și curînd aceasta avea să se împlinească... În acele clipe un mare miracol avea să se înfăptuiască; de pe inimile tuturor românilor se ridica greaua lespede a unui război nefast, care le apăsa de peste trei ani, pentru ca o bucurie să le umple; Ardealul nostru, smuls pe nedrept prin dictatul de la Viena, ne era redat de Națiunile Unite lîngă care ne-am alăturat... Oștile noastre care și-au jertfit sîngele în cumplite bătălii vor fi chemate să dea adevărata jertfă

25 Idem, 30 august 1945.
26 *Ibidem.*
27 *Ibidem.*
28 *Ibidem.*
29 *Ibidem.*
30 *Ibidem.*
31 „Semnalul".

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

pentru dezrobirea fraților ce stau sub schingiuirea maghiară de la 1940 și pînă acum" [32].

Aproximativ în același fel aprecia evenimentul și ziarul „Adevărul" acțiunea nu a fost nici atît de simplă, nici atît de facilă, cum a apărut celor neinformați. 23 August a fost „o ușurare generală. Nici o inimă cinstită, nici un cuget curat nu a avut vreo îndoială asupra oportunității actului" [33].

Semnificația faptului se degajă cu vehemență și din manifestația care a avut loc în Piața Palatului după aproximativ o oră de la citirea proclamației. Emulația vie stîrnită de eveniment se oglindește în faptul că întregul popor, de la mic la mare, a tresărit — după cum se exprima „Curentul nou" — și „parcă un semn nou de viață a prins să se contureze la orizontul zbuciumat de ani al fiecărui român" [34]. Aceeași idee o prezintă în altă formulare ziarul „Universul" : proclamația a fost urmărită „cu respirația întretăiată de întreaga suflare românească. Ea a stîrnit delir în toate straturile poporului român, de la vlădică la opincă. A fost o destindere și o înviorare în suflete de parcă s-ar fi deschis căile cerului" [35].

Din mii de piepturi izbucnea în Piața Palatului lozinca eternă a sufletului românesc : „Trăiască România democratică și independentă !" Peste tot se manifesta bucurie și emulație „pentru ziua cea mare a încetării ostilităților și cînd România a intrat pe făgașul păcii" [36]. Într-adevăr, remarca „Semnalul", scăpasem atunci de ocupație și teroare nemțească, așa cum am știut să scuturăm atîtea juguri străine în cursul istoriei noastre. Mulțimea avea cu adevărat conștiința că trăiește un mare moment istoric [37].

Semnificația lui 23 August a fost pusă în presă — pe drept cuvînt — în strînsă legătură cu cel de-al doilea eveniment însemnat al zilei istorice eliberarea Parisului, veste, care, anunțată cu puțin timp înainte de citirea proclamației, a provocat — după mărturia din „Semnalul" — „o mare izbucnire de bucurie de parcă ar fi fost vorba de un semnal al propriei noastre eliberări... Eliberarea Parisului a întărit credința că sîntem în pragul unei mari schimbări. Încordarea crescuse la culme cînd crainicul postului nostru de radio vesti că se va face îndată «o comunicare importantă pentru țară»" [38].

Definirea cea mai atotcuprinzătoare a semnificației evenimentului național de la 23 August o găsim în ziarele „Scînteia" și „România liberă". „Cotitura făcută de România la 23 August — scria cel dintîi cotidian — a pus capăt celei mai rușinoase perioade a istoriei românești, perioadă în cursul căreia România, lipsită, de fapt, de suveranitatea de stat și de independența politică și economică, a participat la

32 „Timpul", 25 august 1944.
33 „Adevărul, 23 august 1946.
34 „Curentul nou", 5 septembrie 1944.
35 „Universul", 22 august 1945.
36 „Timpul", 25 august 1944.
37 „Semnalul", 23 august 1945.
38 *Ibidem.*

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

războiul criminal dus de imperialiștii hitleriști"[39]. Pentru „Români liberă", victoria de la 23 August 1944 semnifica asigurarea libertății naționale, dar, în același timp, ea reprezintă „prima lovitură de trăsnet dată reacțiunii românești"[40]. Schimbarea de atitudine se hotărîse; era întorsătura bruscă și înțeleaptă, de mult așteptată... Fără înțelegerea situației, fără acțiuni duse cu tot curajul nu s-ar fi ajuns la rezultatele care au îndrumat întreaga țară pe drumul adevărat alături de Aliați"[41].

Cele expuse sumar în rîndurile de mai sus sînt concludente pentru a trage concluzia că presa din primii ani postinsurecționali, prin varietatea formelor de exprimare și de idei, constituie o sursă prețioasă pentru reliefarea veridică a poziției factorilor politici în definirea semnificației marelui act. Dacă aprecierea făcută de forțele democrate, în frunte cu comuniștii, izvora dintr-o reală participare la înfăptuirea evenimentului, ceea ce conferă caracterizărilor autenticitate și o profundă valoare legată de cerințele imediate și de perspectivă ale poporului român, evaluările datorate partidelor burgheze își află geneza în adevăruri care nu puteau fi eludate, în interesul lor de a se menține pe scena istoriei, în acumularea de argumente care să le faciliteze pretențiile de guvernare, în neputința de a se opune marelui proces, cu sens ireversibil, de democratizare a țării.

LA SIGNIFICATION DE L'ÉVÉNEMENT DU 23 AOÛT 1944 REFLETE DANS LE PRESSE DE PREMIERES ANNES POSTINSURECTIONALES

— Résumée —

Dans cet article l'auteur présente la manière dont c'est reflété l'acte historique de 23 Août 1944 dans les périodiques des années suivantes (24 août 1944 23 août 1946). On souligne que le presse de ces années constitue une précieuse source pour le révelation veridique de la position des factures politiques dans l'accomplissement de grand acte de 23 Août 1944.

39 „Scînteia", 22 august 1945.
40 „România liberă", 24 august 1945.
41 Idem, 23 august 1945.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

MONUMENTUL ISTORIC DE LA CIOLPANI — BUHUSI

de GEORGETA POPOVICI
și FEODOSIA ROTARU

Prezentarea monumentului de la Ciolpani în cadrul expoziției de istorie a orașului Buhuși, însoțită de cîteva documente referitoare la Ciolpan sulițaș, din care cel mai vechi este din 1590, făcea pentru prima dată relația dintre acesta și ctitoria din 1730 a medelnicerului Theodor Cantacuzino. Într-adevăr, nici unul din studiile care se referă mai mult sau mai puțin la acest monument, nu fac nici o legătură între acest toponim și cel care l-a putut transfera așezării Ciolpani, ulterior atestată documentar. S-a consemnat doar nota unei singure exagerări de datare, (exagerare destul de frecventă în Moldova), atribuindu-se și acest monument aceluiași mare și neegalat ctitor medieval, Ștefan cel Mare [1].

Prezentarea și interpretarea documentelor care confirmă existența, la sfîrșitul secolului al XVI-lea și începutul celui de al XVII-lea, a unui schit în care s-a retras Ciolpan sulițaș și care a putut fi refăcut din temelii în 1730, conduce la elucidarea ipotezei noastre exprimată la începutul acestor rînduri.

În 1590, mai 13, Petru Șchiopul, voievodul Moldovei, întărește slugii sale Ciolpan sulițaș, jumătate din satul Orbic, cumpărat cu 220 zloți tătărești de la Mihail și Frătuț, fii lui Ghedeon, nepoții lui Margine aprod, strănepoții Morenii și a lui Mihăilă Monescul [2]. Cîțiva ani mai tîrziu, în 1598, iunie 20, îl găsim pe Ciolpan, de astă dată călugăr, confirmînd vînzarea unei proprietăți din „București în gura Urbicului" [3]. Deși călugăr, Ciolpan rămîne cîtva timp proprietar al ocinilor sale situate mai ales în zona viitorului oraș Buhuși. În această calitate de proprietar îl aflăm într-un document din 1602, mai 8, emis de cancelaria lui Ieremie Movilă voievod [4], prin care se hotărăște în pricina de judecată dintre monahul Ciolpan și monahul Ghenadie de la mănăstirea Berzunți. Cel din urmă revendica jumătate din satul Orbic „zicînd că acea ocină este danie... dar n-au avut nici un ispisoc sau altă mărturie

---

* Lucrarea a fost prezentată în cadrul sesiunii de comunicări, din decembrie 1981, organizată de Muzeul din Piatra Neamț.

1 *Cronica Mitropoliei, Moldovei și Sucevei, din anul 1857*, în Mitropolia Moldovei, nr. 9—10, 1964, p. 57.

2 *D.I.R., A. Moldova, veac XVI*, vol. III, nr. 555.

3 *Idem*, vol. IV, nr. 1 590.

4 *Idem, veac XVII*, vol. 1, nr. 65.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

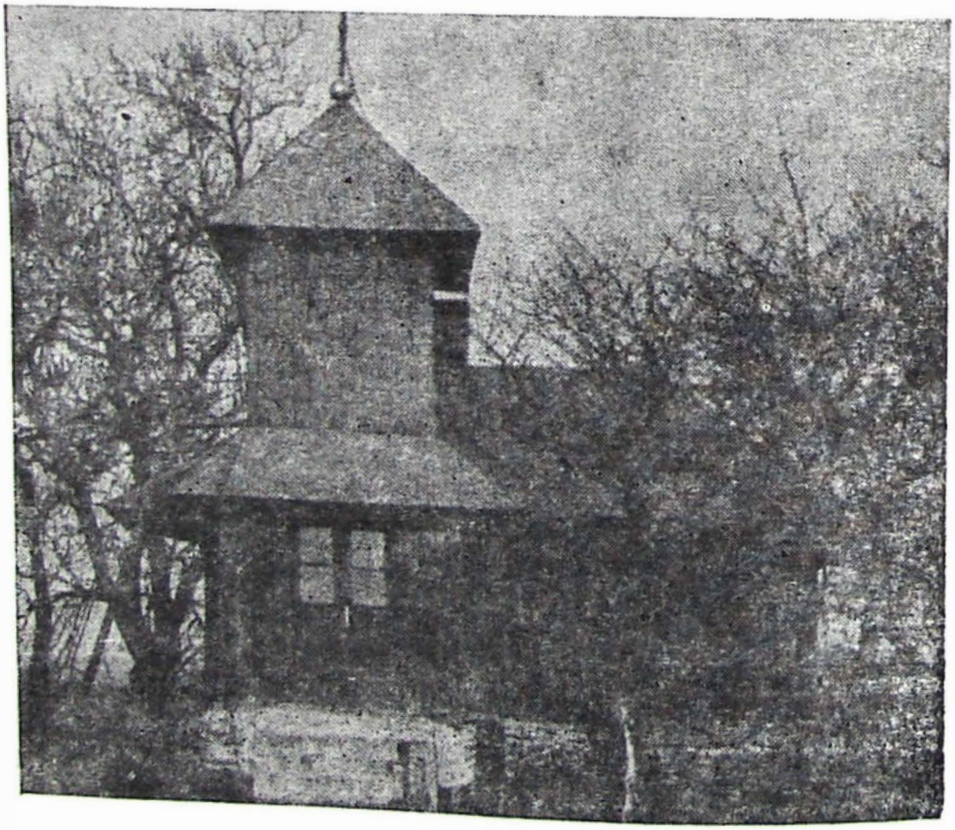

Fig. 1 şi 2 — Monumentul istoric de la Cîmpulung — Zamuşi

http://www.cimec.ro / http://cimiabc.ro

de la Margine sau de la fii lui [5]. Prezentînd în proces actul de cumpărătură din 1590, întărit de pecetea domnească a lui Petru Șchiopul voievod, monahul Ciolpan rămîne proprietarul recunoscut al ocinei sale din satul Orbic. În continuare, proprietățile sale vor fi menționate în legătură cu moștenitoarele lui, jupîneasa Dumitra și fiica lor Cîrstina, care vor dărui mănăstirii Bisericani părți din moșia agonisită de-a lungul vieții de Ciolpan sulițaș.

Într-un document datat ante 1611, noiembrie 23, extras din condica mănăstirii Bisericani, călugării de aici depun mărturie că „jupineasa Dumitra și fiica ei Cîrstina, jupîneasa lui Samoil paharnic din Porcești ținutul Neamț, au dăruit acestei mănăstiri partea lor din Orbic, o moară cu heleșteu pe apa Orbicului, altă moară pe Bistrița, o vie la Bacău și toate vitele care se vor alege partea lor" [6]. În 1611 noiembrie 23, Constantin Movilă voievod întărește dania făcută de Ciolpan sulițaș [7]. Proprietățile dăruite mănăstirii au fost reclamate de celelalte rude ale monahului Ciolpan, dar judecata domnească fixează mănăstirii dreptul de a prelua dania făcută de moștenitoarele directe ale monahului Ciolpan. În documentul domnesc se adaugă daniei menționate și „schitul lui Ciolpan monah". Reținem deci că înainte de 1611 noiembrie 23, Ciolpan lasă soției sale, pe care documentele n-o prezintă ca văduvă și fiicei lor, bunurile lui pe care acestea le dăruiesc mănăstirii Bisericani împreună cu schitul său. În aceeași zi (23 noiembrie 1611) călugării de la mănăstirea Bisericani trec în pomelnicul donatorilor pe Dumitra și Cîrstina.

Alte trei documente din anul 1612 (februarie 5, februarie 6 și aprilie 27) [8] emise de cancelaria domnească în timpul lui Ștefan Tomșa voievod, întăresc mănăstirii Bisericani „ocinile dăruite de sluga domnească Ciolpan sulițaș". Deducem din lectura ultimului document că aceste întăriri succesive de proprietate sînt impuse de procesele avute de mănăstire cu ceilalți moștenitori nemulțumiți de dania jupînesei Dumitra.

La fiecare schimbare de domnie, mănăstirea Bisericani, cere recunoașterea și întărirea proprietăților sale. Astfel, într-un document din 1618, martie 14, Radu Mihnea voievod, întărind celelalte proprietăți ale mănăstirii, consemnează și pe cele dăruite de Ciolpan sulițașul, „în călugărie Hariton" [9]. În anul următor, Gaspar voievod face o nouă întărire a proprietăților mănăstirii Bisericani dăruite de Ciolpan sulițaș [10]. După porunca domnească din 25 iunie 1619 [11] remisă lui Anastasie Crimca, mitropolitul Sucevei, se judecă la 30 iulie același an „pricina mănăstirii Bisericani cu călugării de la Troiță și cu semințiile lui Ciolpan pentru o parte din ocină din satul Orbic, dăruită de jupîneasa lui Ciol-

5 *Ibidem.*
6 *D.I.R., veac XVII*, vol. 3, nr. 61.
7 Idem, nr. 62.
8 *Idem*, nr. 97, 98 și *C.D.M.* vol. I, nr. 1 549.
9 *D.I.R., veac XVII*, vol. 4, nr. 304.
10 *Idem*, nr. 427.
11 *Idem*, nr. 478.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

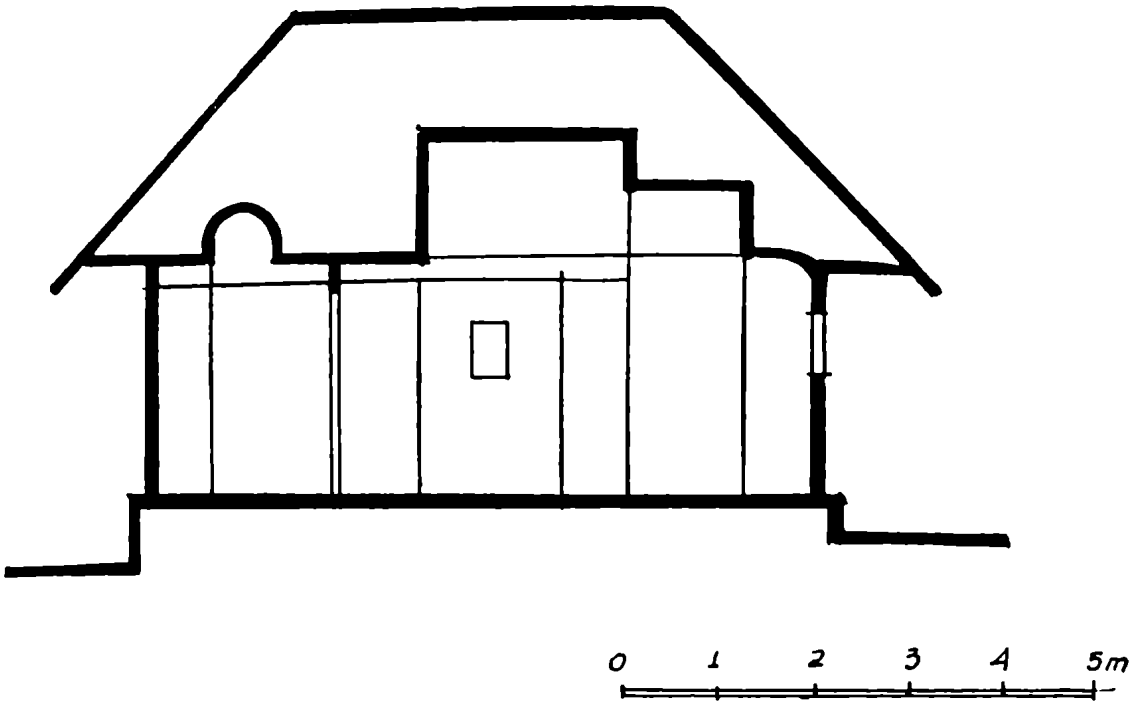

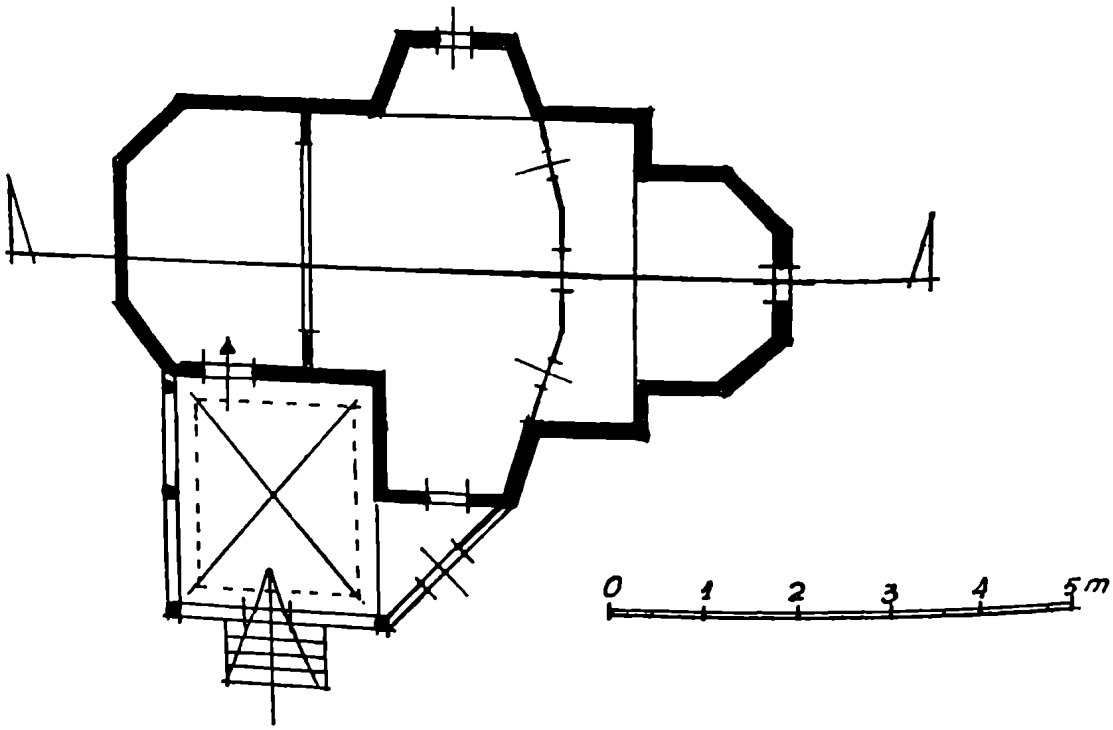

Fig. 3. — Monumentul din Ciolpani — secțiune transversală.
Fig. 4. — Monumentul din Ciolpani — plan.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

pan și dă rămași pe călugării, de la Troiță și semințiile lui Ciolpan" [12]. Pentru a pune punct acestor procese de moștenire, Gașpar voievod poruncește lui Nichita, vistiernicul din Hîrtop, (în 1620, ianuarie 23) „să aleagă și să stîlpească hotarul moșiei Bisericani de la Orbic" [13]. Un alt document din 1621, martie 27, îl menționează încă în viață pe Ciolpan „care se numește pe călugărie Hariton" [14]. Nu surprinde de loc această longevitate a monahului Ciolpan în raport cu moștenirea lăsată soției și fiicei lor, care de comun acord, o transferă mănăstirii Bisericani. Cîțiva ani mai tîrziu, în 1625, martie 29, Radu Mihnea voievod îi poruncește lui Gheorghe din Costeni, fost vornic, și lui Savin sluger să hotărnicească partea mănăstirii Bisericani dăruită de Dumitra, jupîneasa lui Ciolpan călugărul [15], probabil în urma unor noi încălcări de proprietate. În anul următor, 1626, Miron Barnovschi voievod, întărește proprietățile mănăstirii Bisericani arătate de cartea de hotărnicie făcută de Gheorghe vornic din Costeni și Savin sulger [16].

Ulitmile documente care se referă la dania lui Ciolpan și a jupînesei Dumitra sînt din 1630, septembrie 5 [17], 1631, martie 22 [18], și 1632, mai 25 [19], emise de domnitorii Moise Movilă și Alexandru Iliaș. Majoritatea documentelor prezentate aici sînt originale, slave, întărite cu pecetea domnească, păstrate în fondul mănăstirii Bisericani din Arhivele Statului București. Observăm că în decurs de peste 20 ani, mănăstirea Bisericani și-a reînoit actele de proprietate la fiecare nouă schimbare de domnie și cel mai ades sînt puse în discuție părțile de proprietate care revin din dania lui Ciolpan și a moștenitoarelor sale directe.

Menționăm printre „semințiile lui Ciolpan sulițaș" intrate în conflict cu mănăstirea Bisericani pe cei consemnați de actul din 1604, iulie 30, prin care Ieremia Movilă împuternicește pe nepoții lui Drăgan bătrînul să-și răscumpere ocinile de la Bodești-Neamț [20]. Acest Drăgan Ciolpan poate fi cu o generație mai în vîrstă decît Ciolpan sulițaș, iar nepotul lui contemporan cu el, avînd în vedere că deși s-a retras într-o viață monahală încă înainte de 1602 documentele îl înscriu timp de încă 20 de ani la timpul prezent.

Alt document din 1646, octombrie 24, menționează așezarea Bodești alături de vechiul ei proprietar Ciolpan, rudă cu Ciolpan sulițaș [21]. Nici unul din aceștia nu poate fi pus în legătură cu toponimul Ciolpani din apropierea orașului Buhuși, așa cum putea să fie Ciolpan monah, care, alegîndu-și loc de schit aproape de Orbic a transferat acestui loc numele său. După dezafectarea schitului ridicat de Ciolpan, medelnicerul Theodor Cantacuzino și frații săi ridică în 1730 biserica de lemn, pe vechile temelii, care se păstrează și astăzi ușor modificată. Întrucît

12 *Idem*, nr. 481.
13 *Idem*, nr. 549.
14 *D.I.R., A, Moldova, veac XVII*, vol. 5, nr. 33.
15 *Idem*, nr. 440.
16 *C.D.M.*, vol. II, nr. 296.
17 *Idem*, nr. 592.
18 *Idem*, nr. 649.
20 *D.I.R. A, Moldova, veac XVII*, vol. 1, nr. 249.
21 *C.D.M.*, vol. II, nr. 1 926.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Fig. 5. — Pisania monumentului in Ciolpani — Buhuşi

pisania din 1730 nu pomeneşte nimic de schitul vechi, presupunem (întrucît nu am adîncit această problemă), că în 1730 mănăstirea Biserricani ne mai fiind proprietara locului nu s-a îngrijit nici de consemnarea primului ctitor. Pisanina, săpată într-o grindă de stejar, fixată deasupra uşii de intrare în pronaos, are următorul text „Această sfîntă biserică ce au făcut dumnealui jupînul Toderache Cantacuzino şi neamul lui şi popii lui Ifrim în zilele măriei sale Grigore Ghica voievod, domn ţării Moldovei, văleat 7232 measiţa august 1". În continuare s-a adăugat şi menţiunea reparaţiei din 1846 „Să se ştie de cînd s-au şindilit această bisericuţă de meşterul Neculai, sat Rocătău şi cu tovarăşii lui Ilie Păduraru şi Ion Olaru în schitul dumisale coconului Erinu în anul 1846, luna iulie, 13".

Deci, la jumătatea secolului al XIX-lea, monumentul de la Ciolpani avea aceeaşi funcţie de biserică, de schit, întrucît proprietarul nu putea fi decît un călugăr provenit dintr-o pătură înstărită, al cărui nume de călugărie putea fi schimbat în Erinu. Păstrînd vechile ei dimensiuni, biserica din secolul XVIII a devenit apoi, biserică de mir pentru locuitorii adunaţi în aşezarea Ciolpani la jumătatea secolului al XVIII. Recensămintele din 1772—1774 menţionează 14 case, din care 5 familii erau birnici [22].

22 *Moldova din epoca feudalismului*, vol. 7, partea a II-a, Ed. „Ştiinţa", Chişinău, 1975, p. 30.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Într-un document din 1761, iulie 13, biserica de aici era înscrisă cu titlul de mănăstirea Ciolpanului [23]. Deși improprie, datorită proporțiilor ei reduse și a lipsei unui număr de chilii în preajmă, această menționare atestă existența unei vieți monahale pe care o surprindem pînă în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Tradiția locală a înregistrat aici, existența unui schit de călugărițe, pe care n-am putut-o identifica documentar.

În statistica din 1830, făcută de Isprăvnicia Neamț, pentru schiturile și metoacele de pe teritoriul ținutului, schitul Ciolpani figura pe moșia Hârlicești, a vistiernicului Costache Canta [24]. În harta rusă din 1835, „Ciolpanii" este reprezentat fără a se preciza numărul de gospodării, probabil acesta fiind foarte mic [25]. În cronica mitropoliei Moldovei și Sucevei este înserat istoricul Schiturilor Runc și Ciolpani, făcut în 1857, de economul Gheorghe, protoereul secției I Neamț [26]. Datele, destul de sumare, nu sînt adîncite de nici o referire la viața monahală a schitului.

La sfîrșitul secolului al XIX-lea localitatea era sat component al comunei Costișa, plasa Bistrița, județul Neamț, situat în vecinătatea comunei Buhuși (circa 5 km). În prezent, Ciolpaniul, subordonat administrativ orașului Buhuș, are 12 case, grupate pe o singură uliță, dintre care doar 7 sînt locuite. Ocupațiile de bază ale locuitorilor au fost și au rămas agricultura și creșterea vitelor.

Monumentul istoric cu hramul „Sfîntul Ierarh Nicolae", este construit pe dealul numit „Curătură" de unde domină împrejurimile. El servește în prezent ca lăcaș de cult locuitorilor din Ciolpani, Mocani și Tudori, așezări integrate administrativ orașului Buhuși. În partea de sud-vest a dealului ploile au scos la iveală resturi ceramice ce aparțin epocii bronzului, cultura Monteoru. Legat de prezența acestor urme arheologice, localnicii păstrează tradiția potrivit căreia ea a fost lucrată de maicile vechiului schit. Nici un argument de ordin documentar nu confirmă această tradiție. Dimensiunile reduse ale monumentului (7 m pe axul longitudinal, 3 m lățime în pronaos, 5 m lățime la absidele naosului și 2 m la altar) se exprimă prin destinația sa inițială, cunoscut fiind faptul că așezarea Ciolpani a apărut ulterior, ea avînd în trecut și în prezent, un număr mic de locuitori.

În privința monumentului istoric localnicii afirmă că inițial construcția a avut dimensiuni mai mari, dar cu ocazia reparațiilor succesive, pe măsură ce au putrezit capetele bîrnelor, a fost micșorat, fiind din nou încheiat. Acest lucru este infirmat de faptul că temelia de piatră se păstrează în forma originală, fiind realizată din pietre de rîu. Materialele de construcție — lemnul și piatra sînt de proveniență locală. Lemnul

---

23 Biblioteca Academiei R.S.R., doc. CCIV/57.

24 *Anuarul liceului „Petru Rareș"*, Piatra Neamț, 1935—1936, p. 139.

25 C. C. Giurescu, *Principatele române la începutul secolului XIX*, Ed. Științifică, București, 1957, p. 253.

26 V. Cădere, *Însemnări despre mănăstiri*, în *Mitropolia Moldovei*, 1964, nr. 9—10, p. 511.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

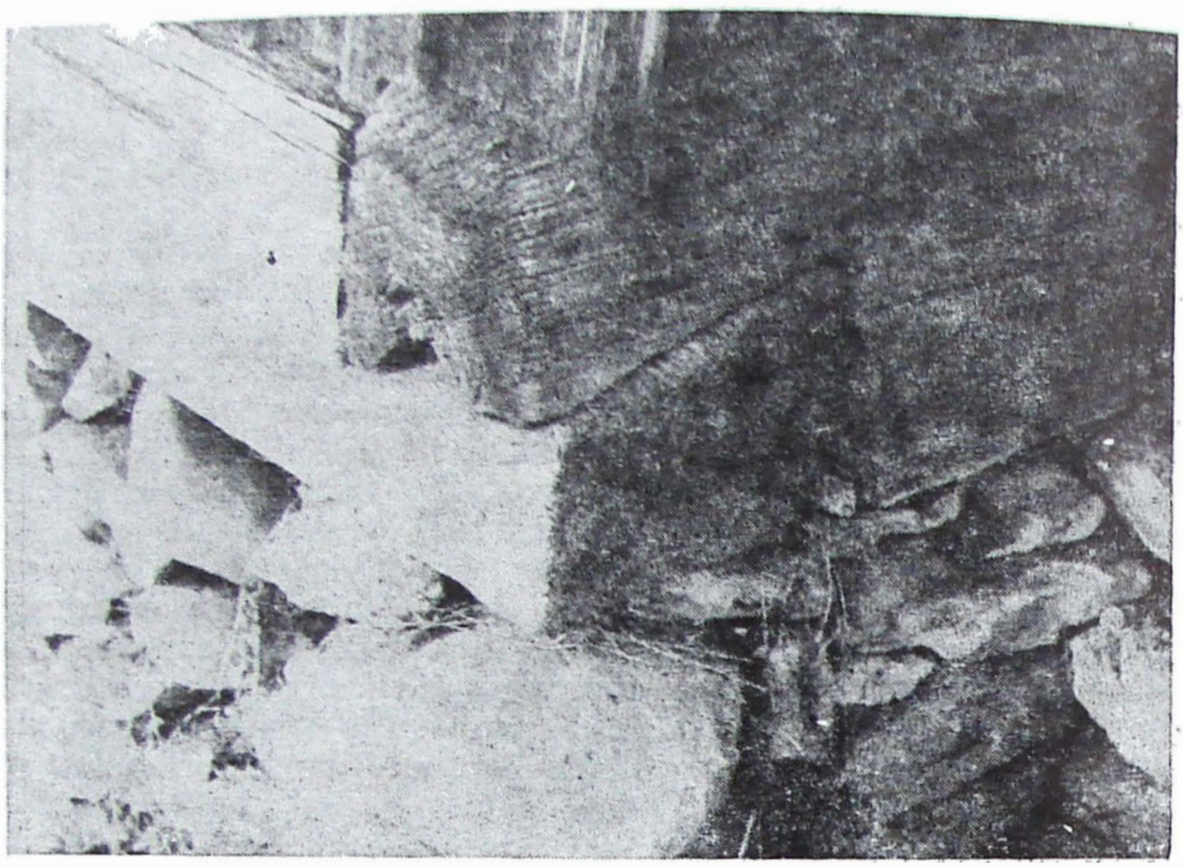

Fig. 6. — Încheietură de talpă (detaliu).

Fig. 7. — Încheietură la absida altarului.

http://www.cimec.ro / http://omiabc.ro

este din pădurea care a existat cîndva pe acest loc, toponimul „curătură", păstrat, fiind o dovadă în acest sens. Piatra din temelie provine din pîrîul Bolborositoare.

Construit în secolul al XVII-lea, după cum ne indică pisania, monumentul face parte din tipul cu plan trilobat, cu pronaos poligonal, fapt ce semnifică păstrarea pe lungime a vechiului tip de plan la care meșterul din secolul al XVIII-lea adaugă absidele laterale [27]. Ridicat din bîrne orizontale încheiate în colțuri în coadă de rîndunică, monumentul este realizat în sistemul blockbau. Postamentul din piatră este mai gros în dreptul pridvorului (element de arhitectură adăugat ulterior) și mai subțire în dreptul absidei altarului. Explicația este dată de așezarea construcției în raport cu relieful.

Modul de îmbinare a bîrnelor se poate observa doar la tălpi, întrucît, pentru o conservare de lungă durată, monumentul a fost tăbănuit la exterior cu scînduri așezate în poziție verticală, iar la interior cu carton presat. Absidele laterale au trei laturi, iar absida altarului este pentagonală. Sistemul de boltire semicilindric [28] este apropiat de al altor biserici de lemn din Moldova. Pronaosul, de dimensiuni reduse, este acoperit cu o boltă semicilindrică, cu axul perpendicular pe axul boltirii naosului, sprijinit pe patru arce transversale. Naosul este acoperit cu o boltă semicilindrică pe axul încăperii, cu arce asemănătoare cu cele din pronaos pornind din console în dreptul absidelor. Pronaosul este despărțit de naos printr-o grindă. Consolele sînt realizate în trepte cioplite care se retrag succesiv spre perete și au formă de aripi. Pe acestea se sprijină bagdadia, care este realizată din doi dulapi groși, șăntuiți pe lungime și prinși în cuie de lemn. Lumina pătrunde în interior prin ferestrele decupate în spațiul absidelor. Pridvorul, construit mai recent și modificat la renovarea din 1969, are deasupra sa un turn clopotniță cu șase stîlpi frumos decorați și acoperiș în patru ape. Acoperișul clădirii, urmînd planul acesteia, este în prezent din tablă bătută în „solzi". El, înlocuiește, de la reparația din 1913, pe cel din șindrilă existent din 1846. Ancadramentul, pe care este încrustată pisania, aflat la intrarea din pridvor în pronaos este decorat cu motive populare acolada și două brîie în zig-zag. Ușa de la intrarea din pridvor în pronaos este făcută din două blăni de stejar neornamentate.

Altarul este despărțit de restul bisericii printr-un iconostas a cărui pictură, dispusă pe trei registre, este realizat în 1969 de pictorul V. Ștefănescu, conform informației oferite de inscripția aflată aici. Pictura este lipsită de valoare artistică. Masa altarului este făcută dintr-un trunchi de lemn de stejar. Ușile diaconești și dvera au fost înlocuite cu perdele lucrate cu motive populare.

---

27 Cristache Ioana—Panait și Elian, Titu, *Biserici de lemn din Moldova*, *Buletinul monumentelor istorice*, nr. 2, 1972, p. 45.

28 *Ibidem*.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Inventarul prezent al monumentului este redus. Nu se mai păstrează piese de valoare istorică sau artistică deosebită. Cele nouă icoane datînd din secolele XVIII şi XIX tratează următoarele teme „Fecioara Maria cu Pruncul (trei icoane dintre care una Hodighitria), Tîrguirea Maicii Domnului (1), Naşterea lui Isus (2), Răstignirea lui Isus (2), Sfîntul Arhanghel Mihail (1), Sfîntul Ierarh Nicolaie (1), ultima fiind şi icoană de hram. Icoana Răstignirea lui Isus pe cruce este datată la anul 1851 şi are o inscripţie care notează numele donatorului. Icoanele sînt lucrate în tehnicile specifice perioadei în care au fost create : tempera pe lemn (3), ulei pe pînză, ulei pe lemn (5). Starea lor de conservare este mediocră atît datorită trecerii timpului, cît şi condiţiilor de păstrare. Degradarea lor a fost accentuată de curăţirea efectuată cu un solvent neadecvat. Din inventarul bisericii au făcut parte şi o serie de cărţi vechi româneşti dintre care amintim un Liturghier (1759), un Penticostar (1782), o Evanghelie şi 12 Minee. Evanghelia şi cele 12 Minee se află în prezent în biblioteca de carte veche românească existentă la Complexul muzeistic Bogdana, din comuna Ştefan cel Mare, judeţul Bacău. Pe un disc metalic aflat în altar găsim următoarea inscripţie : „Sfeşnicul de faţă, discul s-au făcut di robii lui Dumnezeu Grigori Constandin şi Maria, 1851". Sfeşnicul despre care pomeneşte inscripţia nu se mai păstrează în prezent. O altă piesă datată în acelaşi an este un potir pe care se află următoarea inscripţie : „Sfîntul di faţă potir făcut dii robii lui Dumnezeu Jianu, Grigorii, Anastasia şi copilul lor, spre veşnica pomenire... 1851". În naos se păstrează o lădiţă de zestre de factură populară decorată cu rozete şi brîuri în zig-zag. În podul trapezei existente în curtea monumentului se păstrează şase strane sculptate, originale. Între acestea, frumos ornamentată, este strana arhierească.

Deoarece, curtea monumentului a folosit ca cimitir şi în trecut, se mai păstrează încă semne de mormînt cioplite în piatră pe care se disting cu greu urme ale unor inscripţii cu caractere chirilice.

Păstrînd în linii generale planul iniţial al construcţiei, monumentul de la Ciolpani este unul din valoroasele vestigii ale artei populare din judeţul Bacău. Păstrarea şi conservarea sa în bune condiţii rămîne în continuare necesară datorită valorii pe care a căpătat-o în noul contex impus de legea păstrării şi valorificării celor mai de preţ vestigii ale patrimoniului nostru cultural naţional.

LE MONUMENT HISTORIQUE DE CIOLPANI—BUHUŞI

— Résumée —

La présentation des données historiques concernant le monument de Ciolpani—Buhuşi édifié en 1730 par Théodore Cantacuzino, nous a conduit à la conclusion que celui ci a été construit sur le lieu d'un ancien couvent édifié en 1602 par le moine Ciolpan.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Par l'architécture, la téchnique de la construction et par son inventaire, ce monument reste comme un de plus précieux véstiges de l'arhitécture populaire du département de Bacău.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig. 1—2. Le monument historique de Ciolpani—Buhuși.
Fig. 3. Le monument de Ciolpani — siction transversale.
Fig. 4. Le monument de Ciolpani — plan.
Fig. 5. L'inscription du monument de Ciolpani.
Fig. 6. Le monument de Ciolpani. La jointure de la plaque de fondation (détail).
Fig. 7. La jointure de l'abside de l'autel.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

MONUMENTUL DE ARHITECTURĂ POPULARĂ DE LA RĂCHITOASA — BACĂU

de DORINEL ICHIM

Pe valea Zeletinului, acolo unde altădată locurile erau acoperite de răchiți, iar pădurile coborau pînă în lunca pîriului, două sate aveau să poarte toponimele semnificative de Răchitiș și altul, mai tîrziu, de Răchitoasa.

Atestat documentar pentru prima dată la 21 decembrie 1452, în timpul domniei lui Alexăndrel vodă, satul Răchitiș apare alături de satele Oprișești și Cîrna, pe Zeletin, ca fiind întărite lui Trișor și fratelui său, Tador, fiii lui Șandru de la Iucaș [1]. Răchitișul este pomenit între satele coborîtorilor din Laslău Globnicul, între care sînt și Toader Iucaș și urmașii lui Petru Iucaș, în uricul din 22 ianuarie 1495, cînd Ștefan cel Mare le întărește stăpînirea acestora [2].

Satul Răchitoasa apare într-un document dat la 15 aprilie 1607, de Simion Movilă, voievodul Moldovei, care întărește părintelui Anastasie, episcopul Romanului, o prisacă cu 60 de stupi și cu livezi din acest sat, danie făcută de Ion monahul și frații săi [3]. Dania este întărită pe rînd de către voievozii Moldovei Ștefan Tomșa la 14 mai 1613 [4], Radu Mihnea la 28 decembrie 1616 [5], Gheorghe Ștefan la 2 ianuarie 1655 [6].

Răchitișul și Răchitoasa erau două sate învecinate după cum rezultă și dintr-un document de vînzare din 15 aprilie 1662, cînd Moiseiu, feciorul lui Grozav din Răchitiș, vinde lui Dumitrașcu vornicul jumătate de bătrîn din Răchitiș și din Răchitoasa pe Zeletin, din cîmp, din pădure, cu săpături, cu fînaț și cu loc de moară, cu 8 galbeni, iar fratele său, Toma, vinde, cu 12 zloți, partea Boldii din Răchitiș și Răchitoasa; de asemenea, Toader, feciorul lui Ilie Pobricu din Răchitoasa, vinde două pămînturi ale lui Gheorghe cu doi lei [7].

La 11 octombrie 1630, Moise Movilă voievod întărește lui Dumitrașcu, vornic de gloată, un loc de prisacă din satul Răchitoasa, danie

---

1 D.R.H., A, II, nr. 23; M. Costăchescu, *Documente înainte de Ștefan cel Mare*, Iași, 1932, vol. II, p. 435.
2 D.R.H., A, III, nr. 172.
3 C.D.M., I, nr. 1 320.
4 D.I.R., veac. XVII, vol. III, nr. 216.
5 *Ibidem*, vol. IV, nr. 106.
6 C.D.M., III, nr. 112.
7 C.D.M., II, nr. 81.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

de la Vîrnava din Răchitiș, Miftode și alții [8]. Aceeași danie este întărită și de Vasile Lupu la 22 martie 1636 împreună cu o parte din satul Răchitiș, cumpărate de la aceeași Vîrnava cu 30 taleri de argint [9]. Vasile Lupu poruncește la 27 iunie 1634 lui Vasile Zeletin, spătărel din Sparta, să dea lui Toma din Răchitoasa toată partea de ocină a lui Boldea ca să o țină pînă acesta va plăti pentru dajdea lui de la Toma [10].

La mijlocul veacului al XVII-lea Dumitrașcu Gheuca și Toader Pobricu își rotunjesc pămînturile făcînd noi cumpărături. Astfel, la 17 iunie 1654 Toader Pobricu cumpără de la Avrămia, nepoata lui Arion, călugărul din Răchitiș, partea de ocină din Răchitiș și din Răchitoasa cu 5 lei [11].

Prima ctitorie a mănăstirii Răchitoasa este pusă în legătură cu documentul din 19 iunie 1677 cînd Andonie, feciorul lui Ilie, nepotul lui Ignat și alții, strănepoți ai lui Ignat din Răchitoaosa, dăruiesc lui Enache clucerul un loc pentru zidirea unei mănăstiri, cu pometi, cîmpuri, pămînturi de arat, finaț, vad de moară, rîmnic de pește și pădure, partea unchilor lor, Istratie și Mihul [12]. Tot atunci, clucerul Enache face și alte cumpărături din satul Răchitiș de la Simion și de la cumnatul său Ursul [13]. Biserica de lemn cu hramul „Cuvioasa Paraschiva" a fost construită pe acest loc, de către Enache mare clucer. În anul 1678 aprilie 6 schitul exista deja, primind o danie din partea lui Gavril, feciorul Mariei, fata popii din Răchitoasa și Ioniță, feciorul Ilenei, o moșie ce le aparținea și care cuprindea a cincea parte din acest sat, cu loc de prisacă, de țarină, cîmp de finaț, loc de pădure, vatră de sat și loc de rîmnic [14]. Tot atunci schitul din Răchitoasa primește în dar și moșiile lui Ștefan Ghid din Răchitiș și Răchitoasa [15].

Prima scutire de deseatină de stupi, goștină de oi și de mascuri și de alte dări o primește schitul de la Răchitoasa din partea domnitorului Moldovei Constantin Cantemir, la 24 august 1685 [16]. Schitul își întindea stăpînirea asupra mai multor ocini, siliști și moșii atît prin daniile care i se fac, cît și prin numeroaosele cumpărături care apar în documentele moldovenești de la sfîrșitul secolului al XVII-lea

În condițiile creșterii puterii economice a mănăstirii Răchitoasa, Ilie Enache — Țifescu Frige Vacă, mare spătar, construiește în anul 1697 a doua biserică de zid, cu hramul „Adormirea Maicii Domnului". Marele spătar nu a terminat mănăstirea, soția sa, Tofana, urmînd să facă, la 1704 zidul înconjurător și un rînd sau două de chilii [17]. Cu aceea ocazie, la 16 mai 1704, Ilie Enache spătar și soția sa Tofana, mărturiseau : „...pentru o bisericuță care din munca și osteneala noastră

8 *Ibidem*, nr. 601.
9 *Ibidem*, nr. 1 140.
10 D.R.H., A. XXII, nr. 170.
11 C.D.M., III, nr. 76.
12 C.D.M., IV, nr. 188.
13 *Ibidem*, nr. 147.
14 *Ibidem*, nr. 260.
15 *Ibidem*, nr. 262.
16 *Ibidem*, nr. 914.
17 N. Stoicescu, *Repertoriul...*, p. 696.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

am făcut-o de piatră, unde întîi şi din început au descălecat şi au făcut biserică de lemn tatăl meu, Ianachi, ce au fost clucer mare". Motivul refacerii a fost „că lemnul petrece viaţă mai scurtă iar piatra viaţă mai lungă" [18]. Ilie Enache fiind bolnav la acea dată, obligă pe soţia sa „a istovi zidul la mănăstire şi un rînd, două sau cîte o putea să fie nevoitoare să facă chilii de piatră" [19].

În două documente datate în acelaşi an, 1704, domnitorul Moldovei, Mihai Racoviţă, miluieşte mănăstirea Răchitoasa din fostul judeţ Tecuci cu toată mortasipia de la Galaţi pentru acoperişul chiliilor şi a bisericii [20]. Pentru lumini, tămîie şi alte cheltuieli, mănăstirii îi sînt date şi veniturile provenite din deseatina de stupi şi goştina de oi şi de mascuri a poslușnicilor mănăstirii şi a păstorilor [21].

Începînd cu secolul al XVIII-lea evoluţia relaţiilor social-economice ale satului Răchitoasa se desfăşoară în strînsă legătură cu ale mănăstirii, în preajma căreia se afla şi biserica de lemn. Un document de hotărnicie din 1 martie 1713 stabileşte hotarele mănăstirii (egumen era Paisie) şi răzeşii din Răchitoasa [22].

În anul 1729, epitropii mănăstirii — Iordachi Cantacuzino, mare spătar şi Teodor Paladi, mare ban — au închinat-o la mănăstirea Vatoped de la Sf. Munte Athos [23]. În anul 1739 mănăstirea a fost dărîmată de un cutremur. O carte domnească dată la 28 noiembrie 1741 mănăstirii Răchitoasa, pentru moşiile sale, menţiona ca oamenii care locuiau pe moşiile acesteia să slujească după hotărîrea ce s-a făcut de obşte, cîte 6 zile pe an şi să dea dijma obişnuită [24].

În *Recensemintele din anii 1772—1774, satul poslușnicii Răchitoasei* avea 51 de case, iar printre cei 31 de liudi scutiţi de bir figura şi un preot [25].

În anul 1739 mănăstirea a fost refăcută de către egumenul Daniil, iar în anul 1836 a fost reparată de către egumenul Iacov. În anul 1872 a fost transformată în ospiciu pentru săraci şi infirmi, care de la secularizare şi pînă în anul 1871 fusese sălăşluiţi la schitul Lipova din judeţul Vaslui.

La începutul secolului al XIX-lea satul aparţinea mănăstirii Răchitoasa, cei 25 de birnici plăteau pe un an suma de 400 lei, avînd trei scutiţi de bir [26]. În anul 1816 Răchitoasa era răzeşească, locuitorii avînd aljverişul lor cu cherestea şi loc de hrană puţin. Satul făcea parte din ocolul Zeletinului, ţinutul Tecuci şi avea 10 birnici ce plăteau 30 de lei pe un sfert de an. La mănăstirea Răchitoasa se aflau 50 de ruşi, fiind

18 N. Stoicescu, *Repertoriul...*, nota 12, p. 734.
19 Th. Codrescu, *Uricariul*, IX, p. 149-151.
20 C.D.M., vol. V, nr. 296.
21 *Ibidem*, nr. 397.
22 Const. Solomon şi C. A. Stoide, *Documente tecucene*, Bîrlad, 1938, vol. I, p. 53-55.
23 *Îndrumător în Arhivele Centrale*, vol. I, partea I, Bucureşti, p. 333—335
24 *Documente agrare*, vol. II, Moldova, sec. XVIII, p. 223.
25 *Moldova în epoca feudalismului*, p. 594.
26 Th. Codrescu, *Uricariul*, vol. VII, p. 318.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

scutiți cu hrisov domnesc[27]. Aceștia erau slujbașii unor mănăstiri de peste Prut, fugiți din Basarabia după anul 1812, din cauza persecuțiilor și exploatării țariste.

În harta rusă Răchitoasa figurează cu un număr de 148 gospodă înregistrînd o creștere considerabilă a populației[28].

La sfîrșitul secolului trecut satul avea o populație de 182 familii cu 552 de suflete care locuiau în 170 de case și două bordeie[29].

* * *

Biserica de lemn „Cuvioasa Paraschiva", ridicată din bîrne de către Enache — mare clucer — în anul 1677, avea să fie martoră la toate evenimentele legate de viața mănăstirii și satului Răchitoasa. Desigur că aceasta nu este cea mai veche biserică din sat, deoarece inscripția din anul 1505 de pe un unul din clopotele mănăstirii indică faptul că trebuie să fi fost un schit mult mai vechi.

Ilie Enache împreună cu soția sa Tofana lasă prin testament ca fiul său Gavril să îngrijească de o „biserioută care am făcut-o din piatră, unde din munca și osteneala noastră dintăi și din început au descălecat și au făcut biserică de lemn tatăl meu Enache ce-au fost clucer mare, acum în urma părintelui nostru, miluindu-ne Dumnezeu, noi am zidit una pentru focul, alta pentru traiul, că lemnul trece viață mai scurtă, iar piatra viață mai lungă[30]. Gavril avea să primească mai multe sate de la tatăl său „ca să fie slugă și paznic" acestei mănăstiri și biserici de la Răchitoasa.

Nu se cunoaște încă pînă astăzi cărui fapt i se datorează rămînerea bisericii de lemn înafara zidurilor de incintă ale mănăstirii Răchitoasa .Biserica de lemn a stat lîngă zidul mănăstirii pînă în anul 1922—1923 cînd a fost dusă la cimitirul satului, unde se află și astăzi, fiind declarată monument istoric[31]. Situat în cimitirul de pe Dealul Viei, monumentul domină valea cu casele ce alcătuiesc cătunul Cotul lui Decebal. În prezent lăcașul servește ca biserică de cimitir, precum și pentru oficierea slujbelor religioase, fiind biserică filială.

Pe cînd biserica se afla la mănăstire, adăpostea o piatră de mormînt ce avea următoarea inscripție: „Această piatră o au făcut și o au înfrumusețat giupîneasa Anna, mare vorniceasă, fiul său Irimie în zilele lui Ioan Duca voievod anul 7188" (1680).

O altă piatră de mormînt care se află în biserica mare de zid are următoarea inscripție „Această piatră o au înfrumusețat dumnealui Ioan mare stolnic cuconilor săi Alexandru și Sata a. 7297 mai 31" (1789). În peretele de nord al aceleiași biserici se află cripta cu mormîntul ctitorilor. Deasupra mormîntului este o piatră care poartă in-

27 C. Istrati, *Condica visteriei Moldovei pe anul 1816*, 1980, p. 47.
28 C. C. Giurescu, *Principatele române la începutul secolului XIX*, p. 276.
29 *Marele dicționar geografic al României*, vol. V, 1902, p. 201.
30 C.D.M., V, nr. 325.
31 A.E.R., 1936, p. 327.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

scripția : „Să se știe că aici sub această piatră este îngropat dumnealui Ilie vel spătar sîn Ianache vel clucer și dimpreună și fiul dumisale Gavrilă sîn Ilie an 7243 mai 26 (1735). Așișderea și dumneaei Tofana spătăroale s-au săvîrșit an 7235 apr. 19 (1723) și s-au săpat în zilele egumenului Neofit anul 7245 nov. 20" (1736) [32].

La biserica de lemn din cimitirul de pe dealul Viei nu s-a găsit nici-o inscripție referitoare la ctitori sau la meșteri, în afară de cea care consmenează refacerea ei de către enoriașii satului, în anii 1922—1923.

Tot pe teritoriul comunei Răchitoasa, în satul Dumbrava, se află biserica filială „Sf. Dumitru", construită din lemn și vălătuci în anul 1842 cu cheltuiala mănăstirii Răchitoasa. În acest lăcaș cu planul treflat și abside rotunde se află catapeteasma originală adusă de la mănăstirea Golia ; după ce încercările de a o plasa în biserica mănăstirii Răchitoasa nu au reușit, aceasta din urmă dovedindu-se a fi neîncăpătoare, ea a fost adusă la acest lăcaș.

Pe temelia din piatră de rîu ce urmează planul dreptunghiular, avînd absida altarului pentagonală decroșată, meșterii au așezat talpa din bîrne de stejar, cu muchea șănțuită, ușor detașată înafara pereților de bîrne .Acolo unde pereții formează unghiuri drepte, bîrnele au fost încheiate „în căță", iar la absida altarului au fost încheiate întăietură oblică.

La mijlocul înălțimii pereților se află cele patru ferestre încheiate în „dăltuituri", găurite cu sfredelul și prinse în cuie de stejar. Ferestrele sînt sculptate la fel, cu motivul „săpătură cu floare" pe cele trei laturi, iar deasupra avînd „floarea rotundă" sub „coroană". Pentru fixarea bîrnelor lungi, din doi în doi metri, acestea se prindeau în cuie făcute din inimă de stejar.

Înălțimea pereților este împărțită în două registre de motivul ornamental al funiei, denumit local „colac" și situat la aproximativ 2.3 de la bază.

Patru console (două la sud și două la nord) străpung bîrnele la un metru sub acoperiș, în dreptul limitei superioare a ferestrelor, delimitînd naosul. Avînd formele rotunjite la capete, consolele poartă denumirea locală de „cultuci". Nu s-a mai păstrat nici-un „cultuc" original, toți fiind făcuți din nou în anul 1969 cînd a fost refăcută biserica. Meșterul care a lucrat atunci ne-a spus că „și la casă căpriorul vine pe cultuc", ceea ce ne amintește de funcționalitatea elementului constructiv care a căpătat cu timpul și un rol decorativ.

Pe ultima bîrnă se sprijină „turaua de margină", avînd ca ornamente „steluțe", realizate din dăltuitură. Dulapul de stejar, lat de 0.40 m, care formează „bagdadia" are pe marginea exterioară tăieturi decorative denumite generic „floare". Capetele corzilor se termină în tăieturi frumos rotunjite, fiind ansamblate cu ajutorul unor cuie groase de lemn. Căpriorii care susțin acoperișul se termină la capete în tăietură de fierăstrău denumită „floare".

32 Cf. *Marele dicționar geografic al României*, vol. V, 1902, p. 200.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Acoperișul în patru ape „cu funduri" a fost făcut din șidrilă „în solz de pește" în anul 1969 de către cășineni aduși de la Mănăstirea Cașin. La capetele coamelor și în vîrful acoperișului pridvorului, cruci metalice au fost fixate în cîte un pop de lemn. Este interesant de remarcat faptul că structura acoperișului o urmează întru totul pe cea a casei țărănești. Perechile de căpriori se sprijină pe un „cal", iar acesta la rîndul lui pe doi „urși". La extremitatea cealaltă căpriorii se prind de „turea", avînd niște „arichi" cu care se ancorează de corzi. La absida altarului și la extremitatea pronaosului „căpriorașii" dau forma rotundă de cupolă.

Pridvorul deschis, situat în partea de sud, are grilajul din bîrne încheiate în tăietură, dreaptă, iar stîlpii decorați la bază și la capitel cu registre de „unghioară" și „săpătură". Corzile pridvorului care susțin acoperișul se termină la exterior în „cultuci cu flori".

La fel ca și la ferestre, la tocul ușii bîrnele de stejar sînt prinse în uluc. Pe ușorii de la intrare este dăltuită „săgeata" care în concepția populară simbolizează arma de luptă a sf. Ilie contra diavolului. „Săgeata asta este trăsnetu", ne spune unul dintre meșterii care a lucrat la această biserică. Ușa propriu-zisă este formată din doi dulapi încheiați „în lămbuitură". Trei „bălămăli" lungi din șinare, „zbranca" de la ușă și zăvorul din fier au fost lucrate de către meșterii fierari ai satului.

În interior, biserica a fost tencuită și zugrăvită, iar vopseaua cu cu care s-a acoperit lemnul diminuiază valoarea artistică a sculpturii. Peretele ce desparte pronaosul de naos este marcat de doi stîlpi uniți de o arcadă curbă zimțată, dublată de o sculptură în zig-zag. Meșterii talentați au împodobit această intrare cu rozete solare, iar grinda despărțitoare a fost marcată cu două registre succesive de „dinți de fierăstrău" și de cercuri făcute cu sfredelul.

Deasupra ancadramentului de la intrare în naos, o inscripție săpată în lemn grăiește astfel : „Această biserică s-a mutat și refăcut pe anul 1921/1923 de lucrătorii M. Vararu, C. V. Huțanu, I. S. Mocanu, Gh. V. Vararu, Gh. T. Răducanu". O masă țărănească joasă, de formă rotundă, servește în pronaos pentru jertfă.

Dintre stînile naosului de pe cele două laturi se detașează strana arhierească. Bolta octogonală a naosului nu s-a mai păstrat în forma ei originală, fiind tencuită și zugrăvită, iar la ultima reparație i s-a aplicat placaj.

În altar se află sfînta masă, zidită și acoperită de un baldachin donat de către săteni. „Fîntînița" și Proscomidia care inițial trebuia să fie tot din lemn sînt de asemenea zidite din cărămidă și tencuite. Fragmentul de boltă a altarului are șase laturi la bază, cheia de boltă fiind de forma unui semicerc.

Iconostasul nu mai păstrează forma orginală, registrul din mijloc fiind compus din icoane mobile, iar celelalte două registre sînt alcătuite din mai multe fragmente aparținînd vechii catapetesme.

Privită în ansamblu, iconografia aparține celor trei perioade istorice ale monumentului. Cele mai vechi icoane aparțin perioadei de

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

început a monumentului, de cînd s-au mai păstrat un număr foarte redus. Cele mai numeroase aparţin anului 1864 cînd catapeteasma şi o mare parte din icoane au fost pictate din nou. Pe icoana „Maica Domnului cu pruncul" se află următoarea inscripţie cu literele alfabetului chirilic-latin de tranziţie „Fii protecturi sărvilor tăi pre sfinti stăpîni noă Dimitrie Tinculescu şi consorţii sali Zinca carea lor cheltuiali s-a făcut spre veşnica lor pomeniri 1864 aug. 20". Sub această icoană se află „Sfîntul Ion Botezătorul cînd l-au dus maica sa în pustii". Naivitatea tratării unor subiecte inspirate din iconografia vechiului testament se observă la unele icoane cum este cea care se intitulează „Moisi cînd au văzut rugul arzînd". Desenul este naiv, nu se păstrează proporţiile şi planurile, obiectele avînd dimensiuni ireale. Alte icoane sînt inspirate din iconografia noului testament „Isus Hristos a deschis ochii orbului", „Acoperămîntul Maicii Domnului" şi altele. La aceste icoane se mai pot observa o serie de caracteristici comune cum ar fi aureola cu pulbere de aur, predominarea culorii grena şi verde la veşminte şi combinaţia acestor culori cu pulbere aurie.

Din anii 1921—1923, cînd biserica a fost mutată pe locul unde se află acum datează a treia serie de icoane, pictate de către „Pictor Victor Alexandrescu Tecuci", cum găsim iscălit pe uşile diaconeşti. Pe una din icoane, datată 20 ianuarie 1856, se întîlneşte o inscripţie grecească care aminteşte de perioada cînd mănăstirea a fost închinată la Vatoped de la Muntele Athos.

Uşile împărăteşti reprezintă o ingenioasă operă de artă prin rafinamentul execuţiei şi bogăţia decorului. Motivul fitomorf al viţei de vie cu frunze, cîrcei şi ciorchini este realizat într-o simetrie perfectă pe cele două uşi, printr-o îmbinare admirabilă a sculpturii cu traforul. Între ondulaţiile viţei de vie apar medalioanele pictate ale evangheliştilor, încadrate de rame elipsoidale.

Pe lîngă obiectele de cult în biserică se întîlnesc scoarţe, lăicere, covoare, ştergare, feţe de masă şi bete, valoroase obiecte de artă populară lucrate cu mult gust de către harnicele femei din Răchitoasa.

La intrare în curtea bisericii este ridicată pe patru furci clopotniţa, cu contrafişe în diagonală. O scară de lemn duce la etaj, unde pereţii sînt tăbănuiţi cu scîndură, iar acoperişul piramidal este din tablă. Clopotele, legate cu şine de „osiac" nu au nici-o inscripţie.

Acum, după mai bine de trei veacuri de la prima biserică de lemn, meşterii lemnari din Răchitoasa au dat vechii biserici noi valenţe arhitecturale, pe măsura priceperii şi iscusinţei lor.

LE MONUMENT D'ARCHITECTURE POPULAIRE DE RACHITOASA — BACĂU

— Résumé —

Sur la valleé de Zeletin, dans la localité Răchitoasa, se trouve une ancienne église en bois, datant de la deuxième moitié du XVII-e siècle. Grâce á sa valeur concernant l'architecture en bois de l'époque, de la technique de construction,

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

l'église en bois „Cuvioasa Paraschiva" de Răchitoasa a été déclarée monu historique et inscrite dans la liste officielle de celles -ci, publiée en 1956.

Au commencement de cet étude l'auteur fait une incursion dans l'histoire du village du moyen âge de Răchitoasa mentionnant une série de documents plus importants se rapportant à cette église.

L'église en bois est restée jusqu'n 1922 près de la monastère Răchitoasa et c'est pourquoi on présent abrégé et l'histoire de ce demeure de culte, les relations sociales-économiques de facture féodal entre la monastère et le village.

Le rechercheur présente le plan et la tehnique specifique de l'architecture de ce demeure avec les élements de construction specifiques à la zone des colines de Tutova de la Moldavie centrale. On présent les élements artistiques sculptés en bois qui confèrent au monument beauté et originalité. Une attention particulière a été accordée a l'iconostase et à la peinture en bois du moyen âge, d'une réele valeur artistique.

On fait la transcription des inscriptions „chriliques" des pierres funeraires et des icônes qui donnent plus d'informations concernant l'histoire du monument de Răchitoasa.

En 1921 l'eglise en bois a été transférée d'auprès la monastère, sur la coline de la Vigue du hameau „Cotul lui Decebal", appartenant toujours à Răchitoasa.

En 1969, après plus de 3 siècles de sa construction, on a fait des réparations à l'eglise. Les maitres bucherons de Răchitoasa ont doné à leur église de nouvelles valeurs architecturales et artistiques sculptant en bois des ornements d'une encienne tradition roumaine.

LA LISTE DES PLANCHES

Pl. 1. L'église en bois de Răchitoasa. Aspect exterieur et de intérieur.
Pl. 2. Fenêtre et porte de l'église en bois de Răchitoasa.
Pl. 3. Parvis auvert et détail de jonction de l'église en bois de Răchitoasa.
Pl. 4. Corde et détail des jonctions au parvis de l'église en bois de Răchitoasa.
Pl. 5. Portes principales et petit iconostase de légise en bois de Răchitoasa.
Pl. 6. Icones peintes en bois de l'église en bois de Răchitoasa.
Pl. 7. Icónes peintes en bois de l'église en bois de Răchitoasa.
Pl. 8. Trimité (triade) et détail de triade de la cour de l'église en bois de Răchitoasa.
Pl. 9. Plan de situation et plan de releve á l'eglise en bois de Răchitoasa.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

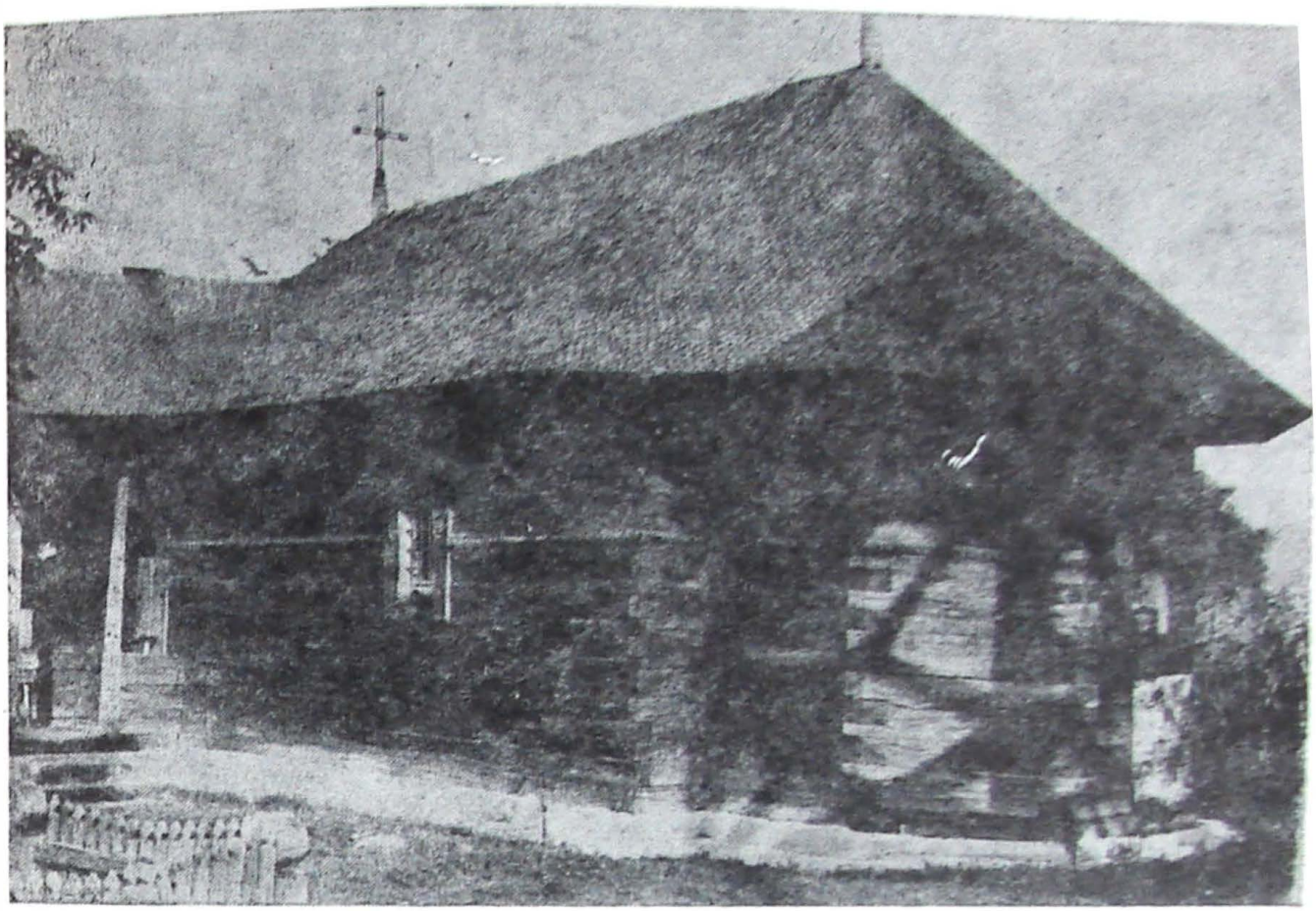

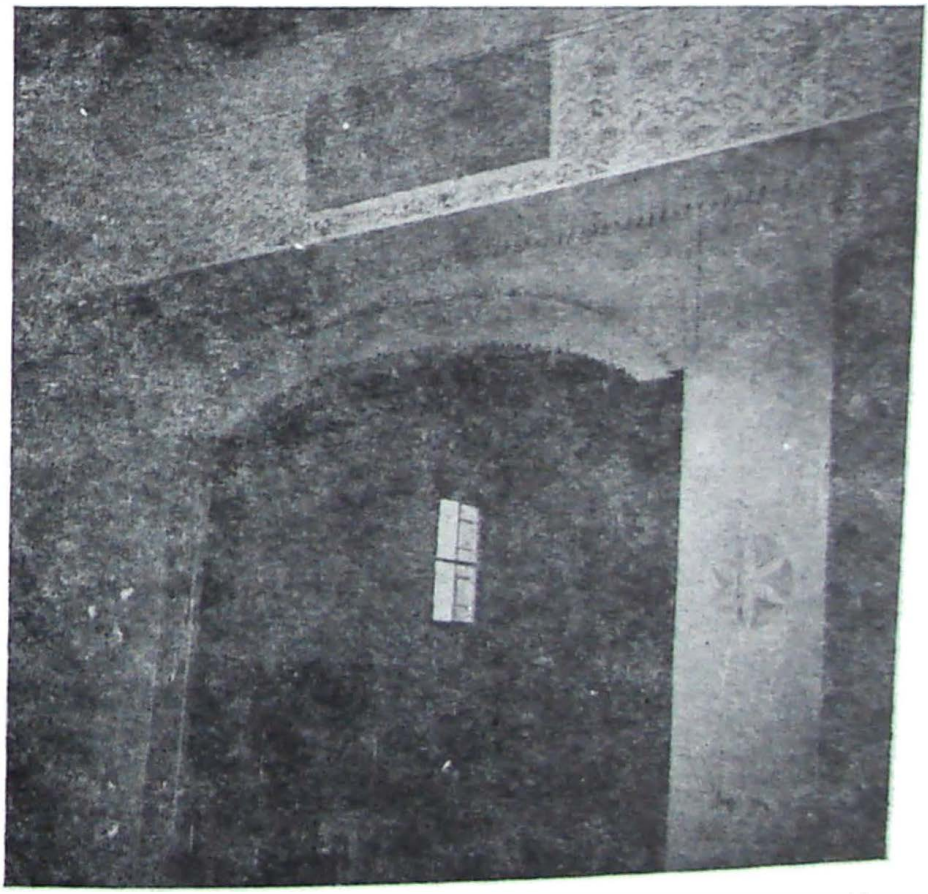

1 — Biserica de lemn din Răchitoasa. Aspect exterior (detaliu).

http://www.cimec.ro http://cmiabc.ro

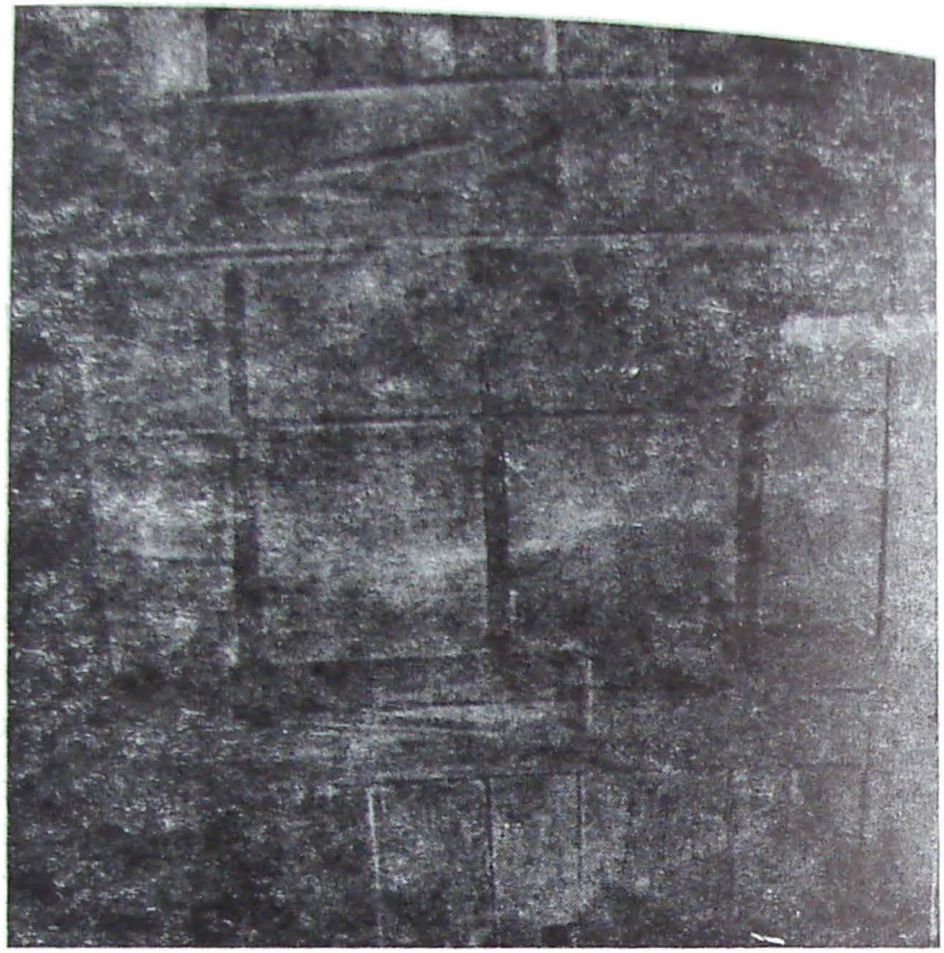

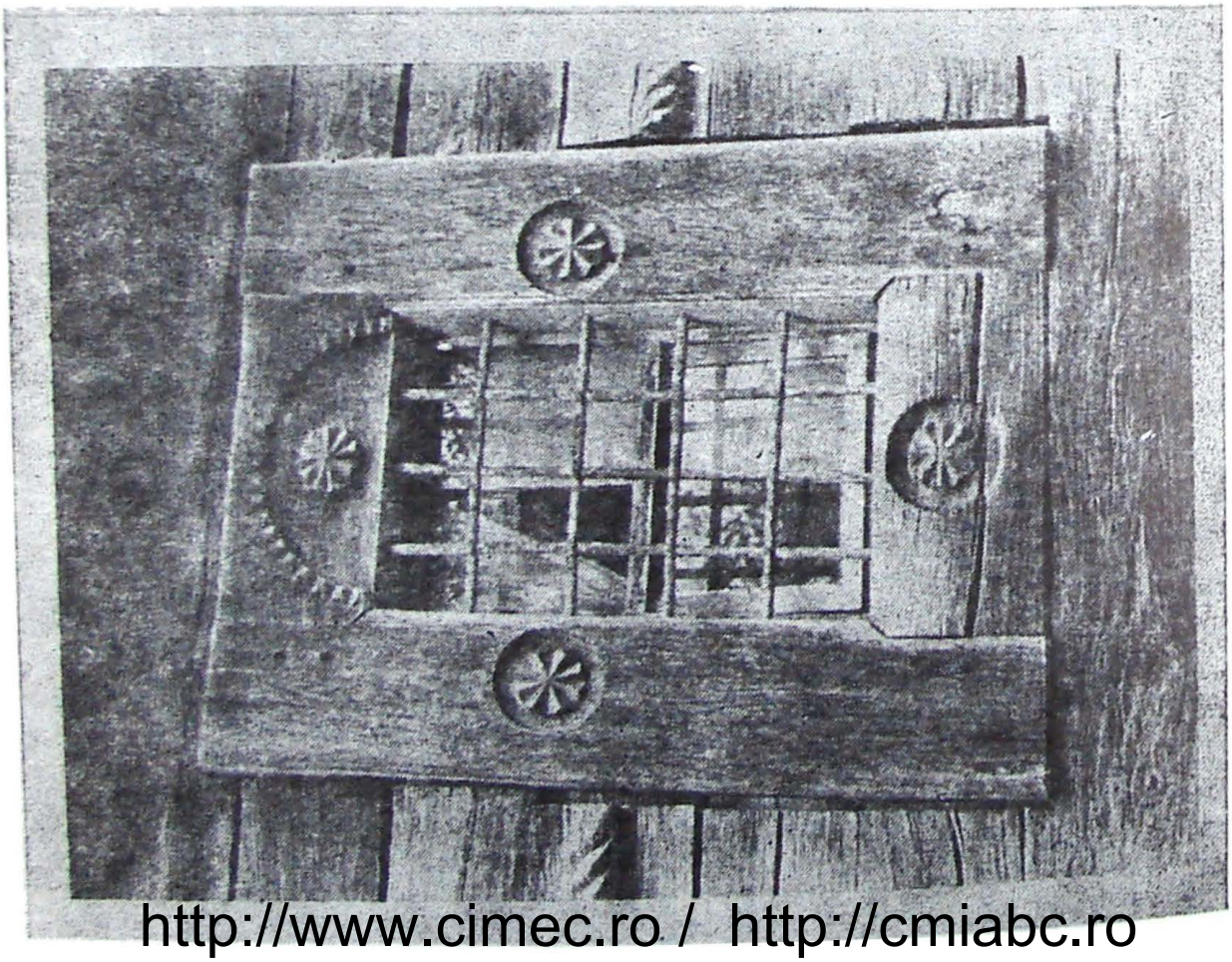

Pl. 2 Fereastră şi uşă de la biserica de lemn din Răchitoasa.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

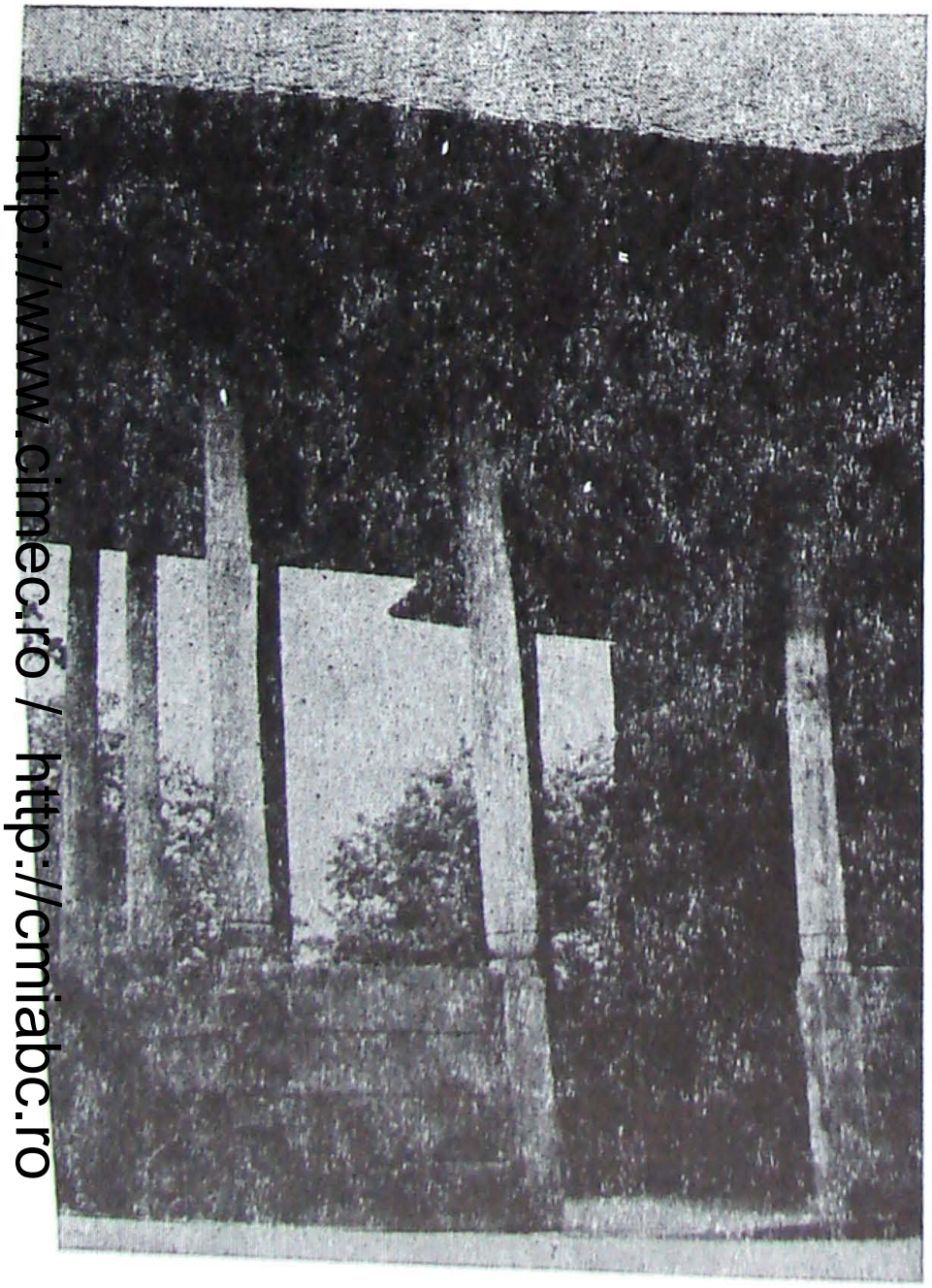

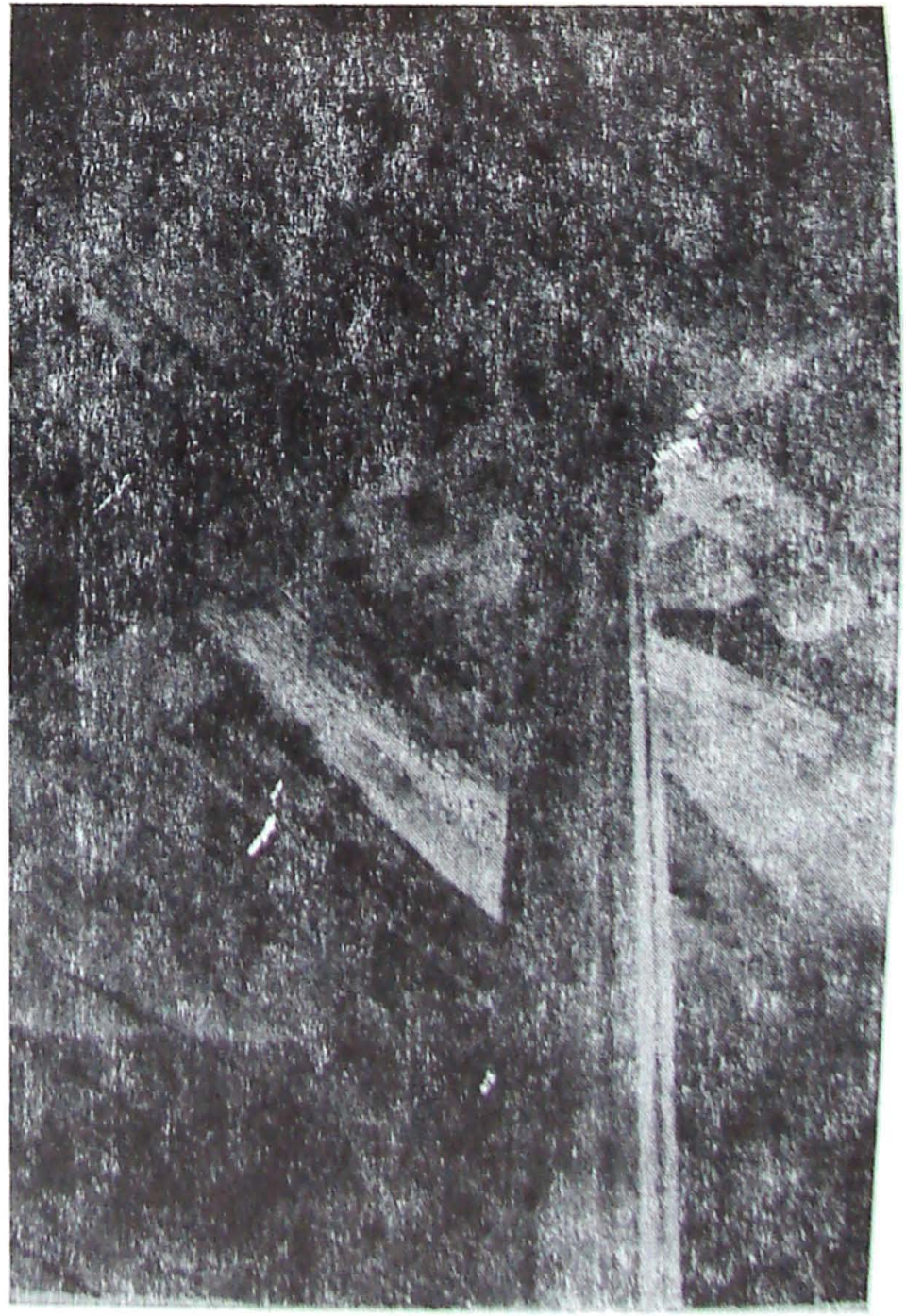

Pl. 3 — Pridvor deschis și detaliu de îmbinare de la biserica de lemn din Răchitoasa

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

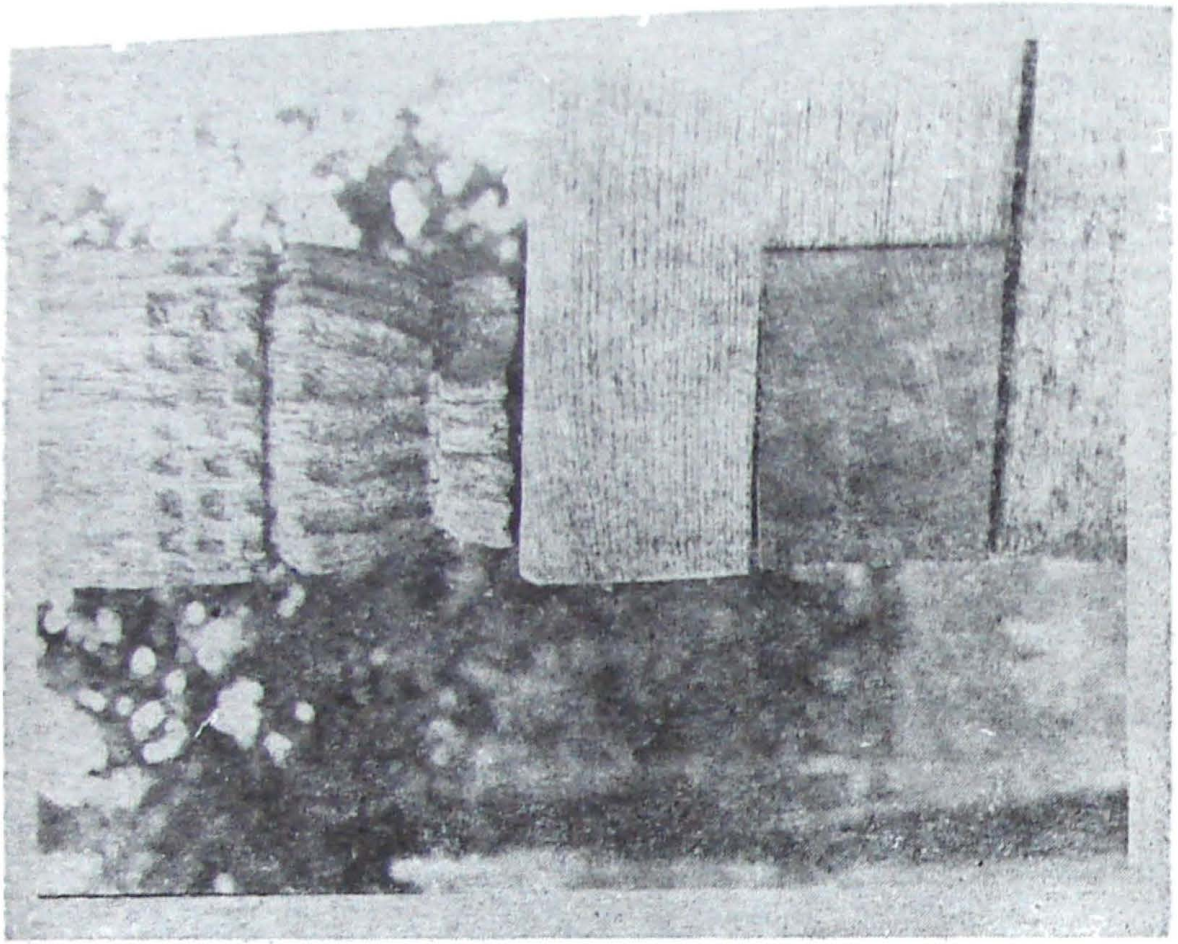

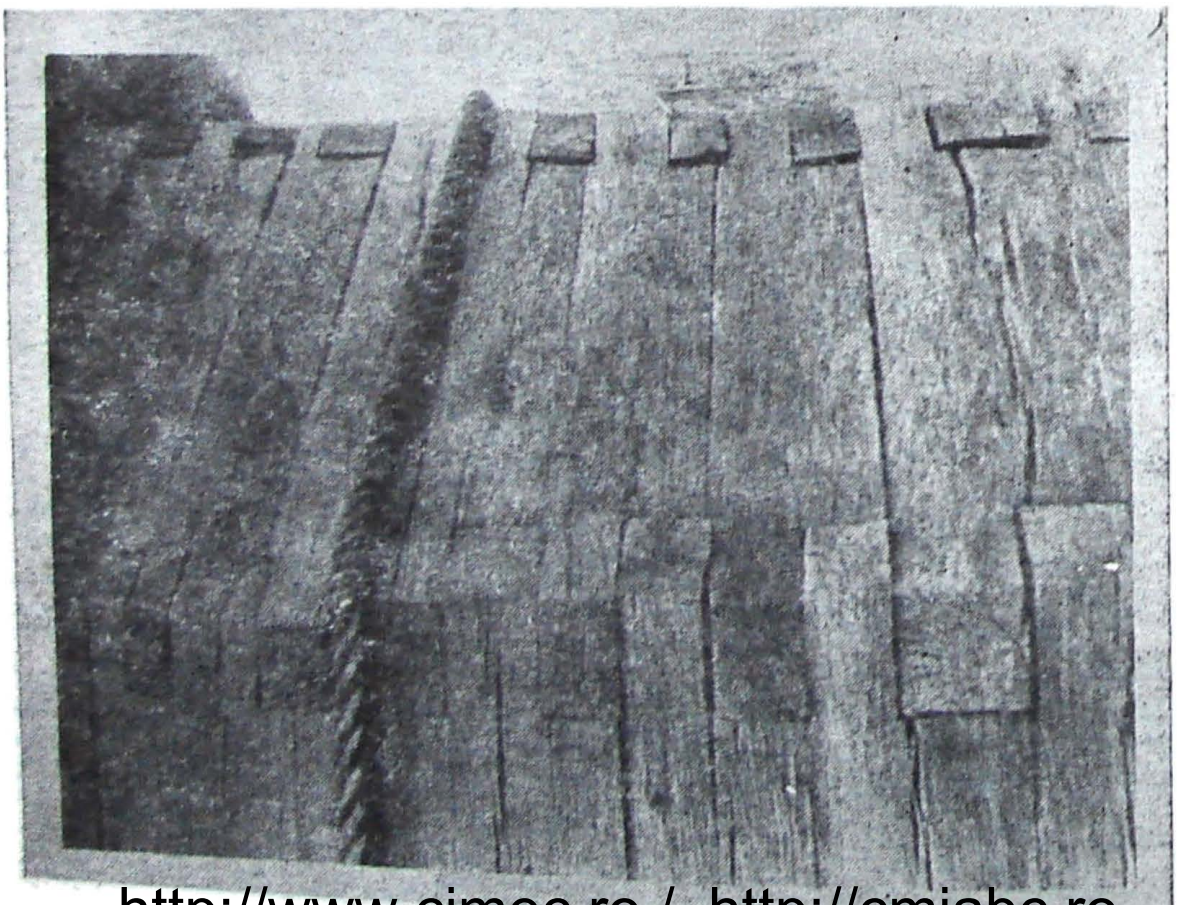

1. 4 — Funia și detaliu de îmbinare la pridvorul bisericii de lemn din Răchitoasa.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

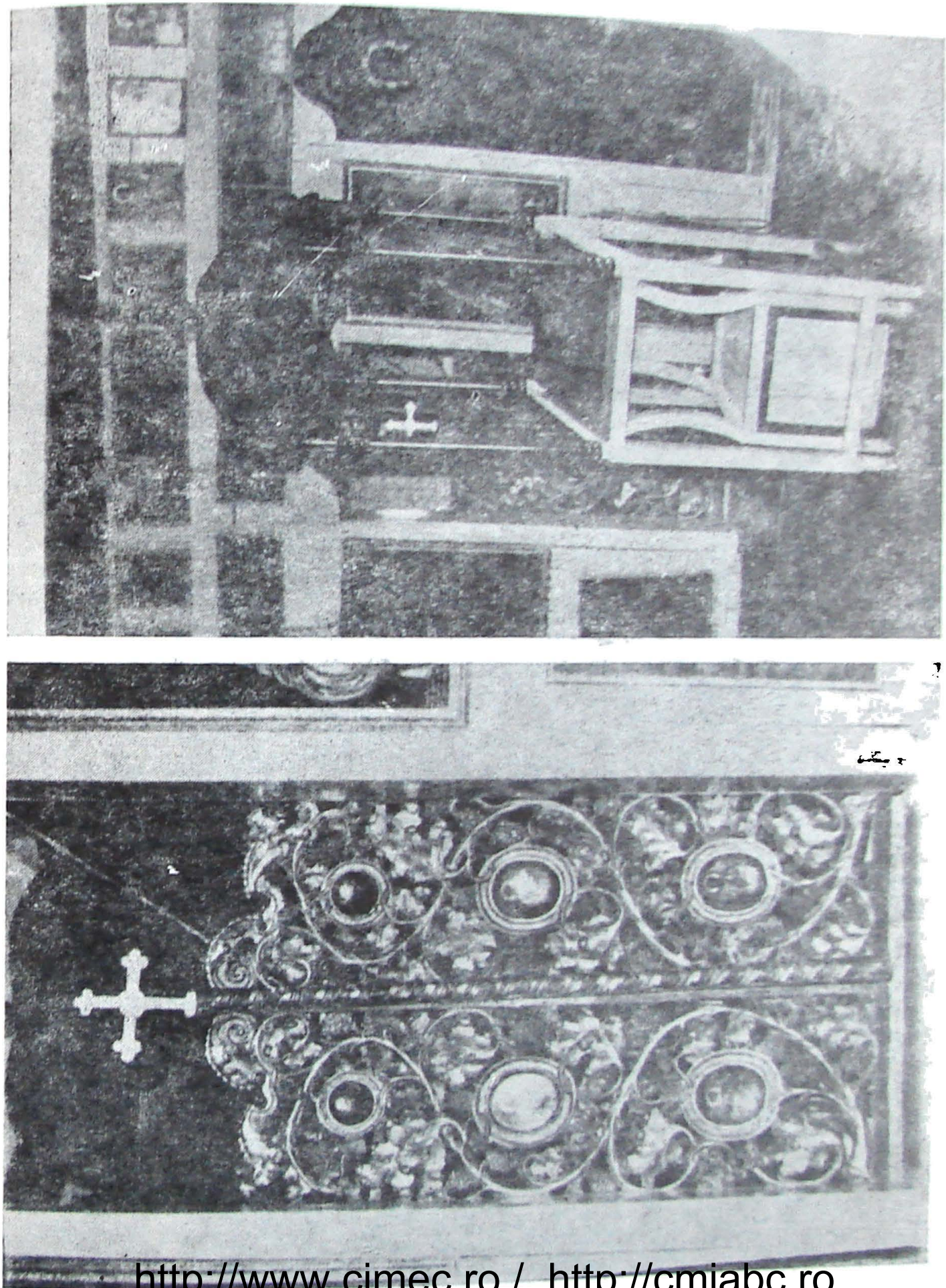

Pl. 5 — Ușile împărătești și iconostas mic din biserica de lemn din Răchitoasa.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

I. 6 — Icoane pictate pe lemn de la biserica de lemn din Răchitoasa.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

I. 7 — Icoane pictate pe lemn de la biserica de lemn din Răchitoasa.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

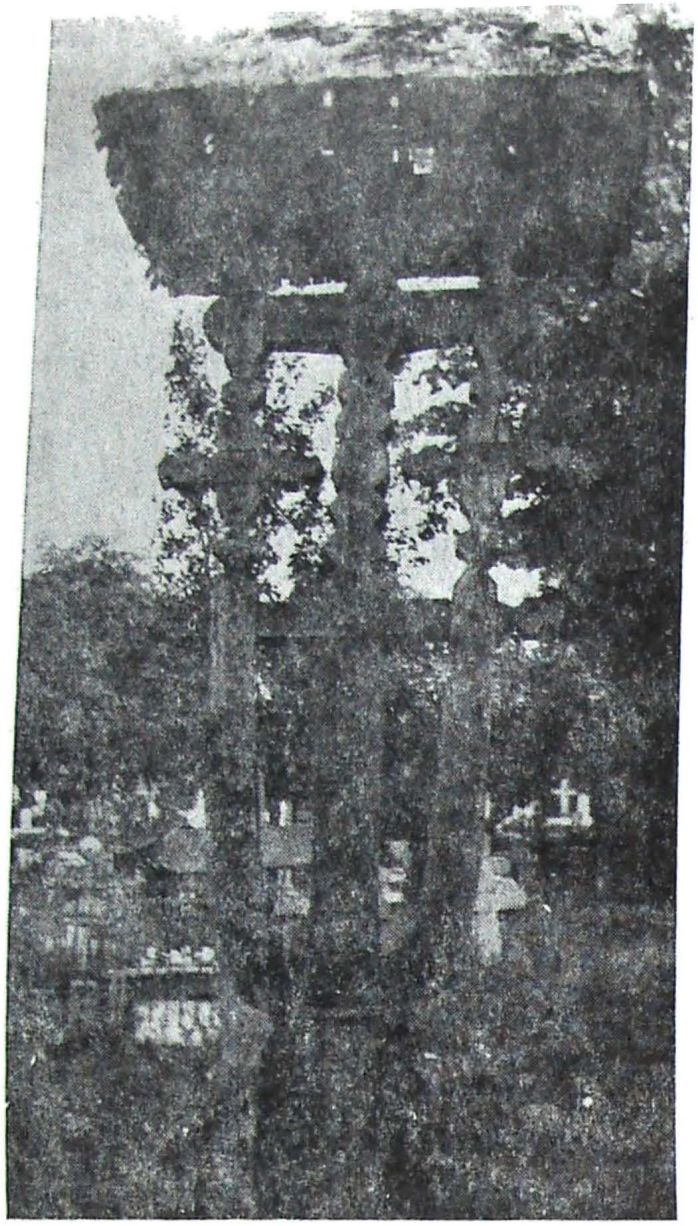

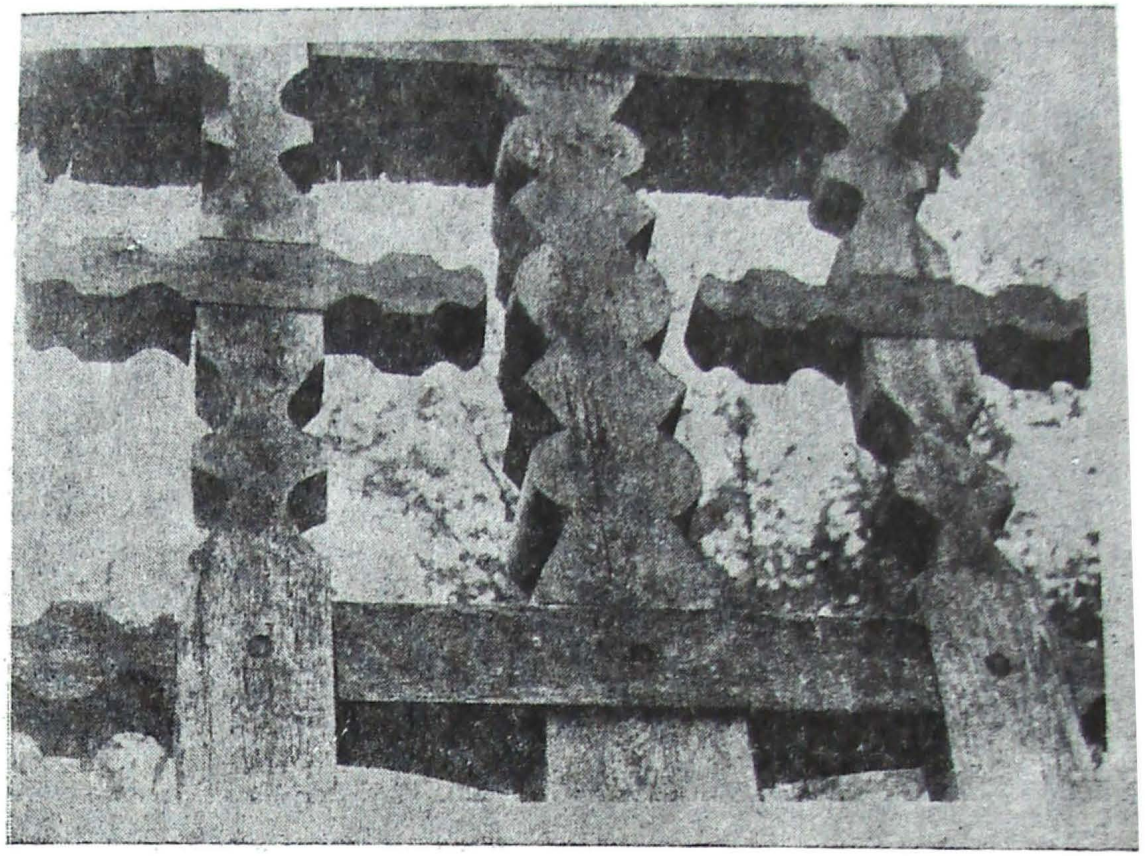

Pl. 8 — Troiță și detaliu de troiță di isericii de lemn din *Răchitoasa*.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

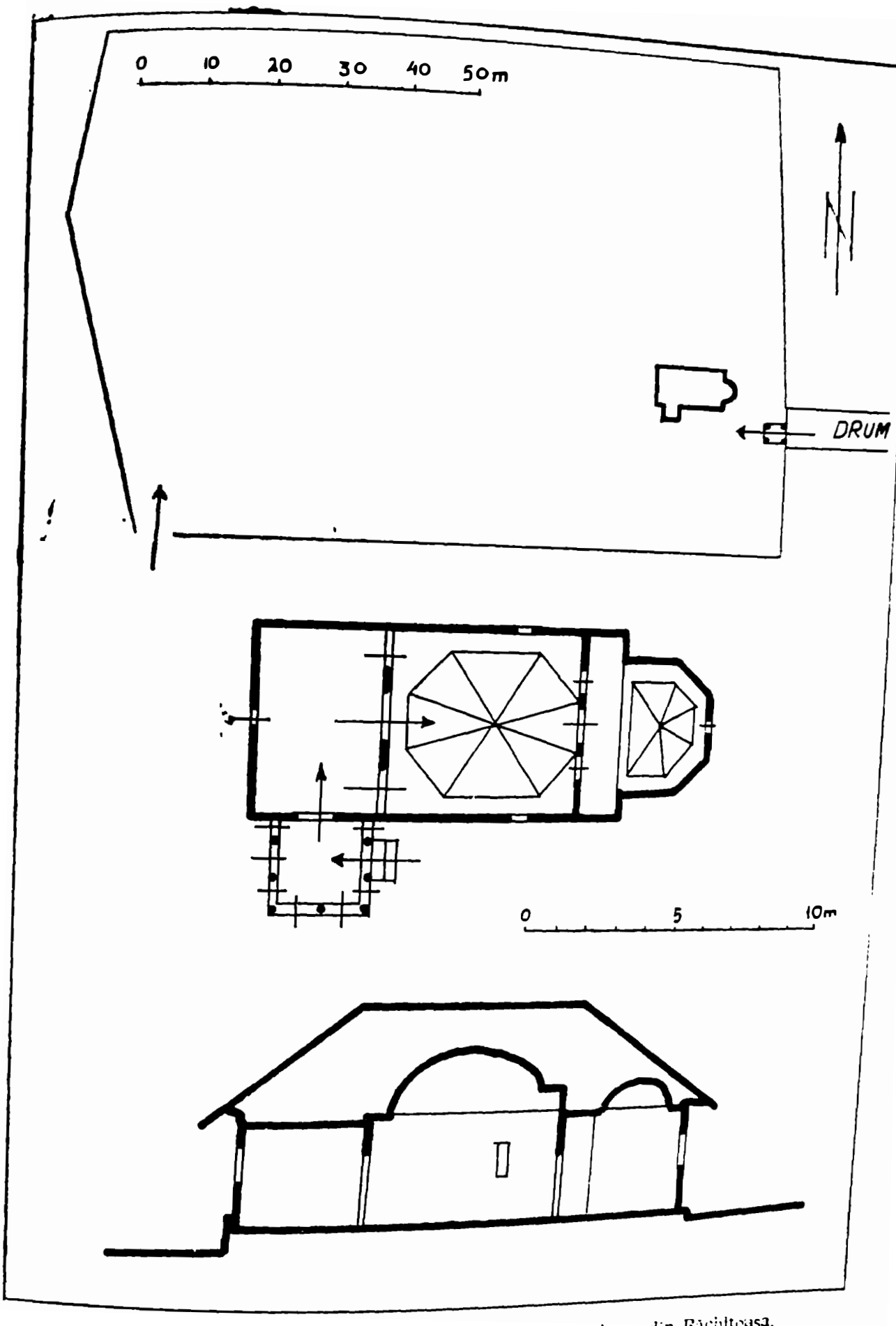

Pl. 9. — Plan de situație, plan și releveu la biserica de lemn din Răchiteasa.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

AL V-LEA SIMPOZION NAȚIONAL DE TRACOLOGIE

de IOAN MITREA

La Bacău, în zilele de 16—17 octombrie 1982, s-au desfășurat lucrările celui de-al V-lea Simpozion național de tracologie*, organizat, sub egida Academiei de Științe Sociale și Politice și Consiliul Culturii și Educației Socialiste, de către Institutul de tracologie, Comitetul județean de cultură și educație socialistă și Muzeul județean de istorie artă Bacău, cu largul concurs al Inspectoratului școlar județean și Filialei Bacău a Societății de științe istorice.

Prestigioasa manifestare științifică a fost dedicată sărbătoririi centenarului nașterii lui Vasile Pârvan.

La lucrările simpozionului au participat cadre didactice universitare, cercetători științifici din Institutele Academiei și muzeografi, din București ,Cluj-Napoca, Iași, Constanța, Reșița, Botoșani, Suceava și Bacău. Atît la ședința plenară desfășurată în sala Teatrului „Bacovi ", cît și la lucrările din cele două secții de la Muzeul județean de istorie și artă, alături de specialiștii care au prezentat comunicări științifice, au participat un mare număr de profesori de istorie din județul Bacău.

Deschizînd lucrările simpozionului Petru Enășoae, președintele Comitetului județean de cultură și educație socialistă, a subliniat că această manifestare științifică, cu caracter național, dedicată centenarului nașterii marelui istoric și arheolog Vasile Pârvan, continuă seria unor prestigioase acțiuni organizate în ultimii ani la Bacău, acțiuni prilejuite fie de sărbătorirea unor evenimente cruciale din istoria poporului nostru, cum au fost „2050 de ani de la crearea primului stat dac", „Centenarul cuceririi independenței de stat a României", „60 de ani de la Unirea Transilvaniei cu România", „60 de ani de la crearea P.C.R.", sau de sărbătorirea centenarului nașterii unor oameni ce și-au înscris numele în cartea de aur a istoriei științei și culturii românești, precum Ion Borcea, George Enescu și George Bacovia.

Cuvîntul de salut, adresat participanților la lucrările Simpozionului, a fost rostit de tovarășul Ion Bogdan Băluță, prim-secretar al Comitetului județean Bacău al P.C.R., președintele Comitetului executiv al Consiliului popular județean, care după ce a subliniat importanța deo-

---

* Pînă ce comunicările prezentate, vor vedea lumina tiparului, am considerat util, atît pentru specialiști cît și pentru marele public, să redăm pe larg desfășurarea lucrărilor simpozionului, respectiv principalele concluzii ale comunicărilor prezentate.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

sebită acordată de partidul și statul nostru cunoașterii istoriei patriei, cinstirii memoriei tuturor acelora ce și-au pus întreaga lor viață în slujba adevărului și a demnității naționale, a apărării intereselor nobile pentru care poporul nostru a luptat și militat de-a lungul veacurilor, a spus „Sărbătorindu-l pe Vasile Pârvan pe meleagurile natale, cinstim un exemplu de muncă și inteligență roditoare, pe omul care a gîndit cu gravitate atît la originile cît și la viitorul neamului, scriindu-i cartea de căpătîi a istoriei, spre lauda sa și a țării". Reliefînd că multe din năzuințele lui Vasile Pârvan, astăzi au devenit fapte grăitoare, prin munca creatoare a întregului nostru popor, în încheiere, vorbitorul a evidențiat că „prin ce are mai valoros, lecția lăsată de Vasile Pârvan, constituie un exemplu și imbold spre acțiune, dezvoltă atașament față de patrie, față de aspirațiile progresiste ale umanității".

În continuare, în cadrul ședinței plenare, au fost prezentate mai multe comunicări, în care a fost evocată viața și activitatea marelui savant, contribuția sa la dezvoltarea cercetărilor istorico-arheologice din țara noastră.

Prof. dr. doc. Dumitru Berciu, directorul Institutului de tracologie, în comunicarea *„Despre personalitatea lui Vasile Pârvan"*, după ce a schițat evoluția formării personalității lui Vasile Pârvan, bogata sa activitate la catedra universitară, în fruntea Muzeului Național de antichități, pe șantierele arheologice, a spus „Vasile Pârvan a fost mereu preocupat de problema formării poporului român, aprofundînd cunoașterea substratului traco-geto-dac și romanismul, cei doi factori fundamentali ai procesului etnogenezei noastre. V. Pârvan a fost creatorul școlii arheologice moderne românești, căreia i-a asigurat caracterul științific și continuitatea, prin pleiada de specialiști formați de el și învățații care s-au format ulterior, sub semnul exemplului său".

Prof. Iulian Antonescu, director adjunct în Consiliul Culturii și Educației Socialiste, a subliniat, în comunicarea sa *„Vasile Pârvan — deschizător de drumuri în muzeistica românească"*, contribuția ilustrului savant, în organizarea activității muzeistice din țara noastră, precum și marile realizări obținute în ultimii ani în acest domeniu. Vasta rețea muzeistică, de pe întinsul întregii țări, în care este prezentată veridic istoria poporului nostru, începînd cu rădăcinile civilizației geto-dacice, procesul simbiozei daco-romane și nașterea poporului român, precum și continuitatea sa neîntreruptă în spațiul carpato-dunărean-postic este cel mai frumos omagiu adus de către generațiile de cercetători de azi memoriei marelui cărturar.

Discipol și colaborator apropiat al lui Vasile Pârvan, prof. dr. doc. Radu Vulpe, în comunicarea *„Amintiri despre Vasile Pârvan"*, prezentată de dr. Al. Vulpe, a spus între altele „Vasile Pârvan n-a fost numai o mare figură a culturii românești, la strălucirea căreia a contribuit din plin ca eminent istoric și arheolog, ca gînditor de elită, profesor de înalt prestigiu, creator de școală științifică, organizator de instituții, ci, pe lîngă aceste perle ale personalității sale, tot atît de mult l-a impus în prețuirea contemporanilor și a posterității superioara sa atitudine etică. A fost un puternic și nobil caracter. Tăria lui morală

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Aspect de la deschiderea lucrărilor simpozionului.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

avea o consistență de granit, fiindcă provenea din energia propriei rațiuni... Înzestrat cu un temperament echilibrat, cu voință și putere de muncă, precum și cu o rară capacitate de gîndire, cu dragoste de oameni și cu o pătrunzătoare finețe psihologică, el a dovedit toate aceste calități deopotrivă în activitatea sa științifică și în cea didactică".

În comunicarea intitulată *„Daco-geții în opera lui Vasile Pârvan"*, prof. dr. Hadrian Daicoviciu, a evidențiat, între altele, că „Geticele sînt opera fundamentală consacrată de Pârvan istoriei și civilizației dacogeților. Ele sa bazează pe o metodă de lucru care-și păstrează pînă astăzi întreaga valoare și întreaga aplicabilitate confruntarea tuturor categoriilor disponibile de izvoare. V. Pârvan a formulat concluzii care au rezistat timpului privind caracterul sedentar al daco-geților, prezența permanentă a lor pe ambele maluri ale Dunării, diverse caracteristici ale civilizației lor. Dar chiar și atunci cînd descoperirile ulterioare au modificat viziunea specialiștilor despre o problemă sau alta, nu se poate afirma că Pârvan ar fi greșit total. De exemplu, se știe că savantul a exagerat rolul celților și al influenței lor asupra civilizației dacice, dar el și-a dat seama că nu s-a produs o celtizare a Daciei". În încheiere, Hadrian Daicoviciu a spus „Bazîndu-și Getica în mare măsură pe material arheologic, Pârvan și-a asumat riscul de a fi amendat de descoperirile viitoare. Fiind însă un savant autentic, el a acceptat cu seninătate această perspectivă, căci ținea mai mult la progresul științei pe care o slujea decît la propria sa operă. Cel mai frumos omagiu pe care arheologii de astăzi îl pot aduce marelui lor înaintaș este tocmai străduința de a-i continua opera".

Un consecvent exeget al operei pârvaniene, dr. Al. Zub, în comunicarea *„Vasile Pârvan: personalitatea culturală"* a făcut interesante aprecieri privitoare la omul de cultură „prezent în oricare dintre ipostazele cărturarului și asigurînd acel orizont filozofic fără de care nici istoricul ,nici arheologul, nici epigrafistul nu se pot exprima semnificativ". Prin întreaga sa activitate pe tărîm științific și cultural. V. Pârvan a urmărit să asigure „o organizare cît mai judicioasă culturii, ca fundal necesar activității științifice și ca dimensiune inerentă a vieții oricărei națiuni. A reușit în parte, oferind un exemplu rar de integrare a preocupărilor savantului în viața culturală a patriei, la a cărei reorganizare și dinamizare, după marea unire din 1918, a contribuit esențial".

Dr. doc. Bucur Mitrea, în comunicarea *„Izvoarele numismatice în opera lui Vasile Pârvan"*, a evidențiat modul în care marele savant a valorificat în opera sa științifică, informațiile oferite de descoperirile monetare.

Pe baza descoperirilor de tezaure monetare romane, republicane și imperiale, V. Pârvan a ajuns la concluzia că pe plan economic și cultural „contactul între cele două populații și culturi (dacică și romană) a început cu 200 de ani înainte de cucerirea lui Traian".

Noile descoperiri de tezaure monetare romane, din deceniile din urmă, au confirmat întrutotul, ideile lui Pârvan.

În comunicarea *„Fenomenul romanizării în concepția lui Vasile Pârvan"*, prof. dr. D. Protase a subliniat justa înțelegere a procesului

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Aspect din timpul lucrărilor în plen.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

de romanizare și etnogeneză a românilor de către marele istoric și arheolog, deși în vremea sa baza documentară pentru clarificarea unor asemenea probleme era cu totul insuficientă. Pârvan, spunea autorul comunicării, vedea începuturile romanizării Daciei cu mult înainte de cucerirea și organizarea ei ca provincie a Imperiului, ceea ce astăzi echivalează de fapt doar cu preliminariile (premisele) romanizării etno-lingvistice".

Remarcînd că în concepția lui V. Pârvan romanizarea a cuprins după 106 întreg teritoriul vechii Dacii, autorul comunicării a subliniat importanța acordată de marele istoric aspectului rural al romanității.

Deși Vasile Pârvan, după cum se știe, nu a mai avut răgazul necesar abordării în lucrări de sinteză a momentului de încheiere a procesului de etnogeneză a românilor, autorul comunicării a evidențiat că, totuși, unele direcții ale desfășurării acestui proces au fost intuite corect de savant.

Astfel, din „Începuturile vieții romane la gurile Dunării", se desprinde ideea că „slavii s-au asimilat treptat atît în daco-romanitatea, cît și în românitatea nord-danubiană", ceea ce cercetările arheologice din ultimele decenii au confirmat pe deplin.

Ultima comunicare, prezentată în ședința plenară, susținută de prof. Vasile Florea și intitulată *„Vasile Pârvan — teoretician al istoriei"*, a scos în evidență „originalitatea, coerența logică și profunzimea gîndirii teoretice a lui Pârvan referitoare la fundamentele istoriei". Autorul comunicării a argumentat concluzia că V. Pârvan rămîne un punct de referință în istoria filizofiei istoriei românești și universale. Influențele exercitate de anume curente din filozofia europeană „au fost receptate într-un mod creator de învățatul român, ele structurîndu-se în concepte logico-filozofice cu semnificații noi". Între alte idei și concluzii, în comunicare s-a evidențiat că „Pârvan a proiectat principiile logice ale istoriei pe fundalul procesului universal al devenirii înțeleasă ca lege cosmică".

În continuare, după ședința plenară, lucrările celui de-al V-lea Simpozion național de tracologie, s-au desfășurat în două secții.

În prima secție, *„Opera arheologică și istorică a lui Vasile Pârvan"*, au fost prezentate un număr de zece comunicări, care, în continuare celor prezentate în ședința plenară, au ilustrat noi aspecte ale activității științifice desfășurate de Vasile Pârvan.

Dr. Sebastian Morintz, în comunicarea *„Începuturile istoriei tracilor în opera lui Vasile Pârvan"*, a prezentat și analizat ideile de bază formulate de V. Pârvan în *Getica* și *Dacia*, cu privire la istoria tracilor din perioada anterioară epocii La Téne. Pentru Vasile Pârvan vechimea tracilor, în spațiul carpato-dunărean, se situa pe la începutul mileniului II î.e.n.

Autorul comunicării, a prezentat, în continuare, concepția lui V. Pârvan privind diferitele etape ale istoriei tracilor în prima epocă a fierului. În același timp s-a arătat că, cercetările arheologice efectuate în țara noastră, în special în ultimii 30 de ani, oferă o imagine mult mai amplă a evoluției istorice a tracilor, tratată pentru prima dată de

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Vasile Pârvan. În comunicare s-a subliniat că astăzi „originea tracilor este văzută ca rezultat al unui proces evolutiv ce a avut loc în mileniile III și II î.e.n., proces evident local, care include însă și factori etno-culturali externi. Sinteza etno-culturală, unitară în spațiul carpato-balcanic, în ultimele veacuri ale mileniului II î.e.n., este atribuită de arheologi, istorici și lingviști lumii trace" În concluzie, s-a arătat că, în stadiul actual al cercetărilor, se pot face următoarele precizări

1. „Epoca Hallstatt începe la 1200 î.e.n., cultura sa specifică din Dacia avînd unele elemente de caracter est-central european. La aceeași dată s-a manifestat apogeul metalurgiei bronzului și concomitent au apărut primele obiecte de fier".

2. „Rolul cimerienilor a fost mult mai redus decît credea Vasile Pârvan. Practic nu avem descoperiri care să poată fi atribuite cu siguranță cimerienilor".

3. „În ciuda opiniilor contradictorii din prezent, cu privire la prezența și rolul sciților în Dacia, considerăm că Pârvan a intuit în esență bine aceste probleme"

„Problema scitică în opera lui Vasile Pârvan", a fost titlul comunicării prezentate de dr. Valentin Vasiliev. În comunicare s-a arătat că „printr-o interpretare critică exemplară, suplinind lacunele informației arheologice din vremea sa, marele istoric a oferit în problemele de bază, ca și în marea majoritate a detaliilor, răspunsuri viabile și astăzi, confirmate de cercetarea arheologică din ultimele decenii. Combătînd teorii exagerate, printre care și aceea care susținea, nefondat, existența unei epoci scitice în Transilvania, neglijînd cultura autohtonă, Vasile Pârvan a emis două idei fundamentale, ce se cer subliniate cu precădere și anume : 1. prin cultura materială și ritul funerar de incinerație populația autohtonă se delimitează net de grupul scitic infiltrat aici, grup care aduce cu sine un rit deosebit, înhumația și o cultură specifică, inclusiv arta animalieră ;

2. pătrunderea acestui grup n-a schimbat specificul culturii autohtone, care, după asimilarea sciților, își urmează evoluția sa, fără să fi preluat sau perpetuat elemente străine specificului său".

Dr. Andrei Aricescu, în comunicarea *„Vasile Pârvan — epigrafist"*, a scos în evidență faptul că încă din timpul specializării în Germania, V .Pârvan a înțeles valoarea covîrșitoare pe care o au documentele epigrafice pentru adevărata cunoaștere a lumii vechi, pentru promovarea unor studii istorice menite să contribuie la reliefarea realității de viață complexe, economice, sociale, politice și culturale.

Reamintind că și teza de doctorat a lui Vasile Pârvan se baza, în primul rînd, pe știrile aflate în inscripții, autorul comunicării a conchis că „în întreaga sa activitate, epigrafia i-a oferit substanța necesară pentru numeroase încheieri de cea mai mare însemnătate privind trecutul orașelor vest-pontice, organizarea Daciei, sistemul de apărare al graniței dunărene, drumurile romane, viața satelor dobrogene în antichitate, religiile antice și răspîndirea creștinismului, penetrația civilizației romane în ținuturile rămase în afara Imperiului, romanizarea populației autohtone etc.". În încheierea comunicării s-a subliniat că

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

„descoperitorul Histriei, în neobosita sa luptă pentru emanciparea culturii românești și pentru afirmarea pe plan internațional a activității științifice desfășurate la noi, a izbutit, prin contribuția sa directă și prin îndrumarea elevilor săi, să ridice cercetarea epigrafică din țara noastră la nivelul celor mai înalte exigențe".

În comunicarea *„Raporturile dintre civilizația geto-dacică și cea greacă în opera lui Vasile Pârvan"*, dr. Alexandra Ștefan a arătat, în primul rînd, că de numele lui Vasile Pârvan se leagă inițierea cercetării arheologice sistematice a centrelor greco-romane de pe litoralul românesc. Una din problemele urmărite de V. Pârvan prin aceste cercetări era aceea a raporturilor dintre autohtoni și greci, problemă subordonată însă celor două preocupări fundamentale ale savantului . cunoașterea originilor poporului român și stabilirea semnificației civilizației vechi din spațiul Daciei în cadrul istoriei universale antice.

Relevîndu-se caracterul modern al viziunii istorice, pe care a ajuns să o contureze V. Pârvan în acest domeniu, în comunicare, au fost evidențiate, în mod special, două direcții importante de cercetare pe care le-a deschis marele savant : „aceea a penetrației progresive a civilizației grecești în teritoriul geto-dacic și aceea a existenței în ariile orașelor pontice a unor comunități autohtone în faza asimilării avansate a culturii grecești — probleme care constituie și astăzi cîmpuri fertile de cercetare".

„Problema celților în opera lui Vasile Pârvan", comunicare prezentată de dr. Vlad Zira, a readus în discuție împrejurările, datorate stadiului insuficient al cercetărilor, în care Pârvan a atribuit o serie de antichități celților, care ulterior s-au dovedit a fi în bună măsură ale tracilor sud-dunăreni și balcanici, cu care geto-dacii au fost într-un permanent contact.

În pofida acestor atribuiri eronate, astăzi dispărute din concepția arheologiei românești, autorul comunicării a subliniat că „V. Pârvan a datat exact momentul primelor apariții a celților în aria Daciei preromane (a doua jumătate a sec. IV î.e.n.) și tot acesta a fixat exact epoca cînd daco-geții, înlăturînd dominația populațiilor vest-Latène din Transilvania, au creat o civilizație de sine stătătoare (a doua jumătate a sec. II î.e.n.)". Autorul comunicării a evidențiat faptul că „atunci cînd Pârvan se exprima : „La Tène-ul dacic este de fapt o formă bine individualizată, cultural și etnografic, a La Tène-ului european" a avut o extraordinară viziune a realităților, realități pe care arheologia românească actuală, le confirmă din plin".

În comunicarea *„Getica și istoriografia noastră actuală despre geto-daci"*, dr. Virgil Mihăilescu-Bîrliba, a arătat, între altele, că „principalele teze ale Geticei, deși îmbogățite de noi argumente și descoperiri, rămîn în cea mai mare parte veridice. Ne referim atît la întinderea etno-culturală a geto-dacilor, cît și a aportului elementelor alogene, scite, grecești, și celtice".

Nicolae Conovici, în comunicarea *„Cercetările arheologice de la Piscul Crăsani și aprecierile lui Vasile Pârvan"*, a pus în valoare unele informații suplimentare, necuprinse în raportul publicat de I. Andrie-

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

șescu, înserate în „Getica" lui V. Pârvan, precum și unele interpretări de natură, arheologică menite să întregească cunoștințele dobîndite prin cercetările recente de la Piscul Crăsani.

„*Localizarea davelor în opera lui Vasile Pârvan*", a fost comunicarea prezentată de Viorel Căpitanu. Subliniind preocuparea lui Vasile Pârvan de a localiza davele menționate de Ptolemeu, autorul a insistat asupra cercetărilor din ultimele decenii, care, pe drumul jalonat de Pârvan, au dus la localizarea unor importante dave pe valea Siretului. Dr. Ioan Ciută, în comunicarea „*Concepția istorică a lui V. Pârvan reflectată în Getica*", a făcut unele considerații interesante privind concepția istorică a lui V. Pârvan, subliniind între altele că „prin Getica, pentru prima dată coordonatele culturii geto-dacice au primit contururi clare ; a fost relevat cu probe indubitabile caracterul înaintat al creației materiale și spirituale a locuitorilor autohtoni din primul mileniu înaintea erei noastre".

În comunicarea „*Vasile Pârvan și studiile sale de istorie medievală românească*", dr. Adina Berciu-Drăghicescu, a trecut în revistă preocupările de medievist ale lui V. Pârvan, subliniind importanța unor lucrări, în care au fost tratate, de tînărul istoric, probleme importante, precum : prezența românilor în Transilvania înainte de venirea maghiarilor, unitatea economică a celor trei țări românești in Evul Mediu, lupta pentru independență în vremea lui Ștefan cel Mare etc.

În încheiere, autoarea, a spus că „după multe decenii de la elaborarea lor, studiile de istorie medievală elaborate de V. Pârvan își mențin trăinicia judecăților și adevărurilor exprimate, continuînd să fie folosite în lucrările de specialitate".

În a doua secție, a lucărilor celui de-al V-lea Simpozion național de tracologie, sub genericul „*Noi contribuții la cunoașterea civilizației traco-geto-dacice*", au fost prezentate alte zece comunicări, în care s-au evidențiat noi aspecte prvind cercetarea istoriei și civilizației geto-dacice, rod al dezvoltării arhelogiei românești, pe drumul deschis de marele înaintaș.

În ordine cronologică, în prima comunicare „*Reprezentări sculpturale din epoca bronzului descoperite în centrul Moldovei*" autor Costache Buzdugan, au fost prezentate patru interesante piese din os, dintre care trei reprezintă figuri umane mult stilizate, iar a patra redă o stilizare animalieră. Din punct de vedere stilistic toate aceste piese formează o grupă unitară. Autorul comunicării consideră că „pe baza contextului arheologic în care au apărut, a materialului din care sînt confecționate și a manierei de stilizare, cele patru piese, cu similitudini indirecte în unele descoperiri din România și a idolilor descoperiți în Peninsula Iberică, pot fi datate în perioada bronzului tîrziu și atribuite culturii Noua".

Dr. Alexandru Vulpe, în comunicarea „*Unitatea și semnificația istorică a culturii Basarabi*", după unele considerații privind stadiul actual al cercetărilor privind această cultură, aria sa de răspîndire, conchide că „atribuirea culturii Basarabi triburilor geto-dacice se sprijină în primul rînd pe coincidența ariei acestei culturi cu aceea a culturii geto-

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

impozion, în vizită pe şantierul arheologic de la Răcătău — Bacău.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

dacice din secolele în care, aceste triburi, încep a deveni cunoscute prin izvoare scrise.

Este un fapt logic de a extinde, înapoi în timp, cultura geto-dacă pînă cel puțin în Hallstatt-ul C, în epoca culturii Basarabi. Judecînd astfel — spune Al. Vulpe — putem interpreta situația din Serbia și Voivodina după cum urmează : între 750 și 700 se produce o deplasare a triburilor carpato-dunărene (respectiv nordtracice) spre vest. Această deplasare generează (sau este generată — faptul nu poate fi încă demonstrat în mod mulțumitor) o deplasare ilirică spre est, respectiv spre nord-vestul Bulgariei și sud-vestul Olteniei (grupul Balta-Verde)".

„Toate aceste fenomene — conchide autorul — presupun interpretarea unității culturale a ariei Basarabi ca oglindind unitatea etno-culturală și spirituală a triburilor din cuprinsul acestei arii, respectiv unitatea triburilor nordtracice, la această dată deja individualizate ca geto-dacice, încă din sec. VIII—VII î.e.n.".

În comunicarea : *„Amfore antice apărute într-un mormînt tumular de la Topalu, jud. Constanța"*, dr. Mihai Irimia și N. Cheluță-Georgescu, prezintă nouă amfore, descoperite în marginea unui tumul de foarte mari dimensiuni, pe care este amplasată biserica din satul Topalu.

Dintre cele nouă amfore „trei exemplare sînt atribuite unui grup din cercul Chios-ului, unde au fost executate în secolele IV—III î.e.n., iar celelalte șase amfore sînt de Thasos, două exemplare fiind neștampilate. Amforele de Thasos ștampilate aparțin grupei a IV-a, putîndu-se data între 350—330 î.e.n.". Autorii conchid că „întregul grup de amfore descoperit în tumul poate fi datat în al treilea sfert al sec. IV î.e.n.". Deși tumulul a fost doar parțial cercetat, din motive obiective, acesta „pare să se apropie de mormintele princiare" de la Agighiol și Peretu, sau mai degrabă de grupul de tumuli de la Jurilovca, Topraisar, Mihai Viteazu, Telița și Fîntînele". În concluzie, autorii afirmă că „în măsura în care eventualul caracter „princiar" al mormîntului de la Topalu va fi confirmat de viitoare cercetări, este posibil ca întregul complex de așezări și necropole plane și tumulare din zonă să marcheze, cel puțin în parte, aria unei comunități tribale locale, avînd în frunte un „basileus".

Un mormînt „princiar" a făcut obiectul comunicării, *„Mormîntul getic de la Cucuteni"*, prezentate de conf. dr. Dinu Marin. Este vorba de o descoperire de excepțională importanță, respectiv un tumul — de mari dimensiuni, în interiorul căruia, într-o incintă de piatră, a fost descoperit un mormînt getic, care pe baza inventarului, a fost datat, de autorul comunicării, în sec. IV î.e.n. Dimensiunile impresionante ale movilei (tumulului), ca și incinta de piatră cu un inventar deosebit, au determinat atribuirea acestui mormînt unei căpetenii getice locale.

În comunicarea *„Monetăria dacică din Banat"*, Dana Bălănescu a prezentat răspîndirea geografică a monedelor dacice de tip greco-macedonean în Banat, precum și problemele complexe pe care le ridică monetăria dacică de tip roman republican.

Dr. Ion Glodariu, în comunicarea *„Fortificații în epoca statului dac"*, a abordat o temă de geografie istorică, ce i-a permis prezentarea

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

tuturor fortificațiilor dacice, cunoscute pînă astăzi. Totalitatea fortificațiilor au fost împărțite în trei categorii distincte, precizîndu-se pentru fiecare, din aceste categorii datarea.

Urmărind amplasarea în teren a fortificațiilor dacice, autorul a desprins următoarele concluzii „conturarea unui efort constructiv masiv, care se datează în epoca Burebista-Decebal; materializarea intenției regilor daci de blocare cu fortificații a tuturor pasurilor, trecătorilor și defileelor prin munți; rămînerea în funcțiune în ultima perioadă a statului dac doar a fortificațiilor care închid arcul carpatic; numărul fortificațiilor, ca și amplasarea lor în teren, situează Dacia pe primul loc în Europa acelei vremi, încît cucerirea ei de către Imperiul roman a însemnat înlăturarea celei mai mari forțe militare potrivnice Romei la începutul secolului al II-lea e.n."

Una din numeroasele cetăți geto-dacice din epoca Burebista-Decebal, respectiv *„Cetatea dacică de la Brad"* a făcut obiectul comunicării prezentate de Vasile Ursache. După un scurt istoric al cercetărilor arheologice de la Brad, autorul comunicării a prezentat bogatele rezultate ale acestor cercetări, în special cele din așezarea de tip „dava", cu patru niveluri și 12 faze de locuire, cu un inventar deosebit de bogat și variat. Au fost avansate unele considerații privind sistemul de fortificație al așezării de la Brad, necropola tumulară, compusă din mai mulți tumuli, de diferite mărimi, care conțin morminte de incinerație și de înhumație, datînd din epoca geto-dacică. În concluzie autorul a subliniat că „demonstrînd gradul înalt de dezvoltare al societății geto-dacice de pe teritoriul Moldovei, în sec. I î.e.n.—sec. II e.n., descoperirile de la Brad se încadrează în unitatea civilizației dacice din perioada statului condus de Burebista și Decebal.

Prin bogăția și diversitatea materialului descoperit, prin mărimea și fortificația sa, așezarea de la Brad stă alături de marile stațiuni geto-dacice descoperite în Moldova la Poiana, Răcătău, Bîtca Doamnei, Tisești și Barboși-Galați, constituind totodată și ultima mare așezare dacică de pe Valea Siretului, care încheie seria „davelor" pomenite de geograful Ptolemeu. În acest sens, luînd în considerare localizarea Piroboridavei la Poiana și a Tamasidavei la Răcătău, putem admite că cetățuia de la Brad nu poate fi alta decît Zargidava".

Dr. Gheorghe Bichir, în comunicarea *„Dacii liberi din nord-estul Daciei: Costobocii"*, a prezentat o sinteză a istoriei și culturii costobocilor, începînd cu critica izvoarelor literare, continuînd cu analiza culturii materiale și spirituale, iar în încheiere s-a insistat asupra relațiilor pe care le-au avut costobocii cu lumea romană și unele seminții germanice.

În cadrul analizei izvoarelor scrise, autorul comunicării a arătat că cotobacchi sau Chottobacchi, cotobocii, forme menționate în manuscrisele operei lui Plinius cel Bătrîn, nu au nimic de-a face cu costobocii, așa cum credea Hermolaus Barbarus, în ediția din 1942 a operei învățatului antic, corectînd numele cotobacchi în costoboci. Această „identificare" a fost preluată de mulți cercetători și perpetuată, pînă în zilele noastre".

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Participanți la Simpozion, în vizită pe șantierul arheologic de la Răcătău — Bacău.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Trecînd în revistă diferitele opinii privind originea costobocilor, autorul subliniază „originea lor traco-dacică, susținută atît de descoperirile arheologice, cît și de onomastica rămasă, amintind de *Pieporus*, singurul rege cunoscut al costobocilor, de *Natuporus* și *Driligissa*, nepoții lui, menționați în inscripția de la Roma (CIL, VI, 1601), nume de certă rezonanță tracică, care nu au nimic de-a face cu onomastica celtă sau slavă". În continuare autorul a evidențiat, pe baza analizei descoperirilor arheologice, că, cultura costobocilor este eminamente dacică, avînd și unele influențe străine. Vorbind despre relațiile costobocilor cu Imperiul roman, autorul a arătat că incursiunea acestora, din anul 170, la sudul Dunării, „s-a făcut probabil pe un drum ce trecea prin Basarabia (între Prut și Nistru) și nu pe Valea Siretului, trecerea Dunării avînd loc prin vadul Orlovka-Isaccea".

În comunicarea *„Descoperiri dacice în Bucovina"*, Mircea Ignat, a sintetizat informațiile privind civilizația dacică în Bucovina, aparținînd epocii cuprinse între sec. III î.e.n.—sec. I e.n., insistînd mai cu seamă, asupra descoperirilor din sec. I î.e.n., între care se remarcă așezarea de la Liteni, jud. Suceava. Noile cercetări arheologice din Bucovina, cum sînt cele de la Liteni-Suceava, pun în lumină prezența geto-dacilor și în această parte a țării, încă puțin cercetată sub acest aspect.

Dr. Ioan Mitrea, în comunicarea *„Descoperirile geto-dacice, din sec. I î.e.n.—sec. I e.n. de la Florești, județul* Bacău", a prezentat rezultatele unui sondaj. de informare, efectuat la Florești, com. Căiuți, în punctul „Via mică", situat pe o terasă înaltă din stînga rîului Trotuș. Dincolo de analiza materialelor descoperite, care indică prezența, în acest loc, a unei așezări geto-dacice din sec. I î.e.n.—sec. I e.n., s-a insistat asupra unui complex de gropi, care, prin forma și inventarul lor (ceramică provenind din vase sparte, neîntregibile, obiecte de podoabă, oase, cărbuni și cenușă), în alte stațiuni arheologice, contemporane descoperirilor de la Florești, au fost considerate de unii cercetători, drept gropi de morminte de incinerație.

Faptul că prin analiza puținelor fragmente de oase descoperite la Florești, nu au fost identificate și oase umane, ci numai de animale și păsări, îl determină pe autor să considere aceste gropi nu morminte, ci mai degrabă gropi de cult și că așa trebuie interpretate asemenea complexe descoperite și în alte locuri din aria de răspîndire a geto-dacilor, în sec. I î.e.n.—sec. I e.n.

Încheind această cronică a lucrărilor celui de-al V-lea Simpozion național de tracologie, lucrări care, după cum s-a văzut, în cele relatate mai sus, au reliefat nu numai marea contribuție a lui Vasile Pârvan la dezvoltarea cercetărilor istorico-arheologice din țara noastră, dar au pus în circuit și noi descoperiri, de mare valoare științifică, pentru cunoașterea istoriei și civilizației geto-dacice, mai menționăm că manifestarea științifică de la Bacău, s-a încheiat printr-o vizită de documentare la șantierul arheologic de la Răcătău și în satul Perchiu, com. Huruiești, acolo unde acum un secol a văzut lumina zilei Vasile Pârvan. La Perchiu-Huruiești s-a vizitat o expoziție foto-documentară privind viața și activitatea lui Vasile Pârvan, deschisă la școala, unde este fixată și

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

o placă ce amintește că „în acest sat s-a născut în 1882 marele savant, istoric și arheolog român Vasile Pârvan". Apoi la căminul cultural din Huruiești a avut loc o emoționantă lecție de istorie, susținută, în fața urmașilor lui Vasile Pârvan, de către dr. doc. Dumitru Berciu, dr. Hadrian Daicoviciu, dr. Al. Zub, dr. doc. Bucur Mitrea și Vasile Florea.

În sfîrșit, amintim că participanții la al V-lea Simpozion național de tracologie, au avut prilejul să viziteze și expoziția organizată la Ga-

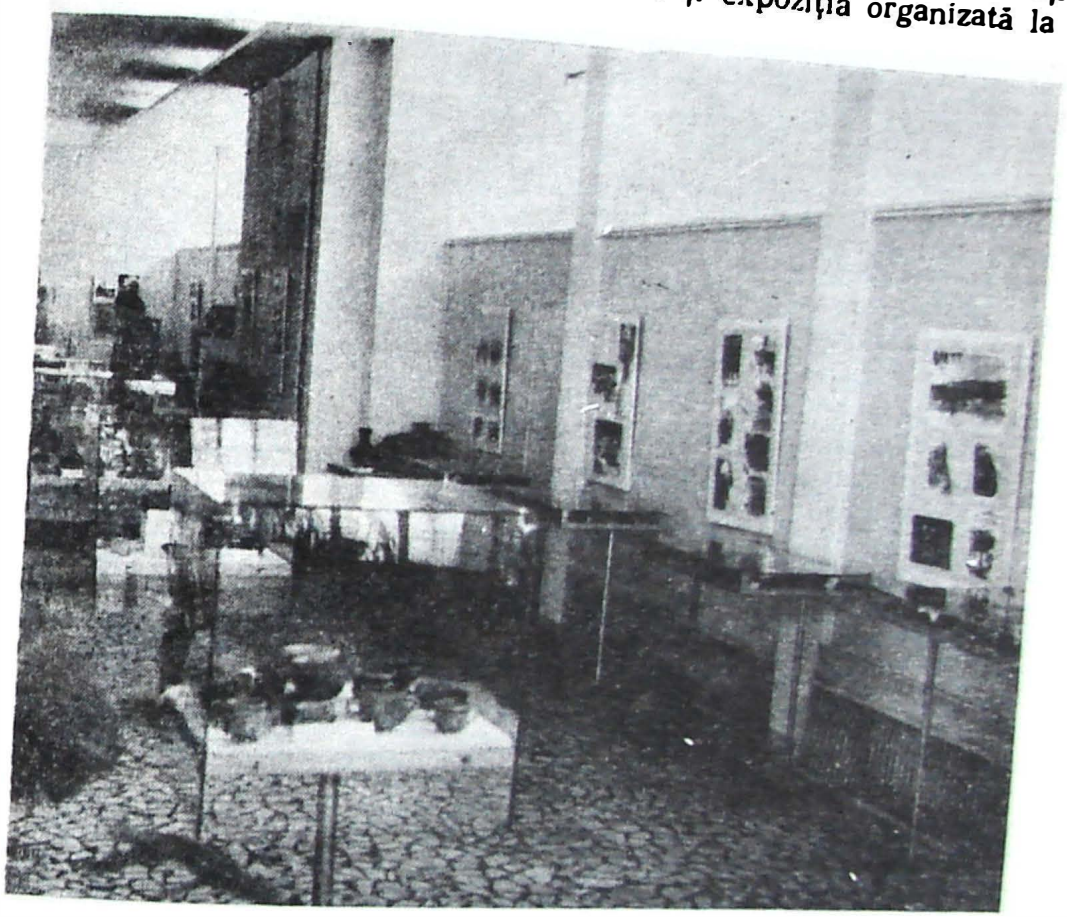

în Expoziția deschisă la Galeriile de artă din Bacău.

leriile de artă din Bacău, de către secția de istorie a Muzeului județean, expoziție care, pe lîngă numeroasele documente și fotografii privind viața și activitatea lui Vasile Pârvan, a prezentat publicului și o bogată selecție de materiale descoperite prin cercetările arhelogice de la Brad și Răcătău, două din cetățile geto-dacice, importante, de pe Valea Siretului, investigate prin săpături sistematice în ultimii ani.

Să mai consemnăm, că lărgind sfera manifestărilor prilejuite de cel de-al V-lea Simpozion național de tracologie, dedicat centenarului nașterii lui Vasile Pârvan, mulți specialiști, participanți la lucrările simpozionului, s-au întîlnit cu oameni ai muncii, elevi și studenți din Bacău, în cadrul unor acțiuni consacrate cunoașterii vieții și operei lui Vasile Pârvan, precum și rezultatelor noilor cercetări arheologice din țara noas-

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

tră. La Combinatul de celuloză și hîrtie Letea au fost dr. doc. Bucur Mitrea și profesor Vasile Florea ; la Centrul teritorial de calcul electronic, prof. dr. doc. Dumitru Berciu și dr. Ioan Mitrea , la Liceul de matematică-fizică „G. Bacovia", liceu la care V. Pârvan a depus jurămînt de credință ca profesor în 1905, s-au întîlnit cu elevii și profesorii, prof. dr. doc. Dumitru Berciu, dr. doc. Bucur Mitrea, prof. Vasile Florea și dr. Ioan Mitrea ; la Institutul de învățămînt superior, studenții și cadrele didactice s-au întîlnit cu prof. dr. doc. Dumitru Berciu, dr. Sebastian Morintz, dr. Vlad Zirra, dr. doc. Bucur Mitrea, prof. Vasile Florea și dr. Ioan Mitrea.

Elevii Liceului „Vasile Alecsandri" s-au întîlnit cu dr. Al. Zub, iar cei de la Liceul „Lucrețiu Pătrășcanu", cu prof. dr. doc. Dumitru Berciu, prof. dr. Hadrian Daicoviciu, dr. doc. Bucur Mitrea, prof. dr. Dumitru Protase și dr. Ioan Mitrea.

Toate aceste întîlniri, cu oameni ai muncii și tînăra generație de elevi și studenți, la care au participat și alți specialiști prezenți la Bacău, s-au constituit în adevărate lecții vii de educație patriotică, de cunoaștere a vieții și muncii marelui savant V. Pârvan, dar și a remarcabilelor rezultate ale cercetării istorico-arheologice din țara noastră, care au făcut posibilă reconstituirea tabloului istoriei și civilizației geto-dacilor, a simbiozei daco-romane și a continuității neîntrerupte a poporului român în spațiul vechii Dacii.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

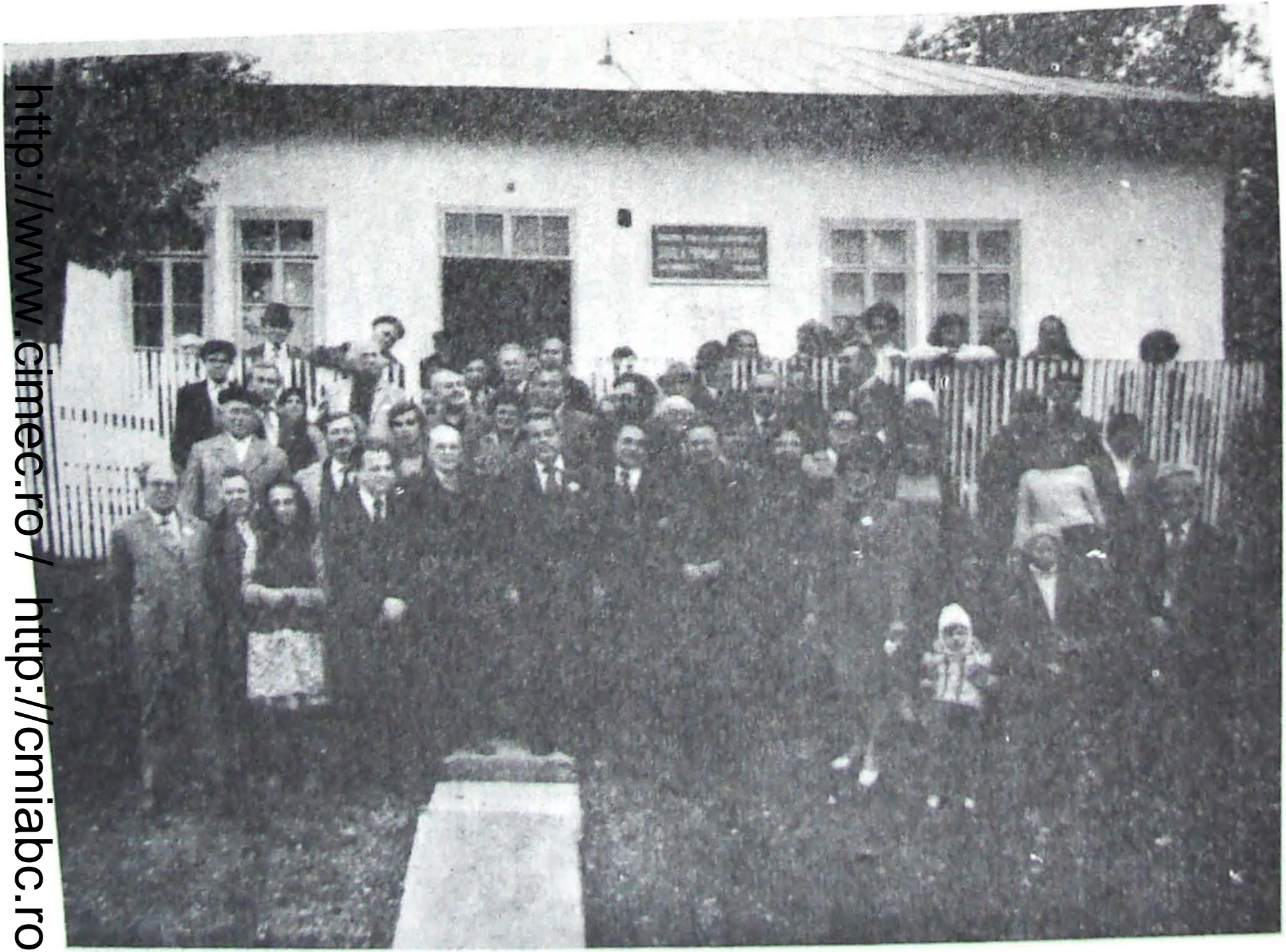

Participanți la Simpozion și sătenî din Perchiu, com. Vasile Pârvan.

http://www.cimec.ro/ http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

NOTE DE CĂLĂTORIE ÎN ITALIA

de OVIDIU GENARU

Cei mai mulți rămîn în Neapole fiindcă, se zice, e formidabil. Rămîn pentru Pompei, Herculanum, pentru Capri, Ischia, pentru Caserta, pentru Sorento și Amalfi și, evident, pentru năucitorul Neapole ca frontieră de unde începe să lumineze steaua uscată a Sudului. O presimți însă de pe peroanele Romei, la *binario* 13 fizionomii mai dure, tuciurii, agitație mare, genți mai uzate îndoapă trenul pe fereastră, apar maieurile pe torsul bărbaților, prunci și mame scunde, bicepși munciți în toată lumea, țipete dialectale în care predomină chi-ul ; ambianța îmi aduce aminte de plecarea la oaste și iată, începe mica mizerie latină a aruncării scrumului de țigară *dappertutto*. Ici colo cîte o pereche blondă din Nord cutează spre soarele Siciliei ; ea — lăptoasă și cîrlionțată, el — apatic și insultător de înalt ; abia și-au așezat rucsacurile impermeabile la portbagaj. Probabil nemți care vorbesc englezește sau neozeelandezi stabiliți în Islanda, sau, știu și eu, fiul și fiica gumei de mestecat gheață ; un fel de copii parcă procreați în vitro, în tot cazul curați, cam laxi și foarte suedezi, care se înmulțesc numai între ei și, scriu tratatele, chiar asta cu mare dificultate din pricina nopților polare despre care am auzit că ar fi un fel de melancolie peste orașe. Cu rucsacurile alea în spate, voluminoase, colorate, cu zeci de cureluțe și cataramе ei poartă în spinare chiar și camera de hotel și foarfecă Europa în toate direcțiile împletind cunoașterea cu sportul și amorul.

În trenul pe care scrie Roma—Siracuza nu te așteaptă confortul ci oboseala după care ai jinduit. Și oboseal este o țară. Calabrezii și sicilienii o cunosc deopotrivă fiindcă, îmi spunea un *Alfio,* fac drumul Londra—Palermo odată la trei luni să-mi văd Marea Copilăriei, după ce spăl vasele restaurantului „Diana", care este și soția viitorului rege al fostului imperiu britanic. Țările din Ceață au nevoie de noi ca de aer proaspăt ; dacă noi am lipsi pe-acolo s-ar aduna munți de farfurii și tacîmuri murdare, circulația s-ar bloca și civilizația lor ar pieri. Noi sîntem salvatorii Occidentului, spălăm bine vasele. Italia — rifiuti di Europa, Sicilia — rifiuti d'Italia. Îl chema chiar Alfio, era laureat dar putea să-l cheme și Carmelo fiindcă la sicilieni nu contează. Poți purta ori ce pronume dar să fie unul din aceste două, așa cum la fetele de sex feminin e obligatoriu să fii Rozalia, Agata, Grazziela sau Conceta. Expresia „Fete de sex feminin" nu trebuie să mire pe nimeni ; la Messina în gura gangurilor, băieți în travesti, cu pometii obrajilor fardați violent, rujați și

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

purtători de fuste, cu sîni falşi sorid provocator novicilor. Dar parcă nu ştiu ce împărat roman nu se căsătorise cu un băieţel de patruspre-zece ani ! Dar parcă nu ştim că puterea absolută duce la nebunie ! Apoi nebunia devine Lege, ne obişnuim cu ea şi scrînteala devine apa caldă în care ne îmbăiem copii seara, înainte de culcare.. Şi aşa mai departe pînă în vecii vecilor. Important e să ai o tradiţie !

La Neapole, ca un semn că ai trecut barierele Sudului, trenul se întoarce deandoaselea ; e noapte şi nu mai contează dacă mergi cu spatele înainte. Un mic izvor de sudoare ţîşneşte după ureche, alunecă pe ceafă, altul se varsă în el, doar ai două urechi, pielea e umedă, acum e un rîu pe şira spinării care se varsă în delta chiloţilor. Cămaşa e a doua ta piele iar călătoria spre inima fierbinte a Siciliei abia a început. Sezonul ploilor a încetat astă primăvară, prin aprilie, şi abia în octombrie se obişnuieşte ploaie. Ceea ce crezi că ar fi nori nu-i decît imaginea în oglindă a dorinţei tale de a ploua, poate răsfrîngerea livezilor de portocali care tivesc Insula. Acum parcă ştiu despre ce este vorba lumea schimbă pe peronul Romei, de la *binario* 13 este lumea care vede atît de rar ploaia. Sînt furnicile soarelui, Africa iradiază, căldura se varsă peste margini, traversează Mediterana şi aprinde lumina în lămîi şi smochinii Siciliei. Uneori Insula cade în zodia focului.

Crezi că voiajul e chiar plictisitor ? Crezi că poţi să dormi ? Îţi rezemi capul de ceva tare, la clasa a II-a totul e tare, am o întreagă teorie despre asta, o expun şi vecinilor mei de compartiment care mă cred polonez. O, dimpotrivă, zic, şi eu sînt insular, ei se bucură, cum aşa ? Le divulg secretul că locuiesc o insulă latină înconjurată de o mare slavă, insula e fixă, nu poţi vîsli s-o duci departe. Ei se amuză, eu nu. Credeau că sînt polonez, nu sînt polonez, noi românii sîntem foarte români, doar părul atît cît mi-a rămas e nordic, aş vrea ca dacii să fi fost blonzi. Aş fi vrut să fi fost un dac tipic dar nu s-a putut din pricina Mării în care pluteşte Insula mea. Deci nu eram polonez. Columna, zice laureatul, la Roma, auzise de ea dar n-o văzuse, noi italienii cunoaştem alte ţări, pe-a noastră de loc. Le dau amănunte acum Columna e înconjurată de o schelă, e în renovare, nici n-am putut s-o fotografiez. Aha, *fratello,* eclamă el, ştiu, *fratellastro,* mama Roma, Roma-nia, am dat examen la istorie dar nu mi-a folosit la nimic ; mamă comună, tată diferit. *Yes,* confirm eu simţind cum le devin drag. Tipul de vizavi, cam bărbos, geometru la Ragusa, cu ciolanele vizibile, se descalţă, îşi întinde picioarele pe bancheta mea ca un semn de prietenie. Vagonul e *affollatissimo,* adică foarte aglomerat, se vede şi după cele trei consoane duble ale cuvîntului. Parcă aud mici împuşcături şi cum stau cu ochii închişi construiesc un climat de insecuritate mă obsedează calamitatea de a mi se fura dolarii, paşaportul şi biletul de tren. Ideea mă înspăimîntă, dacă nu-mi fac griji mă cuprinde toropeala. Nu cumva somnul meu e provocat ? Bomboana oferită de geometru nu conţinea vreun somnifer ? N-au descărcat vreun spray în compartiment ca în Arlberg-Expres ? Parcă mă simt intoxicat, parcă pierd contactul cu realitatea obiectivă, cum spun dialecticienii noştri. Să-mi înhaţe paşaportul, să-l vîndă Nu-ştiu-cui. Autosugestia naşte şi monştri, nu numai somnul raţiunii. Pleoa-

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

pele grele, mîinile grele. Sînt victima lecturilor? Manevrat de mass-media? Dar în trenul Belgad —Veneția nu-mi relatase drăguțul de Lalo, să-l numesc astfel, nu-mi relatase el cum încercase să sustragă o mîndră de pe la noi, din Arad și, prins la granița iugoslavă, nu făcuse patru luni de *prigionia* la sîrbi și ieșise chiar atunci și mergea spre casa lui, la nevastă și copil, undeva, pe lîngă Modena, la Camposanto? Cu un milion de lire italianul își poate cumpăra o amantă fără acte; o ține închisă într-o cameră închiriată; cameră cu suflet, cum spun ei, femeie în cușcă. Vorbesc serios, în Catania există așa ceva, comerț cu carne vie, cine se duce? Povestea lui Lalo mă pune pe gînduri. Mari contrabandiști italienii ăștia! Fără pereche. Cît privește micile impușcături inventate de îngrijorarea mea ele nu erau decît zgomotele potolirii setei; se deschid cutiile de Fanta, sau Cola, sau Sprite, sau Heineken sau Alte-zeci-de-feluri de băuturi reci. Foarte ciudat că în țara asta răcoritoarele sînt reci și foarte acidulate. De altfel voi remarca surprins că la un mic bar dintr-un *paesino,* Mascalucia, la poalele Etnei, toate cele 18 feluri de înghețată sînt reci, dulci și au gust de fructe proaspete. Pe-acolo cînd te întîlnești cu un prieten nu se folosește cinzeaca cu Cinzzano ci invitația la *un gelato.* Planul la desfacerea băuturilor e în suferință. Deși Italia, de la Veneția și pînă în bombeul cismei, și peste strîmtoare, la Marsilia, este o vie continuă. În bar se fumează, se poate bea o cafea piccolissima, microscopică, pură, trăznitoare, care produce luciditate politică. Evident, politică de bar, șuietă, *parole.* Ca și Aiurea toți se plîng și mai cu seamă sicilienii. Ei dau vina pe guvern, pe climă, pe solul stîncos, *siamo un popolo de parlatori,* de asta mi-am dat seama încă din tren cînd amicii mei ocazionali și gentili, eram fratello, nu-i așa, amicii mei, laureatul (în ce?) și geometrul ofereau cele mai eficiente soluții politice tuturor problemelor care frămîntă peninsula, insula și omenirea: discutau în contradictoriu, erau Puterea și Opoziția, Contrariile deși amîndoi supseseră același lapte al Ragusei. Prea puțină unanimitate, mi-am zis, naște Haos și nu-i bine. Nu-i bine de loc. Toți ar trebui să avem aceeași părere.

În vremea asta trenul se înfige în inima căldurii, străpunge tuneluri, vai! atît de multe, prin aceste uriașe artere de piatră aerul e rece și umed, apoi iar stelele sudului deasupra Calabriei aride și în toate compartimentele, cine nu doarme, produce zumzet politic, acuză incompetența politicienilor, jocul de interese, jocul dublu al poliției, terorispetența politicienilor, jocul de interese, jocul dublu al poliției, terorismul, invazia mascată a japonezilor și americanilor, ca pe o a doua debarcare, de data asta economică. Drept relaxare se întoarce pe toate fețele cazul Sofiei Loren căreia, întoarsă în patrie, Italia i-a oferit trandafirul recunoștinței și pușcăria la Caserta, un *palazzo* divin cu nu se știe cîte sute de încăperi imperiale. Italienii se plătisesc doar atunci cînd au ce mînca. În rest pun la cale spectacole.

Îmi place teribil la clasa a II-a, e un fel de minereu călător, fără ștaif și cravată, o periferie cehoviană unde fleacurile strălucesc ca diamantele și dau farmec umanității cu mai puțini *soldi,* adică bani. Sînt și rămîn un călător de clasa a II-a, ceva mai la coada trenului. E o plăcere dirijată de circumstanțe economice, ca să spun așa, cunoașteți. Ador

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

aglomerația, lumpenul, efortul de a-mi găsi un loc dînd din coate, patru pe o banchetă, 1 000 kilometri așa, ador pensiunile obscure de la etajul IV la care ajungi urcînd gîfiind cele două valize și nu găsești loc, e *completo*, și doar voiai un singur pat ieftin iar signora Fiorella se scuză că nu dispune decît de un *letto matrimoniale*, adică, să plătesc și locul femeii care ar trebui să fie cu mine și din păcate nu-i.

Cînd călătorești cu clasa a II-a ești hotărît să trăiești totul la clasa a II-a. Ah, signora Fiorella din Roma, cum îmi cerea ea banii înainte, cu noaptea-n cap, voce răgușită, uzată, de precupeță, domnule impozitele sînt mari, 20 000 lire e prețul minim, va să zică un dolar ora de somn, calculez în valuta țării mele și mă sperii, sîntem neîntrecuți specialiști în asta, computerizați, bietul de mine de unde să știu eu că din curtea interioară, pînă după miezul nopții televizoarele și gălăgia locatarilor îmi vor transforma somnul într-o dorință irealizabilă ?! Jubilez însă la gîndul că am la purtător celebrul salam de Sibiu, o adevărată armă roșie care-mi rezolvă considerabil obiceiul urîcios de a mînca. Adaog la proteina de-acasă un litru de lapte peninsular, trei *panini*, o piersică și cei 20 kilometri de mers pe jos de mîine mă așteaptă să-i consum. Rezist, nimic nu mă umilește, nici chiar marile pulmanuri cu toillete chimică. Trec printre bunurile pămîntești, m-am desprins de contingent, calea spre Spirit îmi este deschisă, n-am dorinți și de ce le-aș avea.

Pînă la Siracuza e cale lungă ; voi călca pe urmele lui Platon-grecul, flozoful-filozofilor vîndut de un Oarecare Tiran ca sclav, asta se cunoaște. Uneori Tiranii se lipesc de cîte un nume ilustru ca să rămînă în istorie, altfel îi înghite groapa comună. Dacă mă gîndesc bine, în urmă e numai nebunie.

De la Neapole la Villa San Giovani, unde voi părăsi pe un traghetto pămîntul ferm al Europei ținutul e arid, împărăția caprelor, cum am învățat din filme și jurnale, populația rară, ca bărbații prin satele noastre numai că în ultima vreme au apărut de-a lungul țărmului mici reședințe de vacanță. În august italienii se retrag la mare să se bălăcească în apa cea mai albastră printre sirene și pești-spadă.

Paralel cu linia ferată autostrada aeriană Del Sole, undeva sus, evită stîncile, apare-dispare, cînd cocoțată pe piloni, cînd suptă de galeriile cu lumină de sodiu și imense ventilatoare ; prelungind piatra roșie, pe coifurile reliefului accidentat cîte un *paesino* cu străzi comprimate și celeste, un pinten locuit de cetățenii sudului. Miroase amar a scoici aruncate pe plajă, marea iese din întuneric în dreapta, e liniștită, metal topit și geometrul îmi indică Acolo, în direcția aia e Stromboli, adică am ajuns vizavi de Messina.

În Italia ceea ce nu încape în muzee rămîne pe stradă.

Traversarea strîmtorii este ea însăși o operă de artă. Trenul fragmentat în bucățele este înghițit de un traghetto printr-o gură gigantică și, în burta balenei, te simți ca Iona. Haideți cu noi pe punte, mă invită geometrul, tu rămîi să păzești bagajele, și catanezul care n-a scos o vorbă tot drumul încuviințează tăcut din cap. Probabil că și sicilienii își au ardelenii lor scumpi la vorbă. Urcăm o scară metalică întortochiată, aidoma cu scara marinărească din cupola basilicii San Pietro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

(acolo 310 trepte plus alte 300 pînă pe acoperișul bisericii), și odată ajunși pe puntea superioară priveliștea este magnifică. Pentru a o înțelege mai corect beau o cafea, mă rezim de balustradă : răsăritul de culoarea florii de oleandru în stînga ; în dreapta noaptea Insulei și noi despicîndu-le cu prova în două jumătăți distincte, așa cum ai tăia în două un măr. În stînga azzuro, în dreapta stelele Siciliei. Toate astea nu mai erau de clasa a II-a. Clipocitul apei, nașterea culorilor, pescărușii, adierea tropicală, buzele femeilor și primele raze prefăcînd în marmoră conturul Messinei, vocile interioare ale istoriei romane te aruncă în decolteul luminos al visului. Și deodată — mirosul Insulei, floare de lămîi și ginestra. Platon alesese bine locul pentru utopica lui republică a literelor.

Traversarea durează jumătate de oră, uimirea și mirarea persistă ani în șir. Coborîm în cală. Fără amicii mei ragusani m-aș fi rătăcit în burta acestui metalic Moby-Dick. Bagajele sînt la locul lor deși mă chinuia prejudecata că pentru ceea ce văzusem afară ar fi obligatoriu să plătesc, prin compensație, cu o nenorocire. Înfricoșat că pretutindeni mișună hoți iată acum mi-e rușine de mine însumi.

Și am ajuns la Messina în *alba*, adică în zori, pentru a vedea mereu fumegosul Etna cu zecile lui de cratere, și Riviera.

Blonzii, la fereastra vagonului, țin gura în formă de O ; o-la-la. Traghetto ancorează solid, ne aflăm în burta balenei, o nemțoaică își caută disperată vagonul, nu știe o boabă italienește. Observ și alți rătăcitori imprudenți, vagoanele, ca și pisicile noaptea sînt asemănătoare. Personalul vaporului încearcă să le ajute. Aerul african a pătruns deja în cală ; înotăm în sudoare. Cînd vii din nord numai și vederea unui palmier te încinge pînă la roșu. Fierb hainele pe tine. Pariez că sînt unicul român de pe vas. Cîștig pariul cînd aud „lasă-mă în pace", tresar căutînd sursa expresiei, oare să fi pierdut pariul ? Emană de la geometru, îl întreb consternat dacă știe românește, o nu. E chiar dialectul sicilian, unul dintre numeroasele, cu *parole* surprinzător de identice cu-ale noastre. În Catalonia am avut aceeași plăcută surpriză, cu doi ani în urmă : o domnișoară, fiica poetului Goytisolo avea o întîlnire cu un hidalgo și își descifra bioritmul năzuind să afle dacă este în deplinătatea posibilităților ei intelecto-sexuale cînd a susurat : eu cred că nu se poate.

Trenul se realcătuiește și ieșim în zorii Messinei, pun piciorul pe Insulă și mă cred mai înțelept. Voi face o escală la Catania, Milano-ul sudului, port important și de-aici consecințele : străzi sub presiunea consumului, trabandei, viteză, decibeli și cosmopolitism, Teatro Massimo Bellini, Mafie și Universitate, asfalt încins, *Pronto Soccorso Ospedale*, (Salvarea) Carabinieri, violență, corso Sicilia, Ambiguitate și castello Ursino, Borg recomandînd de pe afișe ultima gumă de mestecat, se poartă din nou scurt, luați aminte domnișoare, natalitatea va fi deci, în creștere, Tomba di Bellini, flori și *mercato stradale* sau *fiera* zilnică, poți cumpăra și o aschie din crucea Mîntuitorului și un casetofon moale, Elefantul — stema cetății și, vai de mine, era să uit esențialul : plutind fîlf-fîlf și omniprezent peste o lume în blugi sau fără, sau peste negoțul paranoic, trece pe boltă bătînd leneș din aripi Sant Agata, ocrotitoarea orașului

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

haotic, patroana mirifică cu o lungă ţigară Marlboro în gură. Unde e port e şi Marlboro cartonat, japiţe şi vagabondaj, Interpol şi haşiş, iar la subsol resturile amfiteatrului roman din Biazza Stesicoro aşteaptă un viitor mai acătării. Misticismul e un alt drog, îmi atrage atenţia geometrul, ca ori ce ideologie intervine laureatul (în ce, n-am înţeles).

„Un' antica leggenda racconta come Catania sia stata fondata in tempi remoti o da : i giganteschi Ciclopi i Lestrigoni, i Lotofagi". Am încheiat citatul din pliantul turistic. Aşa, care va să zică. În plin secol al navetei spaţiale supranaturalul, nu legenda, domină viaţa sicilianului ; orice catedrală care se respectă dispune de o „secţie" de miracole bine pusă la punct. Le-am văzut la Tremestieri, la Trecastagni şi Pretutindeni, oameni în toate minţile, zău aşa, atîrnă chipul Madonei în faţa casei şi plătesc ca şi noi o contribuţie bănească, nu însă pentru munca patriotică ci pentru ocrotitorul ceresc al vieţii şi succesului în afaceri şi iubire. Sfîntul este sărbătorit anual ca şi cum chiar ar exista.

Riviera Siciliei o floră exorbitantă, unică în Europa, stropită cu cele mai rafinate spray-uri pariziene, marea-i spălată cu shampon, muntele intră cu sandalele-n Mare, valuri de flori ciclame, fichi d'India în crăpăturile stîncilor, palmieri, magnolia şi *faraglioni* adică pietre masive în apa sărată, de culoarea amurgului, populate cu Ciclopi, vile boiereşti şi neboiereşti, o *spiagia* alunecînd fără sfîrşit de la Taormina la Acireale, Aci Trezza, Aci Castello pînă dincolo de Siracuza lui Platon, soare orbitor, micile restaurante şi baruri pe plajă unde peştii sar din Mare Ionio direct în farfurie, muzică şi 700 000 lire o cabină pe vară. Am trecut ca o nălucă prin toate, iar spre Palermo pe autostrada rapidă care taie insula în diagonală, spre a mă întoarce pe Riviera de nord spre Messina, pe la Tindari, Bagheria, Termini Imerese, Cefalu şi Capo D'Orlando, aşezări albe plouate de lumină antică ; timpul stratificat în fundaţiile construcţiilor, case peste ruine greceşti, coloane romane încastrate în ziduri cartagineze şi Evul Mediu cu ferestre înguste privind veacul XX cu suspiciune ; cristale locuite, într-o înghesuială de tîrg shakesperian. Şi uneori olane ca la Mangalia de pe timpuri.

Iată Chiesseta di San Giorgio din Taormina, săgeată pe buza prăpastiei, cu unghiurile ei de fugă, vîrful unei piramide de cuarţ împlîntat în fragedul azur, ori San Michele ori San Pietro, lăcaşuri pentru un Dumnezeu de buzunar, păzite de chiparoşi „ca fusele", şi la orizont magicul Etna dominînd peisajul pe o rază de mai bine de o sută de kilometri. L-am urcat, am urcat o parte din el pe reţeaua haşurată a drumurilor asfaltate, o plasă de pescuit, ca să spun aşa, care-i prinde baza conului ; în loc de noduri — paesini potopite de verde împrejmuit de garduri de piatră vulcanică. Mai sus de Nicolosi, Pedara şi Zaferana cresc castanii comestibili şi alunii fabricilor de ciocolată. Uneori la Nicolosi ninge, la Catania niciodată. Refugiul G. Sapienza e punctul maxim 1 910m. la care ajunge gîfîind Alfeta noastră. Bem o cafea „a la bar", cea mai bună din lume la înălţimea aceea, ne asigură barmanul. Spre vîrf urcă o telecabină, sau mai multe pînă la observatorul Etneo, unde specialiştii ascultă la căşti ce se petrece în furnalele iadului. Mici craţere însă, ca nişte buduroaie de albine, sau ca pălăriile chinezeşti de

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

paie sînt prezente și la 1 000m. În gîtlejul lor, în laringe, zăreşti zăpadă de anul trecut. De la zăpadă la foc e doar o secundă geologică. Lava dărîmă, arde, și omul ridică iar casa cu o tenacitate specifică sicilianului, familist de profesie. Ca după o invazie barbară. Cum știm noi din istoria noastră. Mereu așa. Nu greșesc cînd consider că și Etna a format caracterul insularilor. Pe solul cimentat sicilanul cară cu spatele substanța roditoare care cu 20 de ani în urmă era lava vulcanului. Plantează un fir de viță de vie, îl înfașă, îl alăptează îl veghează noaptea la căpătîi. Sărăcia îl învață munca, nu școala. Ne aflăm în mezzogiorno. Interiorul Insulei e lunar. Există zone atît de aride încît te poți crede acolo pe o planetă nelocuită. Și totuși ovăzul, ca părul scurt al recrutului, crește. Am lăsat o parte din sufletul meu măslinului, această oaie a deșertului sicilian : nu cere nimic decît așteptare și încredere. E atît de cuminte încît pare un sclav resemnat ; pumnul rădăcinilor storcînd piatra pură de ultima picătură de ulei și frunza neînsemnată, de salcie argintie, nemișcată în arșiță, un fel de steag al anonimului. Măslinii răspîndiți în pîlcuri pe versanții austeri, ca oile noastre, turme de măslini păscînd soarele. Mi-a plăcut modestia lor proletară. N-am să-i uit niciodată fiindcă ei ca și mine urăsc trufia și lăcomia dictaturii. Cîndva va fi revolta măslinilor, presimt.

Există (pe-acolo și un *fiume,* ceva rar, Alcantara ; taie adînc, vertical o masă neagră, argiloasă, de lavă preistorică. Arabii îl numeau Al Cantara, adică podul. Grecii, iubitori de apă s-au așezat prima dată aici întemeind Naxos. Sînt grozav la istorie cînd am cartea în mînă. Nu-mi place să scriu așa, cu date, cu denumiri, despre muzee și picturi. Prefer viața irepetabilă, clipa, acum. Poți vedea multe albii de rîuri prin Sicilia. Sînt secate, podurile traversează depozite imense de gunoaie, *rîuri,* cimitire de automobile, milioane de butelii de răcoritoare și detergenți. Ironică soartă ca tocmai ce este sortit să curețe, să spele, murdărește, împietează natura. Din moartele alea de automobile, să fi avut la mi un înger cu un aparat de sudură, mi-aș fi făcut rost de un Volvo strălucitor să-l duc acasă. Mai greu ar fi fost la vamă. Mahalaua mea din Bacău ar fi rămas paf plescăind din limbă ți-ți, ți-ți..

Dar să revin la cele 40° la umbră, pe cînd la soare nu te puteai uita. Priveam în jos și n-aveam umbră, găinile oau ouă fierte. Numai fiind măslin puteai rezista. Bătea Siroco dinspre Africa fără să tremure frunza Smochinul se bucura. La prînz orașele sînt pustii, ne retragem după renumitele jaluzele italiene, acum se circulă excelent cu mașina prin cetăți pentru că media orară în peninsulă este doar de 11 km/oră. La televizor, pe unul din cele nouă canale, văd oameni în jurul unui fir de apă potabilă, o țîșnitoare ca în Gara de Nord. Îmi amintesc o reclamă politicoasă, o recomandare, o etichetă lipită pe tot ce-i suprafață plană, ușă de biserică sau de bordel : „Apa dă culoarea vieții, n-o risipiți".

La Veneția, la Villa Rosa, îmi cînta mierla la fereastră. La Enna, care-i chiar sîmburele copt al Insulei, vrabia era cenușă. Cînd părăseam Sicilia, Messina se profila seara pe un fundal de flăcări zdrențuite ; ardeau păduri, boșcheți, ierburi. Întocmai și în Calabria, o imagine dantescă. Încerc să iau legătura cu Informația unei gări importante și pînă

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

la orele 1 fără 2 secunde telefonul e blocat. La 1 fix viața iese din paralizie. A fost primul meu contact cu o grevă, altfel decît la televizorul de-acasă. Am făcut un drum prea lung ca să văd și cîteva meciuri de fotbal la un Philips cu telecomandă, un Mundial colorat, dominat la început de brazilieni. Căldura și maniera de joc a echipei albastre întrista Italia. Moleșeală iritare temporară peste eternitatea romană.

Laureatul și geometrul sînt la Ragusa, simpatici și aproape șomeri. Au cedat locul, la înapoierea mea spre Roma, unei femei cu un copil în brațe și cu un tată cu dexterități matriarhale. Plînsul ăluia micu, continuu și acut, m-a aruncat iarăși în brațele confortului clasei a II-a, atît de dragă mie. Astfel m-am inițiat în înfășarea unui prunc al secolului XX ; e o chestiune de spray-uri, nimic mai simplu ; cît călătorești înveți. Se desfașă copilul ud, se utilizează spray-ul nr. 1 formînd un nouraș antipipi în zonă ; ăla mic începe să rîdă. Se coboară chiloțeii cu mîna stîngă în vreme ce cu dreapta se apucă spray-ul nr. 2, și se eliberează conținutul asupra chiloțeilor uscați pentru dezinfecție și pentru realizarea unui mediu bazic împrejurul popoului. Chiloțeii uzi și împachetați solicită spray-ul nr. 3. Cu nr. 4 se oprește copilul din rîs iar cu 5 se pulverizează prin compartiment ca să fie plăcut. A fost un întreg tărăboi fiindcă el, tatăl, uitase acasă spray-ul nr. 6 și am înțeles că nu pentru prima dată i se reproșa asta. Au fost deci nevoiți să utilizeze direct spray-ul nr. 7 pentru ca pofta de pipi la drum a micului italian torturat de industria de spray-uri, să fie anihilată pentru două ore, cît garantează fabricantul. Jur că cele relatate s-au petrecut întocmai, în ziua vineri, 25 iunie, în trenul expres Siracuza—Veneția, cînd buletinul meteo a fost mai îngăduitor cu noi doar 41° la umbră.

Acela era copilul secolului XXI.

Am ajuns cu bine acasă dar misterul spray-ului nr. 6 mă urmărește ca o fantomă.. San Pietro, Muzeul Vaticanului și Via dei Fori Imperiali, Cimitirul Capucinilor din Palermo, Piazza Signoriei florentine, Galeriile Ufizzi și Isola Murano, Termele lui Caracalla, scad vertiginos în amintire.

Devin un punct de fugă.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

CRONICA ACTIVITĂȚII SECȚIEI DE ISTORIE PE ANUL 1981

de ELENA ARTIMON

În anul 1981 colectivul secției de istorie a urmărit realizarea unor obiective privind istoria poporului român, a trecutului său glorios de luptă, educarea patriotică a tuturor oamenilor muncii, în mod deosebit a tinerei generații, cercetarea și valorificarea patrimoniului muzeistic local. Activitatea științifică și cultural-educativă desfășurată de colectivul secției a fost axată pe următoarele domenii

I. CERCETAREA ȘTIINȚIFICA

A. *Cercetări arheologice și documentare în arhive*

LUCIA ANTOHI — *Evoluția mișcării muncitorești din bazinul carbonifer Comănești.*

ELENA ARTIMON — *Catalogul monedelor feudale și moderne din colecția muzeului — partea I (sec. XIII—XIV).*

ALEXANDRU ARTIMON — *Comuna Tîrgu Trotuș, județul Bacău.* În anul 1981 au continuat cercetările arheologice în așezarea medievală de la Tîrgu Trotuș. Cu acest prilej s-a confirmat existența celui mai vechi nivel de locuire de la sfîrșitul secolului al XIV-lea începutul secolului al XV-lea prin descoperirea unor fragmente ceramice caracteristice acestor vremuri.

De asemenea a fost cercetată integral o locuință din secolul XV și un cuptor din această vreme. În locuință și cuptor s-au găsit vase întregi și fragmentare și obiecte de fier din secolul XV. Cercetările arheologice au dus și la descoperirea unei gropi menajere din secolele XVI—XVII, cît și a unei locuințe.

În pămîntul de umplutură scos din aceste complexe de locuire s-a găsit ceramică de uz casnic și ornamentală (cahle), obiecte de fier (cuie piroane, cuțite, ciocan-teslă) și monede din secolele XVI—XVII.

Extinderea cercetărilor întreprinse la Tîrgu Trotuș, într-o zonă apropiată de săpăturile efectuate în anii anteriori a dus la descoperirea unei biserici și a unui cimitir din veacurile XV—XVII.

VIOREL CĂPITANU — *Răcătău, comuna Horgești, jud. Bacău.* În campania din anul 1981 au fost continuate săpăturile în așezarea de tip „davă", identificată cu antica Tamasidava. În această campanie s-a trasat o nouă secțiune S XXIV, urmărindu-se sistemul de fortificație și întinderea ariei de locuire geto-dacice, în afara acropolei. Cu această

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ocazie s-a constatat existența unei fortificații realizate din stîlpi de lemn și blocuri mari de piatră.

Pe acropolă au fost dezvelite mai multe locuințe de suprafață bogate în material arheologic geto-dacic aparținînd secolelor I î.e.n. — I e.n., care constă din ceramică, unelte, podoabe etc. În zona șanțului de apărare, în apropierea unei vetre a fost descoperit un denar republican roman, care se datează în secolul I î.e.n.

Concomitent cu cercetările arheologice de pe acropolă a fost săpat în întregime un nou tumul (T_3), din necropola tumulară, obținîndu-se noi date cu privire la ritul și ritualul la geto-daci în secolele I î.e.n. — I e.n.

VASILE FLOREA — *Dezvoltarea culturii pe teritoriul județului Bacău în secolul XIX.*

IOAN MITREA — *Cîrligi, comuna Filipești, jud. Bacău.* În vara anului 1981 au continuat cercetările arheologice, în așezarea din punctul „Rădi—Hărmănești". Au fost dezvelite încă două locuințe (una de tipul celor parțial adîncite în pămînt și una de suprafață), cu materiale care, prin caracteristicile lor, se încadrează la sfîrșitul secolului III e.n. și începutul secolului IV e.n.

În stratul de pămînt cu resturi arheologice au mai fost descoperite și materiale din secolele II—III e.n., precum și dintr-o etapă ce poate fi încadrată la sfîrșitul secolului IV e.n. și începutul secolului V e.n.

NATALIA OPRICĂ — *Mișcarea muncitorească de la Buhuși în perioada 1918—1945.*

B. *Lucrări publicate : studii, articole, note, recenzii etc.*

ELENA ARTIMON : 1. *Mărturii documentare privind contribuția locuitorilor județului Bacău la dobîndirea independenței de stat a României,* în Carpica, XIII, Bacău, 1981, p. 73-86 (în colaborare cu Gh. Burlacu).

2. *Cronica activității secției de istorie pe anul 1980,* în Carpica, XIII, Bacău, 1981, p. 177-181.

ALEXANDRU ARTIMON : 1. *Contribuții arheologice la orașului Bacău,* în Carpica, XIII, Bacău, 1981, p. 11-28.

2. *Necropola medievală de la Sf. Dumitru din Suceava (sec. XV—XVIII).* în Anuarul muzeului județean Suceava, VIII, Suceava, 1981. p. 85-99.

3. *Cercetări arheologice din așezarea medievală de la Tîrgu Trotuș, jud. Bacău,* în Materiale și cercetări arheologice, vol. XV, Brașov, 1981 (sub tipar).

4. *Cîteva considerații istorico-arheologice asupra bisericii din secolul al XIV-lea descoperită la Volovăț (jud. Suceava),* în Studii și cercetări de istorie veche și arheologie, 3, București, 1981, p. 383-405.

VIOREL CĂPITANU : Cercetări arheologice în așezarea dacică de la Răcătău, jud. Bacău, în Materiale și cercetări arheologice, vol. XV, Brașov, 1981 (sub tipar).

VASILE FLOREA : Aspecte ale revoluției științifice, în Știință și contemporaneitate, Bacău, 1981.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

IOAN MITREA: 1. *Dovezi arheologice privind prelucrarea metalelor din secolele VI—IX, în regiunea subcarpatică a Moldovei*, în Studii și comunicări de istorie a civilizației populare din România, 2, Sibiu, 1981, p. 13-18.

2. *Principalele rezultate ale cercetărilor arheologice din așezarea de la Davideni (sec. V—VII e.n.)*, în Memoria Antiquitatis, VI—VIII, (1974—1976), Piatra Neamț, 1981, p. 65-92 + 19 p. ilustrație.

3. *Continuitatea românilor* (prezentarea lucrării semnate de Nicolae Stoicescu, Continuitatea românilor, Ed. științifică și enciclopedică, București, 1980), în Ateneu — revistă social-culturală, nr. 1 (145), martie 1981, p. 15.

4. *Civilizația romană la est de Carpați* (prezentarea lucrării semnată de Silviu Sanie, Civilizația romană la est de Carpați și romanitatea pe teritoriul Moldovei. Secolele II î.e.n. — III e.n., Ed. Junimea, Iași, 1981), în Ateneu — revistă social-culturală, Bacău, nr. 4 (148), decembrie 1981, p. 15.

5. *Rezultatele cercetărilor arheologice, din anul 1980, în așezarea de la Izvoare — Bahna (sec. VI—IX e.n.)*, în Materiale și cercetări arheologice, vol. XV, Brașov, 1981 (sub tipar).

C. *Comunicări științifice*:

LUCIA ANTOHI: 1. *Congresul al XII-lea al P.C.R. — eveniment de profundă semnificație istorică în viața social-politică a țării noastre*, Sesiunea științifică „*60 de ani de la crearea P.C.R.*", Bacău, 4 mai 1981.

2. *Tradiții de luptă ale clasei muncitoare sub conducerea P.C.R.*, Simpozionul științific „*60 de ani de la crearea P.C.R.*", Slănic Moldova, 7 mai 1981.

3. *Sindicatele continuatoare ale tradițiilor internaționaliste ale mișcării muncitorești*, Simpozionul științific „*75 de ani de la crearea Comisiei generale a sindicatelor din România*", Bacău, 14 august 1981.

ELENA ARTIMON 1. *Momente ale luptei clasei muncitoare pentru dreptate socială, pentru libertate națională și unitate statală (perioada 1850—1918)*, Simpozionul științific „*60 de ani de la crearea P.C.R.*", Slănic Moldova, 7 mai 1981.

2. *Vechi și bogate tradiții de luptă în slujba celor ce muncesc*, Simpozionul științific „*75 de ani de la crearea Comisiei generale a sindicatelor din România*", Bacău, 14 august 1981.

3. *Din trecutul așezării Moinești*, Simpozionul științific „*150 de ani de la înființarea arhivelor statului*", Moinești, 22 septembrie 1981.

ALEXANDRU ARTIMON: 1. *Cercetările arheologice din așezarea medievală de la Tîrgu Trotuș, jud. Bacău*, Sesiunea anuală de rapoarte, Brașov, 26—28 martie 1981.

2. *Contribuții arheologice la cunoașterea Curții Domnești de la Bacău*, Sesiunea științifică „*Permanență, unitate și progres în istoria poporului român. Partidul Comunist Român la a 60-a aniversare*", Târgoviște 15—17 mai 1981.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

3. *Vatra Tîrgu Trotuș în Evul Mediu*, Simpozionul științific „*150 de ani de la înființarea arhivelor statului*", Tîrgu Trotuș, 6 septembrie 1981.

4. *Date arheologice și istorice privind orașele din partea central-vestică a Moldovei în secolele XIV—XVII*, Sesiunea științifică „*Muzeul vrîncean la a 50-a aniversare*", Focșani, 6—7 octombrie 1981.

5. *Noi date privind ceramica cenușie din Moldova în secolele XIV—XV*, Sesiunea științifică „*Suceava — permanențe istorice*", Suceava, 13—15 noiembrie 1981.

VIOREL CĂPITANU 1. *Cercetări arheologice în așezarea dacică de la Răcătău, jud. Bacău*, Sesiunea anuală de rapoarte, Brașov, 26—28 martie 1981.

2. *Reprezentări antropomorfe și zoomorfe în așezarea de tip davă de la Răcătău*, Sesiunea științifică „*Continuitate multimilenară*", Cluj-Napoca, 27—29 mai 1981.

3. *Cetatea dacică de la Tisești*, Simpozion științific „*150 de ani de la înființarea arhivelor statului*", Tîrgu Ocna, 2 septembrie 1981.

4. *Zona Trotușului — vatră de civilizație dacică*, Simpozionul științific „*150 de ani de la înființarea arhivelor statului*", Comănești, 4 septembrie 1981.

5. *Descoperiri arheologice pe teritoriul comunei Răcăciuni*, Simpozionul științific „*500 de ani de atestare documentară*". Răcăciuni—Bacău, 13 decembrie 1981.

VASILE FLOREA: 1. *Independența — năzuință seculară a poporului român*, Simpozion științific, Bacău, 27 aprilie 1981.

2. *Semnificația istorică a actului de la 8 mai 1921*, Sesiune științifică „*60 de ani de la crearea P.C.R.*", Bacău, 4 mai 1981.

3. *Aspecte ale revoluției științifice*, Simpozionul științific „*Știință și contemporaneitate*", Bacău, 6 iunie 1981.

4. *Conservarea mediului ambiant*, Sesiunea științifică, „*Muzeul vrîncean la a 50-a aniversare*", Focșani, 6—7 octombrie 1981.

IOAN MITREA: 1. *Rezultatele cercetărilor arheologice în așezarea din secolele VI—IX e.n. de la Izvoare — Bahna, jud. Bacău*, Sesiunea anuală de rapoarte, Brașov, 26—28 martie 1981.

2. *Formarea poporului român în lumina noilor cercetări istorico-arheologice*, Simpozion științific, Bacău, 27 aprilie 1981.

3. *Rolul muzeului de istorie în educația patriotică-revoluționară a tinerei generații, a tuturor oamenilor muncii*, Sesiunea științifică, „*60 de ani de la crearea P.C.R.*", Bacău, 4 mai 1981.

4. *Dovezi arheologice din secolele VI—XI privind obținerea și prelucrarea metalelor în Moldova — argumente ale continuității și romanității populației autohtone*, Sesiunea științifică „*Muzeul vrîncean la a 50-a aniversare*", Focșani, 6—7 octombrie 1981.

5. *Contribuția noilor cercetări arheologice la cunoașterea situației istorice din Moldova, în epoca încheierii etnogenezei românilor*, Sesiunea științifică „*Institutul de învățămînt superior Bacău la a 20-a aniversare*", Bacău, 20 noiembrie 1981.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

6. *Caracterul culturii materiale și spirituale de pe teritoriul Moldovei în secolele VIII—XI*, Dezbatere științifică pe tema „*Societatea românească în secolele VIII—XIII. Unitate, continuitate, progres*", organizată de Academia de Științe Sociale și Politice, C.C.E.S. și Muzeul de istorie al județului Caraș-Severin, la Băile Herculane, 26—27 noiembrie 1981.

7. *Contribuția cercetărilor arheologice din așezarea de la Izvoare-Bahna, jud. Neamț la cunoașterea începuturilor civilizației vechi românești (sec. VI—IX)*, Sesiunea științifică, „*Cercetarea istorică, permanență a vieții sociale*", Piatra Neamț, 17—18 decembrie 1981.

NATALIA OPRICĂ: Dezvoltarea contemporană a orașului Buhuși. Simpozionul științific, „*150 de ani de la înființarea arhivelor statului*", Buhuși, 11 septembrie 1981.

II. ORGANIZĂRI DE SESIUNI ȘI SIMPOZIOANE ȘTIINȚIFICE

În anul 1981 colectivul secției de istorie a Muzeului județean de istorie și artă Bacău, a organizat sau a colaborat la organizarea următoarelor sesiuni și simpozioane științifice, prilejuite de sărbătorirea unor momente epocale din istoria poporului român :

a) Sesiuni

— „*60 de ani de la crearea Partidului Comunist Român*", Bacău, 4 mai 1981.

b) Simpozioane :

— „*Știință și contemporaneitate*", Bacău, 6 iunie 1981.

— „*75 de ani de la crearea Comisiei generale a sindicatelor din România*", Bacău, 14 august 1981.

— „*150 de ani de la înființarea arhivelor statului*", Tg. Ocna, Comănești, Tg. Trotuș, Buhuși, Moinești, 2, 4, 6, 11, 22 septembrie 1981.

III. EXPOZIȚII TEMPORARE

Colectivul secției de istorie a organizat în anul 1981 un număr de trei expoziții temporare :

— „*60 de ani de la crearea Partidului Comunist Român*".

— „*Noi valori muzeistice intrate în colecțiile secției de istorie*".

— „*Momente ale evoluției poporului român și ale luptei sale sociale și naționale pentru unitate și independență*".

În afara aspectelor menționate mai sus (cercetare științifică, participări la sesiuni și simpozioane științifice, organizări de expoziții temporare), colectivul secției de istorie a desfășurat în anul 1981 o bogată activitate cultural-educativă și politică în întreprinderi (C.C.H. „Letea", întreprinderile „Partizanul", „Proletarul", Întreprinderea de postav Buhuși, Întreprinderea de șuruburi, Uzina metalurgică, Întreprinderea de mașini-unelte, Combinatul de prelucrare a lemnului etc.), instituții (Spitalul județean Bacău, Administrația financiară, Biblioteca județeană,

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Inspectoratul silvic, Consiliul județean, U.J.C.M. etc), case de cultură (Bacău, Buhuși, Slănic Moldova), școli și cămine culturale, unde au fost susținute peste 290 expuneri, dezbateri, lecții model, simpozioane, mese rotunde.

În cadrul acestor conferințe, simpozioane, dezbateri sau mese rotunde, specialiștii au scos în evidență ideia continuității multimilenare pe aceste meleaguri, precum și ideia luptei pentru unitate statală, libertate, independență națională, dreptate și egalitate socială, pentru apărarea drepturilor și pămîntului strămoșesc.

În sălile muzeului, în fața unui auditoriu divers (preșcolari, elevi, militari, oameni ai muncii de diferite profesii), muzeografii secției au susținut lecții pe teme ca *Unirea Moldovei și Țării Românești — moment crucial în afirmarea și dezvoltarea României moderne, Epoca Ceaușescu — epoca marilor împliniri ale poporului român, Independența — năzuință seculară a poporului român, Formarea poporului român și continuitatea sa neîntreruptă în spațiul carpato-danubiano-pontic, P.C.R. — conducătorul și continuatorul celor mai înaintate tradiții de luptă ale clasei muncitoare din România, 60 de ani de la crearea P.C.R., Contribuții arheologice la cunoașterea așezărilor urbane medievale din județul Bacău, Contribuția mișcării muncitorești și socialiste la desăvîrșirea unității statale din 1918, Insurecția națională armată, antifascistă și antiimperialistă din august 1944* etc.

Înalta ținută științifică a conferințelor, simpozioanelor, lecțiilor tematice desfășurate în sălile muzeului sau la diverse cercuri de istorie, au contribuit la atragerea unui număr cît mai mare de vizitatori la expoziția de bază și la expozițiile temporare, fapt ce a făcut ca față de anul precedent, numărul acestora să fie mult mai mare.

De asemenea un rol important în creșterea numărului de vizitatori l-a constituit apariția în presa locală și centrală, precum și prezentările la posturile de radio Iași, București și centrul de radioficare local, a unor materiale ce au făcut cunoscut marelui public patrimoniu muzeistic local existent, precum și noile piese muzeistice intrate în colecțiile muzeului. Menționăm faptul că, întreg colectivul secției de istorie a depus un interes deosebit pentru sporirea patrimoniului muzeistic (noile piese intrate în colecție provin din săpături arheologice, donații și achiziții).

Prin întreaga activitate științifică și cultural-educativă pe care o susțin muzeografii băcăuani, contribuie la cunoașterea istoriei patriei în general și a istoriei locale în special, la educarea patriotică a tuturor oamenilor muncii.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

DAN GH. TEODOR, **ROMANITATEA CARPATO-DUNĂREANĂ ŞI BIZANŢUL ÎN VEACURILE V—XI e.n.**, Editura „Junimea" Iaşi, 1981, 120 p. text + ilustraţii

Influenţa Bizanţului asupra populaţiei autohtone, romanice şi respectiv vechi româneşti, din spaţiul carpato-dunărean, de-a lungul unei epoci deosebit de importante, cum este aceea a sec. V—XI e.n., a fost deseori subliniată în istoriografia română şi străină.

Dar, rezultatele cercetărilor arheologice din ultimele decenii, care au îmbogăţit substanţial documentaţia cu privire la această problemă, au făcut să se resimtă tot mai mult nevoia unei lucrări de sinteză care să valorifice, din punct de vedere ştiinţific, marele număr de descoperiri, de factură sau influenţă bizantină, care vin să întregească imaginea asupra rolului pe care l-a jucat lumea şi civilizaţia bizantină în evoluţia societăţii autohtone din spaţiul carpato-dunărean.

Acestei cerinţe îi răspunde lucrarea semnată de dr. Dan Gh. Teodor, *„Romanitatea carpato-dunăreană şi Bizanţul în veacurile V—XI e.n."*, Ed. „Junimea", Iaşi, 1981, 120 p. text + ilustraţii.

Structurată în patru capitole (I. Spaţiul carpato-dunărean în veacurile V—VII e.n.; II. Relaţiile populaţiei romanice cu Bizanţul în secolele V—VII e.n.; III. Teritoriul carpato-dunărean în secolele VIII—XI e.n.; IV. Relaţiile populaţiei româneşti cu Bizanţul în secolele VIII—XI e.n.") în care se prezintă, cronologic evoluţia istorică a societăţii omeneşti din spaţiul carpato-dunărean în sec. V—VII şi respectiv relaţiile populaţiei romanice cu Bizanţul în aceeaşi vreme, şi apoi problemele privind lumea şi civilizaţia din acelaşi teritoriu precum şi relaţiile populaţiei româneşti cu Imperiul bizantin în sec. VIII—XIe.n., prefaţate, aceste capitole, de o sintetică şi explicită introducere, urmate, în chip firesc, de unele concluzii istorico-arheologice, precum şi de o convingătoare ilustraţie, de mare valoare probatorie, un rezumat în limba engleză şi un util indice, lucrarea realizată de Dan Gh. Teodor, umple un gol resimţit de istoriografia noastră actuală.

În puţine pagini de text, sprijinit însă pe un bogat material documentar, rod, mai ales, al cercetărilor arheologice din ultimele decenii, este dezvoltată o multiplă problematică istorico-arheologică, privind evoluţia societăţii din spaţiul carpato-dunărean în cea de-a doua jumătate a mileniului I e.n., este scos în evidenţă rolul pozitiv jucat de permanenţa legăturilor cu lumea şi civilizaţia bizantină în toată acea vreme, cînd a avut loc maturizarea şi generalizarea romanităţii nord-dunărene (sec. V—VI e.n.), încheierea procesului de etnogeneză a româ-

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

nilor, și cristalizarea începuturilor culturii vechi românești (sec. VII—VIII e.n.), precum și individualizarea pregnantă și afirmarea poporului român, din punct de vedere etnic, social, economic, cultural și politic, individualizare dovedită nu numai de descoperirile arheologice dar și de cele mai vechi știri scrise despre români (sec. VIII—XI e.n.).

O bogată argumentație arheologică, rod al cercetărilor de la Bratei, Mediaș, Morești, Cernat etc. (jud. Mureș), Noșlac (jud. Alba), Hărman (jud. Brașov), Sopor, Țaga și Cluj—Mănăștur (jud. Cluj), Berea (jud. Satu Mare), Biharea (jud. Bihor), Poian, Cernatu, Cristur, Bezid (jud. Harghita), Celeiu, Coșoveni, Ipotești, Făcăi, Orlea (jud. Olt), Balta-Verde, Insula Banului și Hinova (jud. Mehedinți), Cîndești, Pietroasele, Sărata Monteoru (jud. Buzău), Budureasca, Vadul Săpat, Cireșanu, Tîrgșor, Sirna (jud. Prahova), Olteni, Dulceanca (jud. Teleorman), Nichiteni (jud. Botoșani), Botoșana (jud. Suceava), Costișa, Davideni, Izvoare-Bahna (jud. Neamț), Bacău — Curtea domnească (jud. Bacău) etc. pentru sec. V—VII, precum și de la Comana de Jos (jud. Brașov), Biharea (jud. Bihor), Dăbîca, Cluj-Mănăștur (jud. Cluj), Vladimirescu (jud. Arad), Filiaș și Cristur (jud. Harghita), Bezid și Sălașuri (jud. Mureș), Poian, Mediaș și Bratei (jud. Sibiu), Blandiana, Alba-Iulia, Sebeș (jud. Alba), Gornea (jud. Caraș-Severin), Făcăi și Plopșor (jud. Dolj), Orlea și Obîrșia Nouă (jud. Olt), Stolniceni (jud. Vîlcea), Șirna și Bucov (jud. Prahova), București, Izvorul (jud. Giurgiu), Radovanu și Sultana (jud. Călărași), Dridu și Ileana-Podari (jud. Ialomița), Sfințești (jud. Teleorman), Șendreni (jud. Galați), Dodești, Murgeni și Epureni (jud. Vaslui), Cîmpineanca (jud. Vrancea), Oituz și Onceşti (jud. Bacău), Izvoare-Bahna și Brăşăuți (jud. Neamț), Hlincea, Băiceni, Sorogari, Spinoasa (jud. Iași), Suceava — Drumul Național, Lozna, Fundu-Herții, Dersca (jud. Botoșani) etc. pentru sec. VIII—XI, vine să probeze în chip științific, permanența populației autohtone, pe tot întinsul vechii Dacii, în secolele V—XI e.n., infirmîndu-se, astfel, încercările unor pseudo-istorici, de peste hotare, de a demonstra că pe aceste meleaguri a fost un vid de populație autohtonă, în epoca desăvîrșirii procesului de etnogeneză a românilor și de afirmare a civilizației, și respectiv populației, vechi românești.

Abordînd obiective problematica epocii îmbrățișate, autorul semnalează prezența în diferite perioade, a unor grupuri de migratori, în unele regiuni ale teritoriului carpato-dunărean, dar, așa cum o demonstrează rezultatele cercetărilor arheologice, aceștia nu au putut modifica în chip structural nici configurația etnică, nici cea socio-economică, din spațiul și timpul la care ne referim. Cu toate greutățile provocate de aceste grupuri de migratori, populația autohtonă, romanică în sec. V—VII și îmbrăcînd înfățișarea populației vechi românești începînd din sec. al VIII-lea, s-a dovedit a fi fost factorul hotărîtor al evoluției procesului istoric, din spațiul carpato-dunărean, în sec. V—XI e.n.

În evoluția societății autohtone, a menținerii și consolidării romanității în spațiul carpato-dunărean, Bizanțul a jucat un rol pozitiv.

Într-o primă etapă, cuprinsă între sec. V—VII e.n., perioadă ce coincide cu o epocă de consolidare a Imperiului bizantin pe plan eco-

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

nomic, social și politico-militar, influența bizantină a fost deosebit de activă asupra populației autohtone nord-dunărene.

Această influență bizantină manifestată atît sub aspectul culturii materiale, cît și spirituale (acum va avea loc generalizarea creștinismului), se producea într-un moment istoric decisiv pentru romanitatea carpato-dunăreană și anume în vremea încheierii procesului de romanizare și respectiv a procesului de formare a poporului român. Din acest punct de vedere se poate spune că Bizanțul a desăvîrșit opera începută de Roma, în vatra vechii Dacii.

Pe bună dreptate, autorul lucrării, arată că după perturbările provocate de prezența avaro-slavilor la granița de nord a Imperiului bizantin, se produce o diminuare a influenței bizantine, (confirmată nu numai de izvoarele scrise dar evidențiată și de rezultatele cercetărilor arheologice), asupra populației autohtone nord-dunărene vreme de cîteva secole, de pe la sfîrșitul sec. al VII-lea e.n. pînă la sfîrșitul sec. al IX-lea.

Această epocă, este urmată de un adevărat reviriment economico-social și politico-cultural al Bizanțului, reviriment al cărui punct culminant poate fi fixat la sfîrșitul sec. al X-lea și începutul sec. al XI-lea, cînd bizantinii acționează cu fermitate în regiunea Dunării de jos. Expresie a acestui reviriment este și înmulțirea elementelor de factură și influență bizantină, surprinse arheologic, în tot spațiul vechii Dacii. Alături de ceramica de factură bizantină, de numeroasele unelte, și materiale de construcție, se cuvin a fi menționate, pentru importanța lor, obiectele de podoabă, obiectele de cult, precum și vasele de lux, monedele, izolate sau constituite în tezaure, descoperite la Sinicolaul Mare, jud. Arad, Răducăneni, jud. Iași, Obîrșia Nouă, jud. Olt etc.

Revenirea puterii bizantine pe linia Dunării, acțiunile militare ale Imperiului, îndreptate împotriva populațiilor tiurcice (pecenegi și uzi) a favorizat evoluția societății românești, dezvoltarea relațiilor feudale constituirea și dezvoltarea formațiunilor statale de tipul „țărilor" cnezatelor și voievodatelor.

Influența pozitivă a Imperiului bizantin asupra societății autohtone, din spațiul carpato-dunărean-pontic, în epoca desăvîrșirii etnogenezei românilor și începuturilor afirmării populației și civilizației vechi românești, se degajă din întreaga lucrare. Pe bună dreptate autorul, poate conchide că „soarta romanității orientale, al cărei moștenitor direct și singur este poporul român, a fost strîns împletită de aceea a Bizanțului și putem spune că, într-un anume sens, și în anumite momente ale istoriei sale, Imperiul și-a adus o contribuție esențială la menținerea acestei romanități" (p. 55), sau că „Bizanțul s-a integrat atît de organic în conținutul culturii materiale și spirituale vechi românești în decursul veacurilor, încît întreaga evoluție ulterioară a civilizației medievale carpato-dunăreană-pontică a purtat pecetea sa înnoitoare" (p. 87). Monografia semnată de Dan Gh. Teodor, era necesară și este utilă, reflectînd stadiul actual al dezvoltării istoriografiei românești, cu realizările importante dar și cu sarcinile de viitor. Pentru că dincolo de rezultatele demne de reținut, în studierea unei problematici atît de

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

complexe cum este aceea ce formează conținutul lucrării, din prezentarea problemelor se degajă și unele direcții de cercetare pentru viitor. Între altele, intensificarea eforturilor pentru îmbogățirea bazei documentare, în primul rînd prin noi cercetări arheologice, va permite adîncirea problemelor tratate în lucrare și evident încheieri tot mai convingătoare asupra începuturilor istori i poporului român.

Nu putem încheia aceste cîteva sublinieri, fără a evidenția meritul Editurii „Junimea", care, în ultimii ani, a tipărit cîteva lucrări fundamentale pentru cunoașterea istoriei noastre, lucrări ce se înscriu la loc de cinste în ansamblul dezvoltării istoriografiei românești de azi.

Ioan MITREA

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

VICTOR SPINEI, **MOLDOVA ÎN SECOLELE XI—XIV**, Editura Științifică și enciclopedică, București, 1982, 383 p. text + 58 planșe

Epoca istorică cuprinsă între momentul încheierii procesului de formare a poporului român și respectiv începutul cristalizării și afirmării primelor formațiuni politice românești la est de Carpați, pînă la întemeierea statului feudal de sine stătător, reprezintă unul din cele mai importante capitole din istoria Moldovei și a României în general.

După cum se știe, istoriografia mai veche — română și străină — a manifestat, cu puține excepții, lipsă de interes față de problemele feudalismului timpuriu, de la noi, pe care de altfel deseori nici nu le-a înțeles, iar atunci cînd s-a oprit asupra acelor vremuri n-a sesizat decît aspectele istoriei politice și militare, mai ales cele privitoare la dominația pecenegilor, a cumanilor și a tătarilor. Cît privește momentul „întemeierii" statului feudal românesc de la răsărit de Carpați, alături de cel de la sud de Carpați, a constituit — cum bine se știe — una din cele mai dezbătute probleme în istoriografia românească, începînd de la cronicarii veacului al XV-lea pînă aproape în zilele noastre.

Penuria izvoarelor privind istoria societății omenești de la răsărit de Carpați în primele secole ale mileniului al II-lea, precum și unele interpretări neconforme cu realitățile generate de evoluția proceselor socio-economice și politice, au determinat menținerea sau acreditarea unor idei și teze greșite.

Deși istoriografia marxistă, din țara noastră, a reluat, pe baze științifice, problematica epocii feudalismului timpuriu, obținîndu-se unele rezultate demne de reținut, totuși, unele aspecte au fost prezentate denaturat, urmare a unor interpretări forțate, de conjunctură uneori, (a se vedea, ca exemplu, Istoria României, vol. II, Editura Academiei, 1962, p. 100-103, unde se vorbește despre o pretinsă „dominație a cnezatului de Halici asupra Moldovei", de „pe la jumătatea sec. al XII-lea" și pînă „în primele decenii ale sec. al XIII-lea").

Progresele istoriografiei românești, din ultimele două decenii, sporirea bazei documentare, în primul rînd ca rezultat al intensificării cercetărilor arheologice, reinterpretarea obiectivă a unor izvoare scrise, dintre care unele insuficient valorificate pînă nu de mult, au făcut necesară o nouă lucrare de sinteză asupra istoriei Moldovei din primele secole ale mileniului II.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Elaborarea lucrărilor de sinteză, asupra unor epoci importante din istorie, la anume intervale din drumul cercetării ştiinţifice, după acumularea de noi date documentare, este o cerinţă obiectivă. Încă istoricul I. Bogdan, în discursul de recepţie la Academie, rostit la 8 aprilie 1905, arată că „*după orice perioadă mai mare de publicare a izvoarelor e natural să urmeze o încercare de sinteză*". (Cf. Discursuri de recepţie la Academia română, Ed. Albatros, Bucureşti, 1980, p. 35).

Rolul monografiilor era subliniat magistral de Vasile Pârvan, atunci cînd spunea că „din marmura cioplită a monografiilor istorice se va ridica monumentul istoriei generale, de judecată şi înţelepciune a neamului.

Precum fără de pietrele frumos săpate nu s-ar fi putut niciodată zidi templele vechilor greci, nici săpa divinile chipuri ale oamenilor — dumnezei adoraţi de dînşii, tot aşa fără luminile aduse de monografiile istorice, niciodată istoricii culturali ori politici, ori economici, ori altfel, sau filosofii istoriei nu vor putea face un pas mai departe în stabilirea încheierilor generale" (Cf. Vasile Pârvan, *Rolul monografiilor în studiile istorice*, în Vasile Pârvan, *Scrieri*, ediţie îngrijită de Al. Zub, Editura ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1981, p. 78).

Acestui deziderat, întrevăzut de înaintaşii noştri şi impus, dar şi favorizat, de stadiul dezvoltării istoriografiei române de azi, îi răspunde, în chip onorabil, cum vom arăta în continuare, lucrarea monografică recent apărută, „*Moldova în secolele XI—XIV*", datorată tînărului cercetător ştiinţific, dr. *Victor Spinei*, de la Institutul de istorie şi arheologie „A. D. Xenopol" din Iaşi.

Lucrarea, rezultat al unor îndelungi şi stăruitoare cercetări, (prezentată de autor, într-o primă formă, în 1977 ca teză de doctorat), este structurată în patru cuprinzătoare capitole, primul analizînd izvoarele istoriei Moldovei din sec. X—XIV şi istoriografia problemei, iar următoarele trei capitole înfăţişînd tabloul istoric, complex, al unor etape, delimitate cronologic de evenimente istorice de referinţă, în istoria poporului nostru şi a sud-estului european, precum marea invazie a mongolilor din 1241—1242 şi respectiv întemeierea statului românesc de-sine-stătător de la est de Carpaţi. Cele patru capitole ale monografiei, sînt precedate de lista abrevierilor, o scurtă dar explicită prefaţă şi urmate, de o „addenda" în care sînt semnalate o sumă de lucrări, referitoare la epoca abordată în monografie, dar apărute după redactarea şi înaintarea lucrării la tipar ; un util indice onomastic şi toponimic, un cuprinzător rezumat al lucrării în limba franceză şi o bogată şi valoroasă ilustraţie, bine selectată şi îngrijit realizată, ce se constituie într-un suport ştiinţific obiectiv, al tezelor prezentate în textul studiului.

În primul capitol, al lucrării, sînt prezentate izvoarele istoriei Moldovei în sec. XI—XIV, începînd, firesc cu izvoarele scrise, între care cronicile bizantine, vechile cronici ruseşti, maghiare, polone şi arabe. Este scoasă în evidenţă şi importanţa unor informaţii, privind românii de la est de Carpaţi, provenind dintr-o serie de lucrări beletristice, precum epopeea germană Cîntecul Nibelungilor sau creaţia islandeză Eymundar saga. În condiţiile cunoscute, ale penuriei izvoarelor scrise

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

privind istoria Moldovei, din primele secole ale mileniului II, deosebit de importante sînt şi unele informaţii din izvoarele diplomatice, cartografice, numismatice şi epigrafice, din ultima categorie reţinînd atenţia, îndeosebi, celebra inscripţie, cu caractere runice, de la sfîrşitul sec. XI, incizată pe una din pietrele funerare de la Sjonhem, din insula Gotland, unde vlahii (românii) sînt amintiţi sub forma scandinavă Blakumen.

Ca şi pentru epoca precedentă, de încheiere a procesului de etnogeneză şi afirmare a culturii vechi româneşti, arheologia, a pus la dispoziţia cercetătorilor dovezi concludente privind multitudinea aspectelor ce le-a îmbrăcat evoluţia societăţii omeneşti din spaţiul est-carpatic, în sec. XI—XIV.

Dintre numeroasele localităţi, în care arheologii români au efectuat cercetări, cu rezultate deosebite pentru cunoaşterea istoriei Moldovei, în sec. XI—XIV, menţionăm pe cele de la Suceava, P. Neamţ — Bîtca Doamnei, Răducăneni, Trifeşti, Oltenești, Hudum — Botoşani, Cîmpineanca — Focşani, la care se adaugă cercetările, arheologilor sovietici, efectuate în interfluviul dintre Prut şi Nistru, din localităţile Cetatea Albă, Cernăuţi, Costeşti, Echimăuţi, Hanska, Hotin, Lucaşovca, Orheiul Vechi etc.

Prezentarea şi evaluarea critică a întregii istoriografii române şi străine, cu privire la istoria Moldovei în sec. XI—XIV, a condus indirect la stabilirea stadiului de la care s-a plecat în elaborarea lucrării de care ne ocupăm. Tocmai această prezentare a „istoriografiei problemei", corelată cu situaţia determinată de unele afirmaţii tendenţioase, neconforme cu realitatea, cuprinse în unele lucrări apărute în străinătate, de dată recentă, subliniază, după părerea noastră necesitatea acestui studiu de sinteză asupra istoriei Moldovei în sec. XI—XIV, în care este abordată întreaga problematică, de pe poziţiile materialismului istoric, avînd drept suport documentar totalitatea izvoarelor (scrise şi arheologice) cunoscute pînă acum.

Interesante sînt consideraţiile privind diferitele nume atribuite teritoriului est-carpatic în sec. XI—XIV, pînă la generalizarea numelui de Moldova. Autorul optează pentru ipoteza originii numelui de Moldova din germana medievală, nume dat mai întîi apei, apoi oraşului Baia (civitas Moldavie) şi în cele din urmă întregului teritoriu est-carpatic locuit de români şi respectiv statului feudal. În concluzie se arată că termenul de *Ţara Moldovei* a luat naştere în epoca desăvîrşirii procesului de constituire a statului românesc de-sine-stătător de la est de Carpaţi. După cum arată şi autorul lucrării, trebuie să subliniem că, *numele de Moldova, s-a generalizat şi impus, nu pentru că reflecta o situaţie etnico-culturală deosebită faţă de celelalte regiuni de la nordul Dunării inferioare* — cum susţin, în mod greşit, unii istorici străini, care încearcă, în zadar, să acrediteze ideea că moldovenii nu sînt români — *ci din nevoia de a diferenţia între ele organismele statale feudale ale românilor, organisme constituite în spaţiul vechii Dacii, în urma unui proces obiectiv de evoluţie generală a societăţii româneşti.*

Dens, sub aspectul bogăţiei informaţiilor, al ideilor şi concluziilor conturate, este capitolul al doilea al lucrării „Teritoriul Moldovei din

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

secolul al XI-lea pînă la marea invazie mongolă din 1241—1242" Pe baza materialelor prezentate și analizate, autorul reușește să contureze tabloul istoric real al societății omenești din secolele XI—XIII din Moldova. Analiza informațiilor scrise permite să se facă dovadă că teritoriul dintre Carpați și Nistru, nu era pentru contemporani, în sec. XI—XIII, o „terra incognita" și cu atît mai puțin o „terra deserta" Dimpotrivă, izvoarele scrise, coroborate cu rezultatele cercetărilor arheologice, demonstrează că, teritoriul la care ne referim, a fost locuit, ca și în perioada precedentă sau în cea care a urmat, de o populație preponderent românească, aflată permanent într-un strîns contact cu celelalte ținuturi locuite de români, stabilind totodată legături și cu popoarele vecine.

În concordanță cu realitățile epocii sec. XI—XIII, în lucrare se arată că dezvoltarea societății locale a fost influențată de pătrunderea violentă a neamurilor nomade turanice, precum și de acțiunile militare ale puterilor feudale vecine, respectiv Imperiul bizantin, cnezatele de Kiev, de Halici și regatul maghiar.

Pe bună dreptate, în lucrare se arată că nu a existat o dominație a statului halician asupra Moldovei în sec. XII—XIII (cum s-a susținut în trecut, pe baza așa-numitei „diplome bîrlădene" din anul 1134 — în fapt un fals din sec. XIX — precum și pe interpretarea tendențioasă a unor relatări din poemul istoric Cîntec despre oastea lui Igor).

Autorul readuce în discuție și alte importante probleme ale istoriei Moldovei de pînă la invazia mongolilor din 1241—1242. Astfel, se arată că încercarea de a pune pe seama ordinului teutonilor ridicarea Cetății Neamțului, rămîne neconfirmată de cercetările arheologice, cercetări care în schimb au dovedit, după cum se știe, că cetatea a fost ridicată în vremea lui Petru Mușat și dezvoltată în timpul domniei lui Ștefan cel Mare. Teze plauzibile sînt enunțate și cu privire la mult discutata problemă a episcopiei cumanilor, precum și în legătură cu fortificația de la Bîtca Doamnei — P. Neamț, în care, foarte probabil, a staționat o garnizoană constituită din români, aflată în slujba intereselor regalității maghiare. Numeroasele eforturi ale regalității maghiare de a implanta avanposturi în regiunile extracarpatice au fost în totalitate anulate de marea invazie mongolă din 1241—1242, împrejurări în care a fost distrusă atît episcopia cumanilor cît și fortificația cu caracter militar de la Bîtca Doamnei — P. Neamț.

Pe baza izvoarelor scrise, dar mai ales a rezultatelor cercetărilor arheologice, se fac importante considerații cu privire la evoluția societății locale, în sec. XI—XIII, asupra stadiului dezvoltării economice, a principalelor ocupații, a organizării social-politice și a vieții spirituale. Sînt prezentate unele probleme privind triburile nomade de stepă (pecenegii, uzii, cumanii și alte grupuri turanice) și relațiile lor cu populația românească din spațiul est-carpatic.

În capitolul al treilea „Teritoriul Moldovei de la marea invazie mongolă din 1241—1242 pînă la întemeierea statului de-sine-stătător", după ce se prezintă marea invazie mongolă din anii 1241—1242 și urmările sale politice în spațiul est-carpatic, este analizată pe larg evoluția

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

societății locale, sub aspect economic, politic și cultural, din secolul premergător constituirii statului feudal independent Moldova.

După unele considerații de ordin demografic, bazate pe datele oferite de izvoarele scrise și rezultatele cercetărilor arheologice, sînt analizate probleme privind coabitarea dintre români și unele grupuri etnice alogene; stadiul dezvoltării economice, evoluția principalelor ocupații — agricultura, creșterea vitelor, meșteșuguri, comerț etc. — probleme privind începuturile vieții urbane, organizarea social-politică și viața spirituală.

Întregul tablou al evoluției societății românești, de la răsărit de Carpați, demonstrează că spre mijlocul sec. al XIV-lea existau toate condițiile care să facă necesară, dar și posibilă, constituirea statului feudal. Acest important moment este prezentat în lumina stadiului actual al istoriografiei românești, în ultimul capitol al cărții, intitulat „Întemeierea statului românesc de-sine-stătător de la răsărit de Carpații Orientali".

După schițarea raporturilor politice din spațiul de la nordul Dunării de jos la mijlocul secolului al XIV-lea, sînt analizate temeinic condițiile sociale, economice și politice ce au determinat și favorizat constituirea statului feudal Moldova.

Pe bună dreptate, se arată că, evoluția societății românești de la răsărit de Carpați, a determinat unele realizări pe planul organizării formațiunilor voivodale locale, cu mult înainte de momentul Dragoș—Bogdan. Pe acest teren, al societății românești locale, în plin proces de feudalizare, aveau să se implanteze inițiativele din vremea lui Dragoș și Bogdan. Impunerea românului Dragoș, de către regalitatea maghiară, la cîrma formațiunii statale din Moldova, a generat un fenomen de adîncire a nemulțumirii față de pretențiile anexioniste maghiare. Trecerea lui Bogdan din Maramureș în Moldova, a polarizat lupta forțelor locale dornice să-și dobîndească independența și implicit a grăbit procesul de constituire a statului feudal independent. Reanalizînd toate izvoarele documentare, autorul, consideră că întrucît statul feudal românesc de-sine-stătător al Moldovei nu s-a constituit din momentul trecerii munților de către Bogdan și fiii săi, ci de-abia odată cu izgonirea tuturor armatelor din slujba monarhiei ungare, *acest act, de covîrșitoare însemnate pentru istoria medievală românească, s-a produs în 1364* (p. 316).

Fără a minimaliza contribuția maramureșenilor autorul, se alătură păreri, altor istorici români, în a aprecia că „departe de a fi rezultatul exclusiv al unui «descălecat» maramureșean, *întemeierea statului moldovenesc de-sine-stătător presupune un îndelungat proces intern*, implicînd existența unui indice demografic ridicat și evoluția tuturor laturilor vieții economice, social-politice și culturale, proces desfășurat în condițiile perturbațiilor provocate în spațiul carpato-dunărean de incursiunile mongole și de încercările statelor puternice din jur de a-și extinde teritoriul" (p. 321 și autorii citați la nota 173).

În ansamblul său, lucrarea, „*Moldova în secolele XI—XIV*", sprijinindu-se pe o bogată argumentație istorico-arheologică, pune în evidență

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

o realitate dominantă și anume *permanența populației românești în spațiul est-carpatic și afirmarea, treptată, a acestei populații, în urma unui proces complex și îndelungat,* ce a culminat cu organizarea statului feudal independent românesc-Moldova.

Dezvoltarea istorică a populației românești de la est de Carpați se încadra dealtfel organic în evoluția generală a poporului român din primele secole ale mileniului II.

Lucrarea „*Moldova în secolele XI—XIV*" de dr. Victor Spinei, se înscrie ca o contribuție, ce nu poate fi trecută cu vederea, a noii istoriografii românești. Lectura atentă, dovedește că această lucrare era necesară și este utilă. Chiar dacă nu întotdeauna impune concluzii definitive, acestea sint cel puțin posibile.

Pentru autor, lucrarea de față nu reprezintă un sfîrșit ci mai degrabă un început. Ceea ce ne-a prezentat autorul în lucrarea de față, poate fi apreciat doar ca încheierea unei etape din drumul cercetării unei problematici atît de importante, cum este aceea privind primele secole din mileniul II al istoriei românilor din spațiul est-carpatic. Lucrarea de față, este un bilanț care dă posibilitatea unei priviri de ansamblu asupra rezultatelor obținute și permite conturarea cu mai multă claritate a direcțiilor cercetării viitoare, cercetare pe care sîntem convinși, autorul o va continua cu aceeași pasiune și seriozitate.

Ioan MITREA

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

MIRCEA D. MATEI ŞI EMIL I. EMANDI, **HABITATUL RURAL DIN VALEA MOLDOVEI ŞI DIN BAZINUL SOMUZULUI MARE (SECOLELE XI—XVII)**, Editura Academiei R.S.R., Bucureşti, 1982, 169 p. + 35 fig.

Problematica studierii satului medieval reprezintă unul din obiectivele prioritare ale cercetării istorice româneşti. Este cunoscut faptul că în această direcţie s-au realizat studii monografice sau de sinteză care au tratat diverse probleme referitoare la geneza proprietăţii private asupra pămîntului, structura internă a satelor, evoluţia dreptului de proprietate, obştea, cu toate implicaţiile sale istorice.

O contribuţie importantă în abordarea acestei problematici au adus-o cercetările arheologice care au oferit date semnificative pentru clarificarea unor aspecte privitoare la civilizaţia medievală rurală românească.

În acelaşi timp aceste cercetări au condus la concluzia că este necesară creşterea substanţială a numărului satelor medievale care ar urma să fie cercetate exhaustiv, tot aşa cum este necesar ca în cazul aşezărilor ce urmează a fi cercetate numai parţial să se abordeze concomitent toate părţile componente ale unor astfel de comunităţi : vatra locuită, necropolele aferente aşezărilor, locaşurile de cult etc. cu scopul cunoaşterii cît mai detailate a tuturor aspectelor vieţii materiale şi spirituale a comunităţilor rurale româneşti medievale.

Răspunzînd acestor necesităţi lucrarea cercetătorilor dr. Mircea D. Matei şi Emil I. Emandi, Habitatul medieval din Valea Moldovei şi din bazinul Somuzului Mare (secolele XI—XVII), se inscrie ca o valoroasă contribuţie la cunoaşterea satului medieval românesc. Întreaga lucrare se întemeiază pe un vast material documentar şi pe o întinsă bibliografie din care numeroase lucrări aparţin autorilor.

Autorii şi-au structurat lucrarea în şase capitole, divizate la rîndul lor în mai multe subcapitole. Capitolele I şi V sînt realizate de dr. Mircea D. Matei, cap. IV de Emil I. Emandi, iar capitolele II-III şi VI în colaborare de cei doi autori.

În primul capitol : *„Satul medieval — preocupare stăruitoare a cercetării arheologice româneşti"* sînt evidenţiate cercetările arheologice asupra aşezărilor rurale româneşti din Ţara Românească, Moldova, Transilvania şi Maramureş. În această direcţie autorul s-a referit „numai asupra acelor săpături care, prin amploarea şi tematica la a cărei cercetare au contribuit într-o măsură importantă, au devenit cercetări de referinţă în literatura de specialitate" (p. 15). Astfel, sînt prezentate cercetările

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

de la Zimnicea, Hlincea-Iași, Coconi, Măicănești, Udești, Hudum și semnificația lor istorică.

În concluzii la acest capitol autorul arată că se impune cu necesitate creșterea obiectivelor cercetate exhaustiv, deoarece „cele două așezări care au beneficiat pînă acum de un astfel de regim (Coconi și Străulești-Măicănești), reprezentînd prea puțin față de necesități, mai ales că ambele sînt sate de cîmpie, prezentînd în consecință, anume particularități ce nu pot fi considerate proprii decît unui număr cu totul limitat de așezări" (p. 20).

De asemenea menționează că viitoarele cercetări arheologice ce se vor întreprinde în sate medievale vor trebui să aibă în atenție următoarele probleme :

— Așezările să fie situate în condiții geografice cît mai variate.
— Alegerea obiectivului de cercetat să se facă în funcție de situarea lui în condiții mai avantajoase sau mai puțin avantajoase față de căi de comunicație de importanță locală sau chiar internațională.
— Să se urmărească raporturile economice și de altă natură dintre orașele medievale și așezările rurale.
— Să fie urmărit problema „pustiirii satelor", a mutării vetrelor locuite.
— Să fie cercetate integral acele așezări sătești care dispun de o producție de mărfuri meșteșugărești.
— Să se cerceteze sate maghiare și săsești.
— De asemenea se impune cu stringență cercetarea satului medieval din Dobrogea.

În cel de-al doilea capitol „*Locuirea medievală în Valea Moldovei*" divizat în subcapitolele „Modificări antropice ale cadrului natural", „Elemente caracteristice habitatului medieval din Valea Moldovei" și „Vechimea locuirii și densitatea demografică în Valea Moldovei" autorii se referă la problema locuirii medievale din această parte a țării întreprinse în lumina izvoarelor scrise, a cercetărilor arheologice și antropogeografice și cartografice. După prezentarea cadrului natural și a componentelor istorico-geografice caracteristice habitatului de pe Valea Moldovei, în Evul Mediu, sînt scoase în evidență modificările antropice ale cadrului natural așa cum rezultă din documente cartografice și izvoarele scrise.

În subcapitolul „Elemente caracteristice habitatului medieval din Valea Moldovei" sînt evidențiate unele aspecte privitoare la vechimea locuirii din Valea Moldovei pe baza izvoarelor scrise și a cercetărilor arheologice. Autorii ajung la concluzia pe baza documentelor că „din cele 61 sate cunoscute în Valea Moldovei în perioada secolelor XIV—XVII, 52 existau în secolul al XV-lea" (p. 35). De asemenea se arată că un rol important în procesul feudalizării societății românești din Valea Moldovei este determinat și de criteriul geografic al repartiției așezărilor în teritoriul respectiv, astfel că pe cursul mijlociu al Moldovei la finele secolului al XV-lea sînt menționate 24 așezări, iar în lungul superior al aceleiași ape în sectorul montan, sînt menționate numai 8 sate (p. 35). Din analiza comparativă a datelor scrise din secolele XIV—

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

XVIII, în care sînt menționate așezările sătești, autorii ajung la concluzia că procesul feudalizării masive a acestei zone vine să ofere temeiurile economice și sociale pentru explicarea realității istorice a intrării acestei zone în nucleul inițial al statului feudal de la est de Carpați, fenomen pregătit și de forme de organizare politică specifice perioadei prestatale (p. 36).

În explicarea vechimii locuirii și a densității demografice în Valea Moldovei, autorii analizează documentele scrise din secolele XIV—XVII, harta lui H. von Otzellovitz și conscripția rusească din 1772—1773.

În același timp sînt prezentate cercetările arheologice, efectuate în așezările care au fost menționate în documentele din sec. XIV—XVII. Autorii ajung la concluzia că din totalul de 72 de așezări menționate documentar în secolele XIV—XVIII, 78% din așezări existau cu siguranță în secolele XIV—XV ,numai 10% din acestea dispărînd, cu timpul, restul așezărilor continuînd să existe și să-și păstreze numele pînă în zilele noastre (p. 37).

Analizînd documentele scrise autorii arată că există o concentrare mai mare a locuirii omenești în trei micro-regiuni ale culoarului Moldovei, atestate în izvoare sub numele de cîmpuri : „Cîmpul lui Dragoș", „Cîmpul perilor", „Cîmpul Miclin".

Prima zonă cu concentrare demografică se află în depresiunea Drăgușeni și cuprinde un număr de 27 sate, pe o suprafață de 140 km^2.

A doua zonă de concentrare demografică se află situată în sectorul Baia-Fălticeni și cuprinde 24 sate repartizate pe o suprafață de 180 Km^2.

În fine, a treia zonă de concentrare demografică se află localizată în depresiunea Gura-Humorului și cuprinde 13 sate.

Pe baza cercetărilor întreprinse autorii consideră că aceste concentrări demografice sugerează existența aici a unor formațiuni prestatale (cnezate de vale).

În capitolul III *„Locuirea medievală din bazinul Somuzului Mare"* sînt scoase în evidență pe baza documentelor scrise, a cercetărilor istorico-geografice și a celor arheologice vechimea și densitatea așezărilor rurale.

Ca urmare a cercetărilor arheologice întreprinse aici au fost identificate 127 puncte cu vestigii de cultură materială din secolele X—XVII. Autorii arată că din cele 64 așezări menționate în documentele din secolele XIV—XVI, 55 de așezări își continuă și astăzi existența sub același nume și pe aproximativ același loc, ceea ce este deosebit de important pentru cunoașterea mediului preferat de locuitorii celor mai vechi așezări medievale stabile din zonă.

În bazinul Somuzului Mare au fost identificate patru zone de concentrare a așezărilor : zona depresionară Liteni (7 așezări), zona „Cîmpul Perilor" sau Fălticeni (14 așezări), zona Preuteşti-Dolhești (6 așezări) și zona Probota (12 așezări). Se scoate în evidență că cea mai mare densitate de așezări se află în zona Fălticeni („Cîmpul Perilor") unde la 3 km^2 revine o așezare.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Existența în această zonă a unei densități demografice mari, a uneia din cele mai vechi domenii feudale constituite în Moldova și anume domeniul boierului Oană, permite autorilor să emită ipoteza că aici s-ar fi aflat și antecesorii boierului amintit.

Cu toată locuirea intensă și de dată veche și de lungă durată, zona aceasta nu a generat forme de viață urbană și acest lucru este pus pe lipsa unor căi de comunicație cu marile artere comerciale ale vremii. Se arată că zona Somuzului Mare a gravitat în orbita vieții politice și economice a centrului de la Suceava.

În capitolul al IV-lea al lucrării „*Activități economice desfășurate în satele de pe văile Moldovei și Somuzului Mare*", pe baza documentelor scrise, arheologice și cartografice sînt prezentate principalele activități economice în care rolul preponderent îl deține agricultura. Se menționează că ponderea agriculturii trebuie interpretată și în legătură cu tehnicile agricole, în care cele legate de utilizarea succesivă a două cîmpuri se generalizaseră aici în secolele XV—XVI (p. 73).

Accentuarea caracterului agricol al zonei este pusă în evidență și de existența numeroaselor mori, revenind cel puțin o moară la trei așezări. De asemenea autorul arată că documentele menționează următoarele cereale cultivate : grîul, orezul, hrișca, iar cercetările arheologice au scos la iveală semințe de grîu, orez, mei. Sînt prezentate și uneltele agricole (brăzdarul de plug, otic, coasa etc.). Alte ocupații ale locuitorilor au fost : creșterea animalelor, grădinăritul, pescuitul etc.

Un subcapitol aparte este rezervat prezentării meșteșugurilor. Aici sînt investigate analizele efectuate asupra obiectelor de fier și rezultatelor obținute cu acest prilej. Se constată că majoritatea uneltelor și obiectelor de fier provin din atelierele orășenești.

În capitolul al V-lea „*Constituirea statului feudal de-sine-stătător Moldova, în lumina cercetărilor din văile Moldovei și Șomuzului Mare*", sînt emise unele sugestii privitoare la această importantă problemă istorică.

Autorul consideră factorul demografic unul din elementele cele mai importante în explicarea statului feudal Moldova, dar nu suficient, întrucît trebuie introdusă în discuție și vechimea locuirii românești în zona avută în vedere" (p. 93).

Cercetările întreprinse în Valea Moldovei și în bazinul Șomuzurilor au arătat că densitatea locuirii este deosebit de ridicată. În același timp precizează că sînt rare descoperiri din secolele XI—XIII în cuprinsul vetrelor satelor situate în zone deschise, în timp ce în microzone mai retrase aceste descoperiri sînt mai numeroase. În comparație cu alte descoperiri și pe baza analizei izvoarelor istorice, autorul consideră pe bună dreptate că locuitorii numeroaselor așezări care împînzeau pînă în secolul X teritoriul estic și sud-carpatic și-au abandonat vechile așezări și s-au stabilit în zone mai apărate, retrăgîndu-se spre munte sau în zonele în care pădurea le asigura apărarea de care fostele lor așezări erau lipsite (p. 94). Aceste deplasări de așezări au avut loc la distanțe mici, în locuri mai apărate, sau, în orice caz, mai puțin expuse raiduri-

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

lor curente ale unor grupuri prădalnice. Acest proces istoric a avut loc în perioada migrației pecenegilor, uzilor, cumanilor și tătarilor.

Un fapt deosebit de important scos în evidență este acela că în secolul XIV așezările sînt mai numeroase, dar în același timp acest lucru nu trebuie să ducă la concluzia că pînă spre mijlocul secolului al XIV-lea Valea Moldovei a fost nelocuită și că singura zonă în care ar fi existat sate ale românilor autohtoni a fost aceea a cursului superior al Șomuzului Mare.

De altfel cercetările au documentat că sînt și alte dovezi ale locuirii românești în alte zone și că apariția abia în secolul XIV sau la finele celui precedent a celor mai multe din satele de pe Valea Moldovei nu poate constitui dovada că locuitorii lor sînt aici de dată recentă, veniți din alte teritorii românești (mai ales din Transilvania) sau rezultați din „explozia demografică" (p. 95).

Deși nu se trece cu vederea realitatea schimbului demografic între Transilvania și Moldova, care s-a petrecut cu începere din secolul XIII și s-a accentuat în cel următor, autorul își exprimă rezerva în explicarea apariției unui număr mare de așezări rurale în secolul al XIV-lea prin imigrările românești din Transilvania. El consideră că pentru secolul XIV, va trebui să se cerceteze mai atent fenomenul deosebit de important al concentrării în anumite locuri a unei populații românești ce va fi trăit dispersată în așezări mai mici, situate în locuri mai retrase și de aceea încă greu de identificat (p. 96).

După ce prezintă factorii locali ce au contribuit la formarea statului feudal de-sine-stătător al Moldovei, autorul se referă și la cele două importante orașe medievale din vestul Moldovei și anume Baia și Suceava.

O contribuție deosebită se aduce în lucrare în explicarea pe baza cercetărilor arheologice a existenței unei formațiuni politice feudale cu centrul politico-administrativ la Suceava, anterioare statului feudal de-sine-stătător al Moldovei.

În concluzie autorul arată că rolul hotărîtor în formarea statului feudal Moldova l-au avut factorii locali și că în zona geografică analizată s-a aflat nucleul principal al noii organizări politice românești de la est de Carpați.

În ultimul capitol al lucrării (cap. VI), „*Așezarea rurală medievală de la Tulova (Vornicenii Mari)*", autorii prezintă considerațiile istorico-geografice și arheologice asupra cercetărilor întreprinse aici.

După prezentarea cadrului geografic, sînt reliefate cercetările întreprinse la curtea boierului Oană vornicul și materialele arheologice descoperite aici. Autorii arată că „gama produselor ceramice descoperite ilustrează nu numai o perioadă cronologică destul de lungă în care a funcționat curtea boierească — între finele secolului al XIII-lea și primele decenii ale secolului al XV-lea — dar mai ales o prezență culturală complexă, nelimitată la produse de proveniență strict locală".

În continuare este prezentată necropola feudală timpurie din secolele XI—XII descoperită la Vornicenii Mari și care atestă vechimea și

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

permanența locuirii românești în această zonă a bazinului superior al Șomuzului Mare.

După prezentarea altor complexe arheologice (Locuința de suprafață, Groapa cu resturi menajere, Cuptorul pentru ars piatra de var, cuptorul pentru ars oale și a unor locuințe de pe „dealul velniței"), autorii se referă la numele și localizarea satului medieva Tulova.

Volumul mai conține o listă de abrevieri, un rezumat și o listă a figurilor în limba franceză, precum și un indice geografic și de localități. Lucrarea de față este însoțită de un bogat material ilustrativ, constînd din desene de foarte bună calitate, precum și din fotografii alb-negru. Apreciem prezentarea în cadrul ilustrațiilor a unei hărți cu satele din Valea Moldovei și din bazinul Șomuzului Mare, menționate documentar în secolele XIV—XVIII, cît și a unei hărți cu punctele cu urme de locuire din secolele IX—XVII identificate prin cercetări de suprafață.

În concluzie dorim să subliniem încă o dată valoarea acestei lucrări care rezidă atît în bogatul material prezentat, cît și în analiza pertinentă și concluziile importante pe care le desprind autorii în cercetarea Văii Moldovei și a bazinului Șomuzului Mare în secolele XI—XVII cu implicații deosebite asupra istoriei țării noastre. Lucrarea oferă o sumă de noi elemente și constituie o carte de referință pentru toți cei ce se ocupă de istoriografia epocii medievale.

Alexandru ARTIMON

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

VIRGIL EMILIAN CATARGIU,
VASILE PÂRVAN, FILOZOF AL ISTORIEI,
Editura „Junimea", Iași, 1982, 206 p.

Necesitatea unei lucrări sistematice despre filozofia istoriei a lui Vasile Pârvan plutea în aer. Cel care a avut puterea de voință să regîndească istoriosofia pârvaniană, filtrînd-o prin prisma concepției marxiste, a fost cercetătorul ieșean Virgil Emilian Catargiu. El a depus o muncă stăruitoare și plină de riscuri avîntîndu-se cu curaj pe terenul, cel mai adesea incert, al meditației sale filozofice, reușind să extragă, într-o lucrare clară și sistematică, filonul de aur al gîndirii pârvaniene. Este pentru prima dată cînd în literatura noastră filosofică apare o lucrare care sistematizează într-o severă ordine logică cuprinzătoarea meditație filozofică a savantului român, meditație răspîndită în toată opera sa.

După ce proiectează în „preliminarii" geneza personalității și operei lui Pârvan, în care reușește să ne redea din cîteva trăsături imaginea lui complexă, V. E. Catargiu reliefează în Capitolul I, într-un mod sintetic, orientarea și dimensiunea gîndirii filozofului român. În acest sens el disociază cu multă pătrundere „obstacolele în calea unei aprecieri obiective a contribuției lui V. Pârvan la dezvoltarea istoriosofiei românești" (p. 22).

Limbajul categorial nespecializat al autorului Geticii, în domeniul filozofiei, grandilocvența stilistică din Memoriale nu pot fi, în concepția lui Catargiu, bariere care să ne oprească să privim ceea ce este „lăuntric și profund" în istoriosofia lui Pârvan.

În Capitolul II, intitulat epistemologia cunoașterii, autorul analizează multilateral teoria pârvaniană a cunoașterii istorice, stabilind distincțiile pe care le făcea Pârvan între cunoașterea istoriei și metodologia cercetării istorice, între „istoria empirică" și istoria-cunoaștere, ca „manifestarea creativității și personalității istoricului" (p. 71).

Catargiu nu trece cu vederea faptul, semnificativ pentru concepția lui Pârvan, că istoria empirică este respinsă de savant nu pentru conținutul său, ci pentru lipsa ei de orizont, care lasă în afară explicitarea condiției umane. Sensibil la valoarea logică a argumentelor folosite de Pârvan în construirea edificiului „risipit" al istoriosofiei sale pe întreg cuprinsul unei opere științifico-filozofice, Catargiu reușește o sistematizare de mare precizie a conceptelor pârvaniene, închegînd unul din cele mai valoroase capitole ale acestei importante lucrări.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Analiza lui Catargiu asupra „epistemologiei istoriei" la Pârvan reflectă, după opinia noastră, cea mai fidelă înțelegere a textului pârvanian, de pînă acum.

V. E. Catargiu critică sever și îndreptățit pe cei care-l acuzau pe Pârvan de „misticism" arătînd că, în fapt, conferințele despre „istoria religiilor", străbătute de suflul analizei raționaliste și de patosul condamnării rigidității dogmelor, sînt probe indubitabile despre concepția sa științifică asupra fenomenului religios.

Vasile Pârvan, scrie Catargiu, efectuează o analiză realistă și critică a „originilor religiilor", a cauzelor gnoseologice care au dus la apariția acestei „atitudini" (p. 39).

De asemenea, Catargiu se dovedește a fi un autentic portretist moral, creionînd cu multă finețe și pătrundere psihologică, în foarte puține cuvinte, acele note caracteriologice care reprezintă fundalul organic pe care se proiectează viziunea tragică a lui Pârvan asupra existenței.

Autorul dovedește o profundă pătrundere a textului, adesea presărat cu impreciziuni și chiar contradictoriu, reușind să redea, într-un elegant limbaj filozofic, semnificația autentică a concepției lui Pârvan, atît de bogată în conținut și fecundă în consecințe în planul a ceea ce se numește logica istoriei.

V. E. Catargiu reușește acolo, unde mulți interpreți ai filozofiei lui Pârvan au rămas la formulări generale, la considerațiuni de ordin formal.

În Capitolul III al lucrării, Catargiu analizează ontologia istoriei, subliniind că Pârvan a promovat o concepție holist-cosmologică, deterministă și dialectică asupra existenței.

În concepția istoricului, scrie cu îndreptățire V. E. Catargiu, o filozofie a istoriei, care se dorește a fi în mod autentic o filozofie, nu va fi decît una care urcă pînă la sursele existenței, nu va fi decît o filozofie cosmică (p. 121).

Deci, fundamentul ontologic al istoriei, în concepția lui Pârvan, este „cosmosul" iar humanitatea nu-i decît o infimă parte a acestui univers supus legilor inexorabile. Catargiu găsește un punct de înrudire și chiar de continuitate în gîndirea filozofică românească, între Vasile Conta, autorul „Ondulațiunii universale" și Vasile Pârvan, în concepția căruia „Cosmosul" este supus unei legi a ritmului universal. Caracterul dialectic al concepției lui Pârvan este subtil argumentată de autor prin evidențierea conceptelor contrarii care stau la baza procesului devenirii „cosmice" și istoriei.

În prim planul concepției sale ontologice, se află devenirea existenței în cadrul unitar al unei dialectici și conexiuni universale rezultate din teza unității și infinității lumii" (p. 125).

V. E. Catargiu remarcă, în temeiul valorii intrinseci a concepției lui Pârvan, similitudinea între ontologia acestuia cu cea din filozofia stoică, stabilind, totodată, similitudini multiple cu gîndirea teoretică a numeroși înaintași, istorici și filozofi, români.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

După ce V. E. Catargiu arată că V. Pârvan este un precursor al energetismului promovat de C. Rădulescu-Motru, teorie criticată din punctul de vedere al filozofiei marxiste, el definește idealismul lui V. Pârvan ca un rezultat al felului dominant în care acesta explică evoluția istorică prin factori „culturali-spirituali".

Dincolo de raportul evoluție istorică — factori culturali-spirituali — se află „Cosmosul", ca ultimă determinare a existenței istorice, în care „ritmul devenirii spirituale nu e decît unul și același cu eternul ritm cosmic".

Spre a întări cele scrise, Catargiu scoate în evidență faptul că pentru Pârvan „Spiritul ca teren al istoriei nu este afirmat ca transcendent, ci constituie una din multiplele manifestări ale energiei și materiei universale propriu Cosmosului. Pe de altă parte, continuă autorul, atît conținutul cît și forma istorică nu rezultă din structura conștiinței istoricului, ci sînt realități organice ale existenței independente de noi și din care și noi alcătuim o parte".

Prețioase sînt, deopotrivă, aserțiunile lui V. E. Catargiu privitoare la tabela de valori istorice care în concepția lui Pârvan, fac parte din „spațiul human".

Dacă valorile istorice au ființă în „spațiul uman" prin raportarea faptelor la structura ființei humane și la problematica sa existențială, în „spațiul cosmic" ele capătă o nouă dimensiune, făcîndu-l pe om să „participe" la acțiunea și devenirea spiritului și formelor cosmice".

Cu un deosebit simț al analizei, Catargiu scoate în evidență faptul că ritmul istoric, care anulează la Pârvan ideea relativității istoriei, „lasă impresia că ontologia la V. Pârvan e o. teorie în sine. Ea nu este decît un suport pentru o teorie a valorilor istorice..." cu deschideri spre o antropologie filozofică.

Vasile Pârvan nutrea o mare încredere în forțele creatoare ale omului, iar această latură a concepției sale este bine subliniată de V. E. Catargiu.

În consecință, lucrarea lui V. E. Catargiu, Vasile Pârvan filozof al istoriei, rămîne o contribuție de bază a cercetătorului ieșean care, printr-o îndelungată elaborare, a reușit să se apropie de spiritul operei istoricului, arheologului și filozofului român din toate punctele cardinale pe care le oferă istoriosofia acestuia.

Lectura lucrării lui V. E. Catargiu este acum indispensabilă pentru oricine încearcă să înțeleagă dimensiunea filozofică a monumentalei opere pârvaniene.

Vasile FLOREA

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ABREVIERI — ABREVIATIONS

ActaMN	— *Acta Musei Napocensis, Cluj-Napoca*
Anuarul	— *Anuarul Institutului de istorie și arheologie, Iași*
Arh. Mold.	— *Arheologia Moldovei, Iași — București.*
Carpica	— *Carpica, Muzeul de istorie, Bacău*
CDM	— *Catalogul documentelor moldovenești*
Dacia	— *Dacia, Revue d'archeologie et d'histoire ancienne, București, I-XII, 1924—1947 ; N.S., I, 1957...*
DIR	— *Documente privind istoria României*
DRA	— *Documente privind relațiile agrare, București*
DRH	— *Documente Romaniae Historica, București*
Materiale	— *Materiale și Cercetări Arheologice*
MemAntiq	— *Memoria Antiquitatis, Piatra Neamț*
Pontica	— *Pontica, Muzeul de arheologie și istorie națională Constanța*
PZ	— *Prähistorische Zeischrift, Leipzig-Berlin*
SCIV(SCIVA)	— *Studii și cercetări de istorie veche ; din 1974 : Studii și cercetări de istorie veche și arheologie, București*
SCN	— *Studii și Cercetări de Numismatică, București*
Studii	— *Studii, Revistă de istorie, București*
SCS Iași	— *Studii și cercetări științifice, Iași*
Suceava	— *Suceava, Anuarul muzeului județean*

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugaţi să trimită materialele ce se incadrează în profilul publicaţiei „Carpica", dactilografiate la două rînduri, în două exemplare. trimiterile fiind numerotate în continuare şi plasate la sfîrşitul articolului. Materialele vor avea rezumat şi legenda figurilor traduse într-o limbă străină de circulaţie, va fi anexată şi varianta românească. Ilustraţia va fi plasată la sfîrşitul textului.

Numele autorilor va fi precedat de prenumele complet. Notele vor fi redactate conform sistemului din numerele precedente, autorii sînt rugaţi să anexeze o listă a abrevierilor.

Responsabilitatea asupra conţinutului materialelor revine în exclusivitate autorilor. Manuscrisele nepublicate nu se restituie.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Redactor şi tehnoredactor : IOAN MITREA

Coli de tipar : 23 ; Format 16×70×100

Apărut 1983

Tiparul executat sub comanda nr. 5 091/1982, la ÎNTREPRINDEREA POLIGRAFICĂ BACĂU, str. Eliberării nr. 63. REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

Lucrarea a fost executată pe hîrtie fabricată la C.C.H. „Letea"-Bacău

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro